Konung Oscars Beskickning till Schahen af Persien år 1890

af

Sven Hedin

(Med talrika illustrationer)

Stockholm
Samson & Wallin
i distribution

Häft. 1.

Pris 1 Krona.

KONUNG OSCARS BESKICKNING

TILL

SCHAHEN AF PERSIEN

ÅR 1890.

OSCAR II.

Konung Oscars Beskickning

till

Schahen af Persien

år 1890

skildrad af

SVEN HEDIN.

med 40 helsidsplanscher i ljustryck och 59 autotypier.

STOCKHOLM
SAMSON & WALLIN.

FÖRLÄGGARE:
F. E. HERMAN WALLIN.

ILLUSTRATIONERNA
FRÅN
W. SILFVERSPARRES KEMIGRAFISKA ANSTALT.

TRYCKT I
CENTRAL-TRYCKERIET.

AF DETTA ARBETE ÄRO TIO NUMRERADE EXEMPLAR
TRYCKTA PÅ WHATMAN-PAPPER.

BOKBINDARE:
GUSTAF HEDBERG.

STOCKHOLM 1891.

HANS MAJESTÄT

KONUNG OSCAR II

EGNAS DESSA BLAD

MED DJUPASTE TACKSAMHET

UNDERDÅNIGST

AF

SVEN HEDIN.

FÖRORD.

Sedan jag erhållit uppdraget, att i egenskap af drogman deltaga i H. M:t konungens beskickning till schahen af Persien, åtog jag mig att sända resebref till en svensk och en norsk tidning, Aftonbladet i Stockholm och Aftenposten i Kristiania. Då emellertid mina anteckningar blefvo så vidlyftiga, att de ej kunde göra anspråk på att i sin helhet inrymmas i tidningarnas spalter, beslöt jag efter hemkomsten att utgifva dem i bokform, och jag framlägger dem här, i förhoppning att det intresse, som allmänheten egnade själfva beskickningen, äfven i någon mån måtte tillfalla min anspråkslösa skildring af densamma. Förtjensten af att mitt arbete framträder i en rik och dyrbar utstyrsel, tillkommer uteslutande min förläggare, herr Herman Wallin, till hvilken jag så väl härför som för i öfrigt visadt tillmötesgående, ber att få uttala min varma tacksägelse.

Stockholm i december 1891.

Författaren.

INNEHÅLL.

Förord.

Sid.

Första Kapitlet:

Till Konstantinopel 1

Andra Kapitlet:

Utflykter i Stambul 7

Tredje Kapitlet:

En selamlik 12

Fjärde Kapitlet:

Utflykter i Konstantinopels omgifningar 16

Femte Kapitlet:

En middag och en audiens hos sultanen 26

Sjette Kapitlet:

Besök i Konstantinopels palatser 33

Sjunde Kapitlet:

Färden öfver Svarta hafvet 41

Åttonde Kapitlet:

Genom Kolchis' skogar 47

Nionde Kapitlet:

Några dagar i Tiflis 52

Tionde Kapitlet:

Från Tiflis till Baku 57

Sid.

Elfte Kapitlet:

Utflykter i och omkring Baku 61

Tolfte Kapitlet:

Öfver Kaspiska hafvet 69

Trettonde Kapitlet:

Ankomsten till Persien 73

Fjortonde Kapitlet:

Den första dagsmarschen 78

Femtonde Kapitlet:

Två nya dagsmarscher 86

Sextonde Kapitlet:

Genom Elburs' pass 93

Sjuttonde Kapitlet:

Intåget i Kasvin 98

Adertonde Kapitlet:

En dag i Kasvin 103

Nittonde Kapitlet:

Några blad ur Kasvins historia 108

Tjugonde Kapitlet:

Den sista dagsresan 124

Tjugförsta Kapitlet:

Intåget i Teheran 128

Tjuguandra Kapitlet:

Audiens hos schahen 134

Sid.

TJUGUTREDJE KAPITLET:

Forna ambassader till persiska konungar 145

TJUGUFJÄRDE KAPITLET:

Ambassader till Schah Abbas den store och hans efterträdare 163

TJUGUFEMTE KAPITLET:

Emáret Sepa Sálar 187

TJUGUSJETTE KAPITLET:

Fester i Teheran för konungens beskickning 198

TJUGUSJUNDE KAPITLET:

Schahens museum och stall 205

TJUGUÅTTONDE KAPITLET:

En defilering 211

TJUGUNIONDE KAPITLET:

Konungarne af Kadschardynastien 220

TRETTIONDE KAPITLET:

Om schahen och hans söner 234

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET:

Rages och Teheran 244

TRETTIOANDRA KAPITLET:

Teheran år 1890 261

TRETTIOTREDJE KAPITLET:

Den politiska ställningen i Persien 271

TRETTIOFJÄRDE KAPITLET:

Afskedsaudiensen hos schahen och afresa från Teheran 277

Sid.

Trettiofemte Kapitlet:

Ännu några minnen från Teheran 283

Trettiosjette Kapitlet:

En resa med schahen af Persien 306

Trettiosjunde Kapitlet:

Lardalen 320

Trettioåttonde Kapitlet:

Schahens läger 333

Trettionionde Kapitlet:

Om Demavend 344

Fyrtionde Kapitlet:

Bestigandet af Demavend 366

Fyrtioförsta Kapitlet:

På toppen af Demavend 379

Fyrtioandra Kapitlet:

Besök i schahens tält och hemfärd 394

Fyrtiotredje Kapitlet:

Schehrestaneck 407

Fyrtiofjärde Kapitlet:

Ännu några dagar i Schehrestaneck 417

Fyrtiofemte Kapitlet:

Om eldsdyrkarne i Persien 424

Fyrtiosjette Kapitlet:

Äldre svenska resande och ambassadörer i Persien 458

ILLUSTRATIONER:

Ljustryck.

Sid.

Oscar II. Titelplansch.
Frederik Wilhelm Treschow 5
Öfre galleriet i Sofiamoskén 11
Turkiska hamaler eller bärare 17
Konstantinopel. Begrafningsplatsen vid Top Kapu 19
Jildis Kiosk och Hamidiehmoskén 27
Samsun 43
Ordu 45
Trebisond 47
Tiflis 53
Naftafontan 67
Moské i Kasvin 121
Teheranporten i Kasvin 125
Audienspaviljongen i schahens palats 137
Nasr-ed-Din Schah af Persien 139
Påfågelstronen 141
Darius och hans nio upproriske vasaller, relief vid Bisutun 147
Mottagning i tronsalen 149
Marmortronen 165
Vår mottagningssalong i Emaret Sepa Salar 191
Schahens museum 207
Schahens tafvelgalleri 209
Den svensk-norska ambassaden bevistande en defilering utanför Teheran 213
Schahens ryttarestaty vid Asb Devani 241
Moské vid Teheran 253
Tornet i Rages 255
Basarbodar i Teheran 263
»Kristusdervischen», en tiggare i Teheran 267
Teheran, »platanernas stad» 271
Beskickningens öfriga medlemmar 281

Sid.

Teherans östra stadsdel 305
Schahens tält och harem 317
Nomader i Lardalen 325
Schahens läger vid Lar 337
Emin-e-Sultan 341
Demavend 367
Etemad-e-Saltanet 401
Schehrestaneck 411
Schahen, omgifven af sitt hof 423
Stillhetens torn, gebrernas begrafningsplats vid Teheran 447

I texten.

Sid.

Silfverkalian från Isfahan med guldinläggningar 1
Skål och skrin skulpterade i trä 7
Kopparbricka från Isfahan 12
Emaljerad silfverkalian från Isfahan (kolf och piphufvud) 16
Emaljerad silfverkanna från Isfahan, omkring 200 år gammal 26
Bulgarisk by 33
Sköld af järn, vattenkanna, vas och skålar af brons, från Isfahan 41
Mirsa Mohsin Khan, f. d. persisk ambassadör i Konstantinopel 42
Kemantje (stränginstrument), fruktskål af brons och träskrin med mosaik 47
Kamelförare 52
Buffelkärra 57
Åsnedrifvare 61
Våra karavanförare 69
Schahens lustslott i Enseli 73
Patjinars bro 78
Mendjils bro 86
Ett pass i Elburs 93
Patjinars karavanseraj och posthus 98
Ett karavanseraj på vägen till Teheran 103
Gata i Kasvin 108
Kasr-i-Kadschar, ett af schahens lustslott 124
Därvase-i-Schimran, en af Teherans portar 128
Schems-el-Emaret, en del af schahens palats 134
Förste kammarherren, Emin-e-Chalvet 136
Utrikesministern, Mirsa Abbas Khan, Ghavam-ed-Dovleh, och hans sekreterare 142
Krigsministern, prins Kamra Mirsa, Naib-us-Saltanet, schahens tredje son 143

Sid.
Konung Schapur, relief i Tag-i-Bostan 145
Persisk hjälm 163
Emaret Sepa Salars slottsport 187
Emin-ed-Dovlehs park 198
Jahija Khan Muchir-ed-Dovleh 201
Bronsprydnader från Isfahan 205
General Ali Ekbär Khan 211
Schahen och hans ministrar, relief i Elburs 220
Salar-es-Saltanet, en af schahens yngsta söner 234
Masud Mirsa Sel-i-Sultan, schahens äldste son, guvernör i Isfahan 236
Silfverbricka från Sendschan 244
En hästskoförsäljare i basaren 261
Veliad, Mussafar-ed-Din Mirsa, Persiens kronprins 271
D:r Bertrand Hybennet Khan 277
Fet Ali Khan 283
Asis-e-Sultan 297
Schahen och hans kammarherrar 306
Schahens karavan 310
Nomadtält 320
Nomadbrud 333
Det kungliga lägret, efter en teckning af schahen 338
Demavend vid 4,000 meters höjd 344
Pul-i-Pulur 366
Min sakkah 368
Räfi Bej 370
Kerbelai Tagi 372
Ali 373
På toppen af Demavend 379
Kharsan 394
En persisk by 407
Jeng-Imam 417
Khosro, eldsdyrkare i Teheran 424
Moské i Kasvin 458

FÖRSTA KAPITLET.

Till Konstantinopel.

Silfverkalian från Isfahan med guldinläggningar.

Hvem har väl icke i sin ungdom hört berättas någon af de tusen sagorna från Persien, med deras glödande skildringar af österländskt vandrarelif, spännande äfventyr, dolda skatter, förtrollade prinsar och underbara händelser; hvem har icke någon gång hört några strofer uppläsas ur en persisk diktsamling, som tala om det välsignade riket Iran, det af Allah mest gynnade landet på hela jorden, och dess invånare, som äro de lyckligaste af alla skapade varelser och icke för allt guld i världen skulle vilja byta hemvist med något annat folk; och hvem har icke mången gång hört talas om den sköna naturen i schahens land, de höga, snöbetäckta bergen med sina friska, klara källor och sina bäckar, som i skummande kaskader störta sig utför branterna och ned genom dalarna, de härliga trädgårdarna, som öfverflöda af doftande rosor och syrener, där de ädlaste frukter lysa fram bland grönskan och där näktergalarna i sommarnatten stämma upp sina lefnadsglada sånger från platanernas sviktande grenar; hvem har ej läst i någon bok om den ljusblå himlen, hvars färg och renhet öfverträffar själfva turkosens, om de präktiga hästarna af ädlaste blod, prydda med dyrbara schabrak och bärande ryttare i brokiga dräkter, om drufvorna och vinet, sången och musiken, dansen

och danserskorna, falkar, geparder och jägarskaror, palatser, utstyrda med en sagolik lyx och prunkande med de dyrbaraste mattor, divaner, broderier och konstföremål och hvilkas yttre, glänsande och brokiga fajansbeklädnad kommer en att undra om icke materialet är hemtadt från regnbågens trakter, och hvem har slutligen icke hört talas om schahen af Persien, konungarnas konung, själf klädd i ett pansar af diamanter och omgifven af ett lysande hof i gammaldags guldbroderade hedersdräkter!

Mången, som läst om dessa underbara ting, har säkert drömt om att en gång få fara dit för att jämföra skildringarna med verkligheten, och denna lycka kom nu i rikligt mått oss till del, som af H. M:t konungen hade fått det hedrande uppdraget, att till Nasr-ed-Din, schah af Persien, öfverbringa Serafimerordens insignier.

För att med största möjliga hastighet förflytta läsaren till målet för vår färd, ber jag att blott med några ord få omnämna resan till Konstantinopel, som tog tolf dagar i anspråk, för att sedan, efter en oförgätlig veckas vistelse i sultanens hufvudstad, fortsätta öfver Svarta hafvet, Kaukasien och Kaspiska hafvet.

Den 15 april samlades beskickningens medlemmar i svensk-norska ministerhotellet i Berlin. Vid den lysande och utomordentligt angenäma middag, som envoyén Lagerheim gaf till dess ära, hade vi tillfälle att göra bekantskap med schahens representant i Tyskland, Mirsa Risa Khan, en ung, vacker och intelligent man, som redan nu gjorde oss behagligt påminda om att vi nalkades solens och lejonets land. Bland gästerna märktes vidare, förutom alla medlemmarna af legationen i Berlin, den berömde asiafararen och kinaforskaren, frih. von Richthofen, professor i fysisk geografi vid Berlins universitet.

Vid middagens senare del föreslog envoyén i varma ordalag en skål för konungens beskickning till Persien och tillönskade oss en lycklig och angenäm resa. Vår chef, förste hofjägmästaren, kammarherre Fredrik Wilhelm Treschow, tackade lika hjärtligt å egna och våra vägnar. På kvällen anlände från Stockholm löjtnanten vid lifregementets husarer, grefve Claes Lewenhaupt, ambassadens militärattaché, och nu

saknades blott dess sekreterare, kammarherre Carl Emanuel von Geijer, som först i Konstantinopel skulle sluta sig till oss.

Vistelsen i Berlin blef kort. Redan följande dag togo vi afsked af envoyén Lagerheim och styrde kosan mot Wien, dit vi anlände just i rätt tid för att få öfvervara årets största defilering, som försiggår på slätten »die Schmelz» utanför staden. Envoyén Åkerman, som tog emot beskickningen med utsökt gästfrihet, hade ställt sitt ekipage till vårt förfogande och tillförsäkrat oss en ypperlig plats, hvarifrån vi kunde öfverskåda hela det oändliga fältet och truppmassorna, som långsamt skredo fram däröfver. De ordnade sig sedan i tre afdelningar och bestodo af åtta infanteriregementen, två kavalleriregementen, två regementen fältartilleri med 80 kanoner o. s. v. På slaget klockan 9 anlände kejsaren och sprängde, åtföljd af sin stab, som räknade väl 300 högre officerare, öfver platsen för att, börjande vid den första afdelningens högra flygel, hälsa och mönstra trupperna. I staben befunno sig äfven ärkehertigarna Rainer och Franz Salvator. Den klara himlen och det vackra vädret, de lysande uniformerna och de många musikkårerna bidrogo till att förhöja det imponerande i denna så kallade »Kaiserparade». Då kejsaren i rask fart hade passerat de tre afdelningarna, red han åter öfver fältet och den egentliga defileringen tog sin början. Trupperna tågade förbi i långa linier, regemente efter regemente, och sist följde trängen. Därpå blef det åter lif och rörelse bland åskådaremassorna; en tät, oafbruten ström af vagnar, ryttare och fotgängare satte sig i rörelse mot staden, och den vackra festen var slut.

I Pest upplefde vi intet af intresse, ty dels uppehöllo vi oss där blott en dag, dels var vädret allt annat än inbjudande. Vi besågo dock ett par af stadens förnämsta sevärdheter, men förföljdes af ett ihållande störtregn. Klockan 2.30 f. m. afgick orient-expresståget, som under nattens lopp förde oss genom Ungerns slätter.

Blott fjorton passagerare följde med tåget, i hvars stora, eleganta kupéer, rökvagn och matsal vi tillbringade tvenne angenäma dagar. Bland de resande märktes den berömde ungerska upptäcktsresanden grefve Béla Széchenyi, som med

två förtjusande döttrar reste till Konstantinopel för att där besöka sin broder, general Széchenyi Pascha. Grefve Béla har vunnit rykte genom den stora vetenskapliga expedition han 1877—80 på egen bekostnad utförde till Kinas vestliga provinser och Kuku-nor-trakten. Härvid genomkorsade han äfven öknen Gobi och framträngde ända till Ansifan och Satscheu i hjärtat af Asien. Det var en lycklig slump att få sammanträffa med denna ungerska magnat och samtala med honom om hans och andras forskningsresor i det inre af jordens största kontinent.

Efter att hafva passerat Donau på den långa järnbron framkommo vi klockan 9 på förmiddagen till Belgrad, där vi tyvärr blott fingo stanna några få minuter. Hela denna dag, den 22 april, åtgick för resan genom Serbien.

Söder om Belgrad inträdde vi genast i en temligen kuperad, skogbevuxen terräng, som småningom utjämnades. Det omvexlande och tilltalande landskapet gaf dock ett intryck af ödslighet, ty endast sällan sågs en by, ett hus eller en enslig vandrare. En och annan gång varseblefvo vi ryttare och herdar, som vaktade stora hjordar af hornboskap och får. På de frodiga ängarna finna djuren ett godt bete.

Vid middagstiden framkommo vi till floden Morava och den stora byn Jagodina, som likt andra serbiska orter har ett ytterst pittoreskt utseende. Husen äro hvita, låga och täckta med pyramidformiga halm- eller tegeltak. Mellan husen ligga små trädgårdar och hagar. I Jagodina reser sig också en gammal turkisk moské med en minaret, hvars öfre del har störtat ned.

Vegetationen stod nu i full blomstring. Vi lemnade Skandinavien utan att hafva sett hvarken svällande knoppar eller något annat spår af grönska, men ju längre vi kommo mot söder, desto mer funno vi naturen ikläd vårens dräkt; vi reste så att säga våren till mötes. Här i hjärtat af Serbien utbreda sig de skönaste landskap hvart man än vänder blicken. Än för oss tåget fram genom en bred dal, omgifven af låga, grönskande höjder och med ett bergigt landskap i ett blånande fjärran till bakgrund, än rusar man fram på härligt

Fredrik Wilhelm Treschow.

belägna broar öfver små bäckar, som gjuta sitt vatten i Morava, och än ilar man förbi en enslig by, hvars invånare, klädda i hvita eller brokiga dräkter, odla sina åkrar eller beta sina hjordar. Serbien är med ett ord ett skönt land, som gör ett fängslande intryck.

Efter att två gånger hafva passerat Morava på järnbroar framkommo vi till Nisch, hvars omnejd syntes vara betydligt tätare befolkad. Bortom denna stad närma sig bergväggarna hvarandra och bilda en smal passage, genom hvilken floden Nischava brusar fram. De höga klippmurarna stupa lodrätt ned mot flodstranden, och på sina ställen rusar tåget genom korta tunnlar. Denna smala dal tycktes vara nästan alldeles folktom; blott vid vakthusen syntes solbrända serber.

Sedan man passerat den sista tunneln, förändras landskapets utseende med ens. Den smala klyftan utvidgar sig och bildar en bred, grönskande dal med rika betesmarker, där stora fårahjordar synas här och hvar och små byar ligga kringströdda. Hyddorna se dock ytterst enkla och fattiga ut, somliga äro täckta med halm, andra likna jordkulor. Tre gånger far man öfver floden, som bildar några små vattenfall. Ruiner af broar, hus och torn tala om en svunnen, bättre tid. Järnvägsbanken är mästerligt lagd. Yttersidan af dess vall bindes medelst risflätningar, som bilda ett nätverk, och man märker nästan ingen skakning i kupéerna.

Ändtligen framskymta de första husen i Pirot, som har ett tjusande läge, omgifvet af trädgårdar och parker. Uppmärksamheten tages först i anspråk af den tröstlösa och dystra kyrkogården, som beskuggas af högtidliga popplar, därpå varseblifver man en kyrka med tre små, låga torn, samt en kasernbyggnad, hvars bestämmelse angifves af de blåuniformerade soldater, som hålla vakt därutanför. Hvad som framför allt gör Pirot minnesvärdt är den viktiga roll det spelade under kriget mellan Serbien och Bulgarien år 1885; ty här utkämpades den sista striden mellan de två små Balkanstaterna och i slutet af november höll furst Alexander som segrare sitt intåg i staden.

På aftonen gjorde tåget ett kort uppehåll i Sofia, som låg insvept i ett ogenomträngligt mörker. Balkans branter

och Vitosch's bergskomplex kunde således icke skönjas. Under det att vi sedan hvilade i våra präktiga sofvagnar, där vi inom kort vaggades till sömn af tågets monotona susande, passerade vi Filippopel och Adrianopel och vaknade följande morgon i ett ödsligt landskap, där hvarken åkrar eller välmående byar stodo att upptäcka. Blott sällan sågos hjordar af svarta bufflar eller grå oxar, än mera sällan någon halmtäckt hydda och i dess närhet ett par kringströfvande turkar. Ögat spejar förgäfves efter träd och odlingar — öfverallt möta samma ödsliga och enformiga bilder. Både naturen och menniskorna tyckas ligga i dvala, och här ser man en bekräftelse på det gamla ordspråket, att »hvarhelst turkar draga fram, växer ogräs i deras spår».

Efter mångfaldiga krökar och bukter och efter att en stund hafva smugit sig utmed Marmarasjöns strand, ilade tåget ändtligen in genom Stambuls gamla mur, och klockan 4 på eftermiddagen den 23 april voro vi framme i Konstantinopel, där vi gjorde oss hemmastadda på »Hôtel Royal», som nu anses vara det bästa i staden.

Redan samma afton voro vi inbjudna till den svensk-norska ministern, envoyén Reuterskiöld, och hade den glädjen att hos honom sammanträffa med Persiens ambassadör i sultanens hufvudstad, Mirsa Mohsin Khan Muin-el-Mulk, bekant från orientalistkongressen i Stockholm och Kristiania. Det var nämligen han, som af schahen fått i uppdrag att representera Persien och att till konung Oscar öfverlemna persiska husorden, Timsal Humajun. Liksom den svensk-norska räknade äfven den persiska beskickningen fyra medlemmar, nämligen, förutom chefen, schahens diplomatiska agent i Egypten general Nedjeff Ali Khan, sekreteraren vid ambassaden i Konstantinopel Novrus Khan och andre sekreteraren därstädes Hassan Khan.

Och härmed började en hel följd af lysande fester och härliga utflykter, af hvilka några må utgöra föremål för de följande kapitlens innehåll.

ANDRA KAPITLET.

Utflykter i Stambul.

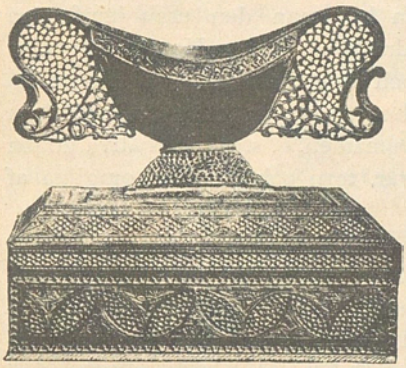

Skål och skrin skulpterade i trä.

Den resande, som för första gången kommer till Konstantinopel, vare sig öfver Varna genom Bosforen eller öfver Belgrad genom Stambulmuren, får icke något klart begrepp om stadens topografiska läge och utsträckning, om han icke från någon af de dominerande höjderna kastar en blick öfver den väldiga husmassan och de olika stadsdelarna, hvilka skiljas från hvarandra af sund och vikar. Af dylika utsiktspunkter äro särskildt de fyra följande att rekommendera. Den första är belägen vid Ejubs förstad bland gröna lundar och majestätiska cypresser. Härifrån beherskar man en underskön tafla, hvars midt upptages af Gyllne Hornet med dess tusen kajiker och fartyg; till venster ser man de många norr därom belägna förstäderna, af hvilka Kaschim Pascha upptager det största området, och längre bort skönjer man Pera och Galata. Söder om Gyllne hornet försvinner den kuperade halfön under en otalig mängd af turkiska hus och moskéer, det är Stambul, och i sydost framskymtar berget Bulgurlu som en blågrå dimma på Asiens kust.

Begifver man sig därpå till sistnämnda berg, så upprullar sig för betraktarens blickar ett obeskrifligt skönt panorama.

Dess förgrund bildar Skutari, hvars långa, lifliga kajer sköljas af Bosforens vågor. På andra sidan sundet fängslas ögat af Galata, Top Chaneh och Fyndykly och de båda palatsen Dolma Bagtsche och Tschiragan. Mot norr slingrar sig Bosforens breda bälte med sin lifliga trafik af tallösa seglare och ångare.

Den tredje utsiktspunkten är Galatatornet, som, 550 år gammalt, ännu i sekler synes kunna trotsa tidens tand. Det är beläget på den genuesiska muren, som ännu delvis står kvar, men tornet tjenar nu ett fredligt ändamål, i det man från dess topp signalerar med lanternor och flaggor, då eld brutit ut i staden. Härifrån har man den utan jämförelse vackraste utsikten, ty på andra sidan Gyllne Hornet utvecklar Stambul sin imponerande och färgrika vexling af pittoreska hus, gamla ruiner och tallösa moskéer, Aja Sofia, Sultan Achmed, Sultan Valideh, Sulejmanieh, o. s. v. På själfva udden resa sig gamla seraljens murar, torn och palatser, omgifna af frisk grönska.

Vi hade emellertid icke tillfälle att besöka någon af dessa punkter, utan gjorde i stället en utflykt till Seraskierattornet, som ligger midt på Stambuls halfö och sydvest om Galatabrons södra brohufvud. Härifrån får man den mest orienterande öfverblicken öfver Pera, Galata och framför allt Stambul själft. Det var visserligen påkostande att i sommarvärmen vandra uppför de 179 trappsteg, som leda till det första galleriet, men, en gång där uppe, belönades vi rikligen för besväret. Då man med saknad lemnar den skyhöga, luftiga våningen, vänder man sig gärna om för att kasta en sista blick öfver Marmarasjön, ur hvars glänsande yta Prinsöarna sticka upp likt jättestora delfiner, bortom hvilkas ryggar Olympens snöhöljda toppar skönjas i ett aflägset fjärran.

Vår färd förde genom Peras trånga, krokiga gator, öfver Galatabron och genom Stambuls slingrande gränder. Vid brons norra hufvud var det synnerligen svårt att komma fram, till följd af den oerhörda trängsel, som rådde där. I detta virrvarr kan man vara säker om att finna representanter för alla Syd- och Osteuropas nationer: turkar, greker i vackra dräkter, italienare, albaneser med brunstekta ansikten, montenegriner, förslagna armeniska köpmän, spaniorer, judar o. s. v.

Äfven de angränsande världsdelarna representeras af negrer, araber i hvita turbaner, perser med svarta fårskinnsmössor och köpmän från Centralasien. Presterna igenkännas på sina hvita turbaner, sina långa skägg och sin allvarliga hållning, och sejderna, profetens afkomlingar, på sina gröna turbaner. Här och hvar synas förnäma turkiska damer med gnistrande, kolsvarta ögon under lätta slöjor af genomskinligt tyg. En och annan europeiskt klädd herre sticker bjärt af mot de muselmanska typerna. Det är med ett ord en ytterst brokig mosaik, ett kommande och gående utan afbrott, en bild, som förändrar utseende för hvarje minut, i det att nya dräkter, nya typer ständigt dyka upp i gatornas mynningar för att blanda sig i virrvarret, under det att andra försvinna för att styra sina steg mot Galatabron. En och annan droska arbetar sig fram i folkvimlet, och kuskarna bereda sig väg genom att ideligen utropa ordet »varda», se upp!

Vandrande köpmän utbjuda här sina varor, tyger, grönsaker, daddlar, bakverk och dylikt, tiggare och krymplingar anropa med bedjande och melankolisk stämma de förbigående om »en enda para», och »hamaler», bärare, tränga sig fram genom hopen. Vid Galatabrons hufvud stå några turkar i långa hvita rockar, och till dem måste de passerande gå fram för att i bropengar betala 20 para. När man betänker att hvar och en af de tusen och åter tusen fotgängare, ryttare och åkande, som dagligen passera bron, skall betala afgift, så förefaller det mindre underligt att denna bro bringar staten en af dess största inkomster. Vid dess östra sida ligga i en brokig blandning de turkiska hjulbåtar, som föra resande till Skutari, Prinsöarna och Therapia, samt en mängd kajiker, fiskarbåtar och andra farkoster.

Midt emot bron reser i den turkiska stadsdelen Sultan Valideh-moskén sina smäckra minareter mot höjden. I dess skuggrika pelargångar vandra, hvila eller läsa mollor, dervischer och andra troende. I de trånga basargränderna passerar man mellan rader af bodar och salustånd, där turkiska produkter och europeiskt kram utbjudas med hög röst åt de förbigående. I en butik säljas skor, stöflar och broderade tofflor, tyger, dukar, mattor, klädesartiklar och dylikt, i en annan

nargiléer, tjibucker, munstycken och tobak, i en tredje grönsaker, rötter och frukter, och i en fjärde förråder en mellan tvenne dricksglas surrande kläpp att kaffe »à la turca» finnes till salu.

Vår färd förde vidare förbi »den höga porten», i hvars omedelbara närhet den persiska ambassadören har sitt präktiga palats. Hos honom aflade vi naturligtvis genast ett besök. I den storartade vestibulen stodo persiska tjenare i livré, och bland dem märktes äfven den, som var Mohsin Khan följaktig på hans skandinaviska resa. Ambassadören tog själf emot oss på trappan och ledsagade oss upp i sin ytterst eleganta våning, där vi slogo oss ned i en salong, hvars golf täcktes af en dyrbar persisk matta, under det att väggarna och de förgyllda stolarna voro klädda med sidentyg. Ifrån gemakets fönster hade man en präktig utsikt öfver »den höga porten» och en stor del af Stambul. Sedan excellensen helsat beskickningens chef och medlemmar välkomna, bjödos vi enligt persisk sed på te, sötsaker och tobak. Samtalet rörde sig naturligtvis omkring vår förestående resa, vår värd gaf oss en del viktiga upplysningar och förberedde oss på det storartade mottagande, som väntade oss i Teheran. Efter en halftimmes visit togo vi farväl och återvände till hotellet.

Klockan $^1/_2$ 9 på aftonen åkte vi till Aja Sofia, för att bevista den nattliga gudstjensten. Vi anlände nämligen till Konstantinopel en vecka sedan »ramasan», fastemånaden, hade börjat. Under denna månad få de rättroende från solens uppgång till dess nedgång icke äta, icke låta en droppe vatten komma öfver sina läppar och icke ens röka. Då solens röda skifva försvunnit under horisonten, affyras ett dundrande kanonskott; det är signalen till att »iftaren», måltiden, kan taga sin början. Detta inträffade nu vid sjutiden. Då blir det lif och lust i basarerna, framför allt i matlokalerna och kaffehusen, där massor af utsvultna turkar sitta hopkrupna på träsofforna och, redan lutade öfver brödet, pillaffen och kebaben, med otålighet vänta på det efterlängtade kanonskottet, som knappt brunnit af, förr än de likt hungriga vargar kasta sig öfver maten.

Strax före solnedgången ser man bakom minareternas bröstvärn böneutroparen (muëssin), som när dagens stjärna är försvunnen, kallar de troende till bön. Efter iftaren vallfärda

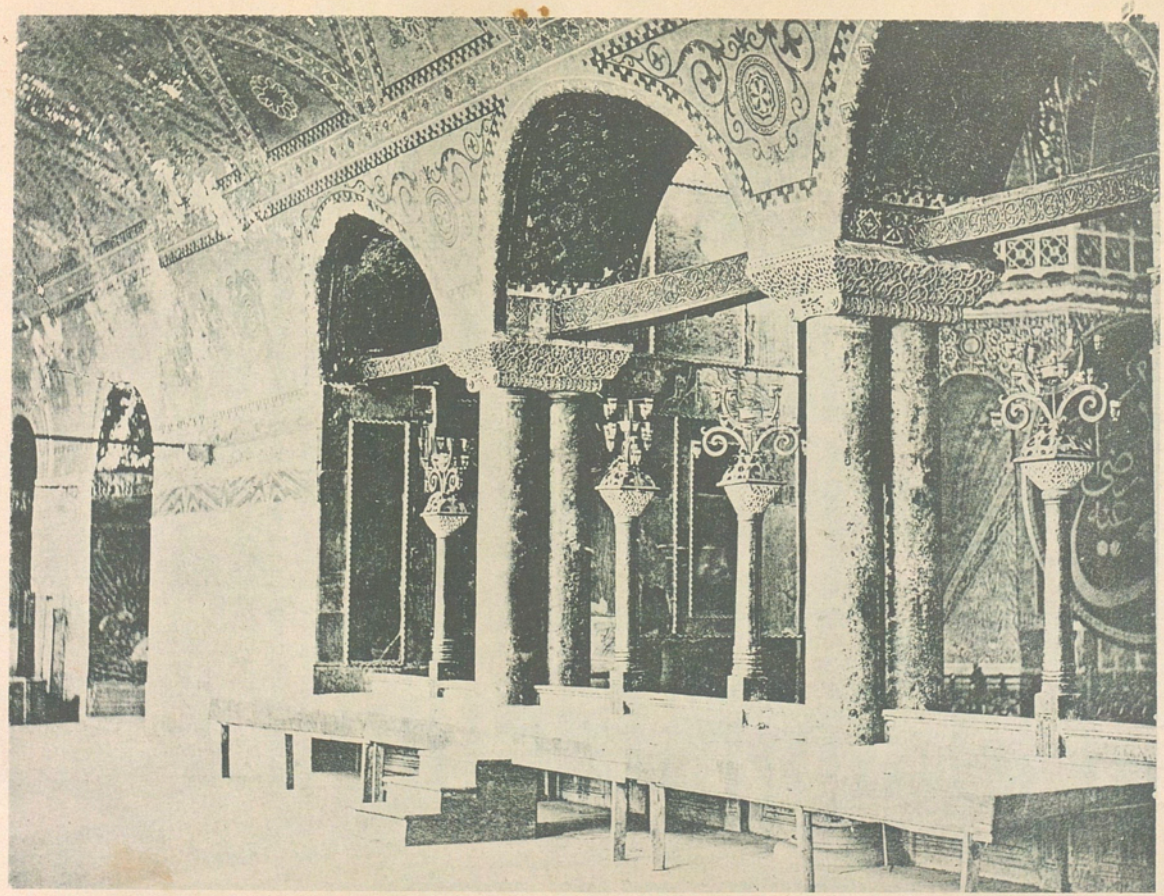

Öfre galleriet i Sofiamoskén.

också stora skaror till moskéerna, hvilkas minareter klockan 8 illumineras med lampor. Mellan de smala tornen stråla nu muhamedanismens heliga namn i tusen lågor, som framträda skarpt mot den nattsvarta himmelens bakgrund och komma själfva stjärnorna på skam. Så lästes t ex.. mellan två af Sultan Achmeds minareter namnet Abu Bekr.

Då vi kommit upp i Aja Sofias öfre galleri, möttes våra ögon af ett obeskrifligt storslaget och oförgätligt skönt skådespel. Den väldiga moskéns oerhörda inre, den kolossala kupolen och de härliga porfyrkolonnaderna, allt förenade sig till att göra ett djupt intryck på åskådaren. Gigantiska sköldar med heliga språk ur koranen gifva nu Justiniani kristna kyrka en helt annan karakter än den borde hafva, men hvem vet om icke Aja Sofia, som snart i 450 år varit en muhamedansk moské, ännu en gång skall blifva ett kristet tempel?

Lutar man sig fram öfver galleriets bröstvärn, bländas ögat af tusentals oljelampors hvita ljus, som klart upplyser moskéns nedre delar, under det att de öfre partierna lemnas i halfmörker. Oljelamporna bestå af små hemisfäriska glasskålar, som dels hänga i väldiga kronor, dels på stramt spända linor. Under dessa lampor syntes liksom djupt nere i en afgrund menigheten, som, stående i långa led, åhörde gudstjensten. Än är det stilla som i en graf; de troende hafva fallit på knä och luta pannan mot golfvet; än afbrytes den högstämda tystnaden af en silfverklar stämma; det är mollan eller presten, som från predikstolen förkunnar koranens bud och Allahs lof. När de sista orden förklingat och det sista ekot dött bort i hvalfven, sjunger hela menigheten »Allah, Muhamed», men blott för att i nästa ögonblick åter i ödmjuk ställning hängifva sig åt stilla betraktelser. Det är en särdeles gripande och högtidlig ceremoni.

TREDJE KAPITLET.

En selamlik.

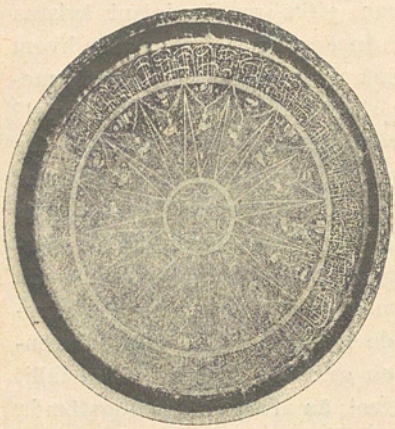

Kopparbricka från Isfahan.

Sultanens selamliker hafva beskrifvits af så många pennor och på så många språk, att det torde förefalla öfverflödigt att ännu en gång gifva en skildring däraf, men selamliken den 25 april var så praktfull, besökt af så många européer, gynnad af ett så härligt väder och åtföljd af en så lysande revy, att den här icke kan förbigås med tystnad.

Såsom bekant begifver sig sultanen hvarje fredagsmiddag till en moské för att förrätta sin bön. Endast då lemnar han palatset, ty för öfrigt framlefver han sina dagar inom Jildiskioskens murar och öfverskrider icke dess trädgårdars och jaktmarkers råmärken. Blott vid bajramfesten passerar han Galatabron för att beträda Stambuls jord; han begifver sig då till den gamla seraljen för att kyssa profetens mantel. Vid samma fest mottager han också rikets herrar, paschar och vesirer i Dolma Bagtsches stora sal.

Dessa fredagsturer till moskén hafva under årens lopp vunnit allt större betydelse och äro särskildt nu af stort intresse, ty de gifva så väl resande européer, som äfven tur-

karna själfva, det enda tillfället att få se sultanen på nära håll och öfvertyga sig om att han lefver. Det är emellertid icke alltid till samma moské, som färden ställes; än är den ena, än den andra utsedd till plats för gudstjenstens utöfvande.

Fredagen den 25 april var Hamidijehmoskén utsedd därtill. Det är en liten krithvit, särdeles vacker och smakfullt byggd moské med kupol och en enda minaret med en platform. Hamidijehmoskén, som är uppförd af den nu regerande sultanen och därför bär hans namn, är belägen vid sidan af Jildis-kiosken och färden är därför icke lång. Båda dessa byggnader ligga för öfrigt på höjden nordost om Dolma Bagtsche. Midt emot Hamidijeh har sultanen låtit uppföra en paviljong med terrass, som står till skådelystna européers förfogande. Mellan denna och moskén löper den breda väg, på hvilken det lysande följet passerar förbi.

Åtföljda af envoyén Reuterskiöld och legationens drogman, herr Timoni, begåfvo vi oss i tvenne vagnar till paviljongen, där kammarherre von Geijer väntade oss. Många andra européer voro redan samlade i dess gemak. Bland dem märktes Rysslands och Italiens ambassadörer, excellenserna Nelidoff och Blanc, med sina drogmaner, vidare grefve Béla Széchenyi och grefve Teleki, den berömde professor Rudolf Virchow, som just nu hade kommit till Konstantinopel från en arkeologisk resa i Mindre Asien, som han företagit tillsammans med Schliemann, samt slutligen en hel del turister.

Samtidigt uppmarscherade äfven trupperna, för att i täta led ordna sig mellan palatset och moskén. Inom kort syntes där i dubbla linier infanterister, artillerister, sappörer och i suavuniformer klädda soldater; bakom dem böljade hopar af nyfikna turkar och andra stambulsbor. Alla väntade och kastade långa blickar åt det håll, hvarifrån sultanens vagn skulle komma. Soldaterna intogo »på stället hvila» och pratade fritt med hvarandra; i paviljongen och på terrassen talade man blott sakta och solen brände hett. Emellertid anlände en hög turkisk herre i uniform, det var Emin Bej, en af sultanens kammarherrar, som på monarkens vägnar helsade konungens beskickning välkommen.

När tystnaden var som störst hördes från minaretens platform muëssins klara stämma, som kallade till bön med de välbekanta orden: »Gud är stor. Jag bekänner att utom Gud finns ingen Gud. Jag bekänner att Muhamed är Guds profet. Kommen till bönen. Kommen till saligheten. Gud är stor. Det gifves ingen Gud utom Gud.»

Efter ännu en stunds väntan såg man soldaterna uppe i backen göra ställning, ett exempel, som följdes af hela linien ända fram till moskén, och en skara paschar kom vandrande utmed vägen. Det var regementscheferna, som därpå ställde sig i grupper utanför ingången till Hamidijeh. Strax därefter hördes soldaterna ropa den sedvanliga helsningsformeln: »Padischahim tschock jacha», länge lefve vår padischah! och i detsamma blef också den efterlängtade vagnen synlig. Det var ett litet svart ekipage, draget af två stora, grå hästar af ädlaste blod och kördt af en kusk i röd galadräkt med guldbroderier. I vagnen satt sultan Abdul Hamid II i röd fez och en enkel svart rock. Midt emot honom satt hofmarskalken Osman Pascha. Sultanen helsade upp åt paviljongen, under det att vagnen i rask fart körde förbi; i nästa ögonblick vek den af in på moskégården och stannade framför dess trappa, där monarken steg ur och trädde in i templet.

Efter en half timmes tid visade han sig åter, men då i ett af fönstren, som vette ut åt paviljongen. Härifrån betraktade han nu sina trupper, som defilerade förbi.

Den yngre grefve Széchenyi, som är chef för brandkåren och sappörerna och har tjenat sultanen i 18 år, upplyste att Konstantinopels garnison uppgår till 40,000 man, af hvilka något mer än 20,000 man ligga i själfva staden, de flesta af dem i palatsets omedelbara närhet. I dagens parad deltogo omkring 8,000. Först marscherade infanteriregementena förbi. De buro röda fezer, blå vapenrockar, röda benkläder och låga stöflar. I deras tête gick en musikkår, som sedan stannade utanför sultanens fönster. Därpå kommo »suaverna» med gröna turbaner lindade kring sina fezer och i damasker och skor. Sedan följde i tur och ordning det albanesiska infanteriet, gendarmeriet, brand- och marinsoldaterna, samt artilleriet i grå uniformer. Sist sprängde kavalleriet förbi på

ystra, ädla hästar, med sin ridande musikkår i spetsen. Ulanerna redo hvita hästar, buro gröna uniformer, hade karbin och pistol i läderhölster vid sidan, samt små röda lansar i höger hand. De redo tre i hvart led. Så kom ett annat regemente på bruna hästar och i blå uniformer med röda uppslag och en hvit kartusch öfver skuldran. Ett sista regemente skilde sig från detta genom guldepåletter och dragna sablar.

Då trupperna hade tågat förbi, utträdde sultanen åter ur Hamidijehmoskén för att stiga upp i en annan vagn, en faëtong, som förde honom, ledsagad af divisionsgeneralen Veli Risa Pascha, till garnisonssjukhuset, där han själf lär hafva gjort sig underrättad om de sjukes tillstånd, samt låtit utdela ett turkiskt pund till hvar och en af dem.

Emellertid hade de flesta européerna lemnat paviljongen; äfven vi togo afsked af våra nya vänner och stego åter upp i vagnarna, som inom kort förde oss bort från det vackra skådespelet och den brokiga taflan hem till våra rum, där vi öfverlemnade oss åt en kort, men välbehöflig hvila.

FJÄRDE KAPITLET.

Utflykter i Konstantinopels omgifningar.

Emaljerad silfverkalian från Isfahan (kolf och piphufvud).

Klockan 8 på morgonen den 26 april gnäggade utanför hotellets port tre små starka hästar, hvilka höllos af trenne trasiga turkar, som vid nämnda klockslag anförtrodde dem åt oss. De voro från greken Harralambis stall, samt försedda med engelska sadlar. Vi sutto upp för att i envoyén Reuterskiölds och kammarherre von Geijers sällskap anträda en tre timmars utfärd, hvars egentliga mål var att bese den gamla muren, som omgifver Stambul åt landsidan.

Vi begåfvo oss i sluten trupp till Stambul, redo till en början i skridt genom dess trånga, smutsiga och allt utom välluktande basargator och gränder, förbi turkiska kaffehus, armeniska tehus, grekiska vexlarestånd, marknadsplatser, moskéer, begrafningsplatser och fontäner, utmed murar och gamla akvedukter, öfver torg och öppna platser till den del af muren, som ligger närmast Marmarasjön och där Jeddi Kuleh, eller »de sju tornen», är beläget.

Denna fästning, som i senare hälften af 1400-talet uppbyggdes af sultan Muhamed II, är nu totalt förfallen, på dess gård frodas en yppig vegetation och i skrefvorna mellan mu-

Ljtr. W. Silfversparre.

Turkiska hamaler eller bärare.

rarnas stenar finner en otalig mängd förnöjsamma klängväxter fotfäste och näring. Blott fyra af tornen stå ännu kvar, de öfriga hafva störtat in öfver kasernernas och förrådshusens ruiner. Dessa murar, som ännu icke jämnats med jorden, hafva i sina dagar skådat många hemska dåd och onda gärningar. Här har nämligen mången vesir hungrat ihjäl eller mistat sitt hufvud, och här hafva flera af de sultaner, som detroniserades af janitscharernas vilda skaror, försmäktat.

I det inre af »de sju tornen» finnas de afskyvärdaste hålor, där de olycklige väntade sin dom och där de omänskligaste straff tillämpades. Man skar upp remsor af offrens hud för att gjuta brinnande tjära i såren, man halshögg dem och prydde sedan tornens tinnar med deras hufvuden.

Sådant hörde fordom till ordningen för dagen. Än infördes ett nytt offer i den unkna hålan, än buro bödlarna ut en död kropp eller ett blodigt hufvud; än var det en ordonnans från sultanen, som anlände med en ny dödsdom, än en annan, som återvände till seraljen för att meddela storherren dess utförande.

Till och med främmande makters sändebud, som kommo till Konstantinopel för att till sultanen öfverlemna en krigsförklaring eller något annat obehagligt budskap, kastades utan miskund ned i »de sju tornens» afgrundskryptor och försvunno på detta sätt spårlöst från världen. Helt säkert har mången hög ambassadör här slutat sina dagar, man vet icke hur eller när. Det franska sändebudet Ruffin var den siste diplomat, som år 1798 fördes till Jeddi Kuleh.

Nu kräla i de dolda kryptorna myriader af spindlar, skorpioner, ormar, råttor och andra ljusskygga djur och öfver tornens tinnar nedhänga i verkliga kaskader vilda lagrar och murgrönor.

Vi, eller rättare hästarna, ställde emellertid snart våra steg mot norr, och inom en minut passera vi den »Gyllne Porten» (Porta Aurea). Den är nu igenmurad, ty enligt en gammal turkisk spådom skola Konstantinopels eröfrare en gång storma in genom densamma, och för att i det längsta förebygga en dylik katastrof hafva turkarna murat igen portens öppning. Det är dock föga troligt, att den framtida eröfraren skall råka i bryderi genom detta knep.

För öfrigt har den Gyllne Porten i rikligt mått skattat åt förgängelsen, och af dess forna prydnader kvarstå numera blott tvenne väldiga kubiska pyloner, samt på hvar sin sida om porten en marmorkolonn med korintiskt kapitäl. Andra minnesmärken, som förr prydde Porta Aurea, hafva försvunnit. Så den förgyllda Viktoriastatyn, som kejsar Theodosius uppreste till minne af sin seger öfver kejsar Maximus.

Vidare gick vår färd på den tämligen goda vägen, som backe upp och backe ned följer tätt utmed muren. Terrängen är ganska kuperad, och då man blickar framåt stadsmuren, liknar den en lång, slingrande båglinie.

Det var förr en dubbel mur, på yttersidan omgifven af en graf och försedd med väldiga torn på korta afstånd. Nu är den på flera ställen ruinerad och förfallen, och många af tornen hafva rasat. Grafven är fylld, och öfver det hela växer en hel skog af åldriga träd, under det att själfva murens krön och väggar tjena till hemvist för en vild och dammig vegetation; klängväxter och ogräs bilda deröfver en oafbruten och ogenomträngliig beklädnad. Ur detta orediga virrvarr af grönska framskymtar den gamla grå muren, som mot denna bakgrund tager sig särdeles bra ut.

Ehuru flera kejsare ombyggt, förbättrat och ytterligare förstärkt detta jättelika befästningsverk, var det dock särskildt Theodosius den andre, som i början af 400-talet riktade sin synnerliga uppmärksamhet däråt och som till fullo insåg dess betydelse för försvaret af den halfö, hvarpå hans hufvudstad var belägen. Trots de femton sekler, som hafva rasat fram däröfver med krig, belägringar, stormningar och murbräckor och oaktadt de jordbäfningar, som hafva kommit dess grundvalar att darra, står dock detta sköna minnesmärke ännu kvar och reser sina väldiga torn liksom skyddande händer öfver staden.

Afståndet mellan de båda murarna, af hvilka den inre var högst, är 18 meter och grafven är 20 meter bred. Framför den yttre muren låg ett bröstvärn för skyttarna, hvilka skyddades af de bakom dem belägna tornen. Dessa äro uppförda på nära 50 meters afstånd från hvarandra och äro

Ljtr. W. Silfversparre.

Konstantinopel. Begrafningsplatsen vid Top Kapu.

dels fyr- eller åttkantiga, dels runda. De yttre tornen äro anlagda i mellanrummen mellan de inre.

Så sträcker sig denna Stambuls skyddsmur från Marmarasjön fram till Gyllne Hornet, och på venster hand utbreda sig oöfverskådliga begrafningsplatser med en oräknelig mängd af grafvar och vårdar.

Dessa turkiska grafvårdar sakna fullständigt den allvarliga stil och vördnadsbjudande hållning, som utmärka minnesvårdarna på våra kyrkogårdar. Här ser man blott höga, smala och tunna stenskifvor, någon gång med ornamenterade kanter och för det mesta försedda med turbaner eller fezer på toppen. Denna förvända smak att afbilda den dödes hufvudbonad på hans graf, förklaras genom den stora religiösa betydelse, som muselmanerna fästa därvid. På oss göra dessa grafvårdar snarare ett löjligt intryck, som blir så mycket kraftigare, om man tänker sig cylinderhattar, jockejmössor eller trekantiga hattar på våra grafstenar, i stället för odödlighetens och fridens symboler.

På somliga stenar äro stjärnor uthuggna i relief, på andra ses blomsterstafvar och guirlander skulpterade och förgyllda, och på de flesta kan den läskunnige tolka några fåordiga verser ur koranen.

På många liggande stenar finner man en skålformig urhålkning, öfver hvars ändamål man undrar. Meningen lär emellertid vara den, att då regnvatten samlats i skålen, fåglarna skola lockas dit för att dricka och till tack stämma upp en glädtig sång för den, som sofver under stenen.

Lika litet som den europeiska vandraren känner sig tilltalad af dessa tusentals svårmodiga minnesmärken, som så långt ögat når resa sig tätt bredvid hvarandra såsom stråna på ett åkerfält, lika sublima och högtidliga synas de dunkla cypresserna, som i ljudlös tystnad låta sina svala skuggor falla öfver grafvarna. Cypressen är i den muhamedanska symboliken en evighetens sinnebild, ty liksom det smärta trädet oaflåtligen sträfvar mot höjden, så stiga ock de troendes själar mot Allahs boningar,

Det intryck af död och förgänglighet man erfar, då man låter blicken ila öfver denna ändlösa grafplats, där flydda släkten hvila i cypressernas skugga, upplifvas knappt af de

få lefvande, som besöka sina fränders grafvar. Här ser man tvenne män, den ene med långt, hvitt skägg, den andre ungdomlig och solbränd, den förre i turban, den senare med en fantastisk bindel om sitt hufvud, sittande på en grafsten utan att röra en lem och utan att yttra ett ord.

Vid en annan graf ser man några knäböjande, lätt beslöjade kvinnor, af hvilka ett par äro inbegripna i ett lifligt samtal; de vallfärda kanske till sin gemensamma makes graf.

Och vid en tredje sitta några äldre turkar och ett par gossar, som i allsköns ro intaga sin enkla måltid. Ofta äro begrafningsplatserna ett mål för turkarnas picknicker, och icke sällan begifva de sig dit, för att i några vänners sällskap tillbringa en angenäm och sorglös dag vid någon bortgången anförvandts graf. Detta förefaller särdeles egendomligt då man betänker att för muhamedanerna den döde är oren; hvarje död man aflägsnas därför så snart som möjligt ur huset, men icke desto mindre uppsökes han gärna då han väl kommit i jorden.

I alla städer och byar äro också begrafningsplatserna belägna i det omedelbara grannskapet, ja ofta inom själfva stadens råmärken. På vår resa i norra Persien funno vi sedermera vid alla orter vi passerade, begrafningsplatserna liggande utmed vägkanterna, liksom för att påminna de resande och pilgrimerna om att deras vandring en gång skall nå sitt slut.

På andra sidan kyrkogården ligger det grekiska klostret Balukli och i dess närhet en källa, hvars vatten redan i äldsta tider ansågs helande för alla sjukdomar. En grekisk legend berättar, att då Konstantinopel fallit och turkarna stormade in i staden, en munk var sysselsatt med att steka fiskar i en panna vid brädden af denna källa. Då man berättade honom att staden var i turkarnas händer, utropade han öfverlägset, att han snarare skulle tro att fiskarna, som stektes i pannan, skulle få lif och hoppa ut därur. Och hvad hände! Jo, fiskarna, som redan voro till hälften stekta, fingo lif och hoppade ned i källan, där de helt muntert började att simma omkring. Deras ena sida var röd, men den andra hade sin naturliga färg, hvilket äfven lär vara fallet med dem, som ännu i dag lefva i källans vatten.

Många märkliga minnen äro fästade vid den Theodosiska muren, hvarje port, hvarje torn har sin egen historia, men vi kunna icke här uppehålla oss därvid, utan skynda i starkt traf på våra små pigga hästar utmed den dammiga landsvägen, som endast sällan befares eller passeras af ensliga vandrare och landtmän, som forsla in sina varor till staden.

Intet af alla dessa minnen är dock så skönt som det, hvilket ännu i dag lockar alla turister och resande, som besöka Konstantinopel, till Top Kapu eller Kanonporten. Utanför denna port hade nämligen Muhamed Eröfraren låtit uppställa sin jättelika kanon, Urbankanonen kallad, och härifrån dundrade dess ödesdigra åskor för att sprida död och fasa i den olyckliga staden. Här stod nämligen år 1453 hufvuddrabbningen mellan Muhamed och Konstantin. Den eröfringslystne sultanen hade utanför Top Kapu samlat hufvudstyrkan af sina trupper och forcerade med all makt denna ingång till staden. Men de fåtaliga kristna, som ännu icke förlorat modet eller som låtit hänföra sig af kejsar Konstantins exempel, försvarade sig med förtviflans mod mot den tjugufaldiga öfvermakten, som eggades af fanatiska dervischers uppmuntrande löften om ära och rikedomar åt de segrande och paradisets fröjder åt de fallne.

»Utan fruktan höll den sista Paläologen ut på sin post och var genom sitt mod ett lysande exempel för hela sin omgifning. Natten till den 29 maj var han tillika med den tappre genuesaren Giovanni Giustiniani sysselsatt med att draga upp en graf och fylla några brescher, samt erinrade allvarligt alla om deras heliga plikt mot fosterlandet och deras familjer i afgörandets stund. Från sitt palats skyndade han till Sofiakyrkan för att i religionen finna kraft och mod. Där bekände han offentligen sina synder, mottog nattvarden och tog afsked af alla. Folket var tillintetgjordt af rörelse och äfven kejsaren öfverväldigades ett ögonblick af smärta, men fattade sig snart åter och sprängde till de sina för att träffa de sista förberedelserna till försvaret.

Det var en vacker sommarnatt, under hvilken man kunde iakttaga turkarnas väldiga förberedelser i lägret till nästa stormning. Åt den soldat, som först bestege Konstantinopels

mur, hade sultanen lofvat ståthållareskapet öfver den rikaste provinsen samt stora utmärkelser; alla stadens kostbarheter, kvinnor och öfriga byte skulle tillfalla soldaterna; för egen del förbehöll han sig blott byggnaderna. Uppropet till det heliga kriget hade lockat flera hundra tusen frivilliga till platsen. Vid midnattstiden, då de sista eldarna hade slocknat i det turkiska lägret, gjorde kejsaren till häst en rond omkring muren för att visitera vakterna. Försvararna voro så få, att på nordsidan blott en man stod i hvarje torn. Kärntruppen var förlagd till den heliga Romanusporten (Top Kapu). Knappt hade morgonen grytt, förr än i det turkiska lägret ropet »la illaha il Allah» dånade från hundratusentals strupar, batterierna slungade ut sina kulor, och en del af den fientliga hären började stormningen. Efter två timmars kamp fylldes grafven och muren med turkiska lik. Nu ryckte hufvudstyrkan till anfall; efter en hårdnackad drabbning blef äfven denna stormning tillbakaslagen. Muhamed vacklade redan, då 20,000 janitscharer fordrade att ånyo få börja striden. I detta ögonblick sårades Giustiniani af en pil. Då han öfverväldigad af smärta lemnade sin post för att förbinda sitt sår, frågade honom kejsaren: »Hvart vill du då taga vägen?» »Dit», svarade Giustiniani modlöst, »hvarthän Gud har visat turkarna vägen». »Broder», fortsatte kejsaren, »hvarför gör du väl detta? Återvänd till din post, ditt sår är obetydligt. Återvänd, ty här är du nödvändigare. Stadens räddning beror på dig.» Men Giustiniani skyndade till Galata och därifrån till Chios, där han dog af ånger och grämelse. Många af hans folk följde honom.

Turkarna drogo fördel af denna förvirring; en jättelik janitschar, Hassan, besteg muren, och nu flammade striden upp på dess krön. Hassan störtas ned genom ett stenkast, och de turkar, som följt honom, blefvo dels nedhuggna, dels tillbakaslagna. Emellertid började fienden intränga i staden genom den stora breschen vid Romanusporten. Kejsarens närmaste kämpade med lejonmod, dock glesnade det alltmer i leden; i förtviflan kastade Konstantin sin purpurmantel af sig och blödande ur flera sår, ropade han förkrossad: »finns här ingen kristen, som kan afhugga mitt hufvud!» I detsamma

framstörtar en janitschar och gifver honom banesåret, och den siste kejsaren sjunker, 49 år gammal, okänd ned bland liken.»

Detta var signalen till allmän upplösning. Turkarna rusade segerdruckna in i staden, sköflande, mördande allt, som kom i deras väg, skändande kvinnorna och plundrande husen. På kyrkornas torn utbyttes efter denna dag korset mot halfmånen; från dem skulle icke längre klockornas klang kalla de kristna till bön, utan muëssins stämma från minareten påminna de troende om bönetimmans tid.

Då sultanen inträdde i Konstantins palats, häpnade han öfver dess prakt, men då han betänkte det tillstånd af öfvergifvenhet och sorg, hvari det nu råkat, greps han af svårmod, och vid tanken på huru förgänglig den lott är, som väntar allt härligt på jorden, upprepade han den persiske skaldens ord: »Spindeln har spunnit sin väf i det kejserliga palatset och ugglan sjunger sin väktaresång från Afrasiabs torn.»

Därpå lät han söka kejsarens lik. Med möda fann man det under en hög af kroppar och igenkände det på den guldstickade örnen, som prydde stöflarna. Segraren lät skilja hufvudet från kroppen och sätta upp det på Justinianikolonnen framför Sofiakyrkan, där det ända till aftonen fick beskådas af alla förbigående. Sedan lät han stoppa upp det med halm och skicka omkring det i de asiatiska provinserna, för att vittna om Konstantinopels fall. Kroppen begrofs däremot med kejserlig ståt.

Men låtom oss fortsätta vår färd, låtom oss taga af från den väg, som följer muren, för att på en smal gångstig begifva oss upp till Ejubs höjder, hvarifrån vi öfverraskas af den mest sublima och sköna utsikt öfver Gyllne Hornet och hela detta ändlösa, vågiga haf af hus som kallas Konstantinopel.

Den inre delen af den smala viken passerade vi på en bro, som på afstånd såg allt utom förtroendeingifvande ut, men i själfva verket kom våra farhågor på skam. Därefter färdades vi på vikens norra strand, alltjämt ridande i starkt traf öfver kullarna, och framkommo så till Kaschim Paschas branta gator, som inom kort ledde till vårt hotell. Ridten hade varat i hela tre timmar, men vi hade också sett

mycket, fått ett tydligt totalintryck af staden och haft en i allo angenäm och lyckad utflykt.

Samma dag klockan 1 voro vi af Lady White inbjudna till att deltaga i en utfärd med ambassadörens »mouche» till engelska ambassadens sommarhotell i Therapia vid Bosforen. Den lilla eleganta ångslupen väntade oss vid Top Chaneh's kaj. Sedan deltagarna i utfärden samlats här, lossades kettingarna och ångaren klöf med rask fart Bosforens dallrande böljor.

Utanför Top Chaneh ligger en mängd större fartyg och ångbåtar förankrade, samt stormakternas »stationärer», och här vimla på vattnet otaliga kajiker, långa, smala roddbåtar, som likna kanoter och ros af två eller flera hvitklädda turkar med bruna anleten och röda fezer.

Vi ångade hela tiden fram tätt utmed Top Chaneh's, Fyndykly's, Dolma Bagtsche's och Beschik Tasch's kajer, ty motströmmen hjälpte oss här, under det att Svarta hafvets vattenmassor med tämligen stor hastighet strömma ut genom sundets mellersta del emot Marmarasjön. De hvitmenade murarna af sultan Abdul Asis' palats med dess rika arkitektur och ornamentik göra ett synnerligen imponerande och majestätiskt intryck. På höjden där ofvanför synas Jildis Kiosk och Hamidijehmoskén samt sultanens vidsträckta trädgårdar, och kort därpå ångar man förbi Tschiraganpalatset, som, uppbyggdt af Abdul Asis, nu lär tjena till boning eller fängelse för den afsatte, olycklige sultan Murad.

Efter en stund kommer man fram till sundets smalaste del, som är något öfver 500 meter bred, och där strömmen följaktligen är starkast. Här ligger på Europas kust Rumili Hissar, som uppbyggdes af Muhamed II, och midt emot på Asiens, Anadoli Hissar.

Det står icke till att tälja alla de slott och märkliga byggnader man här passerar, vare det nog sagdt, att man färdas fram mellan en följd af hus, moskéer, palatser och trädgårdar, belägna på de båda världsdelarnas stränder.

Då vi varit på väg i ungefär en och en half timme, började de första husen af Therapia att skymta fram på Europas kust. Therapia är en by eller villastad, där de flesta ambassa-

dörerna och beskickningarna hafva sina sommarresidens. Intet af alla dessa palats kan dock täfla med den engelska ambassadens, vare sig hvad smak och utrymme, eller hvad läget beträffar, ty från dess fönster kunna blickarna sväfva ut genom Bosforen öfver Svarta hafvets fjärran horisont.

I den präktiga salen hade vår gästfria värdinna låtit iordningställa en riklig frukost, åt hvilken vi gjorde all heder. Sedan vi besett själfva hotellet, begåfvo vi oss upp genom den stora trädgården till den där bakom liggande höjden, hvarifrån vi hade en vidsträckt utsikt öfver Svarta hafvet.

Efter en lyckad färd återvände vi till Top Chaneh. Hemvägen tillryggalades på blott en timme, ty vi höllo oss midt i sundet och Svarta hafvets öfverflödande vattenmassor påskyndade farten.

FEMTE KAPITLET.

En middag och en audiens hos sultanen.

Emaljerad silfverkanna från Isfahan, omkring 200 år gammal.

Missionens chef, förste hofjägmästaren Treschow, hade af konung Oscar fått i uppdrag att till sultan Abdul Hamid öfverlemna ett handbref. Efter fem dagars vistelse i Konstantinopel erhöll därför så väl chefen för missionen, som ock dess öfriga medlemmar, genom svensk-norske ministern från sultanen en inbjudning att deltaga i iftaren (aftonmålet under ramasan) klockan 7 den 28 april. Det är nämligen brukligt att sultanen till sitt bord inbjuder framstående europeiska resande, och det var därför en självklar sak att äfven konungens beskickning skulle komma i åtnjutande af denna ära. I dylika middagar brukar sultanen vanligtvis själf deltaga, för att efter dess slut samtala med sina gäster. Under ramasan är det emellertid annorlunda. Då intager sultanen iftaren i sin privata våning, under det att de inbjudna äta vid hofmarskalkstaffeln. Så skedde äfven vid den iftar, i hvilken vi deltogo och som jag nu skall söka skildra; men då det egendomliga i en sådan festmåltid distraherar deltagarens uppmärksamhet, må skildringen däraf endast betraktas såsom en dunkel och matt erinring af själfva verkligheten.

Jildis Kiosk och Hamidiehmoskén.

Iklädda uniform begåfvo vi oss i tvenne vagnar från hotellet till palatset. I den första vagnen åkte missionens chef och svensk-norske ministern samt herr Timoni, i den andra grefve C. Lewenhaupt och jag. Å den förras kuskbock satt beskickningens kavass, en gammal turk, å den andras förste hofjägmästarens jägare. Vi hade en halftimmes väg till kiosken, men våra körsvenner tycktes icke göra sig någon brådska, oaktadt solen icke hade långt igen till horisonten. Vi kunde därför icke frigöra oss från en viss fruktan för att solen skulle hinna slutet af sin dagsresa förr än vi målet för vår färd, hvilket hade varit högst obehagligt, enär iftaren börjar i samma ögonblick, som solskifvan upphört att förgylla halfmånarna på Stambuls moskéer. Men våra körsvenner kunde bättre än vi beräkna distansen, och då våra vagnar stannade framför palatsets port, hade dagens stjärna ännu tvenne diameter kvar till sitt mål. Det var den kuperade terrängen, som hade bedragit oss, ty Jildis Kiosk ligger på en höjd, och då skymningen redan börjat svepa sina slöjor omkring stadens hus och gator, kastar solen ännu in sina sista strålar genom fönstren i Jildispalatset för att upplysa dess salar och gemak.

Vid den stora port, som leder in till borggården, mottogos vi af Ghalib Bej, »introducteur des ambassadeurs»; denne ledsagade oss öfver borggården till den del af palatset, där middagen väntade oss. I den präktiga vestibulen trädde oss turkiska lakejer till mötes för att taga hand om våra ytterkläder, hvarefter vi, alltjämt ledsagade af Ghalib Bej, stego uppför en mattbelagd marmortrappa, som ledde till en salong. Dess väggar voro beklädda med gula sidentapeter, på dess golf låg en dyrbar matta, vid väggarna stodo europeiska sidenmöbler och gemakets inre belystes af lågorna från en glaskrona. I denna salong helsades missionens chef och öfriga medlemmar välkomna af Munir Pascha, »grand maître des cérémonies», en storväxt man med svart, kortklippt skägg. Vi bjödos att inträda i ett icke mindre praktfullt gemak, där inom kort alla deltagarne i iftaren samlades. Förutom oss hade nämligen sultanen äfven inbjudit österrikisk-ungerska ambassadören, baron Calice, med hans förste drogman, baron

Call, grefve Béla Széchenyi, broder till general Széchenyi Pascha, prins Schwartzenberg, förste hofmarskalken, f. d. krigsministern, general Ghasi Osman Pascha, lejonet vid Plevna, som nu fungerade som vice värd, ceremonimästaren Munir Pascha, generaladjutanten Veli Risa Pascha, sultanens förste sekreterare Sureja Pascha, samt den nyssnämnde Ghalib Bej. Sedan vi presenterats för och samtalat med dessa rikets höge herrar, slogos dörrarna upp, som ledde till matsalen. Denna var icke stor, men ett ljushaf strömmade emot oss, och reflexerna från fyra gedigna silfverkandelabrar voro af en bländande effekt. Framför hvarje kuvert låg ett kort med sultanens initialer och bordsgästens namn. Då alla stannat bakom sina stolar, satte sig Osman Pascha och vi andra följde hans exempel. Osman Pascha hade sin plats vid bordets ena långsida; till höger om honom satt baron Calice, till venster envoyén Reuterskiöld; till höger om den förstnämnde grefve Széchenyi och herr Timoni, till venster om den sistnämnde baron Call och Munir Pascha; till venster om Sureya Pascha, som intog den andra långsidans mellersta plats, satt förste hofjägmästaren Treschow, samt undertecknad och Ghalib Bej, till höger prins Schwartzenberg och grefve Lewenhaupt. Sex betjenter i guldbroderade livréer passade upp vid bordet. I början rådde en högtidlig stämning vid middagen, gästerna talade icke alls eller hviskade blott till hvarandra, och pascharna sutto tysta och orörliga som bildstoder, men från deras stjärnbeströdda bröst blixtrade briljanterna i Imtias eller andra höga ordnar. Oaktadt detta skenbara lugn förrådde muselmanernas anletsdrag att de voro rof för en orolig väntan. Ungefär fem minuter förflöto så, utan att Osman Pascha eller någon af de andra turkarna rörde vid bordets håfvor. Omkring hvarje kuvert stod nämligen en krans af små silfvertallrikar, på hvilka kallskuret kött, sylter, marmelad, honing och dylikt var upplagdt. På bordet stod dessutom en rad af skålar, innehållande frukter, såsom äpplen, päron, drufvor, fikon, daddlar, mandel, russin o. s. v., samt en hel här af dyrbara karaffiner med vatten och limonad. Med ens bröts tystnaden, då genom dörren inträdde en lakej, som yttrade några ord till Osman Pascha. Han meddelade honom att

det efterlängtade kanonskottet, som kungör för de troende att solen sjunkit, nu brunnit af; iftaren kunde således taga sin början. Fyra uppassare bjödo omkring hvarje rätt för att påskynda serveringen, under det att fyra andra fyllde våra glas med vin så snart de stodo tomma. Blott turkarna drucko icke vin, framför deras kuvert stodo endast tvenne dricksglas för vatten och den söta limonaden. Vi åto på tunga tallrikar af silfver och serverades desslikes från silfverfat. Alla rätterna utan undantag voro turkiska; den första var en grönsakssoppa af sötare smak, uppblandad med små stycken af fårtarm. Därpå följde i snabb växling femton andra rätter, bland hvilka de mest egendomliga voro pilaff eller risgrynspudding, tschisslick, på spett brynt fårkött med sås och sallad, pastejer med inkråm af köttmassa, höns med ris, turkisk glace ur små skålar, samt slutligen en söt kräm, som serverades på tallrikar af gediget guld och åts med guldskedar. Till slut kringbjödos en mängd sötsaker och konfektyrer, samt ändtligen frukt. Derpå reste sig Osman Pascha och vi andra för att i den närbelägna salongen på stående fot intaga kaffe och blossa på sultanens fina cigarretter.

Sultanen hade sannolikt ännu ej slutat sin måltid, ty vi fingo vänta en stund innan storceremonimästaren förkunnade att audiensen skulle ega rum. Då vi denna afton befunno oss i den berömde Osman Paschas sällskap, griper jag tillfället för att efter en tysk författare påminna om hans hjältemodiga försvar af Plevna, glanspunkten i hela rysk-turkiska kriget 1877—78.

Sedan ryssarne på sin marsch från Nikopoli till Sofia med den femte divisionen under general Schilder-Schuldner helt oväntadt hade stött på Osman Paschas öfverlägsna stridskrafter, och sedan de efter hårdnackade drabbningar blifvit tillbakaslagna med 2,000 mans förlust, försökte de den 30 juli med förstärkta krafter att storma de turkiske positionerna. Äfven detta angrepp gick om intet och de tillbakaslogos med den betydliga förlusten af 8,000 man döda och sårade. Med största skyndsamhet och skicklighet förvandlade nu Osman Pascha Plevna till en stark fästning, som blef ytterst hotande för ryssarnes högra flygel och som hade

kunnat afskära dem återtåget, om Mehemed Ali och Sulejman samtidigt och med förenade krafter hade angripit dem från öster. Då detta icke skedde, fingo ryssarna under augusti månad tid att draga till sig förstärkningar och börja att cernera Plevna. Furst Karl af Rumänien öfvertog öfverbefälet öfver hela cerneringsarmén. Den 7 september började bombarderingen af de turkiska skansarna kring Plevna och den 11 följde en allmän stormning af ryssar och rumäner. Den blef tillbakaslagen, tre skansar i söder, hvilka af general Skobeleff eröfrats den 11, beröfvades honom åter den 12, och blott en redutt stannade i ryssarnas våld. Deras förlust uppgick till 16,000 man. Sedan tvenne angrepp af rumänerna den 18 september och 19 oktober blifvit tillbakaslagna, beslöt man, efter Totlebens ankomst till det ryska hufvudkvarteret, att börja en planmässig belägring af staden. Den 24 oktober blef Osman Pascha afskuren från Orkhanji, hvarifrån han dittills hade hemtat förstärkning, proviant och ammunition, och äfven ifrån vester inneslöts han fullständigt. Den 9 november stormade general Skobeleff den Gröna Kullen söder om Plevna. Den 13 tillbakavisade Osman ännu en uppfordran till kapitulation af storfurst Nikolaus. Men då han sedan den 10 oktober hvarken hade erhållit ammunition eller proviant och alla förråden voro slut, måste han försöka att bryta sig igenom. Detta skedde den 10 december mot vester; Osman öfverskred Vid och ville slå sig fram till Viddin. Under det att turkarna förgäfves sökte att genombryta de ryska och rumäniska linierna, besatte Skobeleff de af dem utrymda skansarna och själfva Plevna. Vid middagstiden måste emellertid den sårade Osman Pascha gifva sig med 40,000 man och 2,000 officerare, samt 77 kanoner.

Under det att vi erinrade oss dessa händelser och betraktade den gamle hvitskäggige fältherren, som stod där tyst och stilla och icke meddelade sig med andra än dem, som voro kunniga i turkiska eller tatariska, inträdde Munir Pascha och förkunnade att sultanen täcktes mottaga konungens sändebud. Under det att vi väntade bland pascharna inträdde därför förste hofjägmästaren, åtföljd af svensk-norske ministern i sultanens stora audienssalong. Vid det samtal, som där egde

rum, tjänstgjorde Munir Pascha som tolk. Då missionens chef blifvit presenterad, öfverlemnade han konungens handbref till sultanen och yttrade därvid följande ord på franska, som sedan öfversattes till turkiska af ceremonimästaren: »Sire, jag har den äran att till Eders Kejserliga Majestät öfverlemna ett bref från min höge herskare. Konungen, som jag har haft äran att lemna för några dagar sedan, har gifvit mig i särskildt uppdrag, att på samma gång muntligen förnya försäkringarna om den orubbliga vänskap han hyser för Eders Kejserliga Majestät.»

Sultanen mottog brefvet och tackade på det mest hjärtliga sätt. Det gladde honom så mycket mera att erhålla nyheter från konungen själf, som de dagar konungen och den kungliga familjen tillbringat i Konstantinopel ännu outplånligt stodo för hans minne såsom de lyckligaste och oförgätligaste dagar han upplefvat, och han vore viss om att de vänskapsband, som förenade honom med konungen, aldrig skulle brista, utan vara för hela lifvet. Då missionens chef därpå tackat, frågade sultanen om beskickningen på återfärden från Teheran skulle passera Konstantinopel, ty i sådant fall önskade han att till konungen sända ett handbref. Sedan samtalet fortsatts ännu en stund och rört sig omkring resan till Persien, och sedan sultanen anmodat förste hofjägmästaren att till schahen framföra hans helsningar, blef det vår tur att inträda. Det var en stor salong med flera blänkande kronor i taket, dyrbara mattor och möbler. Vi infördes af Munir Pascha. Vid dörren gjorde vi den första bugningen, halfvägs den andra och inför sultanen den tredje. Sedan vi presenterats tog sultanen oss vänligt i hand. Grefve Lewenhaupts uniform (Lifregementets husarer) behagade honom så mycket att han dagen därpå genom Munir Pascha anhöll om ett porträtt. Något samtal utspann sig emellertid icke nu, men sultanen önskade oss en lycklig och angenäm resa. Han var en liten man, hvilket märktes så mycket lättare som han mottog oss stående och förblef upprätt hela tiden. Hans hufvud är välformadt, ansigtsfärgen blek och skägget kortklippt. Håret, som sticker fram under fezen vid tinningarna, är gråsprängdt, den vackra och regelbundna näsan är böjd och lång, kring läpparna hvi-

lade ett vänligt leende, och ögonen hade ett melankoliskt, drömmande uttryck, men blicken var forskande och intelligent. Det var med ett ord ett utseende, som genast fängslar, och som man sällan finner hos turkar. Sultanen var iklädd uniform, en lång, mörkblå rock med förgyllda knappar, vid sidan hade han en sabel, hvars fäste hans venstra hand fattade, och på bröstet bar han endast serafimerorden i briljanter jämte ett tiotal guldmedaljer i miniatyr. Då sultanen gifvit tecken till att audiensen var slut, bugade vi oss åter och drogo oss tillbaka till de yttre salongerna. Hela festen hade varat i två timmar. Vi togo afsked af de turkiska herrarna, stego ned för trapporna och i våra vagnar, som därpå med snabb fart förde oss bort från Jildis Kiosk.

SJETTE KAPITLET.

Besök i Konstantinopels palatser.

Bulgarisk by.

Vid middagstiden den 27 april sammanträffade vi i svensk-norska beskickningens eleganta och smakfullt inredda hotell vid Peragatan med en ung löjtnant, som af sultanen kommenderats till förste hofjägmästarens adjutant under den färd vi stodo i begrepp att företaga till Gamla Seraljen och ett par moderna palats.

I en rymlig vagn, som ställts till vårt förfogande, åkte vi nedför Peragatan, öfver Sultan Valideh-bron och in i Stambuls trassliga kvarter, förbi Sultan Valideh-moskén, Achmed-fontänen och Aja Sofia samt upp på Seraljuddens kulle, där den Gamla Seraljen är belägen.

På själfva spetsen af den triangelformade halfö, som bildar Stambul, och på den östligaste af dess sju kullar reste sig till midten af tolfte århundradet äfven de bysantinska kejsarnes palats, men då Manuel Komnenen öfvergaf det och flyttade till Blachernerpalatset i stadens norra del, förlorade det sin

betydelse och föll i ruiner. Kort efter stadens eröfring lade emellertid Muhamed II här grunden till den nuvarande seraljen, där sedermera tjugufem sultaner regerat, tills i vår tid Abdul Medjid uppförde Dolma Bagtsche och slog sig ned vid Bosforens strand. Sedan denna tid kallas slottet Gamla Seraljen. Det beboddes förr af äldre sultaninnor och hoftjänare, men äfven detta palats har förlorat sin betydelse såsom fursteboning och innesluter nu muséer, skolor, kaserner och vapenförråd.

Lika naturligt som det förefaller att de bysantinska kejsarne och de turkiska sultanerna här uppförde sina residens, lika underligt är det att de sista sultanerna kunnat öfvergifva den måhända skönaste punkten på hela jorden, den höjd, från hvars krön blicken beherskar ett haf af hus, kupoler och minareter och en skog af fartygsmaster, det slott, hvars tinnar förgyllas af den första morgonrodnaden och sist af hela Konstantinopel insvepas i nattens skuggor, och hvars fot sköljes af Marmarasjöns, Gyllne Hornets och Bosforens lifliga böljor.

Vår vagn stannade utanför Bab-i-Humajun, höghetens eller den kejserliga porten, som leder till den yttre borggården och i hvars närhet Irenekyrkan, som grundlades af Konstantin den store och nu är förvandlad till ett vapenmuseum, är belägen.

Bab-i-Humajun är uppfördt af hvit och svart marmor och prydes af de skönaste arabesker och konstnärligt i hvarandra inflätade förgyllda inskrifter, där man bland annat finner Muhamed den andres språk: »Måtte Allah för evigt bevara egarens ära. Måtte Allah befästa dess grundvalar.» Vid ingångens sidor finnas nischer, där sultanerna brukade utställa de halshuggna pascharnas hufvuden.

Då vi passerat porten, kommo vi in på Janitschargården, där den väldiga Janitscharplatanen reser sin åldriga krona mot höjden. Här hvarest förr en sagolik prakt och lyx utvecklades, där hela dagen igenom ett lysande tåg af paschar och förnäma hofmän i brokiga uniformer, segerrika fältherrar, besegrade furstar, krigsfångar, islams lärde, sultanens gunstlingar och slafvar och janitscharerna i sina höga turbaner vandrade ut och in till och från storherrens tron, här råder nu en pinsam tystnad, man ser blott några seraljväktare, slappa turkar

i nedsolkade dräkter och med röda fezer, och den förr så praktfulla gården är öfvervuxen med ogräs, som tittar upp mellan stenarna.

Vi gingo tvärs öfver Janitschargården och kommo fram till den andra, mellersta porten, Orta Kapu, omgifven af tvenne torn med spetsiga tak, förenade medelst en krenelerad fris. Porthvalfvet, hvars båda öppningar slötos af dörrar, bildade ett mörkt rum, som kallades bödelsrummet, emedan vesirer och paschar, som fallit i onåd, där afrättades. Här lågo äfven bödelscellerna, som genom en underjordisk gång stodo i förbindelse med divansalen, där de olyckliga dömdes. Oftast fingo de själfva icke veta sin dom, utan inträdde med bäfvan genom de första portarna, som slötos bakom dem. Om de andra icke samtidigt öppnades, kände de redan dödens kalla andedräkt på sin panna och det skarpa stålet vid sin hals.

Från Orta Kapu fingo främmande sändebud gå till fots öfver den inre borggården, och här måste ofta höga ambassadörer vänta i timmar på en audiens hos sultanen, som härigenom lät dem förstå sitt förakt för alla andra makter. Numera får ingen inträda genom denna port, som icke har sultanens personliga tillåtelse därtill.

En bred cypressallé leder fram till den tredje porten, Bab-i-Seadet, eller lycksalighetens port, öfver hvilken ett af marmorkolonner uppburet tak skjuter fram och där förr hvita eunucker höllo vakt.

På den inre gården väntade oss en gammal hvitskäggig gubbe med bistra drag och en hel rad af palatstjenstemän i långa, svarta rockar, hvilka därinne bespeja de besökande med falkögon och se efter att man icke försöker att aflägsna några dyrbarheter ifrån skatten. Gubben var ingen mer och ingen mindre än själfva skattmästaren, en hög hoffunktionär, och han höll i sin hand en skramlande nyckelknippa af oerhörda dimensioner. Sedan han på ett förnämt sätt helsat oss, förde han oss fram till skattkammarens ingång. Först öppnades högtidligt porten i ett väldigt järnstaket, som omsluter en liten förgård under sju joniska kolonner, och därpå själfva porten i den fajansbeklädda façaden, innanför hvilken skattkammaren, »hasne», är belägen.

I det första rummet, som är själfva hufvudsalen, falla våra blickar genast på ett stort, egendomligt föremål, stående midt på golfvet. På en etikett under glasmontren står skrifvet hvad det är, nämligen den tron sultan Selim den förste år 1514 eröfrade i krig från schah Ismail af Persien. På dess yta af guld äro perlor, rubiner och smaragder inlagda i sköna mönster.

Utmed väggarna i denna sal stå glasskåp, som innehålla en fabulös rikedom af gamla dyrbara vapen, betäckta med ädla stenar; här äro sablar, dolkar, spjut, gevär och pistoler ordnade i grupper och olika mönster, och på hyllorna ligga hjälmar, pansar, sköldar, arm- och benskenor, allt af ädlaste metall.

I skattkammarens inre salar finner man en myckenhet af gamla porsliner, vaser och smycken, samt silfverskålar, som bokstafligen äro rågade med diamanter och ädelstenar. Förutom den dyrbara vapensamlingen, i hvilken hvarje nummer utgör ett mästerstycke af vapensmide och där man bland annat finner en dolk, hvars fäste består af en enda smaragd, fästes uppmärksamheten hufvudsakligen vid några oförgätligt sköna föremål, såsom ett diamantprydt vattenbäcken af lapislazuli, en gyllene skål, likaledes betäckt med diamanter, ett sadeltäcke, öfversålladt af äkta perlor, samt flera skålar af guld, bergkristall och andra ädla mineral.

Liksom i schahens af Persien samlingar finner man emellertid vid sidan af alla dessa kostbara ting temligen värdelösa föremål, såsom ur och granna porslinsvaser från Paris.

Väggarna prydas af flera porträtter af forna sultaner, och på en hel serie af äldre och nyare sultanuniformer kan man studera huru den stora, hvita turbanen under tidernas lopp förändrat utseende och form och slutligen öfvergått i den nuvarande fezen.

I en särskild paviljong, kallad Chirka-i-Scherif Odasi, eller den välsignade klädnadens sal, gömmas riksklenoderna, nämligen profetens mantel, fana, staf, sabel och båge, samt de tre första kalifernas svärd. Inga främlingar få tillträde till detta heliga rum, och blott en gång om året, nämligen den

15 ramasan, aflägger sultanen, åtföljd af rikets höge herrar, under pomp och ståt här ett besök.

Men låtom oss lemna dessa rikedomar och märkliga ting, af hvilka hvart och ett sannolikt har sin egen, vexlingsrika historia, och låtom oss styra våra steg till Bagdadkiosken, som under sin runda kupol döljer ett förtjusande inre. Den åttakantiga paviljongens dörrar äro det första, som fängslar uppmärksamheten. De äro af hårdt, mörkt trä och försedda med mosaikartade inläggningar af perlemor och elfenben. De inre väggarna äro beklädda med sköna fajanser i hvitt och blått, den matta, som höljer golfvet, är något af det bästa den orientaliska mattfabrikationen kunnat åstadkomma, och stolar och divaner äro klädda med dyrbara, österländska tyger. Från kiosken har man en vacker utsikt öfver förstäderna på andra sidan Gyllne Hornet.

Medjidijeh-kiosken är en stor, luftig och ljus paviljong, hvars delvis mattbelagda golf består af marmorskifvor. Från dess veranda, som ligger längst ut på själfva Seraljudden, skådar man ett hänförande panorama, hvars hufvudparti upptages af Skutari och sundet, till höger Marmarasjön med Prinsöarna och till venster Galata, Sultan Valideh-bron, Dolma Bagtsche och Bosforen; nedanför vid vattenbrynet synas ruiner af byggnader från flydda tider.

Då man en stund betraktat det härliga skådespelet och åter inträder i kioskens sal, öfverraskas man af tvenne turkar, af hvilka den ene bjuder på sylt af törnrosblad samt vatten, den andre på kaffe »à la turca» i små porslinspjeser, som likna äggkoppar. Det är nämligen en häfdvunnen sed att européer, som besöka denna kiosk, trakteras med dylika förfriskningar.

Efter ett kort besök i Kitab Chaneh eller biblioteket, som räknar ett par tusen turkiska, persiska och arabiska manuskript i cederskåp, inträdde vi i Ars Odasi eller tronsalen, där sultanerna fordom togo emot främmande makters sändebud, skilda från dem genom ett galler. Här står en väldig tron, hvars baldakin uppbäres af gyllne kolonner. Väggarna äro beklädda med fajans och taket prydt med arabesker. I tronsalen höllo sultanerna också riksråd under storvesirens presidium.

De flesta sultaner, som framlefvat sina dagar i Gamla Seraljen, hafva förevigat sina namn genom uppförandet af nya palats och paviljonger. Så byggde Sulejman den store tronsalen och sultan Murad Bagdadkiosken. Sultan Mahmud var den siste, som under hela sin regeringstid bodde i Gamla Seraljen, och sultan Abdul Medjid var den förste, som öfvergaf den, för att slå sig ned i det af honom år 1853 uppbyggda Dolma Bagtsche.

Dit styrde nu äfven vi vår kosa.

Dolma Bagtsche är beläget nordost om förstaden Fyndykly vid Bosforen. Dess långa, bländhvita façad speglar sina bizarra ornamenter mot vattenytan. Palatset och dess trädgårdar äro omgifna af ett högt järnstaket, hvars täta väfnad kommer en att tänka på en jättespindel, som dragit sitt nät kring borgen. Då man kommit närmare, finner man att det efterhärmar en blomsterguirland. Byggnadsstilen är icke ren, utan förråder en blandning af orientalisk och europeisk arkitektur.

Såväl palatset självt, som de portar, hvilka föra in till borggården, äro öfverlastade med rika ornament, hvilka kanske äro något för granna, men dock icke förfela att göra ett fängslande intryck.

I sällskap med adjutanten inträdde vi i det numera obebodda slottet och besågo dess gemak och salar i tur och ordning. Den kolossala vestibulen gör genom sin otroliga rikedom ett öfverväldigande intryck. Dubbla mattbelagda trappor leda upp till det öfre galleriet, hvars balustrad är uppburen af små glaspelare, i hvilka ett färgspel täflande med regnbågens uppkommer, då solstrålarna gjuta sina ljusknippen in genom det glasbetäckta taket. Den breda frisen uppbäres af de skönaste kolonner, och i midten hänger en väldig glaskrona.

Vi inträdde nu i de särskilda gemaken. Vid hvarje tröskel man passerar vänta nya öfverraskningar af prakt och rikedom. Den ena salongen prunkar med rikare möbler, skönare fajanser och dyrbarare mattor än den andra. Det vore lika svårt som vidlyftigt att beskrifva hvarje rum, låtom oss blott nämna tafvelgalleriet med sina krigiska målningar, badrummet med dess golf och väggar af gul och grå marmor, fajans-

kiosken med dess höga emaljpanel och dess af mosaikartadt inlagda marmorskifvor bildade golf, på hvars midt dyrbara porslinsvaser och jättestora kandelabrar af glas höja sig, samt slutligen den stora salen i midtpartiet med dess skyhöga kolonner och smakfulla ornamentik. I denna sal samlas rikets herrar på nyårsdagen för att tillönska sultanen ett godt nytt år. Få salar i europeiska palats torde kunna mäta sig med denna i vidd och prakt.

I Dolma Bagtsche tillbringade Abdul Medjid och Abdul Asis sina dagar, och här timade den 18 maj 1876 den palatsrevolution, som ledde till den sistnämnde sultanens afsättning och död.

Då vi åter trädde ut på trappan och kommo ned till den långa, hvita marmorkajen, låg vid densamma en lång och smal kajik, som sultanen ställt till vårt förfogande. Vi skulle nämligen nu göra resan mellan Europa och Asien, på hvars kust slottet Bejlerbej är beläget.

Vi stego i kanoten. Dess akterbänkar voro belagda med brokiga tygstycken. Då vi tagit plats, stötte karlarna farkosten från land, och den vände nu stäfven mot Bejlerbej. Den roddes af åtta turkar i hvita skjortor, röda fezer och bara ben. Solen sänkte sina brännande strålar öfver vår spårlösa stråt, sundets böljor glittrade som tusen facetter och plaskade lustigt mot kajikens förstäf. Den gled som en pil öfver vattnet och aflägsnade oss hastigt från stranden. Den europeiska kusten utbredde nu tydligt hela sitt förtrollande panorama bakom oss: Fyndykly, Top-Chaneh och Galata utvecklade sina haf af hus, och öfver dem höjde sig Pera. På andra sidan Gyllne Hornet aftecknade sig Stambuls bizarra profil med cypresser, kupoler och tusen minareter, som likt vägvisare peka mot höjden för att visa den rättroende vägen till paradiset. Ännu några kraftiga samfällda årtag och den smidiga kanoten smög sig som en orm intill Bejlerbejs kaj.

Vi hoppade i land på Asiens kust och stego in i detta äfvenledes öfvergifna sommarresidens, som år 1865 uppfördes af sultan Abdul Asis och där han brukade tillbringa några månader under den varma årstiden. Här bodde äfven kej-

sarinnan Eugenie och kronprinsen af Preussen under deras besök i Konstantinopel år 1869.

I rikhaltig utstyrsel kan Bejlerbej visserligen icke mäta sig med Dolma Bagtsche, men dess yttre gör dock ett särdeles imponerande intryck och dess snöhvita façad bländar ögat. I det inre finnes en sal, hvars tak understödes af sex höga kolonner af imiterad lapislazuli, och i bottenvåningen ligger en annan sal, hvars golf till större delen upptages af en bassäng, omgifven med ett bröstvärn af sten.

Sedan styrde vi våra steg till slottets trädgård, hvars största sevärdhet är en liten vacker samling af vilda djur, hvilka säkert gärna skulle utbyta den förtrollande utsikten öfver Stambul och Bosforen mot en enslig grotta vid öknens rand eller en kvalmig djungel i Gilans skogar. I väldiga järnburar dväljas här lejon, tigrar och pantrar, lika säkert förlustiga af sin frihet, som sultan Murad i slottet Tschiragan på andra stranden. Äfven några majestätiska strutsar spatsera här i en inhägnad park.

Bejlerbej var sista numret på dagens program; vi hade genombläddrat ett långt kapitel af de turkiska sultanernas historia — ej i skrift, men i minnen och reliker, som bevarats från flydda skiften, och i palatser och kiosker, som ännu bjuda tiden trots.

SJUNDE KAPITLET.

Färden öfver Svarta hafvet.

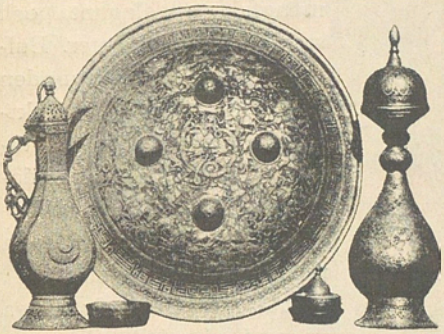

Sköld af järn, vattenkanna, vas och skålar af brons, från Isfahan.

Under de två sista dagarna i Konstantinopel voro vi sysselsatta med åtskilliga förberedelser till färden mot det fjärran österlandet, men voro äfven föremål för ett par särdeles lysande fester och en utfärd. Den senare företogs i sällskap med flera af den engelska beskickningens medlemmar å dess »stationär», ett prydligt fartyg, som ligger förankradt på Bosforen utanför Top Chaneh. Sedan vi förts ombord med ångbarkassen, ångade vi ut på Marmarasjön, mellan Stambul och Skutari. Kursen ställdes mot Prinsöarna, och vid Prinkipos kust stannade vi en stund, hvarunder en riklig frukost serverades i fartygets matsal. Tyvärr var luften icke klar, utan uppfylld af solrök, hvilket hade till följd att moskéerna och husen i Stambul inom kort försvunno ur vår åsyn. Annars är den tafla, som här ter sig för den resande, lika skön som oförgätlig, i synnerhet strax före solnedgången, då konturerna afteckna sig skarpt mot den upplysta horisonten.

Den bal, som engelska ambassadören, Sir William White, gjorde för beskickningens chef och medlemmar var i alla afseenden utomordentlig.

Det var den 28 april, och som vi samma afton voro hos sultanen, måste vi skynda oss för att i tid vara i ambassadörens hotell. Då vi anlände, voro de flesta gästerna, hvilkas antal uppgick till 400, redan samlade. Det var en ståtlig syn, då man inträdde i den väldiga, rikt upplysta salen, där pianots klara toner redan lockade gästerna till dans. Allt hvad Konstantinopel eger fint och förnämt bland sina invånare möttes här, ej endast främmande makters representanter, utan äfven ett hundratal turkiska paschar och militärer. Hvart man såg varsnade man svarta frackar och röda fezer och en mångfald af eleganta och smakfulla damtoiletter. Buffeten dignade under tyngden af champagnebuteljer, fruktskålar, konfektyrer och tusende läckerheter. Som dagen för oss varit ansträngande, drogo vi oss tillbaka redan före balens slut.

Mirsa Mohsin Khan, f. d. persisk ambassadör i Konstantinopel.

Aftonen före vår afresa voro vi på middag hos persiska ambassadören Mirsa Mohsin Khan i hans lilla nätta hotell i Stambul. Efter en måltid, som hvad riklighet och tillagningssätt angår i intet gaf efter för europeiska middagar, bjödos gästerna upp i salongen, där värden hade anordnat en liten öfverraskning. Det var nämligen ett par små italienska flickor, som tillika med sina föräldrar utförde en pjes. Att de ungdomliga aktriserna fullgjorde sin sak bra, kunde man lätt se, och att innehållet var lustigt kunde man finna af de applåder, hvarmed de i språket hemmastadda åskådarna belönade deras konst.

Onsdagen den 30 april var vår sista dag på europeisk jord. Redan tidigt på morgonen voro vi på benen för att i god tid föra ned våra saker till Top Chaneh's kaj, hvarifrån vi begåfvo oss ut till det stora ryska fartyget Rostov-Odessa.

Ljtr. W. Silfversparre.

Samsun.

Det var åter den engelska ambassadörens ångbarkass, som stod till vårt förfogande, och vi kunde ännu en gång icke känna oss nog tacksamma för den storartade gästfrihet och välvilja Sir William White dagligen hade visat oss under vårt uppehåll i Konstantinopel.

Till ångfartyget följde oss envoyén Reuterskiöld och engelska ambassadörens dotter, fru von Geijer. Kl. 10 f. m. ljöd ånghvisslan för tredje gången, och sedan vi tagit farväl af barkassens återvändande passagerare och tackat envoyén Reuterskiöld för det utmärkta sätt, hvarpå han gjort oss vistelsen i Konstantinopel angenäm, gledo vi ut öfver Bosforens vågor mot Svarta hafvet.

Färden genom sundet varade en och en half timme: det ena palatset gömdes efter det andra, Rumeli Hissar och Anatoli Hissar försvunno och Therapia skymdes snart af Asiens och Europas framskjutande uddar och kullar. Sedan vi passerat de asiatiska och europeiska fyrtornen vid Bosforens mynning, vändes stäfven mot öster utefter Mindre Asiens kust.

Rostov-Odessa är ett mycket stort fartyg, som för passagerare och last mellan hamnarna på Anatoliens norra kust. Dess ändstationer äro Konstantinopel och Batum. För öfverfärden åtgå fyra dagar, ty lossning af europeiska varor, såsom tyger, socker, manufaktur- och kolonialvaror m. m., tager en ganska rundlig tid i anspråk i de sex hamnar fartyget berör. På återfärden till Konstantinopel medföras i stället asiatiska produkter, såsom valnötstammar, frukter och bomull, hvars hemland är Transkaspien. Här finnas nämligen vidsträckta plantager, hvilkas värde och betydelse stigit ofantligt sedan general Annenkoff anlagt den ryktbara järnväg, som nu på tre dagar för den reslystne till hjärtat af Asien. I Batums magasiner hade vi sedan tillfälle att se hela berg af dylika bomullsbalar. Förutom en betydlig last fraktade Rostov-Odessa en skara af icke mindre än 300 passagerare, af hvilka endast vi fyra och en armenisk officer från Tiflis intogo första klassens hytter.

Fartygets mellandäck företer en ganska egendomlig syn. Närmast det upphöjda akterdäcket hade ett tiotal turkiska kvinnor anordnat ett improviseradt harem. Mellan mattor

och dukar, som voro upphängda på rep, hade de utbredt sina madrasser och kuddar, på hvilka de under hela dagens lopp lågo utsträckta, sysselsatta med cigarrettrökning och tedrickning. För öfrigt upptogs det vidlyftiga utrymmet af manliga grupper, till nationalitet och dräkter mycket olika hvarandra. Turkar, tatarer, perser och armenier voro dock talrikast representerade. Somliga spelade kort, andra drucko te eller rökte vattenpipa, och åter andra uppdukade innehållet af sina knyten på utbredda mattor. Lossningen af varor i hamnarna åstadkom mycken oro och oreda bland dessa österländingar, ty många af dem hade just placerat sina läger på luckorna till fartygets lastrum.

De första hamnar vi passerade voro Ineboli och Sinope. Ineboli har ett mycket karakteristiskt läge nedanför en med åkerfält beklädd kulle och är omgifvet af tvenne andra, högre kullar med grönskande vegetation. Af Sinope sågo vi icke mycket, ty då vi anlände dit var det redan mörkt. Den gamla fästningsmuren aftecknade sig dock skarpt mot den stjärnklara himmelen, och skenet från lampor och ljus gaf oss en föreställning om stadens utbredning. Utanför Samsun lågo vi i hela sex timmar. En stor mängd manufaktur- och kolonialvaror, tyger, kaffe, socker o. s. v. lossades här och fördes till stranden i stora, tungrodda båtar. En lätt dimma, som på morgonen omsvept staden och kusten, försvann snart och efterföljdes af ett härligt, lugnt väder. På natten passerade vi de båda små städerna Ordu och Kiresyn, där vi stannade blott en kort stund, och kl. 8 f. m. den 3 maj framkommo vi till Trebisond. Alldenstund fartyget skulle stanna i tio timmar vid denna stad, passade vi på tillfället att efter intagen frukost begifva oss i land. Vi stego ned i en af de klumpiga båtarna, som, tack vare fyra muskulösa armar, inom kort förde oss till stenkajen. Här äro den ryska agentens hus och flera stora magasin belägna. En mängd varubalar voro här hopade på hvarandra, och mellan dessa kryssade vi oss fram till stadens förnämsta gata.

Den belgiske konsuln, som äfven omhuldar Sveriges och Norges intressen, hade sändt oss sin kavass till mötes, en vacker albanes i pittoresk dräkt, beväpnad till tänderna.

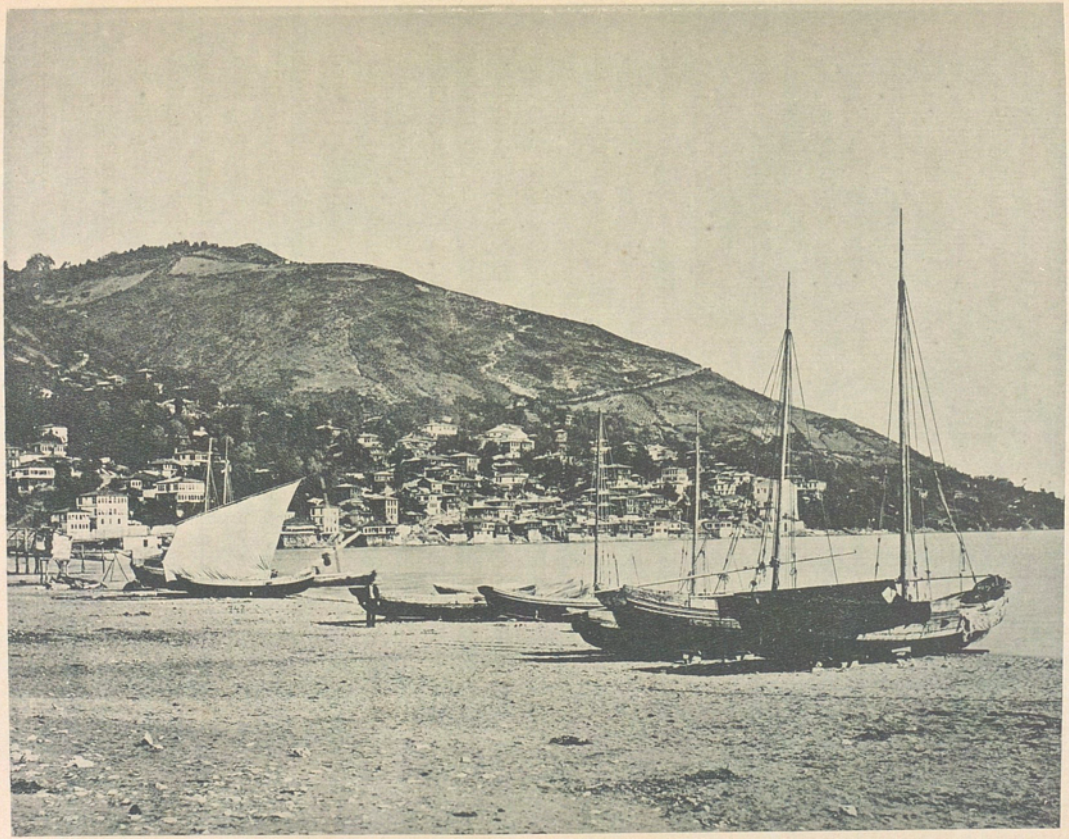

Ljtr. W. Silfversparre.

Ordu.

Efter ett besök hos konsuln gingo vi ut på ströftåg i staden. Kavassen hade fått i uppdrag att visa oss dess sevärdheter. Vår vandring gällde först den gamla kyrkan S:ta Sofia, nu förvandlad till moské, som är belägen ett godt stycke utanför staden. Den är rik på gamla egendomliga ornamenter, kolonner med vackra kapiteler och friser i relief.

Trebisond (Trapezunt) — eller Tromsö som det kallades af förste hofjägmästarens betjent Frank — är den viktigaste staden vid Mindre Asiens norra kust. I våra dagar har det emellertid förlorat ofantligt mycket af sin forna betydelse, emedan den gamla handelsvägen öfver Tabris och Erserum erhöll sitt banesår genom järnvägen Baku-Tiflis-Batum. Förr utgjorde den en oumbärlig pulsåder för den persiska handeln till Europa, och stora karavaner anlände då dagligen till Trebisond. Men som handeln vanligtvis söker sig fram efter de genaste och bekvämaste kommunikationslederna, öfvergaf den snart den gamla vägen, som ersattes af järnvägen. Trebisond gör också intryck på besökaren af att förut hafva varit en stor och viktig stad, som nu förlorat sin betydelse. Man finner här och hvar basarer, som dels äro öfvergifna, dels sakna det lif, den rörelse och den omsättning, som karakterisera stora handelsstäder i orienten. Detta hindrar naturligtvis icke att äfven nu stora karavaner anlända till Trebisond från vestra Persien, Armenien och det inre af Mindre Asien. Att förbindelsen med förstnämnda land icke helt och hållet afstannat märker man på den stora mängd perser i höga, svarta mössor (kullah), långa grå, bruna, gula eller blå rockar, som man öfverallt, särskildt i basarerna, möter.

Trebisond har ett ganska vackert läge. Till höger om landstigningsplatsen ligger dess fästning på en hög, i hafvet utskjutande udde, bekrönt med en väldig flaggstång. Innanför och på ömse sidor om denna fästningsudde höjer sig staden amfiteatraliskt på de tämligen branta klipporna. Också är det en verklig bergvandring att begifva sig från kajen till dess inre delar. Så är särskildt fallet med hufvudgatan, som är lång, krokig och medelst stenbroar leder öfver ett par djupa klyftor med frodig vegetation och små bäckar, i hvars grunda vatten talrika grodor höras kväka. Till venster ser

man från den förnämsta bron Trebisonds gamla fästning, som nu är halft ruinerad, och hvars mörkgrå murar till hälften äro öfvervuxna med grönskande klängväxter och taggiga buskar. Längre bort ligger en särdeles vacker moské, omgifven af turbanprydda grafstenar.

Tiden medgaf oss emellertid icke att stanna längre än några få timmar, och då vi återvände till vår flytande boning, hade vi icke allenast fått ett totalintryck af Trebisond, utan äfven en grundlig promenad, hvilket var så mycket angenämare, som vi ju på flera dagar icke haft tillfälle att sätta foten i land. Efter att på kvällen hafva anlöpt den lilla orten Rise anlände vi följande morgon klockan 6 (den 4 maj) till Batum.

I vanliga fall är det förenadt med ganska många svårigheter att komma i land i Batum, men tack vare ett rekommendationsbref från ryska ministern i Konstantinopel, Nelidoff, behöfde våra saker alls icke undersökas, blott passen visiterades. Synnerligen angenämt för oss var äfven att vår landsman, konsul Olsson, infunnit sig till vårt möte. Han tog genast hand om bagaget och lät föra det till järnvägsstationen. Vi hade nämligen blott ett par timmar på oss i Batum, emedan tåget till Tiflis skulle afgå redan kl. 9,15 f. m. Då allt var klart, hade vi ännu en timme kvar, som användes till en promenad i de nya parkanläggningarna vid hafsstranden. Därpå återvände vi till järnvägsstationen, där en stor mängd kaukasier hade samlats, och efter ett sista farväl från konsul Olsson ljöd lokomotivets ånghvissla och tåget rusade bort mot Tiflis.

Ljtr. W. Silfversparre.

Trebisond.

ÅTTONDE KAPITLET.

Genom Kolchis' skogar.

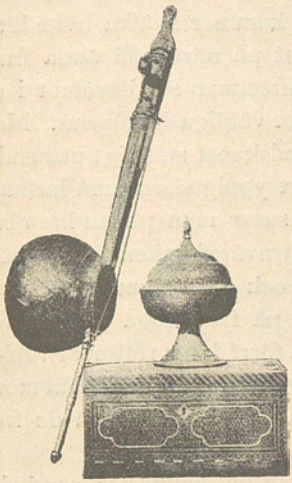

Kemantje (stränginstrument), fruktskål af brons och träskrin med mosaik.

Tack vare konsul Olssons anordningar voro vi synnerligen bekvämt och behagligt inhysta å tåget till Tiflis. Vi hade en hel vagn för oss själfva och dessutom en kupé för våra saker. Vår vagn var den sista i det tämligen långa tåget och var försedd med en rymlig, öppen balkong med utsikt bakåt och åt sidorna. Här funnos väggfasta soffor med dynor och midt å platformen ett fast bord, omgifvet af stolar. Vi kunde således under hela färden vistas i fria luften och därtill njuta af en utsikt, som bjöd på ständigt nya, ständigt tjusande taflor.

Vi hafva emellertid redan lemnat stationen, tåget ilar genom stadens omgifningar och förbi Nobels nybyggda cisterner, samt fortsätter därefter tätt utmed hafsstranden, mot hvilken banken på sina ställen stupar tvärbrant. Svarta hafvets vågor slå monotont och melankoliskt mot stranden, och en frisk sjöbris dämpar ännu dagens värme. Staden, hamnen och viken vid Batum erbjuda härifrån en anslående och vacker bild med sina talrika segelfartyg och ångare, förankrade å redden.

Efter att hafva passerat en tunnel färdas man långa sträckor genom inskärningar i vallar och berg. Vegetationen är ytterst rik och yppig. På båda sidor utbreda sig skogar af högstammiga träd, öfverhöljda med klängväxter och parasiter, och mellan dem trängas om utrymmet buskar och blommor i en outredlig härfva; här frodas massor af sumpväxter, ty marken är i allmänhet mycket fuktig, och vattnet har ofta samlat sig i stora pölar, där en mängd grodor med sitt omelodiska, gälla kväkande öfverrösta ånghästens flåsande andedrag. På höger hand utgöres landskapets fond af skogbevuxna bergshöjder, på hvilkas hjässor små drifvor af snö ännu gnistra i solskenet, och öfver deras kammar sväfva hvita lätta moln. Vi följa dessa berg alltjämt på nära håll ända fram till Rions dal. På venster hand aftecknar sig däremot i en oförlikneligt skön, ljusblå färgton det väldiga Kaukasus. Mellan dessa båda bergsystem vexlar landskapet ständigt utseende. Än passerar man genom en tropiskt yppig skog, som hufvudsakligen bildas af väldiga ekar, än susar man på en liten bro öfver en grumlig bäck, än skiljer järnvägsbanken tvenne bördiga åkerfält från hvarandra. Här och hvar synas små visthus af trä med halmtak, hvilande på fyra höga stolpar, för att skydda innehållet, säd och andra förråd, för råttor och fukt. Endast sällan ser man hus och kojor, men däremot ofta stora hjordar af får, hästar och hornboskap, som beta på de frodiga ängarna.

Vid stationshusen ses alltid talrika kaukasier samlade, mingrelier, grusiner, tjerkesser och tatarer m. fl., i en brokig och färgrik blandning. Fattiga, mestadels mycket vackra flickor utbjuda här i små korgar af blad vårens förstlingar, friska smultron.

Själfva stationshusen äro af sten, och i deras närhet är alltid ett med tälttak försedt trästånd uppslaget, där diverse grönsaker samt öl, ägg och andra matvaror säljas.

I Rions närhet bli boningarna tätare. På bergens skogiga sluttningar titta husen fram genom löfverket. Det är fyrkantiga träkojor, försedda med ett slags verandor, som betäckas medelst husets framskjutande tak, hvilande på pålar. En eller

ANMÄLAN.

Den utomordentliga beskickning, som Sveriges och Norges konung förlidet år afsände till schahen af Persien — den första efter nära två hundra år, som öfverbragt helsningar från en svensk monark till herskaren öfver det underbara sagolandet i östern — omfattades i hela vårt land med det lifligaste intresse. Anledningen härtill är lätt funnen. Ty knappast gifves det väl någon, för hvilkens öra icke ordet Orienten har en bedårande klang, i hvilkens minne det icke återkallar de brokiga, tjusande bilderna ur den af alla kända och beundrade sagocykeln »Tusen och en natt». Visserligen har våra dagars forskning beröfvat österlandet mycket af det mystiska skimmer, som fordom hvilade däröfver, väl har den vesterländska kulturen banat sig väg äfven till östern och omskapat en del af dess ursprungliga förhållanden, men ännu hafva dessa fjärran länder bevarat så många egendomligheter, ännu hvilar öfver deras kultur och folklif så mycket af den forna glansen, att vi alltjämt med lifligaste intresse lyssna till enhvar, som för oss öppnar denna främmande, underbara värld.

Såsom djärf resande i Orienten och såsom lycklig berättare af det där sedda och upplefvade har herr ***Sven Hedin*** redan gjort sig fördelaktigt känd. Då han fick uppdraget att såsom tolk åtfölja den ofvannämnda beskickningen, var det alltså från hans hand man väntade en för offentligheten afsedd skildring af den minnesrika färden. Detta hopp har nu förverkligats. I den bok, som härmed öfverlemnas åt den svenska allmänheten, redogör herr Hedin på ett lifligt och underhållande sätt för beskickningens öden, dess resa till och vistelse i Persien. Präktiga taflor af österländskt lif upprullas för våra blickar, lysande fester, om hvilkas glans den med Orientens förhållanden obekante knappast kunnat drömma, skildras med lefvande åskådlighet, färgrika naturscenerier och historiska bilder från det sagorika landets forntid tecknas med kännarens säkra hand.

Arbetets intressanta innehåll samt dess synnerligen vackra och i sitt slag allenastående utstyrsel berättiga undertecknade till den förhoppningen, att det från allmänhetens sida skall röna ett välvilligt mottagande.

"Konung Oscars beskickning till Schahen af Persien"

utkommer under loppet af detta år i omkring 12 häften à 1 Krona.

Arbetet illustreras af ej mindre än 40 helsidsplanscher i ljustryck, talrika vignetter i texten samt fint utförda porträtt af H. M:t konungen, schahen af Persien, beskickningens medlemmar och flera persiska notabiliteter.

Stockholm i september 1891.

Samson & Wallin.

Stockholm, tryckt i Central-Tryckeriet, 1891.

Konung Oscars Beskickning till Schahen af Persien år 1890

af

Sven Hedin

(Med talrika illustrationer)

Stockholm
Samson & Wallin
i distribution

Häft. 2. Pris 1 Krona.

annan inföding i bjärta kläder upplifvar alltid anblicken af dessa kojor.

På en lång järnbro passerar man den tämligen vattenrika floden Rion, som flyter genom ett bördigt och ganska vidsträckt slättland, som utbreder sig ända till hafvet.

Strax efter middagen framkommo vi till den stora stationen Samtredi på Rions högra strand, hvarifrån en bibana utgår till Poti vid Svarta hafvet. Här har man tillfälle att slå sig ned vid en buffet, där man kan stilla sin hunger med väldiga portioner af den gedigna, välsmakande och kraftiga föda, som karakteriserar det ryska köket.

Äfven Rion är en synnerligen liflig station, ty härifrån utgår en bibana till den stora staden Kutaïs. Längre bort aflägsna vi oss från de med skog eller åkerfält beklädda sydkaukasiska bergen, under det att vi nalkas den kaukasiska hufvudkedjan. Mellan båda utbreda sig ofantliga ängar, som endast här och hvar gifva plats för dungar af ekskog; den förut täta trädvegetationen aftager nämligen ju längre man färdas mot öster. Öfver landskapet hvälfver sig alltjämt en himmel af renaste blåa färg, och blott kring bergens toppar sväfva smakfulla draperier af hvita moln. På de landsvägar, som åtfölja järnvägen, ser man en och annan beväpnad ryttare i sin höga lädersadel.

Bortom stationen Kvirilij kommer man fram till floden Kvirilka, på hvars högra strand järnvägsbanken sedan löper. Där floden passeras ligger en pittoresk ruin af en gammal stenbro. Bergen rycka nu hvarandra allt närmare, men deras former äro afrundade och mjuka. Efter att hafva öfverfarit floden Sirul följa vi utmed dess biflod. Beschatuban-järnvägen börjar nu slingra sig fram genom en tämligen smal dal af oförgätlig skönhet. Pittoreska spångar leda öfver floden, men de tyckas endast vara afsedda för fotgängare, ty ryttare och buffelkärror gifva sig ut i vattnet, som räcker hästarna till buken och döljer vagnarnas hjul.

Floden är på sina ställen ganska strid, ty fallet är betydligt, hvilket ock förnimmes på lokomotivets pustande och vagnarnas knakande. På andra sidan Beschatuban inträder man i en kort tunnel. Den nakna klippan börjar nu alltmer

att ur de lösa jordlagren träda fram i dagsljuset och bildar på sina ställen lodräta murar eller bizarra torn. Ibland har floden i berghällen skurit en djup fåra, ibland hänger ett väldigt klipphvalf öfver den. På andra sidan om tunneln vidgar dalen sig åter; så äfven flodbädden, hvars grusbetäckta botten på många ställen ligger torr. Detta varar dock icke länge; dalen smalnar åter och blir trängre än förut, floden blir smalare och stridare.

På en och annan klippspets ser man ruinerna af en gammal fästning. En vittrad naken bergstopp uppbär en förfallen borg, hvars yttermurar blott delvis ännu stå upprätt.

Djupt inskurna fåror på bergssluttningarna tillkännagifva att, då snön smälter om våren, strida strömmar här störta sig ned för branterna.

Med ens synes dalen spärrad af ett klipparti, men tåget rusar dock framåt och försvinner i nästa ögonblick i en tunnel. Stigningen tilltager därpå betydligt, och flodens vatten har trängt ihop sig i en smal fåra, där det brusar fram med vild fart.

Mellan Beschatuban och Poni föres också tåget af tvenne lokomotiv, ett framför och ett bakom, hvart och ett med tvenne ångpannor. Mellan dessa stationer är nämligen stigningen oerhörd. Det tunga tåget stånkar och arbetar sig fram genom en tunnel, hvars svettiga väggar se kalla och dystra ut. Det råder en halfdager därinne, men inom kort utbytes källarluften mot friska fläktar.

För att undvika den betydliga stigningen har man nyligen byggt en järnvägsbank, som synes tämligen djupt under den gamla. Den utmärker sig genom storartade broanläggningar och väldiga dosseringar, hvilka uppehållas af kolossala lodräta stenmurar. Vid Sijpa har man å den nya banan byggt en tunnel om icke mindre än fyra versts längd (= 4,27 km.).

Nära Poni höjer sig amfiteatraliskt på bergssluttningarna en skog af friska löfträd, hvilkas ljusgröna grenar afteckna sig skarpt mot den mörka bakgrund, som bildas af skuggorna under trädens löfverk. Det börjar emellertid att skymma, och långa skuggor falla utefter bergssluttningarna, men på kam-

marna uppsamla ännu träden det guld, som solen i afskedets stund strör omkring sig.

Kl. $^1/_2$ 7 uppnådde vi passets högsta punkt och passera vid stationen Poni (2,987 engelska fot) vattendelaren mellan Svarta och Kaspiska hafven. Härifrån bär det ständigt utför.

Dalen vidgar sig nu åter och erbjuder ett storslaget sceneri. Mellan skogklädda berg ligger här en hel rad af grusinska byar. Men skönast är dock den fjärran bakgrunden, som utgöres af Kaukasus' snöhöljda bergskedja. Dess silfverhvita kam belyses ännu af dagens stjärna och aftecknar sig skarpt mot vesterns mörknande himmel. Den väldiga muren sträcker sig mot sydost så långt ögat når och försvinner slutligen under horisonten eller döljes af moln.

Vid en mäktig förgrening af Kaukasus har den stora byn Suram ett härligt läge. I dess midt synes på en kulle en fästning i ruiner, ytterst pittoresk och dominerande. Då det är som varmast om sommaren, färdas en stor del af Tiflis' befolkning till Suram, dels för att njuta af dess höga, rena och helsosamma luft, dels för att dricka af dess järnhaltiga vatten. I byns närhet utträder den nyanlagda långa tunneln åter ur berget.

Natten hade nu inträdt, och blott med fullmånens tillhjälp kunde man uppfatta det egendomliga landskapet.

Efter att hafva passerat den märkliga byn Mtschet anlände vi strax efter kl. 11 till Tiflis' station; härifrån begåfvo vi oss i tvenne droskor till hotell London, i hvars rymliga och renliga rum vi sedan trifdes godt; från dess fönster och balkong njöto vi hvarje dag af en präktig utsikt öfver Kaukasiens brokiga hufvudstad.

Kamelförare.

NIONDE KAPITLET.

Några dagar i Tiflis.

Vi framkommo till Tiflis först sent på kvällen söndagen den 4 maj. Då ångbåten, som uppehåller förbindelsen mellan Baku och Persiens kust, afgår blott hvarje söndagsafton, blefvo vi alltså nödsakade att vänta på nästa lägenhet eller till söndagen den 11. Den vecka vi på sådant sätt förlorade, skulle nu på lämpligaste sätt fördelas mellan Tiflis och Baku, och till den ändan fattades det beslutet, att de fyra första dagarna skulle anslås åt den förra staden, de båda öfriga åt den senare. Ehuru vi till en början icke voro mycket belåtna med det nödtvungna dröjsmålet, funno vi oss emellertid snart i vårt öde, ty uppehållet i Tiflis förflöt på ett i allo

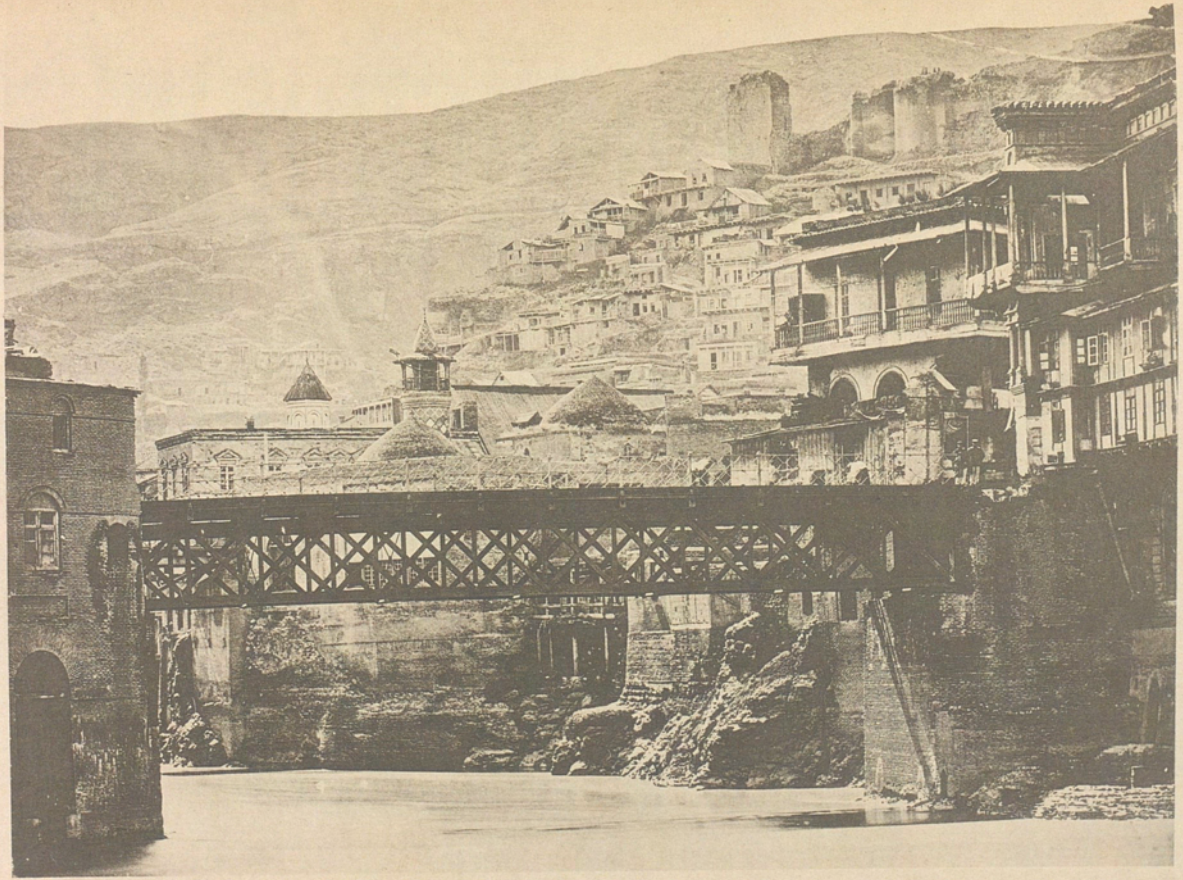

TIFLIS.

angenämt och lärorikt sätt. Dessutom är en och annan rastedag väl behöflig under en lång färd. I Tiflis' magasiner gjorde vi också en hel del för den återstående resan nödvändiga uppköp.

Sedan vi på morgonen den 5 maj fullgjort våra officiella skyldigheter, till hvilka framför allt hörde ett besök hos den militära guvernören, begåfvo vi oss till det beryktade kaukasiska muséet, hvars berömde och bereste direktör, doktor Gustav Radde, tog emot oss med en gästfrihet, måhända varmare än vanligt, emedan han i vårt hemland har många gamla vänner. Under de timmar, hvilka vi tillbragte bland muséets rika samlingar, brast ej ett ögonblick hans goda lynne och lyckade skämt. Än höll han ett kort, men lärdt föredrag öfver ett eller annat naturhistoriskt eller etnografiskt föremål, än framletade han ur sitt minnes rika skattkammare någon komisk episod eller skrattväckande anekdot. Och att den sextioårige mannen i den vägen bör hafva outtömliga förråd, kan man lätt tänka sig, då han har en händelserik och verksam bana bakom sig och har gjort epokgörande resor i östra Sibirien, Centralasien och Persien samt besökt så godt som alla delar af Kaukasien, af hvars natur, geografi och etnografi han torde vara den bäste kännaren. Oaktadt sin framskridna ålder stod han nu i begrepp att företaga en ny resa, denna gång till de ostindiska öarna.

Doktor Radde bor själf i museibyggnaden och eger där en liten trädgård, i hvilken han på egen bekostnad och för eget nöjes skull anordnat ett litet menageri, innehållande Kaukasiens mest karakteristiska fåglar. I en stor bur finner man här bland annat ett par ståtliga örnar. Äfven några arkeologiska märkvärdigheter, såsom ett par gamla tatariska grafstenar, pryda denna trädgård.

Vi inträda i muséets vestibul. På väggarna hänga porträtter af den kejserliga familjen, och på ett bord ligger en stor bok, hvari besökande anteckna sina namn. Inom glas och ram förvaras furstliga namnteckningar, bland andra kejsarens och kejsarinnans samt schahens af Persien.

Vi gå vidare till den geologisk-mineralogiska salen, där vi se en utmärkt profkarta på Kaukasiens mineralogiska

rikedomar. Bland annat märkes svafvel och asfalt samt rå nafta af olika godhet och färg, därjämte raffinerad nafta eller kerosin och alla de olika oljor, som frigöras vid destillationen. På ett annat ställe finner man modeller af borrhålen i Balachani och prof af de jordarter och leror, genom hvilka ett sådant borrhål är nedsänkt.

Den zoologiska afdelningen är särdeles väl och smakfullt ordnad. De olika exemplaren äro icke uppställda efter arter, släkten och familjer, utan efter de olika naturförhållanden, under hvilka djuren lefva. De särskilda grupperna äro omgifna af konstgjorda landskap, efterbildande dem, i hvilka de i verkligheten trifvas, och äfven i fonden begränsas hvarje grupp af ett måladt landskap. Så ser man på en klippspets en leopard och en vildkatt, samt på ett annat ställe en smygande kungstiger; en annan grupp visar oss de antiloparter och bergsfår, som förekomma i Kaukasien, äfven dessa uppställda på ett konstgjordt bergsparti. En särdeles lyckad grupp utgöres af öknens invånare, en hop schakaler, sysselsatta med att sönderslita inelfvorna af en fallen kamel; några hungriga gamar vänta på sin andel i målet. Äfven den rika fågelvärlden är representerad: vadarne i träsken, stepphönsen på heden o. s. v.

Vi stiga upp i öfre våningen. Mytologiska målningar pryda trappuppgångens väggar. I de stora salarna finna vi prof på de kaukasiska folkens konst och industri; vapen, smycken, skulpterade arbeten, mattor, broderier, dukar, sjalar, klädespersedlar och husgerådssaker i rikt och karakteristiskt urval. Midt på golfvet äro placerade montrer, innehållande tusentals fotografier. Vaxfigurer i måleriska dräkter återgifva alla de kaukasiska folkslagen, icke ens de mest otillgängliga bergsstammarna undantagna. Etnografiska kartor underlätta orienteringen. Bland de föremål vi sågo här äro de flesta och dyrbaraste uppletade och hemförda af d:r Radde själf, och hans outtröttliga samlareifver är så mycket mer beundransvärd, som han blott förfogar öfver ett mycket obetydligt årligt anslag till uppköp.

Den omtänksamme direktören har äfven sörjt för att gifva muséets besökare en klar uppfattning af landets geografi

och terrängförhållanden. Härtill tjena nämligen de utmärkta kartor, som dölja väggarna, och den stora reliefkarta, som åskådliggör bergskedjornas, bergmassivens och lågländernas fördelning samt öfvergångarna mellan de olika landskapsformerna.

Det skulle föra för långt att vidlyftigare beskrifva detta lilla välförsedda och väl ordnade museum; mycket skulle ännu kunna sägas om de dyrbara och sällsynta föremål, som finnas i de arkeologiska och numismatiska samlingarna, om den stora insektsamlingen, som i synnerhet är rik på skalbaggar och fjärilar, samt det storartade herbariet. Båda dessa senare kollektioner förvaras i låsta skåp, hvilka öppnas endast då specialister besöka muséet.

Följande dag (d. 6 maj) gjorde vi en vidsträckt promenad i vagn. Vi besökte stadens olika delar samt den stora exercisplatsen utanför kasernerna. Tiflis är som bekant beläget vid den i Kaspiska hafvet utmynnande floden Kura, som delar staden i tvenne hälfter. Flodens båda armar omsluta midt i staden en liten ö, som står i förbindelse med stränderna medelst broar. Vattnet är grundt och grumligt, men flodbädden är ganska bred. Terrängen är mycket kuperad, och på Kuras båda stränder uppstiga bergen tämligen brant. På deras sluttningar ligga husen amfiteatraliskt. För blicken ter sig staden som ett böljande haf af brokiga och egendomliga hus, med platta, i bjärta färger målade plåttak. Ur husmassorna uppsticka här och hvar hvita eller gröna kyrktorn.

I stadens utkanter har floden på en längre sträcka skurit sig djupt in i de lösa jordlagren; stranden bildar därför en lodrät brant af betydande höjd. På dess krön äro husen upphängda såsom svalbon; deras balkonger och verandor af bräckligt trävirke skjuta ofta ut öfver själfva floden. I dessa stadsdelar underlättas förbindelsen mellan de båda stränderna medelst färjor, som med rep dragas från en brygga till en annan.

På gatorna rör sig en brokig människomassa af alla möjliga nationaliteter; stora, klumpiga kärror och andra fordon dragas här af svarta bufflar. Men ehuru de orientaliska bilderna mest locka den resandes uppmärksamhet, så må man dock icke tro, att Tiflis är en helt och hållet österländsk stad. I de ryska stadsdelarna finnas snygga gator, beskuggade af

löfrika träd, och ganska prydliga hus. I stadens inre ligger en offentlig trädgård, och i dess utkanter finnes en hel mängd förlustelselokaler.

En af dessa senare besökte vi på kvällen den 7 maj, ty en grusinsk orkester, trettio man stark, skulle då spela. Musikanterna, som voro från en by i närheten af Kutaïs, voro klädda i sina eldröda nationaldräkter. De spelade dels europeiska, dels grusinska stycken. Mot midnatt anlände en grusinsk prins af kolossala dimensioner, klädd i lång, svart rock, med patronhylsor af silfver på bröstet och silfverbälte med dolk vid sidan. På hufvudet bar han en fårskinnsmössa. Med honom blefvo vi snart bekanta; han bjöd oss till sitt bord, och ett kaukasiskt dryckeslag började, under hvilket värden ingalunda sparade på champagnen. På prinsens befallning spelades den ena grusinska melodien efter den andra, glada folksånger genljödo i natten och stämningen var hög och munter.

Den 8 maj. Dagens märkvärdigaste händelse var ett besök i den georgiska badstugan, som för öfrigt mycket påminde om de tatariska baden i Baku. Ingen må tro att ett dylikt bad liknar de s. k. turkiska, som förekomma hos oss. Den väsentliga skillnaden utgöres af den våldsamma massagen. Det är icke nog med att den muskulöse badtjenaren med sina seniga och kraftfulla händer knådar och kramar sitt offers lekamen, utan han låter den badande lägga sig på rygg på en marmorbänk, sätter sig själf, vare sig man vill eller icke, på hans bröst, fattar med båda händerna stöd mot hans skuldror och åker sedan kana allt ifrån bröstet och ner till fötterna, i det han så hårdt som möjligt pressar sina hälar mot den liggandes kropp. Samma procedur utföres sedan på ryggen. Det knakar i hvarje kota, men man måste med tålamod finna sig i sitt öde och blir verkligen också grundligt ren. Efter en följd af andra, mer eller mindre invecklade gymnastiska produktioner, inbäddas man formligen i såplödder och öfverspolas sedan med varmt vatten. Det hela afslutas med kall dusch och bad i en kallvattensbassäng. Man känner sig något medtagen, men dock ofantligt välmående efter ett dylikt bad.

Klockan 12,8 samma natt afgick tåget till Baku, och så bar det åter å stad mot soluppgångens land.

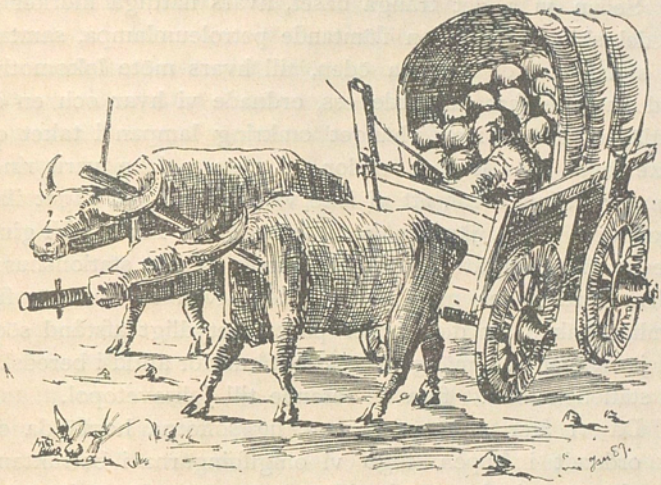

Buffelkärra.

TIONDE KAPITLET.

Från Tiflis till Baku.

Denna gång kunde vi icke njuta af samma komfortabla resesätt som under färden från Batum till Tiflis; hela missionen var nu instufvad i en liten kupé med fyra sofplatser i två våningar. Då vi i denna låda dessutom måste herbergera en del af bagaget, kan man lätt tänka sig, att det icke var mycken plats öfrig. Det glada och muntra lynne, som under hela färden varit vår trogna följeslagare, och det goda och kamratlika förhållande, som ständigt förenat missio-

nens medlemmar med dess chef, gjorde emellertid, att de ogynnsamma yttre förhållandena snarare bidrogo till den angenäma stämningens höjande.

Sedan vi i det trånga båset, hvars nattliga mörker till en del skingrades af en flämtande petroleumlampa, samtalat en stund om de okända öden, till hvars möte lokomotivet med susande fart nu förde oss, ordnade vi hvar och en sitt nattläger, slöto sidenförhänget omkring lampan i taket och sökte hvila från dagens mödor. Att dessa icke varit ringa, framgår redan däraf, att vi icke vaknade ens då tåget ilade öfver den långa järnbro, som leder öfver Kura. Vi gingo således miste om att få se Jelisavetopols ståtliga stationshus; af själfva staden ser man icke mycket, äfven om man är fullkomligt vaken, ty den ligger på ett betydligt afstånd söder om järnvägen; en mängd droskor stå därför alltid i beredskap vid stationen för att föra de resande till Jelisavetopol.

Då vi åter voro på benen, liggsofforna hopfällda och allt ordnadt i kupén, togo vi omgifningarna i betraktande från fönstren i den smala gång, som genomlöper järnvägsvagnen; vi öfverraskades därvid af att se ett landskap, hvars karakter var en helt annan än landets mellan Svarta hafvet och Tiflis. Det är en fullständigt jämn och ödslig stepp, bevuxen med glest gräs, steppväxter och blommor samt här och hvar en buske. Ytterst sällan varsnar man en by, omgifven af träd, och lika sällan boskapshjordar, som beta. Något oftare, särskildt vid bergens fot, synas små grupper af svarta filttält. En af dessa tältbyar var ganska stor, och en hjord af hästar betade i dess omgifningar. Det var en nomadstam, som här hade uppslagit sina flyttbara bostäder. I norr aftecknar sig Kaukasus' kedja, och i söder utbreder sig den jämna steppen, som öfvergår i det mera kuperade landskapet Karabag, gränsande till den persiska provinsen Aderbejdschan. I söder utmärkes Kuras lopp af strändernas rikare vegetation.

Ju längre man kommer mot öster, desto ödsligare blir steppen, och landskapet antar en mera grågul färgton. Bergen blifva lägre och enformigare, men rycka järnvägen allt närmare.

Vid den stora stationen Adschi Kabul stannar man i 20 minuter, och där äta passagerarne middag vid en utmärkt buffet. Strax bortom stationen ilar tåget in mellan tvenne åsar af sand och lera, magert bevuxna med gråa, förtorkade stepptufvor. På höger hand utbreder sig i stationens närhet ett vidsträckt träsk, där vildsvin och vadarefåglar hafva sitt hemvist. Den obetydliga åsen är snart passerad, och man kommer åter ut på jämna slätten, som nu äfven i söder begränsas af en lång bergås. Emellertid märka vi snart, att vi nalkas Kaspiska hafvet, ty lätta hafsbrisar friska upp luften och förjaga den tryckande temperatur, som allt ifrån Tiflis varit rådande. Kort före stationen Aljatt får man syn på Kaspiska hafvets yta, som härifrån visar sig såsom en smal, blå rand vid horisonten. Terrängen blir allt mer ökenartad, död och grå, och bergens dimensioner blifva allt obetydligare. Den nakna klippan är ytterst förvittrad och bär öfverallt tydliga spår af den förstörande inverkan af väder och vind, af vår- och höstflöden. Äfven i den lerbundna slättens mark hafva bäckar och strömmar gräft ut små bäddar med lodräta stränder — cañons i miniatyr. Nu äro dessa bäddar redan tomma, ej en droppe vatten finnes däri.

Terrängen är på sina ställen något undulerande, och den enda växtlighet, som där finner näring, utgöres af förnöjsamma tufvor, af hvilka hvar och en är placerad på en liten kulle. Dessa små kullar uppkomma antagligen därigenom, att tufvans rötter binda jorden i dess omedelbara närhet, under det att den luckra jordmånens öfversta lager mellan tufvorna föras bort af vindarna. På stora sträckor saknas emellertid hvarje spår af vegetation, och där har den förtorkade marken spruckit sönder i små rutor af oregelbunden form, skilda genom ett nätverk af sprickor. Låga staket af tunna plankor äro här och hvar uppresta för att skydda järnvägen för snö och flygsand.

Medvetandet om att vi allt mer nalkas hafvets strand är obeskrifligt angenämt. Den blåa randen vid horisonten blir allt bredare, hafsbrisen allt friskare, man urskiljer det hvita skummet på vågornas kammar och hör slutligen deras enformiga slag mot stranden. En seglares hvita duk glänser

därborta mellan ett par ensliga öar, och en och annan hafsfågel skyndar ut på fångstfärd i det våta riket.

Huru olika och föga vederkvickande äro ej de taflor, som upprulla sig på venster hand! Det är en fullständig öken; ej en buske, ej ett strå upplifvar ögat. Endast några grunda saltpölar afbryta enformigheten, och längre fram ses dylika, som nu äro uttorkade och som lemnat kvar en kristalliserad saltskorpa på sin blottade botten. Endast några få gånger sågo vi kamelkaravaner, vandrande vägen fram i högtidlig begrafningstakt eller hvilande på platser, som erbjuda ett torftigt bete. Äfven foror af tatariska »arbor», tvåhjuliga träkärror, dragna af en häst, sågos då och då.

Man far nu mellan två rader af låga kullar, hvilka tvinga järnvägen att göra en betydlig krök mot norr. Strax bortom tatarbyn Baladschari får man för första gången syn på borrtornen vid Balachani; de likna en svart skog af stammar utan grenar och blad. Sedan kröken är tillryggalagd, viker järnvägen af rätt mot söder. Terrängen sluttar ganska brant mot hafsstranden, och sedan en sista rad af kullar passerats, utbreder sig med ens för våra ögon staden Baku, med dess ryska och tatariska kvarter, dess fabriker och varuupplag. Till venster synes »Svarta stadens» naftacisterner, svarta, nedsotade fabriker och otaliga skorstenar. Utanför ligger Bakinska viken, i söder begränsad af ön Nargin, och på dess yta äro otaliga fartyg och ångbåtar förankrade. På kullarna till höger ligga kyrkogårdarna, och längre bort, vid det i viken utspringande Cap Bailoff, den ryska örlogshamnen och dess varf.

Snart rulla vi in på stationen. Ett outredligt nät af skenor och oändliga tåg af cisternvagnar, som forsla petroleum till Batum, göra här ett förvillande intryck. Själfva stationshuset är ett verkligt palats, utan jämförelse den snyggaste byggnaden i hela Baku. På perrongen mottagas vi af den finske ingeniören Enehjelm, som af ingeniör Crusell, en af det Nobelska bolagets ledande män, fått i uppdrag att möta oss. Tack vare dessa herrars tillmötesgående blef det oss sedan en lätt sak att på tvenne väldiga vagnar forsla våra effekter till hotell Europa. Sedan vi här kommit i ordning i vår nya våning, superade vi i en krets af idel landsmän.

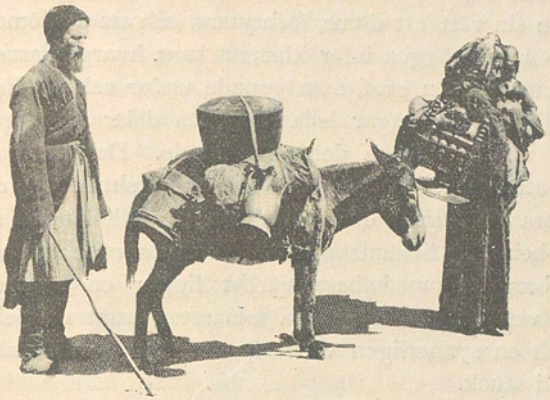

Åsnedrifvare.

ELFTE KAPITLET.

Utflykter i och omkring Baku.

Under de fyra år, som förflutit sedan jag förra gången var i Baku, har staden vuxit ofantligt och i många afseenden gått framåt. Numera genomskäras gatorna af talrika spårvägar, och en ångspårvagn förenar »Svarta staden» med Baku. Inom naftaindustrien hafva talrika förbättringar gjorts och de gamla metoderna fullkomnats.

För en främling, som några dagar vistas i Baku, erbjuder emellertid själfva staden icke mycket af intresse. Det enda verkligt egendomliga och intressanta är den fästning, inom hvilkens murar de gamla khanerna hade sitt palats. Denna borg är icke stor eller imponerande, men synnerligen pittoresk, där den tronar på en dominerande kulle i den tatariska stads-

delen. I dess inre finnes bland annat en liten sal med hvälfdt tak och i hvars golf synes en öppning. En gammal ryss, som visade oss borgen, visste att förtälja, att khanen i denna sal utöfvade sin rätt att döma förbrytare, och att de dömde ögonblickligen halshöggos inför khanens tron, hvarpå deras hufvud nedkastades i den graf, som gapade under salen. Från dess botten lära lönngångar leda till olika delar af borgen, men de äro nu till största delen instörtade. Det lönar alltså ej mödan att undersöka dem, och för öfrigt skulle nog den, som ville göra en visit i den hemska afgrundshålan, få stifta en högst obehaglig bekantskap med skorpioner och tarantlar.

I borgens omedelbara närhet ligger en moské jämte tvenne vidt och bredt synliga minareter, samt en pelarpaviljong och en synnerligen vacker portal med österländska ornamenter i stuck.

Dessutom besågo vi den höga, tornförsedda fästningsmur, som i forna tider omgaf Baku och dess borg. Några stora portar leda genom denna mur, som numera är belägen i stadens inre, ty det moderna Baku har vuxit upp utomkring dess forna råmärken.

Vi försummade icke heller att besöka den tatariska basaren, som af tatarerna kallas »Kara Basar» eller »svarta basaren». Ehuru den icke är synnerligen rik, lönar det dock mödan att göra en promenad genom dess smala, smutsiga och dunkla gator, på hvilkas båda sidor små kyffen, som föreställa bodar, äro belägna så tätt bredvid hvarandra som cellerna i en honungskaka. Här sitta de tatariska, armeniska och persiska köpmännen omgifna af sina varulager, som hufvudsakligen utgöras af mattor, broderier, dukar, väskor, tyger, virkade silkesstrumpor, röda lädertofflor, spetsiga i tårna och försedda med höga klackar, vidare allehanda frukter, framför allt nötter, pistacier, mandlar och russin, samt slutligen en mängd ryska varor, såsom tyger, stearinljus, tändstickor, glas och porslin, socker o. d.

Hos de bättre sorterade köpmännen kan man ofta finna rätt vackra saker, såsom karaffer, skålar, ljusstakar och fat af täljsten, som komma från Mesched i Khorasan, bronsskålar och gamla smycken, samt ciselerade silfverarbeten belagda

med svart emalj. Bland de senare märkas särskildt spännen och runda knappar till tatarskärp, kinschalskidor och fästen, patronhylsor och dylikt.

En romantisk skymning råder hela dagen i de labyrintiska basargatorna, som äro täckta med brädtak. Tidigt på aftonen upphör lifvet och rörelsen där inne, köpmännen och deras kunder försvinna den ene efter den andre, och bodarna stängas med träluckor.

På de gator, som ligga i den gamla borgens närhet, gjorde vi äfven ett kortare ströftåg. Dessa bära liksom hela den tatariska stadsdelen en mer eller mindre sorglig prägel. De äro oftast till den grad trånga, att om man sträcker ut armarna, fingerspetsarna vidröra väggarna på båda sidor. Husen äro ytterst låga, innehålla alltid blott en våning och äro försedda med platta tak. För att dölja hvad som försiggår i deras inre och särskildt kvinnorna från profana blickar, anbringas inga fönster ut åt gatan, som därför öfverallt begränsas af tvenne släta, gråa murar. Blott här och hvar leder en låg, oansenlig port in till de bostäder, som döljas af den enformiga murytan.

Till ciceron under dessa ströftåg i det gamla Baku hade vi min vän Isa Beg Baki Khanoff, den unge tatar, som åtföljde mig under min första resa till Teheran. På färden öfver Elburs, som ledde genom väldiga drifvor och snöyra, förkylde han sig häftigt och måste stanna i Teheran under doktor Tholozans vård, då jag red till Persiska viken. Han beklädde alltjämt samma post i Nobels bolag som förr; han hade att föra räkning öfver den kvantitet nafta, som passerade vissa cisterner.

Af offentliga nöjen har Baku mycket litet att bjuda på. En teater finnes visserligen, men där uppträda endast kringresande sällskap. En inrättning, som däremot är mycket lifligt besökt, är klubben. Den är inhyst i en paviljong, hvars inre utgöres af en stor sal med spelbord vid väggarna. I dess midt dansar man om kvällarna, och vissa dagar spelar där en musikkår. Här kan man vara säker om att finna många svenskar.

Klubblokalen är omgifven af en vidsträckt trädgård med

bersåer, bänkar och gångar samt, egendomligt nog, en hel mängd höga, lummiga träd. Träd och vegetation i allmänhet är nämligen något, som annars fullständigt saknas i Baku och dess omgifningar. Det är den olämpliga jordmånen i förening med de häftiga och ihållande vindarna, som gör att träd ej trifvas här. Omkring nyssnämnda trädgård hafva också höga murar uppförts för att skydda träden för blåsten. De våldsamma och ofta återkommande vexlingarna i de atmosfäriska förhållandena äro så karakteristiska för trakten, att staden redan i forna tider däraf erhållit namnet Badkuba (förkortadt: Baku) eller »vindarnas hemvist».

Den nämnda klubben besökes emellertid endast på sommaren, ty på vintern samlas man i den nya klubben, som är ett verkligt palats med storartade salar, spel-, läs- och biblioteksrum. Då man bevistar en större bal i denna klubb, får man ett tydligt intryck af att Baku är en rik stad och att dess befolkning, som har råd till så stora uppoffringar blott för sitt nöjes skull, är synnerligen välmående.

På morgonen den 10 maj begåfvo vi oss i två faëtoner ut till Balachani, som är beläget 13 verst norr om Baku. Här äro på ett fält om 10 kvkm:s areal de beryktade naftakällorna belägna, som sedan långt tillbaka lemnat så många människor värme, lyse och näring, gjort Baku till en blomstrande stad och spridt upplysning öfver hela östra Europa och vestra Asien. Här grundlade bröderna Robert och Ludvig Nobel år 1874 det bolag, som snart slog hela naftaindustrien under sig och som gjort det svenska namnet kändt och äradt vid Asiens tröskel. Detta bolag har under snart tjugu år egt bestånd och utvecklats till den fullkomning det nu innehar. Det skulle föra för långt att här ingå i några detaljer om dess historiska utveckling, därför må endast några få siffror gifva ett begrepp om dess storartade verksamhet.

Vi åkte upp till det hus, der chefen för arbetena i Balachani, den finske ingeniören Tallberg, har sin bostad. Jag kände det väl sedan gammalt, ty jag hade bott där i sju månader hos ingeniör Johan Sandgren, efter hvilken det kallades villa Petrovitsch och som då innehade samma ställning som herr Tallberg nu innehar.

Herr Tallberg tog emot oss med utmärkt artighet och gästfrihet. Sedan vi språkat en stund i hans arbetsrum, åkte vi ut till naftafälten. Här reser sig denna egendomliga skog af 410 borrtorn, af hvilka 116 tillhöra bolaget »Bröderna Nobel». Af dessa 116 pumpas nu 40 borrhål, under det att ett gifver fontan och 25 fördjupas.* De öfriga äro för närvarande ej under arbete. Deras djup uppgår i allmänhet till 120 à 150 famnar.

Det borrtorn, som nu först utgjorde målet för vår färd, var n:o 50. Dess borrhål hade först gifvit fontan från 105 famnars djup, men hade sedan fördjupats till 125. Från detta djup hade det nu slagit oafbrutet i 3 månader och en dag, och det hade till en början lemnat 150,000 pud i dygnet (1 pud = 16,35 kgr.), senare 40- à 50,000 pud. Att en dylik naftakälla, då den med en 8 till 10 tum tjock stråle stiger till halfva borrtornets höjd, är en verklig skatt, kan man lätt tänka sig, då alla de öfriga källorna tillsammans blott lemna 90,000 pud i dygnet, således knappt dubbelt så mycket som denna enda. Stiger fontanen däremot till betydligare höjd, kan ofta mer skada än gagn åstadkommas, ty mycken nafta går då förlorad och genom det våldsamma trycket tilltäppas rören af sand, som sedan med betydlig tidsutdräkt måste bortskaffas.

Äfven n:o 50 hade uppkastat väldiga massor af sand; hela kullar lågo hopade omkring tornet och den bassäng, där naftan uppsamlades. Icke mindre än 2,000 pud nafta pumpas hvarje timme från denna bassäng till cisternerna, hvarifrån den vidare befordras till »Svarta staden». Den hade här en specifik vikt af 0,876.

Det är af största vikt att dämpa de våldsamma fontanerna, som slå högt, ej allenast af nyss nämnda skäl, utan äfven för att hindra de flyktiga oljorna från att afdunsta, hvilket naturligtvis sker så mycket lättare ju längre tid de äro i luften och ju mer strålen sprides. En hög fontan gifver t. ex. blott 25 % kerosin, under det att en låg kanske gifver 35 %. För att kufva strålen användes förr s. k. kalpacker eller knärör, som

* Alla dessa uppgifter äro från maj 1890.

med starka utvexlingar skötos fram öfver hålets öppning och tvingade strålen att slå åt sidan. Denna apparat har numera kommit ur bruk, dels emedan rören mycket snart blefvo utslitna, så t. ex. 3 tum groft gjutjärn på några få timmar, dels emedan trycket i rören ofta blef så starkt, att de sprängdes.

Nu användes följande metod. Ungefär vid tornets halfva höjd är ett dubbelt bjälklag; mellan de båda lagen inskjutes ett lag af furubjälkar, som uppbär ett lag af grofva ekbjälkar, samt en tre tum tjock skifva af gjutjärn; hela lagret har en meters tjocklek. Denna inrättning skjutes mellan de först nämnda bjälklagen fram öfver strålen, som, tack vare sand, lera och stenar, snart äter ut den. Därtill åtgå blott tre dagar, hvarpå ett nytt stycke af lagret skjutes fram, och så undan för undan. Strålen splittras mot järnskifvan, och naftan, som nedströmmar till tornets botten, uppsamlas därifrån i en kanal, som leder till närmaste bassäng. Där bjälklaget är anbragt måste tornets väggar vara ytterst starka, ty dess vikt är 300 pud.

Vi besökte därefter n:o 15, ett af de första borrhålen. Denna brunn, som nu tjenat ut, gaf på sin tid från 85 famnars djup inalles icke mindre än 13,000,000 pud. Alldenstund den nu sinat ut, har man bergat rörsatserna.

Från n:o 59 uppumpas 9,000 pud i dygnet. Schalonkan, eller det aflångt cylinderformiga instrument, hvarmed naftan upphemtas från jordens inre, rymmer 27 pud. Genom en ångmaskin sättes den i en upp- och nedgående rörelse, dyker ned genom rören till den punkt, där naftanivån är belägen, och kommer åter upp fylld med den dyrbara vätskan. Därpå tömmes schalonkan i en träränna, hvarigenom naftan flyter till tvenne stora kar, där sanden afsätter sig.

För att få ett begrepp om huru själfva borrningen försiggår, besökte vi borrtornet n:o 98. Mejseln hade där trängt 100 famnar ned i jordskorpan, men man beräknade att nafta ej skulle påträffas förr än vid 150 famnars djup. Den fjärde rörsatsen var redan nere; den första och yttersta hade en diameter af 24 tum. I en trälåda med fack hade man samlat prof af de olika jordarter, genom hvilka mejseln borrat sig ned.

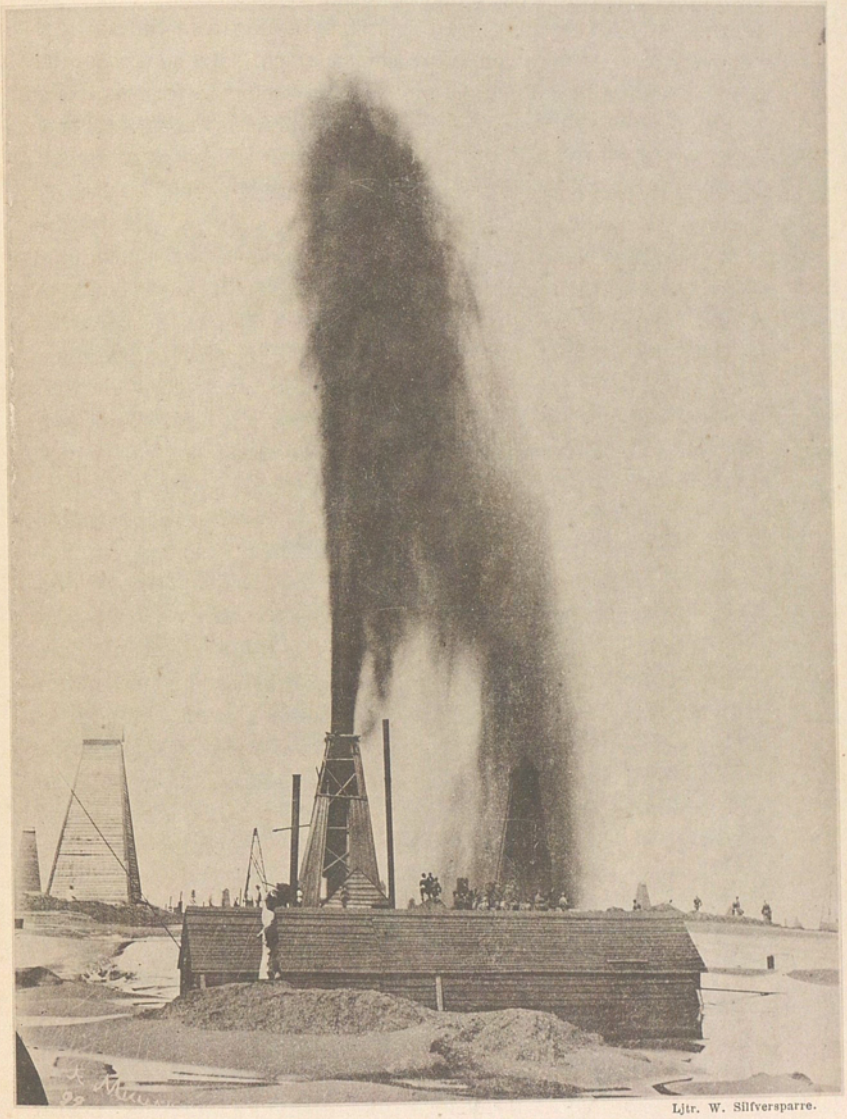

Ljtr. W. Silfversparre.

Naftafontan.

Tillgången på nafta var nu mycket riklig; 6,000,000 pud funnos i förråd i små fyra fot djupa sjöar, af hvilka ett par voro öfvertäckta. Från pumpstationen i Balachani pumpas hvarje dygn 230,000 pud rånafta till »Svarta staden» genom två rörledningar. Från slutet af januari hade 18,000,000 pud gått genom ledningarna. Det var af största vikt att länsa bassängerna i Balachani, ty de voro nu fulla, under det att däremot tomma bassänger stodo färdiga för naftans mottagande i Svarta staden. Äfven där fans emellertid ett förråd af 6,000,000 pud.

Det hade börjat blåsa häftigt, och naftasjöarnas yta krusades af spetsiga vågor. Vi hade också slutat vår rond och inbjödos därpå till frukost hos ingeniör Tallberg. Att denna efter den långa åkturen och efter en flera timmars promenad bland borrtornen smakade bra, kan man föreställa sig, så mycket mer som »sakuskan» (det ryska smörgåsbordet) utgjordes af färsk kaviar och flera sorters fisk, jämte kachetinskt rödvin. Sedan vi därpå tagit farväl af vår vänliga och frikostiga värd, stego vi åter upp i droskorna, hvilkas tatariska kuskar sparade hvarken hästarna eller åkdonen, utan med susande fart förde oss bort öfver slätten till Baku.

Den 11 maj egnades åt ett besök i Svarta staden. Under ingeniör Lamberts utmärkta ledning gjorde vi en grundlig rond i de Nobelska kerosinfabrikerna. Det är en storartad anläggning, som måste framkalla den lifligaste beundran för våra landsmäns outtröttliga energi och duglighet. Äfven om jag kunde beskrifva den metod, som användes för att frigöra kerosinen, skulle det här ej vara på sin plats. Vare det nog sagdt, att 200,000 pud rånafta dagligen passera genom destillationspannorna. Därpå ledes gasen in i kylare, där kerosinen kondenseras; 60,000 pud ren kerosin fabriceras hvarje dygn. I bästa fall bli 35 % af rånaftan ren kerosin. Kondenseringen är emellertid icke tillräcklig för att rena kerosinen. Den måste vidare inledas i cisterner (6 st. om 14,000 pud), där den medelst svafvelsyra och natronlut frigöres från organiska ämnen. Sedan klaras den i 10 cisterner om 14,000 pud och ledes därifrån till 12 stora förrådscisterner om 125,000 pud. Om vintern, då skeppsfarten vid Volgas mynning af-

stannar, stå dessa fulla, men tömmas åter om sommaren. Till Batum afsändas föröfrigt dagligen 280 à 300 nobelska cisternvagnar från Baku. För att gifva ett begrepp om det kolossala nät af rörledningar, som finnes i Balachani och Svarta staden, samt förenar båda, må nämnas att blott bolaget Nobel eger omkring 1,000 kilometer rör.

Rånaftans värde uppgår nu (maj 1890) till 6 kopek per pud (= 16,35 kg.). Ett pud kerosin kostar på platsen 22 kopek, och då årligen 18,000,000 pud tillverkas, uppgår således hela värdet på platsen till 3,960,000 rubel. Vid nedre Volga (Tsaritsin) har värdet redan stigit till 35 à 40 kopek. Tullen för hvarje pud petroleum, som införes till Ryssland, uppgår till icke mindre än 40 kopek. Det petroleum, som exporteras till utlandet, är däremot tullfritt, emedan konkurrens med den amerikanska oljan annars vore omöjlig. Huru ofantligt naftan under de sista 15 åren sjunkit i pris genom den ständigt stigande produktionen finner man däraf, att ett pud petroleum år 1875 kostade 4 rubel och i Sibirien ända till 17 rubel. Rånaftan kostar nu i Baku 6 kopek per pud, men för icke länge sedan har priset varit så lågt som 1, ja $^1/_2$ kopek.

Efter denna intressanta promenad voro vi inbjudna till middag hos ingeniör Crusell i Villa Petrolea. Vid hans rika och gästfria bord funno vi många landsmän, bland andra en son till Robert Nobel. Villa Petrolea är belägen utanför Svarta staden vid Kaspiska hafvets kust. Det är en liten svensk by på asiatisk mark. Präktiga trädgårdar och planteringar omgifva nu de palatslika hus, där de svenska och finska ingeniörerna hafva sina bostäder. Här finnes äfven klubblokal, danssal, biljardsalonger, kägelbana, bibliotek m. m.

Efter middagens slut samlades gästerna omkring värden på den stora, luftiga veranda, som omgifver ingeniör Crusells våning, och här tillbringade vi med svenskar och finnar en af resans angenämaste stunder. Förste hofjägmästaren Treschow tackade också i vältaliga ordalag å egna och våra vägnar vår värd för den stora gästfrihet han visat oss och för det utmärkta sätt, hvarpå han mottagit konungens beskickning på svensk botten.

Våra karavanförare.

TOLFTE KAPITLET.

Öfver Kaspiska hafvet.

Redan klockan 8 på aftonen den 11 förde vi ned våra saker till ångfartyget Michail, som skulle afgå från bolaget »Kavkas i Merkur's» brygga vid midnattstid. Sedan allt var i ordning, superade vi ombord och mottogo därpå besök af ingeniörerna Crusell och Lambert, som kommo ned för att taga afsked och ännu en gång önska oss lycklig resa.

Småningom samlades passagerarne, hvilkas antal var ganska betydligt och bland hvilka märktes en ung, intelligent

perser, som i tre år studerat vid kadettskolan i Moskva och nu återvände för att tillbringa två månaders ferier hos sin fader, Mispa-ul-Mulk, chef för de ryska ärendena i utrikesdepartementet i Teheran.

En ung, vacker ryska reste med sin man, som var officer, till Lenkoran för att besöka därvarande bad. En tysk familj och en amerikansk doktor hade Teheran till mål, o. s. v.

Vi gingo upp på däcket. Tusen tindrande stjärnor, otaliga petroleumlampor och några elektriska ljusknippen genomträngde det nattliga mörker, som omgaf viken vid Baku. Vädret var fullkomligt lugnt och stilla, ej en vindfläkt krusade hafsytan, viken låg spegelblank och återkastade ljusskenet från lyktorna vid stora strandvägen.

Vi sutto i allsköns ro och språkade i den sköna natten, då herr Crusell med ens skyndar upp och pekar mot en punkt i Svarta staden, hvarifrån stora, hvita lågor stego mot höjden. Det långa afståndet och mörkret gjorde, att han ej kunde afgöra huruvida det var i de Nobelska fabrikerna eller någon annanstädes som eld utbrutit. Men då knappt en vecka förgår utan en eller annan eldsvåda, som kan hafva ganska ödesdigra följder, så vida icke elden kan begränsas, så bjödo honom erfarenheten och försiktigheten att efter ett hastigt farväl, åtföljd af herr Lambert, kasta sig upp i en faëton, som sedan allt hvad tygen höllo förde de båda ingeniörerna till eldens härd. Huru saken förhöll sig fingo vi aldrig veta; troligen hade en ångpanna sprungit eller ett naftaförråd tagit eld. Hvad vi sågo var att lågorna tilltogo i omfång och att täta rökmoln hvälfde sig däröfver för att sedan som ett långt sorgedok utbreda sig öfver Svarta staden. Ånghvisslorna, som varsko faran, tjöto hemskt från alla håll, och deras ljud gjorde ett så mycket pinsammare intryck på den, som vet huru ytterst eldfarlig hela denna nejd är.

Emellertid nalkades afresans stund. Den tredje signalen ljöd, förtöjningarna lossades, och klockan 1 på natten vände Michail stäfven mot söder. Tyst och majestätiskt skred det ståtliga fartyget ut ur viken, hvars spegelblanka yta splittrades af dess hvassa stäf. Ännu länge syntes ljusen i Baku och skenet från dess fyrtorn, men de aftogo småningom i

klarhet, och då de slutligen försvunno under horisonten, gingo vi ned i våra hytter och somnade godt.

Tidigt följande morgon passerades Kuras mynning, i hvars närhet orten Saljan är belägen. Här bedrifves störfiske i stor skala.

Vädret var fortfarande härligt och hafsbrisen knappt märkbar. Nästan alla passagerarne voro också uppe på däck.

Fartygets chef, kapten Bonsdorff, var finne, och af hans angenäma sällskap hade vi under hela öfverfarten ofta tillfälle att njuta. Förste maskinisten, ingeniör Törnros, är, såsom namnet förråder, svensk.

Michail trafikerar mellan Baku och Enseli vid persiska kusten, hvarifrån fartyget återvänder till Baku för att via Derbend och Petrovsk fortsätta till det ställe vid Volgas mynning, som kallas »nio fot». Härifrån öfverföras passagerare och last medelst mindre båtar till Astrachan.

Färden öfver hafvet var icke synnerligen omvexlande; blott en egendomlig skuta passerades, och på en holme eller snarare ett klippskär sågs en oräknelig mängd pelikaner sitta och sola sig. Kusten aftecknade sig tydligt på höger hand, men Talysch's bergskedja framskymtade ännu endast svagt.

Klockan 12 dukades på akterdäcket ett väldigt frukostbord, där befälet och passagerarne åto tillsammans. Hafvets håfvor spelade vid den smakliga måltiden en viktig roll. Af de vanligaste och bästa fiskarterna i Kaspiska hafvet må nämnas sterlett och stör, samt beluga och schevruga, hvilka senare sannolikt äro besläktade med de förra.

Klockan 1 e. m. anlände vi till Lenkoran, där ankaret fälldes på ett hundratal famnars afstånd från kusten. Själfva staden med dess halm- och tegeltäckta hus, dess fyrtorn och grönskande, frodiga trädgårdar aftecknar sig skarpt mot Talysch's ljusblå, numera fullkomligt tydliga bakgrund. Stora, obekväma, men mycket lastdryga båtar med hög för- och bakstam roddes fram af tatarer i röda blusar och samlade sig vid fartygets trappa. Sedan jag tagit en fotografi af staden samt en annan af samtliga passagerarne i grupp, stego vi tillika med kapten Bonsdorff ombord på en af dessa båtar och voro inom kort i land.

Nära stranden ligger det vidt omkring synliga fyrtornet, en rund byggnad med hvita murar och rödt plåttak. Att det förr tjenstgjort som fästning förrådde de många skottgluggarna i dess murar samt ett par gamla rostiga kanoner, som lågo därinne. Från tornets topp har man en härlig utsikt öfver staden och dess trädgårdar, bergskedjan och det vida hafvet med Michail och de små båtarna. Därpå togo vi en promenad i stadens skuggrika alléer, besågo stadsparken och återvände sedan ut till fartyget.

Efter ett par timmars uppehåll i Lenkoran styrdes kursen åter mot söder till Astara, gränsorten mellan Ryssland och Persien.

Väderleken var alltjämt gynnsam, temperaturen ljum, men luften ej fullt klar, och tunga, massiva molngubbar redo på Talysch's kantiga rygg. Kusten har alltjemt ett enformigt utseende. Den höga bergsmuren bildar fortfarande dess bakgrund, och vid dess fot utbreder sig ett lågland, som sträcker sig ända till stranden. På detta lågland ligger Astara, omgifvet af yppig vegetation, och dit framkommo vi klockan 6 e. m. Efter fem minuters uppehåll styrdes ändtligen kursen i sydostlig riktning mot Enseli, den ort där vi för först skulle sätta foten på persisk jord.

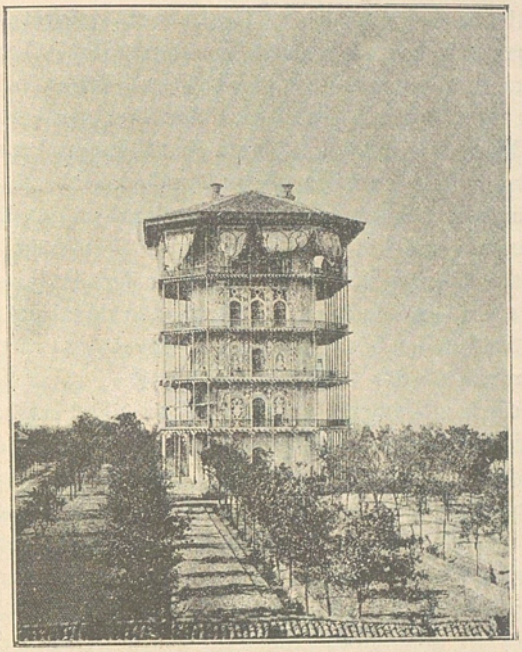

Schahens lustslott i Enseli.

TRETTONDE KAPITLET.

Ankomsten till Persien.

Klockan 5 på morgonen tisdagen den 13 maj anlände vi till Enseli, där fartyget fällde ankar på omkring 2 km:s afstånd från kusten. Farvattnet är nämligen mycket grundt närmast land, och passagerare och last måste därför föras till byn medelst ångbarkass eller roddbåtar. Enseli, som i och för sig är en oansenlig ort, får betydelse därigenom att resande, som färdas till och från Teheran, passera densamma samt att det är en depot för de ryska handelsvaror, hvilka på

denna väg exporteras till Persien; vidare är det säte för en rysk agent samt tullstation.

Enseli är beläget på en lång, smal, mycket låg halfö, som utspringer från fastlandet i ostsydostlig riktning och som tillika med en annan längre i öster belägen och åt vestnordvest framskjutande halfö omsluter den stora sötvattenslagunen Murd-ab. För att komma in till hamnplatsen måste man färdas mellan de båda ofvannämnda halföarna.

Sedan vårt bagage blifvit fördt ombord på den lilla ryska ångbarkassen, togo vi farväl af kapten Bonsdorff och herr Törnros samt stego ned i den väntande farkosten, som med rask fart styrde en zigzagformig väg mellan de talrika grunden. Särskildt mellan de båda halföarna är farvattnet svårt, ty blott en smal ränna är där fri från bränningar.

Vid stark sjögång är det alldeles omöjligt att komma in till Enseli, emedan hvarken barkassen eller några andra båtar då våga sig ut till fartyget. Det händer därför temligen ofta, att resande, som fara till Enseli, på grund af ogynnsam väderlek måste vända om med oförrättadt ärende och därigenom förlora en veckas tid, emedan de då måste invänta nästa ångbåt i Baku.

Det är en gammal sed i Iran att hvarje främmande sändebud, som anländer dit, redan vid rikets gräns å schahens vägnar mottages af en högställd person. Denne, hvilkens titel är »mähmandar» (gästemottagare), önskar i schahens namn den främmande maktens representant välkommen, och honom åligger det att ledsaga beskickningen ända fram till hufvudstadens portar och att under resan sörja för husrum, rid- och lastdjur samt proviant. Så skedde äfven nu.

Ångbarkassen passerade det öppna stället mellan bränningarna och gungade in på Murd-abs grumliga, men söta vatten. Till höger syntes helt nära den lilla byn Enseli med dess träkojor, betäckta med tak af tegel eller halm och beskuggade af lummiga träd och frodiga trädgårdar. Längre bort syntes schahens lustslott, som liknar ett torn, omgifvet af verandor, och i hamnen låg en mängd fiskarbåtar och ryska fångstskutor samt ett par persiska ångbåtar af obetydlig storlek. Snart saktades farten, och barkassen gled fram till

en af dessa små ångbåtar. En landgång utkastades, och i nästa ögonblick voro vi på persisk botten.

På ångbåten stodo tre persiska herrar, klädda i full parad. Deras uniformer voro rikt guldbroderade och på bröstet smyckade med röda och hvita band samt höga persiska ordnar. På hufvudet buro de den nationella svarta fårskinns-kullah'n med en förgylld kokard, föreställande rikets vapen, ett stående lejon med sabel i ena framtassen och solen, som stiger upp bakom dess rygg.

Den främste af dessa herrar var schahens representant, »mähmandaren», general Muhammed Aga, chef för de ottomanska ärendena i utrikesdepartementet. Han var en fyrtioårs man, temligen lång, mager och mycket solbränd, hade stor, böjd näsa och små mustascher. Vid hans högra sida stod general Mirsa Sadick Khan, Mudjib us Sufferah, som eger ett palats i Rescht, och hvars uppgift det är att därstädes mottaga och herbergera främmande sändebud. Vid hans venstra sida stod öfverste Inajet Ullah Khan, vice guvernör i Enseli.

Så snart vi satt foten på den persiska ångbåten, steg Muhammed Aga fram och helsade förste hofjägmästaren Treschow och oss andra välkomna på persisk mark. Därvid yttrade han: »Ers excellens! Af min höge herskare, H. M. schahen, har jag fått det hedrande uppdraget att mottaga H. M. konungens af Sverige och Norge beskickning, och i förhoppning att eder resa varit lycklig och angenäm får jag å H. M. schahens vägnar önska eder välkomna till Persien.»

Envoyén Treschow tackade på ett lika artigt som värdigt sätt. Han vore öfvertygad om att då H. M. schahen låtit ett så vänligt mottagande komma oss till del, vår resa till Teheran icke allenast skulle blifva behaglig, utan äfven innebära en verklig njutning.

Då vi från den persiska ångbåten stego i land, smattrade en trefaldig trumpetsalut. På ömse sidor af den smala gata vi skulle passera stod ett hundratal soldater i röda rockar med epåletter, svarta benkläder med röda revärer, samt runda, svarta mössor, med solen och lejonet i kokarden. De skyldrade gevär, under det att officerarne helsade med sabeln.

Därpå fördes vi upp i ett stort, med balkonger försedt hus, som är uppfördt af regeringen i och för mottagandet af europeiska sändebud. Ty alltifrån det ögonblick en utländsk beskickning, som har ett uppdrag liknande vårt, sätter foten på persisk jord, betraktas dess medlemmar såsom schahens gäster och behöfva icke bekymra sig för några utgifter.

I ett europeiskt möbleradt rum i detta hus hade man på ett bord uppdukat te, cigarretter och »schirini» eller sötsaker och konfektyrer. Etiketten fordrar att man smakar på dessa rariteter, och sedan vi i den vägen fullgjort våra skyldigheter, samspråkade vi med mähmandaren om den stundande färden och njöto af den sköna utsikt, som upprullades nedanför balkongerna.

I samma ögonblick vi beträdde detta hus, dånade fyrtio kanonskott genom luften. Mottagandet var med ett ord ståtligt samt lände de persiska myndigheterna till all heder. Det gamla bruket att redan vid gränsen mottaga en beskickning gör också ett mycket godt intryck, och dess vidmakthållande är ett bevis på att den mångbesjungna österländska gästfriheten ännu icke är utdöd.

I och för intåget i den ett stycke från kusten belägna stora staden Rescht måste vi redan här kläda oss i uniform, samt stego därpå kl. 1 ombord på den lilla grundgående persiska hjulångaren »Kächti Humajuni», »den kejserliga farkosten», som skulle föra oss öfver lagunens gråa vatten. Den lilla hvita ångbåten var rikt flaggprydd samt förde i släp fyra roddbåtar, af hvilka de tre sista voro afsedda för vårt bagage, under det att vi själfva skulle stiga ombord på den första, enär ångbåten, till följd af grundt vatten, måste stanna i närheten af stranden.

Färden öfver Murd-ab är ganska enformig och namnet, som betyder »dödt vatten», mycket betecknande. Lagunens lugna yta sträcker sig så långt ögat når mot öster och vester, men i norr och söder varsnar man de låga, snårbevuxna stränderna med deras höga, täta vass.

Efter fem kvarts färd stannade ångbåten nära södra stranden, emedan djupet nu blott var ett par fot. Vi stego då ned i den nämnda roddbåten. Den var temligen lång, förde

en mast och var i aktern försedd med ett kulört tälttak, som hängde ned på sidorna och skyddade oss för solen. Här svajade en färgrik, persisk flagga, framställande ett gult lejon med grön sabel och en gul sol med röda, gröna och gula strålar, allt i hvitt fält med röda kanter.

Rodd af fem perser och en neger i eldröda dräkter och styrd af en lika röd båtsman, gled vår prydliga farkost hastigt fram öfver Murd-abs döda vatten.

Plötsligt öppnade sig en förut dold flodmynning mellan tvenne stränder, som försvunno under ett täcke af ogenomtränglig buskvegetation. Här hoppade karlarne i land och släpade sedan båten med ett långt tåg, som var fästadt i masttoppen. På en smal stig, som mellan snåren ledde utmed flodens högra strand, sprungo de med tåget öfver axeln allt hvad de orkade. Farkosten gled fram med hvinande fart; mången dåsig fisk spratt till af förskräckelse, och de små sköldpaddorna, som lågo och solade sig på stranden, kilade hastigt i vattnet. Våra tegelröda roddare sågo helt fantastiska ut, där de sprungo mellan buskarna: än försvunno de för ett ögonblick, då floden gjorde en liten krök, än skymtade de åter fram och sågos i nedhukad ställning outtröttligt fortsätta sin brådskande gåsmarsch. De liknade i sina egendomliga dräkter en skara flyende skogstroll, som förgäfves sökte undkomma efterhängsna förföljare.

Efter en och en half timmes färd framskymtade vid en krök af floden på dess högra strand karavanserajet Piribasar (»gamla basaren»), beläget i en tät, vårfrisk löfskog. En mängd små rodd- och segelbåtar lågo vid den högst 15 m. breda flodens stränder. Dessa båtar forsla varor från Enseli till Piribasars magasiner, hvarifrån de af karavanerna föras till det inre af Persien.

Sedan vi stigit i land, fördes vi upp i ett för vår räkning iordningställdt rum i karavanserajet, där vi som vanligt trakterades med te och schirini. Här mottogos vi af staden Reschts polismästare och vice guvernör, prins Mäsud Mirsa Ehtesab, en gammal ståtlig gubbe, som sedan skulle följa oss in till staden.

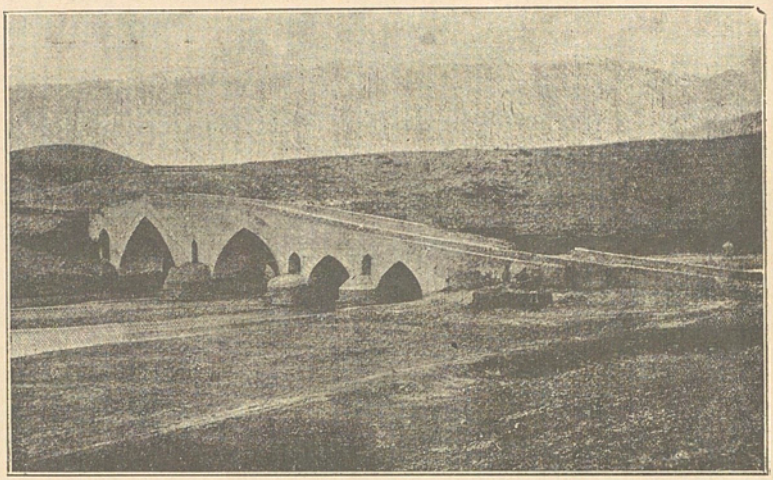

Patjinars bro.

FJORTONDE KAPITLET.

Den första dagsmarschen.

Efter en timmes uppehåll i Piribasar voro ändtligen de vagnar färdiga, som skulle föra oss till Rescht. Vi stego upp i dem, förste hofjägmästaren Treschow och prins Mäsud Mirsa i den första, kammarherre von Geijer och mähmandaren i den andra, samt grefve Lewenhaupt, general Mudjib us Sufferah och jag i den tredje, och i denna tågordning bar det af till Rescht. Vägen är till en början ganska dålig, emedan den varit belagd med otuktad sten och all sand

och jord mellan dessa genom de täta regnen blifvit bortspolad; stenläggningen i dess närvarande skick är således blott till hinder för samfärdseln. Sista hälften af vägen är däremot ganska god.

Efter en och en half timmes färd anlände vi till utkanten af Rescht. Här hade stadens öfriga myndigheter samlats för att önska beskickningen välkommen. Här mötte äfven ett dussin »ferrascher», d. v. s. härolder, klädda i blåa rockar, som sedan gingo vid sändebudets vagn, samt ungefär hälften så många »schatirs» i röda rockar och med långa spön i händerna. Dessa senare gingo på sidorna om de tre vagnarna, och deras uppgift var att ständigt hålla passagen fri, att köra bort nyfikna och att hålla tiggare och dervischer på afstånd.

Vår väg förde genom de långa, smala basargatorna. Vagnarna körde nu enligt etikettens bud blott i gående. En brokig massa menniskor hade samlats på gatorna och de öppna platserna eller stodo i basarernas stånd. Många helsade vördnadsfullt, men de flesta betraktade oss endast med nyfikenhet och förvåning.

Efter en stunds långsam körning stannade vagnarna framför general Mudjib us Sufferah's hus. Genom en hög portal, där några krigare skyldrade gevär, stego vi in i en trädgård, där samma heder bevisades oss. I en stor, mattbelagd och med talrika ljuskronor försedd salong välkomnades vi af generaltulldirektören och borgmästaren, general Mirsa Fatullah Khan, Bejlerbej. — I förbigående må nämnas, att Persien är otroligt rikt på generaler. Så var t. ex. vår värd, Mudjib us Sufferah, som är högst tjugu år gammal och snarare liknar en skolpojke, det oaktadt general; han bär också den grad af sol- och lejonorden i briljanter, som endast tilldelas generaler, samt därtill ett bredt, hvitt och rödt sidenband öfver bröstet.

Midt på golfvet stodo på fem kolossala träbrickor femtio fat, rågade med den persiska sockerbagerikonstens alster. Sedan vi smakat på dessa s. k. schirini, druckit te och scherbet, visade man oss våra sofrum, som voro belägna en trappa upp. Ett mindre var afsedt för chefen och ett större för oss andra.

Klockan 7 serverades middagen i en sal på nedra botten. Blott generalen och mähmandaren voro närvarande. Rätterna, med hvilka vi sedan under hela resan till Teheran skulle få göra en mycket intim bekantskap, voro, både hvad ingredienser och tillagningssätt angår, oklanderliga, ja, somliga till och med välsmakande. De bestodo af buljong, höns, pilaff (kokade risgryn med sönderhackadt kött, korinter, plommon m. m., allt öfvergjutet med fårfett), äggomelett samt fårkött eller kebab. Därtill serverades bordeaux, kachetinskt rödvin, hvitt vin från Hamadan och Kasvin, båda sorterna mycket söta, starka och rusande, samt slutligen champagne. Persiskt hvetebröd i långa, tunna skifvor och en mängd olika frukter, sylter och grönsaker fullbordade måltiden.

Vi förvånades till en början öfver att se perserna icke allenast äta med god smak, utan äfven dricka vin; fastemånaden, »ramasan», var nämligen ännu ej tilländalupen, och vindrickande är förbjudet i koran. Vi upplystes emellertid om att en perser, som af schahen mottagit ett uppdrag liknande det förevarande, kunde lösas från profetens föreskrifter. Så är äfven fallet med dem, hvilka äro stadda på resor, samt med sjuka eller åldersvaga.

Onsdagen den 14 maj intogs frukost klockan 12, hvilken i allt liknade gårdagens middag. Blott pilaffen var nu utbytt mot »tschellav», en rätt som utgöres af kokade risgryn utan kött och frukter. Pilaff och tschellav äro persernas förnämsta nationalrätter, och särskildt i de båda provinserna vid Kaspiska hafvet, Gilan, där vi nu befunno oss, och Masenderan, lefver befolkningen hufvudsakligen af ris. Här finnas också vidsträckta risplantager.

På eftermiddagen gjorde vi ett besök hos generalguvernören öfver provinsen Gilan, hvars residensstad är Rescht, prins Abu Näsr Mirsa med titel Hesam us Sultaneh eller »rikets svärd». Då vi åkte in på gården, skyldrade rödklädda soldater gevär och en härold stötte i sin trumpet. Palatset är omgifvet af en vacker trädgård. Prinsen, som är schahens kusin, tog emot oss på ett fint och belefvadt sätt samt talade en vårdad franska. Salongen var möblerad på europeiskt sätt med eleganta stolar och bord. I väggnischerna, hvilka före-

komma i alla persiska hus, stodo en del böcker, bland andra tre band af Reclus' geografi, samt en jordglob. På väggarna hängde porträtter af åtskilliga förnäma perser, samt af prinsen af Wales och hans gemål.

Samtalet rörde sig hufvudsakligen om vår värds resa förliden sommar. Han hade besökt Paris och London. Vi bjödos på cigarretter och isvatten med citronsaft och togo efter en kvarts visit afsked, för att återvända till generalens hus, under det att regnet smattrade på suffletterna. De röda schatirs höllo med sina käppar gatan klar, och de blåklädda ferrascherna gingo bredvid första vagnen. Dessa karlar voro ständigt till hands vid vårt hus för att utföra de uppdrag, som vi kunde gifva dem, eller för att eskortera oss på fotpromenader i staden.

De trånga gatorna stodo nu flerstädes under vatten, men vid basarernas stånd sutto och stodo en massa perser under de utspända, hvita tälttaken. Den persiska dräkten är mycket brokig, och folket älskar bjärta färger. Männen bära ytterst en lång rock af blå, gul eller grön färg, som är öppen vid halsen. Under denna bäres en kortare rock. Båda sammanhållas om lifvet medelst en tyggördel. Benkläderna äro mycket vida och tunna eller saknas alldeles. Fotbeklädnaden utgöres af tofflor eller klumpiga skor, hufvudbonaden af den svarta fårskinnsmössan eller en liten grå filtkalott.

Basarerna se särdeles rika och välförsedda ut. Än åker man förbi ett sockerbageri med hela berg af schirini, än en slaktarbod, där färska fårlår äro uthängda, och i ett tredje stånd ligga aflånga hvetebröd ordnade på stora träskifvor. Längre bort doftar nyligen tillagad »tjislick» eller fårkött, som brynes på spett öfver glödande kol. I en annan gränd hafva klädes- och tyghandlare, mössfabrikanter, toffelmakare m. fl. sina stånd. I basarerna finnes äfven en mängd stånd, där plåtslagare, smeder, sadelmakare, skräddare, skomakare o. s. v. hafva sina verkstäder. Det väcker ej ringa förvåning, då man mellan ett par dylika fabriker, i hvilka handtverkare hamra och stoja, får se en liten skola, där små gossar sitta på golfvet i framåtlutad ställning öfver koranen och under en evigt vaggande rörelse med hög och sjungande röst läsa styc-

ken på profetens heliga språk, hvaraf de sannolikt icke begripa ett ord.

En halftimme efter hemkomsten från denna visit återgäldades den af prinsen-guvernören, hvarpå vi, efter intagen middag, gingo upp på våra rum och tillbringade en munter och angenäm afton utan persiska vittnen.

Rescht är hufvudstapelplatsen för provinsen Gilans produkter, som hufvudsakligen utgöras af ris och silke. Silkesodlingen, som förr stod högt, har emellertid under de senare åren aftagit betydligt. En rysk och en engelsk konsul öfvervaka här sina respektive länders intressen. Talrika handelskaravaner utgå härifrån till Teheran och till kusten.

Husen i Rescht äro af trä och deras tak af tegel, träskifvor eller halm. I staden finnas några synnerligen pittoreska moskéer med tegeltäckta minareter. En yppig vegetation prunkar i och omkring Rescht, men marken är genom de ofta inträffande strida regnen sank och fuktig och klimatet till följd häraf ytterst osundt. Vår och höst anställer också febern grymma härjningar bland befolkningen. I de omgifvande skogarna lefver kungstigern, men blott då föda tryter om vintern, vågar han sig fram till stadens utkanter. Han angriper nästan aldrig menniskor.

Torsdagen den 15 packade vi på morgonen våra koffertar, ty afresan var redan på förhand bestämd till denna dag. Då allt var färdigt, kom emellertid vår vän Muhamed Aga och förklarade, att det var omöjligt att resa, ty han hade ej hunnit anskaffa tillräckligt många hästar och mulåsnor. Denna ursäkt var tydligen uppdiktad, och skälet var snarare persernas fullkomliga okunnighet om begreppen skyndsamhet och punktlighet. Genom vår chefs beslutsamhet tillintetgjordes emellertid planen, och vi befriades från att ligga ännu en dag sysslolösa i det osunda Rescht. Att det hela blott var ett misslyckadt försök visade sig också snart, ty klockan 2 fördes ett tillräckligt antal lastdjur till våra portar. De voro försedda med stora stoppade filtsadlar, ett slags klöfsadlar, och pålastningen började genast. Då allt var klart aftågade karavanen i förväg.

Det må dock till mähmandarens heder sägas, att han gjorde sin sak bra, ty det är icke lätt att påskynda ett arbete af hvad art det vara må i Persien. Då afresan var definitivt afgjord, blef det också lif och rörelse i generalens palats. Alla voro på benen, generalen själf öfvervakade lastningen, och mähmandaren samtalade oroligt med sina betjenter. Vår värds betjening väntade på drickspengar, men vi fingo icke gifva några, ty vi voro schahens gäster, och hvarje kran, som gafs ut, kom ifrån schahens kassa.

Klockan 4 stego vi, mähmandaren och generalen upp i tvenne droskor. Den sistnämde följde oss artigt nog till första stationen, Sengär, där vi skulle stiga till häst. En stor massa menniskor hade samlat sig på gatorna för att bevittna vår affärd; bland dem sågs en mängd tätt beslöjade kvinnor, barn, tiggare, mollor och dervischer. Vi eskorterades af ferrascher, schatirs och tvenne ridande soldater i svarta kosackuniformer med patronhylsor på bröstet, gevär i röda remmar öfver axeln, samt för öfrigt beväpnade med sablar och pistoler. Då vi passerat de sista husen i Rescht, ökades farten, ferrascherna och schatirs gjorde en bugning och vände om, men soldaterna följde oss som eskort ända fram till Teheran.

Vägen är jämförelsevis god, ehuru något slipprig efter de sista regnen. Vid dess sidor trifves en tät och saftig ungskog af löfträd. Här och hvar uppsticka ur detta virrvarr höga, åldriga stammar, omspunna af lianer och andra parasiter.

Snart varsnas Elburs' kedja. Ett mäktigt, namnlöst parti med snö på kammen drager framför de andra uppmärksamheten till sig. Djupt under dess hvita hjässa sväfva lätta moln. Stigningen är omärklig, men en grumlig bäck, hvars stränder vi följa, förråder genom sitt snabba lopp att vi stiga något. Denna bäck kallas Gile Rud, hvilket betyder »dyflod».

Klockan 6 anlände vi till det stora karavanserajet Sengär, som har ett vackert läge och är omgifvet af grönskande dungar. Här finnas flera bodar och magasiner, och på gården hvilade ett par karavaner.

Vi stego upp i byggnadens »balachaneh» (öfre rum), som var belagdt med mattor och divaner, och här serverades ånyo te.

Strax före klockan 7 togo vi farväl af den lille generalen; vi stego därpå till häst, och det bar ut genom karavanserajets port på vägen till Kodom.

Våra hästar voro medelmåttiga, men det led dock undan ganska hastigt på den fruktansvärdt smutsiga vägen, som på sina ställen stod alldeles under vatten.

Under ridten mörknade det småningom, bergens konturer fördunklades och försvunno slutligen, i skogen blef det alldeles kolmörkt och blott de närmaste träden aftecknade sig ännu. Vi mötte en och annan karavan af mulåsnor, lastade med stora balar. Redan på långt afstånd hör man deras klockors klang. När de passera oss, likna de förbiskridande skuggor. Hundar äro ofta med för att hålla djuren tillsammans. Ensliga vandrare sågos äfven, och några obetydliga byar passerades. Ändtligen inträdde vi i byn Kodom, som består af en dubbel rad af kojor utefter en enda, lång gata. De låga husen äro försedda med ett slags verandor, som vetta åt gatan. Å dessa sitta invånarne omkring sprakande eldar. Vi redo öfver en bro, som prydes af fyra små torn, samt voro i nästa ögonblick framme vid karavanserajet, där rum, belagda med halmmattor, voro iordningställda för vår räkning. I det större rummet stodo tvenne sängar med rena lakan, två stora bord med hvita dukar, samt stolar. Rummen voro nyligen reparerade och rappade. Äfven det lilla kyffe, på hvars stampade lergolf Baki Khanoff och jag för fyra år sedan gjort upp en eld af ris och kvistar, öfver hvilken vi kokade vårt te, var nu fint och snyggt, och några svalbon funnos icke längre i taket.

Efter en stund kom vår karavan. Den ena mulåsnan efter den andra motades in i portalen för att befrias från sina bördor, hvilka därpå buros upp till oss. Köksattiraljen däremot, som utgjorde en liten karavan för sig, uteblef emellertid ännu. Vi slogo oss därför ned vid bordet samt drucko vin och åto konserver, som vi själfva medfört. Taffelmusik saknades icke heller, ty en kör af muntra grodor höll serenad i de vattenrika träsken nedanför våra fönster. Först klockan 12 anlände kökskaravanen, och klockan 1 på natten serverades »middagen». Bordet dukades med fullständiga ku-

verter, porslin, glas, vin- och vattenkaraffer m. m., hvilket allt annars är en okänd lyx i ett persiskt karavanseraj. Middagen var förträfflig och smakade så mycket bättre som vi voro ansenligt hungriga. Därpå samspråkade vi en stund vid doftande pipor och sökte slutligen hvila från dagens besvärligheter.

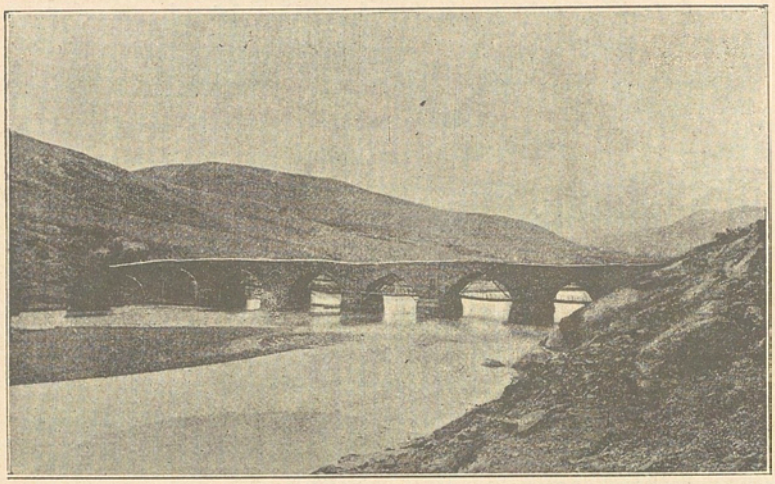

Mendjils bro.

FEMTONDE KAPITLET.

Två nya dagsmarscher.

Klockan 8 följande morgon (den 16 maj) voro vi på benen. En timme senare voro mulåsnorna lastade och hästarna sadlade, och klockan half 10 lemnade vi stationen Kodom, som af Frank blifvit döpt till Sodom. Denne, som icke var synnerligen hemmastadd i geografien, hade redan förut kallat Tiflis för Tyfus, och då han på hotellet i denna stad hade svårt att göra sig förstådd, då han skulle säga till om vatten, kom han och frågade hvad detta hette på »fransisko».

Vår karavan var sammansatt på följande sätt: tolf mulåsnor buro våra saker, nio de tre tält, som sedermera skulle utgöra vårt läger, fem provianten och köksattiraljen, samt fyra de

kistor, i hvilka mähmandaren, karavanförarna, kocken och betjenterna hade sina tillhörigheter. Sex hästar redos af perserna, fem af oss, samt slutligen tre af de soldater, som eskorterade karavanen.

Då vi någon gång redo tillsammans, erbjöd således vårt tåg en ganska imponerande anblick; det räknade nämligen i allt 44 djur. Sådant skedde emellertid endast sällan, ty ehuru betjeningen för det mesta bröt upp i förväg från nattstationen med bagaget, redo vi inom kort om den. Mulåsnorna hade såsom vanligt stora bronsklockor kring halsen, och den första af dem, ett stort vackert djur af hvit färg, bar på sidorna tvenne väldiga klockor, hvilka för hvarje steg läto höra sin dofva klang.

Äfven nu lemnade vi inom kort den öfriga karavanen efter oss och mätte den ännu alltjämt goda vägen i raskt traf och galopp.

Landskapet blir allt skönare, skogen högre och tätare, bergen framträda allt tydligare. Enstaka hus, gårdar och eländiga karavanserajer ligga utmed vägkanten.

Vi mötte några mulåsnekaravaner samt redo förbi tvenne, som rastade på frodiga ängar. Godset var uppstapladt i en stor trafve, och djuren betade däromkring, medan karlarna i en skuggrik lund rökte och åto medförd kost.

Vid vägkanten ses ibland olyckliga krymplingar och trasiga dervischer, som med bedjande röst ropa »ja Ali, ja Allah!»

Efter halfannan timmes ridt kommo vi fram till Sefid Rud's dalgång, och strax därpå tycktes stigningen börja på allvar. Floden förde nu stora massor af vatten, som hade en brungul, smutsig färg och lifligt strömmade fram mellan stränderna. Där dalen vidgar sig, ligger den grusiga flodbottnen på sina ställen blottad, bildande små låga öar.

Ändtligen inträda vi bland bergen. Vägen stiger i rät riktning uppför branterna. Än bär det uppåt, än nedåt på en mycket dålig och stenig stig, som dock längre fram blir bättre. Ännu en gång inträder man under skogens hvalf, bildadt af platanernas och ekarnas vajande kronor. Mellan trädens stammar ser man långt in i skogens djup, ur hvars svala, mörka skugga en och annan frisk vindfläkt söker sig

fram till vägen. Stundom passeras öppna ställen, där man mellan de naturliga pelargångarna kan öfverblicka vägen ett långt stycke framför sig, men inom kort döljes ånyo utsikten af dessa lefvande kulisser af elastiskt vaggande blad.

På flera ställen framskymtar mellan träden Elburs' hvitklädda kam, bildande en värdig fond åt det oförgätligt sköna landskapet. De drifvor, som ännu kämpa mot vårsolens glöd, hafva tagit sin tillflykt till de fåror, som deras företrädare utgräft i klippans häll.

Sedan vi ridit genom en ström med meterdjupt vatten, kommo vi vid middagstiden fram till floden Siah Rud (Svarta floden), vid hvars strand vårt stora hvita tält redan var uppslaget. Det var till formen fyrkantigt och försedt med ett tak, som på ena sidan var mycket framspringande och understöddes af stänger; invändigt var det fodradt med blommigt tyg. Tältets golf bestod af en röd matta, på hvilken bord och stolar redan stodo i ordning. Här slogo vi oss ned och åto frukost samt hvilade sedan ett par timmar på tältmattan. Det var frestande att somna in vid Siah Rud's söfvande sorl.

Naturen var här utomordentligt yppig och läget förtjusande. Den lilla äng, där vårt tält var uppslaget, var på ena sidan omgifven af ett brant bergsparti, på den andra af tät skog och på den tredje af en gammal hög hvalfbro. Utanför tältet betade våra lastdjur, och hästarna leddes ned till bäcken för att dricka.

Vi lemnade Siah Rud klockan 4 e. m. och kommo snart åter fram till Sefid Rud (Hvita floden). Landskapet blir allt mer imponerande, och de skönaste taflor följa efter hvarandra. Man ser i fjärran genom floddalen de grönskande höjderna med sina täta skogar. Öfver forsande bäckar, som tömma sitt vatten i Sefid Rud, rider man stundom på små broar, som bestå af några utlagda stockar med sand och sten emellan. Dessa improviserade broar förefalla mestadels ytterst halsbrytande; om hästarna ej vore så vana och säkra på foten, skulle de alltför lätt kunna trampa ned i mellanrummen mellan stockarna och bryta af sig benen. Oftast saknas dock äfven de bräckliga broarna, och man får då gifva sig ut det brusande vattnet.

Vi hafva alltjämt Sefid Rud till venster om vår väg. Floden är mycket vattenrikare nu än den var, då jag en månad tidigare först såg den för fyra år sedan. Resande, som färdas mot kusten och som icke äro roade af att rida mer än som är nödvändigt, kunna i närheten af Rustamabad stiga ombord på en liten bark, som med betydlig hastighet för dem utför floden.

Inom kort vidgar sig floddalen, och en vidsträckt slätt utbreder sig på dess båda sidor. Trädvegetationen är här fattig, men gräsväxtligheten så mycket rikare. I usla kojor af soltorkad lera bo här och hvar fattiga familjer. När vi redo vägen fram, kommo kvinnor framspringande med små barn på armarna, sträckande ut händerna och ropande »anôm» (drickspengar). De se eländiga ut, men deras dräkter äro, eller hafva åtminstone varit mycket färgrika. Ett par af dessa kvinnor voro unga och vackra, de andra motsatsen. En af våra karlar tycktes hafva i särskildt uppdrag att med en grof knutpiska jaga bort alla tiggare.

Vi anlände till byn Rustamabad just som solen sjönk bakom Elburs' kam, passerade dess långa gata och kommo fram till karavanserajet. Vår tältkaravan, som lemnat Siah Rud i god tid, hade redan anländt, och det stora hvita tältet var uppslaget i en backe nedanför stationshuset. Men då marken här var bevuxen med fuktigt gräs, där tusentals grodor förde ett grufligt oväsen, föredrogo vi att inkvartera oss i karavanserajets »balachaneh», från hvars öppna balkong man hade en storartad utsikt öfver floddalen, bergskedjan och i förgrunden den gräsrika slätten och byn Rustamabad.

Lufttemperaturen, som vid middagen uppgått till 21,5°, hade nu klockan 7 sjunkit till 18°, och enligt aneroiden befunno vi oss 212 m. öfver Kaspiska hafvets yta, men blott 186 m. öfver världshafvets — såsom bekant hör Kaspiska hafvet (— 26 m. abs. höjd) till de sjöar, hvilkas vattenyta står lägre än oceanernas.

Efter en uppfriskande sömn vaknade vi tidigt vid karavanklockornas klang och drucko te med skorpor, för att som vanligt vänta med frukosten till nästa station. Vädret var härligt, blott öfver bergen sväfvade regndigra moln. Minimitemperaturen under natten hade varit 16,4 grader.

Strax efter kl. half 11 redo vi från Rustamabad. Någon nämnvärd stigning kunde ännu icke iakttagas, ty det bar backe upp och backe ned. Vägen löper utmed bergssluttningen vid Sefid Ruds venstra strand; än leder den in i djupa skrefvor och inskärningar, som bildats af vårflödena, än svänger den ut på branterna öfver flodens yta. Till venster visar sig åter den massiva bergkomplex vi förut sågo, då vi nalkades Kodom.

Efter två och en half timmars ridt slogo vi läger vid Rudbar, en liten grådaskig by af lerhus, hvars läge dock är förtrollande, inbäddad som den är i en skog af oliver. Vårt tält var uppslaget i dess friska, svala skugga, och en bäck sorlade lustigt mellan de åldriga trädens stammar. Bäckens vatten var grumligt, men dess brusande skönt och lockade ofrivilligt till drömmande slummer. Efter en välsmakande frukost, som fuktades med det af Hafis så mästerligt besjungna persiska vinet, unnade vi oss också en kort hvila i tältet, under det att mähmandaren blossade på sin porlande kalian.

Klockan 4 voro vi åter på väg. Ännu en lång stund sedan vi lemnat tältet passerade vi genom byn Rudbar, hvars invånare bugade sig för det främmande sändebudet och förde handen till pannan.

Himlen var molnbetäckt, och det blåste skarpt. En af soldaterna red fram till oss och rådde oss att påskynda ridten, ty det skulle inom kort börja regna. Några fotvandrare påstodo däremot, att det skulle dröja ännu ett par timmar. Efter en halftimme började det emellertid att stänka, och snart öfverföllos vi af ett ganska häftigt regn. Detta var högst obehagligt för dem af oss, som icke hade sina regnkappor till hands. Vi skredo dock långsamt framåt utmed de allt naknare klippornas dystra, gråa väggar. Vägen var alltjämt backig, men någon markerad stigning hade ännu icke börjat. Floden trängdes ofta tillsammans till tiondedelen af den bredd den eger där dalen är jämn och bred. I smala passager brusade den hastigt framåt och rullade med bedöfvande dån sitt grumliga vatten öfver hindrande stenar. På ett ställe såg man uppåt floddalen som genom en lång korridår. Vägarna voro uppblötta och slippriga af regnet. Det blåste en ytterst

häftig nordan, som med våldsamhet sögs upp genom dalen. Där vägen någon gång ledde mellan tvenne höga klipphällar pressades vinden ihop än mer. Sefid Ruds dal är beryktad för sina häftiga nordanvindar vid denna årstid. Då nämligen platålandet redan är uppvärmdt af vårsolen, verkar det såsom en aspirationshärd på Kaspiska hafvets atmosfär.

Snart varsnar man från höjden Mendjil's långa hvalfbro, som leder öfver Sefid Rud strax nedanför den punkt, där denna bildas genom sammanflödet af sina båda källfloder, Kisil Usen från vester och Schah Rud från öster. Båda dessa genomströmma längddalar i Elburs och genombryta vid Mendjil i en tvärdal nämnda bergskedja, hvarefter de förenade under namnet Sefid Rud utmynna i Kaspiska hafvet.

När man kommer ned på bron, känner man vinden än starkare. Det susar och piper i telegraftrådarna. Flodens vatten, som med stor hastighet ilar fram mellan bropelarna, skummar upp mot dem och sönderpiskas till stänk af vindstötarna. Mendjils bro är känd för den våldsamma blåst, som ständigt drager däröfver. Mången stanleyhatt har här för alltid tagit farväl af sin egare.

Vid brohufvudena lågo några usla lerkojor. På andra stranden kommo vi upp på en sluttning, där bördiga hvetefält vaggade för vinden. Några enstaka oliver böjde sina kronor för blåsten, men äfven vid lugnt väder äro deras grenar och blad genom den ständiga påtryckningen böjda mot söder.

Molnen fördes af vinden hastigt öfver bergskammarna, och det såg ganska eget ut, då en eller annan molntapp råkade in i vindskuggan för att i dess hvifvel göra ett par kullerbyttor, innan den på lätta vingar fortsatte sin luftiga, snabba färd.

Vi kommo till Mendjil's by och karavanseraj kl. 6 e. m. och slogo oss ned i dess balachaneh. Härifrån har man en god utsikt öfver byn med dess lerhus, på hvilkas platta tak halfnakna barn springa omkring, oaktadt sin fattigdom lika uppsluppna och lyckliga som trots någon annan. Hundar, kattor, får och getter dela med dem utrymmet i byn. Rundt omkring utbreder sig den vidsträckta slätten, omgifven af

nakna berg likt en krans af guld och silfver. Bergskammarna äro i öster förgyllda af den nedgående solens strålar, under det att de i vester äro beklädda med silfverhvit snö.

Men skymningen faller hastigt på, förgyllningen på bergstopparna blir mattare och försvinner, ljuset från den ena oljelampan efter den andra börjar tindra fram genom sprickor i de usla kojornas murar och dörrar, endast enstaka vandrare stryka omkring på bygatan nedanför oss, och äfven vi stiga in i de för vår räkning iordningställda rummen, under det att vinden tjuter i knutarna därutanför med klagande, melankolisk röst.

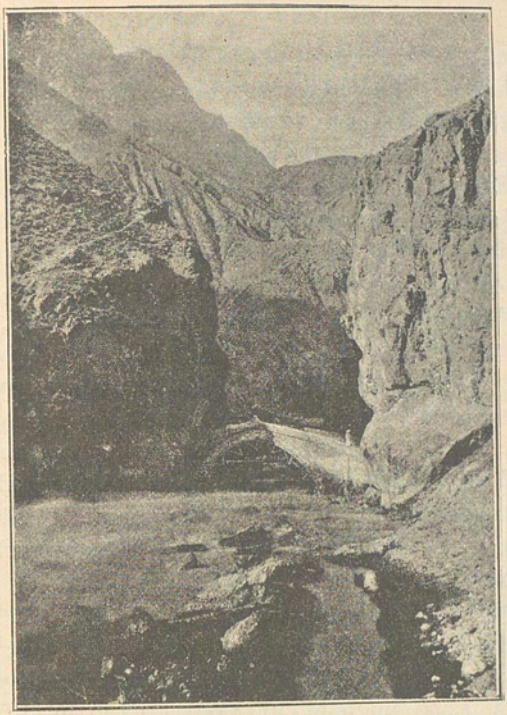

Ett pass i Elburs.

SEXTONDE KAPITLET.

Genom Elburs' pass.

Vid sjutiden följande morgon (den 18 maj) lemnade vi Mendjil och hunno efter halfannan timmes ridt fram till Schah Rud. Denna flod är knappt hälften så bred som Sefid rud, men har lika grumligt vatten och flyter fram genom en i lösa jordlager och konglomerater utgräfd, djup bädd, hvars stränder oftast stupa tvärbrant mot floden. Man färdas under nära två timmar på dess högra strand och framkommer så till en ganska egendomlig hvalfbro, hvars norra brohufvud

ligger mycket högre än det södra, emedan norra stranden är betydligt högre. Hvalfbågarna aftaga därför i storlek emot söder. På andra stranden stiger terrängen åter.

Blott sällan ser man menniskor, ibland möta vi en karavan och varsna på afstånd nomadernas svarta tält, »siah tjader». På andra sidan om bron öka vi farten och sätta i väg i galopp för att före middagsvärmen komma fram till karavanserajet och tjaparchaneht (stationshuset) Patjinar, d. v. s. »vid foten af platanerna». Dit anlände vi också vid $^1/_2$11 tiden. Orten har ett härligt och dominerande läge i en kuperad dal.

Vi togo genast vår tillflykt till tältet; värmen var nämligen odräglig, och solen brände hett. Den hastiga ridten hade gjort, att vi icke märkt huru varmt det var, men äfven i tältets skugga kändes det kväfvande. Vid middagstiden uppgick temperaturen där till 31°. En svärm af näsvisa flugor ökade just icke tillvarons behag. Efter intagen frukost och två timmars sömn bröto vi åter upp kl. 3 e. m.

Under de fyra följande timmarna stego vi nära 1200 m. Höjden i Patjinar hade varit 418 m., och kl. 4,15 befunno vi oss redan på 800 m. höjd. Sedan stego vi hastigt. Kl. 5 voro vi på 1,000 m. höjd, kl. 5,15 på 1,100 m., kl. 5,30 på 1,170, kl. 6 på 1,260, kl. 6,30 på 1,440 och kl. 7,15 på 1,600 m. höjd vid en temperatur af 21,5°. Stigningen var alltså tämligen jämn, och vägen slingrade sig i zigzag uppför de branta sluttningarna. Att landskapet i samma mån blir allt mera storslaget kan man lätt föreställa sig. De olika bergspartierna uppträda i vexlande belysning. Vår karavan stiger långsamt och säkert uppför branterna. Vi gå ofta till fots för att icke uttrötta hästarna. Ett par nomadläger passeras vid vägen. Tälten bestå af halmmattor, uppställda som skärmar utan tak. I lägret sysslade kvinnor och män, och små näpna halfnakna barn lekte utanför tälten.

Inom kort visade sig i tjärran byn Charsans låga lerhus och åkerfält, omgifna af en krans af höga berg. Då vi voro helt nära byn, stego vi af hästarna och gingo till fots. Här hade nämligen ketschodan (byäldsten) och en stor del af Charsans manliga befolkning samlats i en grupp vid vägen för att bjuda schahens gäster välkomna. Vår chef gick fram

och helsade på ketschodan, och sedan de till ceremonielet hörande artigheterna vexlats, helsade äfven vi. Det var en tilltalande scen, som påminde om den besjungna forniranska gästfriheten. Den sjuttioårige ketschodan, som hette Mohamed Khasem, hade det vackraste och noblaste gubbutseende man kan tänka sig. Hans allvarliga, djupa ögon blickade fram under hvita ögonbryn; han hade örnnäsa och mjölkhvitt skägg. En lång hvit yllerock med broderier samt en brodderad silkeskalott utgjorde hans dräkt. Hans rörelser voro värdiga och afmätta, och på de öfriga männens sätt att bemöta honom kunde man märka, att han egde att fälla utslag i Charsans kommunalangelägenheter. Gubbens drag förevigades också i skizzboken.

Charsan-passet är mycket illa beryktadt för sin svårtillgänglighet under vintern. Stora snömassor och stark köld göra, att den resande icke utan fruktan för lifvet vågar sig upp i passet. För att skaffa en tillflyktsort för vägfarande, som ledo nöd om vintern eller voro i fara att omkomma i snön, anlade för icke länge sedan Mänutjär Khan Mohtamed-ed-Dovleh (»rikets förtroende») byn Charsan i passets svåraste del. En af hans släktingar, armeniern Djahangir Khan, f. d. chef för artilleriet, är nu byns egare. Ingen vinter försummar att här skörda sina offer. Under kalla vintrar omkomma ända till 50 à 60 personer Då en rysk diplomat tidigt detta år passerade Elburs, omkommo 12 perser i hans följe. Charsan är för öfrigt en ganska obetydlig by med blott 100 invånare.

Vårt stora tält hade emellertid blifvit uppslaget på en äng utanför byn. På hvar sin sida därom reste sig de båda öfriga, af hvilka det ena var afsedt för betjeningen, det andra för köket. Det mörknade snart, trenne ljus tändes, och vi roade oss med rökning och samspråk tills middagen ändtligen serverades. Detta tillgick på persiskt sätt. Icke allenast de flesta rätterna och vinerna voro persiska, utan bordduken utbreddes på golfvet, och vi spisade i sittande ställning med korslagda ben. Därefter tillbringade vi natten i tältet, där stora spindlar kröpo omkring på golfvet och ett par kattor hoppade bock öfver våra improviserade bäddar.

Måndagen den 19 maj kl. 8 redo vi från Charsan. Det gick nu ständigt uppåt, och efter en timmes ridt voro vi på omkr. 1830 m. höjd. Det blåste svagt, himlen var klar, blott här och hvar syntes ett litet hvitt moln. Bergsformerna äro afrundade, på sina ställen växer något gräs, vägen är grusig och stenbetäckt. I skyddande skrefvor kvarligga ännu smutsiga snödrifvor. Då jag i medlet af april 1886 passerade denna väg, var landskapet fullkomligt snöbetäckt. Under hela dagsresan från Charsan till det usla karavanserajet Mäsra hade det snöat tätt, och ofta insveptes vi i isande snöyra. Lyckligtvis stötte vi på en mulåsnekaravan, ty annars hade vi aldrig hittat fram; vägen var nämligen fullständigt dold af snön. I spetsen för denna karavan redo några män, som med långa spjut kände sig för, på det att man ej måtte komma på afvägar. Icke desto mindre redo vi vilse och måste återvända ett långt stycke, innan vi åter kommo in på rätta vägen. Snön, som i dalarna smälter på kläderna, frös till is då man kom upp på de blåsiga höjderna, och ett ispansar betäckte snart hela min ena sida. Jag var nära att förfrysa och måste gå till fots, hållande hästen i svansen.

Huru olika var det icke nu! Endast enstaka drifvor trotsade ännu vårsolen, och kölden hade utbytts mot fullständig sommarvärme.

I närheten af den lilla byn Ismailabad, dit vi anlände kl. 10 f. m., gjorde vi en kort rast, hvarvid mähmandaren bjöd på limonad. Vi drucko äfven friskt, kristallklart vatten, som strömmade ned från en snödrifva på en närbelägen bergstopp. I byns närhet visade aneroiden 1920 m. höjd, hvilket var det högsta värde vi afläste. Här skulle således vara passets högsta punkt.

Mot norr utbreder sig ett vidsträckt och storartadt panorama. Man skådar djupt ned i dalarna, på hvilkas andra sida väldiga bergspartier höja sig, och bortom dem åter andra. På kedjans högsta del äro landskapsformerna mera afrundade och höjderna kalottformiga. Men det är en vild och naken nejd. Nomadbyar, enstaka ryttare och vandrare, fattiga barn, dervischer, tiggare och karavaner upplifva dock trakten.

ANMÄLAN.

Den utomordentliga beskickning, som Sveriges och Norges konung förlidet år afsände till schahen af Persien — den första efter nära två hundra år, som öfverbragt helsningar från en svensk monark till herskaren öfver det underbara sagolandet i östern — omfattades i hela vårt land med det lifligaste intresse. Anledningen härtill är lätt funnen. Ty knappast gifves det väl någon, för hvilkens öra icke ordet Orienten har en bedårande klang, i hvilkens minne det icke återkallar de brokiga, tjusande bilderna ur den af alla kända och beundrade sagocykeln »Tusen och en natt». Visserligen har våra dagars forskning beröfvat österlandet mycket af det mystiska skimmer, som fordom hvilade däröfver, väl har den vesterländska kulturen banat sig väg äfven till östern och omskapat en del af dess ursprungliga förhållanden, men ännu hafva dessa fjärran länder bevarat så många egendomligheter, ännu hvilar öfver deras kultur och folklif så mycket af den forna glansen, att vi alltjämt med lifligaste intresse lyssna till enhvar, som för oss öppnar denna främmande, underbara värld.

Såsom djärf resande i Orienten och såsom lycklig berättare af det där sedda och upplefvade har herr ***Sven Hedin*** redan gjort sig fördelaktigt känd. Då han fick uppdraget att såsom tolk åtfölja den ofvannämnda beskickningen, var det alltså från hans hand man väntade en för offentligheten afsedd skildring af den minnesrika färden. Detta hopp har nu förverkligats. I den bok, som härmed öfverlemnas åt den svenska allmänheten, redogör herr Hedin på ett lifligt och underhållande sätt för beskickningens öden, dess resa till och vistelse i Persien. Präktiga taflor af österländskt lif upprullas för våra blickar, lysande fester, om hvilkas glans den med Orientens förhållanden obekante knappast kunnat drömma, skildras med lefvande åskådlighet, färgrika naturscenerier och historiska bilder från det sagorika landets forntid tecknas med kännarens säkra hand.

Arbetets intressanta innehåll samt dess synnerligen vackra och i sitt slag allenastående utstyrsel berättiga undertecknade till den förhoppningen, att det från allmänhetens sida skall röna ett välvilligt mottagande.

"Konung Oscars beskickning till Schahen af Persien"

utkommer under loppet af detta år i omkring 12 häften à 1 Krona.

Arbetet illustreras af ej mindre än 40 helsidsplanscher i ljustryck, talrika vignetter i texten samt fint utförda porträtt af H. M:t konungen, schahen af Persien, beskickningens medlemmar och flera persiska notabiliteter.

Stockholm i september 1891.

Samson & Wallin.

Stockholm, tryckt i Central-Tryckeriet, 1891.

Konung Oscars Beskickning till Schahen af Persien år 1890

af

Sven Hedin

(Med talrika illustrationer)

Stockholm
Samson & Wallin
i distribution

Häft. 3 och 4.

Pris 2 Kronor.

Kl. 12 hade vi åter nedstigit till 1,500 m. höjd, och sedan bar det alltjämt, ehuru långsamt och omärkligt utför. Framför oss utbreder sig den vidsträckta, ofruktbara platåslätten, som långt i söder begränsas af en låg bergsrygg. På en farsach's (mellan 6 och 7 km.) afstånd varsnas ändtligen en by, omgifven af träd. Det är Agababa, dit vi anlände vid ettdiden efter att hafva lemnat det nyssnämnda Mäsra till höger om vår väg.

Agababa är en by med stort karavanseraj, omgifven af träd och trädgårdar. Det hela liknar en oas, belägen midt i det ödsliga landskapet (höjd c. 1,450 m.). Vårt tält slogs upp i en härlig trädgård, som genomflöts af en bäck, och här intogo vi som vanligt vår frukost.

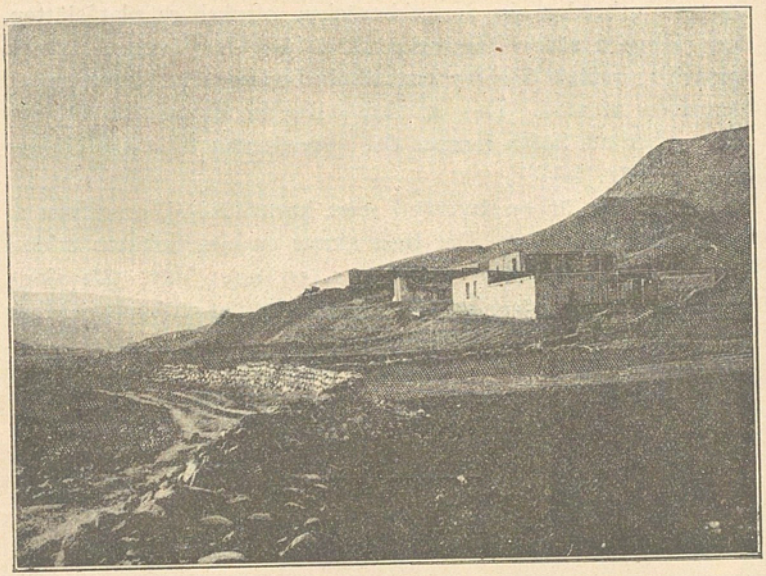

Patjinars karavanseraj och posthus.

SJUTTONDE KAPITLET.

Intåget i Kasvin.

Kl. 4 lemnade vi åter Agababa i tvenne stora droskor, förspända med fyra hästar. Vägen var till en början ganska dålig och ojämn. Vi passerade åtskilliga bäckar med friskt, klart vatten, kommande från Elburs' smältande snömassor. Vi stannade vid en källa och läskade oss vid dess brädd. På venster hand sträcker sig Elburs mot öster så långt ögat når, men till höger utbreder sig den vida, öde, heta slätten. Landskapet är alltjämt ytterst enformigt och erbjuder ingen hvilo-

punkt för blicken. Man känner också ett oemotståndligt begär att sluta ögonen och försjunka i dvala, men knappt har man slumrat in, förr än vagnshjulen stöta mot en sten eller hela ekipaget kör ned i en djup strömfåra, där man blir grundligt väckt af en stöt i sidan. Någon gång åker man förbi ett karavanseraj i ruiner, en brunn eller ett hus. Hjordar af får och getter drifvas af sina herdar vägen fram, och barfotade, trasiga män påskynda envisa mulåsnors dröjande steg.

Kl. $^1/_2$ 6 mötte oss på vägen Kasvins »kalentar» eller borgmästare, en gammal gubbe med ädelt utseende, markerad profil, örnnäsa och, enligt persiskt bruk, rödfärgadt skägg. Han bar grå rock, red en liflig häst och var åtföljd af flera ryttare, med hvilka han sedan följde oss ända fram till Kasvin. I stadens namn välkomnade han sändebudet och missionen, samt red sedan i kort galopp på vår högra sida, esomoftast samtalande med mähmandaren. Hans namn var Mirsa Asadullah.

En halftimme senare upptäckte vi ett stycke framåt vägen en stor massa folk till häst och fots samt en täckvagn. Då vi kommit närmare, stego vi ur vagnarna, och i detsamma framträdde en ung man ur hopen. Det var Mirsa Abdul Ali Khan, viceguvernör i Kasvin och son af guvernören, som nu befann sig i Europa. Han helsade i regeringens namn beskickningen och yttrade en del artigheter, som öfversattes till franska af mähmandaren. Stadens öfriga myndigheter, ett tiotal vördnadsbjudande gubbar i svarta mössor och bruna, grå eller svarta rockar, omgåfvo honom. De bugade sig alla djupt och förde handen till pannen och hjärtat. Därpå satte vi oss åter upp i våra vagnar, och viceguvernören, åtföljd af vesiren Mirsa Abu Turab Mosteschar, tog plats i sin täckvagn, och därmed började en färd fram till Kasvin, som var lika egendomlig som intressant. Ett hundratal ryttare och soldater eskorterade våra vagnar, dels framför, dels på sidorna. Bland dem som gingo på sidorna märktes de ofvannämnda tio gubbarna. Omedelbart framför den första vagnen, där det främmande sändebudet åkte, redo tvenne härolder, den ena i helt svart, den andra i röd uniform med hvit fårskinnsmössa, båda utstyrda med silfvergaloner. Dessa, hvilkas titel är »jasavul», hålla i venstra

handen långa stafvar, beslagna med silfverplåtar och försedda med stora silfverknappar. Vid sidan af vägen stodo ett femtiotal soldater i blåa uniformer med röda ärmuppslag. De skyldrade gevär, under det att en officer saluterade med sabeln och tvenne trumslagare slogo en kraftig hvirfvel.

Af den ridande eskorten utgjordes ungefär hälften af soldater. Dessa utförde under färden en del krigiska manövrer, hvilka höra till ceremonielet och äro ett sätt att bevisa artighet mot framstående främlingar. De sprängde fram och tillbaka förbi våra vagnar i vildaste fart. Härunder kastade de geväret högt upp i luften och grepo det åter i kolfven, hvarvid ett skott brann af, eller ock utförde de samma manöver med sina blankslipade sablar, hvilka de med osviklig säkerhet åter fångade vid fästet. Än ställde de sig raklånga på sadeln med utbredda armar och bössan högt öfver hufvudet, än lade de sig tvärs öfver hästen, än böjde de sig mot marken och aflossade ett skott framför bringan af hästen, allt under starkaste fart. Samtidigt uppgåfvo de vilda stridsrop, och så gjorde äfven de båda härolderna, hvilkas uppgift var att hålla passagen fri. Mähmandaren påstod, att sällan ett sändebud blifvit mottaget med så storartade ovationer, men det största hedersbeviset ansåg han dock vara, att borgmästaren i egen person kommit ut så långt utanför staden för att möta beskickningen. Så framilade vårt prydliga tåg genom Kasvins vidsträckta vingårdar, hvilkas yppiga rankor tycktes förebåda en rik skörd. Vi voro idel öga och öra. Vagnarnas hjul gnisslade fram öfver den hårda vägen, våra fyra hästar släpptes ej ett ögonblick ur sikte af den vane kusken, ryttareskorten sväfvade fram, än på vägen, än på sidan därom, ej aktande djupa diken och odlingar. Än genljödo gälla stridsrop, än aflossades bösskott, än skramlade soldaterna med sina sablar mot baljorna. Deras fantastiska dräkter framställde en brokig tafla mot den gråa bakgrunden, de blanka vapnen blixtrade i solskenet, och de med hvitt skum öfverhöljda hästarna rörde upp moln af dam. Ju närmare vi kommo staden, desto skyndsammare blef vår fart, desto vildare stridsropen och desto djärfvare ryttarnes konststycken. Den snabba skaran jagade fram som om det gällt att storma Kasvin eller

som om segervinnaren i kapplöpningen skulle belönas med guvernörsposten i staden.

På detta sätt mottagas alla ambassadörer, som äro på väg till schahens hof. Själfva ceremonien kallas på persiska »istakbal». Inom kort framskymtade Därvase-i-Kasvin (Kasvinporten) med sina många små torn och sina vackra fajanser i alla regnbågens färger. Här saktades farten, och vi foro i högtidligt skridt in genom den höga porten, vid hvilken åter ett femtiotal soldater stodo uppställda och samma militäriska helsning utfördes som ute på vägen. En mängd blå och röda schatirs och ferrascher samt en svartklädd kavass sällade sig här till vårt tåg.

För öfrigt tycktes hela staden vara på benen. Alla åldrar och kön voro representerade bland åskådarne. Där sågos kvinnor i blå mantlar och med långa, hvita slöjor, män i blå, bruna och gula kläder, mollor med hvita och sejder med gröna turbaner samt dervischer med tiggarbössor omkring halsen och stafvar i händerna. Vid gatans båda sidor stodo de i täta led, i basarer och stånd sutto de uppkrupna, ja äfven hustak och murar voro bokstafligen krenelerade med idel menskliga varelser. Ferrascherna och härolderna höllo emellertid passagen fri, och vårt tåg skred sakta och säkert fram genom den långa gata, som leder från porten in till hjärtat af Kasvin. Vid ändan af denna gata togo vi af till venster och därpå till höger, hvarefter vi kommo in i en stor bred allé, beskuggad af höga aspar. Vid dess ena ända ligger guvernörens palats med dess höga portal och präktiga trädgård, vid den andra mähmachaneht, »gästhuset», som var vårt närmaste mål. Allén var om möjligt än mer belamrad af skådelystna perser; på båda sidor därom voro en mängd lyktor tända, oaktadt det ännu ej var mörkt. Till venster sågs å nyo ett femtiotal soldater med general Mustafa Kahn och en öfverste i têten. Dessa herrar voro klädda i full parad och rikt stjärnbeströdda. Åter dånade en trumhvirfvel, och kort därpå körde vi in på mähmachanehts gård. Därmed var det officiella mottagandet slut.

Vi stego upp i det ganska snygga hotellet, som är omgifvet af en pelarprydd veranda och en trappa upp försedt

med en öppen balkong, som vetter mot den breda allén. Här slogo vi oss ned tillika med viceguvernören och kalentaren och drucko te. I allén rörde sig en brokig menniskomassa, som samlats för att bese de långväga gästerna. Emellertid mörknade det, men avenyen upplystes af de många lyktorna, som gåfvo den ett imponerande och storstadslikt utseende.

Sedan visade man oss den våning, som ställts till vårt förfogande. Från balkongen kom man in i en stor sal, hvars väggar pryddes af tvenne porträtter. Det ena föreställde Feth Ali Schah, lätt igenkänlig på sitt långa, svarta skägg, det andra Nasr-ed-Din Schah, hvilkens bild i kroppsstorlek, utförd af en persisk konstnär, var mycket lyckad. Midt på golfvet, som var belagdt med hvita och svarta skifvor af glaseradt tegel, stod ett långt bord med en rad af tända ljus, och omkring väggarna stolar. Från detta rum ledde en glasdörr in till en mindre sal, där middagen redan var serverad. Denna liknade i allt de öfriga gästabud man förut gifvit oss; bland rätterna märktes grönsoppa, köttbullar med lök, pänir (persisk ost), mast (tjock, sur grädde), syltade frukter och bär. Därtill serverades såväl rödt som hvitt kasvinervin; det förra var surt och för oss nästan onjutbart, det senare däremot förträffligt.

Tre sofrum stodo till vårt förfogande, och efter en händelserik dag funno vi i dem en välbehöflig hvila.

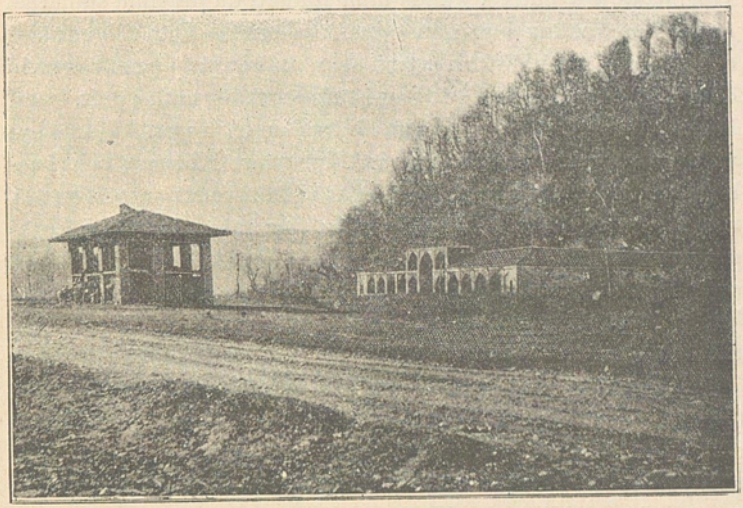

Ett karavanseraj på vägen till Teheran.

ADERTONDE KAPITLET.

En dag i Kasvin.

Tisdagen den 20 maj gjorde vi en promenad i de synnerligen vackra och intressanta basarerna. Det är en labyrint af hvalfgångar, i hvilkas kupolformiga tak runda hål äro anbragta för ljusets insläppande. Där inne råder dock nästan alltid skymning, och där är svalt och friskt under heta sommardagar. Det som mest intresserade oss var guldsmedernas butiker. Uti glasmontrer förvarades här en mängd dyrbarheter, såsom smycken af guld och silfver, turkoser, diamanter och andra ädelstenar, infattade i ringar, broscher, armband

och halsband, gamla mynt och smycken sammanfogade af sådana, kaliankolfvar af silfver med infattade pärlor, o. d. I sadelmakarnes butiker kunde man studera de persiska sadlarna, hvilka förekomma i många olika kvaliteter. Där tillverkades och såldes äfven läderhölster, som anbringas framför sadeln och i hvilka kalianen (vattenpipan) förvaras under ridt, samt lädersäckar, i hvilka vatten medföres under resor. Här sågo vi dyrbara persiska mattor från Khorasan, Kerman och Isfahan, schalar, tofflor med guld- eller silfverbroderier, och runda, rikt utsirade mössor. Bredvid bodar, där husgerådssaker, krukmakaregods m. m. höllos till salu, syntes barberarestugor, offentliga skrifvare, skolor o. s. v., allt i en brokig blandning. Vi gingo vidare till en pittoresk moské, där folket samlats till bön.

Klockan 5 begåfvo vi oss i tvenne täckvagnar, åtföljda af Mohamed Aga, till det ståtliga palats, där guvernören och hans son residera. Vi stego ur utanför den port, som från avenyen leder in till trädgårdarna, gingo genom en lång hvalfgång, som upplystes af några lyktor, och kommo så ut på en stor gård, hvars midt såsom vanligt upptogs af en bassäng och var beskuggad af höga aspar. Genom ännu en gång trädde vi in på en ny gård med en stor aflång bassäng och många blomsterrika rabatter. Här var själfva palatset beläget, och på dess rymliga balkong mottogos vi af Mirsa Abdul Ali Khan. Han bjöd oss stiga upp i öfre våningen, där vi inträdde i en stor, korsformig salong, betäckt med mjuka mattor. Taket var indeladt i ornamenterade rutor; två af väggarna upptogos till större delen af kolossala fönster, hvilkas hudratals rutor bestodo af grönt, violett, gult, blått och hvitt glas. Dessa fönster vette ut mot trädgårdarna. Midt på golfvet stod ett långt bord, på hvilket en hel rad af i kupor inneslutna ljus redan tindrade. Vid det ena fönstret voro placerade länstolar och divaner samt bord belastade med läckerheter. Här slogo vi oss ned och bjödos på te, sötsur limonad eller scherbet med is, hvit och röd vaniljglace samt ett slags sallad, som doppades i en söt vätska och åts med fingrarna. Därpå angrepos anrättningarna på borden, hvilka bestodo af »schirini», mandelkarameller, bakad konfekt, persiska bakelser, som sma-

kade krita och fett, saltade nötter och pistacier, samt ingefära, kanel och andra indiska kryddor. Efter en timmes visit togo vi farväl. Den betjent, som följde oss ut genom gårdarna, berättade att en del af palatset hade bebotts af Nadir Schah, men att det sedan hans tid restaurerats, samt att de grofstammiga plataner och askar, som beskuggade gårdarna, äfven skådat ned på den öfver sju riken rådande hjältekonungen.

Under vårt besök hade ett oerhördt våldsamt regnväder dragit öfver staden. Det liknade på afstånd ett skydrag. Långa, mörka, vattendigra strimmor sänkte sig ned från molnen. Det åskade och blixtrade. Ovädret kom från NV och nalkades hastigt. Vid $^1/_2$ 6-tiden föllo stora, tunga hagelkorn af ren, klar is och egendomlig form. Den undre hälften var nämligen hemisferisk och den öfre konisk. De smattrade mot marken och studsade högt. De största voro stora som valnötter. Hagelskuren öfvergick småningom i ett tropiskt regn, som öste ned i strömmar. Den ena blixten efter den andra bländade våra ögon. Det såg ut som om himlen varit genomskuren af glödande remnor, hvilka räckte från zenit ned till horisonten och från ett väderstreck till ett annat. Ljungeldarna drogo än i zigzag öfver firmamentet, än splittrades de, så att de liknade ett träd med sina grenar eller en flod med sina bifloder. De tycktes dallra bland molnen, som inifrån upplystes af bländande reflexer. Det var med ett ord ett storartadt skådespel.

Dylika oväder äro visserligen icke vanliga i denna del af Persien, men inträffa dock understundom vid denna årstid. Den årliga nederbörden är icke så obetydlig, men det är dess ojämna fördelning på årets månader som gör, att marken är så ofruktbar. Hela månader kunna nämligen förgå, utan att en droppe regn faller.

I Kasvin fingo vi bevittna ett schiitiskt begrafningståg. Det var sonen af en framstående molla (prest), som fördes till kyrkogården. Äfven den döde hade varit molla och var därtill sejd, d. ä. afkomling af profeten. Allt detta gjorde, att begrafningen firades med mera ceremoni än hvad fallet är då de fattigas kroppar föras ut ur staden. Först buros tvenne röda, guldbroderade fanor och två svarta vimplar samt

några stora brickor, i hvilkas hörn ljus brunno och på hvilka bröd, ris och »schirini» lågo uppstaplade. Därnäst kommo tio män, som gingo i en ring, hållande hvarandra öfver axlarna. De främre af dem gingo således baklänges. För hvarje steg böjde de sig alla på en gång mot ringens medelpunkt och ropade oafbrutet: »Hussein, Hassan!» med skärande röst. Bakom dem fördes af en man den dödes gråspräckliga häst, som var beklädd med ett vackert täcke och en broderad sadel; på sadelknappen satt den dödes gröna turban. Därefter syntes själfva båren, hvars höga, hvälfda tak var öfverhöljdt med bruna filtar. Fyra män buro den medelst tvenne stänger på sina skuldror. Esomoftast skyndade vandrare från gatan, köpmän från sina bodar, mulåsnedrifvare, som lemnade sin karavan i sticket, fram till båren för att aflösa en trött bärare. Det är nämligen sed att de, som möta ett begrafningståg, på detta sätt hjälpa till att föra den döde till grafven, och så vandrar kistan från skuldra till skuldra kostnadsfritt till sin bestämmelseort. Om det sker för att hedra den döde eller för att så fort som möjligt få bort honom, vet jag icke, men säkert är, att perserna hafva en särskild afsky för lik och blott några få timmar behålla en död i huset.

På sidorna om båren gingo den dödes vänner och anförvandter och bakom densamma ett hundratal mollor på tvenne led, samt för öfrigt en mängd skådelystna. Ett långt stycke efter tåget följde fyra kvinnor, kanske den dödes väninnor.

Kort efter dödsfallet tvättas liket noga, antingen hemma eller i ett särskildt därför afsedt hus, som finnes i hvarje kvarter, och ett stycke kamfert lägges i dess mun. Därför hafva perserna motvilja för kamfert, ty de säga, att det påminner om döden. Liket svepes sedan i ett stort skynke, och bindlar viras kring dess hufvud. Kistan sänkes ej i grafven, utan den döde stoppas omedelbart ned i jorden, blott inlindad i skynket, men alltid så att hufvudet är vändt mot Mekka.

Sålunda ligga alla grafvar i hela den islamitiska världen i de radier, som utgå ifrån Mekka. Mekka är muhammedanismens medelpunkt. Den troende, som förrättar sin bön,

vänder ansiktet mot Mekka, och för att veta i hvilket väderstreck den heliga staden är belägen, medför han en s. k. »kebleh nameh» eller kompass. Den resande, som slaktar ett får på vägen, lägger det så, att dess hufvud är vändt mot Mekka. Och äfven efter döden bör den rättroendes ansikte vara riktadt mot profetens stad.

Gata i Kasvin.

NITTONDE KAPITLET.

Några blad ur Kasvins historia.

Den prägel af förfall, som öfverallt i Orienten möter en nutida resande, saknas icke heller i Kasvin. Men under det att vi i andra persiska städer, såsom Persepolis och Isfahan, genom ruiner af palatser, tempel eller moskéer, murar och fästningar, vinna öfvertygelse om dessa orters stora rikedom och betydelse i forna tider, saknar Kasvin alla synliga bevis för att det en gång varit en stor och mäktig stad. Det är endast genom de österländska historieskrifvarnes och de äldre europeiska resandenas berättelser vi kunna sluta till att

det nu för tiden knappt är en skugga af hvad det fordom varit. Man skulle vänta att i stadens omgifningar finna spåren af det gamla Kasvin, men det är icke fallet. Förgäfves söker man på den jämna slätten efter murar, torn eller andra ruiner; ej en kulle, knappast en grushög afbryter dess enformiga yta. Äfven de fornminnen, som längst trotsat tidens tand, äro försvunna; jordbäfningar och krig hafva hjälpts åt att utplåna de sista spåren däraf.

För den som intresserar sig för Kasvins historia, har jag i det följande sammanfört några uppgifter, hämtade från österländska författare och äldre europeiska resande, som besökt och beskrifvit staden.

Olika meningar råda angående stadens ursprung och tidpunkten för dess grundläggande. Många vilja identifiera det nuvarande Kasvin med det gamla Arsacia, som kallades Europa, innan parterna gifvit det namn efter sin förste konung Arsaces. Andra äro af den meningen, att här det mediska Rages en gång stått, och några hylla den åsikten, att det är Strabos Casbaria. Det lider emellertid intet tvifvel, att alla dessa åsikter äro oriktiga, och att Kasvins grundläggande är att söka i en mycket senare tid.

De persiska historieskrifvarne våga sig icke så långt tillbaka i tiden. I sin »Tarikheh Gusideh» eller »Utvald historia» meddelar Hamd Allah, »att Kasvin uppbyggdes af Schapur (241—272), Ardeschir Babegans son, som kallade det Schadpur», och att namnet Kasvin förskrifver sig från den arabiska eröfringen. Vid den tiden var nämligen stadens persiska namn Keschvin. Enligt en annan åsikt skall Schapur II (309—379) hafva grundlagt Kasvin till minne af sin räddning ur fångenskapen och den därpå följande segern öfver kejsar Julianus år 363. Jakut åter nämner Schapur Sul Aktaf som stadens upphofsman, och äfven andra konungar uppgifvas såsom densammas grundläggare.

Genom den arabiska eröfringen, som inföll under Jesdegerd III:s regering (632—651), fick Kasvin ett hårdt slag; staden blef nämligen af Omars krigiska och af hänförelse för sin nya religion besjälade skaror i grund förstörd, men uppbyggdes åter år 661 af en guvernör vid namn Sad Ben el-Ass, och

blef större och ståtligare än förut. »Musa el-Hadi Billah, son af Muhamed Mehdi, kalif i Bagdad, lät år 170 efter Hedschra omgifva den med murar och på 1000 stegs afstånd uppföra en annan liten stad, som efter honom kallades Medinet Musa. Ett stort kvarter i Kasvin bar ännu på den franske resanden Chardins tid (1674) detta namn. Ännu en stad i Kasvins närhet uppbyggdes af guvernören Mobarek Jusbek, efter hvilken den erhöll namnet Mobarekieh, som sedermera af perserna förändrades till Mobarekabad.

I Kasvins annaler återfinnes äfven den berömde kalifen Harun al-Raschids namn. Han utvidgade dess gator och försåg dessa med sköna palatser och moskéer samt bidrog, på grund af sin förkärlek för praktfulla byggnader, i allmänhet så mycket till stadens utveckling och försköning, att han förvärfvade sig hederstiteln af Kasvins andre grundläggare. Däremot är det oriktigt att, såsom Flandin, kalla honom dess förste upphofsman; denne resande säger nämligen: »Man kan näppeligen tillmäta Kasvin någon högre ålder, ty i stadens närhet finnas inga gamla minnesmärken. Man får nöja sig med att enligt den mest trovärdiga traditionen förlägga denna stora stads ursprung till 8:de seklet af vår tideräkning och tillskrifva den Harun al-Raschid. Denne furste ville göra platsen till en strategisk punkt och till ett mäktigt bålverk mot hyrkanierna och dilemiterna, hvilka förhärjade denna vackra provins af kalifernas rike.»

Harun nöjde sig ej med att försköna staden, han förenade äfven de tre ofvannämnda städerna, det egentliga Kasvin, Medinet Musa och Mobarekabad, till en enda stad genom att fylla mellanrummen med byggnader och trädgårdar, samt omgaf hela platsen med murar och befästningar, i hvilka förlades en stark garnison. Hans afsikt härmed var äfven att erhålla en vapendepot för det anfall han förberedde mot Iberien, samt att grunda en viktig handelsplats. Men emedan hans död inföll kort efter företagets början (808—809 e. Kr.), fick han ej se sitt verk fulländadt, och detta förblef också framgent ofullbordadt.

Vår landsman Johan Otter, som i fransk tjenst företog resor i Persien i förra hälften af 1700-talet, meddelar efter en turkisk

geograf om Kasvin följande: »Harun al-Raschid lät där påbörja en mur, som Musa fullbordade år 204 e. Hedsch. Denna mur mätte 10,300 famnar i omkrets, hade 230 torn och sju portar, men raserades sedermera af mongolerna. Staden hade nio kvarter, af hvilka två lågo i midten; de öfriga gränsade intill de sju portarna. Luften är mild i Kasvin; vattnet ditföres genom kanaler. Där finnes en mängd trädgårdar och vinplanteringar, som man vattnar endast en gång om året. Drufvorna, mandlarna och pistacierna i Kasvin äro berömda, liksom äfven socker- och vattenmelonerna. Lifsmedel finnas i öfverflöd. Omgifningarna utgöras af åkerfält, betesplatser eller jaktmarker. Kamelerna i trakten äro bättre och betalas högre än annanstädes. På tre franska mils afstånd från staden finnes en källa, hvars vatten är fruset om sommaren. Då förråden taga slut i iskällarna, hämtar man därstädes. Umgänget med Kasvinborna är särdeles angenämt. De äro till lynnet mycket glada, och de hafva en märklig färdighet i att berätta. Detta har föranledt en persisk skald till det yttrandet, att konungen alltid borde hafva musikanter från Khorasan, berättare från Kasvin, köpmän från Isfahan och soldater från Tabris.»

Vi återgå nu till Hamd Allahs beskrifning: »Harun al-Raschid uppförde den förnämsta moskén, belägen på den lilla öppna platsen vester om det gamla slottet Pischin Saf. Han befallde likaledes, att en mur skulle uppbyggas rundt omkring de tre då befintliga kvarteren, och han köpte alla de omkringliggande fälten, hvilka han förlänade åt den nämnda moskén. Dessa domäner kallades med ett gemensamt namn Raschidabad.

Vid Haruns död afbrötos befästningsarbetena för lång tid. En af hans efterträdande, kalifen Motassem, ville återupptaga dem; men denna plan öfvergafs, och det var först efter den religiöse svärmaren Hassan Ben Seid el-Bakers uppror och nederlag under kalifen Motass' regering, som muren fullbordades. År 254 (e. Hedsch.) hade denna mur 650 meters omkrets, 206 torn, sju stora bastioner och tolf portar. Hamd Allah berättar huru under de följande århundradena Kasvins befästningar än fingo förfalla, än åter förbättrades genom

mera kraftfulla ståthållares och ministrars bemödanden, tills de, då mongolerna inkräktade Persien, helt och hållet förstördes.

Hamd Allahs fromma önskan, att försynen måtte tillåta en annan hand att återställa dem, uppfylldes verkligen under Sefevidynastien, hvars första regenter å nyo omgåfvo staden med murar. Men dessa gjordes af så dåligt material, att redan sextonhundratalets resande funno dem i ruiner.

Enligt Langlès var det omkring år 254 e. Hedsch., som staden erhöll namnet Kasbin eller Kasvin, härledt af ett ord, som betyder tuktan eller straff, ty kalifen Motass lät i därvarande slott fängsla alla de store, som han ville bestraffa. Man uppgifver ett annat skäl för detta namn, nämligen att staden skulle hafva användts till förvisningsort. En armenisk författare, Asim Bek, uppgifver däremot, att staden fått sitt namn efter konung Kasbin.

Chardin omnämner två fördärfbringande jordbäfningar, som drabbat Kasvin. Den första inträffade år 460 (1067—68 e. Kr.) och hade till följd, att hela stadsmuren och en tredjedel af husen instörtade. Den seldschukiske fursten Kehnan lät tre år senare reparera dem. Den andra jordbäfningen, hvilken inträffade hundra år senare (1166—67 e. Kr.), gjorde icke så stor skada som den första. Muhamed, son af vesiren Saheb Sadr ed-Din Muhamed, regerade då i parternas land och hade sitt residens nära Kasvin. Han begaf sig dit för att taga i betraktande de skador, som åstadkommits af jordbäfningen, och reparera dem. Då murarna, som blott voro af jord, hvarken syntes honom tillräckligt vackra eller starka för en så stor stad, lät han nedrifva det, som jordbäfningen hade skonat, och uppföra murar af rödt tegel. Dessa murar hade 100,300 stegs omkrets och voro förstärkta med torn på hvart 500:de steg.

På Hamd Allahs tid funnos många stora kanaler, som försågo staden med vatten. En af dessa hade prinsessan Arslan Khatun att tacka för sin tillvaro. »Man berättar, att denna prinsessa ibland slog läger i närheten af Kasvin, som hon hade fått i förläning. Invånarne, hvilka mycket besvärades af vattenbrist, uppsökte en dag prinsessan för att bedja henne

tillstädja gräfvandet af en kanal; de funno henne sittande framför sitt tält, sysselsatt med att spinna. Då de sågo henne upptagen af detta arbete, fruktade de att störa henne och iakttogo tystnad; men konungens dotter, som var begåfvad med en sällsynt skarpsinnighet, insåg orsaken till deras besök och sade vänligt: 'Sländan är de kyska kvinnornas prydnad; ty då deras sinne är upptaget med detta arbete, sysselsätter det sig icke med syndiga tankar. Jag vet, att I hafven en anhållan att ställa till mig och att min slända är orsaken till eder tystnad; låten mig veta föremålet för edra önskningar att jag må kunna gifva mitt bifall därtill.' Uppmuntrade af detta ädla tal framställde de bönfallande sin begäran, och prinsessan lät genast påbörja arbetena; hon ville icke ens lemna staden, förr än hon sett vattnet utgjuta sig i kanalerna.»

Hamd Allah omtalar de viktigaste moskéer, som funnos i staden på hans tid. Den, som bär namnet Tus, är uppbyggd på en plats, där ett hedniskt tempel fordom stått. Då Kasvinborna omfattade islam, var det där de uppstämde sin första fredagsbön; men schiiterna påstodo, att Ali blifvit skymfad i denna gamla moské, och afskydde den därför. Han omnämner vidare kapellet Sehreh och säger, att det skall hafva blifvit uppfördt på spillrorna af ett eldstempel.

Begrafningsplatserna lågo inuti själfva staden. Den mest vördade låg öster om kvarteret Rei (Rages). Dess ursprungliga namn var Kohenber, som af bruket förvandlats till Kunbär, ett ord, hvars innebörd sades vara: »du medför intet annat i grafven än dina goda och onda gärningar.»

»Det är där, som Imam Risas son Hussein, död vid en ålder af två år, hvilar; där finnas ock traditionssamlaren Ibn Madjehs, Kair en-Nissadsch's, Schejk Ahmed Gasalis och andra berömda lärares grafvar. Det är ock på denna begrafningsplats, som man ser den unge mannens grift, om hvilka Schejk Alek meddelar en förunderlig anekdot.

Denne unge man, som var intagen af den renaste och mest brinnande gudsfruktan, inställde sig hos schejken och bönföll om att tillsammans med honom få göra vallfärden till Mekka. Schejken, som under hela resan på det strängaste iakttog fastan, biföll icke genast hans begäran, emedan han var

öfvertygad om att den unge mannen icke skulle hafva kraft att utstå färdens besvärligheter och mödor; men besegrad af hans ifriga böner samtyckte han slutligen att taga honom med sig. Från Kasvin till Bagdad och från Bagdad till Mekka såg schejken med beundran, att hans följeslagare efterliknade, ja till och med öfverträffade honom i alla botöfningar och försakelser. Mannens nit minskades icke på återfärden. I det ögonblick, då pilgrimskaravanen ändtligen uppnådde Kasvins portar, ville schejken veta sin fromme lärjunges namn; men alla hans frågor möttes af denne med den mest envisa tystnad. Knappt hade han kommit in i staden, förr än han öfvergaf schejken och försvann. Några ögonblick senare träffade Alek en kvinna, som hade infunnit sig för att möta sin son; han ställde några frågor till henne, och då han fann, att hon var moder till hans hemlighetsfulle följeslagare, bad han henne om tillåtelse att få åtfölja henne till hennes boning. Knappt hade han öfverskridit tröskeln, förr än den unge mannen, som låg på knä försänkt i bön, reste sig och med en klagande suck utropade: 'O min Gud, efter som du har afslöjat min hemlighet, så skickar du dödens ängel emot mig!' Han afled verkligen under natten och nedlades i Kunbär. Schejken Alek åter är begrafven på Djussakkvarterets kyrkogård, som har rykte om sig att vara gynnsam för böner.»

Bland Kasvins guvernörer, hvilka af Hamd Allah uppräknas i ett särskildt kapitel, var en vid namn Karasti, som kom till makten år 421 e. Hedsch. »Ända dittills hade Kasvinborna troget iakttagit den heliga religionens föreskrifter, de hade icke ätit af tviflets bröd, och Gud hade belönat dem för deras fromhet genom att icke gifva dem annat än dygdiga och redliga styresmän. Karasti, en svekfull och vinningslysten man, uppväckte missämja i denna lyckliga stad för att med större lätthet kunna underkufva den. Han församlade en dag de förnämsta och sade till dem: »Det som jag har att begära af eder är en ganska obetydlig sak, ty jag är anspråkslös, och måttligheten är oss påbjuden af den gudomliga boken. Jag önskar endast, att hvar och en af eder må bringa mig ett antal ägg; jag skall låta utkläcka dem, och afkastningen af mitt hönshus skall räcka till för alla mina utgifter.»

Rörda af sin styresmans blygsamhet skyndade sig Kasvinborna att villfara hans begäran, och äggen nedlades på en stor spannmålsvind. Följande dag sammankallade Karasti dem å nyo. »Jag har haft en dröm», sade han, »som öfverbevisat mig om att jag genom att beröfva eder något af edra egodelar, huru litet det än må vara, öfverträder rättvisans lagar. Gån till denna spannmålsvind, och må hvar och en återtaga det, som han ditfört.» Men i sin hänförelse hade invånarne försummat att genom särskilda tecken utmärka hvad hvar och en tillskjutit. Då man skulle skrida till delningen, uppstod därför tvist, och slutligen blodsutgjutelse. Sedan dess herskade missnöje ibland dem, och den trolöse guvernören drog fördel däraf för att i grund kufva dem; men han fick icke länge njuta frukterna af sin list, ty ett år senare blef han dödad under ett folkupplopp.

Bland de öfriga guvernörerna var Abu Ali Scherif Schah berömd för sin rikedom. Han var egare af nästan alla byar, spannmålsmagasin och trädgårdar i närheten och hade en inkomst af 360,000 gulddinarer; för hans bord åtgingo dagligen 600 mener bröd och 120 mener kött. Det oaktadt var han enkel och flärdfri. Sedan han dött år 484 e. Hedsch., förskingrade emellertid hans enda dotter, som var i hög grad tanklös och slösaktig, på kort tid alla sin faders egodelar, och man såg henne på gamla dagar tigga sitt bröd på gatorna — »ett sorgligt exempel på rikedomens förgänglighet i denna värld, som bevisar att menniskan här nere icke bör tänka på andra förråd än de, som äro nödvändiga för den sista resan. Låt dig icke vilseledas af rikedomens lockelser och lifvets glädje; rikedomen är ett rinnande vatten, och lifvet flyr snabbt såsom vinden.» (Hamd Allah).

Från slutet af 1300-talet njöt Kasvin en fyrahundraårig fred, hvarunder det hemtade sig från den föregående tidens krig, upplopp och härjningar. Förnämsta orsaken till stadens blomstring var dess fördelaktiga läge; de stora handelsvägarna korsade nämligen hvarandra därstädes, och där möttes handelskaravaner från rikets alla fyra hörn. Under Schah Ismails regering (1501—1524) hade Tabris varit rikets hufvudstad, men då hans efterträdare, Schah Tamas I (1524—1576), upp-

gaf hoppet om att kunna försvara denna stad mot sultan Sulejman och turkarna, öfvergaf han densamma och gjorde Kasvin till sin hufvudstad år 1548. Här tillbringade han vintrarna, men om somrarna begaf han sig med hela sitt hof till Elburs' bergstrakter, där han, boende i tält, vistades under den varma tiden. Härigenom fick Kasvin en dittills icke anad betydelse och uppblomstrade på nytt. Staden hedrades också sedan dess med den ståtliga titeln Dar-el-saltanet, eller »kunglighetens säte». Under de följande konungarne af sefevi- eller sofidynastien, Schah Ismail II (1576—1578), Schah Muhamed Khoda Bendeh (1578—1586) och Schah Hamseh (1586—1587), förblef Kasvin Persiens hufvudstad, tills Schah Abbas den store år 1587 öfverförde sitt hof till Isfahan. Enligt Chardin uppgaf man olika skäl till denna förändring. Somliga tillskrefvo den Kasvins luft, som konungen ej fann helsosam; andra sade, att han blifvit skrämd af astrologernas förutsägelser om kommande olyckor, ifall han bodde kvar i denna stad. Andra åter ville veta, att han flyttade residenset för att kunna utföra sin plan att uppbygga en ny stad, emedan han fått i sitt hufvud, att detta var det säkraste sättet att föreviga sitt minne. »Men mera sannolikt», säger Chardin, »är hvad jag hörde sägas af en herre, som var högeligen älskad af denne store konung, nämligen att, sedan han uppgjort planen till de stora eröfringar, som han så ärofullt utförde mot öster och söder, han utbytte Kasvin mot Isfahan, för att vara närmare de länder, hvilka han ville lägga under sig.»

Flera af de äldre europeiska resande, som besökt Persien, hafva skildrat Kasvin. Så beskrifver den berömde italienaren Pietro della Valle, hvilken reste i landet på Schah Abbas' tid, Kasvin som en stor och folkrik stad med liflig handel. Han fann den dock, sedan hofvet flyttat därifrån, i ett tillstånd af förfall: husen voro fula, illa byggda och till stor del i ruiner, gatorna voro smutsiga, trånga och dammiga, basarerna voro obekväma, ehuruväl försedda med alla slags varor, ja han ansåg staden helt och hållet ovärdig den skarpsinnige och omdömesrike konung Abbas' ömhet. Blott två ting behagade honom i Kasvin, nämligen portalen till konungarnes palats och »mejdanen» eller stora torget.

Adam Olearius, sekreterare vid den holsteinska ambassad, som under Schah Sefi I:s regering (1628—1642) besökte Persien, meddelar om Kasvin en beskrifning, som i hufvudsak öfverensstämmer med della Valles. På hans tid hade staden ännu öfver 100,000 invånare, bland hvilka en icke obetydlig krigsstyrka kunde uppsättas.

Chardin besökte Kasvin år 1674 och uppehöll sig där i fyra månader vid Schah Sefi II:s hof. Han säger, att staden förföll hastigt, sedan Schah Abbas gjort Isfahan till hufvudstad och sedan den förlorat allt som medföljer pompen och ståten af ett stort hof. Schah Abbas' efterträdare besökte emellertid Kasvin någon gång och tillbringade där ett eller annat år. Schah Abbas II lär hafva varit stadd på resa dit, då han dog. Staden hade förmått honom till resan genom presenter och böneskrifter och gladde sig så mycket åt majestätets ankomst, att hon gaf 300 toman i gåfva åt den officer, som medförde nyheten därom. Det är annorlunda nu för tiden. Då det blifvit bekant, att Nasr-ed-Din Schah ämnar besöka en provins i sitt rike, skänka invånarne gärna dubbelt så mycket åt den, som kan förmå honom att afstå därifrån. Skälet till Kasvins beredvillighet att mottaga konungen var emellertid det, att då han och hela hans hof vistades i staden, landets produkter och varor fingo en lifligare åtgång.

För öfrigt meddelar också Chardin en utförlig beskrifning af Kasvin, såsom det tedde sig på hans tid. »Kasvin är en stor stad, belägen på en vacker slätt på tre franska mils afstånd från berget Alvent. Stadens längdutsträckning ligger i norr och söder. Den har fordom varit omgifven af murar. Man ser ännu ruinerna däraf. Nu är den öppen åt alla håll. Den räknar 12,000 hus, har sex mils omkrets och 100,000 invånare, bland hvilka finnas 40 kristna familjer och 100 judiska, alla mycket fattiga. Det vackraste torget, som där finnes, är hippodromen, som kallas Mejdan-i-Schah eller det kungliga torget; det har 700 stegs längd och 250 stegs bredd och är anlagdt efter modell af torget i Isfahan. Det kungliga palatset har sju portar; den förnämsta kallas Ali Kapi eller den höga porten. Öfver densamma finnes en inskrift i guldbokstäfver:

»Måtte denna triumferande port alltid vara öppen för lyckan, på grund af den bekännelse vi göra att det icke finnes någon annan Gud än Gud.» Palatsets trädgårdar äro vackra och väl underhållna samt anlagda i form af ett schackbräde. Konung Tamas hade låtit bygga detta palats ganska litet enligt den plan, som en turkisk arkitekt gifvit honom, men Abbas den store lät förändra och tillbygga det. Det finnes få moskéer i Kasvin; hufvudmoskén, som man kallar Mesjid-i-Djami, är liten. Den har blifvit grundlagd af Harun al-Raschid år 786 e. Kr. Den kungliga moskén, som kallas Mesjid-i-Schah, är en af de största och vackraste i Persien och är belägen vid ändan af en bred gata med stora trädplanteringar, som börjar vid den stora porten till konungens palats. Denna moské har nästan helt och hållet byggts på bekostnad af Tamas och under dennes lifstid, men hans fader Ismail hade låtit påbörja den. Någon annan betydligare moské finnes icke i Kasvin. Efter moskéerna äro de vackraste offentliga byggnaderna medresséerna eller högskolorna, af hvilka den betydligaste är den, som bär namn efter Kalif-e-Sultan, dess grundläggare, som var Persiens storvesir för 50 år sedan. Äfven bland karavanserajerna finnas många vackra byggnader. Det, som kallas Karavanseraj-i-Schah, har 250 rum, på gårdens midt en stor vattenbassäng omgifven af väldiga träd, samt två portar, som föra ut till gården genom tvenne basargator, där man säljer de dyrbaraste handelsvaror. Men det som utgör Kasvins största prydnad är hvarken karavanserajerna, baden, basarerna eller handelsplatserna, ej heller de värdshus, där tobak, kaffe och de många starka drycker, hvilka perserna älska, finnas till salu, utan det är det stora antal palatser, tillhöriga Persiens förnäme, som där underhållas i och för de långa uppehåll, som det persiska hofvet tid efter annan gör i denna stad. Där finnas icke så många trädgårdar som i flertalet andra provinsstäder, ty jordmånen är sandig och torr och vattnas blott af en liten bäck, som är en gren af floden Schahrud, hvars vatten icke är tillräckligt. Man tillför därför vatten från bergen genom underjordiska kanaler. Det säges, att perserna icke velat leda floden Schahrud genom Kasvin af fruktan för att staden skulle blifva vackrare än Isfahan och

konungen föredraga att bo där. Oaktadt denna vattenbrist njuter staden af ett stort öfverflöd på lifsmedel och alla slags varor, ty omgifningarna äro vattenrika och öfverflöda på grund däraf af boskap, säd och frukter. Där växa Persiens bästa drufvor. Man kallar dem »schahuni» eller kungliga. De transporteras torkade öfver hela riket, och man tillverkar däraf ett tjockt vin, som är det starkaste och bästa i världen.»

Då afganerna öfversvämmade Persien och afganska furstar beherskade landet, hade Kasvin att utstå det svåraste förtryck, tills den tappre och energiske fältherren Tamas Khuli Khan, sedermera eröfraren Nadir Schah (1735—1747), år 1729 i grund besegrade inkräktarne och förjagade dem ur landet.

Nadir Schah uppehöll sig ofta i Kasvin och bidrog mycket till dess förskönande. Han uppförde flera palatser i staden, af hvilka det största beskrifves af Jonas Hanway (1754) på följande sätt: »Inträdet till palatset bildas af en allé af höga träd. Muren, som omgifver det, är omkring 1 $^1/_2$ engelsk mil i omkrets; den är bred och hög och har endast en ingång, som är en hvalfport. I det inre finnas fyra stora fyrkantiga gårdar med höga träd, fontäner och rinnande vatten, hvilka göra platsen vördnadsbjudande och majestätisk. Rummen äro prydda efter indisk smak, och taken bilda en mängd små rutor, förskönade med skrifter af sedelärande innehåll i mycket läsliga bokstäfver. De flesta fönstren äro af mörkfärgadt, men genomskinligt glas. Många af golfven äro endast af hård jord, andra äro sammansatta af huggen sten; ojämnheterna döljas öfverallt genom mattor. Harem är storartadt och består af en fyrkantig byggnad inom en egen tegelmur. Där finnas fyra skilda gemak, af hvilka några hafva fontäner, som tjena till att dämpa sommarhettan och skänka luften en uppfriskande svalka. Rummens väggar äro beklädda med stuck och målade efter indisk smak med fåglar och blommor; färgerna äro vackra och sticka af mot guldinfattningen. Nära harem är eunuckernas rum, anmärkningsvärdt endast därför, att det har blott en dörr, och den är mycket stark. Det rum, som är konungens skattkammare, fick jag ej se, icke ens platsen där det låg; man sade, att han därstädes

hade omkring 20 millioner kronor, och af denna förmögenhet utgjordes en del af stora guldtackor, gjutna i hålor i jorden för att så mycket säkrare kunna skyddas för tjufvar.»

Af Kasvins forna storhet finnes icke mycket i behåll; dock afbrytes ännu den gråa och sorgbundna enformighet, som framkallas af de låga lerhusen, genom tvenne åldriga moskéer, hvilkas smakfulla fasader med sin härliga fajansbeklädnad i alla regnbågens färger förete de mest sinnrika geometriska figurer; effekten häraf är underbar, i synnerhet då solstrålarna gjuta sin förgyllning öfver det hela. Dessa moskéer — desamma som beskrifvas af Chardin — äro Mesjid-i-Djami, uppförd af Harun al-Raschid och Mesjid-i-Schah, fullbordad af Schah Tamas.

Kasvin eger också ännu ett stort antal karavanserajer, medresséer, basarer och cisterner eller s. k. ab-ambar (vattenförråd). De senare, hvilka matas genom underjordiska kanaler från de närbelägna bergen, äro ett slags djupa brunnar, där vattnet håller sig friskt under sommaren. De äro öfvertäckta med kupoler, och en brant stentrappa leder ända ned till vattenytan. Dylika vattenreservoirer finner man icke allenast öfverallt i hela Persien, utan ända in i hjärtat af Asien, och de motsvara förträffligt sitt ändamål.

Den betydelse Kasvin i forna tider egde såsom handelsstad, har länge varit i ständigt aftagande. De indiska handelsvarorna, såsom socker, kryddor, bomull m. m., fördes förr sjövägen till Ahuas och därifrån till Schuschter (Susan), Isfahan, Saveh, Kasvin och Sultanieh, hvilka två sistnämnda städer voro Centralpersiens stora marknadsplatser. Då residenset flyttades till Isfahan, led äfven Kasvins handel betydligt, ehuru dess läge vid den stora karavanvägen till Trebisond ännu bidrog att upprätthålla dess liflighet och betydelse. Denna fick emellertid ett dråpslag, då järnvägen mellan Batum och Baku fullbordades. Den handel, som nu bedrifves i Kasvin, är nästan uteslutande grundad på silke och ris, som öfver denna stad föres från Gilan och Masenderan till Bagdad och Indien; staden förmedlar också handelsumgänget mellan Aserbejdschan, hufvudsakligen Tabris, och Irak samt framför allt Teheran. Uppgifterna om invånareantalet vexla mellan 25,000

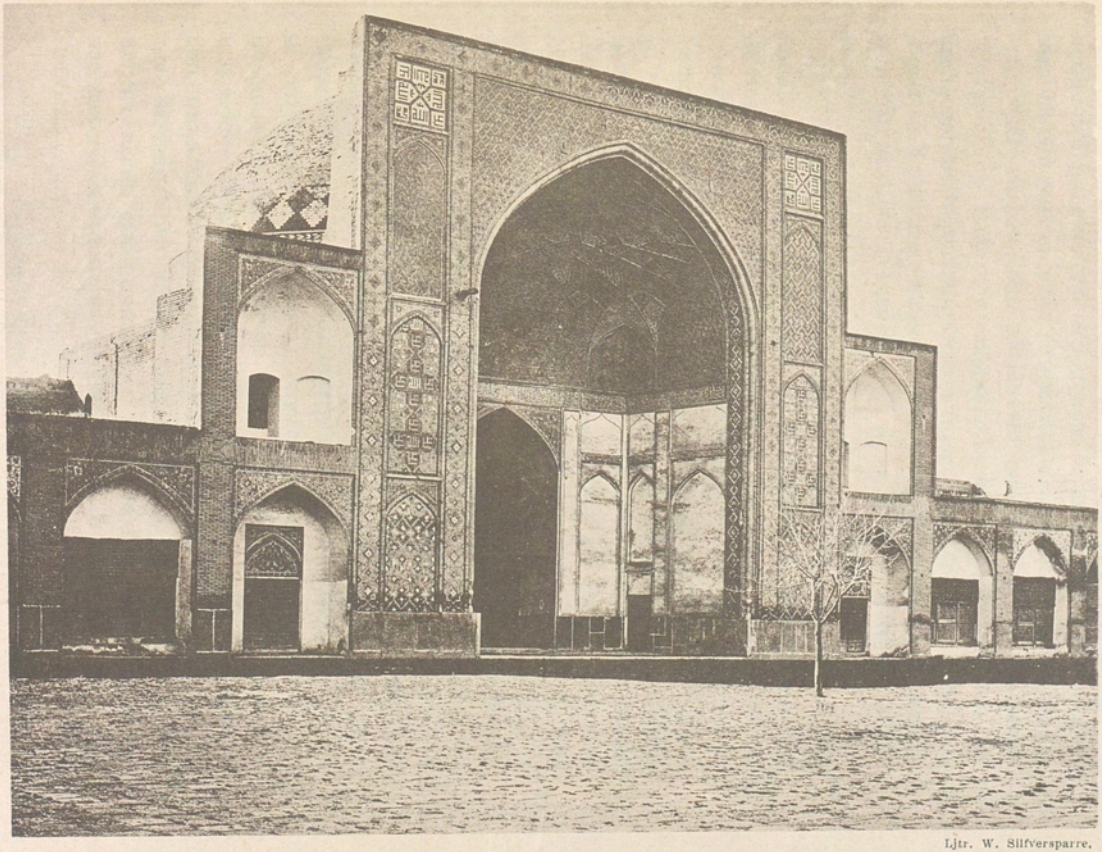

Ljtr. W. Silfversparre.

Moské i Kasvin.

och 40,000. I basarerna tillverkas mattor, broderier, bomullstyg och såsom specialitet vapen, särskildt svärdsklingor.

I Orienten har Kasvin förvärfvat sig stort anseende genom de många berömda skriftställare, lärde och religionslärare det frambringat och genom de namnkunniga konungar, som besökt staden eller residerat i densamma. Hamd Allah, som själf var en son af Kasvin och därför bar tillnamnet Kasvini, har i sin ofvannämnda beskrifning öfver staden infogat ett särskildt kapitel med titeln: »Berömda personer, profetens följeslagare, imamer, schejker, konungar och furstar, som hafva bott i Kasvin.» I detta kapitel heter det bland annat:

»Den helige Imam Ali Ben Musa Risa* kom, då han flydde undan förföljelsen, att söka en tillflyktsort i Kasvin och blef mottagen på ett ädelmodigt sätt af Daud Ben Sulejman Gasi.

En annan ättling af Alis familj, Jahia, sonsons son af Hussein, bodde i Kasvin, där hans vetande och hans dygder, så väl som hans lysande härkomst, gjorde att de flesta lärare betraktade honom såsom imam. Underrättad om att kalifen Harun al-Raschid hade gifvit befallning att fängsla och föra honom till Bagdad, såg han sig tvungen att aflägsna sig från sin älsklingsvistelseort för att flytta till Hassan, konung af Masenderan. Kalifen begagnade sig af en list, som ingafs honom af Fadl Ben-Jahia, barmeciden. Han lät skrifva ett bref, försedt med alla kadiernas i Bagdad sigill, i hvilket Jahia erkände sig vara hans trogne undersåte. Han skickade samme Fadl till Hassan för att till honom öfverlemna detta dokument och fordra utlemnandet af Alis ättling. Skrämda af hotelserna från hofvet i Bagdad intygade alla de lärde den gällande kraften af detta bref, som de i grund och botten visste icke vara annat än en förhatlig lögn, och Masenderans styresman måste lyda detta sken af laglighet. Då Jahia under barmecidens ledning anlände till Kasvin, fick han veta, att invånarne gjort gemensam sak med hans fiender, och han utropade: 'Kasvinbor, måtte Gud straffa er för edert löftesbrott!'

---

* Vanligen känd under namnet Imam Risa; hans graf är belägen i Mesched i Khorasan, Persiens och hela Centralasiens förnämsta vallfartsort.

Denna förbannelse tillskrifver man alla de olyckor, som sedermera drabbade vår stad.»

Man måste emellertid erkänna, att Kasvin ofta drog fördel af de besök, som där aflades af de abbasidiska furstarna och särskildt El-Hadi och Harun al-Raschid. Den sistnämnde vistades där någon tid under sin expedition till Khorasan och lindrade därvid de pålagor och öfriga skyldigheter, som förut tyngt stadens invånare.

Bland berömda män, som lefvat och verkat i Kasvin, märkes äfven den i österlandet namnkunnige fabeldiktaren Locman, om hvilken Olearius meddelar följande anekdot.

Då Locman var mycket gammal och kände döden nalkas, kallade han till sig sin son och sade, att han ville gifva honom en ovärderlig skatt i arf. Därpå lät han bringa sig tre flaskor, fyllda med medicin, och yttrade, att dessa vätskor hade kraft att uppväcka en död, förutsatt att kroppen icke börjat öfvergå till förruttnelse. Om man nämligen hällde vätskan ur den första flaskan öfver den döde, skulle själen återvända till kroppen; efter den andra skulle kroppen resa sig upp, och efter användande af den tredje flaskans innehåll skulle den döde helt och hållet återvända till lifvet och utföra alla den lefvandes funktioner liksom förut. Icke desto mindre hade han ej velat begagna sig af detta läkemedel annat än i yttersta nödfall, af fruktan för att begå en synd genom att ingripa uti det, som är förbehållet Gud ensam, och han uppmanade därför sin son att begagna sig däraf med mycken återhållsamhet och att snarare beundra denna hemlighet än att för ofta göra bruk däraf. Sedan Locman aflidit, lade hans son noga på hjärtat den förmaning fadern gifvit honom.

Då sonens dödsstund var inne, befallde han sin tjenare att använda flaskorna på det sätt, som fadern föreskrifvit. Tjenaren bar sin herres döda kropp till en badstuga, som ännu visas i Kasvin, och hällde där de två första flaskornas innehåll öfver liket, hvilket hade den verkan, som Locman förutsagt: husbonden satte sig upp, och otålig att få återvända till lifvet, började han att skrika »brîs, brîs», d. v. s. häll, häll! Men häraf blef tjenaren till den grad förskräckt, att han tappade den tredje flaskan i golfvet, och till följd af denna

olyckshändelse blef den stackars Locman Sade (Locmansson) tvungen att åter lägga sig ned och vandra de dödes vanliga väg. Perserna försäkra enstämmigt, att samma röst, »brîs, brîs», ofta låter höra sig i närheten af den förfallna badstugan.

Bland märkliga grafvar i Kasvin må äfven nämnas den, i hvilken Alexander den stores gunstling Efestion hvilar.

Man kan ej undra öfver att en stad, som har så höga anor, som födt och närt så många framstående män, i Persien, ja inom hela Islam förvärfvat ett rykte, hvars glans icke ens nutidens förfall förmått utplåna. Profeten själf har sagt: »Kasvin är på jorden afbilden af Edens trädgård i paradiset» och: »Ären Kasvin, ty denna stad är belägen på tröskeln af en af paradisets portar».

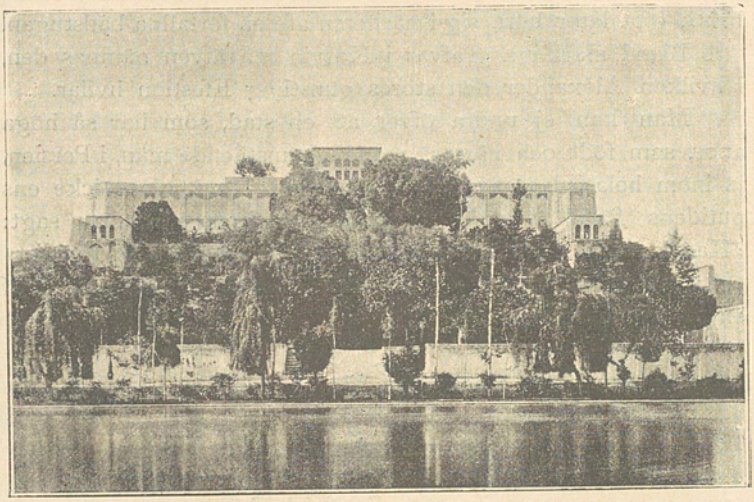

Kasr-i-Kadschar, ett af schahens lustslott.

TJUGONDE KAPITLET.

Den sista dagsresan.

Tidigt på morgonen den 21 maj fick jag det hedrande uppdraget att såsom beskickningens representant uppvakta Abdul Ali Khan, tacka honom för visadt tillmötesgående och lyckönska honom till öfverstånden fasta. Det var nämligen bajramfest, och ramasan var slut. På denna dag ega öfverallt mottagningar rum, särskildt hos de förnäma i städerna och framför allt i Teheran. Så skedde äfven hos viceguvernören af Kasvin, och i det stora rum, där jag blef mottagen, sutto redan åtskilliga herrar, bland hvilka jag igenkände flera af dem, som mött oss utanför staden.

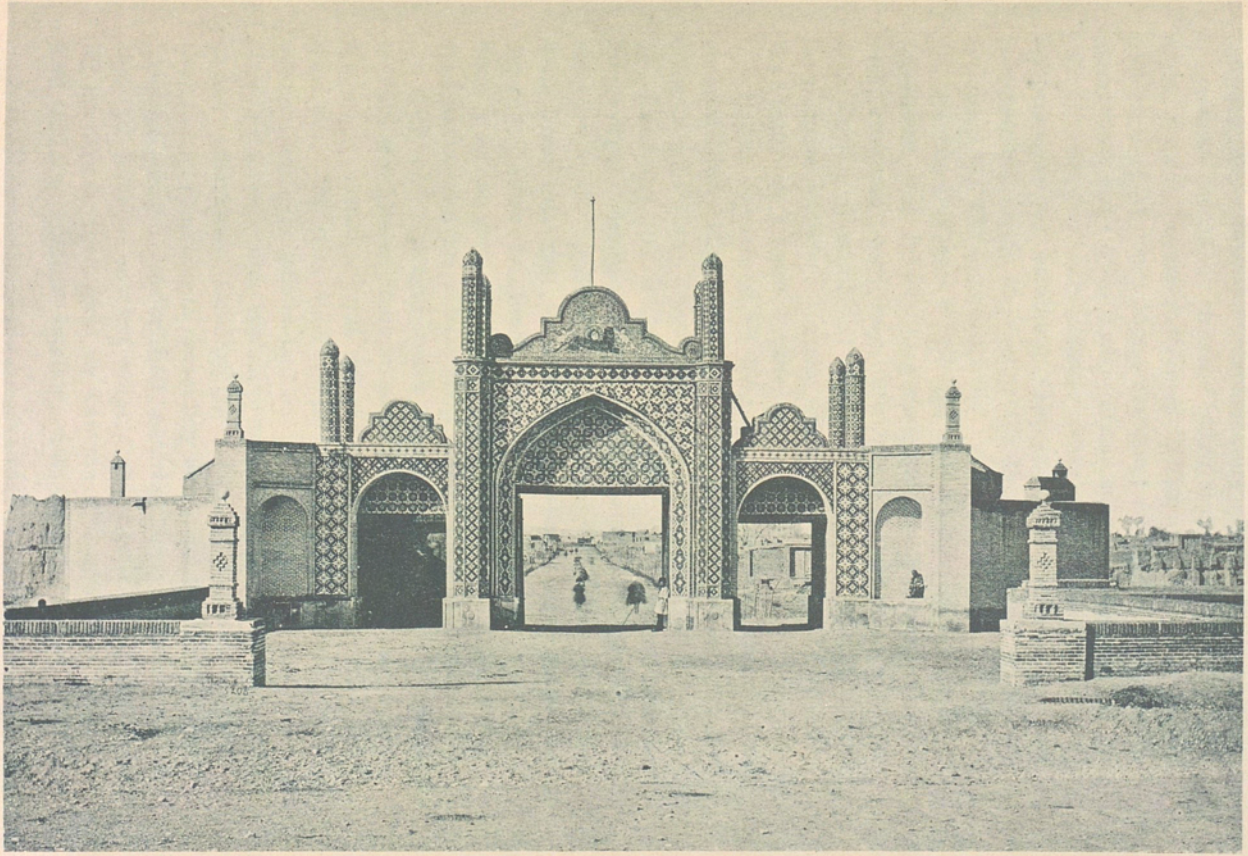

Ljtr. W. Silfversparre.

Teheranporten i Kasvin.

Under tiden rustades med all ifver ute på mähmachaneht's bakgård, där våra saker staplades upp på en stor bagagevagn och tvenne trespända droskor redan stodo färdiga. Vid åttatiden rullade packvagnen med buller och bång ut genom porten, men vi fingo lugna oss ännu en timme, ty mähmandaren var ännu icke färdig; äfven nu stod nämligen en hel här af betjenter och soldater omkring honom, väntande på drickspengar och betalning. Dessutom var han upptagen med bestyret att sända depescher till Teheran för att underrätta om tiden för vår ankomst.

Klockan 9 var emellertid allt färdigt; vi stego upp i droskorna, och det bar af genom gårdens bakport. Till och med kråkorna voro nog uppmärksamma att tillropa oss ett sista farväl. Tusental af dessa omusikaliska djur äro nämligen hemmastadda i Kasvin, och i hvartenda träd i den stora allén sutto de i stora flockar.

Sedan vi passerat en lång gata, kommo vi fram till Därvase-i-Teheran eller Teheranporten, och därifrån gick vår färd öster ut mot Irans hufvudstad.

Den väg, på hvilken vi nu foro, kallas Schah-rah eller kungsvägen, emedan den är den bästa i hela Persien. Nu var den dock uppblött och slipprig af det sista regnet, men detta medförde den fördelen, att vi sluppo att inandas vägdammet. Efter en timme körde vi om bagagevagnen, som hade gått sönder och stod midt på vägen. Karlarna voro sysselsatta med att plåstra ihop den så godt de kunde.

För öfrigt erbjöd resan föga omvexling. Till venster sträcka sig Elburs' kammar, och till höger utbreder sig slätten. Vägen är nästan snörrät och sträcker sig mot öster så långt man ser. På dess sidor är terrängen än ökenartad, än bevuxen med gräs och steppörter.

Detta enformiga landskap undergår under hela dagsresan endast omärkbara förändringar. Timme efter timme är det enahanda. Den minsta omvexling och äfven den obetydligaste händelse drager därför helt naturligt uppmärksamheten till sig. Så hade vi mycket roligt åt en ytterst härlig åsnejakt. Vi körde nämligen förbi en karavan af åsnor. Tre af djuren, som råkade komma framför våra vagnar, hittade ej på att

vika åt sidan, utan satte i väg i kort galopp omedelbart framför hästarna, och vare sig de funno nöje i motionen eller trodde sig förföljda, fortsatte de på detta sätt ett långt stycke. Följden blef naturligtvis den, att de bit för bit tappade sina bördor, som bestodo af mattor. Den ena mattan efter den andra gled ut ur packorna och blef liggande på vägen, där de ögonblickligen öfverkördes af våra vagnar. Ju lättare djuren kände sig, desto hastigare bar det i väg. Ändtligen mötte vi en vandrare, som förbarmade sig öfver karavanföraren och motade de enfaldiga åsnorna åt sidan.

Vägen hade blifvit bättre, men var alltjämt lika enformig. Endast sällan mötte eller passerade vi förbi karavaner, pilgrimer och andra vägfarande. Till venster syntes tvenne byar. En trogen följeslage ända fram till resans mål hade vi i den engelska telegraflinien, som från Kasvin går till Tabris (Täbris) och sammanbinder Teheran med Persiska viken och Indien. Den utgöres af tre trådar, hvilande på stolpar af järnrör.

Efter två timmars oafbruten åkning framkommo vi till första stationen, Kavändeh, hvilken liksom de fyra följande utgöres af ett lågt, hvitt hus, omgifvet af en veranda. Omkring huset reser sig en dunge af löfträd, mellan hvilka klart vatten sorlar i ett dike, och i närheten ligger den by af lerhus, efter hvilken stationen uppkallats. Vi frukosterade i i Kavändeh och lemnade orten kl. $^1/_2$ 2 med ny kusk och nya hästar. På vägen öfverföllos vi af en häftig hagelskur och ett stridt regn. Den förra påminde om stenkastning, och de stackars hästarna, som voro omedelbart utsatta därför, skyggade och satte i väg med hela ekipaget öfver ett djupt, vattenfylldt dike, ett godt stycke ut på steppen. Här fick kusken bukt med dem, och vi höllo stilla tills ovädret gått förbi.

Efter en stund körde vi åter förbi bagagevagnen, som för andra gången gått sönder. Äfven droskan n:o 2 hade fått en skavank och blef långt efter.

I Kischlak, dit vi anlände vid $^1/_2$ 4 tiden, angaf aneroiden en höjd af omkr. 1320 m. öfver hafvet, således ungefär 20 m. lägre än Kasvin. Här inväntade vi den andra droskan och bagagevagnen samt afreste åter alla på en gång kl. 5.

Under färden till tredje stationen, Jeng-Imam, fingo vi be-

vittna en särdeles vacker solnedgång. I vester var himmelen upplyst af röda och skära reflexer, som gjorde en bländande effekt.

Vi stannade i Jeng-Imam i två timmar, hvarunder vi åto middag, en af de bästa vi fått under resan. Den bestod af höns och löskokta ägg, persiskt bröd och vin, samt té.

Till en början hade det varit vår mening att tillbringa natten i Jeng-Imam, för att vid tretiden följande morgon bryta upp till Schahabad, den sista stationen före Teheran. Vi ändrade emellertid beslut och föredrogo att fortsätta resan under natten för att ostördt sofva några timmar i Schahabad och följande förmiddag förbereda oss på det festliga intåget i Teheran.

Vi stego därför åter upp i vagnarna och lemnade Jeng-Imam kl. 9. Det hade nu blifvit alldeles mörkt; blott stjärnorna spridde ett matt sken öfver vägen. Därjämte var det så kallt, att vi måste taga på oss våra varmaste ytterkläder. Endast någon gång susade öfver fältet en ljum fläkt, som tydligen kom från de uppvärmda platåernas inre. Kl. 11 anlände vi till Hässaräck, men lemnade det åter, så snart vi fått nya hästar och värmt oss med ett par glas té. Vi voro nu betydligt trötta och sömniga, och stundtals föllo vi i en lätt slummer, som stördes, då vagnen körde genom en stenig bäck, eller då en karavan försedd med klockor passerade förbi. Så mötte vi en kamelkaravan om minst 600 djur, hvilka passerade förbi oss likt nattliga skuggor. Ungefär halfvägs mellan de båda stationerna färdas man tätt intill ett från Elburs framspringande klipparti. Vid dess fot flyter floden Käredsch, som passerades på en hög stenbro. Till höger om denna bro ligger byn Käredsch. Floden, som kommer från Elburs' inre, högre delar, förlorar sig i sanden sydost om Teheran. Bortom bron körde en af vagnarna ned i en djup grop och var nära att stjälpa. Med förenade krafter fingo vi dock åter upp den och framkommo ändtligen utan flera äfventyr kl. 3 på morgonen till Schahabad.

Här funnos blott två små rum, där de flesta af oss fingo helt provisoriskt taga plats på golfvet. Men vi sofvo alla godt efter den långa och ansträngande körturen.

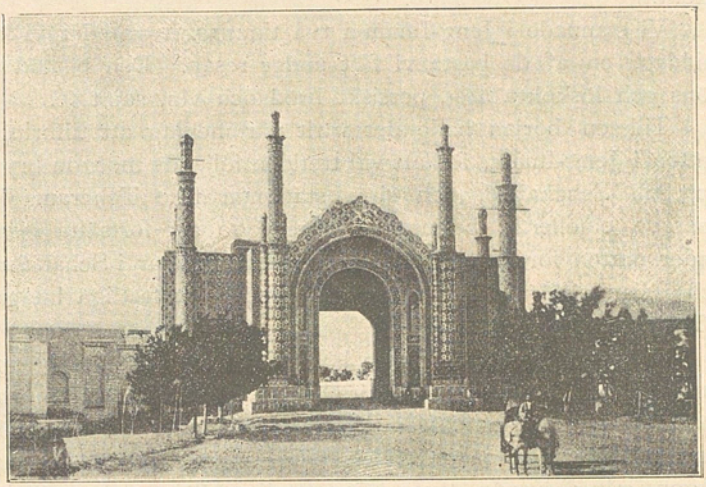

Därvase-i-Schimran, en af Teherans portar.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

Intåget i Teheran.

Följande morgon stego vi tidigt upp, ordnade våra saker, klädde oss i uniform samt åto frukost. Klockan $^1/_2$ 1 åkte vi från Schahabad i samma ordning som förut. Landskapet är alltjämt enahanda, man möter blott allt oftare karavaner och fotvandrare. Slätten är betäckt med idel kiselsten. Vädret var vackert, men solen brände hett. Vi måste dock svepa in oss i kappor för att ej damma ned uniformerna.

Ett väldigt klipparti, som utgår från Elburs i sydostlig riktning, tyckes korsa vår väg på en half dagsresas afstånd.

Hitom detta klipparti utbreder sig en hel skog af trädgårdar, bland hvilka hus och murar skymta fram. Det är Teheran.

I närheten af byn Mährabad ligger ett litet karavanseraj. Här stodo vid vägen tvenne svartklädda, blonda herrar. Det var hela den svenska kolonien i Teheran, schahens andre lifmedikus och tandläkare, general Bertrand Hybennet Khan, och hans broder, d:r M. Hybennet. Den förste, som tog emot oss i Teheran, var således en landsman.

Vi stego ur vagnarna och togo en liten rast vid vägen, hvarunder vi samspråkade med d:r Hybennet, hvilken förberedde oss på det mottagande, som väntade oss i själfva staden, och de åtgärder, som vidtagits för vår bekvämlighet. Därpå fortsatte vi, åtföljda af d:r Hybennet, som åkte i sitt eget ekipage.

Inom kort anlände vi till Asb-Devani (kapplöpningsplatsen), där några regementen infanteri i röda uniformer stodo uppställda. Då vi passerade den första truppen, smattrade en trumpetsignal och soldaterna skyldrade gevär. Längre bort passerade vi ett kavalleriregemente, hvars musikkår spelade svenska folksången. Utanför trädgården Schah-Bag (kungsträdgården) bildades häck af några infanteriregementen. En mängd ridande officerare, af hvilka några voro européer, helsade oss här. En stark musikkår, ledd af österrikaren, general Gebauer, spelade finska rytteriets marsch. Det behöfves väl knappast sägas, att det klingade underligt och angenämt för våra öron att här i den fjärran östern höra dessa välkända hemlandstoner.

Vid porten stego vi ur vagnarna och ledsagades af några högtstående herrar i eleganta uniformer in i den sköna, välskötta trädgården. Midt i den långa gång vi passerade strömmade friskt vatten i en marmorinfattad kanal, ur hvilken hundratals fina vattenstrålar sprutade upp. Kanalen utmynnade i en stor, rund bassäng, från hvars kanter otaliga springvatten sände sina strålar mot dess midt. Innanför ett prydligt järnstaket reser sig här på en stenpiedestal schahens ryttarestod i brons. Den förgyllda statyn, som på ett lyckligt sätt är utförd af en persisk artist vid arsenalens gjuteri i Te-

heran, skimrade i solskenet mellan de kristallklara vattenkonsterna.

Här vid foten af den persiska envåldsherskarens bild egde det egentliga mottagandet rum. General Nasrullah Khan Nassr-ul-Mulk steg fram och helsade i schahens namn sändebudet och missionen välkomna. Han hoppades, att beskickningen haft en lycklig och icke allt för ansträngande resa, att den skulle trifvas godt i Teheran och hemföra angenäma minnen af sin vistelse därstädes. Han var en liten fetlagd gubbe med intelligenta drag, grått skägg och glasögon i guldbågar. Han var iklädd paraduniform och bar Timsal Humajun, schahens porträtt i ram af briljanter, omkring halsen. Af öfriga framstående herrar, som schahen beordrat att närvara vid intåget i Teheran, må nämnas polismästaren, grefve Monteforte, och hans adjutant, Mirsa Abu Turab Khan, Mohamed Tagi Khan, ceremonimästare i utrikesdepartementet, Abbas Khuli Khan Etemad-e-Nisam (»arméns förtroende»), som är adjutant hos schahens tredje son, krigsministern, prins Naib-us-Saltanet, samt flera andra.

Sedan helsningar och presentationer voro öfver, bjödos vi på te i en löfsal, där stolar och bord redan voro ordnade. Efter en halftimmes förlopp framfördes präktiga arabiska hästar med persiska sadlar. En af dem hade ett svart sadeltäcke med guldbroderier, de öfriga röda med silfverbroderier. Den förra var afsedd för förste hofjägmästaren Treschow, de senare för kammarherre von Geijer, grefve Lewenhaupt och mig. Vi bestego dem, och de ofvannämnda herrarna tillika med uppvaktningen stego äfven till häst.

När vi kommit ut ur trädgården, ordnade vi oss i flera led. I det första red sändebudet med general Nassr-ul-Mulk till höger och polismästaren till venster. I det andra redo vi, hvar och en med en perser vid sidan; därpå kommo de öfriga herrarna och sist deras uppvaktning.

Detta ståtliga följe satte sig nu i långsam rörelse mot staden. Ännu en gång helsades vi af trupper och fosterländska melodier och redo därpå in på den långa gata eller väg (ty gatorna i Teheran äro ingenstädes stenlagda), som kallas Chiaban-Asb-Devani (kapplöpningsavenyen). Här och hvar

voro soldater posterade, som skyldrade gevär, och öfverallt hade folket samlats för att betrakta de långväga gästerna.

Till höger passerades prinsen-krigsministerns nybyggda palats, Ämirieh, och till venster Mejdan Machg eller exercisplatsen, omgifven af lermurar. Så kommo vi fram till en stor port, Därvase-Chiaban-e-Asb-Devani, som leder ut till det stora torget, Mejdan-Top-Chaneh eller artilleriplatsen. Detta inneslutes af en sammanhängande tvåvåningsbyggnad. Å nedra bottnen förvaras kanoner med tillbehör och ammunition; en trappa upp äro artilleriets kasernrum belägna. Vid torgets ena ända stod en rad kanoner med en talrik servis af artillerister. Torgets midt upptages af en stor åttasidig bassäng, och invid denna hvila på stenpiedestaler fyra väldiga kanoner, hvilka fordom eröfrats från portugiserna vid Persiska vikens kust.

Sedan vi ridit öfver artilleritorget, hunno vi fram till Därvase-Chiaban-Lalesar, en port som leder ut till avenyen med samma namn. Liksom de nyssnämnda gatorna är äfven denna beskuggad af plataner och mullbärsträd, och på höger hand reser sig slottet Lalesar (»Tulpanträdgården»). Detta slott, som förr bebotts af schahens fader, Mehmed Schah, står nu tomt. Till en början var det utsedt till vårt residens, men då schahen ej ansåg det tillräckligt fint, hade han åt oss utvalt en annan bostad.

Det slott, som var bestämdt åt oss, hette Emaret-Sepa-Salar och var beläget vid ändan af en kort, men mycket bred aveny. Vårt tåg red in genom dess port, som var hög och praktfull. Tre marmorkolonner reste sig på hvar sin sida därom, och öfverst, på dess ornamenterade fris, syntes tvenne i sten huggna lejon med sabel i tassen och hållande en lagerkransad sköld mellan sig. Här stod årtalet efter Hedschra, då slottet byggdes (1875 e. K.), inristadt med förgyllda siffror, och skölden pryddes af en likaledes förgylld sol.

Innanför porten ligger en trädgård med rika blomsterrabatter, och till venster reser sig själfva slottet. Här stego vi af hästarna och gingo uppför mattbelaggda marmortrappor till en praktfull sal af jättelika dimensioner. Dess väggar bestodo af idel stora spegelglas, och taket framställde en mosaik

af tusentals små triangelformiga spegelglasskifvor, ordnade i de smakfullaste mönster. Här hängde flera väldiga glaskronor, fullsatta med stearinljus. Man kan svårligen föreställa sig den färgprakt och de ljuseffekter, som uppkommo, då solstrålarna återkastades från dessa otaliga speglar, studsade från den ena till den andra och brötos i glaskronorna.

Golfvet betäcktes af en enda matta i ljusa, glada färger, sammansatta i orientaliska mönster. Den ena af salens båda långsidor upptogs af trenne gigantiska fönster, som vette ut mot trädgården, under det att å den motsatta öppnade sig tre dörrar, hvilka ledde till vestibulen och marmortrapporna. Vestibulens tak var af rödt glas; den purpurröda belysningen gjorde att, då man från salen såg nedåt trapporna, tyckte man sig stå vid randen af en glödande afgrund.

I detta gemak slogo vi oss ned tillika med de persiska herrarna, som efter intaget te samt scherbet och glace, drogo sig tillbaka. Därefter inträdde en äldre man med hvitt hår och skägg, iklädd en persisk rock och bärande en svart sidenkullah på hufvudet. Hans rörelser voro ytterst eleganta och obesvärade, och man märkte genast, att han vistats många år i Europa. Detta antagande bekräftades, då han på en utmärkt franska helsade oss välkomna och hoppades, att vi skulle trifvas i detta slott, som numera stod till vårt förfogande. Vidare förklarade han, att envoyén Treschow var slottets värd och han själf vår gäst.

Denne man var schahens svåger (han är gift med schahens enda syster), justitie- och handelsministern, Jahija Khan Muchir-ed-Dovleh, som annars själf bebor slottet, men nu af schahen utvalts till beskickningens vicevärd. Han var åtföljd af sin tjuguårige son, Mirsa Hussein Kahn Motamed-ul-Mulk, som är gift med kronprinsens dotter.

Sedan vi samtalat en stund, visade oss Muchir-ed-Dovleh själf våra rum och vår mottagningsvåning, som jag skall beskrifva i ett senare kapitel.

En och en half timme före solnedgången spelade en fyrtio man stark musikkår under fransmannen Lemaire's ledning i vår trädgård, och många hemlandstoner nådde å nyo våra öron. Middagen intogs i sällskap med Muchir-ed-Dovleh,

Motamed-ul-Mulk och Hybennet Khan, och då vi sent på kvällen voro för oss själfva och gjorde en kort återblick öfver resan, voro vi alla ense om att allt hade gått öfver vår förväntan väl och att lyckan varit oss en trogen reskamrat under färden.

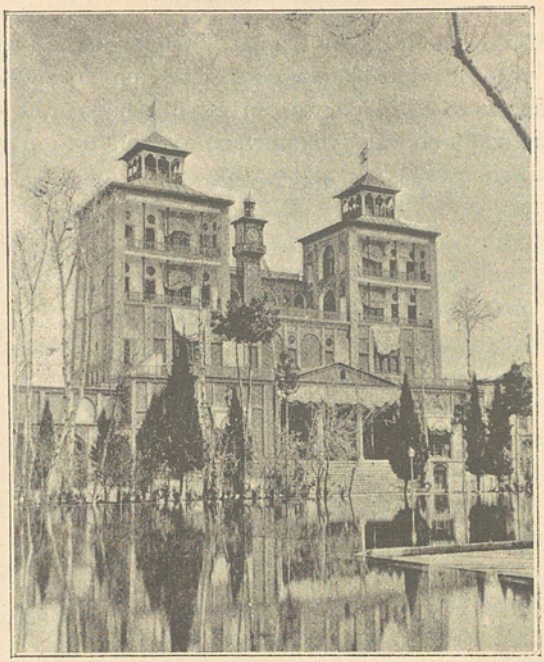

Schems-el-Emaret, en del af schahens palats.

TJUGUANDRA KAPITLET.

Audiens hos schahen.

Sedan vi den 23 maj frukosterat tillsammans med Muchir-ed-Dovleh, hade vi äran mottaga besök af tre framstående perser. Först anlände schahens förste kammarherre, Emin-e-Chalvet, för att å sin herres vägnar helsa beskickningen välkommen. Han var en lång, vacker, blond man och liksom de båda andra iklädd den gammaldags persiska uniformen, en lång, vid, broderad nattrock, som vid bröstet sammanhölls af tvenne spännen (»schemse», solstrålar). Själfva dräkten kallas »djubbeh».

I vår stora mottagningssalong bjöds han på scherbet med is, samt rökte en kalian med silfverhufvud, omkring hvilket stora turkoser och rubiner hängde på små silfverkedjor.

Därnäst anmäldes ceremonimästaren Mahomet Ali Khan, som inbjöd beskickningens chef och medlemmar till audiens i schahens palats följande dag kl. 4. Enligt ett gammalt bruk skall nämligen ett sändebud mottagas af schahen i audiens senast tredje dagen efter ankomsten.

Sist kom schahens förste tolk, press- och litteraturministern, Etemad-e-Saltanet, för att å regeringens vägnar välkomna beskickningen. Han är en storväxt man med särdeles intelligenta drag, talar god franska och är sannolikt en af Persiens lärdaste män. Etemad-e-Saltanet har länge vistats i Europa samt åtföljde schahen på hans sista resa i Frengistan (Europa).

På eftermiddagen gjordes en åktur till schahens lustslott Ächretabad. Mer än besöket därstädes gladde det mig dock att åter sammanträffa med fransmannen M. Fargues, i hvars gästfria hus i Schiras jag tillbringat några oförgätliga dagar. Han var då distriktchef för engelska telegrafen därstädes, men hade nu förflyttats till Teheran.

Klockan 3 e. m. lördagen den 24 maj voro vi iklädda full parad. Vid denna timme anlände den förut nämnde Mahomet Ali Khan med sin värdighets kännetecken på hufvudet, nämligen »chal-kullah», en stor hvit turban. Vid porten väntade tre af schahens paradvagnar, som sedan ständigt stodo till vårt förfogande, då vi ville göra utfärder i eller omkring staden. I den första vagnen, som drogs af fyra hvita hästar med violettfärgade svansar, uppsteg förste hofjägmästaren Treschow och Mahomet Ali Khan, i den andra kammarherre von Geijer och Mohamed Aga, vår mähmandar, i den tredje grefve Lewenhaupt och jag. På alla vensterhästarna sutto jokejer och på kuskbockarna lakejer. Fyrtio ferrascher och schatirs gingo bredvid vagnarna, och främst i tåget redo härolder med silfverstafvar. Närmast efter dem följde tio paradhästar med guldbroderade sadlar och sadeltäcken af röd sammet, hvilka fördes vid tygeln af lika många ryttare. Vi körde hela tiden i långsam takt genom de långa,

dammiga gatorna, på hvilka en mängd menniskor samlats för att beskåda oss. Efter en halftimmes färd åkte vi in på en af palatsets förgårdar, där en mängd soldater i granna uniformer

Förste kammarherren, Emin-e-Chalvet.

skyldrade. Härifrån begåfvo vi oss till fots till den inre borggården, vid hvars ena sida audienssalen är belägen. Denna gård är synnerligen vacker, en riktig pärla bland persiska trädgårdar. Här finnas bassänger med springvatten och guld-

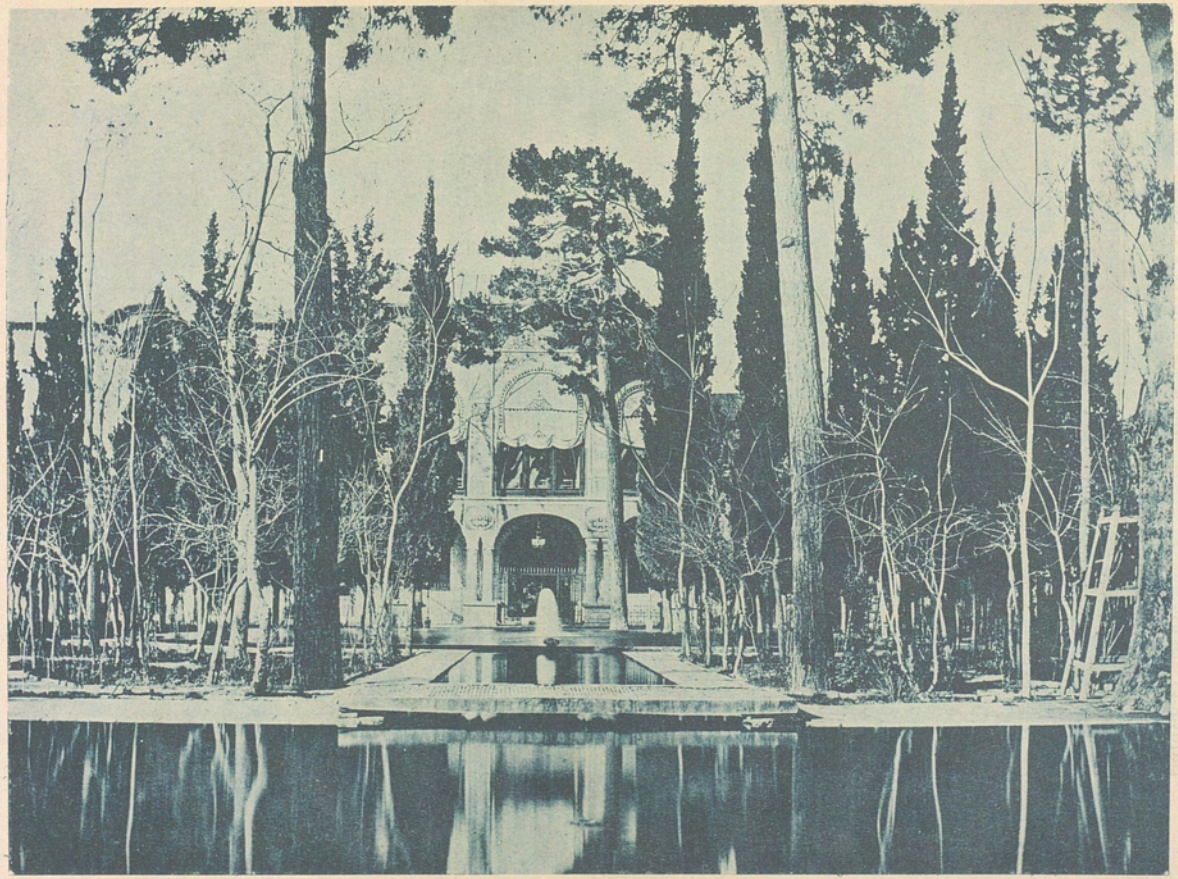

Audienspaviljongen i schahens palats.

fiskar, kanaler med klart, sorlande vatten, stenlagda gångar, beskuggade af höga, lummiga plataner, popplar och cypresser, samt törnrosor, som hvad storlek, färgprakt och doft angår förgäfves skola söka sina likar.

Palatsets murar, som omgifva denna sköna trädgård, äro beklädda med fajansskifvor i vexlande mönster; närmast marken framställes i fajansmosaik en rad soldater med »för fot gevär».

Framför oss syntes nu palatsets fasad. Ingången var omgifven af ett järnstaket, hvars grindar stodo öppna. I våningen en trappa upp befann sig schahen, hvilken osynlig för oss, betraktade oss genom ett kolossalt fönster, som delvis var behängdt med stora, hvita, broderade gardiner. I den trappa, som ledde till bottenvåningen, stodo flera persiska herrar samt general Hybennet Khan. Här bjödos vi att stiga in i ett mindre gemak, som var rikt möbleradt, och hvars väggar voro prydda med förgyllda ornamentskulpturer, mellan hvilka syntes porträtter af persiska konungar samt andra bilder.

I detta gemak mottogos vi af tio herrar, bland hvilka märktes storceremonimästaren, schahens frände Sehir-ed-Dovleh, en ung man med ädelt utseende och små blonda, uppskrufvade mustascher. Han var iklädd den gammaldags hedersdräkten och bar å bröstet flera briljanterade ordnar samt Timsal Humajun omkring halsen. Bland de andra märktes generalerna Nasrullah Khan och Abbas Khuli Khan m. fl.

Sedan vi under spänd väntan här samspråkat med dessa herrar samt druckit te och enligt bruket rökt en silfverkalian, inträdde en kammarherre, som, vändande sig till Sehir-ed-Dovleh, med hög röst förkunnade, att Ala Hasrät (H. M:t) ville mottaga oss. Vi stego uppför en praktfull trappa, på hvars trappsteg stodo drabanter med dragna sablar, och inträdde i den salong, där den bekanta »påfågelstronen» står. Denna egendomliga tron liknar ett väldigt tråg, som hvilar på sex rikt ornamenterade fötter, och till hvilket några trappsteg föra upp. Midt emot dessa reser sig ryggstödet, som uppbär en sol, på hvars båda sidor en påfågel sitter. Hela tronen är beslagen med tjock guldplåt, i hvilken ädelstenar

och pärlor äro infattade. Denna oskattbart värdefulla pjes är eröfrad i Dehli af Nadir Schah.

Framför påfågelstronen stod Nasr-ed-Din Schah. Han var klädd i helt svart dräkt. Den långa persiska rocken var knäppt ända upp till halsen. På bröstet bar han fyrtioåtta väldiga diamanter, ordnade i två fyrkanter. På epåletterna gnistrade tre stora smaragder och midt i det guldbroderade skärpet en slipad smaragd af ovanlig storlek. Vid sidan bar han i ett guldgehäng en krokig sabel, hvars guldbalja var tätt besatt med diamanter och brokiga ädelstenar; hufvudet betäcktes af en sidenkullah med kejsarmaktens emblem, en diamantagraff.

Vid schahens venstra sida, men på fem stegs afstånd, stodo utrikesministern, Mirsa Abbas Khan, Ghavam-ed-Dovleh, en sjuttioårig gubbe med långt, svart skägg, en utpräglad österländsk typ, samt statsrådet Mirsa Abdul Khasem Khan, Muchir-e-Hussur, för tillfället schahens tolk.

Utmed salens väggar stodo för öfrigt ett tjugutal herrar, rikets förnämsta män, i praktfulla, glänsande uniformer, öfverhöljda med briljanterade stjärnor. Bland dem märktes schahens båda äldre bröder, nämligen f. d. handelsministern, prins Abbas Mirsa Mulk-Arah, en hvitskäggig gubbe med energiskt utseende, men för öfrigt mycket lik schahen, samt Abd-us-Semed-Mirsa. Bredvid denne stod schahens kusin Hadschi Sulejman Mirsa; båda dessa prinsar äro för närvarande utan ämbeten. Slutligen må nämnas schahens systerson och Muchir-ed-Dovlehs' son, vår vän Motamed-ul-Mulk, som ständigt är närvarande vid audienser.

Vid gemakets tröskel gjorde vi en djup bugning, midt på golfvet åter en och på tre stegs afstånd från schahen en tredje. Enligt landets sed besvarade själfherskaren icke dessa helsningar ens med den minsta nick; han betraktade oss blott oafvändt med orörliga, stränga och allvarliga drag. Han har ett vackert, regelbundet och majestätiskt ansikte, men ett despotiskt drag omkring munnen och en forskande, genomträngande blick. Örnnäsan och de välvårdade, svarta mustascherna gifva åt hans drag ett synnerligen kraftfullt uttryck; om kraft och energi vittna äfven hans rörelser och hans tal. Han rör sig hastigt och talar fort, kort och afklippt. Han

Ljtr. W. Silfversparre.

Nasr-ed-Din, schah af Persien.

bar blåa glasögon i guldbågar, men tog af dem, då vi stodo inför honom. Han förblef hela tiden stående, och enligt etiketten behöllo vi hattarna på under audiensen.

Sedan tolken kungjort, att ett sändebud från H. M. konungen af Sverige och Norge anländt i ett särskildt uppdrag, framträdde envoyén Treschow och uppläste med ljudelig stämma ett anslående tal, som punkt för punkt öfversattes af tolken. Man märkte dock tydligt, att schahen förstod innehållet själf, ty esomoftast nickade han belåtet eller smålog, redan innan tolken hunnit framsäga öfversättningen. Då talet var slut, öfverlemnade envoyén konungens bref samt därpå ett smakfullt utfördt etui. Schahen tog egenhändigt emot båda och öfverlemnade etuiet till tolken, som höll det, medan han själf öppnade det. Då han fick se Serafimerordens insignier, ljusnade hans drag, och han utropade helt förnöjd: »chejli chob, chejli chob!» (mycket bra, mycket bra!). Särskildt kedjan tycktes ådraga sig hans uppmärksamhet. Därpå tillslöt han åter etuiet, och tolken ställde det på en liten sammetsstol.

Schahen framförde nu sitt tack genom tolken. Det hade gladt honom innerligt att mottaga denna utmärkelse af konungen, och han vore öfvertygad om att det goda förhållande, som ständigt rådt mellan de båda rikena och deras konungar, genom denna beskickning skulle blifva ännu fastare. Afståndet vore visserligen långt, men detta hindrade icke, att han kände sig helt nära de båda nordiska länderna och deras vittre, vidtbereste konung. Det som framför allt väckt hans sympati, var konungens vidsträckta resor, om hvilka han tagit noggrann kännedom och som han följt med lifligaste intresse och beundran. Själf hade han rest mycket i Europa, men tyvärr ännu ej hunnit besöka Sverige och Norge, och då han alltid lifligt intresserat sig för dessa båda länder, önskade han att inom kort få se dem. De skulle utgöra målet för hans nästa europeiska resa.

Envoyén Treschow bad schahen vara välkommen till Skandinavien och tackade för den stora heder han därigenom skulle bevisa de nordiska rikena.

I förbigående må nämnas, att någon sådan färd väl knappast torde komma att ega rum, ty genom sin sista europeiska

resa uppväckte schahen mycken ovilja och jäsning bland haremsdamerna och mollorna (presterna), hvilka senare anse en resa i Europa liktydig med en kränkning af religionen. För ett par år sedan önskade schahen göra en pilgrimsfärd till Mekka, men afråddes af sina läkare på grund af resans besvärligheter. En schah af Persien, som på samma gång vore »hadschi» eller mekkapilgrim, skulle helt visst betraktas som en lika ovanlig som ärofull personlighet; säkert är, att schahen därigenom skulle befästa sitt anseende inom presterskapet, mer än genom sina europeiska resor. Nu lär han på allvar vara betänkt på att besöka Amerika. Vare sig nu dessa resor blifva af eller ej, så är schahen utan tvifvel den muhammedanske furste, som sett mest af världen. Sitt eget land känner han bättre än någon annan perser, ty han har besökt det i dess aflägsnaste delar, och i Europa har han gjort tre olika resor (1873, 1878 och 1889), hvilka han själf beskrifvit och själf illustrerat. Oaktadt den ovilja schahens sista resa till en början uppväckte, lär han hafva blifvit mottagen med storartade ovationer vid sin återkomst till Teheran. Hela staden var på benen för att helsa honom välkommen. För att så många som möjligt skulle närvara vid intåget hade också krigsministern, prins Naib-us-Saltanet, låtit stänga basarerna. Såväl köpmän som köpare hade således intet annat att göra än att gå ut och se på högtidligheterna.

Men låtom oss återvända till audiensen! Schahen frågade om det fanns järnväg mellan Stockholm och Kristiania (»Kreschana») och tycktes förvånad öfver att det senare var en af konungens hufvudstäder. Därpå frågade han om järnvägen på broar ledde öfver de stora sjöarna i mellersta Sverige eller om den löpte omkring dessa. Sedan envoyén Treschow svarat på dessa frågor, uttryckte schahen sin stora tacksamhet för det storartadt gästfria sätt, hvarpå konung Oscar förliden sommar mottagit hans beskickning, och yttrade, att hans ambassadör, Mirsa Mohsin Khan, berättat om konungens älskvärdhet och stora frikostighet. Han hoppades, att konungens beskickning haft en lycklig och angenäm resa, men beklagade att vägarna voro så dåliga.

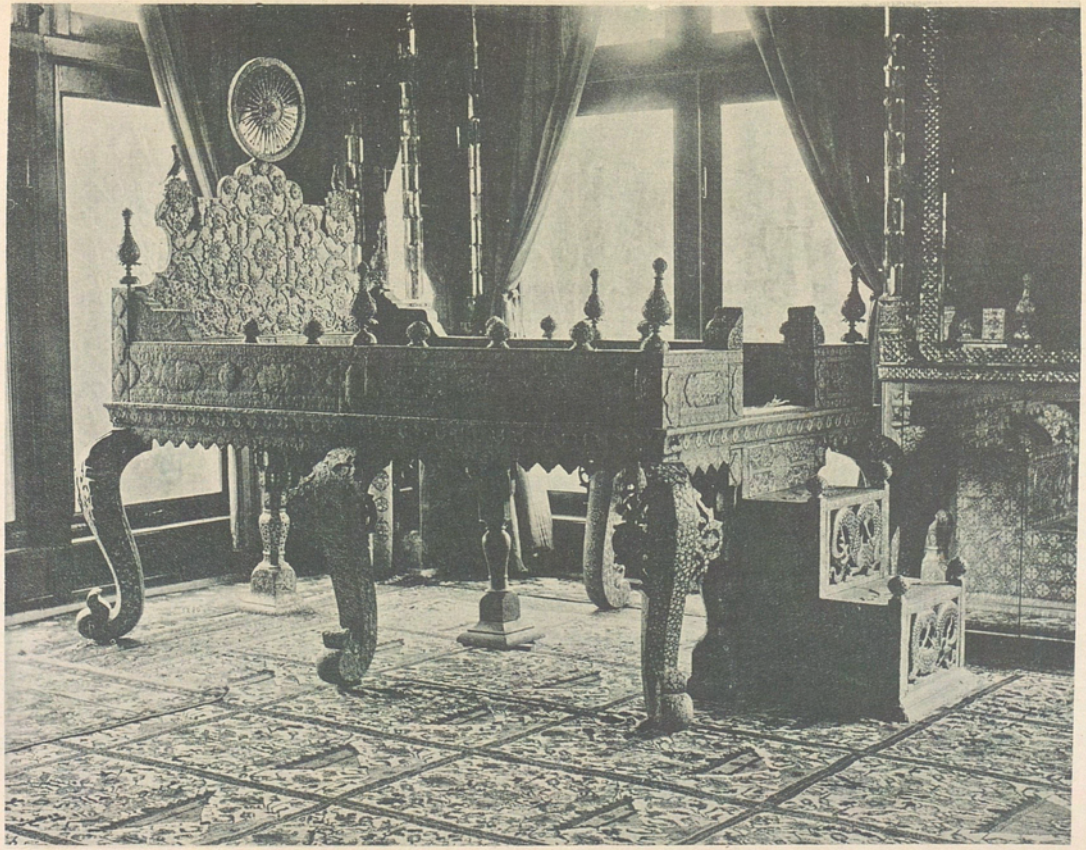

Ljtr. W. Silfversparre.

Påfågeltronen.

Detta gaf envoyén Treschow anledning att tacka för det ståtliga sätt, hvarpå vi blifvit mottagna, och för den gästfrihet, som lagts i dagen i hvarje stad, i hvarje by vi passerat på vägen. Hedersbetygelserna hade börjat vid kusten och fortgått ända fram till Teheran, där de nått sin höjd; hos oss alla skulle det bemötande vi rönt stanna i outplånligt minne.

Därpå frågade schahen om vi voro nöjda med vårt »mänsil» (bostad) och sade, att han gifvit oss det skönaste palats och den vackraste trädgård, som fanns i hela Teheran. Han hoppades, att vi skulle trifvas godt och framgent befinna oss vid god helsa. Efter att hafva besvarat dessa yttranden, framförde vår chef sultanens helsning, hvarför schahen tackade under anhållan om sin återhelsning, ifall hemfärden ginge öfver Konstantinopel.

Sedan vände sig schahen, alltjämt genom tolken, till kammarherre von Geijer och gjorde sig underrättad om hans rang och ställning.

Grefve Lewenhaupts uniform tycktes särskildt fängsla hans uppmärksamhet; han betraktade den noga samt frågade hvad det var för uniform (lifregementets husarer).

I nästa ögonblick pekade han på mig och frågade genom tolken »in ki äst» (hvem är denne?), och då han fått svar därpå och genom envoyén Treschow underrättats om min förra resa, tilltalade han mig direkt på sitt modersmål, aserbejdschansk turkiska, med orden: »turki billersen» (förstår du turkiska?). Därpå frågade han mig, alltjämt på samma språk, hvar jag lärt det, huru länge jag varit i Baku och hvilka trakter af Persien jag besökt. Då jag besvarat dessa frågor, utropade han »tjock jacktschi» (mycket bra) och frågade hvad jag tyckte om Isfahan och Schiras. Jag svarade, att jag sett flera af orientens länder, men att Iran var det skönaste af dem alla. Då nickade han småskrattande, hvarpå han yttrade några ord till tolken och gaf tecken till att audiensen var slut.

Vi drogo oss baklänges mot dörren, bugade oss åter tre gånger, under det att schahen tog fram sina blåa glasögon och betraktade oss noga.

Därpå uppvaktade vi utrikesministern, Mirsa Abbas Khan Ghavam-ed-Dovleh, i hans ämbetslokal. Han var omgifven

af utrikesdepartementets sektionschefer. Arbetet i det persiska utrikesdepartementet är nämligen så fördeladt, att hvarje grannstat (Ryssland, England och Turkiet) har sin sektions-

Utrikesministern, Mirsa Abbas Khan, Ghavam-ed-Dovleh, och hans sekreterare.

chef, under det att en fjärde sektion sköter förhandlingarna med alla de öfriga främmande makterna. Sektionschefen för de ryska ärendena, Mirsa Nasrullah Khan, Mispa-ul-Mulk

(»rikets ljus»), var en lång, vacker, mörkskäggig man, som sades vara ytterst kunnig och duglig. Vi hade haft sällskap

Krigsministern, prins Kamra Mirsa, Naib-us-Saltanet, schahens tredje son.

med hans son under resan öfver Kaspiska hafvet. Sektionschefen för England, Mirsa Khanler Khan, Ethesam-ul-Mulk, var sjuk och kunde icke närvara. Mohamed Aga, vår mäh-

mandar, är sektionschef för Turkiet. De öfriga utrikes ärendena skötas af Mirsa Abdullah Khan, som på samma gång är ministerns tolk. Han hade lemnat Rescht några dagar före oss. Han hade blifvit ditsänd för att som mähmandar åtfölja den nya ryska ministern Bytsoff till Teheran, men då denne ej infann sig, fick han resa tillbaka med oförrättadt ärende. Senare på sommaren, då ministern verkligen anlände till Persien, fick Mirsa Abdullah Khan ånyo i samma uppdrag begifva sig till Rescht. Under resan var han oförsiktig och ådrog sig, tack vare det ryska vodki, en häftig feber, som han enligt den persiska läkekonstens egendomliga föreskrifter sökte fördrifva genom ett omåttligt förtärande af vattenmeloner. Ty »varma sjukdomar» skola motarbetas med »kalla läkemedel». Den ryske läkarens, d:r Daniloffs, föreställningar hjälpte naturligtvis icke, hans tillstånd blef allt sämre, och några dagar efter ankomsten till Teheran dog han och begrafdes med stor pomp och ståt.

Mirsa Mahomet Sadick-ul-Mulk (»rikets allvar») innehar en ställning, som motsvarar kabinettssekreterarens hos oss. Han är en liten tandlös gubbe med rödfärgadt skägg. Sist må nämnas belgiern, baron Norman, som är tolk i utrikesdepartementet; för öfrigt sågos där sekreterare, attachéer och skrifvare till ett antal af nära femtio.

Slutligen besökte vi schahens tredje son, krigsministern, prins Kamrah Mirsa, Naib-us-Saltanet, en mycket älskvärd man med ett förbindligt sätt, som talade en ledig och behaglig franska. Han tog emot oss, klädd i uniform och Timsal Humajun, i sitt eget palats, där vi infördes i en väldig salong med smakfull möblering. Schahens porträtt i kroppsstorlek prydde ena kortväggen. Efter att hafva samspråkat med envoyén Treschow och kammarherre von Geijer, underhöll prinsen ett lifligt samtal med grefve Lewenhaupt om svenska och norska arméförhållanden, som tycktes intressera honom mycket.

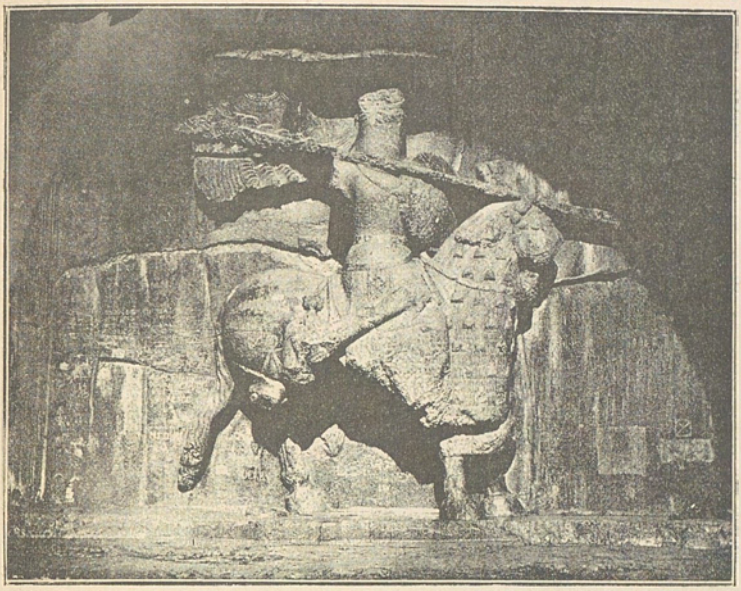

Konung Schapur; relief i Tag-i-Bostan.

TJUGUTREDJE KAPITLET.

Forna ambassader till persiska konungar.

Så långt de historiska urkunderna räcka tillbaka i tiden, ja redan på de första bladen af Persiens häfder, läsa vi berättelser om beskickningar till de persiska konungarne. Dessa hafva ofta spelat en betydelsefull roll, de hafva hållits i ära och anseende och bemötts med gästfrihet och utmärkelser, allt efter makten och värdigheten hos den monark, som skickat dem. Till och med i de gamla persiska skaldernas dikter, i sagor och dunkla sägner, talas om ambassadörer, som med pomp och ståt mottagits af konungen, spisat vid hans bord och öfverhopats med dyrbara skänker, såsom ystra hästar och

präktiga hedersdräkter. Man kan knappast läsa någon skildring ur det gamla eller nya Persiens historia, utan att däri finna inflätade meddelanden om ambassader, som underhandlat om krig och fred, om handelsvägars öppnande, om furstliga giftermålsförbindelser eller dylikt.

Det vore emellertid lika öfverflödigt som tröttande att söka lemna en historik öfver alla dessa beskickningar, ty deras antal är nära nog oändligt. Min mening är endast att såsom exempel i det följande meddela huru några asiatiska och europeiska ambassadörer blifvit mottagna i Persien under olika tidehvarf, på det att läsaren må finna, att det ceremoniel, som gällde redan i forntiden, med ringa förändring bibehållit sig ända till våra dagar.

Att vid de gamla persiska konungarnes hof främmande sändebuds ankomst och mottagande ansågos såsom tilldragelser af största vikt och att monarkerna begagnade dylika tillfällen för att utveckla sitt rikes härlighet och makt, detta finna vi icke allenast på historiens gulnade blad, utan äfven i den hvita marmorn vid Persepolis' akämenidiska palatser. Ingen resande, som besökt dessa stolta minnesmärken, hvilka under en så lång tid trotsat väder och vind, vandalism och jordbäfningar, har kunnat undgå att beundra de kraftfulla gestalter, som i relief pryda marmorväggarna vid Xerxes' kolossala trappa. På ena sidan ser man en procession af persiska och mediska hofmän, på den andra representanter för alla de folkslag, som böjde sig under Xerxes' mäktiga spira. Man har antagit, att på den plats, där palatsvakter med spjut, koger och pilar äro afbildade, sådana fordom varit posterade, att de i marmorn utmejslade bilderna af processioner och sändebud från lydländerna beteckna de rum, där dylika en gång skridit uppför trapporna till audiens i konungens salar. Under det att hofmännen äro framställda i persiska och mediska dräkter, rika på veck och försedda med vida ärmar, äro de främmande folkens sändebud afbildade i sina hemlands dräkter och bära i sina händer gåfvor till konungarnes konung. Somliga medföra jordbrukets och boskapsskötselns alster, såsom frukter och får, andra bära dyrbara fat, skålar och kannor, som de i nästa ögonblick skola lägga vid her-

Ljtr. W. Silfversparre.

Darius och hans nio upproriska vasaller.

Relief vid Bisutun.

skarens fötter. Dessa afbildningar innebära visserligen, att Xerxes skrytsamt ville visa samtid och eftervärld, huru många folkslag som uppvaktade honom, men de förkunna äfven, att han behandlade sina gäster med aktning, och att ambassadörerna hade en bestämd och därtill synnerligen praktfull uppgång till audienssalen.

Utan tvifvel hörde under denna aflägsna tid beskickningars mottagande till ordningen för dagen; den unge Cyrus kunde ju om sin faders rike säga, att det sträckte sig från de af isens bojor fjättrade länderna till de af solens glöd förbrända trakterna, och att allt som låg däremellan var satraperna underdånigt. Det persiska riket var så mäktigt, att Xerxes kunde inrista följande stolta ord på sitt palats i Persepolis: »En stor gud är Auramasda, som skapade denna jord, som skapade himmelen, som skapade menniskorna, som skapade lyckan åt menniskorna, som gjorde Xerxes till konung, till den ende konungen öfver många, till den ende herskaren öfver många. Jag är Xerxes, storkonungen, konungarnes konung, konung öfver de rikt befolkade länderna, konung öfver denna stora jord, ända till ett aflägset fjärran, konung Darius' son, akämeniden.» Och vidare heter det i första versen af första kapitlet i Esters bok, att »Ahasverus var rådande, allt ifrån Indien och ända till Kus, öfver ett hundra tjugusju landskap». Ingen under alltså att ej blott vasallerna hemburo herskaren öfver ett så mäktigt rike sin vördnad, utan att äfven främmande furstar skickade sändebud till »trappstegen af hans tron».

Men dessa vasaller voro ej alltid sina konungars lydiga undersåtar; det stora afståndet från hofvet insöfde dem i säkerhet, de försökte ofta att göra sig oafhängiga, och hvarje tronskifte var förenadt med uppror. Darius I (521—485) var under sex år upptagen af krig mot sina lydländer, af hvilka Armenien, Medien och Babylonien voro de mäktigaste. Förloppet af dessa strider, hvari persernas ställning ofta var ytterst kritisk, har Darius själf berättat oss i en väldig inskription på berget Bisutun, affattad på persiskt, medo-skytiskt och babyloniskt språk. Detta 1500 fot höga berg stupar lodrätt ned i en dal; hela trakten är rik på ruiner, särskildt från sa-

sanidernas tid. På 300 fots höjd öfver dalbottnen lät Darius jämna en vidsträckt yta och där anbringa inskriptioner och skulpturer. De senare framställa tolf stående män, af hvilka den störste är Darius, som trampar på den störtade magiern och usurpatorn Gaumata. Bakom honom står lansbäraren Gobryas och båg- och kogerbäraren Aspathines. Framför Darius, som lyfter den högra handen och med den venstra håller sin båge, stå de nio rebeller, med hvilka konungen och hans fältherrar sammandrabbade nitton gånger. Deras händer äro fastbundna på ryggen, och deras halsar äro förenade medelst ett rep. Ofvan det hela sväfvar guddomens symbol, och samtliga rebellernas namn äro inristade i klippväggen. Inskriptionerna i Bisutun hafva lemnat ett ovärderligt bidrag till kännedom om Persiens äldre historia.

I Firdusis (född 1010 e. Kr.) stora episka diktverk Schahnameh eller Konungaboken förekomma, såsom man redan af titeln kan ana, många skildringar af ambassader till konungarne af Iran. Äfven om den persiske skalden af patriotisk hänförelse låtit förleda sig att pryda sitt verk med personer, som aldrig lefvat, och händelser, som aldrig timat, så visar det dock på flera ställen så stor öfverensstämmelse med skildringarna i Avesta, Zoroasters heliga böcker, att det med tillbörlig försiktighet kan begagnas som historisk källa.

Så lyder hos Firdusi beskrifningen på en audiens, som Minutschehr, konung af Iran, gaf ryttaren och hjälten Sam. »Anländ till grannskapet af hofvet, steg Sam af sin häst, och konungen befallde, att man skulle taga emot honom. Så snart han varseblef världens konung, kysste Sam jorden och närmade sig. Minutschehr, som på hufvudet bar en krona af gnistrande rubiner, reste sig från sin elfenbenstron och lät Sam sätta sig på tronen vid sin sida. Han mottog honom nådigt, såsom han förtjenade, och gjorde honom många frågor om Kergesarerna, fulla af tapperhet, och om de modiga Divs i Masenderan, hvarjämte han beklagade de ansträngningar han utstått; och Sam berättade om allt som tilldragit sig.

Då konungen hört dessa ord, höjde han sin lyckliga krona ända till månen. Han lät ditföra vin och förbereda en fest, och öfverlemnade sig åt sin glädje, ty han såg världen befriad

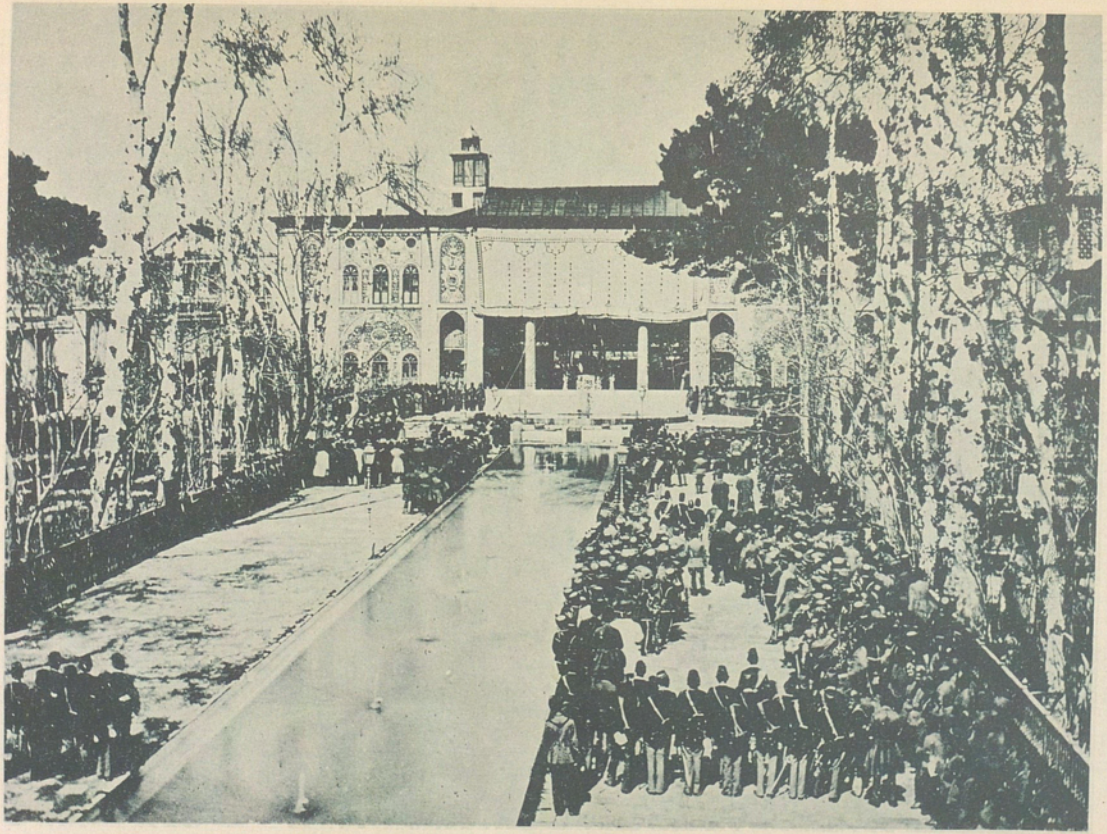

Ljtr. W. Silfversparre.

Mottagning i tronsalen.

från sina fiender. De förkortade natten genom denna fest och tröttnade icke att dricka Sams skål. Då natten hade lemnat plats för dagen, öppnade man palatsets förlåt, och folket fick tillträde till konungen. Sam, den tappre höfdingen, trädde fram inför den mäktige konung Minutschehr. Hjälten utan like frambar sin vördnad för konungen, och han skulle just tala med honom om Mihrab och Sal, då världens konung förekom honom och började att tala om dem på ett helt annat sätt, i det han sade: Begif dig härifrån med blomman af de store, upptänd en eld i Hindustan och bränn alla palats, som tillhöra Mihrab, konungen i Kabul. Då Sam märkte konungens vrede och sinnesrörelse, vågade han icke genast gifva något svar; han kysste tronen, slog sin panna mot jorden inför den lysande konungen, som brann af hämndbegär, och sade: Jag skall göra allt hvad jag kan för att stilla konungens vrede; därpå styrde han kosan till sitt palats tillika med sin krigshär och sina hästar, som nedtrampade vägen.»

Då Minutschehr gaf audiens, borttogs alltså ett förhänge, och den där utanför församlade menigheten fick skåda konungen, som var omgifven af sitt hof. På samma sätt var äfven Khosroernas palats i Ktesifon inrättadt. Ett kolossalt förhänge skilde den väldiga audienssalen från borggården. Konungen inträdde från en i bakgrunden belägen port och satte sig på sin tron, öfver hvilken sväfvade en guldkrona hängande i en kedja. Och ännu i dag råder samma bruk i Teheran. Tronsalen i schahens palats är öppen mot borggården, från hvilken den skiljes endast genom dyrbara dukar, som nedhänga från taket. Då schahen på nyårsdagen gifver audiens åt hela sitt hof, dragas dessa dukar åt sidorna, så att tronen blir synlig för den på borggården väntande uppvaktningen.

I Schahnameh får man äfven veta huru konung Minutschehr tog emot ambassadören Sal, som till honom skulle öfverlemna ett bref. »Lyssnen nu till det, som hände Sal på hans resa till Minutschehrs, den lyckliges, hof. Då konungen fick höra, att Sal, son af Sam, ryttaren, var på väg för att besöka honom, gingo alla de store, som glänste i riket, ut till hans möte. Sal nalkades palatset, och man lät honom

genast komma inför konungen. Han närmade sig denne, kysste jorden och nedkallade Guds välsignelse öfver honom; han förblef länge med ansiktet mot jorden, och konungen, full af godhet, skänkte honom sitt hjärta. Konungen befallde, att man skulle uppresa honom ur stoftet och bestänka honom med mysk; den berömde Sal nalkades konungens tron, och världens mäktige herre frågade honom: »O son af Palevanen (kämpen, hjälten), huru har du utstått denna svåra resa och vinden och stoftet?» Sal svarade: »Tack vare din nåd är allt godt; din makt gör mödorna ljufva såsom musik.» Konungen tog Sams bref, smålog och blef uppfylld af godt lynne och nåd; han läste det och svarade: »Du har ökat en gammal smärta i min själ; men ehuru det rörande bref, som din gamle fader i sitt hjärtas bekymmer skrifvit till mig, gör mig mycken sorg, bifaller jag hans begäran och skall icke lyssna till någon misstanke, vare sig stor eller liten. Jag skall göra allt hvad du önskar, efter som detta är din önskan och ditt mål. Stanna någon tid hos mig, på det att jag må rådslå om det som rör dig.»

Kockarne framburo ett bord af guld, vid hvilket konungen slog sig ned tillika med Sal; han befallde alla de store att sätta sig vid folkets konungs bord, och sedan de slutat måltiden, framsatte man vin framför tronen i ett annat rum. Då vinet druckits, besteg Sams son en häst med guldbetsel, begaf sig bort och tillbringade den långa natten med hjärtat fullt af tankar och munnen full af ord. I dagbräckningen trädde han vördnadsfullt inför Minutschehr, som satt i all sin glans. Världens konung välsignade honom, och sedan han gått ut, berömde han honom i hemlighet. Sedan befallde konungen mobederna, de vise, astrologerna och de lärde att församlas inför hans upphöjda tron för att rådfråga stjärnorna.»

Sedan Sal med heder bestått mobedernas prof, erhöll han af konungen ett svarsbref, som var affattadt i de nådigaste ordalag: »O tappre Palevan, af stort rykte, alltid segerrik och liknande ett lejon! Himlen, som vänder sig, känner icke din like i strid eller fester, i vishet eller skönhet. Din lycklige son, den tappre Sal, som förvånar lejonen på stridens dag, den käcke, den modige, hjälten, ryttaren, som skall efterlemna

en åminnelse i världen, har kommit till mig; jag har blifvit underrättad om dina önskningar, om dina begäranden, om dina planer och om medlet att återgifva dig lugn. Jag har beviljat honom allt hvad han önskar, och jag har med honom tillbragt många lyckliga dagar. Ett lejon, som tar sitt byte från leoparden, hvad kan det åstadkomma annat än en lejonunge, som ryter i striden? Jag har återsändt honom tillfredsställd; måtte hans fiender blifva ur stånd att skada honom!»

Sal begaf sig åstad, uppfylld af lycka, och höjde hufvudet öfver de tappre i sin här. Han skickade ett sändebud till Sam för att säga honom: »Jag lemnar Minutschehr med gladt hjärta och med gåfvor värdiga en konung, en krona, armband, halsband och en tron af elfenben. Jag begifver mig i all hast till dig, o min ärofulle och ömme fader!»

På ett annat ställe berättar Firdusi, huru den persiske sagohjälten Rustam, efter att hafva besegrat konungen af Turan, Afrasiab, och jagat honom på flykten, blef mottagen af konung Kej Khosru efter återkomsten till Iran. »Sedan gjorde de sig i ordning för att lemna Turan och medförde dyrbara vapen, guld och troner, ty Rustam hade sökt och funnit många skatter. I all skyndsamhet satte han sig i marsch mot Iran med sin krigshär, och han hade bemäktigat sig så många kameler och hästar, att hans trupper icke kunde beklaga sig öfver brist på lastdjur. Man hörde bullret af män, ljudet af trumpeter och klangen af klockor och indiska bjällror, och på detta sätt styrde denna af rikedomar öfverhopade här kosan mot Iran.

Då konungen fick kännedom om Rustams annalkande, genljödo staden och palatset af rop, och trummornas dån uppsteg från landet Iran ända till molnen, ty stridsklubbans och Bebrs (tigerns) herre nalkades.

En outsäglig glädje uppstod i världen, bland de stora och bland de små; konungens hjärta liknade det höga paradiset, och han uppstämde tacksägelser till skaparen. Därpå befallde han, att elefanterna skulle framföras; han lemnade sitt palats; hela folket förberedde fester, och man tillredde vin, musik och sångare. Ljudet af trummor och trumpeter lät öfverallt höra sig, då världens konung gick ut ur palatset; elefanterna voro

helt och hållet öfversköljda med vin, blandadt med mysk och saffran; deras förare buro diadem på hufvudet, och i deras öron hängde ringar. Man kastade penningar, vin och saffran öfver folkmassan; man knådade tillsammans mysk och ambra; hela landet genljöd af musikens toner; musikanter voro uppställda från den ena gränsen till den andra.

Då Tehemten varseblef kronan på konungens högt resta hufvud, då han hörde de rop, som uppfyllde världen, steg han ned på marken och tillbad Khosru. Världens konung ställde frågor till honom angående den långa resa han gjort, tryckte honom i sina armar och omfamnade honom länge; sedan välsignade han den berömde Palevanen med lejonhjärtat, befallde honom att åter stiga till häst och behöll under hela tåget Rustams hand i sin. Han sade honom: »Hvarför har du stannat borta så länge, och hvarför har du öfver mitt hufvud utgjutit orons eld?» Rustam svarade: »Vi hafva icke känt oss lyckliga ett enda ögonblick under den tid vi icke skådat dig.»

Under en månad stannade Rustam hos Khosru, med bägaren i handen, och gladde genom sin närvaro konungens tron och palats; man förtäljde hans stora bragder i hjältesånger, beledsagade af flöjternas och strängaspelens ljud.»

En mängd dylika skildringar öfver ståtliga mottagningsceremonier och kungliga fester återkomma i Schahnamehs berättelser, men det redan anförda må vara tillräckligt för att gifva ett begrepp om deras art och om Firdusis sätt att beskrifva dem.

Efter Justi må följande meddelas om huru Cyrus (559—529) uppträdde vid offentliga tillfällen. Konungen lemnade aldrig palatset till fots, utan satt alltid i vagn eller till häst, och om han ville gå till fots från en byggnad till en annan, utbreddes lydiska mattor på stenplattorna. Detta bruk fortlefver ännu i dag: man ser aldrig schahen till fots annat än i slottsträdgårdarna. Relieferna i Persepolis framställa ofta konungen på sin tron. Han bär en låg, cylinderformig hufvudbonad, örhängen, en gyllene kedja omkring halsen och den veckrika mediska dräkten; i högra handen håller han en lång staf, i den venstra en blomma. Konungen sänkte sin

staf, då han biföll en audiens; den, som utan tillåtelse trädde inför hans ansikte, dödades. Fötterna hvilade i sina saffransgula skor på en pall, ty tronens säte var högt och belagdt med en matta och en dyna. På sidorna stå flera rader af män; ofvan och nedan löper ett band af rosetter och underst nedhänga fransar, antagligen föreställande guldbroderier på purpur.

I palatsets omgifningar uppehöll sig en stor mängd menniskor; jämte de tillfälligtvis närvarande stormännen, bland hvilka de s. k. anförvandterna stodo konungen närmast, befunno sig ämbetsmän och medlemmar af adeln, som utanför konungens gemak afvaktade hans befallningar. De, som begärde audiens, infördes af en dörrvaktare, sedan deras skriftliga ansökan framlemnats af s. k. sändebud. Dessa senare voro förnäma män, och man kan därför antaga, att konungen icke sällan inhemtade deras omdöme öfver böneskrifternas innehåll; stundom vägrades företräde, och konungens svar meddelades genom de nämnda sändebuden. Den, som var ombetrodd med att införa de bönfallande hos konungen, var chiliarchen eller kanslern. Med en staf i handen trädde han framför det främmande sändebudet, såsom man finner på de persepolitanska stenbilderna och såsom bruket ännu i dag är hos schahen och emiren af Bukhara. I konungens omedelbara närhet befinner sig parasollbäraren och tjenaren med flugviftan; båda äro på Persepolis' portaler afbildade bakom konungen, då han träder ut i det fria. Den förre saknas naturligtvis då konungen är framställd sittande i det inre af palatset; han ersättes då af tvenne andra tjenare, af hvilka den ene framräcker åt konungen välluktande salvor, den andre strör aromatiskt pulver i ett rökfat. Aristoteles säger om det persiska hofvet: »Man kan ej tänka sig något präktigare än den ståt som Kambyses, Xerxes och Darius utvecklade. Konungen bebodde i Susa eller Ekbatana, där hans tron var uppställd, osynlig för profana blickar, en beundransvärd konungaborg, omsluten af en ringmur och skimrande af guld, elektron (en blandning af guld och silfver) och elfenben, med många försalar och atrier, mellan fortlöpande rännarebanor och skyddadt af malmportar och höga murar. Utanför dessa uppehöllo sig de förnämsta och mest

aktade männen, omkring konungens person vakade lifdrabanter och tjenare, vid palatsmurarna stodo skiltvakter och dörrvårdare samt de »ögon och öron», förmedelst hvilka konungen, som man kallar herre och gud, ser och hör allt. För öfrigt uppehöllo sig här äfven uppsyningsmännen öfver statsinkomsterna, härens öfverbefäl, hundförare, de som mottaga skänker och ännu andra ämbetsmän.»

Dejokes, hvilkens hufvudstad var Ekbatana, införde i det gamla Medien den seden, att ingen utan hans särskilda tillåtelse kunde erhålla audiens. Detta stod nämligen tillsammans med den nimbus, som omgaf de asiatiska konungarne, hvilka liksom de egyptiska gällde för gudar; de borde alltså så mycket som möjligt undandragas profana blickar. Dejokes tillsatte i stället särskilda hoftjenstemän, hvilka skriftligen framburo folkets önskningar.

Hos konung Astyages var det hans munskänk Sakas, som införde ambassadörer; det heter i Xenofons Cyrusroman (Bok I, kap. 3): »Sakas var en skön man och hade den hedersposten att införa dem, som begärde audiens hos Astyages, och att afvisa dem, som kommo honom olägligt.»

Huru Cyrus, då han var i Medien hos Cyaxares, tog emot en indisk ambassad, lär oss Xenofon i ofvannämnda arbete, där det heter:

»Då Cyrus en gång höll mönstring med hela hären, kom ett bud från Cyaxares med den underrättelsen, att en beskickning från indierna vore där; han borde därför skyndsamt infinna sig. »Jag bringar dig», sade budet, »från Cyaxares en af hans vackraste klädningar, ty han önskar, att du uppträder i största prakt och glans, alldenstund indierna skola se dig då du kommer.» Efter att hafva berättat huru Cyrus, åtföljd af en mängd soldater, begaf sig till palatset, fortsätter Xenofon: »Cyrus inträdde till Cyaxares i sin persiska, alldeles icke präktiga dräkt. Då Cyaxares fick se honom, fröjdade han sig visserligen öfver hans skyndsamhet, men var missnöjd med den tarfliga beskaffenheten af hans dräkt. Han sade därför: »Hvad vill detta säga, Cyrus? Hvad har du gjort att du låter se dig sådan inför indierna? Min önskan var, att du skulle uppträda i största möjliga glans, ty mig länder det till heder

att du såsom min systers son visar dig i all din prakt!» Sedan Cyrus frågat om han icke föredrog hans skyndsamhet framför en praktfull dräkt, lät Cyaxares indierna få företräde. »Sedan de inträdt, sade de, att deras konung skickat dem, för att efterfråga anledningen till kriget mellan mederna och assyrerna: 'när vi fått svar af dig, skola vi också gå till konungen af Assyrien och hos honom göra samma fråga; sedan skola vi förkunna eder båda, att indiernas konung, sedan han utforskat det rätta, skall bistå den angripna parten'.»

Längre fram berättar Xenofon, att Cyrus sände en beskickning till konungen af Indien. Sändebudet fick uppdrag att säga: »Indier, Cyrus har sändt mig till dig; han säger, att han behöfver penningar, emedan han väntar ännu en annan makt från Persien. Om du nu skickar honom så mycket du kan undvara, så vill han, om gudarne kröna hans företag med framgång, försöka att bringa det därhän, att du icke skall ångra att du gjort honom till viljes.»

Till svar härpå sände konungen af Indien nya ambassadörer med penningar till Cyrus, och de förkunnade: »Indiern låter säga dig: jag fröjdar mig, Cyrus, att du lät mig veta hvad du behöfver; jag vill blifva din gästvän och skickar dig penningar; behöfver du för öfrigt något, så underrätta mig. Mina ambassadörer hafva i uppdrag att göra hvad du befaller.» Sedan dessa utfört sitt uppdrag, undfägnades de af Cyrus.

Den pomp och ståt, som persiska konungar utvecklat vid offentliga tillfällen i senare tid, är utan tvifvel blott ett svagt återsken af den glans, som omgaf Cyrus, då han lemnade sitt palats för att offra åt gudarna. Sist i offergåfvornas rad bars på en stor härd den heliga elden. Efter denna kom på en vagn Cyrus själf, med hög turban och underklädnad af purpurtyg, genomdraget af en hvit strimma (hvilket ingen annan än konungen fick bära); omkring benen hade han karmosinröda benskenor, samt en öfverklädnad helt och hållet af purpur; turbanen pryddes dessutom af ett diadem. Händerna hade han utanför ärmarna. Bredvid honom stod en högrest körsven, som dock syntes mindre än han, vare sig därför att han var det i verkligheten, eller emedan för ändamålet vidtagits några särskilda anstalter. Vid konungens anblick nedföllo

alla; antingen hade någon fått befallning att gifva signal härtill, eller ock slogs folket med häpnad af processionens prakt och Cyrus' majestätiska och sköna utseende. Förut föll ingen perser ned för Cyrus.

Sedan Cyrus' vagn lemnat palatset, tågade de fyratusen lansbärarne framför, tvåtusen följde på båda sidor om vagnen. Ungefär 300 spirbärare, hvilka voro hans vanliga omgifning, följde till häst, utrustade med lansar. Därefter framleddes ungefär tvåhundra hästar med gyllne tyglar och behängda med randiga täcken.

Vidare följde det ena tiotusendet soldater efter det andra, och på båda sidorna, utanför de afspärrande stängslen, tränggdes en mängd menniskor, som ville framställa böner till Cyrus. De fingo vända sig till hans vänner, åt hvilka han sade: »om någon ur hopen föredrager något för eder, som synes eder obetydligt, så lyssna icke till honom; men om någon synes framställa en rättmätig begäran, så underrätta mig därom, så att vi efter gemensam rådplägning må kunna villfara den.»

Detta bruk, att folket har tillträde till konungen, äfven då han vid festliga tillfällen visar sig ute, fortlefver ännu i Persien; jag har ofta sett, huru fattiga nomadkvinnor eller usla tiggare nalkats schahen, då han ridit förbi på vägen, för att till honom framställa en bön. Han stannar då vanligen, talar själf med den bönfallande och gör sig underrättad om anledningen till hans bekymmer. Oftast utdelar han därvid några mynt, men är det fråga om tvister eller begångna orättvisor, öfverlemnar han saken åt storvesiren, som får i uppdrag att ställa allt till rätta.

Det är märkligt, att seder och bruk, som rådde i Iran för 2400 år sedan, ännu i dag kvarstå oförändrade. Och detta är så mycket mera egendomligt, som Irans befolkning varit utsatt för så stora omstörtningar: eröfrare hafva härjat där mer än annorstädes, den gamla religionen har gifvit vika för en ny, semitiska och mongoliska folkstammar hafva strömmat in i landet, och allt har sedan rikets stormaktstid under de akämenidiska konungarne med få afbrott befunnit sig i ett tillstånd af förfall. Att döma af de i sten utmejslade bilderna är dock folktypen ännu densamma som under Xerxes'

och Darius' tid; persern utmärker sig ännu för sin vackra, markerade profil, med lång, rak näsa och jämt helskägg. Utan tvifvel kvarstå äfven många af de gamla persernas sedvanor i oförändradt skick, särskildt de som på något sätt äro beroende af klimatet eller landets naturbeskaffenhet. Äfven härför finna vi tydliga bevis i Persepolis, men då konungen på de flesta bilderna utgör hufvudpersonen, är det lättare att jämföra det akämenidiska hofvets lefnadssätt med det kadschariska, än att uppdraga jämförelser mellan det egentliga folkets lefnadsvanor i forntid och nutid.

Till de förut anförda bevisen för denna öfverensstämmelse må läggas följande. Då schahen är ute och åker i Teheran, är han alltid åtföljd af ett femtiotal ferrascher i röda dräkter med stafvar i händerna, hvilka hålla de nyfikna på afstånd. Så är äfven fallet vid alla offentliga fester, såsom defileringar, parader eller kapplöpningar. »Ferrascher» för ordningens upprätthållande funnos redan på Cyrus' tid. Då konungen skulle lemna palatset, voro lansbärare och ryttare uppställda, och inom de af dem bildade leden egde inga andra än de förnäma tillträde. »Där funnos äfven män med piskor som grepo in, ifall någon störde ordningen.»

Då schahen företager utfärder eller jakter, inbjuder han sina favoriter och vänner bland de förnäma eller dem, som gjort sig förtjenta af hans välvilja och nåd, att deltaga däri. Xenofon skrifver: »Sedan Cyrus offrat, inbjöd han till segermåltiden dem af sina vänner, som visat sig verksammast för att höja hans glans och mest smickrat honom med sin uppmärksamhet.»

På nyårsdagen och äfven vid andra högtidliga tillfällen utdelar schahen hedersdräkter, s. k. »khalater», åt de förnäma, guvernörerna och asiatiska sändebud. Redan på Cyrus' tid rådde samma bruk, och då han trädde ut ur palatset, hvilket enligt Xenofon skedde för att upprätthålla hofvets ära, kallade han först till sig dem af perserna, som beklädde äreställen, och äfven andra, samt utdelade bland dem mediska klädedräkter. »Därefter lät han framtaga äfven andra mediska dräkter; ty han hade låtit göra en mängd sådana, hvarvid han alldeles icke sparade på purpurfärgade, brunröda, skar-

lakansfärgade och mörkröda tyger. Han gaf åt hvar och en af anförarne ett antal sådana med uppmaning att pryda sina vänner därmed, 'såsom jag', sade han, 'pryder eder'.»

Då Xerxes (486—465), sedan han i Thessalien kvarlemnat 300,000 man under Mardonios, flydde tillbaka till Asien, mottog han från Sparta en beskickning, om hvilken det heter hos Herodotus: »Och vid samma tid, som Mardonios mönstrade sin här och Xerxes vistades i Thessalien, fingo lakedemonierna ett orakelsvar från Delfi, att de skulle begära upprättelse och böter af Xerxes för Leonidas' död och att de skulle taga emot hvad han gaf. Därför afskickade spartanerna skyndsammast en härold, som i Thessalien upphann Xerxes. Och han gick inför Xerxes' ögon och sade: 'O konung öfver mederna! Lakedemonierna och Spartas Heraklider begära mansbot af dig, emedan du dödat deras konung, då han försvarade Hellas.' Då log Xerxes och teg stilla en lång stund; slutligen pekade han på Mardonios, som stod bredvid honom, och sade: 'Denne Mardonios skall betala dem den mansbot, som de förtjena'. Men härolden tog detta ord för godt och for hem.»

De gästabud, som de persiska konungarne vid denna tid gåfvo för sina satraper och förnämste män, voro enligt Ester öfvermåttan storartade och rikliga. »I de dagar, då konung Ahasverus (konung i Persien från 485 f. Kr.) satt på sitt rikes tron i hufvudstaden Susan, i sin regerings tredje år, gjorde han ett gästabud åt alla sina höfdingar och tjenare. De mäktigaste och förnämsta män i Persien och Medien och landskapens höfdingar voro samlade inför honom, och han visade dem sitt rikes härliga rikedom och sin storhets kostliga prakt, i många dagar, i ett hundra åttio dagar, och då de dagarna voro ute, gjorde konungen ett gästabud åt allt folket, som var i hufvudstaden Susan, ifrån den störste till den minste, i sju dagar, på förgården till parken vid konungens palats. Tapeter af linne, bomull och mörkblått tyg voro med hvita och mörkröda snören uppsatta på ringar af silfver och på pelare af hvit marmor. Soffor af guld och silfver stodo på ett golf af grön, hvit, gul och svart marmor. Och dryckesvarorna bjödos i kärl af guld af allehanda slag, och konungsligt vin var i mängd, såsom det anstod en konung. Och om drickan-

det var sagdt, att ingen skulle tvingas; ty konungen hade befallt alla föreståndarne i sitt hus, att hvar och en skulle få göra som han ville.» (Esters bok, I v. 2—8.)

De gamla skriftställarne berätta enstämmigt om den stora prakt, som rådde vid Xerxes' hof. Konungens bord, som icke allenast utmärkte sig för sina dyrbara serviser af guld och silfver, utan äfven för de utsökta och läckra rätter, hvarunder det dignade och hvarmed hofvets tallösa personal bespisades, hade blifvit ett ordspråk både i Asien och Europa. Monarken var klädd i en dräkt, hvars värde grekerna uppskattade till den enorma summan af 12,000 talenter, och äfven i fält medförde han en stor del af sina rikedomar.

Sedan Mardonios blifvit dödad och den persiska hären upprifven efter slaget vi Platææ, stormade hellenerna in i det persiska lägret, där de gjorde ett byte, om hvars oerhörda storlek man kan göra sig ett begrepp, då man hos Herodotos läser: »Nu lät Pausanias härolderna förkunna ett påbud, att ingen fick röra vid bytet, och befallde heloterna att hopsamla alla egodelar. Och de spredo sig omkring i lägret och funno tält utsirade med guld och silfver, försilfrade och förgyllda liggsäten, vinblandningsbägare af guld, samt skålar och andra dryckeskärl, och på vagnarna funno de säckar, i hvilka voro guld- och silfverkannor. På liken efter de fallna afdrogo de armband och kedjor och sablar, som voro af guld, men ingen brydde sig om de mångfärgade kläderna. Härvid undanstulo heloterna mycket, som de försålde åt egineterna, men mycket, som de icke kunde dölja, framlade de. Och därifrån föreskrifver sig egineternas stora rikedom, ty de betalade heloterna för guldet, som hade det varit koppar . . . Åt Pausanias undantogs och gafs tionde af allt, af kvinnor, hästar, penningar, kameler och så vidare af alla dyrbarheterna.»

»Och man berättar äfven följande händelse. Då Xerxes flydde ifrån Hellas, kvarlemnade han hela sin fältstat åt Mardonios. Och när Pausanias fick se Mardonios' tält beprydt med guld och silfver och brokiga kläden, befallde han bagarne och kockarne att tillaga en måltid på samma sätt som åt Mardonios. Och när de uträttat denna hans befallning, och när Pausanias fick se guld- och silfverliggsätena med deras sköna

täcken, och borden af guld och silfver och hela den ståtliga anrättningen, häpnade han öfver all denna prakt, samt befallde, för ro skull, sina egna tjenare att tillaga en lakedemonisk måltid. Och då hans bord blifvit färdigt, var skillnaden mycket stor; och Pausanias lät under löje tillkalla hellenernas härförare. Och när de kommit, pekade han på de bägge anrättningarna och sade: »Hellener, jag har låtit kalla eder för att visa eder denne mediske anförares dårskap, hvilken, van vid ett dylikt lefnadssätt, kom hit för att beröfva oss det lilla usla vi hafva!»

De gamla konungarne omgåfvo sig med en sådan glans och uppträdde med en så anspråksfull ståt, att de själfva i sin fåfänga ansågo sig vara gudars jämlikar och af sina undersåtar fordrade gudomlig dyrkan och tillbedjan. Justinus berättar, att detta särskildt var fallet under Artaxerxes. Atenaren Konon hade af konungen utvalts till befälhafvare i sjökriget. »Men emot Konon utbröt ett uppror bland hans soldater, hvilka konungens ståthållare plägat beröfva solden; de fordrade sin rätt så mycket häftigare, som de anade strängare fälttjenst under en stor anförare. Sedan Konon länge förgäfves genom skrifvelser uttröttat konungen, reste han slutligen själf till honom. Men han förhindrades att se honom, emedan han icke, enligt seden hos perserna, ville inför honom med vördnad nedfalla; likväl underhandlade han med honom genom budbärare.» Häraf framgår, att icke ens så framstående män som Konon lyckades åt sig utverka tillträde till konungens person, så vida de icke ville underkasta sig förnedrande ceremonier.

Jag vill här äfven påminna om tvenne beskickningar till Alexander den store, hvilka han mottog på sitt tåg till Sogdiana.

»Emellertid hade hos Alexander å nyo inträffat en beskickning från de europeiska skyterna, åtföljd af de sändebud, hvilka han själf hade skickat till dem. Den konung, som regerade öfver skyterna, då Alexander lät sina sändebud begifva sig dit, var död, och nu regerade hans broder. Denna nya beskickning hade i uppdrag att förklara, att skyterna voro beredda att i allo åtlyda Alexanders befallningar; äfven öfver-

bringade de till honom från sin konung gåfvor, som hos dem hafva det högsta värdet. Dessutom lät deras konung erbjuda Alexander sin dotter till gemål, såsom ett bekräftande af vänskapsförbundet med honom. Men i fall Alexander försmådde den skytiska konungadottern, så önskade han åtminstone att förmäla döttrarna till sitt lands ståthållare och andra det skytiska rikets store med Alexanders tillgifnaste vänner; han ville äfven, såvida det fordrades, personligen infinna sig för att förnimma alla befallningar ur Alexanders egen mun. Vid samma tid anlände äfven till Alexander Pharasmanes, khorasmiernas konung, med femton hundra ryttare. Denne Pharasmanes försäkrade, att han var gränsgranne till den kolchiska stammen och amasonernas kvinnofolk, och att om Alexander på sitt tåg mot kolchierna och amasonerna önskade underkufva de i denna trakt vid Euxinska hafvet bofasta folkstammarna, så erbjöd han sig att vara hans vägvisare och anskaffa hvad hären behöfde. Åt de skytiska sändebuden gaf Alexander ett nådigt svar, såsom det passade för dåtida omständigheter, men tillbakavisade anbudet om det skytiska giftermålet såsom olämpligt. Pharasmanes visade han för öfrigt sitt välbehag och ingick med honom vänskap och ett krigsförbund.» (Arrian: Anabasis, IV, kap. 15.)

Äfven från sitt hemland mottog Alexander beskickningar. »Efter hans ankomst till Babylon inträffade ambassader från Grekland hos honom. Öfver ändamålet med hvarje särskild beskickning är visserligen intet upptecknadt; såsom jag dock tror, bestod detta hos de flesta i att skänka honom kransar och att prisa honom för hans segrar, särskildt i Indien, samt att uttala glädje öfver hans lyckliga återkomst från detta land. Efter ett vänligt och naturligtvis ärofullt mottagande skall han åter hafva hemskickat dem, men tillika hafva gifvit ambassadörerna alla bildstoder och gudabilder och hvad af öfriga helgedomar Xerxes hade bortfört från Grekland till Babylon eller Pasargade eller Susa eller till andra orter i Asien.»

Det sagda må vara nog i fråga om beskickningarna och hoflifvet under Perserrikets stormaktstid. Parternas och sassanidernas välde var för landet en period af oafbrutet förfall, hvarför det är sannolikt, att konungarne af dessa dynastier

ej förmådde utveckla på långt när så mycken lyx som akämeniderna. Khosro Anoschirvan (531—578) mottog dock främmande ambassadörer på ett de gamla konungarne fullt vädigt sätt. Sittande på sin tron i den stora hvälfda salen i Ktesifons palats, som ännu i dag reser sin majestätiska fasad på Tigris' strand, gaf han audiens, omgifven af hela sitt lysande hof. Han lär själf hafva visat sändebuden sina trädgårdar och anläggningar samt bemött dem med kunglig nedlåtenhet och förbindlighet.

Men den persiska storhetens sista timme skulle snart slå, och under Jesdegerd III:s regering (632—651) genljöd från rikets ena ända till den andra de arabiska fältherrarnes fanatiska stridsrop: »Antag vår religion eller betala tribut eller bered dig till strid; de män, öfver hvilka jag befaller, älska kriget och döden, liksom du älskar njutningen och lifvet.» År 635 föll Persien i arabernas våld, och under kalifen Osman fullbordades eröfringen af Iran, från Indien ända till Oxus. Här slutar det forna Persiens ärofulla och vexlingsrika historia, den gedigna fornpersiska glansen och härligheten öfvergå nu i den visserligen behagliga och smakfulla, men dock ytliga prakt, hvarom senare historieskrifvare och resande berätta.

TJUGUFJÄRDE KAPITLET.

Ambassader till Schah Abbas den store och hans efterträdare.

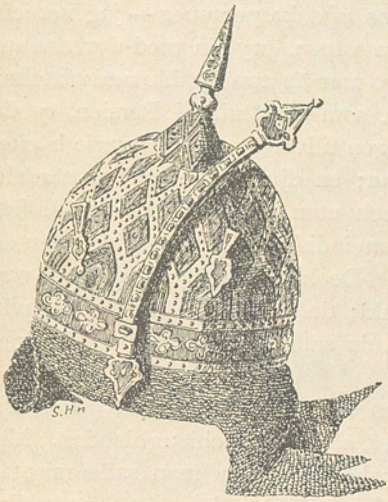

Persisk hjälm.

De första beskickningar af någon betydenhet, som från Europa sändes till Persien, inträffade under Schah Abbas I:s regering (1587—1628). De flesta af dem voro visserligen blott af religiös eller kommersiell natur; endast några få hade politiska underhandlingar till mål, de afsågo nämligen att söka förmå schahen till krig mot de hatade och fruktade turkarne.

Vid denna tid underhöll Persien inga beskickningar vid grannkonungarnes hof, och några diplomatiska agenter funnos icke heller vid det persiska. Ej heller skickade de asiatiska regenterna annat än undantagsvis ambassader till hvarandra, emedan de ömsesidigt icke tillerkände hvarandra de titlar, på hvilka de gjorde anspråk; däremot tillätos khanerna eller gu-

vernörerna i gränsprovinserna att träda i omedelbar förbindelse med det angränsande landets guvernörer, att skicka dem ambassader med presenter, att mottaga sådana och att gemensamt öfverlägga om gränsangelägenheter. I de flesta fall afsändes dock inga sådana beskickningar utan särskilda instruktioner från hofvet.

Någon gång inträffade dock, att en asiatisk ambassad anlände till det persiska hofvet; särskildt voro de, som kommo ifrån Indien, mera lysande än de öfriga. I ett bref från Isfahan beskrifver Pietro della Valle 1619 de gåfvor, som af en indisk ambassadör öfverlemnades åt Schah Abbas. »De utgjordes af 29 kameler lastade med säckar, hvilka, såsom jag tror, voro fyllda med tyger eller fina kläden, som förfärdigas i Indien. Man såg också en stor paviljong, som var helt och hållet förgylld och utmärkt vacker och som kunde söndertagas i flera delar, hvilka buros af olika personer — jag vet icke huru många svärd och andra vapen, prydda med dyrbara stenar, som funnos där — vidare mer än 200 fat, liknande bäcken, fyllda med sådana turbaner, som användas i Persien, ty det är i Indien, som dessa vanligen tillverkas; och i hvarje bäcken funnos fem eller sex sådana; en djurtand, som var särdeles stor, som bars af två män och utan tvifvel härstammade från en elefant eller en fisk. Fem indiska vagnar utgjorde en del af gåfvan och afslöto tåget. De hade blott två hjul och voro betäckta med siden och guld; de voro förspända med hvita oxar, mycket rena och putsade samt öfverhöljda med brokiga tyger.

Vagnarna åtföljdes af en mängd besynnerliga och märkvärdiga djur, nämligen af två, som kallas chieughieuden. Men jag tror, att det var två noshörningar, ty man sade mig, att de ibland kämpade med elefanten. Där fanns ett annat djur, liknande en buffel, med mycket långa och särdeles egendomliga horn. Men jag tror säkert, att detta var ett djur af något helt annat och besynnerligt slag, hvars namn man i dessa trakter icke känner till. Man såg dofhjortar och andra sällsynta hjortar af flera arter; vilda åsnor af ljus färg; en vild get, som hade tre ben, af hvilka två sutto framtill på sin vanliga plats, men det tredje undertill på baksidan. Åtta eller

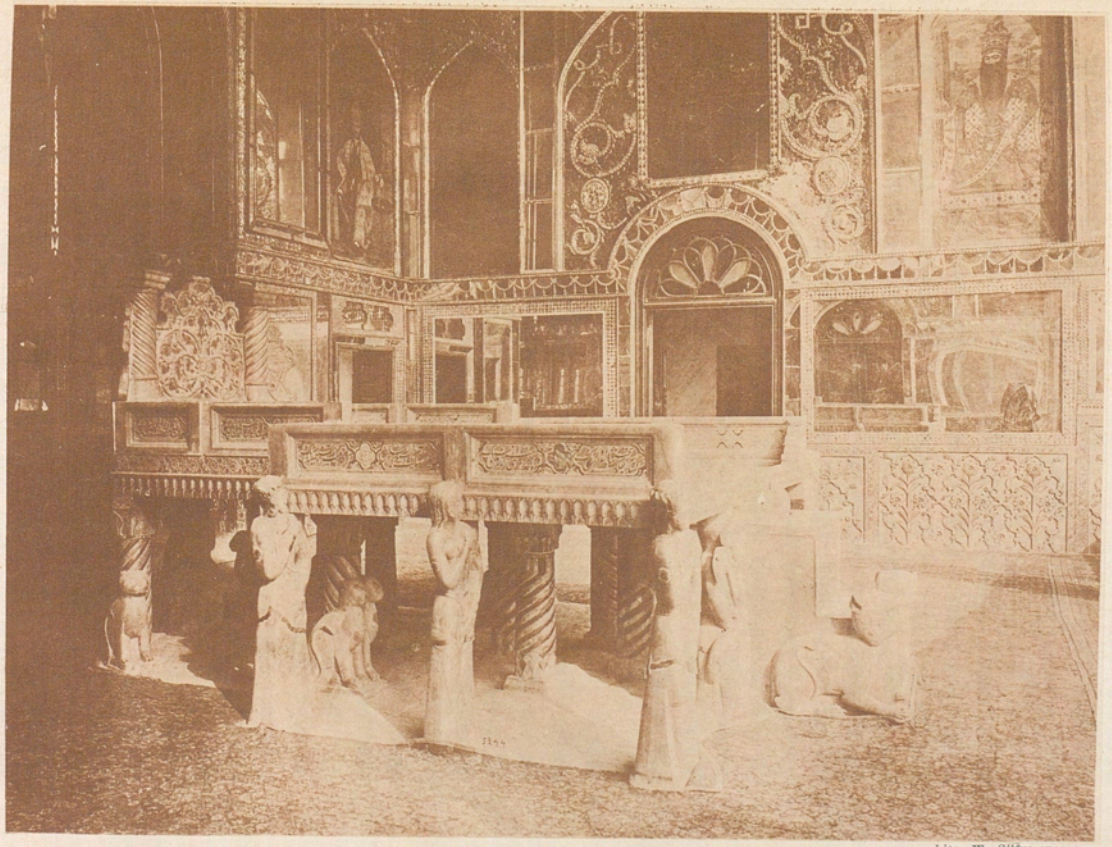

Ljtr. W. Silfversparre.

Marmortronen.

tio elefanter, mycket högre och vackrare än dem jag sett i Hispahan, afslutade detta ståtliga tåg.

Två eller tre af de vackraste elefanterna buro på ryggen torn med män uti. Dessa torn voro betäckta med sidentyg och guld samt så stora, att två män kunde ligga däri. På djurets hals satt en man, som styrde det med en stor järnstaf, mycket skarp i änden.»

»Samtidigt hade en rysk ambassad företräde. Den skänkte schahen en oerhörd mängd bränvin, som forslades i kaggar på kameler. Emellertid fann konungen för godt att skämta med moskoviterna. Jag tror, att han tog illa upp, att de hållit honom för en fyllbullt eller åtminstone en storsupare, då de beslutat skänka honom denna mängd bränvin; det fins naturligtvis få menniskor som tåla, att man förevitar dem deras verkliga fel. Därför återsände han hela bränvinsförrådet till de moskovitiska ambassadörerna med den artiga helsningen, att han däraf tagit en obetydlighet för sitt eget behof och af fullaste hjärta skänkte dem resten; han visste nämligen från säkert håll, att de hade för vana att dricka oafbrutet.»

Pietro della Valle hade själf företräde hos Schah Abbas den store. »Då konungen inträdt i divanchaneh, gåfvo mig mina grannar tecken. Jag lemnade genast min plats för att gå emot honom, åtföljd af Korsi Baschi, som befann sig till venster om mig och lade sin hand under min arm, liksom för att stödja mig. Denna ceremoni, som är mycket vanlig i Orienten, anses såsom en hedersbevisning mot de förnäma. Härvid bör man lägga märke till att ju högre värdighet personen har, desto förnämare är den, som ledsagar honom.

Då konungen såg mig komma, stannade han, och sedan jag närmat mig honom, gjorde jag enligt vårt bruk en djup bugning, i det att jag endast med det högra knäet vidrörde jorden och böjde mig ned för att kyssa, icke hans fot, ty det är en heder, som jag endast är skyldig påfven, utan nedre delen af hans underrock. Detta skulle jag också hafva verkställt, om han hade tillåtit mig det, men konungen framräckte genast sin högra hand och gjorde sitt bästa för att hindra en djupare bugning. Då jag väl hade mottagit denna ynnest, kysste jag handen och vidrörde den med pannan. Därefter

satte sig konungen med sin uppvaktning; han tog af sig sin turban och ställde den på golfvet bredvid sig, och hade sedan hela tiden hufvudet obetäckt, ehuru det var kväll och han kunnat frukta aftondaggen; hvar konungen än sitter, ensam eller i sällskap, gör han alltid sammalunda. Men jag förvånade mig icke däröfver, ty då jag är hemma hos mig, beter jag mig vanligen på samma sätt.

Ingen af oss andra tog af sig turbanen, ty sådant skulle inför personer i högre ställning, ja till och med inför likställda och främlingar, hafva varit en oartighet. Han befallde sedan, att man skulle framsätta vin, och som Effendiar Beg stod utanför divanchaneh, bjöd han genast konungen därpå och hällde ur en fylld glaskaraff i en liten guldbägare, som konungen höll i handen. Men innan han skänkte i, gick han med sådan brådska att hemta vinet, att han föll omkull i en liten vattenbassäng, som ligger vid foten af divanchanehs trappa, hvarvid sällskapet icke kunde hålla sig för att skratta godt, ty han var en stor och mycket fet man. Då han sedan bjöd konungen vin, gjorde han det med sådan ifver, att han slog karaffen mot en golfbjelke, så att den gick sönder och allt vinet slogs ut i konungens närvaro.»

År 1626 anlände till Schah Abbas från Indien en stor engelsk ambassad, under Sir Dodmore Cottons ledning. Dess ärende var att sluta förbund med Persien mot turkarne, att utverka upprättelse åt Sir Robert Sherley, en engelsman i Schah Abbas' tjänst, som blifvit förolämpad och plundrad af en perser, samt slutligen att upplifva handelsumgänget mellan de båda länderna. Ambassadören mottogs i audiens i staden Aschreff i Masenderan. Det var en lysande beskickning, som ej kunde annat än smickra den persiske konungen; de formaliteter och ceremonier, med hvilka den mottogs, gifva en föreställning om sedvänjorna vid Abbas' hof.

Före audiensen fick ambassaden vänta i ett yttre gemak; i stället för kaffe, som vanligen serveras vid dylika tillfällen, funno främlingarna här en riklig måltid, serverad på guldfat, och ett öfverflöd af vin i gedigna guldflaskor, ur hvilka det hälldes i bägare af samma metall. Efter att hafva passerat tvenne otroligt praktfulla gemak, kom man in i stora parad-

salen, där de förnäme stodo likt statyer under ljudlös tystnad. Konung Abbas själf var iklädd en enkel röd dräkt, och blott fästet af hans sabel var förgyldt. Konungens svar var helt nådigt. Han uttryckte sitt förakt för turkarne, lofvade Sir Robert Sherley upprättelse och erbjöd sig att årligen mottaga engelskt kläde i utbyte mot tusen balar silke, som skulle skickas till engelska agenter i Gombron. Man berättar, att Schah Abbas hade mycket nöje af Sir Dodmores förlägenhet, då det gällde att enligt landets sed sätta sig med korslagda ben. Af artighet för sin gäst tog han ett glas vin och drack konungens af England skål. Då reste sig ambassadören och tog af sig hatten. Abbas smålog och tog af sig sin turban för att visa, att äfven han deltog i denna vördnad för konungen af England. Detta angenäma och hedrande mottagande gaf stora förhoppningar om framgång, men då affärerna sedan omhändertogos af en af ministrarne, som var fiendtligt stämd mot engelsmännen, misslyckades det hela fullständigt.

Den förut omtalade holsteinska ambassaden, som år 1637 vistades i Isfahan vid Schah Sefi I:s (1628—1642) hof, har blifvit berömd genom den utmärkta reseskildring, som författades af dess sekreterare, den lärde bibliotekarien Adam Olearius. Dennes arbete är uppfylldt med en mängd för sin tid synnerligen värdefulla och intressanta iakttagelser, men under det att han ordar mycket om sin, såsom det synes, nästan vanvettige chefs, ambassadören Brugmans hänsynslösa och okloka framfart, omnämner han knappt missionens ändamål, sannolikt på grund däraf att dess utgång blef mer än snöplig. Chardin berättar däremot, huru saken förhöll sig. Brugman, som var en köpman från Hamburg, hade fått i sitt hufvud, att de stora fördelar, som holländska kompaniet vann genom handeln på Ostindien, berodde på det silke, som af detsamma importerades från Persien till Europa, och dessutom inbillade han sig, att om man kunde föra silket öfver Kaspiska hafvet och genom Ryssland, i stället för öfver Persiska viken och Indiska hafvet, skulle man spara mycken tid, utgift och möda och göra en vida större vinst än holländarne. Han var emellertid illa underrättad, ty det holländska kompaniet drog inga fördelar af den persiska silkeshandeln. Brugman intresserade

köpmännen i Hamburg för saken, och sedan myndigheterna gifvit sitt samtycke, bildades ett bolag för att drifva handel på Persien via Ryssland, och man beslöt att medelst en ambassad utverka konungens af Persien tillåtelse härtill. Svårigheten var emellertid den, att staden Hamburg icke ansåg sig tillräckligt mäktig för att skicka en egen ambassad till Persiens konung. Man anhöll därför, att hertigen af Holstein måtte ingå i företaget och på vissa villkor låna sitt namn därtill. Sedan man utverkat detta, begåfvo sig ambassadörerna åstad. Då de kommo till Persien och passerade silkets land, funno de, att äfven om de erhöllo silket för halfva priset, tullafgifterna och transporten skulle stiga till mer än de kunde sålja varan för i sitt hemland. Då de insågo, att de missräknat sig, och voro angelägna att dölja detta, beslöto de att förvandla sin kommersiella ambassad till en politisk. De begåfvo sig till Isfahan med en svit, som uppgick till 130 personer, och medförde storartade presenter. Då affärerna kommo på tal, föreslogo de schahen ett krig mot Turkiet och att den handel, som drefs mellan Persien och Italien, borde ledas öfver Hamburg i stället för att gå genom Turkiet. Men de framställde sina förslag med sådan oklarhet och förlägenhet, att Sefi, som väl insåg det orimliga i deras begäran, ofta frågade: »Men fins det icke något sätt att få veta verkliga orsaken till denna ambassad, ty jag skulle gärna vilja visa den artighet?»

Schah Sefi tog emellertid vänligt emot sändebuden, undfägnade dem med ett ståtligt gästabud och lät persiska danserskor uppträda för dem. Sedermera fingo gästerna veta, att man under middagen dolt en person bakom en tapet helt nära den plats, där ambassadörerna sutto. Denne man, som förstod portugisiska och italienska (de språk, på hvilka ambassadörerna meddelade sig med sin tolk), skulle lyssna till deras samtal och meddela hvad de sade om hofvets lefnadssätt. Säkerligen var det, som denne yppade om Brugmans yttranden angående taflorna, måltiden och persernas vanor, hvarken särdeles angenämt för konungen eller synnerligen fördelaktigt för ambassadören. Icke desto mindre bemöttes han med största gästfrihet af schahen, som vid afresan gaf

beskickningen skänker och reskassa, emedan alla deras penningar tagit slut.

Långt innan den europeiska politiken hade kastat sina lystna blickar på Iran, hade den religiösa propagandan fästat sin uppmärksamhet på det fjärran landet. De första, som begåfvo sig dit och gjorde Europa bekant i Persien, voro franska missionärer. Föranledda af deras exempel vågade sig äfven en del portugisiska och italienska munkar till Persien. Under Sefidynastiens regering vistades och verkade de i Isfahan, där de grundlade kloster, kyrkor och skolor. De mottogos gynnsamt och gästfritt af Schah Abbas den store, som gaf dem åtskilliga privilegier på grund af det gagn de gjorde genom att undervisa hans undersåtar. Han hade också själf inkallat en hel armenisk koloni och för dess räkning grundlagt förstaden Djulfa vid Isfahan. Här bodde äfven de europeiska kristna. Äfven Schah Abbas' efterträdare behandlade dem med stor tolerans. De icke allenast beskyddades, utan voro föremål för vördnad och aktning. Att äfven Schah Sefi II varit mycket liberal mot dem, framgår af följande anekdot.

Ett katolskt tempel i Isfahan hade fått tillåtelse att använda klockor. En förnäm och mycket rik perser, som bodde i närheten af deras kyrka, kunde emellertid icke tåla klockornas klang. Han anförde besvär däröfver hos Schah Sefi med häftiga åtbörder och råa ord. Storkonungen, som kände sig retad af mannens häftiga fordran på klockornas bortskaffande, gaf till svar, att han med det snaraste skulle afhjälpa saken och skaffa honom ro; han skulle blott lugnt återvända hem. Därpå gaf schahen befallning åt en skarprättare att följa den klagande och halshugga honom i hans eget hus.

De missionärer, som försökte omvända perserna till kristendomen, voro företrädesvis jesuiter, kapuciner och dominikaner. Afskräckta af den obetydliga framgången, öfvergåfvo de sitt otacksamma verkningsfält och lemnade Persien mot slutet af sjuttonde seklet. Först i vårt århundrade har den kristna missionen åter vändt sig till Persien, men med lika liten framgång.

Huru främmande beskickningar blefvo mottagna af Schah Abbas II (1642—1666) och Schah Sefi II (el. Solejman,

1666—1694), finna vi noggrannt skildradt af Chardin i hans stora arbete öfver Persien. Ett bättre begrepp om de vid den tiden brukliga ceremonierna, kan man icke få, än hos denna författare, hvilkens beskrifning jag därför vill anföra. Chardin var en fransk köpman, som mellan åren 1664 och 1677 företog vidsträckta resor i Orienten, särskildt i Persien, emedan han, såsom han själf berättar, på grund af sin reformerta religion icke kunde få någon anställning i Frankrike. Hans vidlyftiga reseskildring innehåller förträffliga meddelanden om landets natur och produkter samt om invånarnas lefnadssätt och seder, och arbetet kan ännu i dag räknas som det bästa och fullständigaste af allt som blifvit skrifvet om Persien. Om främmande beskickningar berättar Chardin följande:

»Hvad angår ambassadörers mottagande, så är det härutinnan som Persien utvecklar sin största härlighet. Alla slags sändebud kallas i Persien »iltschi», d. v. s. ambassadörer. Från det ögonblick, då en sådan sätter sin fot på rikets mark, kallas han konungens gäst och behandlas såsom sådan. Guvernörerna och intendenterna bemöda sig att betjena och väl undfägna honom. Man gifver honom en mähmandar, som ständigt är vid hans sida och som vid sitt hufvud måste svara för honom. Man inkvarterar honom i konungens hus, om något sådant finnes på platsen, eller ock på annat ställe, som han själf får välja. Där undfägnas han på allt sätt. De förnäma komma på besök, gifva honom presenter och tillställa gästabud. Sålunda ledsagas han från ort till ort på bekostnad af de provinser han passerar, ända fram till hofvet, hvarest han också ständigt förses med bostad och underhåll; på enahanda sätt ledsagar man honom ut ur riket. Såsom man ser af de äldsta författarnes skrifter, har bruket varit sådant i Orienten sedan urminnes tider.

Det har funnits europeiska ambassadörer, som vägrat att låta sig undfägnas på landets bekostnad; de hafva gjort så antingen af frikostighet, eller för att icke betunga folket, ty det är detta och icke konungen, som bestrider utgifterna. Men hvad de orientaliska ambassadörerna angår, så är det så långt ifrån att dessa vägra att mottaga hvad som bjudes dem, att de icke ens tacka därför. Det hör till etiketten och cere-

monielet, att ambassadörerna få vänta länge, innan de erhålla audiens, oaktadt man vet att de på det ifrigaste önska företräde. De få nämligen icke lemna sina rum, förr än de blifvit mottagna, och de betraktas såsom statsfångar, hvilka ingen vågar nalkas. Perserna tro, att man behandlar en ambassadör väl, om man låter honom vänta särdeles länge, och de säga, att om man handlade på annat sätt, skulle han hafva anledning att tro, att man vore trött på honom, och att man endast tog itu med hans affärer för att så snart som möjligt blifva honom kvitt. Under den långa väntetiden gör sig hofvet genom mähmandaren underrättadt om anledningen till ambassadörens ankomst, för att kunna öfverlägga om hans behandling och det svar man bör gifva honom. Sedan han vare sig genom skriftliga ansökningar eller befullmäktigade personer lyckats utverka audiens, underrättas han om den därför bestämda dagen. Konungen gifver honom företräde omgifven af hela sitt glänsande hof; och sedan ambassadören helsat, framlemnar han sina bref och får taga plats i den kungliga salen, där han undfägnas hela dagen.»

Chardin berättar vidare om en storartad indisk ambassad, som år 1663 anlände till Schah Abbas' hof, för att återgälda den beskickning, som denne affärdat till Stora Moguls kröning år 1660. Den indiske ambassadören kom med en svit af 8,000 personer samt 4,000 hästar och 8,000 lastdjur, nästan alla kameler. Under ett halft års tid var han på väg från gränsen till hufvudstaden, och i nio månader fick han vänta på sin första audiens. Under hela denna tid underhölls han och hela hans följe på schahens bekostnad. Ambassadören, som hette Terviet Khan, var en allvarsam och klok gubbe. Ändamålet med hans beskickning var att bedja om återlemnandet af staden och fästningen Kandahar, som under ett par århundraden varit ett trätofrö mellan Indien och Persien, liksom Bagdad mellan detta land och Turkiet. Vid detta tillfälle tycktes de båda konungarne hafva föresatt sig att söka öfverträffa hvarandra i så väl stolthet som ståt. Ambassadören medförde presenter till fyra millioner écus' värde åt konungen och hans ministrar, hälften i penningar och hälften i tyger och ädelstenar; två millioner voro anslagna för hans egna ut-

gifter. För att visa Stora Mogul huru föga betungande ambassadens resa var för schahen, ledsagades följet mycket långsamt genom landet och audiensen uppsköts så länge som möjligt; hälften af den erbjudna gåfvan, nämligen allt det klingande myntet, tillbakavisades dessutom. Dagen efter afskedsaudiensen skickade han ambassadören en gåfva af 300,000 écus' värde; två tredjedelar däraf bestod af penningar, som äfven ambassadören skickade tillbaka, resten utgjordes af ädelstenar, brokad, mattor och en mängd andra dyrbarheter, samt fyrtio hästar af högt värde.

Allt detta hade varit helt naturligt, om de båda konungarne stått i godt förhållande till hvarandra. Men att detta icke var fallet syntes af det sätt, hvarpå den indiska ambassadören behandlades. Hans uppdrag var i och för sig ytterst obehagligt, då det gällde återlemnandet af en af Persiens viktigaste städer, och därjemte hade Stora Mogul affattat sitt bref i hårda och utmanande ordalag samt tillmätt sig titlar, hvilka schahen af Persien ansåg sig ensam kunna göra anspråk på; detta gällde exempelvis uttrycket »profetens sanne ställföreträdare». Uppbragt häröfver lät schahen det indiska sändebudet vederfaras många förödmjukelser. Chardin, som blifvit ditskickad »för att visa den utländska ministern, att köpmän kommo till Persien från världens ända för att därifrån medföra de dyrbaraste skatter», hörde honom bittert beklaga sig öfver dålig behandling. Vid audiensen hade man tvingat honom att hålla hufvudet mot jorden för att tillbedja konungen längre än vanligt. Schahen hade ryckt honom i skägget till tecken af det djupaste förakt. Han hade kallat Stora Mogul för negerkonung, fader- och brodermördare, hund, m. m.

Schah Abbas uppehöll sändebudet äfven af ett politiskt skäl. Han visste nämligen, att hans herre blott inväntade ambassadens återkomst för att börja belägra Kandahar, och å sin sida förberedde han sig på att försvara staden och ville vinna tid för att bättre kunna rusta sig.

Under sin vistelse i Persien hade ambassadören köpt de vackraste hästar, som funnos, för att taga dem med sig till Indien. För att få tillåtelse att utföra dessa, ville man tvinga

honom att förse sig med ett pass, men härpå ville han icke gå in, utan påstod, att hans egenskap af ambassadör befriade honom från denna formalitet. Då hans protester icke hjälpte, lät han föra de 60 eller 70 hästarna utanför lägret, där de stympades på ett barbariskt sätt.

Sedan audiensen försiggått, undersöker man ambassadörens bref, så väl som hans förslag och ansökningar, och detta eger rum vid en fest, som storvesiren gifver för honom. Om man då icke kan komma öfverens, fortsättas underhandlingarna och afslutas genom stormähmandarens och ambassadtolkens eller sekreterarens bemedling. Då allt är klart, gör man i ordning hans kreditiver och skickar honom den kungliga dräkten, i hvilken han begifver sig till afskedsaudiensen. Vid detta tillfälle erhåller han konungens svar på sina framställningar, och på sådant sätt behandlas i allmänhet ambassadörer i Persien.

»Chalaten» är vanligen också en källa till tvist och förtret för ambassadörerna, såsom ofta är fallet äfven i Europa med audiensformaliteterna, ty denna gåfva göres mer eller mindre fullständig och dyrbar, allt efter den rang, som innehafves af ambassadörens herre; och härutinnan blifva de aldrig nöjda. Perserna hafva ett mycket noggrannt utarbetadt ceremoniell, då det är fråga om att öfverlemna chalaten. Denna anses hel och fullständig, då den består af en häst med sadeldon, en värja, en dolk, en ägrette och två fullständiga dräkter, en för sommar och en för vinter. Under denna form gifves den åt storherrens och stormoguls ambassadörer, men åt européer gifves endast värjan och dolken samt en osadlad häst; däremot inga dräkter.

Perserna räkna det för en stor ohöflighet, ja till och med som bevis på vanvördnad, att vidröra konungars bref. De, som äro från deras egen monark, inneslutas i påsar med pärlbroderier eller dylikt, af fruktan att man skall kunna komma åt dem med händerna; europeiska furstars bref, som icke äro inneslutna i guldaskar, tillbakavisas af ministrarne, hvilka vägra att framlemna dem till konungen, i det de säga, att de äro förfalskade och att konungar icke på detta sätt borde skicka ett simpelt förseglad papper till en så stor monark som deras.»

Här följer slutligen beskrifningen öfver ett besök, som tre ambassadörer samtidigt gjorde i Isfahan år 1670.

»Den sal, som var iordninggjord för audiensen, var den vackra och rymliga salong, som är byggd öfver palatsets stora portal och i sitt slag är det vackraste jag sett i världen. Den är så högt belägen, att då man ser ned åt torget, synas människorna icke mer än två fot höga, och då man från torget ser upp i salongen, skulle man icke alls kunna känna igen dem. Då konungen, åtföljd af hela hofvet till ett antal af mer än 300 personer, klockan 9 här hade gjort sitt inträde, såg man leskiernas ambassadör komma in på torget från dess östra hörn. Det var en ung, mycket vacker och väl klädd man. Hans svit utgjordes blott af två ryttare och fyra betjenter, som gingo till fots bredvid honom. En ceremonimästare, som ledsagade honom, lät honom stiga af hästen på omkring hundra stegs afstånd från stora porten och förde honom mycket hastigt till den salong, där konungen befann sig. Atschik Agasi Baschi mötte honom här och förde honom fram att kyssa konungens fötter. Detta är den helsning, som hans undersåtar gifva honom, och som äfven begagnas af de främlingar, som få äran att nalkas honom, af hvad egenskap de vara må. »Pa bas» är det persiska uttryck, som betecknar »kyssa fötterna». Det kallas äfven »semin bas», d. v. s. »kyssa jorden» och »ru-i-semin» eller »ansiktet mot jorden».

En kvart senare uppträdde den moskovitiske ambassadören. Ledsagad af »ambassadörernas introduktör», nalkades han ridande på konungens hästar, ty han var så fattig att han icke ens egde en häst. På 150 stegs afstånd från palatset satt introduktören af och uppmanade ambassadören att göra detsamma. Jag vet icke om moskoviten hade fått veta, att leskiern suttit af mycket närmare ingången, eller om han trodde att hans herskares storhet och ära fordrade, att han skulle rida längre fram; alltnog, han gaf sin häst sporrarna och lät honom spränga fram ytterligare tre eller fyra steg, oaktadt introduktörens betjenter gjorde motstånd och togo hästen i tyglarna för att hålla honom tillbaka. Därpå hejdade man honom fullständigt, men då han ännu gjorde motstånd och ville fortsätta, slogo betjenterna hästen öfver nosen för

att få honom att rygga tillbaka. Ambassadören tvingades sålunda att sitta af. Han var en alldeles hvithårig gubbe, som såg ståtlig och vördnadsbjudande ut. Hans tolk gick till venster om honom, bärande storfurstens bref i en förseglad sammetspåse. Man förde honom fram för att kyssa konungens fötter, såsom man gjort med den leskiske ambassadören.

Därpå kom envoyén från Basra, hvilken fick sitta af vid ingången till Kungstorget, hvarpå han, liksom de förra, framfördes till audiens hos konungen.

Slutligen öfverlemnades ambassadörernas gåfvor till konungen. Först framburos den moskovitiska ambassadörens skänker af 74 man; de utgjordes af en stor lykta af kristall, 129 alnar rödt och grönt kläde samt 20 buteljer bränvin från Moskva.

Den leskiske ambassadörens presenter bestodo af fem vackra, i brokad klädda unga gossar, en pansarskjorta och en fullständig ryttarerustning. Envoyén från Basra öfverlemnade en struts, ett ungt lejon och tre vackra arabiska hästar.

Sedan gåfvorna blifvit framburna, började trummorna, trumpeterna och flera andra instrument att ljuda. Det var signalen till lekarnas och stridernas början, och i samma ögonblick sammandrabbade brottarne, gladiatorerna och fäktarne. De vilda djurens vaktare släppte dessa mot de unga tjurarna, hvilka höllos tämligen nära, och karlarne, som vårda de bockar och tjurar, som äro dresserade att slåss, släppte dem lösa. Hvad som sedan försiggår är dock snarare ett blodbad än en strid. Två män hålla nämligen rofdjuret med ett koppel, fästadt vid halsen, och så snart tjuren ser sin fiende nalkas, tar han till flykten. Vilddjuret upphinner honom dock med tre eller fyra språng och angriper honom, hvarvid vaktarne skynda fram, afhugga med yxor tjurens hufvud och gifva vilddjuret hans blod. Skälet hvarför man icke låter vilddjuren och tjurarna slåss, tills den ena dödar den andra, är det, att enligt astrologernas påstående det skulle vara ett dåligt förebud, om icke lejonet, som är de persiska konungarnes sinnebild, genast blefve segrare.

En annan fransk resande, som blef särdeles väl upptagen af Schah Abbas II och som vid flera olika tillfällen vistades

vid hans hof, var Tavernier. År 1664 anlände han för sjette gången till Isfahan. Liksom Chardin har äfven han i ett digert verk lemnat färgrika skildringar från Persien och bland annat också beskrifvit huru utländska sändebud mottogos. Då han på en sista resa hade företräde hos konungen, inträdde denne i audienssalen åtföljd af tretton eunucker och tvenne vördnadsvärda gubbar, hvilka hade till åliggande att taga af konungens skor, då han beträdde de guldbroderade sidenmattorna. Schah Abbas bar en vid, guldstickad mantel med ärmar, som hängde ända ned till golfvet, och som var fodrad med dyrbara sobelskinn. Bland de gåfvor, som Tavernier gaf schahen, var en spegel, som hade den egenskapen att förstora bilden. Schahen var utomordentligt road af denna underbara tingest och ropade på en af sina enucker, hvilken utmärkte sig för sin vidunderliga papegojnäsa. Då spegeln förlängde den än ytterligare, kunde schahen icke återhålla sin munterhet, och han roade sig mer än en kvarts timme med denna spegel.

Då schahen en gång tog emot en tatarisk ambassadör, syntes utanför palatsets ingång nio paradhästar utstyrda med de dyrbaraste schabrak. Två af dessa voro helt och hållet betäckta med diamanter, tvenne andra med rubiner, ett tredje par med smaragder och ett fjärde med turkoser; den nionde hästen doldes under ett oskattbart pärlbroderi. Hästarna voro bundna med dubbla tyglar vid guldnaglar, inslagna i marken, och vattenhinkar af gediget guld stogo bredvid dem. Där syntes äfven lejon och tigrar, som lågo på sidenmattor.

Audienssalens tak uppbars af sexton åttasidiga kolonner af oerhörd storlek och höjd, och öfverallt lyste blomsterslingor, målade i guld och azur. I salens midt låg en marmorbassäng med en fontän, hvars vattenstrålar spredos åt alla håll. Äfven var golfvet betäckt med guld- och sidenmattor, och på en plattform låg en fyrkantig matta af guldbrokad, på hvilken konungen satt under audiensen.

Tavernier var ofta hos schahen, hvilken vid dylika tillfällen kunde vara ganska förtrolig. Så frågade han en gång den resande om hans åsikter angående kvinnornas skönhet, hvarpå Tavernier gaf ett ganska träffande svar. Det berodde

helt och hållet på de olika ländernas plägseder. I Japan föredrog man kvinnor med bredt ansikte, i Kina ville man att de skulle hafva små fötter, på Borneo voro de, som hafva de svartaste tänderna, mest värderade, och på Celebes utryckte man för att försköna kvinnorna, medan de ännu voro unga, fyra framtänder för att i deras ställe insätta andra af guld. Slutligen sade Tavernier, att man i den persiske konungens rike beundrade stora ögonbryn, som vidrörde hvarandra, under det att man i Frankrike hade alldeles motsatt smak, i det att kvinnorna där ryckte ut ögonbrynen med pincetter, för att icke låta mer än en smal strimma synas. Slutligen berodde skönheten mycket på männens tycke, och det som ansågs vackert på ett ställe, var fult på ett annat. Äfven hade hvar och en sin personliga smak såväl härutinnan, som i allt annat. »Men hvad har du för mening om de blonda och de mörka?» frågade konungen, som tycktes finna behag i detta samtal. »Sire», svarade Tavernier, »om jag skulle köpa kvinnor, skulle jag göra så, som när jag köper bröd, diamanter eller pärlor: jag skulle alltid fästa mig vid dem, som äro hvitast.» Detta fyndiga svar kom konungen att skratta, och han bjöd den resande att dricka ur sin egen bägare, hvilket ansågs som en stor heder.

Slutligen må meddelas huru Schah Sefi II (1666—1694) behandlade främmande sändebud.

»De sändebud, som i utländska herskares namn bringa konungen budskap, inkvarteras och undfägnas på konungens bekostnad, och han afskedar dem aldrig utan att skänka dem silfverbrokad och sidentyger, som tillverkas af hans egna arbetare. Intet öfvergår de artigheter, hvarmed de blifva mottagna. Ty så snart de anländt till Persiens gränser och låtit den förste guvernören veta, att de hafva ett uppdrag från en främmande furste till konungen, så gifver han dem så många hästar, som de behöfva för sig och sin svit, och äfven mulåsnor och kameler för bagaget. Vidare skickar han dem tjenare för att ledsaga dem, med befallning att anvisa dem husrum och att dagligen skaffa dem alla nödiga lifsmedel, ända tills de framkommit till residenset. Där inkvarteras de af sina följeslagare i ett hus i förstaden, och konungen underrättas om

deras ankomst. Denne upptager dem då bland sina gästers antal och befaller ambassadörernas introduktör att i sitt namn helsa dem välkomna och införa dem i ett för deras räkning möbleradt hus. Därpå begifver introduktören sig till förstaden och uppvaktar sändebuden; han räknar dem, som höra till sviten, och inlemnar därom berättelse till konungen, hvarpå han gifver dem kostpenningar i förhållande till det antal folk, som uppvakta sändebudet. Sedan han därefter anvisat dem de iordningställda rummen, gifver han dem äfven ett visst antal af konungens lifgarde, som håller vakt utanför huset och noga måste gifva akt på att konungens gäster och deras tjenare icke lida något men; äfven åt dessa gifver han kostpenningar för en månad i sänder. Han besöker sändebuden flitigt för att göra sig underrättad om deras välbefinnande eller om något felas dem, hvarom konungen erhåller underrättelse. Han för dem till audienser och till alla festligheter, där särskilda platser anvisas dem framför alla andra. Man ärar och hedrar dem öfverallt, och den som understår sig att gifva dem ringaste anledning till missnöje, behandlas som om han förgripit sig mot konungen själf.»

Gästemottagarens dräkt beskrifves af fransmannen Sanson på följande sätt:

»Mähmandar Bachi, som ledsagar sändebuden till audiensen, står närmast bredvid konungen och stöder sig på sin staf. På hufvudet bär han en 'tadge', d. v. s. en stor hatt, öfverdragen med guld och upptill försedd med en hög knapp; kring kanten äro en hop hägerfjädrar instuckna; nedtill är den rikt besatt med guld och ädelstenar, och ofvantill smyckad med struts- eller tranfjädrar. Denna dräkt gifver mannen ett stort anseende, emedan man säger att den är egnad den tolfte imamen eller persiska helgonet.»

Sanson meddelar äfven, att Schah Sefi brukade anordna festmåltider, vid hvilka han tog emot de främmande sändebuden. Konungen åt från stora fat af gediget guld, tre fot i diameter, och kocken måste först smaka på anrättningarna; likaså munskänken, som måste dricka ur de förseglade flaskorna, innan monarken drack. Äfven för gästerna framsattes kärl af ädel metall.

I början af sjuttonhundratalet var Persien sönderslitet af blodiga strider med afganerna, som eröfrade landet. Men deras herravälde blef kort. Den turkiske usurpatorn Nadir Schah (1735—1747) fördref icke allenast afganerna, utan lade hela Centralasien och Indien under sin mäktiga spira. Det finnes icke mycket upptecknadt om europeiska ambassader på denna tid. Hanway berättar blott, att sändebuden skyndsamt fördes inför Nadir och bugade sig tre gånger. Då denne visste, att man i Europa betygar sin vördnad genom att blotta hufvudet, fordrade han äfven detta af dem.

Äfven efter Nadirs död svajade upprorsfanan i hela Iran. En mångd tronpretendenter kämpade om makten, ingenstädes rådde lugn och ordning. Än hade den ene, än den andre rivalen öfvertaget, men ingen hann att känna sig så stark och säker, att han vågade tillmäta sig titeln schah, förr än han störtades af en medtäflare. Först 1794 lyckades det kadscharen Aga Muhamed Khan att tillintetgöra alla sina motståndare och att bestiga Persiens tron. Hans regering blef kort. År 1797 efterträddes han af sin brorson, den berömde Fet Ali Schah, till hvilkens hof flera viktiga ambassader anlände, och under hvilkens regering den första permanenta diplomatiska förbindelsen knöts mellan Europa och Persien.

Fet Ali Schah älskade pomp och ståt i det offentliga lifvet och uppträdde gärna vid högtidliga tillfällen med alla de yttre tecken, som tillhörde hans konungsliga värdighet. De ambassader, som anlände till hans hof, mottogos också på ett utomordentligt sätt.

I Persien är det icke blott konungen som mottager främmande sändebud med gästfrihet och hedersbetygelser, utan äfven folket betraktar dem såsom upphöjda och okränkbara. Allt som står i förbindelse med persernas religion är naturligtvis heligt; men att en europeisk ambassadör kan hafva något därmed att skaffa är svårare att förstå. Detta är dock händelsen, och beviset härför kan man se i passionsspelen under »moharrem».

Sägnen förtäljer nämligen, att då aliderna underkufvades af kalifen Jesid, och Husseins hufvud jämte alla fångarne fördes inför segraren, en ambassadör från någon europeisk

stat händelsevis befann sig vid kalifens hof. Vid fångarnes ankomst greps han af medlidande öfver deras elände och frågade kalifen hvilka de voro. Denne svarade, att de voro af profeten Muhameds familj och att hufvudet var Husseins, Alis sons, som han hade låtit döda såsom upprorsman. Då steg ambassadören upp och förebrådde kalifen i skarpa ordalag för det han så behandlade medlemmar af sin egen profets familj. Uppretad öfver denna skymf befallde den öfvermodige Jesid ambassadören att själf gå å stad och bringa honom hufvudet af en af upprorets öfriga ledare; i annat fall skulle han straffas med ögonblicklig död. Han vägrade naturligtvis härtill och öfvergick enligt persernas tro, efter att hafva omfamnat Husseins hufvud, till muhamedanismen. Omedelbart därefter fördes han till döden på den grymme kalifens befallning. Det är denne ambassadör som uppträder i de ofvannämnda passionsspelen. En reseskildrare har t. o. m. berättat, att han vid en dylik föreställning sett den perser, som föreställde ambassadören, klädd i frack och cylinderhatt. Huruvida denna historia är sann vet jag icke, men säkert är att perserna, oaktadt sin fanatism, med blida ögon betrakta de européer, som råka att vara närvarande vid passionsspelen, och att detta är en följd af sagan om den europeiske ambassadörens ädelmodiga uppträdande.

En af de märkligaste ambassader, som besökt Persien, var den, som ditsändes af kejsar Napoleon I. Af sin omåttliga eröfringslusta hade han blifvit förledd att kasta sina blickar på Indien, men för utförandet af denna plan behöfde han schahens af Persien vänskap och bistånd, ty hans arméer skulle tåga genom Persien, och Indien angripas från detta håll. Det var schahen själf, som ledt hans tankar härpå genom en beskickning, som år 1805 sändes till kejsaren med begäran om hjälp för att återeröfra Georgien. Napoleon beslöt att undersöka Persiens ställning, styrka och tillgångar, för att förvissa sig om hvad han därifrån kunde vänta, i händelse af ett krig. För detta ändamål ditskickades herr Jaubert, och då Napoleon misstänkte att dennes alla åtgärder med spänd uppmärksamhet skulle iakttagas af regeringarna i Petersburg och London, ansåg han det klokt att samtidigt

skicka ett andra sändebud till Teheran. Denna beskickning anförtroddes åt general Romieu, men denne hade knappt anländt till Teheran, förr än han omkom på ett hemlighetsfullt sätt.

De underrättelser, som Napoleon erhöll från Persien, föranledde honom att år 1807 sända general Gardanne till Fet Ali Schah för att anhålla om Persiens understöd i det planlagda fälttåget. Generalens ambassad misslyckades emellertid fullständigt på grund däraf, att England samtidigt ditskickade Sir John Malcolm med uppdrag att motarbeta Frankrikes planer. Tack vare det guld han strödde omkring sig och den klokhet och skarpsinnighet, hvarmed han skötte sitt lands intressen, lyckades han öfvertyga schahen, att det vore för honom fördelaktigare att hafva England, som var hans granne i Indien, till bundsförvandt och beskyddare, än det aflägsna Frankrike.

Man har med skäl kallat perserna för orientens fransmän, ty liksom de senare bland Europas folk utmärka sig för sin artighet i både tal och sätt, så intaga bland asiatiska folk perserna härutinnan en framstående plats. En europé, som för första gången kommer i beröring med förnäma och bildade perser, kan icke undgå att bli högeligen förvånad öfver den gränslösa artighet, hvarmed han bemötes, och mången, som af obekantskap med persiska seder och bruk tagit allt det som vid ett dylikt tillfälle yttrats, för allvar, har härigenom gjort sig skyldig till de största oartigheter och enligt persernas uppfattning ådagalagt fullkomlig brist på belefvenhet och hyfsning. Själfva göra de sig aldrig skyldiga till etikettsfel i dylika frågor, och en perser ådagalägger sin bildning just genom höflighet och skick i tal och åthäfvor. De förnäma låta till och med sina söner få särskild undervisning i lefnadsvett.

De etikettsregler, som ingå uti denna kunskap, äro så oändligt många, att de skulle fylla en hel bok, och man häpnar öfver den uppfinningsrikhet som fordrats för att kunna utfundera särskilda lagar och ceremonier för de obetydligaste såväl som för de viktigaste tillfällen i det dagliga lifvet och för förhållandet mellan olika personer. Huru sönerna böra uppföra sig emot fadern, de yngre bröderna mot de äldre, en

underordnad gent emot en öfverordnad, tjenaren emot sin herre, gästen emot sin värd och undersåten emot schahen, allt detta är frågor af den största vikt, hvarom den resande vid tusen olika tillfällen påminnes.

En sådan bagatell som en visit, hvilken i Europa undanstökas med så stor lätthet, erfordrar i Persien både tid och omtanke. En perser kan icke utan vidare gå och helsa på en bekant, ty höfligheten fordrar, att han först skickar en tjenare med förfrågan om han har den äran att bli mottagen och när detta kan ske. Först då begifver han sig af, vanligen till häst och åtföljd af så många ridande tjenare, som hans ställning medgifver. Sedan han låtit anmäla sig, tager han af sig skorna, innan han träder in i rummet, vid hvars dörr han helsar värden och stannar tills denne bjudit honom stiga fram och sätta sig. Då slår han sig ned nära dörren och låter först efter flera uppmaningar förmå sig att nalkas värden och sätta sig i hans närhet. Om flera gäster äro tillstädes, sitta alltid de förnämare närmast värden.

Denne förklarar därpå för gästen, att han genom sin ankomst bringat lycka och välsignelse öfver hans hus och får till svar; »kemterin bende-i-schuma em, kurbanet bischevem» — jag är eder ringaste tjenare, måtte jag vara edert offer — och på värdens förfrågan om hans hjärna är i godt skick (d. v. s. om han befinner sig väl), svarar gästen: »till följd af er makt, kärlek och medlidande befinner jag mig väl», o. s. v. Ingen fråga göres, intet svar gifves, som ej är utsmyckadt med de mest vidunderliga artigheter, och genom en försumlighet i detta hänseende skulle en perser visa en annan, att han icke ansåge honom värd så mycket som en komplimang.

Om förhållandet mellan likställda erfordrar så stora artighetsbetygelser, huru obegränsad är icke då den underdånighet, som hvarje perser, alltifrån den uslaste »luti» (dagdrifvare) ända upp till storvesiren, måste ådagalägga gent emot »konungarnes konung, profetens ställföreträdare, världens tillflykt och medelpunkt, trons beskyddare, Guds skugga och herren öfver konstellationernas lyckliga konjunkturer». Den som har den lyckan att befinna sig ansikte mot ansikte med schahen och bländas af glansen från hans ögon, kan knappast

finna ord för att lägga sina underdåniga känslor i dagen, och det är självklart, att ett etikettsfel vid ett så viktigt tillfälle skulle anses oerhördt. Och dock, huru många äro icke de europeiska sändebud som i de enklaste etikettsfrågor gjort sig skyldiga till felsteg; som inträdt i audienssalen med hatten i hand och skorna på fötterna och försummat att förklara, att de känt sig ovärdiga att nalkas konungarnes konung! Nasr-ed-Din Schah, som känner europeiska seder och bruk, fäster sig icke vid sådant, men på mången af hans företrädare hafva utan tvifvel de europeiska ambassadörerna gjort ett löjligt intryck genom den brist på hyfsning de enligt persiska begrepp lagt i dagen.

Jag är öfvertygad om att mången perser hade liknande komiska funderingar om den svensk-norska beskickningen till Nasr-ed-Din Schah, som Hadschi Baba om den af Morier beskrifna ambassaden till Feth Ali Schah. Hvem känner icke Hadschi Baba, denna förträffliga bok, som Morier skrifvit med ledning af ett persiskt manuskript, som utan jämförelse utgör den yppersta skildring af persernas äfventyrliga, vexlingsrika och på intriger rika lif och som kom schahen att skratta så många gånger, då Etemad-e-Saltanet läste den högt för honom under en resa i Elburs, i hvilken äfven dr Hybennet och jag deltogo?

Hadschi Babas reflexioner öfver den engelska ministerns sätt att träda inför schahens tron äro verkligen så komiska, att jag icke kan finna en bättre afslutning på detta kapitel, än att här meddela dem i öfversättning:

»Den engelska iltchis' (ambassadörens) mottagande var så lysande som en otrogen hund gärna kunde vänta det af vår välsignade profets egen ställföreträdare. Folket tog nästan anstöt af alla de hedersbevis man gaf honom, och några af de häftigaste af våra mollahs förklarade, att vi, genom att behandla en giaur (otrogen) så väl, på sätt och vis själfva gjorde oss medskyldiga i hans otrogenhet och beredde vår egen fördömelse. Vid flera stationer på vägen hade man skurit halsen af oxar framför fötterna af hans hästar, på många platser hade man beströtts hans väg med kandisocker, och den dag, då han höll sitt intåg, tillät man hans trumpetare att blåsa i processio-

nen, allt hedersbetygelser, som ingen annan än våra egna prinsar kunde fordra.

Därpå blef han föremål för en utsökt gästfrihet och uppmärksamhet. Man beröfvade en khan hans hus och gaf det åt ambassadören, och de möbler, som behöfdes, anskaffades från grannskapet och placerades däruti. En vacker trädgård fråntogs en annan och förenades med huset. Öfverhofskattmästaren befalldes att lifnära främlingarna på sin egen bekostnad, så länge de behagade; tyger och schalar samlades från hofmännen för att gifvas som hedersdräkter, hvilka bruka utdelas vid dylika tillfällen. Prinsarne och ädlingarne befalldes att skicka ambassadören presenter, och en allmän kungörelse utfärdades, att han och hans följe voro schahens gäster och att, vid straff af konungens onåd, intet annat än hvad som var angenämt finge sägas till dem.

Man kunde förmoda, att all denna uppmärksamhet skulle vara mer än tillräcklig för att göra de otrogna nöjda med sin lott; men då etikettsfrågan skulle afhandlas, tycktes fastmer gränslösa svårigheter uppstå. Iltchin var den mest halsstarriga bland dödliga. Den första tvistefrågan angick sättet att sitta. På audiensdagen ville han icke sitta på golfvet, utan fordrade bestämdt att få en stol; vidare måste stolen placeras på ett visst afstånd ifrån tronen. För det andra påyrkade han att få behålla sina skor, och icke behöfva gå barfota på stenläggningen; och han ville icke ens taga på sig våra röda tygstrumpor. Den tredje frågan angick hattarna; han tillkännagaf sin afsikt att taga af sig sin, då han bugade sig för konungen, ehuru vi försäkrade honom, att det var ytterst oanständigt att blotta hufvudet. Sedan uppstod en mycket häftig ordvexling angående frågan om dräkten; till en början lät man honom förstå, att särskilda dräkter skulle skickas till honom och hans svit, hvilka skulle skyla deras personer (nu på ett alltför opassande sätt blottade), så att de i anständigt skick skulle träda inför konungen; men detta förslag tillbakavisade han med hån. Han sade, att han skulle uppträda inför schahen af Persien i precis samma dräkt, som han bar inför sin egen konung. Som nu icke en enda perser hade varit vid någon frankisk konungs hof, kunde ingen säga huru denna

dräkt såg ut; och iltchin kunde ju sätta på sig sin nattrock och nattmössa vid det högtidliga tillfället, om det föll honom in. Detta var en svårighet, som tydligen icke kunde öfvervinnas, men då jag begrundade frågan för mig själf, kom jag ihåg att det bland målningarna i de fyrtio kolonnernas palats i Isfahan fanns porträtter af européer, hvilka i den store Schah Abbas' dagar strömmade till hans hof och slogo sig ned i staden. Särskildt kom jag väl ihåg en, hvilken är afbildad på samma tafla som Schah Abbas själf, och hvilkens dräkt otvifvelaktigt var den enda riktiga, som borde bäras inför ett krönt hufvud. Jag anförde genast förhållandet för min herre, som omnämnde det för storvesiren; denne befallde att utan tidsförlust en kopia af taflan skulle utföras af Isfahans bäste konstnär och skickas till Teheran.

Så snart den anländt, visades den officiellt för den engelske iltchin, som äfven upplystes om att schahen behagade mottaga honom i samma dräkt, som han brukade bära inför sin egen konung, och hvaraf en modell nu erbjöds honom, efter hvilken man väntade att han och hans svit noggrannt skulle rätta sig.

De salvor af gapskratt, som de otrogna uppgåfvo, då de sågo taflan och hörde budet, kunna icke beskrifvas. De frågade, om vi trodde dem vara apor, eftersom de enligt vårt förslag skulle kläda sig såsom sådana, och voro så obehagligt hårdnackade i sitt beslut att bibehålla sin egen klädedräkt, att de slutligen tillätos göra som de själfva funno för godt.

Audiensen hos schahen aflopp mycket bättre än man hade kunnat vänta af så råa och ociviliserade menniskor, och vi voro alla förvånade öfver att män, så ovana vid världslifvets skick och formaliteter, vid detta viktiga tillfälle kunde uppföra sig utan att begå någon afskyväckande eller oanständig handling. Konungen satt på sin tron af guld, klädd med en prakt, som bländade främlingarnas ögon, och som kom till och med hans egna undersåtar att utropa: »Skulle väl Djämschid, Darab eller Nuschirvan kunna jämföras med honom?» På höger och venster sida om tronen stodo prinsarna, skönare än de juveler, som lyste på deras faders dräkt. På något afstånd stodo de tre vesirerna, dessa förrådsrum för visdom och goda råd; med ryggarna mot väggen stodo kunglighetens svartögda pager

i en rad, hållande riksklenoderna; de kunde jämföras med änglar, som uppburo planeter på det stjärnbeströdda himlahvalfvet. I midten syntes frankerna, hvilka med sina oskylda ben, kortklippta rockar, skägglösa hakor och läppar utan mustascher liknade ruggande fåglar eller sjukliga apor, ja allt annat än menskliga varelser — så bjärt stucko de af mot de präktigt och lysande klädda personer, hvilka omgåfvo dem. Och de stodo på sig, icke det ringaste förvirrade af den store konungens glänsande närvaro; men deras hållning, sätt och ansiktsuttryck voro nära att öfvertyga oss om att de voro fullt lika goda och otadliga som vi själfva.

Det tal, som vid tillfället hölls af iltchin, var karakteristiskt för det folk han representerade; det var osmyckadt och ovårdadt, hvarken mer eller mindre än sanningen, och sådant som en kamelförare använder, då han tilltalar en mulåsnedrifvare. Hade vi icke haft tolkens sinnrikhet att tacka därför, så hade vår schah hvarken blifvit benämnd vid sin titel konungarnes konung eller världsalltets medelpunkt.

Det skulle erfordras evighetens penna för att beskrifva den gränslösa skillnad vi upptäckte mellan dessa menniskors seder och känslor och våra egna. Några af våra vise bemödade sig att förklara det ur filosofiska grunder och tillskrefvo det klimatet i de mörka, fuktiga och sollösa trakter, i hvilka de födas och lefva; »ty», sade de, »huru kunna män, som lefva omgifna af vatten och som aldrig känna solens värme, blifva lika dem, som icke en dag gå miste om den fulla glansen af dess strålar och icke ens veta hvad som menas med ett haf?» Men lagfarna män utredde frågan på ett mycket mera tillfredsställande sätt. De sade, att dessa brister berodde på deras otro, att de voro dömda att plågas till och med i detta lifvet, och att om ambassadören, hans svit och hela hans nation läte förmå sig att blifva musulmaner och omfattade den enda sanna tron, de omedelbart skulle bli lika oss, deras skam skulle aftvås och de till och med kunna hafva utsikt att i en tillkommande värld få inträda i samma våning af paradiset som Islams oförfalskade barn.»

Emaret Sepa Salars slottsport.

TJUGUFEMTE KAPITLET.

Emáret Sepa Salár.

För att kunna lefva angenämt och behagligt behöfver hvarje bofast perser framför allt ett eget hus och en trädgård. Den i ekonomiskt afseende mindre lyckligt lottade har blott ett litet hus och en obetydlig trädgård, men huset är alltid försedt med en veranda eller i dess ställe ett stort fönster, som upptager större delen af väggen och räcker ända ned till golfvet, och trädgården har alltid en liten vattenbassäng samt lummiga träd och doftande rosor.

Den som för första gången vandrar genom Teherans långa, smala, dammiga gator, anar icke, att innanför de en-

formiga, gråa lermurarna små trädgårdar och hus äro belägna. I muren ser han blott här och hvar en järnbeslagen träport med en stor portklapp af järn, med hvilken hvarje besökande bultar några skarpa slag, innan han slipper in. Från porten leder en liten gång eller förstuga till trädgården, som måste passeras, då man vill inträda i det midt emot belägna huset. På verandan eller i fönstret, som för det mesta är öppet eller medelst en hvit gardin till hälften slutet, sitter timme efter timme husets egare och röker sin kalian, under det att han låter sina blickar sväfva ut öfver trädgården eller betraktar den turkos han bär i sin ring. Ädelstenens rena, blåa färg påminner honom om himmelens, och han påstår, att då han vid bekymmersamma tillfällen betraktar densamma, hans sorger försvinna och han ser framtiden lika ljus och molnfri, som turkosen är ren och fri från fläckar.

Äfven under högsommaren, då temperaturen är odräglig på gatorna, är det friskt och svalt i ett sådant hus. Fönster och dörrar öppnas, så att drag uppstår, trädgården öfvergjutes med vatten från bassängen, och då solen når fram till fönstret, finnes alltid en skuggrik plats i trädgården, där man slår sig ned på utbredda mattor.

Men de persiska husen hafva äfven i bildlik mening sina skuggsidor. De äro uppförda af soltorkad lera, och taket, som är platt, består af bjälkar, öfver hvilka ett lager af jord, ris och halmblandad lera är tillstampadt. Det är klart, att ett sådant tak, ej kan motstå ett ihållande regn, och detsamma är fallet med murarna. De skador, som af sådan anledning årligen inträffa, repareras nödtorftigt, men någon ändring i byggnadssättet införes icke. En europeisk byggmästare skulle gråta vid åsynen af dylik byggnadskonst.

Vintern 1889—90 föll ovanligt mycket snö och regn i Teheran, och ett stort antal hus instörtade. Man har beräknat, att byggnader till ett värde af 100,000 toman (= 5 millioner kronor) förstördes under vinterns lopp. Man ser ännu hela kvarter, som ligga i ruiner och likna ett virrvarr af lerhögar.

I Persien anses det oerhördt om ett hus står i tio år. Detta är höjden af stabilitet. Då schahen låter uppföra nya

lustslott eller paviljonger, fordrar han af sina byggmästare, att de skola garantera nybyggnadens bestånd under tre år!

Äro det gemena folkets boningar täcka och tilltalande för européen, så äro de rikas och mäktigas palats verkliga under af lyx och prakt och deras trädgårdar förtrollande. Under vår vistelse i Teheran hade vi, tack vare audienser, inbjudningar och visiter, tillfälle att se flera dylika palats, men ett af de skönaste, kanske det allra skönaste af dem alla, var Emaret Sepa Salar, det slott som ställts till den svensk-norska beskickningens förfogande.

Innan jag öfvergår till att i korthet beskrifva detta palats och vårt hvardagslif därstädes, må det tillåtas mig att nämna några ord om tvenne män, hvilkas namn äro nära förknippade därmed.

Mirsa Nabi Khan, en perser, som var egare till den stora trädgård, hvilken nu omgifver slottet, hade flera söner, af hvilka två skulle spela en betydelsefull roll i Persiens politiska historia. Den äldre af dem, Mirsa Hussein Khan, var persisk konsul i Bombay under det engelsk-persiska kriget vid Persiska vikens kuster. Här lyckades han föra engelsmännen bakom ljuset, så att kriget slutade på ett för dem synnerligen ofördelaktigt sätt. Såsom konsul i Tiflis skickades han till Petersburg, där han förmådde Ryssland till en för Persien fördelaktig intervention i kriget. Dessa båda framgångar beredde honom en lysande framtid. Han utnämndes till persisk ambassadör i Konstantinopel, befordrades sedan till justitie- och handelsminister, samt slutligen till utrikesminister och storvesir. Under schahens resa till Bagdad företog han en pilgrimsfärd till Mekka, återvände som hadschi, men föll därpå för någon tid i onåd. Inom kort blef han dock åter tagen till nåder, schahen skänkte honom en större förmögenhet samt gjorde honom till Sepa Salar eller marskalk. Då han för andra gången fallit i onåd, skickades han som guvernör till Khorasan, där han dog i Mesched år 1881.

Det är denne man, som år 1875 uppförde det efter honom uppkallade Emaret Sepa Salar. Efter hans död ärfdes en stor del af hans rikedomar och alla hans titlar af hans broder Jahija Khan. Denne, som i flera år hade studerat i

Paris, beklädde en hög ställning vid hofvet. Det var en egendomlig händelse, som han hade att tacka för sin lycka. År 1860 gjorde schahen en pilgrimsresa till Kum. Vid stationen Haus-i-Sultan hade lägret provisoriskt blifvit uppslaget, haremsdamerna voro mot vanan i schahens eget tält, och han hade befallt Jahija Khan att icke släppa in någon. Då öfvereunucken Hadschi Mubarek fordrade inträde, vägrade därför Jahija Khan att öppna och yttrade, att vägen till schahens tält ledde öfver hans döda kropp. Eunucken blef ursinnig, drog sin dolk och tillfogade Jahija Khan ett långt, djupt sår öfver kinden och näsan. Märkena därefter synas ännu tydligt, och d:r Hybennet berättade, att såret var så djupt, att tvenne tänder i öfverkäken blefvo fullkomligt skilda från sina rötter. Då schahen fick kännedom om våldsdådet och om Jahijas mod, befallde han, att eunucken skulle halshuggas på platsen och hans stora rikedomar gifvas åt Jahija Khan. — I förbigående må nämnas, att halshuggning icke sker på samma sätt i Persien som i Europa. Brottslingen lägges nämligen på ryggen med bundna händer, bödeln sticker venstra handens lång- och pekfinger i hans näsborrar, böjer hufvudet bakåt och skär med en skarp knif af halsens mjuka delar, hvarefter hufvudet med en kraftig knyck brytes af.

Jahija Khan blef därefter hofminister, guvernör i Masenderan och Farsistan, samt slutligen utrikesminister. Från denna ställning störtades han för ett år sedan och är nu Muchir-ed-Dovleh (»rikets befullmäktigade») eller justitie- och handelsminister. Sedan många år tillbaka är han gift med schahens syster och har således icke rättighet att vid hennes sida hafva någon annan hustru. Med henne har han en son, Mirsa Hussein Khan, Motamed-ul-Mulk (»rikets förtroende»), som är gift med en dotter till kronprinsen, Veliad, Mussafar-ed-Din Mirsa, generalguvernör i Tabris.

Emaret Sepa Salar, som tillhör schahen, men bebos och förvaltas af Muchir-ed-Dovleh, är beläget i kvarteret Mahálleh-Därvaseh-Schimran (mahálleh = kvarter, därvaseh = port, schimran = landsbygd). Kvarteret kallas så, emedan det ligger nära den port, genom hvilken vägen leder ut till de friskt och svalt belägna byar vid Elburs' fot, dit schahen,

de förnäma och européerna i Teheran flytta, då vistelsen i staden till följd af sommarhettan blir odräglig.

Utanför slottet löper den breda allé, där hvarje år, tjugu dagar före månaden moharrems ingång (år 1890 den 15 augusti), kameloffret hembäres. Denna religiösa fest kallas »kurban-bajram» (offerfesten) och firas till minne af Abrahams offer. Den skall beskrifvas i ett senare kapitel.

Ifrån denna allé kommer man genom en stor port till den del af palatset, där vi först blefvo mottagna af Muchir-ed-Dovleh. I jordvåningen finnes en stor grottlik spegelsal med bassäng och vattenkonster, och i öfre våningen stora spegelsalar, där vi mottogo förnäma besök. Genom en hvalfport kommer man in i en vidsträckt trädgård, hvilken utbreder sig framför den del af palatset, som vi bebodde. Denna del, hvilken utgjordes af en lång, smal byggnad, vette med sin yttre fasad mot den gata, som leder till Schimran-porten. I öfre våningen var en väldig salong med mattor och europeiska möbler, hvars tre kolossala fönster vette mot trädgården. Till venster därom låg förste hofjägmästarens sofrum och till höger trenne mindre förmak, genom hvilka man kom ut i den jättestora matsalen. Denna var ständigt ljus och luftig, emedan båda långsidorna till hälften bestodo af fönster, som alltid stodo öppna. Den ena fönsterraden vette åt trädgården, den andra åt gatan.

Bottenvåningen bestod af ett förmak och tre sofrum. Ett par af dessa voro försedda med pelarverandor, och här rådde ständigt en frisk svalka.

Våra sofrum voro verkliga mönster af komfort och bekvämlighet. Den breda sängen var omgifven af ett ogenomträngligt moskitonät, på skrifborden funno vi alla upptänkliga skrifmaterialier, jämte utmärkta cigarrer och cigarretter m. m. Midt på golfvet stod ett rundt mahognybord med lampor, ljus och blomstervaser. Byråar, soffor, stolar och andra nödvändiga möbler fattades naturligtvis icke. I väggarna funnos, såsom i alla persiska hus, nischer (taktsche), där vi kunde lägga in diverse småsaker. För de flesta af dessa behagliga anordningar hade vi d:r Hybennet att tacka, ty han hade fått i uppdrag att ordna allt på bästa sätt.

Hvar och en af oss hade tre i svart livré med silfvergaloner klädda betjenter, som hela dagen stodo i vestibulerna utanför våra rum; vi behöfde blott ringa med en klocka för att få se dem alla tre i dörren, färdiga att utföra hvad vi behagade befalla.

Vår matordning var följande. Tidigt på morgonen drucko vi te och kolsyradt vatten med is. Klockan 12 intogs frukost i den stora salen. Häri deltog alltid Muchir-ed-Dovleh och vanligen Motamed-ul-Mulk, och fyra eller fem gäster voro dagligen inbjudna så väl till frukost som till middag. Vid salens ena sida var ett rikligt svenskt smörgåsbord dukadt, och midt på golfvet det långa frukost- och middagsbordet med en rad af blomstervaser och kandelabrar. På frukostmatsedlarna förekommo vanligen sex till åtta rätter och till middag fingo vi tio à tolf. Då vi därjämte trakterades med nio olika slags vin, kan man tänka sig att schahens gäster icke ledo nöd i Teheran. Sexton betjenter passade upp vid bordet, och bakom hvarje bordsgäst stod en lakej, som jagade bort flugor med en flätad vifta. Måltiderna afslutades med ett rikligt och omvexlande urval af Irans bästa fruktsorter, mogna, rodnande aprikoser med en doft, som icke kan uppnås i våra orangerier, apelsiner, körsbär, äpplen, mandlar, pistacier, samt inlagda frukter och sylter.

Efter frukosten och under månskenskvällarna äfven efter middagen, som intogs klockan 7, slogo vi oss ned i trädgården omkring bord, som dignade under tyngden af kaffeservisen, jämte tobak, utsökta likörer och andra förfriskningar.

Trädgården, som låg framför slottets inre fasad, var utan jämförelse den skönaste vi sett i Teheran. Från fönstren i våra sofrum kunde vi se långt in i de ändlösa, med fin sand beströdda gångar, som genomskuro densamma i flera riktningar. Dessa gångar voro beskuggade af lummiga träd, hvilkas täta löfverk utestängde hvarje solstråle och ständigt bibehöll frisk svalka under de naturliga hvalfven. Blott den karakteristiska middagsvinden, som blåste mellan 11 och 2, eller de hvirfvelvindar, som någon gång uppstodo vid sextiden på aftonen, satte dessa träds kronor i rörelse.

ANMÄLAN.

Den utomordentliga beskickning, som Sveriges och Norges konung förlidet år afsände till schahen af Persien — den första efter nära två hundra år, som öfverbragt helsningar från en svensk monark till herskaren öfver det underbara sagolandet i östern — omfattades i hela vårt land med det lifligaste intresse. Anledningen härtill är lätt funnen. Ty knappast gifves det väl någon, för hvilkens öra icke ordet Orienten har en bedårande klang, i hvilkens minne det icke återkallar de brokiga, tjusande bilderna ur den af alla kända och beundrade sagocykeln »Tusen och en natt». Visserligen har våra dagars forskning beröfvat österlandet mycket af det mystiska skimmer, som fordom hvilade däröfver, väl har den vesterländska kulturen banat sig väg äfven till östern och omskapat en del af dess ursprungliga förhållanden, men ännu hafva dessa fjärran länder bevarat så många egendomligheter, ännu hvilar öfver deras kultur och folklif så mycket af den forna glansen, att vi alltjämt med lifligaste intresse lyssna till enhvar, som för oss öppnar denna främmande, underbara värld.

Såsom djärf resande i Orienten och såsom lycklig berättare af det där sedda och upplefvade har herr ***Sven Hedin*** redan gjort sig fördelaktigt känd. Då han fick uppdraget att såsom tolk åtfölja den ofvannämnda beskickningen, var det alltså från hans hand man väntade en för offentligheten afsedd skildring af den minnesrika färden. Detta hopp har nu förverkligats. I den bok, som härmed öfverlemnas åt den svenska allmänheten, redogör herr Hedin på ett lifligt och underhållande sätt för beskickningens öden, dess resa till och vistelse i Persien. Präktiga taflor af österländskt lif upprullas för våra blickar, lysande fester, om hvilkas glans den med Orientens förhållanden obekante knappast kunnat drömma, skildras med lefvande åskådlighet, färgrika naturscenerier och historiska bilder från det sagorika landets forntid tecknas med kännarens säkra hand.

Arbetets intressanta innehåll samt dess synnerligen vackra och i sitt slag allenastående utstyrsel berättiga undertecknade till den förhoppningen, att det från allmänhetens sida skall röna ett välvilligt mottagande.

"Konung Oscars beskickning till Schahen af Persien"

utkommer under loppet af detta år i omkring 12 häften à 1 Krona.

Arbetet illustreras af ej mindre än 40 helsidsplanscher i ljustryck, talrika vignetter i texten samt fint utförda porträtt af H. M:t konungen, schahen af Persien, beskickningens medlemmar och flera persiska notabiliteter.

Stockholm i september 1891.

Samson & Wallin.

Stockholm, tryckt i Central-Tryckeriet, 1891.

Konung Oscars Beskickning till Schahen af Persien år 1890

af

Sven Hedin

Med talrika illustrationer

Stockholm
Samson & Wallin
i distribution

Häft. 5, 6 och 7.

Pris 3 Kronor.

Vid gångarnas sidor, vid randen af klara kanaler växte törnroser af sådan färgprakt och doft, att man svårligen kunde få se skönare i själfva Schiras. I trädgårdens bortre del låg en damm, som var så stor, att vi frågade Muchir-ed-Dovleh, hvarför han icke skaffade sig en ångbåt för att därmed göra små lustresor till sjös. Från denna bassäng, som låg högre än de öfriga anläggningarna, strömmade vattnet i brusande kaskader ned i kanalerna, hvilka som ett nätverk förgrenade sig öfver hela trädgården.

»Hvad tror ni detta vatten kostar mig?» frågade Muchir-ed-Dovleh, och då vi icke vågade gissa, svarade han: »hundra tusen francs om året.» Det kommer ifrån Elburs' källor och smältande snömassor samt ledes till Teheran genom underjordiska kanaler (kennats).

I trädgårdens inre låg en stor fyrkantig platform af sten. Dess midt upptogs af en bassäng med springvatten. Vid dess sidor växte åldriga träd, och här spelade hvarje afton en och en half timme före solnedgången en musikkår af fyrtio ynglingar från högskolan i Teheran välkända europeiska stycken och persiska melodier. Tvenne aftnar fingo vi också göra bekantskap med den persiska musiken. Musikanterna voro tre, en var violinist, den andre slog på en egendomlig trumma, och den tredje sjöng dessa entoniga, melankoliska melodier, som dock göra ett så gripande intryck på åhöraren och som aldrig tyckas blifva för gamla.

Man må icke tro, att vår värd Muchir-ed-Dovleh var en af dessa ortodoxa och stränga muhammedaner, som fördöma vinet, som sitta orörliga och högtidliga på golfvet och som icke tala mer än de behöfva och då blott i bildlika och blomsterrika fraser.

Nej, han gjorde snarare intryck af att vara en fin och belefvad fransman; han var ytterst artig och uppmärksam, han talade en elegant och ledig franska, han tålde inga tomma glas, och själf med bägaren i hand talade han gärna, trots sina hvita hår, om vin, kvinnor och sång. Dock iakttog han alltid måtta, och då han ansåg tiden vara inne, steg han upp och drog sig tillbaka till sina enskilda gemak.

Ganska egendomligt var det att iakttaga förhållandet mellan far och son. Motamed-ul-Mulk förblef alltid stående på behörigt afstånd i faderns närvaro och satte sig icke, förrän denne inbjudit honom därtill. Han rökte aldrig, då Muchir-ed-Dovleh var tillstädes, och drack ej, förrän denne gifvit honom tillåtelse.

Än egendomligare är förhållandet mellan tvenne persiska bröder. Den yngre behandlas af den äldre nästan som en slaf. Han vågar icke sitta, icke röka, icke tala förrän han fått lof därtill. Han skickas af den äldre som en betjent än hit, än dit. Finnas flera bröder i huset, så tyranniseras alla af den äldste och den yngste af alla de öfriga.

Under månskenskvällarna brukade vi sitta länge i trädgården. En gång kommo vi sent hem från ett gästabud, men funno icke desto mindre våra persiska vänner därute och ett helt batteri af champagnebuteljer på platformen. Stämningen blef om möjligt gladare än vanligt, och vi skildes först efter midnatt.

Det låg en stämning från »tusen och en natt» öfver dessa aftonstunder, och denna förhöjdes än mer genom de lekande verser, som Muchir-ed-Dovleh citerade från Saadis »Gulistan», Hafis' »Divan» och andra persiska skalders skrifter. Se här några prof bitar.

Om trädgården sjunger Saadi: »Blomsterdoft och fågelsång låta förnimma sig, det är glädjens dag och tid att lustvandra. Vinden låter bladen falla, och zefiren förtrollar ängarna. Träden hafva skjutit knopp, näktergalarna äro hänförda, världsalltet har föryngrats, och vännerna samlas för att glädja sig. Det finnes en ros i vår trädgård, hvars växt öfverträffar cypressens.» (Med rosen menar skalden en ung flicka, och cypressens raka stam är sinnebilden af en smärt kvinnogestalt.)

Om våren sjunger han: »Nåvrus' (nyårsdagens) konungadöme har upprest sitt standar på landet. Köldens härar, som förorsakade oss så mycket lidande, hafva dragit sig tillbaka, och bergskammarna hafva blifvit beröfvade sin hufvudbonad af hermelin. Solstrålarnas eskader har börjat sina plundringståg. Vid ängens nyförmälda blomster har zefiren fäst alla

de pärlor, som de törstiga molnen upphemtat ur hafvets sköte. Se denna luft, hvaröfver själfva paradiset tyckes förvånadt! Se denna nejd, hvars vänskap själfva himmelen söker! Liksom för att fira morgonen hafva trädgårdens näktergalar (»bulbul») uppstämt sina sånger, det är då tid att vidröra harpans strängar.»

En dryckessång af Hafis lyder på följande sätt: »Kom, munskänk, med en bägare af detta purpurfärgade vin, så att mitt hjärta och min själ må fröjdas åt dess kraft. Gif mig det, att det må befria mig från sorgerna och visa mig till kära vänners lag. Kom, munskänk, med detta vin, som lifvar själen och som å nyo uppmuntrar mitt sorgsna hjärta. Skänk i, på det att jag må uppslå mitt tält utanför denna värld eller i himmelen. Kom, munskänk, med detta lifgifvande vin, att det må skänka mig lycka och visdom. Gif det åt mig, som har förlorat hjärtat och som är nära att öfvergifva lycka och visdom. Kom, munskänk, med detta vin, som låter hvarje tanke försvinna och som skulle bränna upp skogen, om lejonet drucke däraf. Skänk i, på det att jag må kämpa med himmelens lejon (stjärnbilden) och sönderslita den snara, som satan lagt ut. Kom, munskänk, med detta vin, som ännu ingen vidrört eller smakat och som finnes på en ort, där man blott andas frihet. Gif det åt mig, som skall falla i vanrykte och som skall blifva en tillbedjare af vin och glas.»

Se här några persiska ordspråk:

»Tålamod är nyckeln till lyckan.»

»Då vattenstrålen uppnått sin höjdpunkt, faller den ned.»

»För en myras boning är morgondaggen ett störtregn.»

»En bondes helsning är icke alltid utan bitankar.»

»Då dropparna samla sig bilda de ett haf.»

»Dufvor med dufvor och falkar med falkar.»

»En tjenare utan lön befaller öfver sin herre.»

»En enda blomma bebådar icke våren.»

»Den, som umgås med dåliga menniskor, blir slutligen själf dålig.»

»Om man också gifver hela världen åt en tiggare, skall han aldrig blifva annat än en tiggare.»

»En enda hand åstadkommer intet buller.»

»Tålamodet är bittert, men dess frukt god.»

Muchir-ed-Dovleh var mycket bevandrad i den persiska poesien, och det roade honom att citera ordspråk och verser, som passade till situationen. Särskildt erinrar jag mig hvad han yttrade, då jag uttalat en önskan att komma till Samarkand. Han berättade, att Saadi gjort en resa till denna stad och till landet Badakschan i Pamir, men han hade ångrat denna färd, emedan invånarna icke motsvarade hans förhoppningar, och efter hemkomsten skref han:

»Ägger, kuh-i-Badakschan lál järded, bedidare Badakschani nä järsed», d. ä. »om Badakschans berg också voro af rubin, skulle det för Badakschanernas skull icke löna mödan att resa dit.»

Men Muchir-ed-Dovleh måtte hafva ångrat, att han sökt afskräcka mig, ty han hade genast följande vers till hands: »Om mitt hjärta kunde eröfra turkinnan i Schiras, skulle jag för födelsemärket på hennes kind erbjuda henne Samarkand och Buchara», hvarmed skalden vill säga, att dessa båda städer voro det enda, som vore värdt att bjudas den sköna.

De tolf dagar vi tillbringade i Teheran förflöto alla på detta glada och angenäma sätt. De försvunno blott allt för hastigt, och vi hunno knappt att känna oss hemmastadda i det gamla sagolandet och öfvertyga oss om att alla de underbara ting vi sågo voro verklighet, förrän de flytt sin kos och blott minnet återstod.

Än bjödos vi af schahens vesirer att i gungande praktvagnar, åtföljda af ryttareskort och rikt utstyrda paradhästar, besöka de kungliga lustslotten, än fördes vi att åskåda lysande truppmanövrer, än häpnade vi vid åsynen af de skatter, som ligga hopade i Nasr-ed-Din Schah's muséer, än genljöd i våra öron den persiska musiken och de fosterländska sångerna.

Då väderleken var för varm eller vi kände oss trötta, stannade vi i trädgården eller våra svala gemak; ville vi åter göra en promenad i vagn i staden eller dess omnejd, hade vi blott att säga ett ord, och schahens ekipager stodo strax färdiga utanför slottets port. Åtföljda af en skara ryttare, gjorde

vi mången sådan utfärd, under hvilken vi alltid med största förvåning begapades af teheranborna. Då vi efter en omvexlande dag återvände till palatset, där såväl ut- som invändigt en mängd soldater ständigt höllo vakt, funno vi våra rum rikt upplysta med lampor och ljus. Och när vi slutligen uttröttade drogo oss tillbaka inom moskitonäten, söfdes vi till ro af nattfläktens sus i popplarna och näktergalens sång i den ljumma sommarnatten.

Med ett ord, den gästfrihet och frikostighet, hvarmed vi öfverhopades af schahen och hans justitieminister, skola hos oss ständigt stanna i ett oförgätligt och tacksamt minne, och våra tankar skola alltid gärna sväfva bort till Emaret Sepa Salar och dess blomsterrika trädgård.

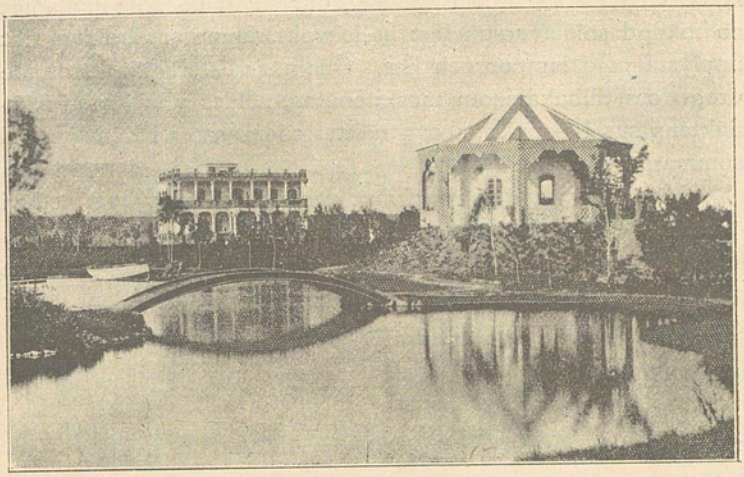

Emin-ed-Dovlehs park.

TJUGUSJETTE KAPITLET.

Fester i Teheran för konungens beskickning.

Både många och lysande voro de fester, som under vår vistelse i Teheran anordnades för konungens beskickning. Redan andra dagen hade vi inbjudits till middag hos Englands minister, Sir Henry Drummond Wolff. Förutom flera af de öfriga beskickningarnas chefer och medlemmar, märktes vid middagen storvesiren Emin-e-Sultan, som för tillfället är schahens högra hand och Persiens näst mäktigaste man. Han är helt ung, endast ett par och trettio år, och gör med sitt friska och intelligenta utseende ett godt och behagligt intryck.

En annan framstående gäst var Iskender Khan, kusin till emiren af Afganistan Abdurrahman Khan. Han är ovanligt storväxt, men ser treflig ut och är känd för att ega ett godt och skämtsamt lynne. Jämte afganska, persiska och turkiska talar han obehindradt ryska och engelska. Af politiska skäl vistas han nu under persiskt beskydd samt umgås gärna med engelsmännen. Synnerligen intressant var att höra honom tala om afganska kriget, i hvilket han själf under vexlande öden deltagit och hvars minsta detaljer han tycktes väl känna.

Af särskildt intresse för mig var det att till bordsgranne hafva den berömde resanden general Gordon, som åren 1873 och 1874 deltog i Sir Forsyth's politiska mission till Ostturkestan. General Gordon, som därifrån återvände öfver Pamir och Oxus' källor, har öfver sin resa utgifvit en värdefull skildring med titel: »The Roof of the World» (Pamir kallas nämligen af sina invånare »världens tak»).

Den 29 maj gaf schahens tandläkare, general Hybennet Khan, middag för beskickningen. Inbjudna voro förutom vi blott franske ministern de Balloy med sin drogman, schahens förste lifmedikus d:r Feuvrier, bergsingeniören M. Vauvillier, professor vid Teherans högskola, general Gebauer och d:r M. Hybennet. Sedan gästerna slagit sig ned vid bordet, spelades af general Gebauers musikkår svenska folksången, samt därpå andra fosterländska stycken, såsom: »Ack Värmeland du sköna», »Spinn, spinn», »Finska rytteriets marsch», »Mandom, mod», »Ulfåsamarschen» m. fl. Det var säkert första gången så många skandinaver voro samlade under samma tak i Teheran, och denna omständighet i förening med den stämning, som hemlandstonerna väckte, gjorde att vi litet hvar tyckte oss förflyttade till det fjärran landet i norden.

Under middagens senare hälft uppsteg d:r Hybennet Khan och föreslog i varma, till hjärtat gående ordalag H. M:t konungens skål, som åtföljdes af svenska folksången. Nästa skål dracks för förste hofjägmästaren Treschow och missionen i sin helhet. Under de aderton år vår värd tillbragt i schahens tjenst, hade det ständigt varit hans lifligaste önskan att en dag få i Teheran helsa en svensk-norsk beskickning

välkommen, och nu hade denna dag randats. Förste hofjägmästaren Treschow svarade och föreslog sedan en skål för vår gästfria värdinna, Madame Hybennet, samt värden, som i så många år och på ett så förtjenstfullt sätt representerat det svenska namnet och gjort detsamma hedradt i fjärran land. Vid slutet af middagen lyckönskade missionens chef på ren svenska den nye svenske kommendören. Förste hofjägmästaren hade nämligen vid detta tillfälle å H. M:t konungens vägnar till d:r Hybennet öfverlemnat kommendörstecknet af Vasaorden. Skålen följdes af ett dundrande niofaldigt hurra, som gjorde synnerligt god effekt bland de öfriga bordsgästerna. Sedan d:r Hybennet anhållit att genom förste hofjägmästaren Treschow få till H. M:t konungen framföra sin underdåniga tacksamhet för den stora utmärkelse, som kommit honom till del, var middagen slut, och en del af gästerna spridde sig i salongen och doktorns arbetsrum, medan andra föredrogo den prydliga verandan och den lilla trädgården, i hvars bassäng nu mångfaldiga kulörta lyktor speglade sitt brokiga sken, allt under det att musiken fortfarande spelade svenska och norska melodier. Såsom en kuriositet må nämnas, att vi på kvällen bland annat trakterades med — en halfbutelj svensk punsch! Saken var nämligen den, att jag för fem år sedan öfverraskade d:r Hybennet med fyra halfbuteljer af nämnda vara. Under min vistelse i Teheran tömde vi de tre, drickande endast ett halft glas per man om dagen, så länge de räckte. Den fjärde lofvade doktorn skulle få ligga orörd i vinkällaren tills nästa gång en svensk gästade hans hus. Föga kunde jag då ana, att jag skulle få vara med vid tömmandet af äfven den buteljen.

Efter den synnerligt lyckade och glada festen återvände vi i schahens vagnar till vårt pålats.

Klockan 5 följande dag voro vi inbjudna på te till krigsministern, prins Kamrah Mirsa Naib-us-Saltanet, i hans nya slott Emirieh. Redan i trädgården tog prinsen emot oss och ledsagade oss till den stora spegelsalen i slottets jordvåning. Denna sal, som delvis ligger under markens yta, liknar mest en grotta, hvars väldiga, spegelbetäckta hvalftak uppbäres af fyra massiva kolonner. I grottans midt finnes en bassäng,

där tjugufyra vattenstrålar med rikligt flöde sammanströmma. Golfvet är för öfrigt af hvit marmor. Vid vattenbäckenets rand stodo bord och stolar, där vi bjödos taga plats. Och så kommo de vanliga persiska läckerheterna: te, scherbet, limonad, glace och sötsaker. Prinsen var mycket artig och älskvärd samt intresserade sig särskildt för den nordiska konungafamiljen och de svensk-norska arméförhållandena. Under tiden spelade Gebauers musikkår nordiska melodier. Inbjudna voro för öfrigt blott justitieministern Muchir-ed-Dovleh och prinsens adjutant, general Abbas Khuli Khan.

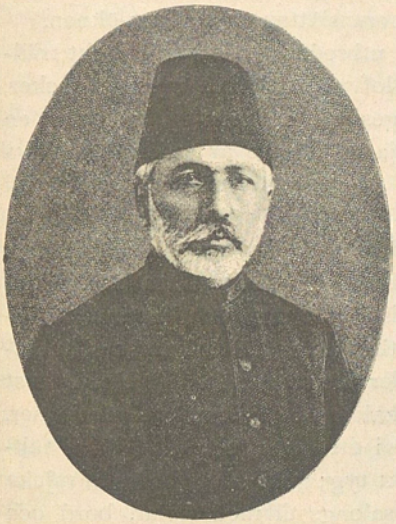

Jahija Khan Muchir-ed-Dovleh.

Efter teet förde oss prinsen upp i slottets öfre våning, som han själf visade, tydligen mycket smickrad af de fördelaktiga omdömen vi fällde. Trapporna dit upp voro af hvit marmor från Jesd i det inre Persien och pryddes af byster och statyer, som gjutits vid arsenalen i Teheran, samt af höga glaskandelabrar. Här stodo äfven drabanter med dragna sablar och förgyllda hjälmar med ett fristående lejon öfverst. Vi trädde in i en väldig sal, hvars golf bestod af teheranfajans. Väggar och tak pryddes af idel persiska målningar, och rundt omkring hela salen fanns en rad af porträtter, framställande alla Persiens konungar intill närvarande tid, alltifrån sago- och hjältekonungen Djämschid, som i »Schahnameh» (konungaboken) besjunges af Abdul Khasem Firdusi och som sägnen tillskrifver byggandet af Persepolis (»Tacht-e-Djämschid» = Djämschids torn). Bland andra syntes äfven fantasiporträtter af Cyrus, Xerxes och Darius, alla med långa, svarta skägg och sablar i händerna.

I konungarnes rad sågs öfver salens ingång äfven ett porträtt af prinsen själf. Man skulle däraf kunna tro, att han, fastän den tredje i ordningen af bröderna, hade förhoppning om att en gång få bära Persiens krona.

Från salens fönster, som räckte ända ned till golfvet, har man en präktig utsikt öfver Elburs' snöklädda kam, som norr om Teheran reser sig till betydande höjd, och i nordvest framskymtar Demavends regelbundna, krithvita hjässa, hvilken vi betraktade genom en ganska god tub. I söder ser man de låga berg, som skilja Teheranslätten från Kum-öknen.

Rundt omkring Emirieh utbreder sig en vidsträckt trädgård, som, ännu ej färdig, lofvar att blifva mycket vacker, helst som dess midt upptages af en bassäng, stor som en liten sjö. Slottet, som påbörjades för tre år sedan, lär blifva färdigt till hösten och skall då invigas med en större fest i schahens närvaro.

Klockan $^1/_2$ 8 samma dag voro vi i schahens namn inbjudna till middag hos konseljpresidenten Mirsa Ali Khan, Emin-ed-Dovleh, som är minister för post och kommunikationer. Denna middag var så till vida egendomlig, som den serverades ute i trädgården under ett stort tält. Vi blefvo först mottagna i ett annat tält, likaledes af kolossala dimensioner. Det var aflångt och slutade i ett spetsigt tak. Själfva tältduken bestod af kulört persiskt tyg; golfvet utgjordes af mjuka mattor. Möbleringen var i salongsstil med stolar, bord och soffor. Då gästerna samlats, stego vi in i det andra tältet, där middagsbordet stod dukadt. Tältstången pryddes af svenska och norska flaggor, som anskaffats af d:r Hybennet. Hedersplatsen intogs af storvesiren, Ali Äskhär Khan, Emin-e-Sultan, som på sin högra sida hade förste hofjägmästaren Treschow och på den venstra engelska ministern. Vid sidorna af värden sutto amerikanska och belgiska ministrarna. Bland de öfriga gästerna voro Rysslands, Österrike-Ungarns och Hollands chargés d'affaires, samt åtskilliga framstående perser, bland hvilka må nämnas värdens bror, ecklesiastikministern Mirsa Taghi Khan, Medjed-ul-Mulk, f. d. guvernören i Kurdistan Mirsa Mohamed, Eghbal-ul-Mulk, hofintendenten Mechdi Khuli Khan, Medjed-ed-Dovleh, Aga Ali, Emin-e-Hussur, som

är minister för »obetalda skatters indrifvande», Ali Khuli Khan, Mockber-ed-Dovleh, minister för telegraf och undervisning, samt Mirsa Fet Ali Khan, Schah-e-Divan, f. d. guvernör i Schiras. Den sistnämnde hade för två år sedan förlorat sin ställning, då provinsen Farsistan med hufvudstaden Schiras skildes från det ämbetsområde, som dittills stått under generalguvernörens i Isfahan prins Sel-i-Sultans förvaltning.

Vidare sågos vid bordet finansministern Mirsa Ismail Khan, Emin-ul-Mulk, som är bror till storvesiren; lifmedikus Bekmes Emad-ul-Atteba, som är armenier, men för en kvinnas skull blifvit tvungen att öfvergå till muhammedanismen; värdens, Emin-ed-Dovleh's son, Mirsa Mohsin Khan, Munchi-Hussur — en titel, som betyder att han är handsekreterare hos schahen. Redan hans ålder anger, att detta är blott en tom titel. Han är nämligen en fjorton års pojke, som för öfrigt ser mycket bra ut och är förlofvad med en dotter till f. d. ambassadören i Konstantinopel, Mirsa Mohsin Khan, Muin-ul-Mulk. Slutligen får ej glömmas vår adjutant, general Mirsa Ali Ekbär Khan, Nagasch-Bachi (»målarnes chef»), som är professor i målarekonst och franska språket vid högskolan och ständigt var vår trogne ciceron under vistelsen i Teheran.

Middagen var fin och riklig, hvad såväl rätter som viner angår. Efter dess slut gingo vi ut i trädgården, där nu en otalig mängd kulörta lyktor skimrade som irrbloss mellan träden. Här och hvar i bersåer och lundar serverades dryckesvaror, tobak och förfriskningar. Ett hundratal herrar och damer ur den europeiska kolonien hade inbjudits till denna senare del af festen. Det var ganska egendomligt att se en sådan blandning af europeiska och persiska dräkter vid lyktornas och månens sken. I en bersåa sutto några tyska och österrikiska officerare, som äro instruktörer i den persiska armén, och skämtade vid fyllda glas; i en annan hade ett tjugutal hvitklädda damer samlats omkring en bassäng, ur hvars vatten stearinljus stucko upp. Guldfiskarna tycktes mycket förvånade öfver denna ovanliga upplysning, där de i stim ströko omkring ljusen.

Till gästernas förströelse hade värden arrangerat en dans, som utfördes af tvenne persiska gossar, klädda i hvita, af-

ganska kläder. Sex musikanter spelade flöjt och trummade, under det att gossarne dansade, sjöngo och gestikulerade. Vid elfvatiden serverades supé i tälten, och så var den ståtliga festen slut.

Söndagen den 1 juni voro vi, »au nom de S. M. Impériale le Chah», inbjudna till frukost af schahens förste tolk, pressministern Etemad-e-Saltanet, i lustslottet Sahibchranieh, som är beläget två timmars väg från Teheran, nära byn Niaveran vid foten af Elburs. Här tillbringar schahen hvarje sommar en eller annan vecka, innan han beger sig ut på sin stora sommarresa i Elburs. En god väg, beskuggad af mullbärsträd, popplar, plataner och andra träd, leder dit ut. Man passerar slottet Kasr-i-Kadschar, myntet och flera byar. Förutom missionen voro blott Emin-ed-Dovleh och doktorerna Feuvrier och Bekmes Emad-ul-Atteba närvarande. Efter en riklig frukostmiddag besågo vi det sköna slottet, samt åkte därefter, sedan den värsta hettan var öfver, åter tillbaka till Teheran.

Slutligen må, på tal om middagar nämnas, att vi näst sista dagen af vår vistelse i Teheran voro inbjudna till Österrike-Ungarns chargé d'affaires, herr Rakobsky. Storvesiren och konseljpresidenten voro de enda närvarande perser.

Som man ser, mottogos vi öfverallt med den största artighet och gästfrihet, och för visso ligger det ingen öfverdrift i den försäkran, som jag hörde af flera européer och perser, att aldrig förut någon mission till schahen af Persien mottagits på ett så lysande sätt som konung Oscars beskickning.

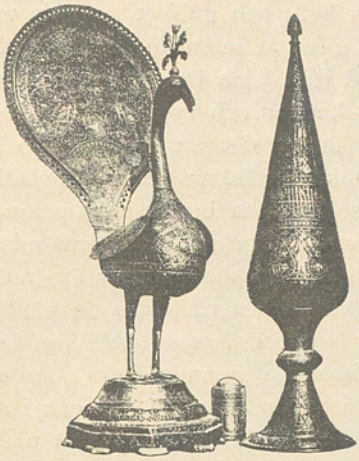

Bronsprydnader från Isfahan.

TJUGUSJUNDE KAPITLET.

Schahens museum och stall.

Onsdagen den 28 maj besågo vi schahens museum, därvid åtföljda af storvesirens broder, finansministern Emin-ul-Mulk, som är öfverintendent vid museet, d:r Hybennet och hans broder samt adjutanten, general Mirsa Ali Ekbär Khan.

Man inträder från en af borggårdarna i en smakfull vestibul med en trappa, vid hvars öfre del till venster en stor port är belägen. Porten är försedd med ett stort säkerhetslås, förseglad med schahens sigill. Låset kan öppnas blott af schahen och hans finansminister, ty endast de hafva hvar sin nyckel, och ingen annan får bryta sigillet. Nu var det

den senare, som öppnade och därmed gaf oss tillträde till den stora sal, där schahen förvarar sina skatter. En storartad anblick möter redan vid tröskeln. Taket med sin rad af hvalf i blått och hvitt och golfvet med sin mosaik af mångfärgade fajanser gifva åt salen en karakter af gedigen prakt. På något afstånd från båda långsidorna står en rad af fyrtio länstolar, hvilkas karmar och ryggstöd äro beslagna med massiva guldplåtar, under det att sitsarna äro klädda med röd sammet. Från taket nedhänga jättestora glaskronor, i hvilkas otaliga facetter solstrålarna brytas i alla prismats färger. Mellan de höga fönstren utspringa mot salens midt kraftiga väggpartier, i hvilka glasskåp och montrer äro anbragta. För att ens närmelsevis kunna beskrifva alla de märkliga och dyrbara ting, som förvaras under dessa glasskifvor, och blott flyktigt omnämna de historiska minnen, som äro därmed förknippade, fordrades att man i flera dagar och i sällskap med en sakkunnig person uppehållit sig i museet under ständigt frågande och antecknande. Jag måste nu inskränka mig till följande korta skildring, hemtad ur minnet.

Då man börjar ronden på venstra långsidan af den rektangulära salen, häpnar man öfver den mängd diamanter, som i etuier, på tallrikar och i vinglas förvaras i de första montrerna. Bland andra finner man där den beryktade Darja-i-Nur eller »ljushafvet» äfvensom flera diadem, smycken och agraffer, fullsatta af vattenklara, slipade diamanter.

På hyllorna i ett annat skåp ligga hela rader af ovanligt stora, dels slipade, dels oslipade ädelstenar: safirer, rubiner, smaragder, turkoser m. m.

Längre fram förvaras gamla dyrbara vapen af brons med guldinläggningar och silfverornament, såsom hjälmar, sköldar, spjut, pistoler, gevär, benskenor, samt pansarskjortor och bälten.

En servis för kaffe »à la turca» består af idel infattade små runda turkoser, alla lika stora. Innersidan af en bronsskål var likaledes besatt med turkoser, som från skålens centrum radielt utstrålade mot kanten, tilltagande i storlek inifrån utåt.

Under en fristående monter förvarades kajanidernas krona, till formen liknande en biskopsmössa och öfversållad med idel

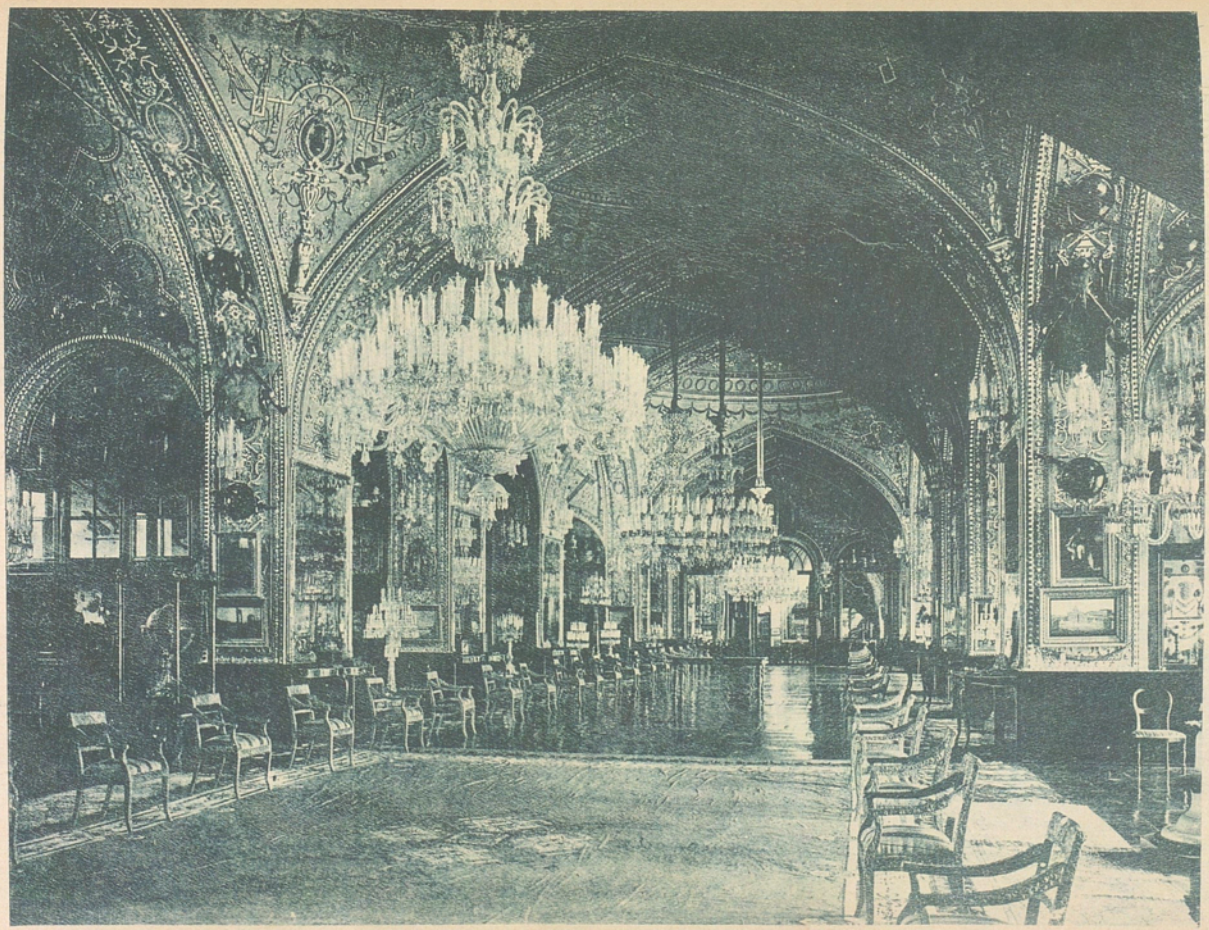

Schahens museum.

äkta pärlor och infattade ädelstenar. En krokig sabel, hvars balja äfven gömdes under pärlor, hade tillhört dynastiens grundare, Aga Muhamed Khan, och en annan liknande sabel hade burits af hans brorson, Fet Ali Schah.

Den bekanta jordgloben af nära två fots diameter står under en fristående glaskupa. Hela ytan är tätt beklädd med ädelstenar af olika färg: meridianerna och breddgraderna framställas genom den guldinfattning, i hvilken ädelstenarna sitta fästade, och det kolossala fotstället af guld är prydt med ornament, som bildas af dyrbara stenar och pärlor.

Längst bort i salen låg en matta med obeskrifligt smakfulla guldbroderier, och på väggarna i tre glasskåp hängde alla schahens europeiska och persiska ordnar.

I en liten mineralsamling märktes bland annat en kalkspat från Grönland.

I glasskåpen vid salens andra långsida voro förvarade bland dyrbara serviser af silfver, guld och porslin en mängd obetydliga europeiska föremål, såsom klockor, vaser och statyetter. Här stod äfven en vacker och smakfullt arbetad modell till det persiska fartyget »Persepolis», som ligger förankradt vid Buschir.

På små väggfasta bord här och hvar i salen voro uppställda dyrbara presenter från europeiska monarker, bland annat en hel uppsättning af ljusstakar, kandelabrar, klockor, skålar m. m. af malakit.

Midt på golfvet framför ingången ligger på en liten fotställning den kända meteorstenen, som för ett år sedan flyttades hit från sin förra plats vid en bassäng på borggården. På ett papper bredvid meteoriten stod en persisk inskrift, som i öfversättning lyder sålunda: »I närheten af Bugîn och Echtehard hörde man i Hedschras 1298:de år plötsligen ett mycket starkt dån, som kom ifrån molnen och förskräckte dem, hvilka hörde det. Man hörde på samma gång nio starka knallar, liknande kanonskott och kommande från molnen. Man såg därpå någonting komma ifrån molnen, som liknade rök och eld och, då det föll till jorden, borrade det ned sig två meter. De personer, som voro tillstädes, togo upp aëroliten från jorden. Den väger 15 batman (= 45 kg.).»

Pressministern, Etemed-e-Saltanet, har sedermera meddelat mig, att Kaaba i Mekka lär vara af samma storlek, form och utseende som den persiska meteoriten.

D:r Hybennet har för en del år sedan med schahens tillåtelse afhuggit några bitar af meteoriten, hvilka han i och för närmare undersökning skickat till friherre Nordenskiöld. En af dessa bitar erhöll jag till låns af friherre Nordenskiöld, för att i händelse af ett fynd kunna anställa jämförelse. Det var nämligen min afsikt att besöka den plats, där aëroliten fallit, och alldenstund dylika himlasända stenar vanligen splittras i fallet, kunde man ju, tänkte jag, hafva någon liten utsikt att finna flera skärfvor däraf. Mina ansträngningar i den vägen strandade emellertid fullständigt på grund af de motsägande uppgifter, jag erhöll om platsen och tiden för fyndet. Somliga sade, att den ofvan citerade skriften var falsk och att aëroliten fallit för mycket länge sedan. Andra berättade, att det var blott ett par år sedan några bönder fört den till Teheran. Åter andra påstodo, att den fallit i närheten af Kasvin, medan ännu en uppgift förlade stället till Veramin. Europeerna visste intet därom, och då afståndet emellan de båda yttersta punkter, som af perserna angåfvos såsom fyndorter, uppgick till bortåt tjugu mil, afstod jag från hvarje tanke på att söka.

Utsikten att till ett geologiskt museum i Europa förvärfva den nu i schahens samlingar förvittrande meteoriten, är ringa eller ingen, ty dels förstår han dess stora värde, dels fäster han sannolikt vid densamma en viss religiös betydelse.

Tafvelgalleriet, som vi därefter besökte, utgör en egendomlig blandning af alla möjliga bilder. Bland stora oljefärgsporträtter af kejsar Wilhelm I, Viktor Emanuel och ryske kejsaren, förekommer en mängd olika fotografier af schahen, utförda under hans resor i Europa. Hans favorit, Asis-e-Sultan, sitter där också i många upplagor. Några kopior, utförda af persiska artister, en mosaik, framställande Colosseum, samt flera stora kartor öfver Persien fullända samlingen. De senare äro dels ryska och engelska, dels försedda med persisk nomenklatur. På borden stodo några jordglober, och det hela vittnade om att schahen är mycket intresserad af geografi.

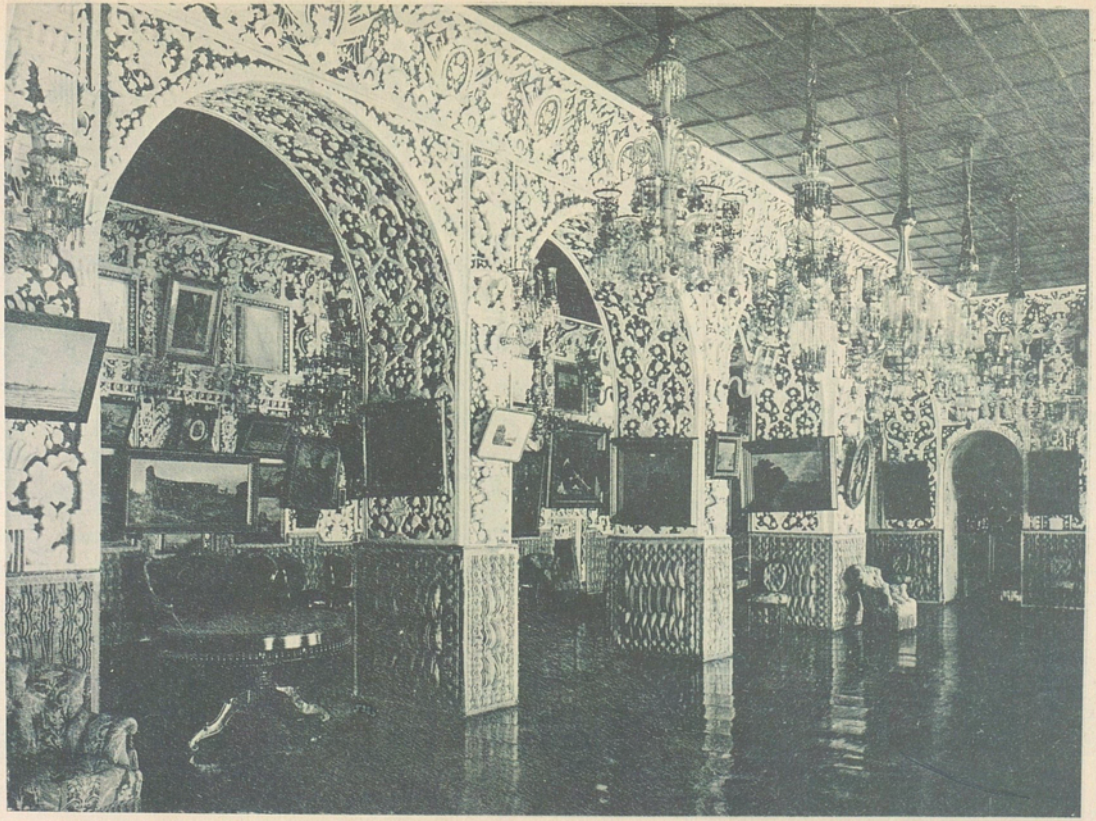

Ljtr. W. Silfversparre.

Schahens tafvelgalleri.

Efter att hafva besökt ännu några af palatsets gemak, kommo vi ut på den stora borggård, som ligger framför Schems-el-Emaret (»palatsernas sol»). En stor del af denna gård upptages af en väldig damm, i hvars klara vattenyta Schems-el-Emaret speglar sina båda torn med deras egendomliga arkitektur och bizarra färgblandning Öfver bassängens smalaste partier leda små järnbroar. Vid en af dessa låg en hvit roddbåt, och ute på »djupet» simmade några stolta svanar. Guldfiskar och springvatten upplifvade för öfrigt det täcka sjöstycket.

Vi behöfde nu blott passera en smal gata för att komma till schahens stall, som är en stor fyrkantig byggnad, liknande ett karavanseraj. Midt på gården är en plattformartad upphöjning mellan lummiga mullbärsträd, och där mottogos vi af schahens frände, öfverhofstallmästaren Mohamed Hussein Mirsa, Miraschor, en man med intelligent utseende, örnnäsa och svart skägg. Vi slogo oss ned vid ett bord, på hvilket schirini, frukter, scherbet, glace och viner redan voro framsatta. Tvenne engelska officerare, som gjort en liten lustresa från Bombay till Teheran, voro äfven närvarande.

Alla de två hundra hästar, som funnos här, voro ridhästar och stodo inåt gården i öppna stall. Den ena efter den andra reds eller fördes vid tygeln fram till platformen, där han, för att bättre kunna skärskådas, befriades från de mattor, dukar och bindlar, som omgåfvo hans kropp. Många vackra araber och präktiga turkmener funnos i samlingen, och Mohamed Hussein Mirsa yttrade några karakteriserande ord om hvarje häst. Så hade en under de sista åren ständigt burit schahen under hans resor i bergen, en annan hade kostat 15,000 francs, och en tredje hade schahen fått i present från Petersburg. Den ena var från Schiras, den andra från Tauris, den tredje från Isfahan, Teheran eller Bagdad. Förevisningen gaf oss sålunda en ganska intressant och lärorik öfverblick öfver de olika hästraserna i Persien.

Alla de hvita och apelkastade hästarna hade violettfärgad svans. Detta är ett kungligt prerogativ, och ingen annan eger rättighet att måla svansen på sin häst. Finner man därför i en privatmans ego en sålunda målad häst, kan man

vara säker om att den antingen är en gåfva af schahen eller ock härstammar från hans stall. Då nämligen schahen af en eller annan anledning vill öfverraska någon af sina herrar med en present, anlitar han ofta sitt stall, hvilken utväg blir föga dyrbar, då han själf fått sina hästar till skänks och för närvarande eger icke mindre än nio hundra stycken. D:r Hybennet har under sin tjenstetid af schahen erhållit icke mindre än fjorton gångare af ädlaste blod.

TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

En defilering.

General Ali Ekbär Khan.

Den största offentliga hyllning, som visades konungens beskickning, var den defilering, som på schahens befallning anordnades och leddes af krigsministern.

Den 31 maj klockan 4 på eftermiddagen åkte vi, iklädda uniform och åtföljda af adjutanter, i tre vagnar ut till den stora, jämna och steniga slätten utanför Josefabads port, där Teherans garnison skulle defilera.

Hela vägen dit ut var uppfylld af vandrande skaror, bland hvilka man äfven såg ett och annat europeiskt ekipage och en mängd persiska ryttare. Då vi kommo fram till skådeplatsen, framfördes af schahens ferrascher fyra präktiga hästar med eleganta persiska sadlar och broderade sadeltäcken. Vi sutto upp och redo tillika med adjutanterna till den plats, där schahen och hans stab skulle rida in på fältet. Vi hade icke väntat många minuter, förrän det blef lif och rörelse bland menniskomassorna, och i nästa ögonblick syntes schahen, åt-

följd af ett hundratal höga herrar i glänsande uniformer. Till skillnad från dem bar han själf en mycket enkel dräkt. Det var en tämligen lång, svart uniformsrock, som pryddes af endast tre stora smaragder på de båda tygepåletterna. I den svarta mössan satt den stora militära kokarden i diamanter, framställande solen och lejonet. Vid sidan hängde en krokig sabel, och i högra handen höll han en stor, svart parasoll. Han red en lugn, mörkbrun häst med bred, grön sammetssadel, och hade i stigbyglarna stöd för hela foten. Enligt sin vana hade han äfven nu mörkblå glasögon i guldbågar.

Då han fick se oss, frågade han genast efter konungens sändebud. Förste hofjägmästaren Treschow red vid underrättelsen härom fram och höll sig en stund vid sidan af schahen, som därunder förde samtalet på franska. Han talade som vanligt i korta, sträfva, men uttrycksfulla meningar. Jag hörde bland annat: »Je veux faire un maneuvre — pour vous montrer les troupes — cette plaine n'est pas bonne.» Slätten var nämligen i det stora hela jämn, men uppfylld af grushögar, stenar och mindre diken, som gjorde ridten ganska tröttsam.

Sedan red krigsministern, prins Kamrah Mirsa, Naib-us-Saltanet, fram till sin kunglige fader och följde honom under hela mönstringen på högra sidan, medan favoriten Asis-e-Sultan red till venster.

I den kungliga staben märktes för öfrigt storvesiren, Emine-Sultan, general Nassr-ul-Mulk, som först mottog oss vid intåget i Teheran, polismästaren, grefve Monteforte, engelsmannen, general Gordon, vår utmärkte ciceron, general Ali Ekbär Khan, samt en mängd ministrar och generaler. Den svensk-norska beskickningens medlemmar redo närmast efter schahen och prinsen.

Trupperna voro uppställda i en väldig fyrkant med front inåt. Framför hvarje regemente saluterade dess general och öfriga officerare. Rundt omkring denna fyrkant red nu vårt lysande följe i hastigt skridt, tills vi slutligen kommo fram till en plats, där två jättestora och åtskilliga mindre tält voro uppslagna. Det ena af de förra var eldrödt och tillhörde således schahen, ty ingen annan än han får bo i rödt tält;

det andra, afsedt för oss, var skärt till färgen. Hela den sida, som vette mot fältet, var öppen, och under det långt framspringande tälttaket voro stolar och bord framsatta; de oundgängliga sötsakerna, frukterna och vinerna saknades naturligtvis icke.

Då schahen stigit af hästen och tagit plats i en länstol i sitt tält, gingo vi fram och helsade på behörigt afstånd, för att sedan inträda i vårt eget tält. Framför oss syntes slottet Ächretabad och de norr om staden belägna byarna; till höger Sepa Salars moské med dess glänsande minareter, samt Teherans stadsmurar, trädgårdar och hus; till venster lustslottet Kasr-i-Kadschar, Elburs' ännu snöbetäckta kam och i ett aflägset fjärran Demavends krithvita topp.

Inom kort sprängde prinsen fram på sin ystra, hvita arab. Han var åtföljd af artilleriets chef, Emin-e-Nisam, och artilleriinstruktören, österrikaren general Pruschenk. I hans svit befunno sig äfven alla de generaler, som icke äro chefer för egna regementen. De redo fram och helsade schahen samt stannade sedan under hela defileringen till venster om hans tält. Därpå började den egentliga revyn, hvarvid artilleriet defilerade först. Under ledning af fransmannen Lemaire red dess musikkår fram till schahens tält och spelade den persiska nationalhymnen, som för tolf år sedan komponerades af general Gebauer.

Sedan framrusade i ett moln af damm de åtta österrikiska batterierna med sina 9 cm. kanoner, dragna af sex hästar, och bakom dem de persiska kanoner, som gjutits vid arsenalen i Teheran. De senare hade en kaliber af 7 cm. och drogos af fyra hästar. Sju eller åtta artillerister utgjorde servisen vid hvarje kanon; de buro röda uniformer, och ett par af dem redo de venstra hästarna i spannet. Efter dem framkördes i vild karrier de fyra kanoner, som schahen fått till present af ryske kejsaren. Sist kom det egendomliga bergsartilleriet. Det var åtta 7 cm. kanoner, som med lavetter och hjul bäras i klöfsadlar af mulåsnor. I alla Persiens större städer finnes ett litet antal dylika kanoner.

Efter artilleriet framtågade tio regementen infanteri. Hvarje regementschef red fram till schahens tält, helsade honom

med sabeln och slöt sig sedan till prinsens stab; musikkårerna intogo i tur och ordning den plats, där förut artilleriets kår hade stannat. Det regemente, som enligt missionens fackman, grefve Lewenhaupt, utmärkte sig för den bästa marschen och den mest militäriska hållningen, var Kasvinregementet, hvars chef är general Nassr-ur-Mulk. Det tågade fram i kompanier, ordnade på två långa led, och höll takten på ett mönstergillt sätt. Infanteristernas uniformer voro i allmänhet mörkblå med röda revärer, epåletter och ärmuppslag. Alla buro en tämligen låg, men klumpig fårskinnskullah med en mässingskokard, föreställande solen och lejonet.

Efter en kort paus sprängde fyra kavalleriregementen fram i täta skaror, och sist defilerade de persiska kosackerna med sina ryska instruktörer. I spetsen för dem red deras chef, öfverste Schneeuhr. Kosackerna kommo i vildt fyrsprång, men med bibehållen ordning, och försvunno stundtals i ett ogenomträngligt dammoln. Slutnumret i defileringen var en låtsad drabbning, i hvilken blott kosackerna deltogo. En kolonn om några hundra ryttare anföll en ungefär lika stor styrka, som svängde om i vild flykt. Förföljandet fortsattes, tills de senare fattade posto på en liten upphöjning i terrängen. De anfallande kastade sig då ur sadlarna och öppnade en tät gevärseld. Härunder öfverrumplades de af sina fiender, som nu fingo öfverhand och i en utbredd linie anföllo samt jagade dem på flykten. Under den vilda ridt, som härunder uppstod, stupade några hästar, men kommo åter på fötter, och begagnade sig genast af sin frihet för att med tomma sadlar rymma fältet. Gevär och mössor lågo här och hvar på platsen, och de af sina hästar öfvergifna kosackerna drogo sig skamflata och mer eller mindre sönderrifna tillbaka. Snart förändrade sig dock åter situationen, då de först anfallande hade kommit i skydd bakom de fyra ryska kanonerna. Därifrån öppnades nämligen en mördande kanoneld, som afgjorde segern. En allvarsam episod förekom emellertid i denna krigslek. En af artilleristerna hade satt in krutladdningen i sin kanon, men glömt att viska loppet, med den påföljd att skottet brann af, mannen blef illa skadad och ett par andra artillerister, som hörde till kanonens servis, mindre farligt brända.

Då defileringen var slut, kallade schahen till sig sin son krigsministern och lär hafva sagt honom, att ingen defilering förut gått så bra som denna, och som ett bevis på sin tillfredsställelse gaf han prinsen en dyrbar diamantring. Därefter steg han upp i en stor, förgylld vagn, dragen af sex hästar, som förde honom tvärs öfver fältet till slottet Ächretabad.

Nu kom prinsen fram till vårt tält, helsade oss och språkade en stund med förste hofjägmästaren, som framförde sin och vår hjärtliga tacksamhet för den lyckade revyn och uttalade vår stora beundran for den persiska armén.

Under tiden hade våra vagnar kört fram. Vi stego upp i dem och foro hem. Det hade kort förut börjat blåsa häftigt, vinden tilltog alltjämt i styrka, och en ytterst våldsam stormby slog ned öfver Teheranslätten. Vi voro alldeles öfverhöljda af damm, då vi kommo hem till våra lugna rum i Emaret Sepa Salar.

Det persiska infanteriet består af 75 regementen med en effektiv styrka af i medeltal 1,000 (från 800 till 1,200) man hvartdera. Någon reserv finnes icke. Hvarje regemente bär namn efter den provins eller ort, hvarifrån det uppbådas, men är icke i oafbruten tjenst. Regeringen inkallar nämligen icke flera regementen till tjenstgöring än som anses nödvändigt. De öfriga stanna i sina hemorter för att sköta jordbruket. Då de hvilat en viss tid, återkallas de till tjenstgöring för några månader, och ett annat regemente, som legat i tjenst vederbörlig tid, hemförlofvas i det nykomnas ställe. På så sätt eger till soldaternas egen fromma en ständig vexling rum.

I Persien finnes ingen värneplikt. Krigstjensten är till viss grad frivillig, och regeringen bekymrar sig ej om rekryteringen på annat sätt, än att den föreskrifver huru många soldater som skola ställas af hvarje by, kommun och provins. Sedan är det de kommunala myndigheternas skyldighet att uppställa så många man, som den under deras förvaltning stående orten eller kommunen är taxerad till, och att ansvara för att regeringens order bli utförda. På hvad sätt detta sker, befattar regeringen sig icke med, ty i en by eller kommun

eger dess »ketschoda», i en stad dess »hakim» fullkomlig makt att värfva hvem han anser lämplig.

Själfva värfningen är intet annat än ett privat köpslående mellan ketschodan och bymännen. Är en yngling icke hågad att utbyta plogen mot geväret, så vänder sig ketschodan till en annan. Uppstår brist på frivilliga, så utlofvas högre sold, och det erforderliga antalet blir slutligen fullt. Den som låter värfva sig, blir i alla händelser skadeslös, ity att den, som vägrat att träda under fanorna, måste under den värfvades frånvaro sköta hans jord. För familjens uppehälle ansvarar kommunen. De bymän, som stanna hemma, måste betala hela byns skatt, medan soldaterna äro fria från beskattning.

Tjenstetidens längd är icke bestämd, ej heller finnas föreskrifter rörande ålder för inträde i eller afgång från armén.

Soldaten tjenar så länge helsa och krafter tillåta och hågen finnes kvar. Ledsnar han på tjenstgöringen, kan han efter hemkomsten utbyta sin plats i ledet med en hemmavarande åkerbrukare. Det blir då denne, som enligt uppgörelse med ketschodan får intaga hans plats. Man ser också gossar vid sidan af gubbar i ledet.

Regeringen utdelar till de i aktiv tjenst varande soldaterna en sold af 70 kran (35 kronor) om året; dessutom erhålla de 7 kran i månaden att lefva på, samt för öfrigt två kompletta uniformer om året, en för vintern och en för sommaren, men däremot inga underkläder. De, som stanna hemma, få blott half sold. Infanteristerna äro dåligt beväpnade. Goda gevär finnas visserligen i arsenalen, men utlemnas icke i onödan till trupperna, som då inom kort skulle förstöra dem.

Soldaterna uppföra sig i allmänhet väl och äro, ehuru någon disciplin efter europeiska begrepp icke existerar, mycket lydiga. Därtill äro de uthålliga och nyktra och kunna med ett ord anses för att vara godt krigsfolk.

Ett regementes officerare böra alltifrån generalen vara från samma provins som soldaterna. För avancemanget finnas däremot alls inga regler. Hvarje befordran beror blott på regementschefens godtfinnande och krigsministerns underskrift. Därför spelar bestickning inom hela den persiska armén en mycket stor och beklagansvärd roll. Att i sammanhang

härmed officerarnes militära duglighet och kunskaper icke äro särdeles stora, kan man lätt tänka sig. Öfver hufvud taget är också den persiska krigshärens befäl mycket odugligt.

Inom hvarje regemente finnas följande officersgrader: en general, en öfverste, två majorer, åtta kaptener samt en stabskapten, åtta löjtnanter, åtta underlöjtnanter och en löjtnant, som är chef för underofficerarne. Dessa senare, sergeanter och korporaler, äro mycket talrika. Det tämligen stora antal befäl förklaras dels genom de sökandes stora mängd, dels genom nödvändigheten af att öfvervaka de odisciplinerade soldaterna.

Det irreguliära kavalleriet i Persien är mycket talrikt, men ingen, icke ens krigsministern, känner dess verkliga antal. Uppgifterna vexla mellan 20,000 och 30,000 man, som alla uppställas från nomadhorderna och därför till större delen utgöras af turkar och kurder. De äro så till vida utmärkta ryttare, som de rida uthålligt och säkert, men däremot alldeles icke väl eller vackert efter våra begrepp. De kavallerister, som äro utskrifna från en viss stam, få sina officerare äfven från denna. Till befäl utse stammens medlemmar de största, vackraste och mest i ögonen fallande männen, hvilka också inom kavalleriet bilda ett slags militäraristokrati. Till karakteren äro dessa halfvilda, friborna nomader grofva och oförskämda samt alla utan undantag stortjufvar, så snart de äro säkra om att undgå straff. De bära ingen bestämd, reglementerad uniform, men däremot eger hvarje regemente vissa framträdande kännetecken, som karakterisera det. De äro beväpnade med sablar, dåliga gevär och ibland äfven med dåliga pistoler. Blott vestra gränskavalleriet eger en hel del martinigevär, som togos från turkarne under sista rysk-turkiska kriget. Deras hästar äro små och knubbiga, men mycket starka och uthålliga och åtnöja sig med en otroligt anspråkslös kost.

En stamchef, som med sina stamförvandter kallas till tjenst, medför vanligen flera ryttare, än han enligt den i arméordningen angifna effektiven behöfver. Ofta händer det att en ilkhani (chef för en nomadstam), som skulle ställa t. ex. 300 ryttare, kommer till Teheran med t. ex. 320. Detta gör

han blott af stolthet och för att lysa med sin egen makt samt väcka schahens uppmärksamhet, och det kostar honom ingenting, ty han eger oinskränkt välde öfver sin stam och kan därför medtaga så många af dess ryttare han vill.

Det persiska artilleriet räknar 5,000 man, delade i divisioner om 250 man. Hvarje division kommenderas af en general och har sig tilldeladt ett batteri kanoner. Materielen är vanligen dålig, med undantag af de åtta österrikiska batterierna och de fyra ryska kanonerna. Dessutom finnas tre österrikiska batterier bergsartilleri. De öfriga kanonerna äro gjutna i Teheran och refflade. Artilleristerna äro beväpnade med korta sablar och hafva icke gevär.

Garnisonen i Teheran utgöres i vanliga fall af 10,000 man. I den nyss omtalade defileringen deltogo 14,000; fyra regementen hade nämligen enkom för tillfället kallats till Teheran från provinserna.

Staden är omgifven af en obetydlig lermur, men betraktas dock af perserna såsom en ointaglig fästning. Persiens starkaste fästning, kanske den enda som är värd att tala om, är Kelat-i-Nadir, belägen i norra Khorasan nära ryska gränsen. Ett rykte, som för ett par år sedan lästes i tidningarna, att denna fästning skulle hafva annekterats af ryssarne, är åtminstone tills vidare, icke sant.

Schahen af Persien är mycket intresserad för sin armé och söker genom ständiga förbättringar att bringa den till samma grad af duglighet, som uppnåtts inom de europeiska arméerna. Att han därvid själf iakttager de framsteg hans soldater göra, kan man finna af följande händelse, som nyligen inträffade vid slottet Kasr-i-Firus. Schahen gick fram till den vid porten posterade soldaten och frågade, pekande på hans kartusch, hvad en sådan tingest kallades. Då soldaten, som blef alldeles förskräckt, icke kunde besvara frågan, fortsattes examinerandet. Schahen kommenderade »skyldra gevär», »hvila gevär» och »för fot gevär», men den stackars karlen, som nyligen kommit från sin by, var alltjämt lika okunnig. Då schahen kommenderade »ladda», stack mannen in patronen med den bakre ändan förut. Herskaren blef då förgrymmad, kallade till sig sin son krigsministern och gaf honom en or-

dentlig skrapa. Han lär därvid hafva yttrat, att han hellre såge att soldaterna finge lära sig något nyttigt, än att de ideligen distraherades genom de eviga defileringarna.

Såsom instruktörer vid armén tjenstgöra preussiska och österrikiska officerare och vid kosackregementena ryssar. Flera af de förstnämnda kommo till Persien som löjtnanter, men blefvo strax generaler.

En man, som tjenat sig upp genom graderna, är däremot italienaren, general Andreini. Han kom till Persien år 1856 som löjtnant, blef kort därpå kapten och är nu general. År 1859 skickades han i mission till Serachs vid den yttersta gränsen i öster, var därefter under sex år professor vid högskolan, där han undervisade i befästningskonst, skjutning och andra militära ämnen. Han åtnjuter schahens fulla förtroende och är såsom den äldste européen i Teheran allmänt aktad och afhållen.

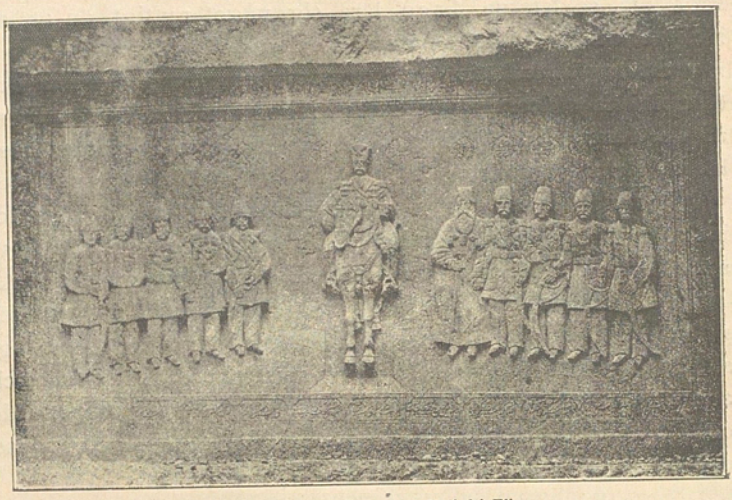

Schahen och hans ministrar. Relief i Elburs.

TJUGUNIONDE KAPITLET.

Konungarne af Kadschardynastien.

Den regentätt, som sedan ett sekel innehaft Persiens tron och hvars fjärde konung är Nasr-ed-Din Schah, har inga höga anor och är icke ens af persisk härkomst. Den härstammar nämligen från de turkiska kadscharernas nomadstam, som för hundra år sedan hade sitt förnämsta hemvist i Masenderan och särskildt i Asterabads omgifningar.

Efter Nadir Schahs död år 1748 var Persien öfverlemnadt åt en förskräcklig anarki och sönderslitet mellan flera medtäflare, som stredo om spillrorna, då kadscharen Aga Mohamed Khan slog ner som en åskvigg öfver det byte, han

hoppades kunna gripa. Efter några segerrika drabbningar vid Isfahan och Schiras begaf han sig till Kerman för att belägra denna stad. Invånarne hade nämligen i sitt beskydd upptagit den laglige tronarfvingen Lutf Ali Khan, som var den siste och farligaste medtäflare Aga Muhamed hade att bekämpa. Staden måste öppna sina portar för segraren, som utöfvade en grym hämnd mot dess olyckliga invånare. Tjugu tusen kvinnor och barn öfverlemnades åt soldaternas godtycke, och på alla män blefvo ögonen utstuckna. Under flera årtionden vimlade det af dessa olyckliga blinda i hela Persien. Sedan Lutf Ali Khan blifvit bländad och dödad, besteg Aga Muhamed den från Indien röfvade påfågelstronen. Han halkade i blod, då han steg uppför dess trappsteg, men satte sig emellertid orubbligt fast på densamma och grundlade den dynasti, som sedan ett århundrade bär Persiens krona.

Aga Muhamed var nu i lugn besittning af tronen, så vida lugn någonsin kan uppnås af en grym tyrann, hvilken genom skräck herskar öfver ett fattigt land och ett utarmadt folk. Till sitt namn fogade han dock aldrig titeln schah, man vet icke hvarför. Hans regering blef kort, föga ärofull och uppfylld af de gräsligaste grymheter. Redan 1795, året efter hans tronbestigning, gjorde han ett fälttåg mot Georgien, som ställt sig under ryskt beskydd, och plundrade dess hufvudstad Tiflis. Han vann intet på detta företag, utan förlorade i stället en del af Armenien, samt tvingades af ryssarne att underkasta sig vilkoren i en förnedrande fred. År 1796 beröfvade han den gamle blinde Schah Rukh, som sedan 1752 ostördt och med mycken klokhet styrt Khorasan, hans provins och hans skatter. Följande år drog han åter i fält mot ryssarne, hvilka redan 1796 hade inträngt i Nordpersien och gjort en del eröfringar vid Kaspiska hafvet. Men under detta tåg mördades han tidigt på morgonen den 14 maj 1797 af en bland sina officerare, hvilkens broder han låtit afrätta.

Om någon persisk konung kunnat mäta sig med Aga Muhamed Khan i grymhet, så har det varit Nadir Schah, som för öfrigt öfverträffade alla häruti. Då den förre talade om sin brorson, den blifvande konungen, brukade han säga: »Jag

har utgjutit allt detta blod för att detta barn må kunna regera i fred». Och han undanröjde också alla dem, som han ansåg farliga för den unge tronarfvingen.

Två omständigheter uppfyllde Aga Muhamed med hat mot hela menskligheten och grymt hämndbegär mot dem, hvilka hade stämplat eller stämplade mot honom. Han hölls nämligen ända till sitt fyrtionde år (1779) fängslad i Schiras, och vid en ålder af tolf år hade han på Adil Schahs befallning blifvit gjord till eunuck. Denna skymf förbittrade hans själ och förgiftade hans lif. Han var föraktad af hela sitt folk. Hans inskränkta kunskaper, misslyckade fälttåg och omåttliga blodtörst skaffade honom endast fiender. Blott hans girighet, energi och grymhet visade honom vägen till högsta makten. Han kunde besolda talrikare trupper än sina medtäflare, och den som stod honom i vägen, lät han lönnmörda.

Samtida resande lemna de mest otroliga skildringar af hans grymhet. Bland de saker, hvilka han hade bemäktigat sig i Mesched, fanns ett porträtt af Schah Rukh Schah i glas och ram, måladt af en europé och väl träffadt. Konungen hade betraktat det med uppmärksamhet och därpå öfverlemnat det till en af sina officerare för att af denne förvaras. Några timmar efter sin hemkomst ville han åter se porträttet. Då man packade upp det, befanns glaset sönderslaget och taflan något skadad. Utom sig af vrede och utan att lyssna till den skyldiges förklaringar befallde konungen genast, att hans ögon skulle stickas ut ur sina hålor. Detta skedde på stället; den olycklige beröfvades sedan allt hvad han egde och jagades ut ur Teheran.

Sådana voro de lindrigaste straff han utdelade. Om någon af hans tjenare gjorde sig skyldig till en förseelse, hade han för vana att låta skära upp hans mage och slita ut inelfvorna. En gång dref han sin grymhet så långt, att han lät linda de utrifna tarmarna kring halsen på några brottslingar, för att sedan gifva dem, ännu lefvande, till pris åt vilda djur. På samma sätt behandlade han de muhamedaner, som anklagades för att hafva druckit vin, sålunda begagnande religionen till förevändning för att få tillfredsställa sin egen blodtörst. Ibland straffades hundratals soldater med

synens förlust och släpptes sedan på gatorna i Teheran. De blindes antal var också inom hufvudstaden så stort, att man icke kunde gå tio steg utan att möta en eller flera sådana, som bådo om hjälp. På samma sätt behandlades äfven krigsfångar.

Då han en gång ville straffa en hel by, befallde han sina gendarmer att bringa honom ett visst antal menniskoögon. Han höll mycket strängt på det punktliga utförandet af sina befallningar och började därför genast, då säcken med ögonen framförts, att med spetsen af sin dolk försiktigt skilja dem åt för att räkna dem. Vesiren Mirsa Scheffi, som afskydde sin herskares grymhet, passade på tillfället att fråga: »Håller icke E. M:t det för möjligt, att detta handlingssätt en gång skall misshaga Gud?» Konungen höjde långsamt sitt hufvud, i det han sorgfälligt kvarhöll dolken, där han stannat i räkningen af de blodiga ögonen, och svarade högtidligt: »Herre, vid mitt hufvud, skulle här också blott ett enda öga fattas, så skall jag själf fylla antalet med dina». Ministern ångrade genast sin förhastade menniskovänlighet och väntade under bäfvan och tystnad sitt öde, ty han visste väl att konungens ord var oåterkalleligt. Men till hans lycka var befallningen alltför punktligt utförd.

Man sade om Aga Muhamed Khan, som i allmänhet benämndes »eunucken», att han led, då han såg andra njuta, och njöt, då han såg andra lida. Och då han därför ville förskaffa sig en njutning, utgöt han andras blod.

Den ordning han infört i riket var blott skenbar. Teheran, Kaschan och Kasvin voro fyllda af plågoris, som måste ansvara för de stores och alla stammarnas trohet. Under det att khanerna af fruktan utförde hans befallningar med största noggrannhet, rådde en dämpad jäsning och ett växande hat mot detta vidunder på tronen. Man kunde förutse, att det skulle sluta med en sammansvärjning, och år 1797 stupade han också själf för en lönnmördares dolk. Till tronföljare hade han utsett sin brorson, Baba Khan.

Baba Khan, den nuvarande schahens farfars far, besteg tronen efter sin farbror Aga Muhamed Khan. De inbördes strider mellan en mängd olika medtäflare, som voro så vanliga i Persien vid alla tronskiften, uteblefvo icke heller nu.

Under de första åren af sin regering var Baba Khan ständigt sysselsatt med att bekämpa sina fyra rivaler. Då han besegrat dem, den ena efter den andra, och satt sig i besittning af Aserbejdschan, Gilan, Irak Adschmi, Farsistan, Laristan, Kurdistan, Kerman och en stor del af Khorasan, antog han namnet Fet Ali och titeln Schah, som ingen allt sedan Nadirs dagar, icke ens den mäktige Aga Muhamed, vågat tillerkänna sig.

I sina krig mot Ryssland var Fet Ali Schah mycket olycklig. Ryssarnes ständiga infall utmed Kaspiska hafvets kuster och i gränsprovinserna förorsakade en brytning mellan de båda staterna. Icke nöjd med att af den siste fursten Heraklius hafva kommit i besittning af Georgien, skickade kejsaren af Ryssland ofta fartyg till mynningen af Phasis och lät i flera af de angränsande provinserna anlägga förter och militärstationer, som kunde gagna hans planer gent emot de persiska provinser, efter hvilkas besittning han fikade. Divanen i Teheran begärde en förklaring af kabinettet i Petersburg, men då denna icke syntes tillfredsställande, började fientligheterna å nyo. Man kunde ana, att 1803 års fälttåg skulle aflöpa allt utom fördelaktigt för de persiska trupperna, som, utan disciplin och hållning, stodo under befäl af fältherrar, hvilka icke hade något begrepp om den europeiska krigskonsten. Schahen insåg snart sin underlägsenhet, och det var mot sin vilja han började fälttåget 1804, som aflopp än olyckligare.

År 1811 anlände Sir Gore Ouseley till Teheran och uppträdde såsom fredsmäklare mellan Ryssland och Persien uti fördraget i Gulistan, som slöts år 1813. Detta fördrag hade emellertid en helt annan verkan än perserna hoppats och väntat. Då det gällde att fastställa den nya gränsen, kunde ingen af de båda parterna besluta sig för att afstå Gotschasjöns område. Då dessutom ryska sändebudets, general Mensikoffs, förslag icke följdes, uppblossade kriget å nyo våren 1826. Slagna i flera drabbningar begärde perserna ändtligen fred. Den slöts i Turkmantschaj år 1828 på för Persien mycket hårda vilkor. Persien afträdde åt Ryssland khanaten Erivan och Nakitschevan, betalade de ryska krigsomkostnaderna med

80 millioner rubel, samt förband sig att aldrig sätta krigsfartyg i Kaspiska hafvet, som helt och hållet öfverlemnades åt ryssarna, o. s. v. Dessa fredsvilkor voro ett hårdt slag för det redan då utarmade landet. En punkt var emellertid af stor betydelse för Persiens framtid och lofvade godt för dess inre lugn och utveckling. Det var nämligen ordnandet af successionen. Schahens äldste, af prinsessa födde son skulle hädanefter vara laglig tronarfvinge. Detta skedde för att göra slut på de ständiga och blodiga fejder, som alltid hade åtföljt tronskiftena. Härigenom blef äfven Persiens krona orubbligt fästad inom kadscharernas dynasti.

Flera viktiga ambassader anlände från England, Indien och Frankrike till Persien under Fet Ali Schahs regering. Några af dessa äro redan omtalade i det föregående. De franska hade till mål att söka vinna schahen i och för utförandet af Napoleons planer mot Indien. Den indiska ambassaden under Sir John Malcolm ville knyta fördelaktiga handelsförbindelser med Persien, öka Englands prestige, göra förslag till intervention i ryska kriget, motarbeta Napoleon och förmå schahen att med engelska subsidier underkufva Khorasan och Afganistan. De engelska beskickningarna voro af politisk och äfven kommersiell karakter.

Kort efter general Malcolms afresa från Persien år 1813 utbröt ett häftigt uppror i Khorasan. Det understöddes af Schah Mahmud af Afganistan och af guvernören af Masenderan. Schahen skickade en styrka mot de upproriske, men då striden antog oroväckande dimensioner, bröt han själf upp mot öster. Flera segrar vunnos, Herat öppnade sina portar, guvernören af Masenderan tillfångatogs och beröfvades sina ögon, och i början af år 1814 herskade fullständigt lugn i Persien.

Redan år 1818 utbröto dock nya oroligheter i Khorasan. Schahens trupper, som leddes af franska och engelska officerare, förmådde aldrig att kufva invånarne i Khorasan, som understöddes af turkmener och bukharer. Fet Ali Schah herskade också blott till namnet öfver denna aflägsna provins, som först under den nuvarande schahen blifvit lika fast förenad med riket, som någon af de andra. Detta kan tillskrifvas den

ryska eröfringen af Centralasien, som gjort turkmenerna vanmäktiga, och det enda som nu skulle kunna lösslita Khorasan från Persien, är den ryska politiken.

År 1815 herskade en ödeläggande torka i Teherantrakten. Schejk ul-Islam, öfverstepresten, uppeggade den fanatiska befolkningen mot armenierna, på hvilka han sköt skulden, i det han sade att deras vinlokaler och rökstugor voro misshagliga för Gud. Ett upplopp blef följden. Den uppretade hopen plundrade armeniernas hus, slog sönder deras vinfat och brände en af deras kyrkor. Bullret trängde ända fram till schahens palats, och konungen gaf befallning att fasttaga den nitiske presten. Men han flydde i tid till Schah Abdul Asims helgedom, där alla brottslingar äro oantastliga. De öfriga fingo godtgöra armenierna den förlust de lidit.

Enligt Jaubert ökades Persiens befolkning vid denna tid, särskildt i Aserbejdschan och Irak Adschmi; han anslog den till 6,062,000. Krigshären uppgick till ungefär 250,000 man och statsinkomsterna till 152,000,000 francs.

I befolkningens ögon var Fet Ali Schah en konung af oupphinneligt, ja nästan gudomligt majestät, och vid högtidliga tillfällen hyllades han på ett sätt, som påminde om Perserrikets gyllne tider. Då han i slutet af år 1816 återkom till Teheran från en långvarig expedition i Khorasan, mottogs han, enligt Morier, af sitt folk på följande sätt. »Nästan hela hufvudstadens manliga befolkning hade redan tidigt på morgonen begifvit sig ut till Khorasanvägen, där den afvaktade den kungliga processionens ankomst. Ändtligen förkunnade ett moln af dam, att tåget nalkades. Först framtågade »sumbarek» eller kamelartilleriet. Framför konungen tågade »neghareh» eller musikkåren med ljudande trummor och trumpeter, samt »schatirs» eller härolderna. Efter konungen redo prinsarne och de förnäma, och tåget afslöts af en ofantlig kavalleristyrka. Äfven engelsmännen hade begifvit sig ut och helsades vänligt af konungen, som befallde att stora sockerstycken skulle utdelas bland dem. Detta egendomliga bruk är ett bevis på synnerlig ynnest, och mången perser skulle hafva gifvit sitt skägg för att blifva delaktig däraf. Hans Majestät var utstyrd i en hvit, åtsittande väst, broderad med

smycken. Hans svärd, dolk och prydnader voro fullständigt belagda med dyrbara stenar. Hästens tyglar, svansrem och bröstharnesk voro besatta med rubiner, diamanter eller smaragder, under det att en lång och tjock tofs af pärlor hängde under dess strupe vid ett band, som gick omkring halsen. Då och då begärde han sin kalian, som bringades honom af »Schatir baschi», chefen för härolderna, men han drog blott ett drag därur, hvarpå han utblåste den parfymerade röken i en lång, hvit ström öfver sitt skägg. Han var vördnadsbjudande i allt hvad han gjorde, och tycktes mycket uppmärksam på allt som tilldrog sig. Då han nalkades staden, gjorde långa rader af välklädda män på något afstånd från vägen djupa bugningar, och så ofta han kallade någon till sig, kom denne framspringande med största brådska och åhörde med djup undergifvenhet hvad helst han hade att säga. Därpå mottogs han af en hop mollor och prester, som med hela styrkan af sina lungor framsjöngo »khotbeh» (fredagsbönen). Sedan offrades, just som han passerade, oxar och får i stort antal, och deras hufvuden kastades under fötterna på hans häst. Många glasvaser, fyllda med socker, sönderslogos framför honom, och deras innehåll ströddes på hans väg. Öfverallt utstötte dervischer högljudda rop för hans välgång, under det att en trupp af brottare och dansare svängde sina klubbor och utförde allt slags gyckel vid ljudet af lutiernas koppartrummor. Intet kunde vara mer anslående än det vexlingsrika skådespel, som omgaf konungen. I hopen varseblef jag alla armenierna med sitt presterskap i spetsen, bärande kors, målade fanor, evangeliet och långa ljus. Då monarken nalkades, började de sjunga psalmer; och deras nit öfverträffades endast af judarnes, som äfven hade infunnit sig, ledsagade af sina rabbiner, hvilka upplyftade i höjden en i trä utförd afbildning af tabernaklet, och upphäfde de mest våldsamma skrik af hängifvenhet, åtföljda af de orimligaste åtbörder af ödmjukhet, hvarigenom de hoppades ådraga sig monarkens uppmärksamhet. Då man kom helt nära stadsmurarna, växte hopen af ryttare och fotgängare till en utomordentlig grad, och där vägen på några platser begränsades af trädgårdsmuren, stannade massan fullkomligt orörlig. I allt detta virrvarr märkte jag att konungen ideligen såg på ett ur, som bars af

Schatir Baschi, angelägen att ej inträda genom stadsportarna förr än vid den tid, som föreskrifvits af astrologerna.»

Fet Ali Schah hade ett vördnadsbjudande yttre, ett ädelt sätt och alla de egenskaper, som utmärka en förnäm och bildad perser. Han var lika vacker som någon af sina undersåtar, och den kolossala längden af hans skägg var för dem ett bevis på särskild gudomlig nåd och ett föremål för deras beundran. Han egde ett klart förstånd, god omdömesförmåga och mycket skarpsinne. Han älskade i synnerhet kvinnor, hästar, krig och jakt. I sina stater upprätthöll han den strängaste rättvisa. I städerna herskade den bästa ordning, på karavanvägarna säkerhet och inom armén manstukt. Alla offentliga handlingar utfärdades på persiska, men hofspråket var turkiska.

Schahens harem var en inrättning af jättelika dimensioner. Damernas antal öfversteg 400. I början af år 1804 hade han sextiofem söner och ungefär lika många döttrar. Ej sällan hände det att flera af hans hustrur nedkommo på samma gång, och det berättas att han en morgon öfverraskades med det glada budskapet, att hans harem under natten lemnat honom en afkastning af fyra söner och två döttrar. Efter hans död vimlade det också af prinsar i Persien, och ännu i dag räknar det kadschariska konungahuset en ofantlig mängd af släktingar.

Genom klokhet, kraft och stränghet lyckades det Fet Ali Schah att inom kort undanrödja den oro och förstämning, som herskat i riket allt sedan Nadir Schahs död. För att upprätthålla lugnet i provinserna lät han ett visst antal af de förnämsta och mest ansedda invånarne komma såsom gisslan till Teheran, där de voro tvungna att uppehålla sig och dagligen visa sig inför schahen. De utgjorde sålunda en del af hofvet. De voro ansvariga för hvarje störande af det offentliga lugnet i sina provinser, och på detta sätt upprätthölls freden i hela landet; monarkens befallningar utfördes punktligt; den resande kunde utan fruktan färdas hvar som helst utan att blifva antastad af de kringvandrande horderna, araber, kurder och turkar, hvilka förr gjort vägarna osäkra och öfverallt utspridt förskräckelse. Schahen kufvade dem och tvang dem att återvända till sitt lugna herdelif, och då

de om vintrarna uppehöllo sig i närheten af byarna, förhöllo de sig stilla och betalade utan knot sina skatter. De instuckos äfven i kavalleriet och voro förträffliga soldater. Sedan landet hade befriats från denna plåga, höjde sig åkerbruket, byarna blefvo åter folkrika, städerna förbättrades och invånarne njöto i ro frukterna af sin flit och sparsamhet. Ehuru konungen med skäl kunde lita på hela sitt folks tillgifvenhet, föredrog han dock masenderanerna och uppehöll sig med förkärlek i Teheran, som låg dem närmast. Äfven hos sina grannar åtnjöt han stort anseende, och många beskickningar anlände från Kandahar, Kaschmir, usbekernas land och andra håll. Särskildt med Indien drefs en betydande handel, och bortåt 20,000 hinduer sades hafva uppehållit sig i Teherans basarer.

Äfven krigshären omhuldades varmt af Fet Ali Schah. Han ledde själf flera fälttåg till Khorasan, hvilka till stor del voro afsedda att gifva soldaterna välbehöflig öfning och vänja dem vid fältmarscher. Såväl ryttarne som fotfolket måste själfva skaffa sig vapen och hästar samt lastdjur för sin packning. De uppburo en sold af 15 till 20 toman om året och åtnjöto en del andra fördelar. De voro klädda och beväpnade på ett för fälttjenst lämpligt sätt, samt marscherade alltid om natten vid skenet af en mängd facklor och vid skallet af en larmande musik.

För att motarbeta Napoleon och vinna schahens sympatier, skickade engelsmännen vapen och kanoner samt en del officerare ur den ostindiska armén till Persien. Dessa undervisade de persiska rekryterna enligt den engelska taktikens grundsatser. Af engelsmän grundlades äfven arsenalen, där sedan kanoner och lavetter tillverkades af persiska arbetare.

Fet Ali Schah var en varm beundrare af konst och poesi och skref själf vers med framgång. Han var så långt ifrån att vara afundsjuk på sina rivaler på den poetiska banan, att han till och med hugnade dem med sitt höga beskydd. Guvernören i Kaschan hade endast sin poetiska begåfning att tacka för denna viktiga post. Vid sin installation skickade han schahen ett mycket vackert skaldestycke, och denna gåfva blef bättre upptagen än en högst betydlig penningsumma, som vid ett liknande tillfälle erbjöds af en annan guvernör. För-

utom skalder och målare hade konungen äfven vid sin sida en öfverhofsagoberättare, som deltog i alla hans resor och underhöll honom på lediga stunder.

Fet Ali Schah älskade diamanter, och alla de vackraste ädelstenar, som funnos i hans rike, hamnade också i hans skattkammare. En stor del af dessa förskrefvo sig från den kejserliga skatten i Dehli, där de sedan sekler hopats af Indiens monarker, men eröfrades af Nadir Schah på hans berömda fälttåg. Flera kameler, som voro lastade med Nadirs byte, gingo visserligen förlorade i hålvägarna vid Kandahar, men oerhörda skatter medfördes dock till Persien. Bland dem befann sig den ryktbara påfågelstronen, hvars värde uppskattats till omkring etthundra sextio millioner kronor. I den röfvade skatten strålade äfven den briljant, som är känd under namnet Darja-i-nur eller »ljushafvet», och den, som benämnes Kuh-i-nur eller »ljusberget». De såväl som tronen äro nu i Nasr-ed-Din Schahs ego.

Fet Ali Schah var mild mot sina släktingar, äfven om de visade sig ovärdiga hans förtroende. Hans broder Hussein Khuli Khan hade två gånger tagit till vapen mot honom, men han nöjde sig med att blott bevaka honom i den helgedom, som tjenade honom till asyl. Hans äldste son, Mir Ali Khan, var djärf och företagsam samt aktad och afhållen bland soldaterna. Aga Muhamed höll också mycket af honom.

Han frågade honom en gång hvad han skulle göra, om han vore kung. »Jag skulle döda dig», blef det oväntade svaret, hvilket försatte Aga Muhamed i sådan vrede, att han befallde att barnet, som då var fem år gammalt, skulle strypas. Fet Ali Schah lugnade dock onkeln och domen utfördes ej.

Abbas Mirsa var i sin egenskap af kronprins guvernör i Tabris. Han utsågs redan af Aga Muhamed till Fet Ali Schahs efterträdare. Han förde ett lysande hof, var vacker och bleklagd, hade stora svarta ögon, militärisk hållning och vurmade för krigiska företag. Han hatade Ryssland, men beundrade Napoleon, hvilken han kallade sin onkel. Af alla samtida resande beskrifves han som en ovanligt ädel och storsint furste, hvars enda sträfvan var att höja nationalkänslan

och rädda landet från förfall. Tyvärr fick han aldrig utföra sina stora planer, ty han dog redan före fadern, och hans son, Mehmed Khan, utsågs af denne till efterträdare.

Fet Ali Schah dog år 1835 i Isfahan. Liksom Schah Abbas II och Schah Sefi hade han utsett den heliga grafven i Kum till sin hviloplats. I närheten af Fatimas graf finnes en liten moské, hvars inre han hade låtit pryda med marmor, guld och spegelskifvor. Här hvilar han i en sarkofag af alabaster.

Så snart Mehmed Khan fick underrättelse om sin farfaders död, tågade han till Teheran med en styrka af 40,000 man och satte sig i besittning af högsta makten. Oaktadt fredsvilkoren i Turkmantschaj, uppträdde äfven nu några medtäflare om tronen. Ibland dem fans en, Sel-i-Sultan, som med våld sökte bemäktiga sig den kungliga agraffen. Liksom de öfriga besegrades emellertid äfven han och flydde till Bagdad, där han beskyddades af engelsmännen.

För att ytterligare stärka sin makt afsatte Mehmed Schah alla de prinsar af blodet, som af Fet Ali Schah gjorts till guvernörer i provinserna och beklädts med andra höga ämbeten. Deras framskjutna ställning var nämligen farlig för rikets lugn. I deras ställe insatte den nye schahen de khaner, på hvilkas trohet han ansåg sig kunna räkna.

Mehmed Schahs regering förflöt sedan fredligt och utan några krigiska företag, om man undantager belägringen af Herat och några obetydliga förvecklingar med engelsmännen. Var den glanslös i förhållandet till främmande makter, så var den det äfven i det inre. Presterskapet, som af Nadir Schah beröfvats sina oerhörda rikedomar, hvilka användes till underhåll åt eröfrarens stora armé, hade efter hans tid åter gjort sig oberoende och riktat sig på folkets bekostnad, men aldrig uppnådde det en sådan välmåga som under Mehmed Schahs svaga regering. Hans förste minister, Hadschi Mirsa Hagassi, var nämligen själf prest och omhuldade mollorna framför alla andra. Särskildt i Isfahan togo de sig friheter, som kunde blifva farliga för själfva konungen. Schejk ul-Islam eller stor-muschtehiden i Isfahan hade skaffat sig ett inflytande, som ställde schahen i skuggan och började blifva

obehagligt för den mäktige storvesiren. Han hade besoldat anhängare till ett antal af 30,000, och staden och dess omgifningar lågo under hans omedelbara välde. För att stäfja detta oskick ansåg sig schahen nödsakad att med en betydande styrka tåga till Isfahan, där Schejk ul-Islam beröfvades sin makt och hans anhängare skingrades.

Mehmed Schah var ung, då han tillträdde regeringen, och hade af sin fosterlandsälskande fader fått en uppfostran, i hvilken äfven europeiska kunskaper ingingo. Omgifven som han var af yttre och inre fred hade han under sådana förhållanden med framgång kunnat arbetat på landets utveckling. Men han gjorde det icke, han lefde ett sorg- och dådlöst lif och anförtrodde hela styrelsen åt sin minister Mirsa Hagassi, en trångbröstad och fanatisk mollah, som ingalunda förstod den roll han kunnat spela och den glans, hvarmed han kunnat omgifva sin forne lärjunges regering; han störde icke landet i dess dvala och öfverlemnade åt Gud och profeten att vaka öfver ett folk, som han hade kunnat rädda från förfall.

I sitt enskilda lif kunde Mehmed Schah dock tjena såsom ett exempel för sitt folk. Han lefde enkelt och tillbakadraget, följde koranens föreskrifter med ytterlig stränghet, och utan att missbruka den frihet den heliga boken medgaf honom i afseende på hustrurnas antal. Han hade nämligen endast tre hustrur och med dem, år 1841, fem barn. Den äldste sonen bar titeln Veliad och den yngste kallades Naib-us-Saltanet.

Två saker hämmade Mehmed Schahs kraft och beslutsamhet: han led ständigt af gikt, och hans lif förgiftades af en pinsam vidskeplighet. Han var öfvertygad om att Gud skulle vägra honom den lifslängd, som han ansåg nödvändig för att fullborda sitt verk, och följaktligen vore det onyttigt att öfverhufvud börja därmed. Dessa idéer hade sin grund i några rader, som för omkring 400 år sedan skrifvits af en framstående astrolog. I en bok med titeln Schahnametullah hade denne förutsagt namnen på och regeringstidens längd för åtta konungar. Mehmed Schah var den åttonde af dessa, och som verkligheten dittills hade gjort rättvisa åt förutsägelsen, räknade han med den största oro dagarna och tim-

marna. Astrologen hade bestämt antalet af de år, som denne furste skulle tillbringa på tronen, till elfva. Därför gick hela hans diktan och traktan ut på att söka omintetgöra förverkligandet af förutsägelsen, han lefde ett fromt lif, bad, fastade och öfverhopade mollorna och dervischerna med gåfvor för att de skulle bedja för honom.

Mehmed Schah var mycket mörklagd, hade stora, svarta, lifliga ögon och kort, tätt helskägg. Han var medelstor och temligen fet, samt haltade till följd af gikten. Liksom sin son, den nuvarande schahen, företog han långa ridter i bergen för att stärka sin vacklande helsa. Trots sitt förståndiga lefnadssätt lyckades det honom dock icke att i betydlig mån komma astrologens förutsägelser på skam. Hans regeringstid öfverskred blott med två år det antal, som stått bestämdt i stjärnorna.

TRETTIONDE KAPITLET.

Om schahen och hans söner.

Salar-es-Saltanet, en af schahens yngste söner.

Vid sin död efterlemnade Mehmed Schah fyra söner, Nasr-ed-Din Mirsa, Abbas Mirsa, Mehmed Tagi Mirsa och Abdul Sehmed Mirsa. Alla fyra lefva ännu, och den förstnämnde är sedan 1848 schah af Persien. De öfriga, som alla varit guvernörer i Persiens större provinsstäder, föra nu i Teheran ett tillbakadraget och jämförelsevis obemärkt lif. Den yngste är dock ännu under titeln Rockn-ed-Dovleh guvernör af Khorasan.

Det kan betraktas som en allmän regel, att Persiens konungar icke tålt några anförvandter i sin närhet, utan skickat sina bröder och farbröder så långt bort från hufvudstaden som möjligt. Blott schahens söner intaga alltid mycket framstående och högt uppsatta ämbeten vid hofvet eller i staten. Men så snart deras fader schahen dör, tvingas de, i sin egen-

skap af bröder till den nye konungen, att lemna sin höga ställning och inträda i ett tillbakadraget privatlif.

Om detta egendomliga förhållande mellan konungen och hans bröder varit regel inom de persiska dynastierna, så kan dock med skäl sägas, att under den nuvarande regeringen ett undantag härifrån gjorts. Ty Nasr-ed-Din Schah's fredliga och godmodiga karakter har snarare förebyggt alla grymheter och förföljelser mot hans släktingar. I stället har han ständigt försökt att göra dem alla till freds, och han kan med skäl betraktas såsom en god familjefader för de nu lefvande kadscharerna. Om schahen i början af sin regering begått en del grymheter mot sin omgifning, så får väl detta mera tillskrifvas omständigheternas makt och särskildt ministrarnes råd.

Nasr-ed-Din Schah är född år 1830 och besteg, som nämndt, Persiens tron 1848. Sina ungdomsår tillbragte han i Tabris, provinsen Aserbejdschans hufvudstad och guvernörsresidens för de persiska kronprinsarne. Den uppfostran han genom sin fader här erhöll, var ganska bristfällig; den omfattade läsning, skrifning, studiet af arabiska språket och koranen, samt kännedom om den högt uppdrifna persiska etiketten. Alltifrån sin ungdom har emellertid schahen haft en utpräglad smak för högre studier, bildning och vetande, och de brister, som funnos i hans uppfostran, har han själf med tiden vetat att utfylla. Hela hans lif har varit ett ständigt vetgirigt frågande, och från första året af sin regering har han med största intresse och noggrannhet följt den europeiska politikens och kulturens utveckling, och visst är, att ingen orientalisk monark varit så hemmastadd som han i europeiska ting. Medelst de förnämsta politiska och illustrerade tidningar, tidskrifter och allehanda andra publikationer har han ständigt följt händelserna i Frengistan. Alla sålunda samlade notiser och uppsatser, som varit af betydelse eller intresse, och framför allt de, som handlat om Persien, hafva öfversatts till persiska och förelästs för schahen. För kuriositetens skull må nämnas, att han under vår vistelse i Teheran bad D:r Hybennet att för hans räkning prenumerera på Sveriges bästa illustrerade tidning.

Nasr-ed-Din Schah är skald och författare. Han har skrifvit en mängd olika arbeten af geografiskt och linguistiskt innehåll. Så har han i stora, med fotografier och egenhän-

Masud Mirsa Sel-i-Sultan, schahens äldste son, guvernör i Isfahan.

diga penntecknigar vackert illustrerade böcker beskrifvit alla sina europeiska resor, resan till Mesched och i Masenderan m. fl. Alla dessa arbeten hafva redigerats af Etemad-e-Saltanet.

För att lemna ett prof på schahens stil och visa, att han företagit sina resor i Europa med öppna ögon och vaket sinne, vill jag här meddela ett utdrag ur hans skildring af den första resan, hvilken skildring blifvit, i likhet med de öfriga, öfversatt till engelska under titeln: »The Diary of H. M. the Shah of Persia, during his tour through Europe in A. D. 1873. By J. W. Redhouse. A verbatim translation. London 1874.» I arbetet förekomma en hel del misstag, hvilket man ju kunde vänta af en österländing, som för första gången besöker Europa. Men det utmärker sig tillika för reda, sammanhang och en klar uppfattning, och icke sällan tillkännager den kunglige författaren i kraftiga ordalag sin hänförelse och beundran öfver det härliga och storslagna, han skådat i de otrognas land. Följande stycke är hemtadt från skildringen af Paris: »I dag hafva vi iakttagit en besynnerlig stämning hos fransmännen. Framför allt äro de ännu i ett tillstånd af sorg allt sedan det tyska kriget, och de äro alla, unga och gamla, sorgsna och melankoliska. Kvinnornas, damernas och herrarnas dräkter äro sådana, som användas under sorg; med föga prydnader och mycket enkla. Då och då ropade någon af folket: 'Vive le Maréchal', 'Vive le Shah de Perse'; en annan hörde jag, då jag vandrade omkring på kvällen, med hög röst säga: 'Må hans regering och styrelse bli fast och varaktig'. Af allt detta är det tydligt, att det för närvarande finnes talrika partier i Frankrike, som önska en monark; men de bilda tre grupper, en önskar Napoleons son, en annan Ludvig Filips dynasti och en tredje Henrik den femte, som är af familjen Bourbon; och ehuru denna och Ludvig Filips familj i själfva verket äro en och samma släkt, hafva de olikheter. Å andra sidan hafva de, som önska en republik, stor makt, men de hafva icke alla samma syfte. Några äro för en röd republik, som leder det allmänna bästa. Andra äro för en moderat republik, i hvilken monarkiska inrättningar skola finnas, utan att en monark finnes till. Åter andra önska annorlunda. Ibland alla dessa meningsskiljaktigheter är det nu en mycket svår sak att regera, och följderna af dessa händelser skola säkert utveckla sig till många svårig-

heter, om icke alla förena sig om en plan och grundlägga antingen en ren monarki eller en ren republik.»

Äfven den persiska pressens utveckling ligger honom varmt om hjärtat, och för att de tre tidningar, som utgifvas i Teheran, verkligen skola spridas bland och läsas af folket, utsändas schahens ferrascher med hvarje nytt nummer på gator och i basarer för att på kunglig befallning tvinga de persiska medborgarne att köpa tidningarna. Utan detta kraftiga medel skulle kanske de goda teheranborna icke ens veta, att några tidningar funnos till.

Schahen är en lycklig tecknare och särskildt road af att rita porträtter. Jag har hört berättas, att han efter den svensknorska beskickningens högtidliga audiens lär ha tecknat ett synnerligen lyckadt profilporträtt af förste hofjägmästaren Treschow. Själf ganska skicklig fotograf, har han dessutom en formlig passion för fotografier, och hvar han är, i staden, på landet eller i bergen, har han ständigt vid sin sida en öfverhoffotograf, som alltjämt måste vara färdig att återgifva de landskap, grupper och öfriga föremål, som fängsla schahens uppmärksamhet.

Förutom sitt modersmål turkiska samt persiska och arabiska, talar han utan synnerlig svårighet franska och föredrager att begagna sig af detta språk vid samtal med sin europeiska omgifning.

Den vetenskap, som schahen älskar högst, är geografien, och förutom en otalig mängd geografiska arbeten och bland dem nästan allt, som är skrifvet öfver Persien, finner man i hans bibliotek och gallerier en mångfald af kartor, reliefer och jordglober. Friherre Nordenskiölds stora berömda arbete Facsimileatlasen, som af det svensk-norska sändebudet öfverlemnades till schahen, väckte hans lifligaste beundran och intresse, såsom jag sedan fick höra af Etemad-e-Saltanet. Då atlasen kommit schahen tillhanda, skickade han nämligen efter pressministern för att tillsammans med denne ovanligt bildade man noggrant genomgå det dyrbara kartverket.

Schahen kan med skäl betraktas såsom en verklig beskyddare af persisk konst och vetenskap, ehuru produktionerna på dessa områden äro mycket magra och sällsynta.

Men hvar och en, som utmärker sig, kan vara säker om monarkens ynnest och bevågenhet och erhåller i de flesta fall en kunglig gåfva eller utmärkelse.

Redan innan schahen kände Europa, hade han särdeles höga tankar om dess länder och gjorde sig de mest poetiska föreställningar om dem. Europa blef ett mål för hans längtan, och år 1873 förverkligades första gången hans önskan att komma dit. Hans båda följande resor inföllo under utställningarna i Paris 1878 och 1889. Man kan vara öfvertygad om att schahen själf önskar ännu en gång komma till Europa, och under de audienser vår beskickning hade, uttalade han sin afsikt att nästa gång besöka Sverige och Norge. Men i Teheran finnes det ingen, som tror på förverkligandet af denna afsikt, dels emedan schahen börjar att åldras, dels emedan man fruktar att presterskapet på det allvarligaste skulle sätta sig däremot. Mollahs anse nämligen att det är en skam för alla rättrogna schiiter, att deras högsta öfverhufvud besudlar sina fötter med stoftet af Europas orena och förbannade mark. Inom presterskapet är schahen också föga populär. Den förnämsta orsaken härtill är hans stora fördomsfrihet gent emot koranens föreskrifter. Man kan också knappast tänka sig en mindre fanatisk schiit än Nasr-ed-Din Schah. Han fastar icke under ramasan, han dricker landets och Europas bästa viner, och det är föga troligt, att han iakttager de fem bönestunderna.

Schahen har gjort mycket för sitt land, och hela hans regering kan betraktas såsom ett oafbrutet sträfvande att gagna det och föra det framåt. Härvid har Europa varit hans förebild. Den mark, hvaruti han arbetar, har emellertid varit föga tacksam och allt utom fruktbar. Perserna äro fanatiska och nöjda med det de hafva; de äro därtill högeligen stolta öfver att vara perser och beklaga hvar och en som icke är det. I deras ögon är Persien det skönaste och lyckligaste land på jorden, under det att Europa, de otrognas hemvist, är vanlottadt och olyckligt. Då de dessutom med största envishet hålla fast vid gamla seder, bruk och fördomar, är det förenadt med de största svårigheter att införa några tidsenliga förbättringar; alla förändringar mottagas med misstro eller förakt

Ett annat hinder, som reser sig mot införandet af en bättre sakernas ordning och som är vida oöfverstigligare än befolkningens tröghet, är odugligheten hos schahens personliga omgifning och de högsta ämbetsmännen. I sina första regeringsår skänkte schahen sitt förtroende åt gamla beprövade män, som tjenat Fet Ali Schah och Mehmed Schah, men numera finner man i hans omgifning hufvudsakligen unga, omogna snobbar, som tro sig vara något, men i själfva verket äro oförbätterliga odågor, i saknad af till och med den ytligaste insikt i de ämbeten och angelägenheter, som äro anförtrodda åt deras högsta ledning. Af bildning hafva de flesta ej den ringaste anstrykning, ja, man rent af häpnar öfver den okunnighet de lägga i dagen. Till och med flera af dem, som deltagit i schahens europeiska resor, hafva de galnaste föreställningar om Europas geografi och politik. Gent emot de faror, som hota deras eget land, äro de fullkomligt likgiltiga, och de, som icke för penningar och egen vinning skulle vilja sälja det, äro lätt räknade. Dock finnas ännu bland detta sorgligt depraverade släkte män, hvilka européen kan skänka sin högaktning och sympati. Bland dem intager schahen själf gifvet första rummet, icke blott på grund af sin intelligens, sitt upplysta förstånd och sin varma fosterlandskärlek, utan äfven på grund af sin jämförelsevis stora återhållsamhet, tack vare hvilken han också efter en lång och verksam lefnad åtnjuter en bergfrisk helsa. Hans vänliga, nedlåtande och artiga sätt samt stora godhet och rättvisa hafva äfven gjort, att alla de européer, som kommit i närmare beröring med honom, lärt att akta och vörda honom och fästa sig vid hans person.

En omutlig, klok och rättvis man vid schahens sida är storvesiren, Emin-e-Sultan, och landet är sannerligen att lyckönska att hafva en sådan statsminister. Etemad-e-Saltanet är kanske Persiens lärdaste man, som genom sina många vetenskapliga arbeten gjort sig känd äfven i Europa. På grund häraf samt i erkänsla för den stora hängifvenhet han visar schahen, åtnjuter han dennes fullaste förtroende och kan nu anses såsom alldeles oumbärlig för monarken. Han är 49 år gammal och har tjenat schahen i 41 år. Vid åtta års ålder kom han nämligen som page till schahens hof. Vill man lära känna

Ljtr. W. Silfversparre.

Schahens ryttarstaty vid Asb Devani.

en utomordentligt fin, bildad och angenäm perser, bör man vända sig till Muchir-ed-Dovleh. Äfven andra perser finnas, som göra sitt land gagn och heder, men många äro de icke.

Det är lätt att inse, att då flertalet af de ledande icke äro ärliga och icke heller besjälade af samma höga civilisationssträfvanden som schahen själf, dennes arbete måste blifva så godt som fruktlöst. Så är äfven fallet, och den sjukdom, som, epidemiskt utbredd öfver hela landet, kan sägas utgöra grunden till det onda, kallas »mutachel» (vinst) och yttrar sig däruti, att hvar och en, som uträttar ett uppdrag eller förestår ett ämbete, icke åtnöjer sig med den härför honom tillkommande lönen, utan söker att därutöfver vinna personliga fördelar genom att rikta sig på det allmännas bekostnad. På detta sätt uppkomma inom alla samhällets lager de skamligaste missbruk, och det har nu gått så långt, att man betraktar det såsom hvars och ens rättighet att af ett ämbetes inkomster göra enskild »mutachel».

Schahen, som nu är 61 år gammal, har medelstor, kraftfull och harmoniskt utbildad kropp. Han för sig på ett behagligt, majestätiskt och obesväradt sätt. Enkel i sitt enskilda lif älskar han pomp och ståt i det offentliga och visar sig aldrig ute annat än omgifven af en talrik skara ryttare och soldater. Själf är han mycket skicklig ryttare samt god skytt och passionerad jägare. Såsom förut är nämndt, älskar han nomadlifvet och gör därför årligen vidsträckta resor i Elburs' bergstrakter.

Han har flera söner, af hvilka de tre äldsta bekläda höga ämbeten i staten. Några ord må lämpligen här nämnas om hvar och en af dem särskildt.

Kronprinsen, Veliad Mussafar-ed-Din Mirsa, är guvernör öfver Aserbejdschan och såsom sådan bosatt i Tabris. Han är schahens andre son och presumptiv tronarfvinge, emedan han är den äldste, som är född af en kadscharisk prinsessa. Denna egenskap inrymdes nämligen som en fordran i fredsvillkoren i Turkomantschaj 1828.

Veliad är född år 1852 och således nu 39 år gammal. Han är storväxt, ledig i sitt sätt och bär i sitt ansikte kadschardynastiens markerade drag. Till karakteren är han svag

och obeslutsam och beroende af sin omgifning. Han är en rättrogen och fanatisk muhamedan. Om han i en framtid kommer att bestiga tronen, får Persien i honom en god konung, men en styresman, som troligen icke skall kunna föra statsskeppet helbrägda mellan de blindskär, som på alla sidor omgifva det, ej heller rädda det undan en kommande tids stormar.

Han har icke annan bildning än den, som förnäma perser i allmänhet gifva åt sina söner. Hans europeiska kunskaper inskränka sig till några ord franska. Däremot är han skicklig fotograf och utmärkt biljardspelare samt i likhet med alla förnäma perser passionerad jägare.

Masud Mirsa Sel-i-Sultan är schahens äldste son, men har, såsom icke född af prinsessa, inga rättmätiga anspråk på tronen. Han är född 1849 och har således nu en ålder af 42 år. Han är guvernör af Isfahan och dess närmaste omgifningar. Förut var han mycket mäktig och regerade öfver hela södra Persien ända till Persiska vikens kuster, men den nuvarande storvesiren beröfvade honom för ett par år sedan hans stora makt och inflytande samt fråntog honom till och med för en kort tid guvernörskapet öfver Isfahan, som emellertid nyligen återgifvits honom.

Han är liten till växten, korpulent och har ett vanställande fel på venstra ögat. För öfrigt har han ett strängt utseende och talar barskt. Till karakteren är han mycket energisk, företagsam och hersklysten. Han begår ofta grymheter, men åtnjuter icke desto mindre rykte för rättvisa. Därför är han också omtyckt i sitt guvernement, äfven af dem, som frukta honom. Gent emot sina bröder är han en oförsonlig motståndare. Veliad förebrår han att hafva beröfvat honom tronföljden och Kamra Mirsa afundas han dennes egenskap af krigsminister, en post, som han själf ständigt eftersträfvat. Då han talar om sina bröder, lär det också ske utan den ringaste hänsyn.

Masud Mirsa älskar varmt militärlifvet och tillbringar sin mesta tid med soldaterna. Under sin stormaktstid uträttade han mycket af gagn för sina guvernementer. Han anlade och byggde gymnasier, skolor och präktiga kaserner. Han

beväpnade soldaterna med bakladdningsgevär, som han för egna penningar köpte i Wien och på egen bekostnad lät transportera till Isfahan. Äfven kanoner af nyaste system inköptes för hans räkning. Dessa betydliga utgifter kunde han lätt bestrida, tack vare hans stora förmögenhet. I allt hvad han gör söker han efterlikna Tyskland, samt har för sina trupper införskrifvit tyska hjälmar. Vid alla parader och militära öfningar uppträder han alltid i en glänsande hjälm. I hvardagslag är han gärna iklädd en europeisk bonjour af modernaste snitt, med ett cigarrfodral eller en kulört näsduk framstickande ur bröstfickan.

Kamra Mirsa Naib-us-Saltanet är schahens tredje son. Han är född år 1856 och följaktligen nu 35 år gammal. Han är sedan flera år krigsminister. Till växten liten och fyllig har han ett gladt, vänligt och sympatiskt utseende och ett mycket behagligt, artigt och förekommande sätt. Alltifrån sin födelse har han varit och är ännu schahens favoritson. Han är intelligent, ser bra ut och är intresserad för europeisk bildning, samt följer i en hel del franska och tyska tidningar noga med händelserna i Europa. Franska talar han med lätthet, och äfven på tyska kan han meddela sig, ehuru med svårighet. Han har ganska god allmänbildning, utan att i något särskildt ämne ega mera djupgående kunskaper.

Inom armén har han passerat alla grader från och med löjtnantsgraden och har allt sedan sin ungdom haft europeiska instruktörer, som meddelat honom undervisning i de militära vetenskaperna. General Andreini, som ända från prinsens födelse varit i Persien, var en af hans första lärare.

Schahen har äfven flera minderåriga söner, som uppvaktas af särskilda guvernörer och kammarherrar. Varmare än för någon af alla hans söner klappar dock hans hjärta för Asise-Sultan, favoriten, hvilket är så mycket egendomligare som de små prinsarna i jämförelse med denna lilla fuling äro verkliga praktbarn.

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

Rages och Teheran.

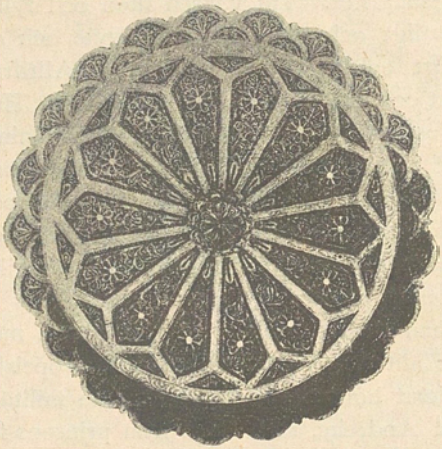

Silfverbricka från Sendschan.

En af Asiens äldsta städer, hvars tidiga tillvaro genom urkundernas berättelser kommit till vår kännedom, är helt säkert Rages. På en mils afstånd i sydostlig riktning från Teheran synas ännu dess ruiner, ehuru tid och oväder gjort sitt bästa för att sköfla och jämna dem med jorden. Dessa ruiner äro emellertid en af Teherantraktens största sevärdheter, och då det gamla Rages kan betraktas såsom Teherans moder, i det att den moderna staden rest sig ur den förras grushögar, så torde det ej vara ur vägen att här nämna något ur såväl Rages' som Teherans historia.

Redan på den assyriske konungen Salmanassars tid (733—717 f. Kr.) var Rages utan tvifvel en betydande stad. Den var samtidig med Niniveh och Ekbatana, ty den omnämnes redan i Tobie apokryfiska bok, där det heter (kap. I, vers 14): »Och jag gjorde resor till Medien och satte i förvar

hos Gabael, broder till Gabrias, uti Rages i Medien tio talenter i silfver.» Längre fram (kap. V) berättar Tobias, att ängeln Rafael medföljde honom på resan till Medien. I kap. VI komma de till Tigris och i kap. VII till Ekbatana. I kap. IX reser Rafael ensam till Rages och hemtar penningarna till Tobias, som väntar i Ekbatana. De färdades alltså samma väg, som ännu i dag är stora karavanvägen mellan Tigris och Teheran, ty äfven den löper öfver Hamadan, som är det gamla Ekbatana.

Äfven i Firdusis Schahnameh återfinna vi Rages under namnet Reï. Så till exempel begaf sig Afrasiab, konung af Turan, »från Dehistan till Reï och lät marken försvinna under sina hästar, hvilka han kom att svettas af ansträngning och springande. Han satte Keïanidernas krona på sitt hufvud och öppnade skatternas port för att utdela guld; han intog konungens plats i landet Iran, med hufvudet uppfylldt af stridsplaner och hjärtat fullt af hämndbegär».

På ett annat ställe skrifver Firdusi: »Afrasiab fick underrättelser om Sal, hvilka kommo honom att glömma hvila, hunger och sömn; han förde en krigshär till stranden af floden vid Reï, i dennas sumpiga och på vassrör öfverflödande ställen.»

Perserna tillskrifva stadens grundläggande konung Huscheng, Kaïumors sonson, alltså blott den tredje afkomlingen af Persiens förste konung, hvilken troligen lefvat flera århundraden före Cyrus. Minutschehr, den femte konungen efter honom, skall hafva betydligt förstorat staden. En annan sägen gör Noachs sonson Chus till stadens grundläggare och låter honom mura dess första sten. Då de persiska historieskrifvarne berätta, att den äldsta heliga elden skall hafva brunnit i Reï, kan man hålla detta för sannolikt, emedan i denna trakt, Feriduns och hans efterträdares rike, ett af ariernas äldsta hemvist låg på de mediska skyternas område.

Af de sexton länder, hvilka enligt Vendidad skapats af Ahura Masda, har man kunnat identifiera nio, och ett af dem är Rages. I fargard I läses nämligen: »Det tolfte af de goda områden och länder, hvilka jag Ahura Masda skapat, var Ragha af de tre stammarna. Därpå kom Angra Mainyu,

som är den fullständiga döden, och han motskapade genom sin trolldomskraft synden af ytterlig vantro.»

För parsis är Rages af särskild betydelse, ty enligt en gammal tradition är det Zoroasters födelsestad. Enligt en annan tradition föddes grundaren af deras religion i Schis, d. v. s. i Media Atropatene. Den första uppgiften är äldst och således trovärdigast, men enligt båda slog den nya religionen sina första rötter i det egentliga Medien. Det finnes i Avesta (Yasna XIX, 18 [50]) ett ställe af följande lydelse: »Huru många herrar finnas där? Där finnas husets herre, fästningens herre, stadens herre, provinsens herre och Zarathuschtra (öfverstepresten) såsom den femte. Så är det i alla områden, undantagande i det Zarathuschtriska riket, ty där finnas endast fyra herrar i Ragha, den Zarathuschtriska staden. — Hvilka äro de? — De äro husets herre, fästningens herre, stadens herre och Zarathuschtra är den fjärde.» Häraf framgår, att öfverstepresten »Mobedan Mobed» i Rages äfven beklädde den förnämsta öfverhetspersonens värdighet. Det är naturligtvis omöjligt att afgöra huruvida Zoroaster blifvit född i Rages eller i Atropatene, men traditionen gifver dock vid handen, att båda dessa orter varit betydelsefulla hemvist för hans religion.*

Hos Strabo finna vi följande upplysningar om Rages: »Duris anmärker, att orten Rhagæ i Medien har sitt namn däraf att landet omkring de Kaspiska Portarna blifvit söndersslitet af en jordbäfning så att många städer och byar blifvit förstörda och floderna undergått många förändringar.»

»Partien är icke stort och betalade därför såväl under de persiska tiderna som äfven senare under macedoniernas långa herravälde sina skatter gemensamt med hyrkanerna. Icke nog med att det är litet, det är äfven skogigt, bergigt och ofruktbart, så att konungarne därför låta sina härskaror draga därigenom så hastigt som möjligt, emedan landet icke ens under en kortare tid kan lifnära dem. Men nu är det förstoradt; ty äfven Komisene och Chorene utgöra nu delar af

* The Sacred Books of the East, edited by F. Max Müller. Vol. IV The Zend-Avesta, Part. I The Vendîdâd, translated by James Darmesteter. Oxford 1880. Introduction XLVII.

Partien, liksom äfven nästan allt land ända till de Kaspiska Portarna, till Rhagæ och till Tapurema, som förr hörde till Medien. Apamea och Heraklea äro två städer i närheten af Rhagæ. Från de Kaspiska Portarna till Rhagæ är afståndet, enligt Apollodorus, 500 stadier, men till Hekatompylos, parternas konungasäte, 1260. Rhagæ skall hafva erhållit sitt namn af den jordbäfning, genom hvilken, enligt hvad Posidonius berättar, många städer och två tusen byar blifvit förstörda.»*

»I Medien befinna sig äfven helleniska städer, anläggningar af macedonierna, såsom Laodicea**, Apamea, (Heraklea) vid Rhagæ och Rhagæ självt, grundlagdt af Nikator, som kallade det Europus, medan parterna benämnde det Arsacia. Det ligger ungefär 500 stadier sydligare än de Kaspiska Portarna efter hvad Apollodorus från Artemita berättar.»

»Medien är till större delen högt och kallt. Men så beskaffade äro dels de ofvanom Ekbatana belägna bergen och de omkring Rhagæ och de Kaspiska Portarna, dels öfverhufvud de nordligare delarna därifrån till Matiana och Armenien.»

Mera meddelar icke Strabo om Rhagæ i sina skildringar af Partiens och Mediens geografi, och om äfven hans upplysningar inskränka sig till blotta omnämnandet, så kan man dock af dem finna, att Rhagæ på hans tid var en betydande och vidt bekant stad. Då Strabo tillskrifver Nikator, som öfverlefde Alexander, stadens grundläggande, så ligger häruti ett tydligt misstag, säkerligen beroende på att Seleukus Nikator blott ombyggt eller utvidgat Rhagæ. Staden var förövrigt mycket äldre än både Nikator och Alexander. Namnet Arsacia bibehölls till andra århundradet af vår tidräkning, då de partiska konungarne där uppslogo sitt residens under vårmånaderna och återgåfvo staden dess gamla namn. Det var Arsaces, som gaf staden namnet Arsacia, men sannolikt kvarstod äfven under denna tid namnet Raï eller Reï.

Rages är bekant för den rast Alexander den store därstädes gjorde, då han, kommande från Ekbatana, med en stor

* Det grekiska verbet regnynai betyder sönderslita.

** Laodicea är möjligen att söka sydost om Teheran. Apamea kallades vanligen Apamea Rhagiana. (Forbiger.)

del af sin här var stadd på förföljelse efter Darius Kodomannus. »Visserligen måste många soldater, på grund af den snabbhet, med hvilken han tillryggalade sin väg, utmattade blifva efter, likasom äfven en mängd hästar störtade, men icke desto mindre fortsatte han sitt tåg och anlände efter elfva dagar till Rhagæ. Denna ort är för en vandrare med Alexanders marschhastighet belägen på ännu en dagsresas afstånd från de Kaspiska Portarna; men Darius hade redan passerat genom dessa och sålunda vunnit försprång; dock hade under flykten många af hans följeslagare öfvergifvit honom och begifvit sig till sina hem; dessutom hade icke så få öfverlemnat sig åt Alexander. Denne uppgaf nu hoppet att kunna bringa Darius, som han förföljde hack i häl, i sitt våld och blef därför liggande här (d. ä. i Rhagæ) i fem dagar och lät sitt folk hvila ut.»*

Staden bibehöll sin storhet och glans ända till den första muhamedanska eröfringen, som tillfogade den ett förlamande slag. Under kalifatets tid uppblomstrade den å nyo. Kalifen El Mansur, »den segerrike» (754—775 e. Kr.), utvidgade och förskönade Rages, som därunder blef större och mer befolkadt än förut. En mur omgaf det inom kvarteret Muhamedijeh, och en stor graf med mur drogs omkring hela staden. De kvarter, som lågo mellan de båda murarna, kallades »den yttre staden». Kalifen Mehdi (775—785) residerade i den befästade borgen Reïbende, som sedermera användes såsom fängelse. I dess närhet lågo en stor moské och guvernörens slott. Stadsmuren hade 12,000 stegs omkrets.

Harun al-Raschid (786—809 e. Kr.) var född i Rages, som sedermera utgjorde ett af hans älsklingstillhåll. På de inspektionsresor han företog till sina aflägsnaste provinser i Persien, brukade han gärna stanna någon tid i Rages. Så var t. ex. fallet, då efter barmakidernas störtande högljudda klagomål hade funnit sin väg till Bagdad att ståthållaren öfver Khorasan, Issa Ibn Ali, hade börjat på ett skamlöst sätt utplundra den honom anförtrodda provinsen. Den företagsamme kalifen begaf sig genast mot öster för att på platsen under-

* Arrians Anabasis, Bok III, kap. 20.

söka förhållandena. Men Issa skyndade till Haruns möte och träffade honom i Rages, där det lyckades honom att genom smicker och furstliga skänker bedåra kalifen och vända saken sig till godo.

Enligt en persisk geograf var Rages under kalifen Mehdi Billa Abu Muhamed Davanicks tid (9:de seklet e. Kr.) deladt i 96 kvarter, hvilka hvart och ett hade 46 gator; hvarje gata hade 400 hus och tio moskéer; dessutom räknade staden 6400 högskolor, 16,600 bad, 15,000 minareter, 12,000 kvarnar, 1700 kanaler och 13,000 karavanserajer. De arabiska författarne, hvilkas beskrifningar emellertid urarta till det mest öfverdrifna förhärligande, försäkra äfven, att i muhamedanismens tredje sekel Rages var Asiens folkrikaste stad och näst efter Babylon äfven den, som kunde uppvisa de största skatterna. Denna omständighet kan man tillskrifva användandet af de braskande titlar, som staden bär i historien, såsom »städernas förstling» »världens maka», »jordens portars port», »världsalltets torg» och »städernas matrona».

Chardin har hemtat ofvanstånde uppgifter från Heft Eklim (»de sju klimaten») af Emin Ahmed Rasi. Ouseley, som citerar samma källa, anför, att hvart och ett af de 96 kvarteren hade 46 kuchehs (gator) med tillsammans 40,000 hus och 1000 moskéer; i hvarje moské brunno hvarenda natt 1000 lampor af guld, silfver och andra dyrbara metaller. Ännu i nionde århundradet e. Kr. var Rages af största betydelse för handeln mellan Kina och Vesterlandet och utgjorde en särdeles viktig stapelplats för de varor, som fördes till Europa.

I manuskriptet Sur al-Beldan (10:de årh.) heter det, att Rages var rikligare försedt med lifvets nödvändigheter och lyx än någon annan stad mellan Irak och Khorasan. Öster ut från Bagdad öfverträffades det blott af Nischapur, ehuru Rages var mera befolkadt.

Under det trettonde århundradets mongoliska invasioner drabbades Rages af samma öde, som öfvergått flera andra persiska städer, bland dem Ekbatana. Redan förut sönderslitet af inbördes tvister, reducerades staden genom anfallen utifrån till en obetydlighet. Sextio år senare försökte den partiske fursten Fakr ed-Din, som slutit fred med konung

Kasan Khan af Persien, att återuppbygga den olyckliga staden. Rages, som under flera sekel varit medelpunkten för allt hvad orienten egt af kraft och rikedom, visade nu alltför tydliga spår af lefnadströtthet och skulle sedan aldrig mer uppnå sin forna betydelse och storhet.

I trettonde århundradet, skrifver Sakarja, påträffade man ofta i Rages' brunnar dyrbara juveler och guldmynt, återstoder af fordom begrafda skatter; staden hade nämligen alltid varit mäktiga monarkers residens, men tid efter annan härjats af krig. Den öfverflödade på mullbär, fikon och vindrufvor och lemnade ett slags utomordentligt mjuk och behaglig lera, som användes till att tvätta hufvudet och skickades omkring till andra platser. Rages' kammakare voro framstående i sin nyttiga konst; ett särskildt träslag, som hemtades från Taberistan, försåg dem med material. Två religösa och mot hvarandra fientliga partier, båda muselmaner, uppfyllde staden med oordning, vädjande esomoftast från ordet till svärdet.

I fjortonde århundradet, skrifver Hamd Allah, hade Irak Adschmi fyra stora städer, nämligen Isfahan, Hamadan, Kum och Reï. Han tillägger, att den sistnämnda en gång i tiden icke haft sin like i hela världen. Nu vore den i ruiner och Veramin hade intagit dess plats. Han meddelar äfven, att Rages i grund förstördes af den mongoliska invasionen. Emin Ahmed omnämner huruledes staden flera gånger sköflats af krig och jordbäfningar och huru den återuppbyggts och blomstrat intill Djengis Khans tid, »då 700,000 aktningsvärda personer ledo martyrdöden».

Ehuru stadt på förfall, hade Rages ända till denna tid bibehållit en viss betydelse, och hvem vet om icke dess fullständiga förintelse genom Djengis Khan blef en indirekt orsak till den första uppkomsten af Teheran.

Olearius meddelar en sägen om Rages: »Jorden är därstädes rödaktig och frambringar hvarken örter eller frukter. Orsaken härtill tillskrifva perserna den förbannelse, som uttalades mot denna jord för Omar Saad's skull, hvilken var en af de första krigsbefälhafvarne på Husseins tid. Denne Omar, som först hade försäkrat Hussein om sin vänskap, var den ende, som ville tjena Jesid Peser emot honom; ty

alldenstund Hussein var af Muhameds blod och i stort rykte för helighet, fanns det ingen befälhafvare i Medien, som ville taga till vapen emot honom, undantagandes Omar ensam, som lät öfvertala sig därtill, då man lofvade honom till besittning staden Reï med hela dess område, efter hvilket han redan länge haft åtrå. Men Husseins död, som inträffade i detta krig, drog öfver landet den förbannelse, som enligt persernas utsago ännu synes i jordens färg och ofruktbarhet.»

På tal om en by vid namn Tahran lemnar Otter följande upplysningar om Rages: »Det finnes i distriktet Rey ett annat Tahran (d. ä. Teheran). Rey eller Rages, som nu för tiden är nästan helt och hållet ruineradt, var fordom en mycket betydande persisk stad. Det hade blifvit uppbyggdt af detta lands första konungar; efter att hafva ödelagts, återuppbyggdes det sedan af Feridun. På kalifen Mehdis tid fanns det efter Bagdad ingen stad, som var folkrikare än denna. Det finnes på denna plats två strömmar, som komma från Dilems berg. Deras vatten är trögt; luften i denna trakt är dålig, värmen är ytterlig, lifsmedel, frukter och bomull finnas i öfverflöd.»

På den plats, där det stolta Rages fordom stått, finner man nu, som ofvan antydt, blott ett virrvarr af ruiner, lemningar efter murar, hus, cisterner, torn och fästningsverk. Hela denna del af Teheranslätten är betäckt med dylika lemningar, och ehuru deras höga ålder gör, att man endast med svårighet i dem kan igenkänna spåren af menniskoverk, får man dock af ett besök vid Rages' ruiner intryck af att här en gång en väldig stad rest sina murar, hvilken i storhet och rikedom måhända kunnat täfla med själfva Babylon eller Niniveh.

Byn och pilgrimsorten Schah Abdul Asim upptager nu en del af dess forna yta, men flera af dess gator inneslutas ännu mellan gamla, halfförfallna murar. Sannolikt sträckte sig Rages ända fram till det nuvarande Teheran.

Materialet, hvaraf staden varit uppförd, utgöres af brändt och soltorkadt tegel, men fästningsverken, som lågo på och vid foten af berget öster om staden, voro uppförda af huggen sten. Inom sina murar bildade staden en triangel med torn i hörnen och på sidorna. Tre fyrkantiga torn försvarade sta-

dens tre hufvudingångar. Den norra af dessa ledde till Masenderan och Aserbejdschan, den södra till Khorasan och den sydvestra till Ekbatana. Det var alltså genom sistnämnda port Tobias följeslagare, engelen Rafael, inträdde i Rages. Nedanför berget synas andra murar, som troligen omslöto konungaborgen. Utrymmet inom de nu synliga murlemningarna är emellertid för litet för att motsvara de beskrifningar om staden och dess storlek, som ännu finnas i behåll. Det är därför troligt, att dessa murar inneslöto ett citadell eller en sista tillflyktsort för stadsbefolkningen i händelse af stormning. Det berättas, att då den arsacidiska herskarestammens stiftare bekrigade de seleucidiska konungarnes vicekonung och hade slagit sig ned i Reï, provinsernas furstar togo sin tillflykt till honom för att ingå ett förbund i och för Persiens fullständiga befriande från det grekiska oket.

Några sasanidiska reliefer pryda äfven Rages' nakna klipphällar. En af dem framställer i naturlig storlek konung Schapur och lär hafva uthuggits till minne af hans seger öfver Artabanus.

Stadens märkligaste fornlemning är dock ett torn, som kallas Burtj Jesid eller Jesids torn och troligen för sin tillkomst har att tacka Jesid Ibn Mahleb, som i början af åttonde seklet var guvernör öfver Khorasan och Irak. Schahen har nyligen låtit restaurera och *hvitrappa* det för några år sedan så pittoreska och egendomliga tornet!

Vid de fordom befästade bergens fot ligger Tjeschme Ali eller Alis källa, en behaglig hviloplats, i hvars svalkande skugga man gärna slår sig ned för att läska sig med kristallklart friskt vatten, sedan man vandrat omkring i solskenet bland ruinerna och inandats den glödheta slättens kringhvirflande torra damm. Här finnes en basrelief, som framställer Fet Ali Schah sittande på sin tron omgifven af sina söner, medan en annan visar konungen till häst, i fyrsprång jagande ett lejon, mot hvilket han riktar sin lans. Af dessa reliefers förekomst kan man draga den slutsatsen, att Fet Ali Schah med förkärlek besökte Tjeschme Ali och sannolikt intog sin frukost i dess svala lund, då han återkommit från någon jaktutflykt i den villebrådsrika trakten.

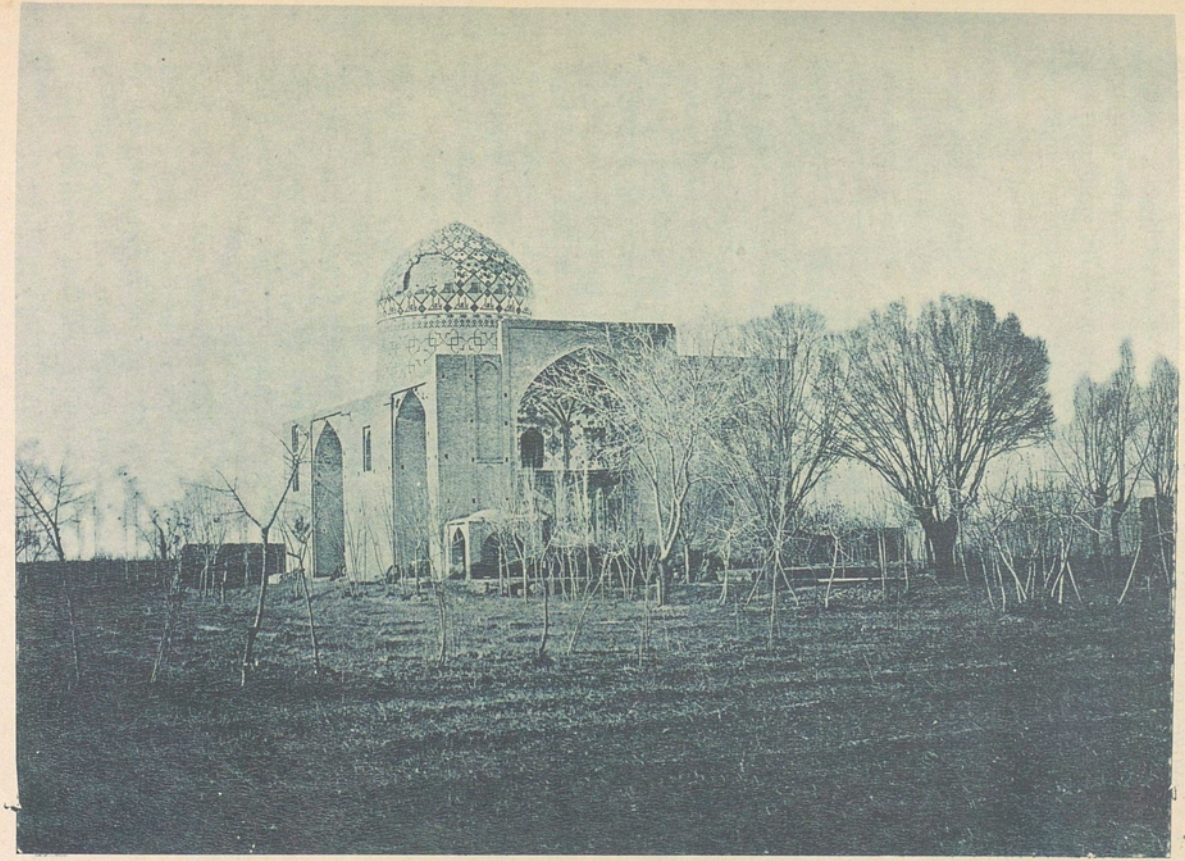

Moské vid Teheran.

Materialet till de byar, som ligga i Rages' närhet, äfvensom till Teheran, har till stor del hemtats från Rages' ruiner, och ännu i dag komma bönder dit från grannskapet för att gräfva ut tegelstenar ur marken. Därvid finna de ofta guld- och silfvermynt och andra antikviteter, för hvilka de erhålla god betalning af européerna i Teheran. Då den lilla belgiska järnvägen, som förenar Schah Abdul Asim med Teheran, byggdes, påträffade arbetarna en hel del mynt och konstföremål af metall m. m. Det är sannolikt, att denna järnvägslinie genomlöper en stor del af den forna staden.

Vi hafva sett, att tidpunkten för Rages' grundläggande är insvept i sagors och legenders töcken och att olika orientaliska författare uppgifva olika personer såsom dess upphofsman. Det är ej heller att undra öfver att uppkomsten af en stad, hvars tillvaro obestridligen bör förläggas till den gråaste forntid, och som, redan då de äldsta historiska urkunder nedskrefvos, var stor och blomstrande, icke ens närmelsevis kunnat till tiden bestämmas. Om, såsom perserna påstå, Huscheng var dess grundläggare, så är tidpunkten för stadens uppkomst att söka ungefär nio hundra år före Kristi födelse.

Mera underligt är då, att Teheran, om hvars ursprung man blott vet, att det är att söka minst två tusen år längre fram i tiden, icke heller är i detta afseende fullt kändt. Af forna geografers och skriftställares tystnad kan man nämligen endast sluta till att denna stad icke är gammal. Troligt är, att Teheran började blomstra vid samma tid som det närbelägna Rages definitivt föll i ruiner och öfvergafs, äfvensom att den nya staden utvecklat sig på den gamlas bekostnad. Till en början var det nämligen endast en obetydlig ort eller by, och Ibn Haukal och al-Masudi, hvilka i tionde seklet tyckas hafva besökt och noggrannt beskrifvit Rages och dess omgifningar, omnämna icke ens Teheran. De äldsta underrättelser vi ega om staden, äro upptecknade i Moadjem al-Boldan, hvars berömde författare, Jakut, lefde i tolfte seklet e. Kr. Teheran existerade då endast i form af underjordiska boningar, i hvilka man icke utan invånarnes tillåtelse fick inträda. I detta halfvilda tillstånd befann sig staden ända till femtonde seklet.

Enligt Sakarja Kasvini (död 1283 e. Kr.) är Teheran »ett betydande distrikt i staden Reïs område; det innesluter många trädgårdar, uppfyllda med fruktträd. Invånarne bo i underjordiska hus, liknande hålor. Då fienden gör ett infall i deras land, dölja de sig i dessa tillflyktsorter, hvarifrån det är omöjligt att utträngа dem (eller förmå dem att gå ut), äfven om man skulle belägra dem flera dagar å rad. Knappt hafva emellertid trupperna dragit sig tillbaka, förrän de träda ut ur sina gömslen och börja plundra och mörda på vägarna. De äro i ett oafbrutet tillstånd af uppresning och öppet uppror mot sin herskare, men man kan icke använda några andra medel för att tillfredsställa dem än god behandling och mildhet. Man räknar i detta distrikt tolf byar, som alltid äro i strid med hvarandra. Då de synas villiga att lyda sultanen, samlar guvernören distriktets chefer för att begära trohet af dem, om de samtycka till att lemna den, medför den ene en tupp, den andre en höna, och de säga: 'se här värdet af en dinar'; och på detta vis betala de tribut; man får antingen mottaga den eller afstå från att erhålla någonting alls; ty man kan aldrig förmå dem till annat än en skenbar underkastelse. För att bruka jorden använda de i stället för oxar jordhackan, detta af fruktan för att uppbördsmännen skola bemäktiga sig deras djur. Det är af samma skäl som de icke begagna sig af lastdjur, hvilka också kunde blifva ett byte för deras talrika fiender. Deras land är mycket bördigt, i synnerhet på frukter, som äro af en sådan skönhet, att man icke finner deras make i andra trakter.»

De orientalistiska skriftställarne öfverensstämma uti att framställa Teherans forna inbyggare såsom halfvilda troglodyter, hvilka alltid lågo i krig med sina grannar, och i att prisa fruktbarheten af deras land.

Hamd Allah skrifver i fjortonde århundradet: »Teheran är en stad af någon storhet och betydelse, och i behaget af sitt klimat och vatten är det att föredraga framför Reï, hvilket det emellertid liknar i naturprodukter; och förr funnos alla lifsförnödenheter i Teheran i öfverflöd.»

Fasl Allah meddelar, att Babylon, Rages och Teheran af olika personer uppgifvas såsom den plats, där Alexander den store aflidit.

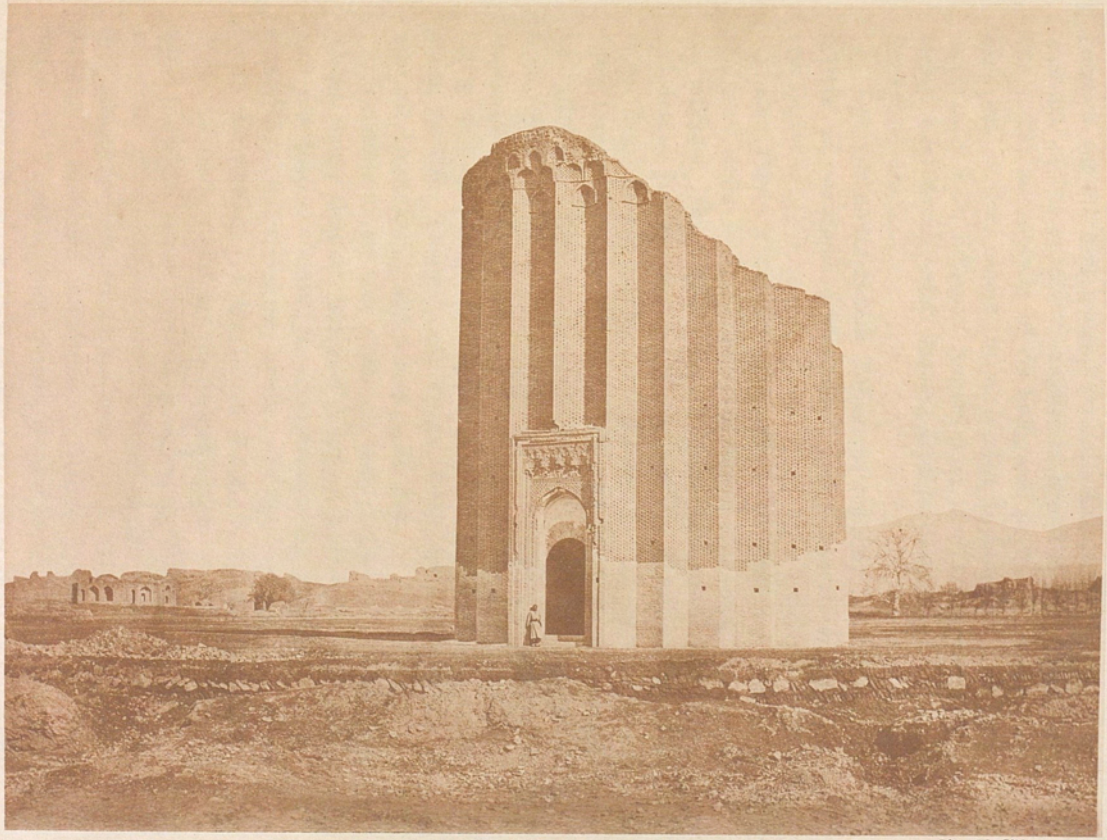

Ljtr. W. Silfversparre.

Tornet i Rages.

Emin Ahmed Rasi, författare till »de sju klimaten» (1593), skrifver om Teheran: »Det stora antalet af bäckar med friskt vatten, af lummiga träd och trädgårdar, som äro paradisets medtäflare, göra Teheran till en ojämförlig uppehållsort. I norr befinner sig ett litet bergigt område, kalladt Schamiran, värdigt att utgöra en del af änglarnas hemvist: luften, som man där andas, är uppfylld af de ljufligaste dofter, marken är brokig och skiftar såsom satin, himlen är beströdd med moln, skimrande i de lifligaste färger; intet land är i skönhet jämförligt med detta. Man kallade fordom detta bergiga område för Irans fackla.»

Det var under Schah Tahmasps regering och således mot midten af sextonde århundradet, som Teheran erhöll stadsprivilegier.

Den första europeiska resande, som omnämner Teheran, är Pietro della Valle. Han yttrar därom följande: »Konungen har alldeles icke något palats i denna stad och träder aldrig in i den — jag menar åtminstone konung Abbas nu för tiden; ty en dag uttalade han sin förbannelse öfver den och lät offentligen förbanna hvars och ens fader, som trädde där in, emedan han därstädes blef sjuk, till följd af att han ätit för mycket frukt, som förorsakade honom svåra magplågor; och andra säga, att han har afsky för staden endast därför, att den aldrig mottagit eller undfägnat honom så, som han skulle hafva önskat. Oaktadt all denna förbannelse afstod jag ej från att begifva mig dit och taga in där.

Taheran är en stor stad och mer rymlig än Cassian (Kaschan); men den är hvarken befolkad eller bebodd, emedan man där icke ser annat än stora trädgårdar med en oändlighet af alla slags frukter, hvilka man för omkring och säljer i hela det närbelägna landet och hvilka man värderar mycket högt, till följd däraf att de mogna tidigt på grund af denna stads läge. Khanen uppehåller sig vanligen där, och de öfriga städerna göra den ingalunda egenskapen stridig att vara den förnämsta staden i provinsen, som också bär namnet Taheran i hela sin utsträckning och som utbreder sig mot vägen till Firusku, ända till de berg, som vi öfverskredo den första natten. Alla gatorna äro bevattnade med en oändlig-

het af ganska betydliga bäckar, som rinna utan afbrott och som, slingrande sig genom trädgårdarna, i icke ringa mån bidraga till jordmånens fruktbarhet. Vidare äro gatorna beskuggade af träd, som vi kalla plataner och som perserna kalla tjinar; men de äro mycket höga och proportionsvis stora och löfrika samt utmärkt vackra, ja, det sista i så hög grad, att jag kan försäkra eder, att jag aldrig i mitt lif har sett några, som varit jämförliga med dem. Det fins flera, som två eller tre män icke skulle kunna omfamna. Men det som är det mest anmärkningsvärda är deras mängd, hvilken gör att jag kallar Taheran, och det med mycket skäl, för platanernas stad, liksom jag förut har kallat Konstantinopel för cypressernas stad. För öfrigt finns det hvarken byggnader eller något annat, som är af betydelse.»

Enligt Hadschi Khalfa var Teheran under Sofidynastien vid skilda tider tillfälligt residens för de persiska konungarne. Den siste regenten af denna dynasti, den svage och olycklige Schah Hussein, mottog i denna stad en ambassad från sultan Ahmed III. Efter Husseins tronafsägelse, 1721, slog sig Mir Mahmud ned i Isfahan.

I Adil Schahs (Nadirs efterträdare år 1747) historia är äfven Teheran sorgligt minnesrikt. Då han år 1748 angreps af en afgansk styrka nära Kasvin, öfvergafs han så skamligt af hela sin här, att han förlorade dagen, utan att ens kunna låta afgörandet bero på en drabbning. Personligen visade han dock mycken duglighet och oförskräckthet och dödade med egen hand många fiender. Men då han såg sin styrka splittrad, rymde han fältet och drog sig tillbaka till Teheran. Här fann han sig öfvergifven och alldeles ur stånd att åter samla sin armé, hvarför han begaf sig till sin broder, Ibrahim Mirsa, som genast lät sticka ut hans ögon och kort därefter aflifva honom.

Morier identifierar Teheran med Tahors i de Theodosiska tabellerna och tror sig äfven spåra det i de kastilianska ambassadörernas resa till Tamerlans hof. Olearius omnämner Teheran blott i förbigående och säger, »att det är en af de städer, som åtnjuta privilegiet att ej behöfva underhålla några soldater.» Äfven Sir Thomas Herbert besökte det på sexton-

hundratalet och kallar det Tyroan. Du Pré besökte det år 1808 och meddelar, att det blifvit ödelagdt under den afganska invasionen år 1728.

Allt sedan Mir Mahmud slog sig ned i Isfahan, hade Persien icke någon varaktig hufvudstad, emedan de ständiga inbördes krigen och striderna mot rikets grannar gjorde, att de följande regenterna uppehöllo sig i de städer, som voro krigskådeplatserna närmast. Så förblef det ända till år 1788, då Aga Muhamed Khan gjorde Teheran till sitt kungliga residens. Dess grannskap till hans fädernesland, Masenderan, österlandets trädgård, och särskildt till Asterabad, i hvars omgifningar hans stamförvandter, kadscharerna, hade sina förnämsta hemvist, var egentliga orsaken till den oväntade upphöjelse, som vederfors denna förr så obetydliga by. Ända dittills hade Teheran icke varit så stort, att det skulle kunnat göra anspråk på att kallas hufvudstaden i en provins, och om äfven dess anor gå sju eller åtta hundra år tillbaka i tiden, så var det först från Aga Muhamed Khans regering som det kunde räkna sin storhet och betydelse. Genom självherskarens bud hade det upphöjts till värdighet af förstling bland Persiens städer; hofvet med hela dess pomp och ståt, regeringens säte och krigshärens hufvuddepot förlades dit, köpmän samlade sig i basarerna, handtverkare slogo sig ned där, och karavanvägarna, som från rikets alla delar ledde dit, blefvo lifliga och besöktes af tusentals resande.

Olivier, som besökte Teheran under Aga Muhamed Khans regering (år 1796), beskrifver staden på följande sätt: »Under Sofiernas dynasti var Teheran en föga betydande stad, ehuru det redan då var residens för en khan och hufvudort i den omkringliggande trakten. På grund af invånarnes fåtalighet var staden föga känd. Emedan den låg utanför de vanliga karavanvägarna, egde den blott en fördel, nämligen den att vara omgifven af vidsträckta, väl bevattnade och fruktbara åkrar; och som invånarnes näringsflit inskränkte sig till att draga nytta af jordbruksprodukterna, så bestod också deras handel endast i utbyte af de varor, som de för eget bruk behöfde, mot några af de produkter, som de kunde aflåta åt andra, såsom korn, hvete,

ull och boskap; hvilka varor nästan alla gingo till Kasvin eller Kum.

Då afganerna under Schah Thamas blefvo herrar öfver staden, plundrade de den och begingo alla möjliga utsväfningar under föreändning att man icke hade öppnat stadsportarna tillräckligt hastigt. Staden tyckes då hafva blifvit nästan alldeles förstörd, ty nu förete dess murar, basarer och moskéer, såväl som invånarnes hus och konungens palats bilden af en alldeles ny, eller åtminstone helt och hållet förnyad stad. Muhamed, som gjorde det till sitt rikes hufvudstad, har till de resandes och köpmännens bekvämlighet låtit uppbygga mycket sköna karavanserajer och stora basarer, som nu göra Teheran till en af Persiens skönaste städer. Konungens palats lemnar, hvad storlek, byggnadernas skönhet, trädgårdarnas prakt och rikedomen på bevattning angår, intet öfrigt att önska. Det ligger i stadens norra kvarter, hvaraf det upptager omkring en fjärdedel; dess omfång är liksom hela stadens fyrkantigt, och i likhet med denna är det omgifvet af en mycket hög lermur samt en bred och djup graf.

Omkretsen uppgår till något mer än två (franska) mil, men knappt hälften af denna yta är betäckt med hus; man ser mycket stora, tomma ställen och mycket vidsträckta trädgårdar, hvilka liksom förr äro planterade med alla slags fruktträd. På midten af hvar och en af stadsmurens fyra sidor finnes en port, för hvars försvar i händelse af en belägring ett föga högt torn är uppbyggdt ungefär 300 steg framför muren; i stället för tak har det en terrass, på hvilken två eller tre kanoner kunna uppställas.

Trots alla Muhameds bemödanden att göra sin hufvudstad folkrik, och trots det understöd, som han beviljade de köpmän och fabrikanter, hvilka slogo sig ned i densamma, belöpte sig dock Teherans folkmängd vid min ankomst till knappt 15,000 invånare, häri inberäknadt den kungliga hofstaten och trupperna, som uppgingo till 3,000 man.

Dock är det lätt att förutse, att denna befolkning skall tilltaga mycket, om Muhameds efterträdare framgent komma att residera i Teheran. Redan konungens närvaro måste befordra befolkningens tillväxt, emedan härigenom rikets store

ditlockas, hvilka här såsom öfverallt låta sig angeläget vara att uppträda vid hofvet för att förvärfva sig sin öfverherres ynnest och erhålla de högsta värdigheter och äreställen. Hela rikets guld, som utgjutes omkring tronen, måste sedan nödvändigt ditlocka äfven köpmän af alla slag, fabrikanter af hvarje skrå och i allmänhet folk af alla stånd och yrken.»

Lika lycklig som denna förändring var för Teheran, hvilket allt sedan dess utvecklat sig och blomstrat med otrolig snabbhet, lika olycksbådande var den för den forna hufvudstaden Isfahan, som därigenom dömdes till hastigt förfall. Dess palatser och praktbyggnader, som med så oerhörda kostnader uppförts af Schah Abbas, öfverlemnades åt sitt öde, det vill säga åt invånarnes och tidens roflystnad, och ehuru ännu i dag ett matt återsken af deras forna härlighet kringstrålar dem, bära de dock tydligt förfallets prägel.

Hade Aga Muhamed viktiga politiska skäl att slå sig ned i Teheran, så hade hans efterträdare Fet Ali Schah icke mindre orsak att kvarstanna. Hans krig med Ryssland gjorde det för honom nödvändigt att vara sina fiender så nära som möjligt. Underligare är att icke de båda öfriga kadscharerna, Mehmed Schah och Nasr-ed-Din Schah, föredragit Isfahan. En resande, som besökt de håda städerna, kan icke ett ögonblick tveka hvilken han skall gifva företrädet. Isfahans härliga läge i själfva medelpunkten af riket, dess sköna byggnader, dess bördiga fält och yppiga trädgårdar, som vattnas af den breda Sajende Rud, göra denna stad till ett paradis i jämförelse med Teheran, som saknar alla minnen, och stekes i solgasset på en jämn, steril slätt. Förnämsta orsaken till att Nasr-ed-Din icke öfvergifver sina fäders stad torde emellertid vara närheten af de väldiga Elbursbergen, hvilka om sommaren locka honom upp till sina friska höjder, samt af de masenderanska urskogarna, som i sitt djup erbjuda honom uppfriskande svalka.

Jag vill icke trötta läsaren med en utförlig beskrifning af Teheran, helst som denna stad icke innesluter något af intresse, men nästa kapitel må egnas åt redogörelsen för de framsteg, den gjort sedan mitt förra besök därstädes. Den som reser till Teheran i tanke att finna typen för en orien-

talisk stad, blir hårdt besviken. Blott ett par obetydliga kupoler och minareter, som förråda nutidens fattigdom i byggnadsväg, resa sig öfver ett oredigt virrvarr af grågula, envånings lerhus med platta tak. Lika enformiga som de äro till sin arkitektur, lika naket och fattigt är det intryck de, sedda utifrån, göra. Det orientaliskt sköna och färgrika, gårdarna med sina planteringar och bassänger, balkongerna med sitt brokiga staffage af haremskvinnor i lätta dräkter, allt döljes innanför de dystra, intetsägande lermurarna. Det enda som afbryter enformigheten är de vackra stadsportarna med sina torn och smakfulla fajanser, platanerna och cypresserna och framför allt lifvet på gatorna. Ridande herrar med skaror af tjenare på präktiga hästar, kvinnor i blå kappor och hvita slöjor, ändlösa kamelkaravaner med doft ljudande klockor, landtmän, som på åsnor föra frukt till basarerna, köpmän och småhandlande, som med sjungande röst ropa ut sina varor, mollor i hvita och gröna turbaner, soldater i fantastiska uniformer, krymplingar och tiggare, som sitta i gathörnen, därvischer, hvilkas sånger genljuda öfverallt, barn, bärare, hundar, främlingar, ja en och annan elegant europé och här och hvar ett ekipage, se där hvad som uppfyller gatorna i Teheran och som icke ett ögonblick tillåter ett tvifvel att man verkligen befinner sig midt i Orienten.

Men kupolerna och minareterna saknar i synnerhet den som sett Isfahan. Hvar finnes en like till Mesjid-i-Schah, den gamla hufvudstadens prydnad? Och hvad är väl Teheran i jämförelse med Centralasiens stora städer, Samarkand och Bukhara? Blir man besviken i Teheran, så äro ens förväntningar ett intet emot den verklighet man skådar i Samarkand. Hvar på jorden finnas Rigistans eller Bibi Khanums likar? Hvar hafva dessa härliga kupoler, dessa smärta minareter och glada lifliga fajanser kunnat åstadkommas annat än i Samarkand? Det är ingen konst att drömma om paradisets fröjder, då man befinner sig midt i ett jordiskt paradis. Men för visso finnes det ingen stad i orienten som är mindre lämplig för dylika drömmar än Teheran, hvars evigt gråa enformighet snarare kunde fresta en att benämna denna ort ett öknens och ödemarkens barn.

En hästskoförsäljare i basaren.

TRETTIOANDRA KAPITLET.

Teheran år 1890.

Under de fyra år, som förflutit sedan jag sist tillbragte några veckor i Persiens hufvudstad, hade en hel del stora förändringar till det bättre därstädes försiggått, i det att tidsenliga europeiska inrättningar och uppfinningar gjort sitt inträde och i större eller mindre grad vunnit erkännande. Hvad som nu redan första dagen särskildt föll i ögonen, var att den europeiska kolonien vuxit ansenligt; det väckte icke längre

någon vidare uppmärksamhet att här och där en »frengi» syntes bland muselmanerna. En och annan skylt med fransk skrift förrådde äfven, att en europé uppslagit sin butik där innanför; och i detta afseende hotar också Teheran att blifva ett litet Konstantinopel.

De viktigaste nyheter, som tillkommit sedan mitt förra besök, torde vara: anläggandet af spårvägar i staden, framdragandet af en liten järnväg till pilgrimsorten Schah Abdul Asim, inrättandet af en engelsk bank och en teater, ordnandet af gatornas belysning och renhållning, äfvensom deras reglering, utgifvandet af nya tidningar, inrättandet af en europeisk klubb och persiska kaféer, m. m. dylikt.

Det är nära två år sedan spårvägarna anlades. Ett belgiskt bolag, som utöfvar verksamhet äfven på flera andra ställen (så i Amerika), har af schahen erhållit koncession att bygga dem. I den teheranska afdelningen finnas dock äfven ryska aktieegare. Så lär järnvägsfursten Poliakoff hafva många aktier däri.

Tills vidare utgör liniernas sammanlagda längd $3^1/_2$ km. Bolaget eger 100 hästar. Vagnarna äro byggda i Belgien och i bitar forslade till Teheran, där de sammanfogats.

Spårvägarna äro emellertid allt utom populära inom den europeiska kolonien, och särskildt legationerna hafva haft mycket att erinra mot det sätt, hvarpå de byggts. Spåren äro nämligen lagda såsom järnvägsskenor på tvärsyllar och höja sig på de flesta ställen ända till 4 cm. öfver gatans plan, samt äro ej försedda med stenläggning vid sidorna. Härigenom försvåras naturligtvis den allmänna körtrafiken oerhördt. Bolaget hade enligt koncessionen rättighet att stenlägga alla de gator, där spår utlades, men då det sedermera insåg, att dessa gator därigenom skulle förvandlas till pulsådror för all trafik, hvilket i sin ordning skulle hindra spårvägssamfärdseln, har bolaget afstått från all stenläggning och lagt skenorna på tvärsyllar. Dessförinnan gjorde det en framställning till schahen, att han skulle låta stenlägga alla gatorna i Teheran, men ett så orimligt förslag var naturligtvis oantagligt.

Européerna anse därför, och det med rätta, att bolaget kränkt och kringgått schahens koncession, som gifvit det-

Ljtr. W. Silfversparre.

Basarbodar i Teheran.

samma rättighet att bygga spårvägar, men ej järnvägar inom staden. Det är klart, att bolaget vunnit ofantligt genom detta tillvägagående, eftersom det är både billigare och bekvämare att lägga spåren på tvärsyllar än på långsyllar, infattade mellan stenläggning; men det kvarstår som en skam för ett europeiskt bolag, hvilket för första gången fått rättighet att i landet införa en europeisk inrättning, att det endast till sin egen fördel och för egen vinnings skull förfuskat arbetet. Belgien har nu skickat en minister till Teheran för att bevaka landets intressen i spår- och järnvägarna.

Att döma af det intryck man får, då man ser nästan hvarje spårvagn, vare sig det är bittida på morgonen eller sent på aftonen, nästan till trängsel fylld af perser, så måtte detta bolag göra goda affärer i Persien. Det ämnar nu utvidga sina linier genom att anlägga två nya spårvägar, en utmed den långa och starkt trafikerade Lalesargatan, samt en på de gator, som leda till Kasvinporten. Erhåller det rättighet härtill, så bör man hoppas, att schahen uttryckligare än förra gången preciserar villkoren, så att samma oskick, som hittills utöfvats och som ländt staden till skada, icke måtte ännu en gång upprepas.

Vagnarna äro afdelade i tre skilda kupéer, af hvilka blott den mellersta är sluten; det är nämligen haremskupéen. Ytterst sällan ser man européer åka. Kuskarne och konduktörerna äro till största delen tatarer.

Liksom öfverallt i Persien så förekommer äfven på spårvagnarna ett lifligt köpslående och prutande mellan de åkande och konduktören. En perser stiger på, konduktören frågar hvart han skall fara och får t. ex. svaret: till basaren! Passageraren frågar hvad det kostar, och då konduktören svarar tre schej, säger han att han gifver blott två och ber om biljetten. Konduktören låter då vagnen stanna och hotar att köra ut mannen, om han ej betalar tre schej. Efter ett högljudt underhandlande lemnar han ändtligen tre schej med högra handen, under det han mottager biljetten med den venstra. Äfven konduktören släpper å sin sida icke biljetten förrän han har pengarna i andra handen. Så misstänksamma äro alla mot hvarandra.

Det är för öfrigt ganska lustigt att fara med dessa spårvagnar. Där råder ett oväsen och hojtande utan like. Kusken har oinskränkt välde öfver vagnen. Om det faller honom in, så håller han stilla en stund för att språka med en bekant, som han möter. Då jag en gång for till Säbse-Mejdan eller »grönsakstorget», stannade vagnen helt oväntadt utanför ett basarstånd. Anledningen var den, att kusken skulle köpa sig några gurkor för att läska sin gom. Under tiden fingo vi passagerare tåligt vänta. Men tiden har i Persien icke stort värde, och väl är det för dem, som åka på Teherans spårvägar.

Samma bolag eger äfven järnvägen till byn och helgongrafven Schah Abdul Asim. Denna bana, den enda som finnes i Persien, sedan den korta grufbanan vid masenderanska kusten blifvit förstörd, är blott $1^1/_2$ farsach eller 9 km. lång och har varit i verksamhet i tre år. Liksom spårvagnarna så äro äfven tågen, särskildt på torsdagarna och fredagarna, nästan till trängsel fyllda. Tre tåg afgå dagligen till och från Schah Abdul Asim, men på helgdagsaftonen och helgdagen afgår ett tåg i timmen.

Blott två lokomotivförare äro ryssar, de öfriga tatarer från Tabris; konduktörerna äro till större delen perser.

Den 24 juli for jag för första gången på järnvägen till Schah Abdul Asim. Tåget bestod af fem långa vagnar, af hvilka en var första klass, de öfriga andra. Den förstnämnda var särdeles prydlig; sofforna äro beklädda med röd sammet och väggarna bestå af stora glasskifvor, som kunna skjutas upp och ned. I denna vagn åkte blott fyra eller fem perser. I andra klassens vagnar, som voro fullkomligt öppna, var passagerarnes antal däremot så mycket större. De utgjordes nästan uteslutande af mollahs med stora hvita turbaner. En ofantlig mängd kvinnor hade en särskild vagn för sig.

På plattformen till hvarje vagn håller en soldat vakt; så äfven utmed banan, där några små vakthus äro uppbyggda, samt vid de båda ändstationerna.

Då tåget afgått från stationen, dit jag anlände i sista ögonblicket, ser man på venster hand den lilla förgreningskedja, som Elburs utsänder i sydostlig riktning, och till höger

slätten, som sträcker sig långt bortom Kasvin. Utanför staden syntes nu oräkneliga fårahjordar, som af landtmän och nomader drefvos in till Teheran i och för den stundande Kurban Bajram eller offerfesten, då i hvarje familj ett får slaktas och ätes.

Längre bort far man förbi en del trädgårdar samt gamla murlemningar belägna på en liten klippa, i hvilken vid Tjeschme Ali (»Alis källa») vackra reliefer äro utmejslade. Strax där bortom reser sig tornet i Rages, som nu i sitt »restaurerade» skick med prydliga ornament har förlorat allt värde som antikvitet. I söder synes under nästan hela färden den förgyllda kupolen öfver Schah Abdul Asims graf, hvilken lyser som en sol, samt de höga minareter, som omgifva denna kupol. Efter 18 minuters resa är man framme i byn, från hvars präktiga stationshus en ström af fromma pilgrimer begifver sig till den heliga grafven. Om denna graf har jag emellertid intet att omtala, då ingen kristen får bese den.

Som terrängen sluttar från Teheran till Schah Abdul Asim, åtgår något längre tid, eller 22 minuter, för återresan. Alldenstund det var torsdag, återvände tåget redan efter 10 minuters uppehåll för att inom kort föra en ny laddning pilgrimer till byn. Så anlända på torsdagar och fredagar för hvarje timme nya skaror af fromma, som på detta bekväma sätt göra sin vallfärd.

I oktober 1888 inträffade på järnvägen en olyckshändelse. En sejd (afkomling af profeten) hade försökt göra resan utan biljett. Då konduktören kom och affordrade honom den, hoppade sejden af tåget, medan det var i gång, hvarvid han föll under hjulen och krossades. Då upptändes de mollahs, som voro med, af sådant raseri, att de uppeggade mängden att hämnas. Lokomotivföraren blef mycket illa tilltygad, tåget och stationshuset begötos med petroleum och stuckos i brand.

Schahen fick betala bolaget förlusten. Detta lär emellertid hafva tillgått så, att han tog reda på de skyldiga och konfiskerade deras egendom. Bolaget led sålunda ingen förlust på samma gång schahen sannolikt drog vinst af affären.

En annan olyckshändelse inträffade innan banan ännu var öppnad för trafik. Trettio armenier togo sig det orådet

för att med störar skjuta fram en platåvagn från staden till byn. Som banan sluttar betydligt utför åt detta håll, började vagnen snart rulla hastigare och rusade slutligen i hejdlös fart utför banan. I närheten af Schah Abdul Asim stod ett lokomotiv med några vagnar, som forslade materiel. Detta tåg hann ej undan, innan vagnen stötte emot lokomotivet. Båda krossades, tio armenier dödades och alla de andra blefvo mer eller mindre skadade.

Det är naturligt, att dessa händelser till en början skulle göra järnvägen föga populär bland perserna. Nu äro de emellertid glömda, och sinnena ha hunnit blifva lugna. Sedan man så småningom lärt sig att inse fördelen af detta bekväma fortskaffningssätt, resa till och med de mest fanatiska prester på järnväg till Schah Abdul Asim.

»The Imperial Bank of Persia» däremot är en inrättning, som gjort sig föga omtyckt bland européerna, emedan genom densamma prisen på alla varor samt lefnadsomkostnaderna i allmänhet i högsta grad fördyrats. Till och med de lägsta tjänstemännen, såsom kontorsskrifvare och bokhållare, lära nämligen sitta med löner på ända till 1,500 toman (= 7,500 kr.). Och då i persisk tjenst varande européer icke på långt när aflönas så högt, blifva de naturligtvis lidande däraf, att de engelska banktjenstemännen skämma bort perserna.

Bankens kapital lär uppgå till 4,000,000 pund st., af hvilka penningar en stor del är nedlagd i persiska grufvor och andra företag.

Sommaren 1890 skickade banken ut papperspenningar i rörelsen. Det var första gången sådana förekommit i Persien. De minsta sedlarna representera ett metallvärde af två toman. De äro synnerligen vackra och väl gjorda, men ingifva det oaktadt perserna föga förtroende. Utanför Teheran tar man ännu icke emot dem.

Banken beherskar tillsvidare den persiska penningvärlden och gör utmärkta affärer, men denna glädje sades icke skola blifva långvarig, enär redan i oktober en rysk bank skulle inrättas i Teheran för att motväga den engelska. Den lifliga konkurrens, som utan tvifvel blir en följd häraf, kommer att

en stock och käpprappen börjat hagla på hans nakna fotsulor, sjunker beloppet genast med 20 à 30 toman. Och då det börjat riktigt att svida och värka, ropar han efter hvartannat 60, 50, 40, 30 och stannar i de flesta fall vid 10 eller 5 toman. Då man antager, att han är nära sanningen, slipper han lös och får sina pengar.

Yrkesstöld straffas med högst fem års fängelse, tillfällighets- och nödstöld med kortare tid. Schahen har sökt afskaffa de råa straff, hvarmed dylika förbrytelser förut voro belagda. I andra delar af Persien kvarstå de dock ännu. Man skär af tjufven ett öra eller en hand. Särskildt generalguvernören i Isfahan, prins Sel-i-Sultan, är känd för sina grymheter.

Under grefve Montefortes tid hafva blott tre halshuggningar förekommit i Teheran. Anledningen var i alla tre fallen mord under försvårande omständigheter. Annars bestraffas mord vanligen med fängelse från och med tio år.

Schahens förste tolk, excellensen Etemad-e-Saltanet (»Rikets förtroende»), är på samma gång minister för pressen och litteraturen samt redaktör för Teherans tidningar. Han är en af Persiens lärdaste män, har utgifvit flera stora arbeten och en hel mängd broschyrer, samt företagit gräfningar och forskningar vid flera ruinställen. Hans närvaro är för schahen oumbärlig, ty det är han, som håller monarken »au courant» med händelserna i Europa. Då schahen äter frukost, läser han högt ur franska tidningar och arbeten notiser och artiklar, som särskildt intressera monarken. Därvid öfversätter han omedelbart den franska texten till persiska.

Teheran har tre tidningar. »Iran», det officiella organet, innehåller blott notiser om schahen och regeringen samt händelser i hufvudstaden. »Ettelah» (»Underrättelsen») meddelar politiska notiser, hemtade från europeiska tidningar. Den lär vara jämförelsevis frisinnad och mera oberoende än turkiska och ryska tidningar. Slutligen innehåller »Schäreff» (»Illustrationen») porträtter och biografier öfver framstående personer eller sådana, som på ett eller annat sätt haft något med Persien att göra. Porträtterna äro alltid synnerligen väl och omsorgsfullt utförda. I julinumret 1890 figurera Caprivi och

författarens ringa person. Tidningen »Echo de Perse» har för ett par år sedan upphört att utkomma.

»Iran» utkommer en gång i veckan, »Ettelah» två gånger och »Schäreff» en gång i månaden.

Mycket vore nog ännu att tillägga under rubriken »framsteg och förbättringar i Teheran», men ofvanstående må vara tillräckligt för att visa, att staden icke längre står stilla. Härvid må dock anmärkas, att flera af dessa framsteg blott äro skenbara och icke innebära annat än ett halft europeiserande af tvetydigt gagn. Aldrig skall denna ytliga fernissa gifva Teheran det höga anseende, som Isfahan under Schah Abbas den stores tid egde; snarare skall den vanställa den från allt europeiskt smink fria prägel, som prydde pärlan i hjärtat af Iran.

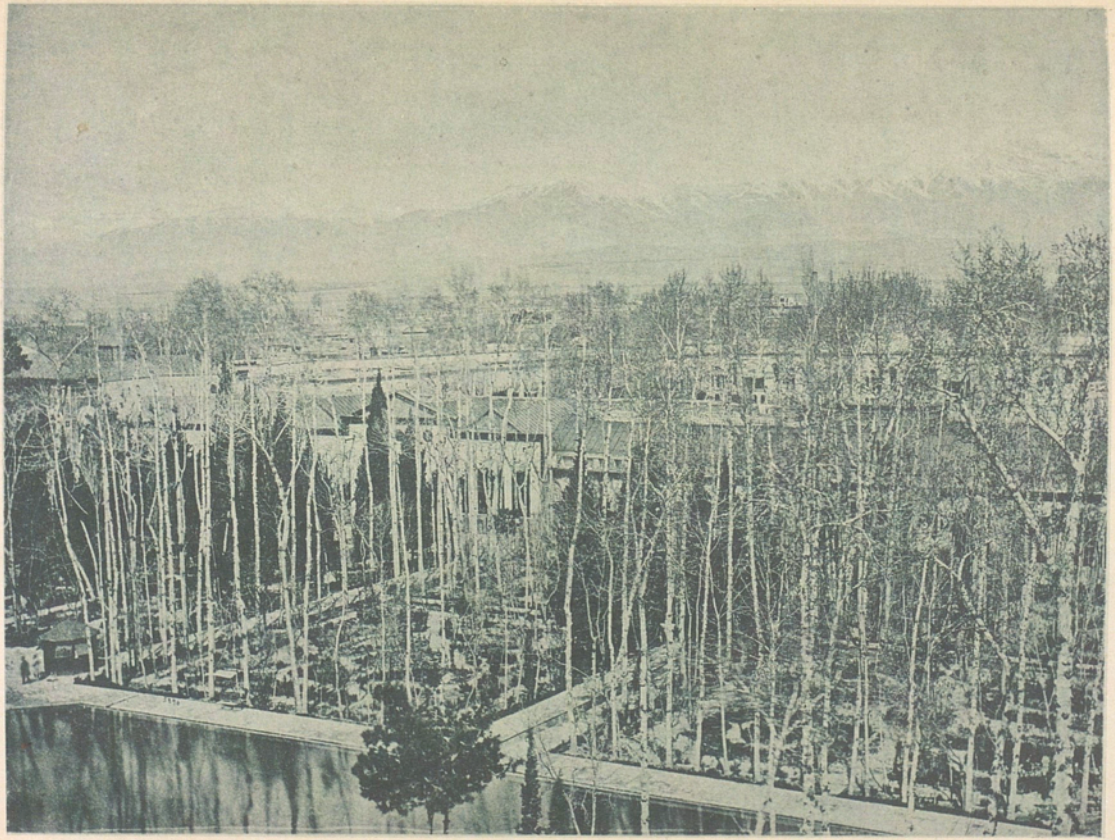

Ljtr. W. Silfversparre.

Teheran, »platanernas stad».

TRETTIOTREDJE KAPITLET.

Den politiska ställningen i Persien.

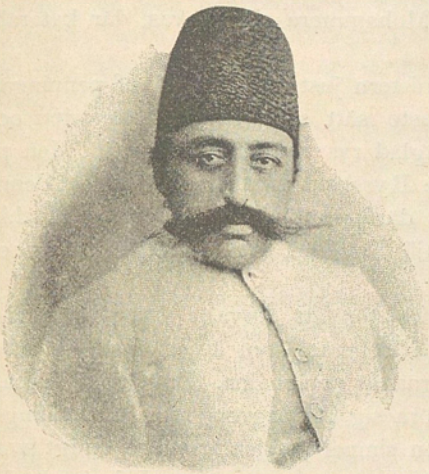

Veliad, Mussafar-ed-Din Mirsa, Persiens kronprins.

Persien, som själft icke har några nämnvärda politiska intressen i Europa, är därstädes föremål för den lifligaste uppmärksamhet hos de båda stormakter, som äro dess mäktigaste grannar. I norr är det Ryssland, i söder och öster England, som på allt sätt och på alla vägar, men båda fredligt, söka intränga i hjärtat af landet för att där göra sitt inflytande gällande. De sträfvanden, som å ömse sidor framkallat denna tysta täflan, kunna korteligen sammanfattas på följande sätt. Rysslands yttersta mål är att framskjuta sitt landområde till Indiska oceanen för att där komma i besittning af hamnar, Englands att hindra Ryssland från uppnåendet af detta mål, enär härigenom dess asiatiska besittningar, särkildt Indien, skulle på det allvarsammaste hotas.

Rysslands långsamma men säkra framträngande i Centralasien, den strategiska järnvägens byggande till Samarkand,

framskjutandet af dess gräns ända till det omedelbara grannskapet af Herat, »nyckeln till Indien», o. s. v., allt har ingifvit England de största farhågor. Det kunde icke overksamt åse dessa storartade företag, utan måste göra ett schackdrag, som återställde jämvikten. Härigenom uppstod den så mycket omtalade »Karun-frågan», hvarmed under vår vistelse i Teheran förhöll sig på följande sätt.

Efter Ejub Khans flykt afskedades Muchir-ed-Dovleh från sin post som utrikesminister, men erhöll, förutom sin nya ministerpost, som soulagement äfven koncession att bygga en handelsväg mellan Karun och det inre Persien.

Karun är en stor flod, som från venster rinner ut i nedre Schat-el-Arab. Den är segelbar för mindre flodångare från sin mynning vid Mohammera till Ahvas, där katarakterna börja.

Då f. d. utrikesministern just var i behof af penningar, ville han på förmånligaste sätt sälja denna koncession och erbjöd den såsom utpräglad ryssvän till Ryssland. Men på grund af sitt läge kunde Ryssland icke draga fördel af denna handelsväg och afböjde därför anbudet. Då erbjöd Muchir-ed-Dovleh sin rättighet till England, som köpte den för 13,000 pund st.

Ett syndikat stiftades för att förvalta företaget, under öfverinseende af banken i Teheran, som äfven anställer arbetarne och utbetalar lönerna åt personalen. Det är ett dyrbart företag, och man kan göra sig ett begrepp om de penningesummor det slukar, då en simpel persisk arbetare, enligt hvad det nyligen uppdagats, kan göra sig en »mutachel» (personlig vinst) af 20 toman på 20 dagar.

Åt två engelska ingeniörer är vägens byggande ombetrodt. Sträckan från Sultanabad till Kum är redan färdig och kan befaras med vagnar, men det är också den ur ingeniörssynpunkt lättaste biten, emedan marken här är jämförelsevis jämn och fast. Från Ahvas till Sultanabad däremot bli svårigheterna så mycket större, emedan vägen här måste dragas tvärs genom ett system af parallela bergskedjor. Tre stora och en mängd små broar måste byggas, sprängningar och fyllningar göras, murar och bröstvärn uppföras. Hela sträckan

är beräknad att vara färdig om 18 månader, och den nya handelsvägen skall kunna öppnas för trafik om två år.

Det är svårt att förutse följderna af detta stora företag. Å ena sidan har man anledning förmoda, att England härigenom skall beherska handeln i hela södra och mellersta Persien, ja ända fram till Teheran. Isfahan faller säkert inom detta handelsområde, ty en biväg skall dragas från hufvudvägen till denna stad. England skall härigenom få ett betydligt försprång framför Ryssland. Den, som beherskar handeln och penningevärlden, beherskar nämligen landet.

Men engelsmännen antaga, att Ryssland, för att söka uppväga detta företräde, skall begära koncession på anläggandet af en väg från Asterabad till Schahrud. Elbursbergen, som här icke hafva någon betydligare höjd, genomskäras dessutom af en dalsänkning, som är särdeles inbjudande för väganläggning.

Men vida farligare för England blefve konsekvenserna af upphäfvandet af de höga tullar, som läggas på varor, hvilka införas från Batum. Härigenom skulle nämligen en ytterst liflig handelsrörelse från rysk sida uppmuntras i nordvestra och norra Persien. För närvarande kan man säga, att Rysslands kommersiella inflytande räcker ända fram till Isfahan och beherskar hela norra Persien.

Den nya ryska ministerns ankomst till Teheran oroade därför schahen på det högsta, emedan han fruktade, att de stora medgifvanden han gjort England skulle leda till nya petitioner från Ryssland, och att den ryske ministern redan vid den högtidliga audiensen skulle frambära dem. Om dessa farhågor voro grundade eller ej, vet man ännu icke. Den ryske ministern, herr Bytsoff, anlände emellertid till Teheran i juli 1890 och mottogs med stor pomp och ståt på samma sätt som den svensk-norska missionen.

Det som schahen emellertid mest lär frukta är att Ryssland skall anhålla om tillåtelse att bygga en bibana från den transkaspiska järnvägen till Mesched. En dylik bana, så nära Herat, skulle blifva af ofantlig betydelse. Den skulle för det första beherska handeln på Mesched och hela Khorasan, men hvad mera är, den skulle sprida Rysslands prestige

icke allenast öfver Khorasan, utan öfver hela landet. Hundra tusen pilgrimer vandra nämligen hvarje år till Mesched från Persiens alla trakter. De anlända till den persiska staden och finna att en rysk järnväg leder dit, och som järnvägar göra ett djupt intryck på österländingar, som se dem för första gången, anse de att det är tsaren, som i själfva verket är herre öfver Mesched. Då de hundra tusen sedan komma hem till sina anförvanter och vänner, berätta de hvad de sett, och ryktet om Rysslands makt och inflytande sprides från mun till mun öfver hela landet.

Schahen är långt ifrån främmande för dessa frågor, som hota varaktigheten af hans rikes oberoende. Han genomskådar dem från början till slut och ser hvart de skola leda. Han är en skarpsynt och klok man, men en räddhågad regent. Han inser behofvet af att införa tids- och ändamålsenliga reformer på alla områden och framför allt inom armén, men känner och vet, att han vid sin sida icke har någon, som vill eller kan utföra hans planer och befallningar. Den ende, som icke låter leda sig af egoistiska sträfvanden och som är liktänkande med schahen, är storvesiren Emin-e-Sultan, som också åtnjuter hans fullaste förtroende. Om schahen kunde omgifva sig med ett antal unga, kraftiga ministrar af samma tänkesätt som storvesiren, så skulle gagneliga reformer kunna införas. Man skulle börja med armén för att vara säker på dess trohet. Manskapet skulle behandlas på samma sätt som den ryska kosackbrigadens i Teheran, där hvarje soldat får framvisa ett kvitto att han mottagit sin sold, på det man må vara säker om att befälet, som utdelar den, icke stoppat den i egen ficka. Nu vanskötes armén i detta hänseende på det skamligaste af sina högsta ledare, och soldaterna få halfva året och stundom ännu längre vänta på sin sold. Intet under alltså att de, för att försörja sig, idka minuthandel, under det att de ligga i garnison i städerna.

Jag har sökt visa, att den politiska ställningen i Persien beherskas af en fredlig täflan mellan Ryssland och England. Hvarje koncession, som den ena makten får, efterföljes omedelbart af en petition från den andra om ett motsvarande medgifvande. Så har det gått, och så torde det alltjämt komma

att gå, ända tills Persien blir genomkorsadt af ett nät af präktiga lands- och järnvägar. Får Ryssland tillåtelse att bygga järnväg till Mesched, så kommer England och vill fortsätta sin linie från Ketta till Seistan och det inre af östra Persien. Man kan säga, att Persien redan nu males mellan två kvarnstenar eller på den ena sidan kurtiseras af den ryska björnen och på den andra af det engelska lejonet. Ty liksom hela dess norra gräns står under ryskt beroende, så står hela den södra under engelskt. England beherskar Persiska vikens viktigaste, ja enda hamnar, Bender Abbas, Lingeh, Buschir och numera äfven Karun; Ryssland hela den nordpersiska gränsen genom sin krigshamn Aschur Ade och sin strategiska järnväg. Persiens självständighet är anfrätt i kanterna, och sjukdomen skall så småningom sprida sig mot det inre.

Schahen är, som förut antydt, för klok för att icke inse den fara, som hotar hans stora rike, i det att han slites mellan tvenne öfvermäktiga fiender. Men han vet äfven, att han har striden mellan Ryssland och England att tacka för sin självständighet, och han är därför mån om att hålla båda makternas inflytande i landet på samma nivå. Han aktar sig väl för att gifva den ena företrädet eller att låta den andra få öfvermakten, ty då störes jämvikten, då sjunker den ena vågskålen, och då blir det fordom så stolta och mäktiga Perserriket en provins eller ett lydland under segraren.

Då jag en gång på en resa i Elburs samtalade med en af schahens vesirer om Persiens framtid, yttrade han: »Anteckna i er dagbok, att jag i dag sagt, att Persien om tjugu år icke längre kommer att vara ett självständigt rike.»

Enligt hans spådom skulle till och med i en närbelägen framtid de största förändringar komma att inträffa. Han trodde, att landets oberoende vore afhängigt blott af schahens lifslängd, och att dennes död skulle blifva signalen till splittring.

Generalguvernören i Isfahan, Sel-i-Sultan, som är en kraftfull och energisk man, skulle med engelskt understöd söka tillvälla sig högsta makten, men den laglige kronprinsen, Veliad, skulle på det kraftigaste understödjas af Ryssland, och efter en kort tvist skulle en fredlig öfverenskommelse mellan de båda stormakterna komma till stånd.

Persien sönderfaller då i tvenne stater. Nordpersien blir en rysk provins med Veliad till nominell konung, och Sydpersien blir ett engelskt lydland under Sel-i-Sultans öfverhöghet. Den ryska hälften intager samma ställning som Bukhara nu har, och den engelska kommer att likna Afganistan.

Huru härmed än må blifva, så kan man säga, att för närvarande det ryska inflytandet i Persien är vida större än det engelska, och att perserna själfva hafva långt större respekt och sympatier för Ryssland än för England.

Detta förhållande beror till stor del på den säkerhet och ordning, som blifvit rådande i Khorasan allt sedan den ryska ockupationen af Transkaspien och underkufvandet af turkmenerna, hvarigenom en gräns satts för dessas plundringståg i de persiska gränsprovinserna. Och kunna väl perserna helsa ryssarna annat än såsom befriare och vänner, då tusentals persiska slafvar under ryskt beskydd blifvit återförda från turkmenernas land till sina hem och familjer i Khorasan!

Efter hvad jag sedermera hörde i Mesched, längta invånarna själfva efter rysk guvernör och rysk styrelse, hvarigenom de skulle befrias från det utpressningssystem, under hvars ok de nu sucka.

Man bör hoppas, att för Persien, som i själfva verket är ett rikt och bördigt land, men som nu ligger i fullständig dvala, en ny tid skall uppgå, då Ryssland tagit det om händer. Och att ryssarna hafva en stor och viktig mission att utföra i Asien hafva de visat genom eröfringen af Turkestan och Transkaspien, där de uppträdt såsom de yppersta kolonisatörer i världen.

TRETTIOFJÄRDE KAPITLET.

Afskedsaudiensen hos schahen och afresa från Teheran.

D:r Bertrand Hybennet Khan.

Afskedsaudiensen hos schahen af Persien var utsatt till klockan 3 e. m. den 2 juni. Iklädda uniform begåfvo vi oss, liksom förra gången, i tre vagnar till palatset. Denna audiens var mycket enklare än den förra och bar en mera familiär prägel.

Efter att hafva passerat en af de mindre borggårdarna, kommo vi in i en lång glaspaviljong, i hvars midt vatten strömmade fram genom en fajanskanal. På korta afstånd uppstego från denna kanal lodräta vattenstrålar, och på dess sidor växte låga men lummiga apelsinträd med mogna frukter.

Schahen mottog oss nu uti ett annat gemak än förra gången. Det var en stor, vacker salong, belägen bredvid tafvelgalleriet. Äfven i denna salong pryddes väggarna af flera taflor, af hvilka den mest i ögonen fallande föreställde

en naken kvinna i sittande ställning. I detta rum uppehåller sig schahen gärna och ofta.

Då vi passerat ungefär hälften af den glasbetäckta paviljongen, sågo vi genom den öppna dörren schahen sittande på en enkel stol. Han var klädd i samma uniform som under den förut beskrifna defileringen. Han bar ingen orden, men däremot emblemen af sin kungliga värdighet, diamantagraffen i mössan och smaragderna på epåletterna. Blott en enda person syntes vid schahens sida, då vi inträdde. Det var pressministern, schahens förste tolk, excellensen Etemad-e-Saltanet. Med oss inträdde öfverhofceremonimästaren, prinsens adjutant och mähmandaren.

Sedan vi helsat på samma sätt som förra gången, inbjöds förste hofjägmästaren Treschow att stiga fram till schahen, där en stol framsattes för hans räkning, under det att vi andra stannade på något afstånd. Schahen talade nu endast med missionens chef, och samtalet varade i 25 minuter, hvilket ansågs ovanligt länge. En stor del af konversationen fördes uteslutande på franska och utan tolk.

Då förste hofjägmästaren kom fram till schahen, höll han först ett kort, men kraftigt tal, hvari han framförde vår varma tacksamhet för den storartade gästfrihet, som schahen visat konung Oscars beskickning i sin hufvudstad, vi skulle städse räkna de dagar, under hvilka vi haft den stora hedern att vara schahens gäster, för de lyckligaste och skönaste i hela vårt lif. Det första han efter hemkomsten skulle göra, vore att till konung Oscar inberätta det glänsande mottagande och den stora frikostighet, vi alla dagar rönt i Teheran. Schahen svarade, att han betraktade det såsom en lycka att hafva upplefvat ankomsten af en speciell mission från konungen af Sverige och Norge, och att han alltid skulle med de varmaste känslor minnas denna beskickning. Därpå frågade han, om vi voro nöjda med vistelsen i Teheran, med slottet och trädgården och med de fester, som anställts till vår ära. Sedan talade han länge och med lifligaste intresse om konung Oscar; han frågade huru gammal konungen var, huru många söner han hade och i hvilka länder han rest. Det hade alltid varit hans lifligaste önskan att få göra konungens personliga

bekantskap och han hoppades, att denna önskan skulle förverkligas. Han uttryckte å nyo sin längtan att komma till Sverige och Norge, och på sin nästa europeiska resa hade han för bestämd afsikt att besöka de båda länderna i norden. Han talade vidare om armén, dess styrka och sammansättning, om flottan och dess hamnar, samt uppehöll sig länge vid prins Bernadotte, som han lärt känna genom tidningarna.

Liksom förra gången gjorde han därjämte en mängd frågor om Skandinaviens geografi, de båda ländernas areal och folkmängd, de största städerna och deras invånareantal. Det intresserade honom särskildt att höra talas om de norska fjordarna med deras lodräta klippmurar och ansenliga djup, om den vilda naturen på högfjället och om den låga temperatur, som kan råda i halföns inre om vintern.

Därpå talade han med stort intresse och förvånansvärd sakkännedom om Nordenskiölds polarfärder och uppehöll sig särskildt vid Vegafärden. Han frågade om Nordenskiöld ämnade företaga flera resor och blef ytterst intresserad då förste hofjägmästaren omnämnde den föreslagna antarktiska expeditionen. Förste hofjägmästaren omtalade därpå Nansens djärfva vandring öfver Grönlands inlandsis och kandidat Gustaf Nordenskiölds Spetsbergsfärd. Allt afhörde schahen med lifligaste uppmärksamhet, och han uttalade gång efter annan sin stora beundran för de nordiska folkens rastlösa verksamhet inom det arktiska området.

Han frågade vidare om det fanns jaktmarker i Norge och hvad slags vildt där förekom, huru man jagade de olika djurslagen, samt om konungen var road af jakt. Då han fick höra talas om konungens björnjakter i mellersta Sverige, blef han särdeles förvånad och tog noga reda på hur en dylik jakt tillgår hos oss.

Därefter förblef han tyst en lång stund, hvarunder han tankfullt blickade mot golfvet, såg sedan åter på oss och gaf slutligen tecken till att audiensen var slut. Förste hofjägmästaren reste sig då, framförde ännu en gång vår djupa tacksamhet, hvarefter vi alla bugade oss och gingo baklänges mot dörren. Schahen reste sig ej, gjorde icke den minsta afskedshelsning och förändrade ej en min, ty sådant är ofören-

ligt med hans värdighet såsom konungarnes konung. Han blott betraktade oss oafvändt, tills vi skymdes af apelsinträden och försvunno ur hans åsyn.

Tisdagen den 3 juni stego vi upp i arla morgonstund, emedan många förberedelser ännu måste göras i och för den stundande afresan. Postvagnarna voro beställda till klockan 3 e. m. och skulle invänta missionen vid slottet Asb-Devani, där vårt högtidliga intåg i Teheran hade börjat.

Den sista frukosten intogs som vanligt klockan 12, men stämningen var icke den vanliga, utan snarare högtidlig och allvarlig, ty man skiljes icke utan vemod från vänner, som man sannolikt aldrig träffar mer. Då champagnen serverades, klingade Muchir-ed-Dovleh mot sitt glas och höll ett kort, men hjärtligt tal, som åhördes under djup tystnad. Kort därpå reste sig förste hofjägmästaren Treschow och på tecken af honom äfven vi andra, och han tackade i varma ordalag Muchir-ed-Dovleh för det vänskapsband han knutit med oss och för det värdskap han utöfvat med så verkligt storartad och äkta österländsk gästfrihet.

Efter frukosten samlades vi för sista gången kring fyllda glas i Emaret-Sepa-Salars undersköna trädgård och skämtade, glömmande stundens allvar, ännu en gång på detta glada, uppsluppna och ungdomliga sätt, som gjort dessa dagar så oförgätliga. Äfven nu spelade musikkåren några för oss välkända stycken och borttågade därefter vid tonerna af den svenska folksången.

Förutom oss, vår värd och hans son, voro blott följande herrar närvarande: general Hybennet Khan och hans broder, tysken, general Wedell, mähmandaren Mohamed Aga och adjutanten, general Mirsa Ali Ekbär Khan.

Klockan 5 reste sig missionens chef med blottadt hufvud och tackade för sista gången, och hans tal åtföljdes af ett dånande »hurra!» som gaf eko i trädgårdens lummiga hvalfgångar.

Därpå gingo vi ut till schahens väntande vagnar, som efter en halftimmes färd aflemnade oss vid Asb-Devani. Mu-

Ljtr. W. Silfversparre.

Carl E. von Geijer.

Claes Lewenhaupt.

Sven Hedin.

chir-ed-Dovleh och Motamed-ul-Mulk hade redan vid slottets port tagit ett sista farväl, men de öfriga herrarne följde med till Asb-Devani. Här stodo redan postvagnarna färdiga, och bagaget hade gått ett par timmar i förväg.

Efter en kraftig handtryckning och ett: »helsa hem till Norden», skildes jag här från missionens öfriga medlemmar, och ingen blygdes öfver den tår, som glimmade i hans öga.

Förste hofjägmästaren Treschow och kammarherre von Geijer åkte i den första vagnen, grefve Lewenhaupt och Mohamed Aga i den andra. Jag medföljde icke, emedan jag genom missionens chef hos H. Exc. utrikesministern utverkat mig tillåtelse att stanna kvar någon tid i Persien. Det var nämligen min önskan och afsikt att på hemresan göra en liten afstickare till Mesched och Samarkand.

En pisksmäll hördes, och de båda vagnarna försvunno i ett moln af damm. Vi stodo kvar tysta så länge vi kunde se en skymt af dem öfver horisonten. Därpå begåfvo vi oss hemåt, hvar och en upptagen af sina egna tankar.

Jag är öfvertygad om att jag uttalar allas vår mening, då jag säger, att konungens beskickning under hela sin färd mot den fjärran östern följdes af en framgång, som vida öfversteg våra djärfvaste förhoppningar, och att vi af orientens monarker mottagits med sådana hedersbetygelser, som man återfinner blott i de gamla sagorna och hvaraf en beskrifning icke kan blifva annat än en matt skugga. Och jag är äfven öfvertygad om att jag gifver uttryck åt allas våra innersta känslor genom att till konungen frambära vår underdåniga och djupa tacksamhet för det stora förtroende, han låtit komma oss till del och för det tillfälle han gifvit oss att lära känna furstar och folk i främmande land.

Sant är, att Persien är ett domnande rike, som kanske i en nära framtid skall upphöra att finnas till som självständig stat, men det är dock ett land, som har en glänsande och uråldrig historia och som utöfvar en oemotståndlig tjuskraft på den, som en gång sett det. En fransman gjorde

för 30 år sedan en liten sommarlustresa till Persien, men han har icke lemnat det ännu. En engelsk diplomat, som vistats 35 år i Persien, blef hemkallad till London, men han tärdes så af längtan att komma tillbaka, att han tynade bort och dog inom ett år. En dansk, som varit där i 20 år, tog ett halft års tjenstledighet för att fara hem, men han var tillbaka inom tre månader. Alla européer, som uppehållit sig där någon tid, hafva erfarit denna egendomliga dragningskraft, som de icke kunna förklara. Är det Elburs' snöhöljda kam eller Demavends hvita kägla, som drager främlingen åter? Är det den turkosblå himlen, eller trädgårdarna med sina näktergalar? Är det invånarna med deras sinne för artighet och poesi, eller är det den obundna frihet, som européen här åtnjuter?

Hvad det än må vara, så är jag viss om, att äfven medlemmarna af konungens beskickning i mer eller mindre grad erfarit denna oförklarliga tjusningskraft och att vi mången gång med vemodig glädje skola minnas de dagar vi upplefvat i det gamla sagolandet.

TRETTIOFEMTE KAPITLET.

Ännu några minnen från Teheran.

Fet Ali Khan.

Då sommaren på allvar gör sitt inträde i Teheran, blir vistelsen i hufvudstaden på grund af den tryckande och kvafva hettan odräglig. De torra gatorna och lerhusen absorbera värmen för att åter utstråla den mot vandraren, som sålunda angripes från alla håll af dess förslappande och mattande verkningar. Hvar och en, som har råd och tillfälle därtill, flyttar då bort från staden till de friskt belägna byar, som likt oaser i ödemarken eller grönskande öar i ett glödande sandhaf sträcka sig utmed Elburs' södra sluttningar.

Där finnas äfven kungliga lustslott, omgifna af blomstrande trädgårdar, af hvilka Niaveran, Sultanetabad och Kamranieh äro de största och skönaste.

Af byarna äro Särgendeh med den ryska, Gulahäck med den engelska och Tedschrisch med den turkiska beskickningens respektive sommarvillor de största och af européerna mest besökta.

Särgendeh är beläget på fem kvarts timmes väg norr om Teheran. En bred körväg, beskuggad af plataner, mullbärsträd och popplar leder dit ut. Dess höjd öfver hafvet är omkr. 1,580 m., således ungefär 280 m. öfver Teheran. Det högre läget i förening med bergens närhet, den frodiga växtligheten och den rika bevattningen göra, att klimatet här är ett helt annat än i Teheran. Maximitemperaturen om dagen stiger i staden till 37° i skuggan, under det att jag i byn aldrig iakttagit öfver 27°.

Särgendeh genomskäres af en lång hufvudgata, i hvars midt en bäck flyter och där mullbärsträd gifva skugga. Endast några få bigator och bodar afbryta föröfrigt dess enformiga utseende; långa, dystra lermurar sträcka sig utmed gatornas båda sidor. Innanför dessa murar ligga byns hus och trädgårdar.

Såväl byn som dess mark har af schahen afträdts till ryska regeringen, som dock i ersättning till invånarne öfverlemnat en ganska stor penningsumma. Som marken numera är rysk, ligger också jurisdiktionen i ryska ministerns händer, och byns invånare vända sig också i alla mål till honom för att söka rättvisa. Emellertid kunna de äfven, om de så önska, vända sig till persiska regeringen. I senare fallet befatta sig ryssarna icke vidare med dem. De äro ock framgent persiska undersåtar.

De européer, som bo i Särgendeh, stå däremot icke under rysk jurisdiktion, men måste hafva ryska ministerns tillåtelse för att få flytta dit.

Fullkomligt likartade äro förhållandena äfven i den närbelägna engelska byn Gulahäck. Men under det att nästan alla européer, som bo i Gulahäck, äro engelsmän, finna äfven andra nationaliteter än ryssar en gästvänlig fristad i Särgendeh. En hel europeisk koloni af fransmän, preussare, österrikare, italienare, svenskar m. fl. har där uppstått.

Ryska beskickningen har ett ståtligt sommarhotell på platsen. Ministerbostället är ett verkligt slott, och sekreterarens, drogmanens, läkarens och öfriga vid beskickningen anställda personers bostäder äro små täcka villor, här och

hvar uppförda i en storartad och välvårdad park, som omger själfva hotellet.

Den vackraste och tillika skönast belägna af dessa villor är legationssekreteraren Speyers, men mer fängslande än själfva villan är det gästfria och artiga bemötande, hvarmed man blir mottagen af herr och fru Speyer. Efter att hafva bestigit Fusijamas topp och lyssnat till Niagaras åskor, hafva de nu nedslagit sina bopålar i solens och lejonets land. I särskild förbindelse står jag till herr Speyer för den autorisation han skaffade mig från Petersburg, att obehindradt få besöka hvilka delar som helst af ryska Centralasien.

Sedan konungens beskickning afrest från Teheran, bodde jag öfver en veckas tid hos preussaren, generalen i persisk tjenst, v. Wedell, sysselsatt med ordnandet af mina anteckningar. Under dessa dagar timade intet annat af intresse än att en utfärd gjordes till prins Naib-us-Saltanets lustslott Kamranieh, dit vi den 9 juni voro bjudna på frukostmiddag. Som det är två timmars väg till slottet, hemtades vi redan klockan 9 f. m. med prinsens fyrspända vagn.

Kamranieh är omgifvet af en ofantligt vidsträckt trädgård, som framför slottet bildar tre koncentriska afdelningar, hvar och en omgifven af en lermur. Dessa olika afdelningar hafva uppkommit därigenom, att trädgården år från år utvidgats. Genom inkörsporten kommer man in i den yttre trädgården, som tyckes vara tämligen nyanlagd; nästa port leder in till den mellersta trädgården, som upptages af vingårdar och allehanda fruktträd och som genom en tredje port står i förbindelse med den egentliga, slottet omgifvande trädgården, där plataner, granater och popplar resa sig i långa rader på sidorna om en väldig bassäng med springvatten och fontäner. Den välskötta parken med dess sandbeströdda gångar och prunkande blomsterrabbatter förråder, att en europeisk trädgårdsmästare ordnat det hela.

Då vagnen stannat på slottets främre gård, kom prinsen själf emot oss och helsade oss välkomna på sitt artiga och vänliga sätt. Med honom till ciceron besågo vi först slottets närmaste omgifningar. Bakom detsamma stiger en hel följd af terrasser uppför Elburs' södra sluttning. Trappor leda från

den ena till den andra. Hvarje terrass har sin vattenbassäng med fina fontäner, stigande till en betydlig höjd. Från en terrass till en annan strömmar ständigt ett brusande vattenfall. Det var en lika förtrollande som allenastående anblick, hela denna följd af vattenstrålar erbjöd, liknande en jättespindels väf glittrande i solskenet.

Helt nära slottet ligger orangeriet med dess rika blomsterförråd, och i ett särskildt drifhus doftade en otalig mängd ananasfrukter, som redan hade en halmgul, saftig och mogen färg. Rundt omkring slottet frodas de härligaste törnrosor. Är Schiras berömdt för sina rosor, så måste dock tillstås, att dessa voro ändå skönare. Här funnos gula, röda och skära med symmetriskt ordnade blad och med en berusande doft. Den artige värden bröt tvenne rosor, som han med ett vänligt leende bjöd sina gäster.

Då vi kommit in i den stora salongen, bjöd mig prinsen enligt persisk sed på ett tefat tio femkranstycken i guld. Frukosten hade en fullständigt europeisk karakter, och rätterna utgjordes af äggröra, rapphöns, tschellov (risgryn), fårstek, höns, aprikoser, apelsiner, jordgubbar och ananas. Ett helt batteri af vinbuteljer stod uppradadt på serveringsbordet, men prinsen drack själf blott vatten. Förutom oss voro endast tre af prinsens uppvaktning närvarande, nämligen adjutanten, general Abbas Khuli Khan och en annan general, samt f. d. guvernören i Rescht, Vali.

Under det att de öfriga herrarne spelade trick-track, förde mig prinsen ned i trädgården för att visa sin lille femårige son, Fet Ali Khan, som oaktadt sin späda ålder är Emir-Top Chaneh eller chef för artilleriet.

De persiska barnen äro i allmänhet obeskrifligt täcka och likna små vaxdockor med skära kinder och stora svarta ögon, men Fet Ali Khan var det mest näpna exemplar af en mensklig varelse man gärna kan få se. Därtill hade han redan ett värdigt och förnämt sätt, helsade med en belefvad men vänlig åtbörd och ett uppmärksamt och förvånadt uttryck. Han sprang och lekte med sina guvernörer och lekkamrater i trädgården, men då vi nalkades, tog han genast sin värdighet i akt, samt gick oss till mötes med afmätta, säkra steg. Fadern

tog honom i famn och kysste honom, och jag försäkrade prinsen, att Fet Ali Khan var den vackraste blomman i hela hans trädgård.

Därpå visade han mig sitt »enderun» eller harem, som för tillfället var obebodt. Hans moder och gemåler hafva där våningar, som dock icke kunna mäta sig med hans »birun» (manliga gemak).

Vid femtiden gjorde vi alla en ridtur till trädgården och slottet Mänserieh, som är beläget en halftimmes väg norr om Kamranieh. Här börja på allvar Elburs' stigningar, och prinsen, som är en passionerad och skicklig ryttare, föreslog att vi skulle sätta i väg uppför en af de mest dominerande kullarna. Dessa äro mycket oländiga och betäckta med grus, stora stenar och tistel. Sagdt och gjordt! Från kullen hade vi en storartad utsikt öfver hela Teheranslätten och bergskedjan mot öster och vester.

Sedan prinsen förgäfves bedt oss stanna kvar öfver natten, anträddes hemfärden i samma vagn och på samma väg som vi kommit.

Då jag den 12 juni var på besök hos pressministern Etemad-e-Saltanet, berättade denne, att han nyligen i närheten af lustslottet Dåoschan-Tepe upptäckt ett ruinställe, som jag ovillkorligen borde se. Dagen därpå hemtades jag också med vagn af hans sekreterare, turken Muhamed Aris Khan.

Vi åkte genom den långa vackra allé, som från Teheran leder till slottet, togo därpå af mot nordost öfver den grusiga slätten och anlände inom kort till en hästskoformig inskärning i Elburs' sydöstra förgreningskedja.

Vi funno mycket riktigt oförtydbara tecken till att en mindre stad eller by en gång i en långt aflägsen forntid stått på detta ställe. På den steniga marken syntes rader af låga upphöjningar och grushögar, som tydligen voro lemningar af hus och murar. En mängd skärfvor af lerkärl och krukor, af hvilka somliga varit ornamenterade, lågo kringspridda öfverallt. Äfven bitar af outslitlig fajans påträffades. Egendomligast var dock en i cirkelform uppförd vall, hvars insida sluttade ned emot dess centrum. Enligt Etemad-e-Saltanet hade detta varit en amfiteater, och formen talade också för

riktigheten af hans antagande. Vallen, hvars krön var fullkomligt jämnt och afrundadt, hade en omkrets af 120 m.

Ruinstället var på tre sidor omgifvet af berg, men på den fjärde, vester ut mot slätten vettande sidan, begränsades det af lemningarna efter en mur. På dennas yttre sida saknades hvarje spår af skärfvor, fajanser eller grushögar. Den har således troligen varit stadsmur.

Etemad-e-Saltanet, som anställt historiska forskningar för utrönande af denna stads identitet, hade kommit till det resultat, att den hette Apamea* och var uppkallad efter Seleukus Nikators moder. Han anser vidare det skyddade läget gifva vid handen, att det varit en befästad ort, som under krigstider i norra Persien spelat en betydelsefull roll.

På hemvägen besågo vi Dåoschan-Tepés menageri. Då jag förra gången besökte detta, var djurens antal större. Nu funnos här åtta utmärkt vackra lejon från Arabistan i sydvestra Persien, sex väldiga tigrar från Masenderan vid Kaspiska hafvet, sex ljusbruna björnar från Elburs, som gingo och lunkade omkring under bar himmel, men voro bundna med långa järnkedjor vid marken, samt slutligen tre muntra apor.

Klockan 8 på kvällen samma dag var jag bjuden till min gamle vän och gynnare från Kirmanschah, Aga Muhamed Hassan, Vekil-ed-Dovlet-e-Inglis (Engelska rikets agent). Denne man, som ursprungligen är Bagdad-arab, är en af Persiens rikaste köpmän. Han beherskade hela vestra Persiens handel, d. v. s. den engelsk-indiska handeln öfver Bagdad till det inre Persien via Kirmanschah. Som han är engelsk agent, intar han en säker och oberoende ställning gent emot schahen. Till staten betalar han emellertid en årlig skatt af 350,000 kran (= 175,000 kronor).

Det var en lycklig slump att åter sammanträffa med honom, och jag hade aldrig väntat att finna honom i Teheran, där han också endast för tillfället uppehöll sig. Jag fann honom, såsom i Kirmanschah, sittande på golfvet, omgifven af hela berg af bref och papper och sysselsatt med skrifning. Tre sekreterare voro honom härvid behjälpliga. På hufvudet bar han en sidenturban i ljust blomstermönster, såsom alla

* Se sid. 247.

Mekkapilgrimer göra, och på näsan ett par stora glasögon i silfverbågar. Han är en lång, mager man med skrynkliga drag, stor näsa och gråsprängdt skägg. Han har ett ovanligt ärligt, klokt och godt utseende.

Schahens förste kammarherre, Hekim-ul-Mamelek, var äfven där på visit.

Klockan $^1/_2$ 11 på kvällen serverades den rikliga persiska middagen med alla upptänkliga delikatesser. Värdens unge son och jag åto vid bord, men Aga Hassan själf och perserna sutto på golfvet och hade sin egen servering, för att ej äta från samma fat som en otrogen.

Efter midnatt åkte jag i hans vagn, med förriddare och »fanus» (lyktbärare), den långa mörka vägen genom basarerna.

I dessa dagar flyttade d:r Hybennet ut till sin sommarvilla i Särgendeh, och det var mig naturligtvis en glädje att mottaga hans inbjudning att för den återstående tiden af min vistelse i Teheran vara hans gäst. Den 14 juni åkte vi tillsammans ut till landet, där jag sedan skulle tillbringa en följd af angenäma och oförgätliga dagar.

Redan den 17 juni bjöd d:r Hybennet på en storartad solförmörkelse, som visserligen var partiell, men dock omfattade nära tre fjärdedelar af soldiametern. Tiden för dess början kan jag ej på minuten uppgifva. Jag var nämligen just som bäst upptagen med skrifning, då det plötsligt började mörkna till den grad, att jag icke längre kunde se att arbeta. Jag kom då att tänka på dagens betydelse, sotade i hast ett glas, gick upp på terrassen och iakttog sedan hela förloppet. Temperaturen föll 4 grader till kulminationen, som inträffade klockan 2.30 e. m., hvarefter den åter började stiga. Klockan 3.49 var det vackra skådespelet slut. Under hela förmörkelsen hade man i byn hvar femte minut skjutit med en liten kanon. Jämförelsevis svala vindar susade esomoftast genom atmosfären, och dagrarna mellan bladens skuggor på marken framställde små bilder af solens stympade form. Solförmörkelsen hade börjat vid ett-tiden och sålunda varat i icke fullt tre timmar.

De första stegen, hvilka en persisk yngling gör på den vetenskapliga banan, tagas i en »mäktäb» eller skola, vanligen belägen bland bodar och stånd i basarerna. Här får han under ledning af en mollah eller muhallém (lärare) lära sig att läsa och skrifva, samt inöfva valda stycken på arabiska ur koran.

Då denna förberedande skolkurs är afslutad, flyttas de persiska gossar, som vilja egna sig åt vetenskapliga studier, till en högre undervisningsanstalt. De flesta af dem utbilda sig till prester (mollahs) och inskrifva sig vid en »medressé» eller andlig högskola. I medresséerna, som oftast äro belägna i eller vid en moské, studeras framför allt koranen samt andra andliga äfvensom skönlitterära arbeten.

De däremot, som vilja utbilda sig till naturforskare, läkare, militärer eller artister, begifva sig till högskolan i Teheran, Muhállem Chaneh, »lärarehuset», eller Dar-ul-Fonun, »vetenskapernas hemvist».

En sådan utbildningsanstalt finnes nämligen i Persiens hufvudstad och är så godt sig göra låtit inrättad efter mönstret af ett europeiskt universitet. Den är grundlagd för 40 år sedan, således under Nasr-ed-Din Schahs regering, af hans dåvarande storvesir, Mirsa Taghi Khan, Emir-Atabek-Asam.

Denne man, som var schahens svåger och som fästat sitt namn vid många nyttiga och tidsenliga institutioner, betraktas ännu af perserna själfva såsom en af de klokaste och mest energiska män, som vid schahens sida regerat landet.

Men såsom det alltid går i Persien, då en minister svingat sig upp till alltför stort inflytande och makt, så gick det äfven honom: han störtades af sina ovänner och afundsmän.

Dessa, som voro många, gjorde honom misstänkt hos den då blott tjuguårige schahen, som också beslöt att frigöra sig från en man, hvilken syntes farlig för hans själfständighet.

En kurir afreste till Kaschan med uppdrag att afrätta emiren, som befann sig därstädes. Den lifdömde valde pulsådrornas öppnande i ett bad. Några timmar senare anlände en ny kurir med benådningsorder. Men då var det för sent, han var redan död; och schahen har sedan dess ständigt ångrat sin förhastade dödsdom.

Torsdagen den 19 juni besökte jag denna högskola och åhörde undervisningen i två klasser. Till ciceron hade jag professorn i målarekonst och franska, general Mirsa Ali Ekbär Khan, som med utmärkt intresse och tillmötesgående visade och meddelade hvad som var att se och anteckna.

Högskolan är belägen mellan två af de breda avenyer, som leda till Mejdan Top Chaneh, »artilleritorget». Den ena af dem heter Chiaban-Schems-el-Emaret (»avenyen palatsernas sol») och leder ifrån torget till hufvudingången af schahens palats. Den andra, som heter Chiaban-Almasieh (»diamant-avenyen»), förlorar sig i en del mindre gator, af hvilka ett par leda till andra delar af palatset och till hofstallet.

På den första finnas ett par elektriska lampor och en svag ansats till stenläggning, och båda äro beskuggade af höga, lummiga plataner och mullbärsträd, i hvilkas täta skugga det äfven under middagstimmarna är friskt och skönt. Vid denna tid på dagen öfvergjutas alléerna med vatten från tvenne smala kanaler, som äro belägna vid sidorna. Några karlar hemta upp vattnet i lädersäckar, försedda med en kort snabel, genom hvilken vattnet pressas ut i en splittrad stråle.

Där hvarje chiaban mynnar ut i Mejdan Top Chaneh, reser sig en väldig port med brokiga fajanser och små runda torn, samt solen och lejonet, äfvenledes i fajans.

Från dessa tvenne alléer kan man inträda i högskolan, en stor byggnadskomplex, som bildar två fyrkanter, kring hvilka popplar och andra träd, törnrosor och hvarjehanda andra blommor äro planterade i riklig mängd. Byggnadens sidor, som vetta mot trädgårdarna, äro omgifna af en sammanhängande veranda, hvars tak uppbäres af kolonner. Från verandan leda dörrar till de olika undervisningssalarna, och öfver hvarje dörr sitter en skylt med persisk skrift, angifvande det ämne, som läres i rummet innanför.

Enligt den persiska artighetens och etikettens fordringar skulle naturligtvis gästen först och främst trakteras med kaffe och kalian, samt språka en timmes tid med vederbörande.

Mirsa Ali Ekbär Khan presenterade mig därför för universitetskanslern, excellensen Risa Khuli Khan, en hvitskäggig gubbe, bror till telegrafministern Mockbär-ed-Dovleh, samt

för inspektören eller rektorn, Mohamed Hussein Khan, och professorn i fysik och kemi, Mirsa Khasem Khan. Senare anlände äfven schahens förste hofastrolog, som är lärare i astrologi vid högskolan.

Medan vi sutto där samspråkande och sedan under den rond, vi gjorde genom undervisningssalarna, fick jag följande upplysningar om högskolan i Teheran.

Undervisningen ledes dels af perser, som studerat i Paris, dels af européer. De ämnen, i hvilka undervisning meddelas, följa här nedan.

Uti matematik (aritmetik, algebra, logaritmer, trigonometri, geometri) och geografi undervisa en professor och tre underlärare.

En perser är professor i kemi, fysik och naturlära. Han har fyrtio elever.

För de medicinska vetenskaperna finnas tre professorer, en tysk, d:r Albu, och två perser, af hvilka den ene uteslutande undervisar i gammalarabisk medicin. Tio ynglingar utbilda sig nu till läkare, men de torde icke få några synnerligen klara begrepp om menniskokroppens byggnad och de olika organens inbördes läge och funktioner, då de på grund af religiösa skäl icke få skära i menskliga lik, utan blott i djurkroppar.

I geologi, mineralogi och framför allt grufvetenskap undervisar fransmannen M. Vauvillier (ingénieur des mines), som nu i öfver tjugu år varit i den persiska statens tjenst — man kan med skäl lyckönska det unga universitetet till att i sin lärarekår hafva en man, som med så ovanliga kunskaper förenar den största samvetsgrannhet i utöfvandet af sitt kall. Här fordras nämligen icke allenast ett lefvande intresse för europeiska vetenskapers spridande bland ett depraveradt österländskt folk, utan äfven en ihärdighet och ett tålamod, som ofta nog sättas på de hårdaste prof, då läraren finner huru föga djupa rötter hans undervisning slagit i de persiska elevernas minne och förstånd.

På samma gång är M. Vauvillier grufingeniör i schahens tjenst och har gjort en mängd olika resor till mineralförekomster i norra och vestra Persien.

Mirsa Ali Ekbär Khan, som i flera år studerat i Paris, är lärare i målning och teckning. På väggarna i den stora hvälfda sal, där det undervisas i dessa ämnen, voro ett par hundra oljemålningar, kol- och penntecknigar uppsatta, som visade de framsteg, hans elever gjort, och till hvilken ståndpunkt han drifvit deras skicklighet. Somliga bland dessa alster voro verkligen mycket väl utförda, särskildt de studier, som voro ritade efter fristående gipsmodeller.

I musiken och dess teori undervisar fransmannen Lemaire. Lärare i artilleri- och befästningskonst är tysken general Felmer och i de kunskaper, som höra till infanteriet, hans landsman general Weth.

De språk, som studeras, äro persiska, arabiska, franska, ryska och engelska.

För franskan finnas tre lärare. En af dem är Mirsa Ali Ekbär Khan, och jag hade tillfälle att åhöra en två timmars lektion, som leddes af honom. Ej mindre än ett hundra af skolans tvåhundrafemtio elever bevistade den franska lektionen. De sutto vid långa bänkar, liknande dem i våra universitetssalar. Då vi trädde in i den stora salen, reste de sig alla upp. På ena väggen hängde en svart tafla, och under denna stodo ett bord och tre stolar, där läraren, inspektorn och jag slogo oss ned. Först framropades fem af eleverna, som hade till lexa att deklamera några af Lafontaines fabler. De gjorde sin sak bra och utan att stappla, men det sjungande persiska tonfallet gjorde sig för mycket gällande. Några andra fingo därpå öfversätta fransk text till persiska och slutligen ännu några andra skrifva på svarta taflan efter diktamen.

Att allt gick som ett vatten förvånade mig till en början, men jag fick sedan veta, att de elever, som fått frågor, på förhand varskotts, att en »frengi» (europé) skulle åhöra lektionen.

I de 16 rummen (classes) undervisas i olika ämnen på olika tider, alltifrån en timme efter soluppgången till två timmar före solnedgången. Mellan klockan 11 och 2 infaller frukostlofvet och mellan 2 och 4 dagligen den franska lektionen.

Om fredagarna ha eleverna fritt.

Under de tider af året, då väderleken ej är allt för varm, gymnastisera lärjungarna på en exercisgård, som hör till hög-

skolan. Ett gymnastik-räck finnes på gården. Där exercera äfven de blifvande artilleriofficerarne med tvenne kanoner.

Högskolan eger ej några samlingar, men däremot ett obetydligt farmaceutiskt laboratorium samt en litografisk och en fotografisk anstalt. Den senare tillhör schahens släkting Abdullah Khan, som är den ene af Teherans två fotografer. Han har studerat i Europa och är mycket hemmastadd i sitt yrke.

Bland skolans elever finner man representerade alla åldrar från 12 till 30 år. Kursen är åttaårig, och vid dess slut erhåller eleven en guldmedalj såsom intyg på sina kunskaper. Under studietiden erhåller han dessutom silfver- och emaljmedaljer motsvarande våra betyg.

Det egendomligaste är emellertid, att de af eleverna, som visa särskildt intresse för studier, efter sin första examen erhålla från 12 till 20 toman om året (1 toman = 5 kronor). Andra fördelar, som skolans lärjungar åtnjuta, äro fri bostad och fritt bränsle, kostnadsfri frukost dagligen samt en vinter- och sommardräkt till present hvarje år.

I motsats till förhållandet vid de andliga medresséerna finnas dock inga bostäder i själfva skolhuset, utan eleverna bo spridda i staden. Som man finner, kunna de persiska studenterna under sin studietid glädja sig åt lättnader, som ej komma deras kolleger i Europa till del.

Bredvid högskolan ligger Teherans nya teater, som också är inrättad efter europeiskt mönster. Den är icke stor och dess enkla, men ganska smakfulla salong rymmer endast 300 åskådare. Vid sidorna finnas 14 vanliga loger, samt en stor kejserlig loge. Mirsa Ali Ekbär Khan är teaterdirektör och på samma gång dekorationsmålare. Han undervisar äfven de persiska skådespelarne i dramatisk konst.

På denna teater, som byggdes vintern 1889—90, spelades först på franska och armeniska, men då schahen fann, att publiken i allmänhet hade föga nöje häraf, enär endast ett fåtal förstod dessa språk, befallde han att pjeser skulle spelas äfven på persiska. Presterna voro till en början mycket emot teaterns inrättande, men då de erhållit en större penningesumma och man försäkrat dem, att den inrättats för ett välgörande ändamål, prisade de det kloka företaget.

Publiken lär oftast vara ganska talrik, och icke sällan infinner sig schahen själf samt de främmande makternas representanter. Biljettpriset är från en till en och en half toman för de bästa platserna. På sommaren spelas icke, med mindre än att, såsom det hände under vår vistelse i Teheran, det behagar Asis-e-Sultan att gå på teatern. Aktörerna få då ögonblickligen repetera en pjes, kulisserna sättas upp och orkestern inöfvar skyndsammast några stycken, och allt detta besvär måste man underkasta sig blott för att tillfredsställa en oberäknelig pojkvalps plötsliga nyck.

Och här må det vara på sin plats att nämna något om Persiens olycka, schahens ögonsten och allt i alla, den tolfårige Asis-e-Sultan. Han är en olycka för landet icke blott därför, att hans hofhållning, som i lyx och personal vida öfvergår de yngre prinsarnes, årligen lär kosta tre millioner kran, utan äfven därför att viktiga ärenden, framstående personers ställning i förhållande till schahen samt slutligen, och framför allt måhända, dennes lynne i högsta grad är beroende af honom och hans nycker.

Asis-e-Sultan (»sultanens ömhet») är son till kammarherren och generalen Mirsa Mehmed Khan, som från en ~~låg~~ och obemärkt ställning för sin sons skull blifvit upphöjd till inflytande och ämbeten. Den lilla tjufpojken vill hvarken lära läsa eller skrifva, men är däremot mycket uppfinningsrik, när det gäller odygd och allehanda upptåg. Han får allt hvad han vill och är bortskämd af alla, emedan alla vilja stå väl hos honom.

Liksom schahen själf har äfven favoriten sitt eget hof och sina kavaljerer, stall och vagnar. Bland personalen märkas tvenne dvärgar, hvilka hafva anställning som ett slags hofnarrar. Åtskilliga jämnåriga och ett par negrer höra äfven till hans vanliga följe.

Schahen afgudar pojken, som på själfherskaren utöfvar ett oförklarligt inflytande. Ständigt är han i schahens närhet, och allt hvad han hittar på är bra och roar schahen. Det är

dock en dyrbar leksak, och påståendet att han kostar tre millioner årligen förefaller icke öfverdrifvet, när man betänker hurudan hans hofhållning är.

Asis-e-Sultan åtnjuter gent emot schahen en frihet, som är utan motstycke i Persien. Han springer omkring i tältet eller palatsets salonger med stora, dammiga stöflar på fötterna, pratar högt, skriker och skrattar, då ministrarna och alla andra i schahens närvaro måste vara tysta som murar.

Sina små söner bryr däremot schahen sig icke vidare om. Då de någon gång få tillåtelse att komma in till fadern, måste de hela tiden stå i en ödmjuk ställning med sammanknäppta händer. De få icke säga ett ord, förrän schahen tilltalar dem. Därpå låter han dem gå. Men medan de stå som tända ljus, kan det hända att favoriten springer fram, slår armarna om halsen på schahen och kallar honom »schahdjun» (schah-älskling).

Under det att de små prinsarna äro särdeles täcka barn, har favoriten ett allt utom sympatiskt utseende. Hans ansikte har en gul, sjuklig färg, de stora ögonen äro alltid rödsprängda och hafva ett själlöst och likgiltigt uttryck, underläppen är stor och utstående. Hela hans uppsyn förråder dessutom ovänlighet, själfsvåld och högfärd. Då man hälsar på honom, svarar han icke alls eller åtminstone mycket knapphändigt. Han är sjuklig och klen, hvilket till stor del torde bero därpå, att han får äta så mycket slisk och sötsaker han önskar.

På grund af sitt otrefliga och frånstötande sätt är han afskydd och hatad af alla, ehuru naturligtvis ingen vågar lägga sina innersta känslor i dagen. Man visar honom tvärt om den största vördnad och öfverhopar honom med dyrbara gåfvor, såsom hästar, diamanter eller smycken. Däremot är han förbjuden att mottaga något ätbart, emedan det då är fara värdt att man skulle förgifta honom.

Man vet ej rätt hvaruti denna egendomliga böjelse för en odygdig, ful och okunnig pojke har sitt upphof. Somliga mena, att schahen anser honom vara ett lyckobarn, af hvars välbefinnande och lifslängd han själf står i beroende. Andra berätta, att då schahen en gång skulle gå till sängs, hade den

då blott två-årige gossen kommit springande och sökt hindra konungen från att lägga sig. Då man i förvåning häröfver undersökte sängen, fann man under täcket en giftig orm.

På den fyra månader långa resan till Mesched var äfven Asis-e-Sultan med. Han hade fått en liten silfverservis med samovar och kokade själf te. Så kom han in i schahens tält och serverade honom en kopp. Schahen tog emot den och drack ur dess innehåll. Man påstår, att det är enda gången schahen mottagit en lagad dryck, som han vågat lita på, fastän den icke kommit från hans eget kök. Det kunde ju ha varit gift i tekoppen. För många år sedan hade schahen en son, som han älskade mycket. Vid unga år blef denne förgiftad i harem. Men icke ens af honom hade han någonsin mottagit något ät- eller drickbart. Då schahen dricker te eller kaffe, händer det ofta, att han tager upp gossen i sitt knä och låter honom dricka ur sin kopp. Ett sådant kärleksbevis har aldrig tillfallit någon af prinsarna.

Asis-e-Sultan.

Under resan till Mesched brukade pojken springa omkring i det kungliga tältet, högljudt stojande, under det att de höga herrarna måste stå tysta som bildstoder. Emellanåt kom han inrusande smutsig och neddammad för att bygga hus af schahens kuddar och divaner. Ingen vågade tillrättavisa honom, ehuru det annars är lika nödvändigt att, då man inträder i ett persiskt hus, taga af sig skodonen, som hos oss att aftaga hatten. Framför allt gäller naturligtvis detta vid besök i schahens gemak.

En gång hade han kommit fram till schahen och lagt armen öfver hans axel. Schahen fattade då hans hand och såg på skjortärmen, som stack fram vid handlofven. Skjortan var till den grad smutsig, att den alldeles förlorat sin hvita färg. Schahen skrattade och befallde, att den skulle förvaras som ett minne af resan till Mesched.

Då damerna en gång voro i schahens tältsalong, hvilket ofta händer, då han själf är ute och rider eller jagar, hade Asis-e-Sultan begått någon dumhet och bannades därför af favoritgemålen Emin-e-Agdas. Han blef då förargad och satte sig att gråta i ett hörn. Just i detsamma kom schahen in, och då han fick se det gråtande barnet, blef han häftigt vred, grälade på alla, lexade särskildt upp Emin-e-Agdas och yttrade, att han aldrig ville se Asis gråta, emedan han kände det själf svårare än barnet. Hädanefter skulle han alltid få följa med schahen, då denne var ute och red.

Dessförinnan hade han aldrig ridit på egen hand, utan hade af en särskildt härtill utsedd person hållits framför sadeln på en stor häst. Förut bar han på hufvudet en liten broderad mössa och hade en brokig duk omkring halsen. Nu bär han ständigt en kullah med solen och lejonet uti, samt gör så ofta han vill utfärder och ridturer med sina kavaljerer.

Som bevis på huru han gent emot schahen och hela sin omgifning i allt får sin vilja fram, må följande anekdoter anföras.

På en af resorna till Europa skulle schahen, som det var vanligt hvarje dag, mottaga en liten börs med guldmynt af sin skattmästare. (Mynten äro afsedda att utdelas som presenter här och hvar). Just då schahen skulle taga emot börsen, kom favoriten framspringande, tog den och försvann. Schahen skrattade förtjust och utropade: »en sådan skälm!» Då Asis kom tillbaka till sina lekkamrater och kavaljerer, utdelade han guldmynten ibland dem.

En annan gång skickade han en af sina kamrater till schahen för att bedja om ett får. Schahen befallde, att det strax skulle gifvas honom. Efter en kort stund kom kamraten tillbaka och sade, att Asis var missbelåten med det magra lammet. Schahen blef då ond och befallde, att man

skulle gifva honom ett bättre. Man svarade, att det första var det bästa, som fanns. Ett annat måste dock anskaffas för att tillfredsställa den nyckfulle pojken.

Då det behagar Asis att under någon af schahens resor blifva illamående, får hela lägret afbryta resan, på det att han ej må ansträngas. Då hofvet befinner sig på en plats, hvilken man icke gärna vill lemna, önskar man därför allmänt, att han måtte blifva sjuk. Allt tyckes bero af honom och hans välbefinnande.

Schahen har under hela sin regering alltid haft en eller flera favoriter, som han öfverhopat med ömhetsbevis. Före Asis-e-Sultans tid vurmade han för kattor. Ett femtiotal favoritkattor ströfvade då omkring i palatsets gemak. De hade sitt eget hof, sina egna betjenter och vaktare samt särskilda rum, dit de på bestämda tider samlades för att få mat.

De voro dresserade att lägga i dagen sin tillgifvenhet för schahen genom att, då han satt på sin divan, komma fram och vänligt stryka sig mot honom.

Då schahen gjorde sina sommarresor, voro alla favoritkattorna med. De fördes liksom falkarna af särskilda män till häst och förvarades i sammetsklädda burar. Vid lägerplatserna sofvo de i lådor, likaledes klädda med sammet, och matades med den läckraste kost.

En af dem låg emellertid schahens hjärta närmare än alla de andra. Det var en stor, vacker, grå katt, som kallades Babr-Khan eller Tiger-Khan. Då schahen frukosterade eller åt middag, släpptes alltid Babr-Khan in till honom. Han brukade då ibland egenhändigt mata djuret, och då detta icke skedde, skulle Babr-Khan dock alltid matas i hans åsyn.

Vid en lägerplats försvann Babr-Khan och alla efterspaningar voro fruktlösa. En kavetjibaschi (kaffemästare) hade gjort sig lustig öfver katten och yttrat, att det vore bäst om kräket komme bort. Detta yttrande nådde schahens öron, och mannen blef genast misstänkt. Han fördes i kedjor och halsjärn till Teheran, och man påstod att han där skulle afrättas. Emellertid bådo hans vänner för honom, och han benådades, men miste för alltid sin plats.

Då kattorna hade ungar, kröpo äfven dessa helt obehindradt omkring i palatset, hvilket gjorde att alla, som inträdde, måste noga akta sig för att trampa på någon af dem. Midt under de viktigaste förhandlingar kunde schahen ropa till någon af sina ministrar eller hofherrar, som stod i hans närhet: »akta den eller den katten, som kryper bakom er!»

Schahens eller Asis-e-Sultans död kommer att blifva olycksbringande för den öfverlefvande af dem. Om Asis dör, blir schahen förtviflad och otröstlig, och om schahen dör före Asis, blir denne antagligen ihjälslagen, därest icke hans anförvanter i tid hinna rädda honom. Han är nämligen, såsom förut nämnts, till den grad hatad och afskydd af hela folket, att alla för sin egen och landets skull önska hans död. Och i själfva verket har schahens popularitet betydligt aftagit blott på grund af hans svaghet för favoriten.

En framstående och mäktig mollah i Teheran, som gjort sig bemärkt därigenom, att han esomoftast skrifver bref till schahen och klandrar dennes gärningar, lär äfven hafva yttrat sig mycket häftigt om Asis-e-Sultan, i det han påpekat den sanningen, att det ej är underligt om vägar, broar, karavanserajer och andra nyttiga och nödvändiga inrättningar försummas och förfalla, då så stora penningsummor offras för en oduglig pojkes trefnad.

Man må ej förundra sig öfver att detta barn blifvit så bortskämdt, inbilskt och fördärfvadt som det är. Icke nog med att alla måste stå på tå för Asis-e-Sultan och krusa för honom, han har äfven dagligen haft tillfälle att se huru rikets högsta män göra allt för att stå säkert i schahens nåd och huru de därvid bemöda sig att störta sina ämbetsbröder. Under det att alla höga positioner i Persien äro ytterst vacklande, finner han sin egen orubblig, tack vare schahens höga beskydd. Och kan en tolfåring blifva annat än en själfsvåldig tjufpojke, då han, såsom fallet var under sista resan i Europa, erhåller 50 imperialer om dagen att roa sig med?

Af yttre utmärkelser, som tillfallit Asis-e-Sultan, må nämnas, att han är innehafvare af storkorset i briljanter af solens

och lejonets orden med gröna bandet, samt om halsen bär Timsal Humajun, schahens porträtt, i briljanter. Dessutom är han Emir-Toman eller marskalk i armén!

Måndagen den 28 juli firades i hela landet den stora offerfesten. Oräkneliga hjordar af får drefvos till städerna, ty i hvarje familj skulle ett får slaktas och ätas. Tillsammans med d:r Hybennet begaf jag mig tidigt på morgonen in till Teheran. Staden var sig icke lik. På alla gator gingo män, som drefvo får framför sig, och öfverallt mötte vi perser, bärande ett större eller mindre stycke fårkött. De, som icke hafva råd att köpa ett helt får, skaffa sig nämligen åtminstone ett stycke i basaren för att ändock kunna deltaga i högtidens firande.

Redan på vägen mellan Särgendeh och staden mötte vi, förutom en mängd enskilda ryttare, en hel rad af vagnar, omgifna af beridna tjenare. I de flesta vagnarna sutto förnäma persiska ämbetsmän och militärer i paraduniform. De voro på väg till Niaveran, där schahen hade stor mottagning. Dylika mottagningar ega sedan rum hos de förnäma, och liksom på nyårsdagen hos oss vexlas i Persien på Kurbanbajram lyckönskningsbesök mellan vänner och bekanta. Den elegantaste vagnen, vi mötte, tillhörde polismästaren, grefve Monteforte. Den drogs af fyra svarta hingstar, af hvilka två redos af jokejer, klädda i gula livréer med röda bröst- och ärmuppslag.

Det egendomligaste vid festen är kameldödandet, som försiggår i den breda allén utanför det för oss så minnesrika Emaret Sèpa Salar.

Strax efter klockan 8 begåfvo vi oss till denna plats. Gatan, som ledde dit, var redan till trängsel fylld med stojande menniskor. Öfverallt såg man blankslipade knifvar blänka i solskenet. Ett stycke längre fram på gatan leddes offerkamelen, som vi emellertid ej kunde se, emedan den var omgifven af en skara ryttare, hvilka redo praktfullt utstyrda hästar med broderade, silfverstickade schabrak och mun-

deringar samt höga, treklufna och brokigt färgade plymer mellan öronen.

Bakom kamelen följde en af garnisonsregementenas musikkårer, utförande persiska stycken.

Vi höllo det icke för rådligt att söka komma förbi detta fanatiska, bullrande följe, som tidt och ofta höjde sina blottade knifvar i luften; i stället försökte vi att på en omväg hinna före tåget fram till platsen. Då vi anlände dit, var den emellertid redan full af folk; tåget hade framkommit före oss.

Vid alléns ena långsida ligger det gamla slottet Negaristan, som med en balkong vetter åt platsen. Tätt nedanför denna balkong skulle offerdjuret slaktas. Här satt schahens lille son, Salar-es-Saltanet, omgifven af sina guvernörer och kammarherrar. Äfven vi fingo en plats och iakttogo med intresse det egendomliga skådespelet.

Den lifdömda kamelen låg på marken. Han var prydd med rikt broderade täcken och dukar och bar på hufvudet ett silfverbetsel med plym. Framför honom låg en bundt nyskuret gräs, som han åt med frisk apetit. Han anade icke, att han inom ett par minuter skulle vara spårlöst försvunnen.

Rundt omkring honom stodo soldater, och utanför dessa höllo en mängd ryttare; en väldig folkmassa omslöt det hela.

På hustaken i närheten sutto beslöjade kvinnor, och i träden hade en mängd pojkar klättrat upp.

De närgångna höllos på afstånd af ferrascher, hvilkas långa, smidiga spön voro i oafbruten verksamhet, hvinande genom luften för att träffa de alltför nyfikna, hvarhelst dessa gjorde sig åtkomliga.

Innanför soldatringen syntes ett tiotal män. En af dem utmärkte sig genom sin ovanligt kraftiga växt och ett stort eldrödt förkläde, som betäckte hela framsidan af hans kropp. I högra handen höll han en lång, spetsig knif. Ärmarna voro uppkaflade öfver armbågen. Äfven de andra nio voro försedda med knifvar.

Den reslige mannen gick fram till offret (kurban) och stack med en ytterst kraftig och säker stöt knifven i dess

bringa för att träffa hjärtat. Detta lyckades otvifvelaktigt, ty kamelens hufvud sjönk genast motståndslöst till marken, och en ström af blod forsade ut ur dess bröst. Dessförinnan hade de dyrbara prydnaderna och täckena tagits af honom.

I samma ögonblick som djurets hufvud sjönk till marken, fattade mannen en annan, mera bredbladig knif och skar af det vid första halskotan, samt tog det därefter i nosen och höll upp det för mängden. Därpå öfverlemnade han det åt ett par af de andra männen, som omsorgsfullt gömde det i en påse. Det är nämligen schahens andel i offret och föres ut till Niaveran, där det under vissa ceremonier lägges vid herskarens fötter.

Offermannen hade ännu icke slutat sitt verk. Med några kraftiga yxhugg öppnade han djurets bröstkorg och tog ut hjärtat, som sedan spetsades på en lans och bars omkring bland mängden.

Därpå framträdde de andra karlarna med yxor och knifvar och hjälpte till vid offrets styckande. Genom soldaternas täta led framsläpptes nu några män ur folkmassan. De erhöllo hvar och en ett temligen stort stycke kött. De voro representanter för olika skrån, och hvarje skrå har rättighet till sin andel i offret. Därför få de först. Sedan utdelades bitar bland den skränande mängden, som nu, trots soldater, och feraschers motstånd, trängde våldsamt på från alla sidor.

Sedan större delen af kamelen på detta sätt försvunnit, aftågade soldaterna och all ordning upphörde. Med dragna knifvar rusade de fanatiska åskådarna till från alla håll för att om möjligt komma åt någon bit. Den som förmått slita åt sig ett större stycke, lemnade genast segerstolt platsen för att snart se sig omringad af andra, mindre lyckligt lottade, hvilka tiggde om en liten smakbit.

En verklig strid utkämpades om de hastigt försvinnande kvarlefvorna. Det var en huggsexa i ordets egentligaste bemärkelse. Men den varade blott några minuter; och då sinnena snart nog lugnats och hopen därefter så småningom började skingra sig, gingo vi ned från balkongen för att bese offerplatsen.

Kamelen var bokstafligen försvunnen, och de enda spår, som visade att han funnits, voro några blodpölar, som marken ännu icke uppsugit, äfvensom det gräs, han nyss haft i magen. Af inelfvorna, benstommen och huden fanns icke en smula kvar.

Strax efter klockan 9 var den egendomliga offerfesten förbi.

Den i Europa mest kända persiska kvinna torde vara Emin-e-Agdas, en af schahens gemåler, som år 1889 besökte Wien för att botas för en farlig ögonsjukdom. Hennes resa gagnade emellertid till intet, emedan det redan var för sent att operera ögonen. Schahens lifmedikus hade åtagit sig att utföra operationen och afrådde från den europeiska resan, alldenstund han insåg, att hon icke skulle hinna fram i tid. Men genom hofintriger kom resan till stånd, antagligen emedan den kungliga gemålens kavaljerer och eunucker ville begagna tillfället att göra en liten lustresa i Frengistan. Hon var åtföljd af ett dussin personer, af hvilka fyra voro damer, och resan kostade 100,000 francs.

De läkare, till hvilka man vände sig i Wien, kunde emellertid, som nämndt, icke hjälpa henne, och då hon i början af juli kom tillbaka till Teheran, var hon nästan blind.

Då således den europeiska läkekonsten visat sig vanmäktig gent emot hennes sjukdom, ville hon vända sig till högre makter. Åtföljd af ett stort hof reste hon den 31 juli 1890 till Schah Abdul Asim för att därfrån fortsätta till Mesched. Här skulle hon vid Imam Risas graf bedja helgonet gifva henne synen åter.

Emin-e-Agdas är faster till schahens favorit, Asis-e-Sultan. Hon har aldrig haft några barn, men har genom ordentlighet och pålitlighet vunnit monarkens förtroende. Under lång tid förvaltade hon haremskassan och förvarade alla schahens diamanter. Det är dock underligt, att hon så länge kunnat bibehålla hans ynnest. Hon lär nämligen vara ovanligt ful och är dessutom öfver 50 år gammal. Men det är

Ljtr. W. Silfversparre.

Teherans östra stadsdel.

icke första gången som någon af schahens gemåler, hvilken börjat åldras, förstått hålla sig uppe i hans bevågenhet genom att skaffa honom nya, unga, vackra hustrur.

Schahen lär emellertid icke vara särdeles belåten med de stora utgifter hon nu förorsakar honom. Och resan till Mesched kommer sannolikt också att kräfva ganska dryga omkostnader.

Schahen och hans kammarherrar.

TRETTIOSJETTE KAPITLET.

En resa med schahen af Persien.

Redan förut har jag omnämnt, att schahen vid sommarens inträde lemnar Teheran och begifver sig till något af sina lustslott vid Elburs' södra fot, Niaveran, Sultanetabad eller något annat, för att andas en friskare luft än hufvudstaden erbjuder. Men mot slutet af juni eller början af juli blir värmen äfven här för tryckande, och schahen begifver sig då med hela sitt hof upp till de friska, luftiga bergen. Hvarje sommar tillbringar han sålunda några månader i Elburs, flyttande från dal till dal. Dessa resor stärka hans krafter, lyfta hans sinne och utgöra med ett ord hans lif och

lust, ty såsom ättling af kadscharernas gamla nomadstam trifs han bäst på rörlig fot, älskar ett omvexlande lif och vill ständigt se sig omgifven af nya landskap och naturscenerier.

I schahens svit befinna sig flera af rikets högsta herrar, storvesiren bland dem, och hela tåget räknar vanligen öfver tusen personer. Riktiga karavaner af mulåsnor och kameler bära tält, mattor, kistor med proviant, kläder och andra föremål. Det väldiga följet bryter upp från slottet i Niaveran och skrider långsamt fram bland bergen, tillryggaläggande från en till högst tre svenska mil om dagen och hvilande hvarje natt på annan mark än den föregående.

Äfven sommaren 1890 företog schahen en dylik färd. Den varade i blott fjorton dagar, emedan han efter den tiden måste vara i Teheran med anledning af ryska ministerns ankomst.

Jag står i djupaste tacksamhetsskuld till d:r Hybennet Khan för det han beredde mig tillfälle att deltaga i denna märkliga färd, vid hvilken eljest inga andra européer än schahens läkare få medfölja. Dr. Hybennet frågade nämligen schahen, om han tilläte att jag såsom doktorns sällskap bodde i dennes tält, hvartill schahen gaf sitt samtycke.

Innan jag öfvergår till beskrifningen af schahens sätt att färdas, hans följe, lägret, dess uppslagning och öfriga anordningar, karavanerna, ryttarne, soldaterna o. s. v., må det tillåtas mig att nämna något om den första dagsresan, som vi gjorde oberoende af det öfriga följet. Då dagen för afresan och platsen för det första lägret blifvit tillkännagifna, kan nämligen en hvar, som fått order att följa med, begifva sig af på hvilket klockslag och på hvilken väg han för godt finner.

Fredagen den 4 juli kl. 9 på morgonen lemnade vi Särgendeh, åtföljda af d:r Hybennets kock till häst, samt hans »abdari» på en mulåsna.

Abdarin medför en väldig »kurtschin» (dubbelväska), i hvars båda fack proviant för dagen, köksattiraljen, servis och dylikt förvaras. På mulåsnans ena sida nedhänger dessutom ett litet kolbäcken i en metallkorg och på den andra en läderkruka med vatten. Ordet abdari är bildadt af »ab»,

vatten, och »daschten», hafva, och kan därför öfversättas med »vattenförare».

»Pischkedmeten» eller kammartjenaren, som också hörde till d:r Hybennets tjenstepersonal på resan, hade redan några timmar förut begifvit sig åstad med en karavan af sju mulåsnor, som buro våra packkistor samt de tre tälten.

Himlen var till en början molnbetäckt, och vi väntade oss när som helst en ordentlig skur, så mycket mer som långa, mörka strimmor förrådde, att det regnade i bergen, men inom kort tittade solen åter fram och brände snart ganska hett. Vi redo på smala stigar mellan mognande åkerfält, hvilkas säd vajade för vinden. Till venster syntes byn Tedschrisch, där turkiska ambassadens sommarboställe är beläget, samt längre bort Kamranieh och Niaveran med dess vidsträckta trädgårdar.

Högt uppe i bergens skrefvor ligga äfven små byar, omgifna af träd och trädgårdar. På höger hand hade vi Muchired-Dovleh's sommargods Rustamabad samt schahens slott Sultanetabad. Mellan dessa slott och de små byarna löper den smala, steniga vägen. Utanför Niaveran väntade ett par hundra ryttare på led, och vi kunde däraf sluta, att schahen ännu ej lemnat palatset.

Emellertid kommo vi ut på en vidsträckt grusslätt med betydlig stigning. Den var genomskuren af en mängd fåror efter större och mindre vårflöden. Här brände solen oerhördt starkt, och vi redo därför blott i skridt mot ostnordost.

Om man vände sig om i sadeln, kunde man nu se byarna och trädgårdarna som gröna fläckar spridda öfver den gulgrå slätten.

Kl. 11 hördes bakom oss trampet af hästhofvar, och vi sågo de två hundra soldaterna samt en sexspänd vagn närma sig. Det var schahen, som kom. Han brukar alltid färdas ett stycke i vagn, men inom ett par timmar blir vägen så dålig, att han måste stiga till häst.

Vi veko åt sidan och sutto enligt persisk sed af våra hästar, medan det kungliga följet passerade förbi.

I en svart täckvagn, dragen af sex hvita hästar med höga, röda plymer mellan öronen och violettfärgade svansar,

satt Persiens själfherskare ensam, iklädd den svarta kullahn samt en svart militärkappa. Framför vagnen redo blott två härolder, men efter den 200 gulamer i bruna och svarta rockar, med gevär i röda filtfodral och röda sadeltäcken. Deras hästar pryddes af ett bredt silfverband, som omgaf halsens midt.

Inom kort sågo vi, att följet tog af till venster och stannade i en liten trädgård, där schahen skulle äta frukost. Här skulle han sedan stiga till häst för att fortsätta resan.

Efter ännu en kvarts timmes ridt, framkommo vi till byn och trädgården Nasabad, där vi under ett skuggigt mullbärsträd bredde ut abdarins mjuka matta. Kocken bjöd på en utmärkt frukost, bestående af pillaff, kebab, höns, bröd och ost. Servisen förvaras i två små praktiska packlådor med filtbeklädnad, hvilka d:r Hybennet själf förfärdigat. Här finnas tallrikar, glas, koppar, konjaks- och likörflaskor, knifvar, skedar, gafflar och allt öfrigt, som kan fordras för ett fullständigt kuvert. Egaren till den trädgård, där vi slagit oss ned, uppvaktade oss och bjöd på friska gurkor och färskt bröd.

Klockan var nära ett, då vi åter begåfvo oss af, och en timme senare uppnådde vi höjdpunkten af den paralellkedja i Elburs-systemet, som närmast gränsar till Teheranslätten. Aneroiden visade här en höjd af något öfver 2,000 m. Vi hade således stigit ganska betydligt. Från krönet har man en härlig utsikt öfver bergen på andra sidan och slätten bakom. Framför sig har man då Tjadjeruds breda dal, på hvars venstra sluttning en stor mängd trädgårdar äro belägna. Vägen, som var anlagd på själfva kammen af en rad kullar, ledde nu åter i zigzag nedåt med bråddjup på sidorna. Kullarna bestodo af lösa jordlager och recenta konglomerat. Vi redo ideligen förbi mulåsnor, kameler, soldater och ryttare, alla hörande till schahens svit. De förstnämnda voro lastade med stora, i bjärta färger målade kistor, innehållande schahens resgods. Kamelerna buro hela berg af tältduk och stänger. Flera af djuren voro obarmhertigt tungt lastade, och ett af dem stupade två gånger samt vägrade slutligen att åter resa sig.

Klockan $^1/_2$ 3 framkommo vi i starkt solgass, som inom kort brände händer och ansikte eldröda, till schahens trädgård Läschkäräck. Här finnes ett »kavechaneh» (kaffehus)

Schahens karavan.

och »kalianfurusch» (kalianförsäljning), där vi slogo oss ned och hvilade en stund, läskande oss med te och körsbär samt därefter njutande cigarretten.

Kl. 3 fortsatte vi och kommo efter några minuters ridt ned till Tjadjerud. Här visade barometern en höjd af 1,740 m. Floden har en mycket bred stenuppfylld bädd, som nu till blott en tiondedel af sin bredd upptogs af en strömfåra, hvilken emellertid gaf en rätt betydande mängd vatten. Öfver floden leder en hvalfbro af sten, hvilken som vanligt var till en del nedrasad. Genom dess tvenne spetsiga hvalf brusade floden fram med en stor hastighet.

På venstra sidan hade strandvallen ett högst egendomligt utseende. Den stupade utefter en lång sträcka lodrätt ned mot floden och liknade en fästningsmur. Illusionen blef så mycket större genom befintligheten af ett par gluggar, som utgräfts antingen af menniskohand eller genom sipprande vatten.

På andra sidan bron steg terrängen åter brant, men blott för att snart å nyo långsamt falla emot floden något längre ned. Små dungar af pilträd växte vid dess stränder, och en mängd byinvånare, bergsbor, nomader och dervischer sutto utmed vägkanten för att passa på att tigga, då schahen och hans herrar redo förbi.

Stora hjordar af getter och får och här och där äfven kor betade på bergssluttningarna, där någon växtlighet förekom. För öfrigt var hela bergslandskapet kalt och naket. På dalens andra sida höjde sig nya kammar i brokiga färgskiftningar. Blott i ett par af de högsta skrefvorna syntes ännu snö. Vid högra flodstranden såg man på cirka 50 meters höjd öfver flodbottnen fullkomligt vågräta märken efter en gammal strandlinie.

Tjadjerud, som under större delen af sitt lopp flyter från nordvest till sydost, böjer sig vid sitt utträde ur bergen mot sydvest och förlorar sig småningom på Veraminslätten, hvars byar den bevattnar.

Vägen, som hittills lupit på ett visst afstånd från floden, närmade sig nu åter densamma och korsade en äng på venstra stranden. Här voro en mängd hvita, spetsiga tält uppslagna, och i deras närhet betade schahens 600 mulåsnor. I tälten bo »tjarvadarerna» (karavanförarne) och de, som hafva med bagaget att göra, samt »ferrascher», soldater o. a. Detta

läger måste alltid vara uppslaget på ett behörigt afstånd från det kungliga lägret. På högra strandens backar betade de 600 kameler, som bära tälten och en del af det tyngre bagaget.

Vi passerade åter floden på en liten stenbro. På den andra sidan reste sig ett litet isoleradt klippblock, som vi måste rida omkring. När detta var gjordt, sågo vi bland träden på högra stranden en hel stad af stora och små tält. De flesta voro uppslagna utan någon bestämd ordning, men en del af dem bildade små gator. Det var det kungliga lägret.

Särskildt schahens tält ådrog sig naturligtvis min uppmärksamhet. Det var eldrödt till färgen, hade jättelika dimensioner och uppbars af två verkliga mastträd till tältstänger. Det var omgärdadt af en stor, fyrkantig tältduksskärm i brokiga färger, som bildade en för alla obehöriga blickar skyddad borggård omkring själfva tältet och haremet.

Framför schahens tält låg en torglik, öppen plats, där soldater höllo vakt. Platsen var begränsad af en fyrkant af hvita tält. Jag skall längre fram återkomma till denna tältgruppering.

Strax bortom torget igenkände d:r Hybennet vår luftiga boning, där vi slogo oss ned och hvilade. Kl. var 4,25 då vi framkommo till denna första lägerplats, hvars namn är Latiun.

Vårt tält var stort och elegant med kvadratisk bas; det uppbars af en tältstång, hvars båda hälfter på midten sammanhöllos af en stor mässingscylinder. Dess fyra väggar höllos i vertikal riktning medelst starkt spända tåg och smala stänger. Framsidan var till hälften öppen, och medelst den på stänger utspända tältduken hade man här anordnat en liten veranda, i hvars skugga vi sedan ofta sutto. Taket hade pyramidform.

Innanför detta tält fanns ett annat af precis samma form. Det hela bildade således ett dubbeltält för att skydda mot nattkylan. Den yttre duken var hvit, den inre till större delen grön och försedd med prydliga mönster. I gången mellan de båda tälten stodo kistor med våra förnödenheter,

såsom matvaror, konserver, te, kaffe, socker, skorpor, vin och dylikt, samt kläder, husgerådssaker, ljus, tobak, fiskdon, gevär, brädspel, böcker m. m. D:r Hybennets reslektyr utgjordes af en hel packe »Göteborgs handels- och sjöfartstidning» och min af en tysk-persisk grammatik. Äfven en del andra böcker medfördes, bland dem den af schahen författade beskrifningen öfver resan till Mesched.

Tältets inre bildade ett fyrkantigt rum med nära 4 meters sida. Golfvet var betäckt med ett dubbelt lager af filtmattor. Vid två motstående väggar voro våra tältsängar placerade, och i de båda andra voro ingångarna anbragta. Vid tältstången stod ett litet järnbord med två fällstolar och på »verandan» en mjuk länstol, som äfvenledes kunde fällas igen.

Strax bakom vårt tält lågo det koniska kökstältet och tjenarnas tält.

På samma sätt som vi voro de flesta andra af schahens följeslagare utrustade. Hvar och en har sitt eget stora tält samt köks- och tjenarebostad. Likaså har enhvar sin särskilda lilla karavan och sin karavanförare, som ansvarar för bagaget och pålastningen. Man bör därför icke bli förvånad, då man får höra att djurens antal uppgick till 2,000, ridhästarna inberäknade.

Hela hofvet med tjenare, ferrascher, soldater o. s. v. bestod af inalles 1,200 personer, och tältens antal utgjorde nära 300. Man kan tänka sig det imponerande i ett dylikt tåg. Det var som en vandrande stad eller ett orientaliskt krigståg, på väg att möta en fientlig granne. Så reser schahen af Persien om somrarna.

Först vid halfsextiden gjorde schahen sitt inträde i lägret, åtföljd af sin stab. Han hade nämligen gjort ett uppehåll i trädgården Jälandäväck. Hybennet, som hvar eller hvarannan dag måste infinna sig hos schahen, gick äfven nu dit. Monarken frågade om vi haft en lycklig dagsresa, och då han fick höra att jag ämnade bestiga Demavend, sade han: »det är mycket svårt; vi måste finna pålitliga förare». Att detta icke var en tom fras visade sig sedermera. Därpå berättade han, att han en gång för många år sedan på en

dag ridit från Lar till Demavends halfva höjd, men ej kunnat uppnå toppen.

Kl. 8 åto vi middag och sutto därefter och språkade ett par timmar. Kl. 11 gingo vi ut. Månen steg just öfver bergskammen i söder och belyste dalen och tälten. Det var ännu lif och rörelse i lägret. Från alla håll genljödo klockors klang, hingstars gnäggande och mulåsnors hesa, melankoliska skrik. Natten var frisk och sval. Man fann redan här, att man vistades i en helt annan luft än på Teheranslätten.

Kl. 10 på kvällen blåstes en gäll trumpetsignal i lägrets olika delar. Sedan dess sista toner förklingat, får ingen närma sig schahens tält inom ett visst afstånd, utan att kunna uppgifva nattens lösen. Schahen utdelar nämligen hvarje kväll personligen lösen åt en förtroendeperson. Denne öfverlemnar den i sin ordning åt de omkring det kungliga tältet vaktgörande soldaterna, hvilket tillgår på följande sätt.

Åtföljd af en man med en stor »fanus» (hvit papperslykta) i handen, närmar han sig det första gevärskopplet. En af soldaterna ropar då med hastig och skarp röst »gellan ki» (turkiska, betyder »hvem kommer?»), hvarpå mannen med långsläpig och djup stämma svarar »gäsmäh» (lösen). Därpå lemnar han soldaten aftonens lösen, går sedan till nästa koppel, där samma ceremoni upprepas.

Då man icke längre hör det skarpa »gellan ki» och det djupa »gäsmäh», så är ronden fullbordad och nattens lösen utdelad.

Om någon, hvem det vara må, sedan försöker att närma sig schahens tält, gripes han af soldaterna och hålles till följande morgon fången i arresttältet. Dagen därpå anställes förhör. Är det af misstag han kommit att öfverskrida gränsen, så läppes han lös, men i annat fall får han stryk. Om schahen efter kl. 10 kallar någon till sig, så erhåller denne på samma gång nattens lösen för att slippa igenom, då han anropas af soldaterna.

Storvesiren, Emin-e-Sultan, har allmän uppsikt öfver hela lägret. I denna egenskap bär han titeln »Reïs-e-Ordu» (chef för lägret). Han öfvervakar rättvisan och behandlar alla

klagomål. Så snart någon af schahens tillhörigheter förstörts eller förkommit, anmäles detta för storvesiren, och den skyldiges namn jämte den summa han bör plikta antecknas på en lista. Efter hemkomsten indrifvas alla dylika fordringar.

Är lägret, såsom ofta händer, uppslaget vid en by, hvars åkrar och ängar förstöras genom tältandet samt trampet af menniskor och djur, så betalar schahen en viss summa åt byns invånare. Äro bönderna ej nöjda med hvad de fått, komma de och begära påökning. Detta beviljas någon gång, men för det mesta få de i stället stryk.

Under hela natten pinglade klockorna utanför vårt tält och man hörde rop och skrik af ferrascher och tjarvadarer. Många begifva sig nämligen i väg redan på natten för att i god tid vara framme vid nästa lägerplats.

Af tälten finnes dubbel uppsättning. Det beqväma och angenäma i denna anordning inses lätt. Då man på morgonen lemnar lägret, kunna naturligtvis tälten icke nedtagas och packas hastigt nog för att i tid vara framme och uppslagna vid nästa lägerplats. Men då man kommer dit, finner man hela lägret redan färdigt och en mängd kameler och mulåsnor i allsköns ro betande däromkring. Den andra uppsättningen af tält har nämligen redan under föregående dag eller under natten forslats dit för att vara i ordning, då man kommer fram.

Andra morgonen, lördagen den 5 juli, kommo ferrascherna kl. $^1/_2$ 7 och togo ned våra tält. Då gällde det att vara färdig och hafva packat sina kistor och lårar, ty de följa en bestämd ordning och låta icke uppehålla sig. Ferrascherna hafva ett drygt arbete med att slå upp och taga ned dessa 300 tält, men de utgöra också en talrik trupp.

Kamelerna, som hela natten gått och betat i bergen, fördes nu ned till lägret i små karavaner om tio djur, bundna vid hvarandra inom hvarje karavan. De föras fram till de nedtagna tälten, hvilka rullats kring sina stänger i långa buntar, karavanföraren slår dem på frambenen för att få dem att lägga sig, hvartill de först efter ett vresigt vrålande bekväma sig. Denna gång hade de två dagsresor framför

sig, ty de skulle gå förbi nästa lägerplats ända fram till Lar, där vi efter två dagar skulle lägra. Alla kameler, som tillhöra schahen, hafva röda plymer på nosgrimman.

På bergsluttningarna bakom lägret syntes nu spridda hopar af ryttare och fotgängare. Vi frågade en ferrasch hvad de hade för sig och fingo veta, att schahens favorit saknade ett litet svart lamm, som han tyckte mycket om. Då, såsom jag förut omtalat, gossens bevågenhet är af största betydelse för hvar och en, som lyckats vinna densamma, erhåller han här och hvar af nomader och bönder ett får eller lamm till present. Då resan efter 14 dagar var afslutad, egde han sålunda en hjord af 50 till 60 djur. Äfven schahen erhåller flera får i byar och orter, som passeras på vägen, och då dessutom ferrascherna ofta köpa dylika i och för provianteringen, så åtföljas lägrets olika karavaner af ganska stora fårahjordar, som af soldater drifvas vägen framåt.

På andra sidan floddalen löper en lång väg, som sedermera slingrar sig uppför bergsidorna. Här syntes nu utefter hela vägens längd en oafbruten, svart linie af mulåsnor och ryttare. Den stora karavanen rör sig långsamt framåt och tyckes aldrig taga slut.

Kl. $^1/_2$ 8 lemnade vi Latiun. För att komma ut på vägen måste vi göra en lång krok och återvända till bron med det isolerade klippblocket, emedan Tjadjerud icke kunde passeras. En stor del af kamelerna fördes dock öfver floden, ehuru vattnet steg dem till buken.

Då vi ändtligen kommit upp på vägen, hade vi en utmärkt utsikt öfver lägerplatsen. Endast schahens stora, röda tält, haremstälten och 20 andra, stodo ännu kvar; alla de öfriga voro på väg till Lar. Schahen själf skulle stanna kvar till kl. 10 för att under ridten ej behöfva uppehållas af lastdjuren, som öfverallt spärra de smala bergsstigarna. Vi ledo så mycket mer af dem, ty under hela dagsresan var vägen full af karavaner och ryttare.

En backe var så brant, att djuren formligen klättrade uppför den. Ett par föllo och förorsakade mycket trassel. En mulåsna halkade ned från den branta vägkanten, men skakade lyckligtvis af sig sin last och kom på fötter igen.

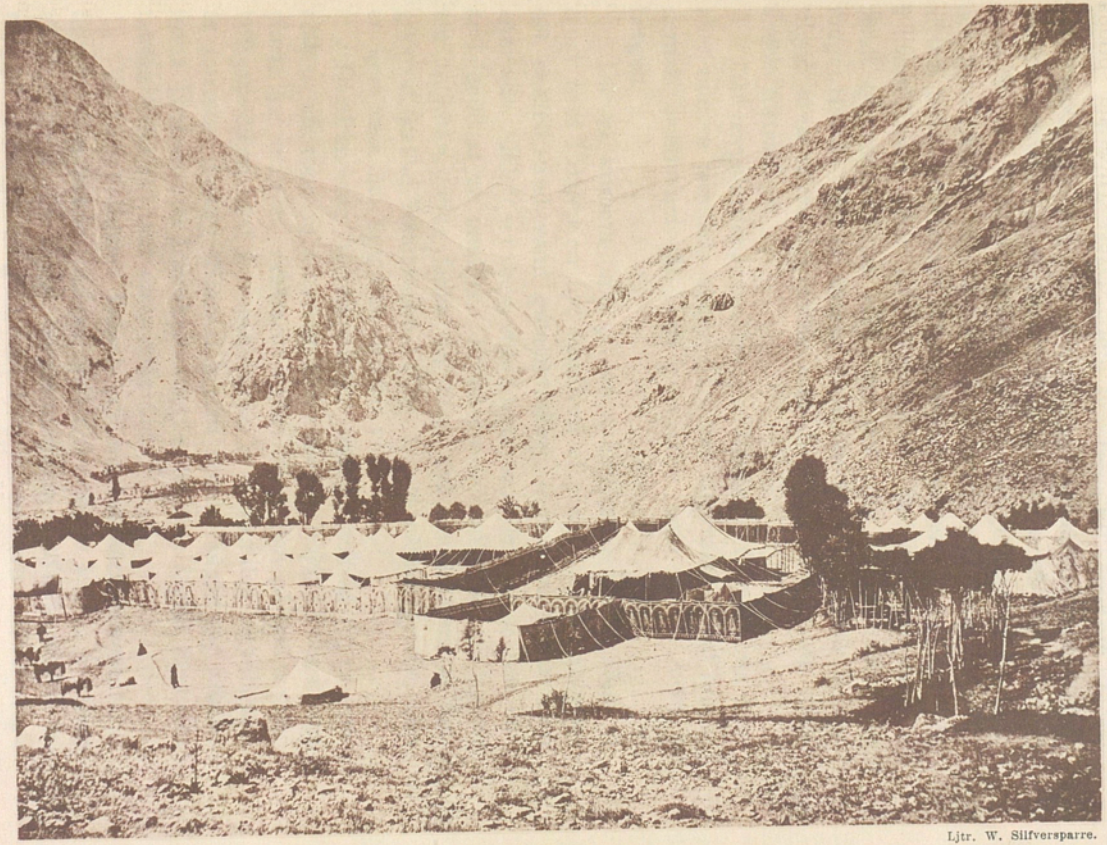

Ljtr. W. Silfversparre.

Schahens tält och harem.

Där nedanför stodo ett par hundra kameler och mulåsnor väntande på att passagen skulle bli fri. Sedan äfven vi uppehållits en god stund, beslöto vi att rida omkring den besvärliga backen och satte därför uppför branterna till höger om vägen. Denna, som blir allt sämre, stiger sedan långsamt utefter venstra stranden af en liten biflod till Tjadjerud. Till venster hade vi på flodens andra sida ett väldigt klippmassiv, här och hvar beklädt med snö. På de svåraste ställena stego vi af och ledde hästarna. Ibland gapade under oss en afgrund, i hvars botten den lilla skummande floden syntes likt ett smalt glittrande band. Ofta var det mig en gåta huru de tungt lastade djuren kunde taga sig fram på dessa farliga stigar, men säkra och vana som de äro, redde de sig merendels förträffligt.

Där bergsluttningarna äro gräsbevuxna, framskymta mer eller mindre parallela stigar. De äro upptrampade af nomadernas oräkneliga får- och gethjordar, som vi ofta mötte i bergen.

Då vi kommit upp på en dominerande punkt, sågo vi djupt nere i dalen en by, omgifven af popplar, pilar, valnöts- och mullbärsträd samt gulnade åkrar, som delvis redan voro afmejade. Kl. $^3/_4$ 11 redo vi in i byn, som heter Räsänan och är bebodd af 20 familjer. Kvinnor och barn sutto och tiggde vid bygatan. Här fanns en liten hvit, moskéliknande helgongraf, kallad Imamsadeh-Täjib. I dess närhet gjorde vi en en kort rast, åto ägg och drucko vatten.

Därifrån steg terrängen åter hastigt, och kl. $^3/_4$ 12 uppnåddes en topp af omkring 2,200 meters höjd. Från denna punkt har man en vidsträckt utsikt öfver den på andra sidan belägna dalen med Lavasanbyarna, af hvilka den betydligaste är Lavasan Busurg (Stora L.), som syntes längst upp i dalen. Strax bortom byn framskymtade nu det nya lägret med sina talrika hvita och sitt enda röda tält.

Vi hade alltjämt kamel- och mulåsnekaravanerna såväl framför som bakom oss och måste formligen kryssa oss fram emellan dem. Omkring bergskammarna sväfvade stolta örnar på orörliga vingar, och från fälten nere i dalen stego lärkorna under glada sånger lodrätt mot skyn.

Under denna dagsresa hade vi endast ett par gånger mött små karavaner af åsnor, som buro landtmannavaror till Teheran och andra orter; i allmänhet var trakten ytterst glest befolkad.

Från den höga kammen sjunker vägen jämnt ned i dalen, hvars botten långsamt åter höjer sig emot Lavasan Busurg. Kl. $^1/_2$ 1 beredde vi oss att inträda i byn, hvilket emellertid var lättare sagdt än verkställdt, emedan de djur, som redan i lägret befriats från sina bördor, nu fördes tillbaka nedåt dalens grönskande betesmarker. Vi mötte sålunda på de smala bygatorna den ena karavanen efter den andra och måste ofta tåligt vänta tills de lemnat passagen fri. De flesta af byns invånare hade samlats på murar och i gathörn för att betrakta schahen och hans svit. Det är ju en stor och märklig händelse, då konungarnes konung bevärdigar en liten afstängd by i bergen med sitt höga besök.

Inom kort framkommo vi till de första tälten i lägrets utkanter och togo snart reda på vårt eget. Det hade ett förtjusande läge med fri utsikt nedåt den undersköna dalen. På dess båda sidor reste sig väldiga bergskedjor, och denna omständighet framlockade genast skizzboken.

Sedan kocken, Säfär Ali, bjudit på en förträfflig och efter ridten mer än vanligt välsmakande frukost, sträckte vi ut oss på tältsängarna och hvilade under dagens varmaste timmar.

Först vid sjutiden red schahen in i lägret. Han var klädd i brun rock med guldknappar och hade blå glasögon. Framför honom redo sex härolder med silfverstafvar samt ett par hundra soldater, och emedelbart efter honom följde storvesiren. Sist kommo en del schatirs i röda uniformer.

På kvällen mottogo vi besök af excellensen Etemad-e-Saltanet, som medförde en guldtoman åt oss hvar. Vid frukosten hade schahen gifvit honom i uppdrag att öfverlemna dem åt oss. Senare kom öfverhofbarberaren på visit. På eftermiddagarna är det nämligen vanligt, att man får besök af och själf uppvaktar sina vänner och bekanta.

På aftonen gömde sig solen tidigt, emedan dalen var omgifven af höga berg. Då det blifvit mörkt, började det att

lysa öfverallt i tälten, och man såg litet hvarstädes vandrande män med stora lyktor. Kl. 10 ljöd trumpeten, och strax därpå hördes de välkända ropen »gellan ki» och »gäsmäh».

Kvällen var kylig, hvarför vi stängde de dubbla tältdörrarna och kröpo tidigt till kojs.

Rundt omkring oss hördes ett oafbrutet sorl af klockor, tramp och skrik. Tyst blir det aldrig under hela natten, ty de stackars tjarvadarerna och ferrascherna måste vara i ständig verksamhet.

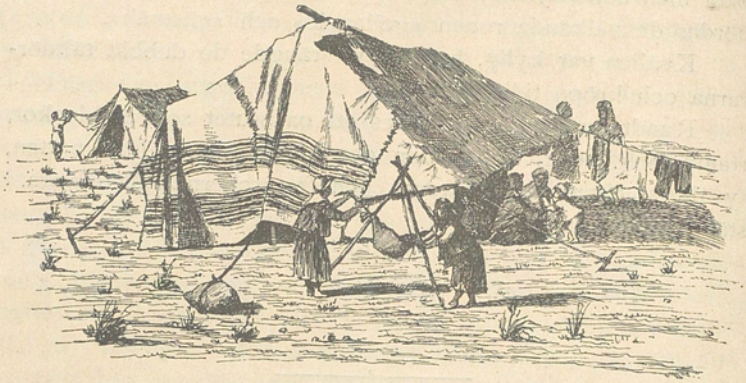

Nomadtält.

TRETTIOSJUNDE KAPITLET.

Lardalen.

Minimitermometern visade om morgonen + 12,5°. Men då vi kl. 6 stego upp (den 7 juli) hade solen redan hunnit före oss och börjat sitt värmande dagsarbete. En del af lägret hade man redan nedtagit, och ferrascherna voro sysselsatta med resten.

Tältduksbuntarna och kistorna lades öfverallt i två rader, och kamelerna, som voro förenade med hvarandra medelst järnkedjor och rep, fördes emellan dem för att lastningen skulle gå lättare. Så snart en karavan var färdig, aftågade den vid sina klockors klang, som melodiskt genljöd i de närbelägna bergen. Det ena laget efter det andra marscherade så ut ur lägret och begaf sig i långsam, högtidlig takt uppåt vägen, som leder öfver den sista bergskammen till Lardalen.

Den slingrande stigen framträder nu helt tydligt och ter sig med den oändliga raden af lastdjur som en svart myllrande zigzaglinie.

På den plats, där lägret varit uppslaget, var växtligheten alldeles ödelagd, såsom efter en svärm gräshoppor. Till och med åkerlapparna i byns närhet, som vid vår ankomst voro klädda med mognande säd, hade nu nedtrampats och förstörts. Man har ej den ringaste försyn för planteringar och odlingar; allt, som ligger i det kungliga tågets väg, nedtrampas och sköflas.

Strax efter klockan 7 begåfvo vi oss af. Uppstigandet började genast. Det var en ytterst målerisk anblick, denna oafbrutna fil af lastdjur och ryttare erbjöd, då den med knappt märkbar hastighet stretade uppför bergskammens 42 vägkrökar; men det var därjämte lifsfarligt att befinna sig under densamma, ty från krökarna ofvanför oss kunde när som helst en kamel eller mulåsna ramla ned med sin börda. På morgonen hade också en häst halkat ifrån en af de öfversta branterna och stod nu där nere i dalen, blodig, dammig och skälfvande. Och där skulle han också få stå så länge han själf ville, ty då ett djur blir odugligt och kasseras, öfvergifves det helt grymt för att dö af svält.

Efter en timmes ridt kom favoriten, åtföljd af ett tjugutal herrar, sprängande i vild karrier uppför branterna. Då alla måste vika åt sidan för honom, uppkom stor villervalla. Kort efter honom kommo de fem haremsdamerna, ridande grensle på präktiga hästar. Framför dem red en härold, som skulle hålla vägen fri, och bakom dem följde en dvärg. Man får icke se på dem, utan bör vända sig bort, då de rida förbi. Jag öfverträdde denna österländska artighetsfordran och fann, att de voro klädda som vanliga persiska damer, d. v. s. de försvunno under en stor blå mantel och en lång hvit slöja. Armarna stucko dock fram under manteln och förrådde att de där under voro klädda i gredelin sammet. På händerna buro de hvita handskar. I stigbyglarna syntes de allra näpnaste små fötter i hvita strumpor och broderade tofflor.

Dessa damer voro egentligen med för att passa upp favoriten och att gifva schahen massage.

Långsamt gick färden uppför de svindlande branterna. För hvart tionde steg måste vi stanna, emedan stockning af en eller annan anledning uppstått bland de djur, som gingo före oss. En oerhörd trängsel rådde bland dessa hundratals kameler, mulåsnor och ryttare. Då och då lyckades det att kryssa förbi sina närmaste föregångare, men alltid med fara att blifva skuffad ned i afgrunden, som gapade alldeles vid sidan af vägen. Djupt nedanför oss syntes allt fortfarande den ena karavanen efter den andra.

Ett femtiotal mulåsnor voro lastade med kistor, som innehöllo schahens dyrbarheter. Dessa lastdjur igenkändes genom de röda täcken med svarta kanter, hvilka skyddade kistorna. Vid en af åsnorna voro tvenne jakthundar bundna. De sletos hit och dit, då åsnan stretade uppför sluttningarna. Man kan knappt göra sig en föreställning om huru illa djur behandlas i Persien.

Endast sparsamt förekommo gräsbevuxna fläckar. Berget, som bestod af skiffer med antiklinal ställning mot Lavasandalen, var för det mesta naket. Skiffern är ljusgrön till färgen och ger berget ett egendomligt, lifligt utseende.

Med ens blef det oro och rörelse på den vägkrök, där vi redo. Man skrek och ropade, somliga manade på sina hästar, medan andra vände om och redo ned åt vägen. Alla sågo och pekade uppåt de öfversta vägkrökarna.

Vi funno snart orsaken till denna villervalla. En kamel hade stupat på öfversta branten, och hans sadel och packning kommo nu neddansande i vild fart utför sluttningen. Det arma djuret själft kom långsamt tumlande efter nedför den väldiga branten. Än såg man honom med alla fyra benen i vädret, än blef han åter liggande stilla för en stund, men så snart han höjde hufvudet och försökte röra sig, gaf den lösa sanden och det torra gruset vika, och han gjorde ännu några kullerbyttor. Han var förfärligt mörbultad och tydligen alldeles vimmelkantig. En tjarvadar räddade honom genom att långsamt och försiktigt draga honom ned till nästa vägkrök. På sina ställen gick det fortare än mannen önskade, och båda försvunno i ett moln af damm. Ändtligen kommo

de dock helskinnade ned för att åter begynna det afbrutna uppstigandet.

Strax därpå höll en mulåsna på att göra samma konststycke, men som dessa djur äro betydligt vigare i berg än kamelerna, hejdade hon själf farten i tid och kraflade sig åter upp på vägen. Saken blef helt komisk därigenom, att det var en abdari-mula, hvars last, som bestod af kärl, brickor, grytor och porslin, lossnade och med skrammel och brak rullade ned i afgrunden, tagande en mängd stenar och jord med sig. En större sten lossnade och yrde upp moln af stoft och damm under sin brådskande färd. Därnere på vägen åstadkom den naturligtvis panik, och i ett nu var en lång vägsträcka klar och passagen fri.

En del af kamelerna hade förts på en genväg öfver bergen till venster. Denna väg mynnade slutligen ut i vår. I dess sista del förde den öfver en brant kam, och den smala stigen sluttade själf utåt randen, där som vanligt ej en tillstymmelse till bröstvärn var anbragt.

Som stigen var betäckt med nedrasadt grus och sand, var den så mycket osäkrare. När vi kommo fram till dess mynning, stupade på en gång två kameler, men då de blefvo liggande på vägkanten, tycktes den värsta faran redan vara öfverstånden. Karlarna fingo också tid att afskära tågen, på det att icke hela karavanen måtte dragas ned i afgrunden.

Derpå skred man till de fallnas räddning. Man hade just befriat den ena från hans börda och sadel för att lättare kunna draga upp honom på fast mark, då han gjorde en ovig rörelse och genast åkte ned omkring 50 meter. Där blef han liggande, till dess han slutligen räddades af några män, som med tåg drogo honom upp på vägen.

Den andra hade stannat alldeles vid kanten af bråddjupet. Under det att sex man voro sysselsatta med att befria honom från hans börda och klöfsadel, hvilken senare snart syntes i väldiga satser skutta ned åt dalen, förlorade äfven han fotfästet och drog en af karlarna med sig i fallet. Denne blef dock icke skadad, utan försökte länge att med tillhjälp af en djärf kamrat få besten åter på fötter för att snedt öfver sluttningen föra upp honom på vägen. Men allt under det att

de slogo och drogo den hemskt vrålande kamelen, åkte denna undan för undan nedåt och nalkades allt brantare afsatser. Då alla försök voro fåfänga och karlarna icke längre kunde utsätta sig för faran att själfva glida ned, läto de honom ligga. Han var nu ohjälpligt förlorad och hade blott att välja emellan att ligga kvar och svälta ihjäl eller att falla ned i djupet. Ty den minsta rörelse skulle ovillkorligen framkalla ett nytt ras, och den tunga kolossen skulle då störta ned i afgrunden och krossas mot klipporna.

Kl. 10 uppnådde vi ändtligen kammens högsta punkt, där aneroiden visade 2890 meters höjd. Vi hade således stigit 520 meter från Lavasan Busurg. Temperaturen var 18,5° och en frisk östanvind blåste.

Från denna punkt hade man en hänförande storartad utsikt. Den ena paralellkedjan syntes bakom den andra i allt svagare färgtoner ända bort i ett blånande fjärran. Framför oss utbredde sig den vidsträckta Lar-dalen med sina grönskande, friska betesmarker och den breda floden Lar. Bakom oss kunde vi räkna de 42 vägkrökarna, som vi nyss med så mycken möda tillryggalagt, och djupt nere i dalen syntes Lavasan Busurg som en liten grön fläck.

På ett af de nedersta vägpartierna red en skara ryttare i galopp. Det var schahen och hans stab. Vi gjorde en längre rast på kammen för att göra observationer och anteckningar samt njuta af det härliga skådespelet och den friska, svalkande vinden.

Medan vi ännu sutto där, kom ryttareskaran upp på höjden. Schahen var nu klädd i en gredelin sidenrock och höll sin svarta parasoll, nedspänd, i handen. Strax innan han kom upp på höjden, stannade han ett ögonblick, under det att två kammartjenare sprungo fram med den bruna kappan, som han kastade öfver axlarna för blåstens skull. Hans häst hade några guldstickade band kring halsen, och såväl betslet som det svarta sadeltäcket var broderadt med guld och silfver. Schahen såg noga på oss två européer, som deltogo i resan, men helsade efter vanligheten icke. Omedelbart bakom honom red Emin-e-Sultan i brun, enkel rock och med ett ljusblått sadeltäcke utan broderier. Han nickade vänligt och vinkade med handen.

Ljtr. W. Silfversparre.

Nomader i Lardalen.

Sluttningen, som förde ned till dalen, var brant och besvärlig, men dock ej jämförlig med den vi nyss bestigit. Vi gingo emellertid till fots, tills vi kommo ned på Lars jämna dalbotten. Den var öfverallt omgifven af väldiga berg, af hvilka de högsta ännu voro beklädda med snö. Nu framskymtade Demavend för första gången sedan vi lemnat Särgendeh. Dess topp var insvept i ogenomträngliga moln, men på dess sidor glänste ett snötäcke, som endast här och hvar lät klippan framträda som långa svarta refflor.

På dalens friska gräsmattor betade stora hjordar af svarta och bruna getter och fettsvansfår. Deras egare voro de nomadstammar, som vid bergens fot hade uppslagit sina svarta filttält. Dessa nomader (»iliat»), som om vintern lefva på Veramins slätter sydost om Teheran, vandra om våren upp i bergen för att där tillbringa sommaren och beta sina hjordar.

Omkring tälten och vid vägen syntes kvinnor och män i brokiga, men trasiga och smutsiga dräkter, och barn, som icke skylde sin kopparbruna nakenhet med annat än ett lager af smuts. Unga kvinnor drefvo fåren tillsammans för att mjölka dem, och hjordarna vaktades af stora, långhåriga, hvita hundar. Genom deras vaksamhet blanda olika egare icke bort sina hjordar, ehuru de beta i hvarandras omedelbara närhet. Lammen och killingarna hållas afskilda från mödrarna för att icke beröfva dessa deras mjölk, som är nomadens förnämsta lifsmedel. Af den tillverkas smör och ost, som säljes i städerna och byarna.

På dalens andra sida syntes nu vår hvita tältstad, utbredd öfver en stor yta. För att komma dit måste vi passera Lar. Denna flod rinner från sin källa (norr om Teheran) i nästan ostlig riktning, men gör omkring Demavendmassivet en vinkelrät krök mot norr för att i rent nordlig riktning uppnå Kaspiska hafvet.

Flodens bädd markeras af skarpa strandlinier, men nu var blott en del af bottnen fylld med klart, friskt vatten. Dettas mängd var dock betydlig och floden var splittrad i flera armar, som vi redo öfver. I den djupaste stannade vi en stund för att låta hästarna dricka. Venstra stranden, som af floden utskurits till en tvärbrant, bestod af lera, öfverlagrad

med sand. Utefter en lång sträcka mynnade små källflöden ut vid gränsen mellan de båda lagren.

Från lägret, som uppslagits vid dalens norra sida, hade man en präktig utsikt öfver hela slätten. Denna var bevuxen med friskt, fuktigt gräs, där nu en oöfverskådlig hjord af kameler, hästar och mulåsnor gingo och betade. Äfven sedan bördorna tagits af dem, äro djuren förenade i små lag af 7 till 10 individer för att ej aflägsna sig för långt från lägret. På andra ställen äro vid långa rep, spända mellan två järnnaglar, hela rader af mulor fastbundna.

Hästarna tjudras vid järnnaglar, en och en för sig. Stå de för nära hvarandra börja de nämligen slåss. Alla utan undantag äro hingstar. Ofta händer det att en häst sliter sig lös och springer omkring i lägret för att ställa till ofog bland sina kamrater. Dessa blifva då ystra, den ena efter den andra sliter sig lös, och öfverallt hör man gnäggningar och skrapningar af hästfötter. Efter en långvarig skallgång och kappränning återföras upprorsmakarne till sina respektive platser. De flesta hästar äro tjudrade strax utanför egarens tält; så var äfven förhållandet med våra.

Alla ridhästarna äro vid lägerplatserna ombundna med filtar och band. Många hafva ett skynke kastadt öfver manen för att den ej skall blifva dammig eller råka i oordning.

De flesta persiska herrarna hafva dubbel uppsättning af ridhästar. De rida en häst blott hvarannan dag för att den andra skall få hvila ut sig till följande dagsresa. Särskildt schahen har ett helt stall af dylika reservhästar.

Vi hade framkommit till lägret kl. $^1/_4$ 1. Efter frukosten med därpå följande hvila gjorde vi en promenad bland tälten. Utanför schahens röda skyddsduk lekte Asis-e-Sultan med sina sex lamm och får. Han var omgifven af en mängd andra ungdomar, »lalah's» (guvernörer) och kavaljerer. Han var solbränd som en indian och såg för öfrigt trumpen och morsk ut, där han sprang omkring, iklädd en dräkt, som liknade en nattrock förfärdigad af snusnäsdukar. På hufvudet bar han en svart skinnmössa.

Vår granne till venster var Fakr-ul-Atteba, en af schahens persiska läkare. Han är en tjock jovialisk gubbe, klädd

i en hvit mantel och därunder en annan af gredelin färg; på hufvudet bär han en stor hvit turban till tecken af sin lärdom. Hans tält hade alldeles samma utseende som vårt, och liksom vi hade han ett tält för köket och ett för sina tjenare. Han kom ofta på visit.

Till höger om oss bodde hofintendenten och chefen för schahens kök och proviant, Medj-ed-Dovleh, som är kadschar, stamförvandt med schahen och hans måg. Han är en medelstor, starkt och harmoniskt byggd man med örnnäsa och stora, svarta mustascher. Han har en gång bestigit Demavend och förberedde mig på de faror och svårigheter jag där skulle möta. Han påstod, att han gjort uppstigandet på sju timmar och nedfärden på två!

Följande morgon, den 7 juli, regnade det något, och himlen var sedan molnbetäckt nästan hela dagen. Kl. 9 red schahen ut för att äta frukost på en half farsachs afstånd från lägret.

Kl. 4 redo äfven vi ut och togo pischkedmeten Tagi med oss. Då vi kommo till det tält, som beboddes af schahens franska lifmedikus, d:r Feuvrier, trädde denne ut och följde oss sedan till fots med sitt jaktgevär.

Efter en stund sågo vi på afstånd schahen, som med hundra ryttare återkom från sin utfärd. För att ej behöfva uppehållas redo vi från vägen och förbi det kungliga följet. D:r Feuvrier, som stannat kvar på vägen, underrättade oss sedan, att vi blifvit jämte honom inbjudna af schahen att följande dag deltaga i en jakt, som skulle anställas af Medj-ed-Dovleh. Den blef dock aldrig af.

Äfven här var en hel rad af svarta nomadtält uppslagna. Då schahen red förbi dem, skyndade invånarne fram för att begära allmosor. Han stannade flera gånger och utdelade penningar till folket.

Vår väg ledde mot öster till det pass i bergen, genom hvilket Lar strömmar, sedan den bildats genom sammanflöde af alla de mindre armarna. Vid floden gjorde vi halt, och under det att två ferrascher, som följt till fots, höllo hästarna, ordnade d:r Hybennet sina fiskedon och jag mina ritmaterialier.

Lar är mycket rik på foreller, hvilka fångas på följande sätt. Man har ett vanligt långt metspö, hvars agn utgöres af en eller flera konstgjorda flugor, som dölja en liten krok. Så går man utefter stranden nedåt floden och låter refven följa med strömmen en kort stund. Därpå stannar man och drar den sakta mot strömmen. Det är då som fiskarna nappa. På detta sätt tog Hybennet upp 26 utmärkt vackra foreller, af hvilka flera voro ganska stora.

Först kl. $^1/_2$ 8 lemnade vi platsen och begåfvo oss i skymningen med rask fart till lägret. Som den redan sparsamma dagern snart förvandlades till mörker, kommo vi inom kort vilse. Vi redo förbi ett par nomadtält, från hvilka stora, halfvilda hundar rusade efter hästarna under ilsket skällande. Det gäller vid ett sådant tillfälle att sitta fast i sadeln, ty hundarna hafva den fula ovanan att bita sig fast i hästens svans, och för att befria sig från den efterhängsna angriparen, börjar hästen då af alla krafter att slå bakut.

Efter en stunds sökande efter vägen kommo vi upp på en backe, hvarifrån vi ändtligen fingo se lägret, som med sina många ljus och lyktor liknade en upplyst stad.

Vi redo till d:r Feuvrier, som för länge sedan återvändt, och funno honom ensam vid sitt middagsbord. Han bebodde ett litet trefligt tält, hvars möblering bestod af en säng, ett bord, några fällstolar samt flera kistor. Omkring tältstången hängde hans kläder, och öfver dem fanns en liten bordskifva med diverse småsaker. Äfven han samlade i en skissbok minnen från resan.

D:r Feuvrier, som under flera års vistelse i Montenegro redan förut lärt känna orienten, var nu, under d:r Tholozans tjenstledighet, schahens förste lifmedikus. Han medföljde schahen sommaren 1889 från Paris. Redan under resan vann han genom en lycklig ordination monarkens förtroende.

I Djulfa, en stad vid Aras på gränsen mellan Ryssland och Persien, hade man nämligen bjudit schahen på aprikoser och persikor. Han åt däraf, insjuknade och blef sedan under resan till Tabris allt sjukare. Vid stationen närmast Tabris måste han stanna med hela sitt följe och aftynade på fem dagar till den grad, att han blef oigenkänlig. Hans ansikte

var blekt och insjunket, han kunde hvarken äta eller tala, och hans lif sväfvade i den största fara.

D:r Hybennet berättar, att i lägret, där det eljest plägade råda sådant lif och buller med klockors klingande och skrik och väsen af menniskor, herskade nu en graflik tystnad; ej ett högt ord uttalades, och icke en klockas klang hördes. Dystert allvar hvilade öfver hela lägret; och man tycktes ana det värsta.

Kronprinsen Veliad, som är generalguvernör i Tabris, kom genast ut till stället. Man tyckte sig redan i honom se den nye schahen, som i lägret skulle låta utropa sig till landets konung, för att sedan såsom sådan göra sitt intåg i Teheran och sålunda fortsätta schahens afbrutna resa.

Då ordinerade d:r Feuvrier, att den sjuke skulle taga in ett gram kinin, men hvarken schahen eller hans persiska läkare ville höra talas därom; de senare påstodo, att den sjuke ej kunde fördraga en så stark dosis.

Men doktorn stod fast vid sin ordination och afsade sig allt ansvar för schahens lif, därest den icke följdes. Med storvesirens tillhjälp lyckades det att föra de persiska läkarne bakom ljuset, schahen fick hela dosen, krisen häfdes, och den sjuke blef snart betydligt bättre. Efter ännu några gram gick tillfrisknandet hastigt framåt, och fem dagar senare fick schahen äta och fara ut i vagn. Inom kort var han fullkomligt återställd och kunde fortsätta resan till Teheran.

Sedan d:r Hybennet delat med sig af forellfångsten åt Etemad-e-Saltanet och d:r Feuvrier, fortsatte vi ridten genom lägret. Det är ganska svårt att komma fram, sedan det blifvit mörkt, ty dels rider man lätt för nära andra, bråkiga hästar, dels snafvar ens egen på de kors och tvärs utspända tältstrecken.

Det var emellertid rätt lustigt att se de många olika tältinteriörer vi nu redo förbi. I ett tält sutto några perser och språkade omkring ett kupljus, lugnt rökande sin kalian. I midten af ett annat brann på marken en stor, flämtande eld, där en kock satt och lagade mat och hostade i följd af den täta röken, som svepte honom om ansiktet. I ett tredje satt man och spelade tricktrack vid teglaset och pipan, o. s. v.

I allmänhet voro nu kökstälten upplysta af flammande eldar, emedan middagstimmen var inne. Öfverallt luktade det också af brinnande ved och stekt kött.

På tältstängslet omkring schahens borggård hängde med tämligen långa afstånd från hvarandra hvita lyktor af silkespapper, och framför ingången stodo tvenne höga stolpar med stora glaslyktor och petroleumlampor. Här höllo soldaterna vakt vid sina gevärskoppel.

Klockan $^1/_2$ 9 kommo vi fram till vårt tält, mycket nöjda med vår skörd af foreller och skisser. En timme senare serverades middagen, hvars glanspunkt naturligtvis utgjordes af färska foreller, kokade i en förträfflig sås. Vi gingo tidigt till sängs för att hafva friska krafter till nästa dagsresa.

På kvällen hade ett lätt regn börjat falla, som frampå natten öfvergick till ordentligt hällregn. Af dropparna, som slogo mot det spända tälttaket, framkallades ett behagligt söfvande ljud.

Minimitemperaturen under natten var 10.5 gr., och då vi kl. 6 stego upp, visade termometern 12.5 gr. Det kändes därför ganska friskt, men emot middagen tilltog värmen hastigt och uppgick redan kl. $^1/_2$ 9 till 19 gr. Den absoluta höjden var här ungefär 2,530 m.

Tälten hade af det starka regnet blifvit tunga, och många af dem stodo därför kvar för att torka, då vi kl. $^3/_4$ 9 bröto upp i sydsydostlig riktning till lägerplatsen n:o 2 i Lardalen.

Efter en halftimmes ridt kommo vi fram till en gammal ruin, hvilken på schahens befallning blifvit utgräfd ur en isolerad kulle på jämna slätten helt nära Lar, som vi måste öfvervada för att komma till ruinen. Den har troligen varit ett gammalt lustslott, och Etemed-e-Saltanet har af en inskription funnit, att dess ålder uppgår till 700 år. Vid de första gräfningarna fann man några präktiga kopparkandelabrar samt en mängd särdeles vackra och väl utförda fajanser. Ett dylikt fajansstycke i form af ett kors har d:r Hybennet skickat till Göteborgs museum.

Hela byggnaden hade varit uppförd af tegel, hvilket framgick däraf, att tegelskärfvor lågo kringspridda rundt omkring.

Vi sågo ett väl bibehållet, hvalftäckt rum, från hvars inre tre portar ledde till djupa hvalfgångar.

Medan vi uppehöllo oss vid ruinen, kommo några nomadflickor och sålde smör och ost, hvaraf kocken köpte ett litet förråd för kommande behof.

En mängd svarta nomadtält voro äfven här uppslagna på slätten. Vi redo sedan fram till ett af dem, som jag ritade af. En gammal gubbe, familjefadern, stod därutanför och köpte nötter af en vandringsman, som noggrannt vägde varan på sin våg. I tältet satt hustrun och bakade bröd. Hon knådade degen på ett bräde till en tunn aflång kaka, som sedan gräddades på en järnplåt, hvilande öfver tvenne stenar, mellan hvilka en eld glödde. I och utanför tältet lekte en mängd halfnakna, solbrända barn. En halfvuxen flicka såg mycket täck ut med sitt halsband af små runda silfverplattor. Jag ville rita hennes porträtt, men det var omöjligt att utverka gubbens tillåtelse därtill, oaktadt jag lofvade honom två kran. Han trodde, att då vi hörde till schahens svit, vi skulle visa flickans bild för schahen, och att denne sedan kanske skulle vilja ega henne. För säkerhets skull ropades så väl flickan som de andra barnen in i tältet af modern.

Nomadtälten hafva ingen regelbunden form, utan förete ett mycket vexlande utseende. Alla äro emellertid försedda med en eller flera tältstänger för att uppehålla det lågt hvalfformiga taket, och äfven väggarna hållas i vertikal ställning medelst stänger. En mängd rep och surrningar kors och tvärs gifver det hela stadga.

Marken inuti tältet var betäckt med en filtmatta, och vid sidorna stodo åtskilliga kärl, grytor och andra husgerådssaker. Därutanför lågo ett par klöfsadlar samt påsar, stafvar o. d. På tältstrecken voro klädesplagg uthängda. I en ställning af tre stänger, förenade som ett gevärskoppel, hängde en påse, innehållande ost. Inuti och utanför tältet gingo höns och plockade sin föda på marken.

Sedan vi besett denna enkla boning, fortsatte vi ridten öfver dalens jämna, gräsbevuxna yta. På våren lär gräset uppnå en betydande höjd, men sedan nomaderna kommit

dit, göra deras stora hjordar snart slut på det ypperliga betet.

Klockan $^1/_2$ 11 hunno vi fram till lägret n:o 2 på den vidsträckta Larslätten. Stället, som är beläget på icke stort mer än en farsachs afstånd från lägret n:o 1, bär namnet Siah Pellas.

Nomadbrud.

TRETTIOÅTTONDE KAPITLET.

Schahens läger.

Vid Siah Pellas var vårt tält uppslaget på stranden af en liten bäck, som näres af snön på de närmaste kammarna. Då vi kommo dit, var dess vatten alldeles klart, men blef inom kort grumligt till följd af det ständiga hästtrampet.

På resorna i bergen bestämmer schahen alltid själf lägerplatserna och huru lång tid man skall stanna på hvarje. Man har svårt att förklara hvarför han låter flytta lägret till en plats, hvilken såsom Siah Pellas ligger på blott 6 à 7 km.:s afstånd från den senast lemnade, då han väl icke kan vara okunnig

om med hvilket oerhördt besvär det är förenadt att nedtaga 300 tält, lasta dem och 1,200 personers bagage på djuren för att åter efter ett par timmars färd lasta af alltsammans igen och slå upp tälten på ett annat ställe.

Enda rimliga förklaringen torde vara, att kadscharstammens gamla smak för nomadlif gått i arf till schahen; han har ingen ro att stanna länge på samma plats, utan måste dagligen se nya trakter. Att han verkligen har sinne för naturens skönhet kan man finna däraf, att han på sina resor alltid åtföljes af sin hoffotograf, som ständigt skall vara färdig att fästa ett landskap på plåten.

Om schahen, såsom det hände i Lar, låter lägret stanna ett par dygn på samma plats, är han icke därför själf stilla. Redan dagen efter ankomsten rider han tidigt ut med sina herrar och 50 à 100 ryttare. Under en sådan utflykt sysselsätter han sig mest med jakt. Hans abdari och en del af köket medfölja. Vid lämpligt ställe rastas, man slår upp ett mindre tält, »aftab-gärdun» (solafvändare), där schahen stannar några timmar för att äta frukost och lyssna till hvad Etemad-e-Saltanet kan hafva att läsa upp ur de nyaste franska tidningarna. I solnedgången återvänder han till lägret.

Dylika små »aftab-gärduns» ega äfven de flesta förnäma perser i lägret. Då ferrascherna vid uppbrottet nedtaga deras stora tält, uppslås provisoriskt ett aftab-gärdun, där de under tiden hålla till.

Under det att vi, såsom vanligt efter frukosten, sutto och språkade på tältverandan, kommo ett par persiska köpmän med stora bylten på ryggen. De slogo sig ned utanför tältet, öppnade byltena och bredde ut på marken en mängd olika saker, såsom dukar, klädesplagg, nålar, kammar, karamellburkar, papper, brefkuvert m. m. Alltsammans var blott europeiskt kram. Sedan d:r Hybennet köpt några saker, packade de åter in för att gå till nästa tält. Flera sådana minuthandlare följa lägret från ställe till ställe och duka dagligen upp sina varor. Troligtvis göra de ganska goda affärer.

Bland andra lägerparasiter märktes några dervischer, som följde till fots och förtjenade sitt uppehälle genom att tigga på rastställena.

Jag återkommer nu till en något utförligare redogörelse för anordningarna vid och närmast omkring schahens tält.

Det inre af schahens inhägnad är afdeladt i tre gårdar. I midten af den största står hans boningstält och i två af hörnen äro uppslagna mindre tält, af hvilka det ena är serveringsrum, det andra förvaringsställe för kalian, te, kaffe och andra förfriskningar, som vid behof genast måste vara till hands. De två andra gårdarna äro tillsammans mindre än den förstnämnda och belägna till venster om denna. På den ena ligger »hammam» (badstugan), på den andra stå de sex haremstälten. Framför borggårdens ingång finnes till venster ett väldigt tält, hvars verandatak uppehålles medelst gula tältstänger. Det är storvesirens. Till höger står ett annat något mindre, som bebos af Ferrasch Baschi (»ferraschernas chef»), Hadjib-ed-Dovleh. Bredvid detta står munskänken, Aga-Dahis tält. Dessa jämte ett tjugutal andra omsluta framför borggården ett litet torg.

Midt på den sida, som vetter mot schahens borggård, synes ett väldigt hvitt tält, uppburet af flera stänger. Det är »abdar-chaneh», eller schahens förrådstält. Här stå en mängd kistor och lårar uppstaplade på hvarandra. De senare innehålla proviant, delikatesser, sötsaker, frukter, viner, m. m.; i de förra förvaras schahens kläder, mattor och öfriga effekter, såsom böcker, kikare, vapen, pengar m. m., samt ädelstenar till ett värde af kanske en million toman. De äro oundgängligt nödvändiga på alla resor, och ofta nog radar schahen upp dem framför sig för att fröjdas åt deras glans.

Flera soldater hålla vakt i och utanför »abdar-chaneh», på det att intet må stjälas bort, och ett gevärskoppel är planteradt vid dess ingång. Här hänger äfven på en trefot en lädersäck innehållande friskt vatten. Den ifrågavarande sidan af torget afslutas genom en rad mindre tält, där abdaris, kockar och betjenter bo.

Å den högra torgsidan märkas, förutom de båda ofvannämnda tälten, ett, där kalianer, samovarer, kaffekokare o. d. ständigt hållas varma, ett annat, där kockarna regera o. s. v.

Å den venstra sidan märkas, förutom storvesirens mottagnings- och arbetstält, hans softält, samt tvenne andra, där

schahens handsekreterare bo. Det sista i raden hyser schahens garderob.

Denna tältordning är väsentligen densamma, som användes redan af Cyrus, ehuru af honom endast under krigstid och då i ofantligt mycket större skala. Det är egendomligt att se huru samma bruk och vanor, som enligt historien herskade inom det persiska hofvet för 2400 år sedan, ännu i dag bibehålla sig, utan att den oerhördt stora tidsskillnaden förmått göra sitt inflytande i nämnvärd grad gällande. Hos Xenofon heter det: »Cyrus vidtog genast anordningar att emot morgonen uppslå sitt tält. Därpå var det första som han fastställde, på hvilket afstånd från det kungliga tältet lansbärarne skulle lägra sig; därpå anvisade han bagarne deras plats på högra sidan, kockarne på venstra, hästarna på den högra, lastdjur och allt det öfriga på den venstra. Allt var så ordnadt, att hvar och en kände sin plats till mått och ställe. Då de påpacka, så hopsamlar hvar och en de husgerådssaker, som han behöfver, och andra lägga dem på lastdjuren; så att alla packdrängarna på ett ögonblick infinna sig hos de djur, som de hafva att föra, och hvar och en påpackar sina. Så behöfver man för att nedtaga ett tält så mycket tid som för alla. På samma vis tillgår det vid aflastningen.»

Äfven de som lagade maten i lägret hade sina bestämda platser.

»Själf lät han först uppslå sitt tält i midten af lägret, såsom den säkraste platsen; därpå hade han enligt sin vana de trognaste omkring sig. Rundt omkring dessa voro i en krets ryttarne och vagnförarne. Till höger och venster om honom och om ryttarne var platsen för peltasterna; platsen framför och bakom honom intogo pilskyttarne.»

Alla anförarne hade tecken på sina tält, så att de voro lätt igenkänliga, ifall Cyrus ville skicka efter någon.*

Af schahens omgifning må följande personer nämnas. Emin-e-Saltanet är hans garderobier och gift med storvesirens syster. Sadik-e-Saltanet är chef för sadelkammaren. Kadscharprinsen Mohamed Hassan Mirsa Miraschor är öfverhof-

* Xenofons Cyropädi, Bok VIII, kap. 5.

Konung Oscars beskickning till Schahen af Persien år 1890.

af *Sven Hedin.*

Arbetet utkommer fullständigt i 12 häften till Juli.

Ur Pressens omdömen må anföras:

»Författaren, som genom sina vidsträckta resor i olika delar af Orienten hunnit göra sig synnerligen väl förtrogen med österländsk natur och österländska samhällsförhållanden, har gjort sig känd som en god skildrare af orientaliska förhållanden och en intressant berättare af de äfventyr, som mött honom under hans långa färder. Han eger sålunda de förutsättningar, som erfordras för att kunna lifligt och angenämt skildra de präktiga taflor af österländskt lif och natur, som mötte beskickningen under dess resa till Persien och vistelse i detta land. Att döma af det nu utkomna häftet, synas ock hans nya skildringar komma att blifva både lifliga, färgrika och underhållande.» *Nya Dagligt Allehanda.*

»Han är en uppmärksam och samvetsgrann iakttagare, den bästa man kan anförtro sig åt, ifall man verkligen vill *lära* något af färden, ifall man vill ha kunskap, ej blott stämning. Alla dessa förtjenster återfinnas i den reseskildring af Persien, hvars första häfte nu blifvit tillgängligt i bokhandeln.

När vi i första häftet skiljas från förf., har han ej hunnit fram till sitt mål. Men han har redan vunnit vårt intresse och vi längta efter att snart få fortsätta resan med honom.» *Aftonbladet.*

»Författaren har under flera resor i Orienten varit i tillfälle att studera naturen, menniskorna och samhällsförhållandena där, och som han gjort sig känd som en god skildrare och berättare, kan man vänta af hans hand en både trogen och underhållande framställning af allt det intressanta och underbara, som ambassaden var i tillfälle att skåda under sin minnesrika färd.» *Stockholms Dagblad.*

»Af första häftet att döma har man att motse en serie mycket underhållande skildringar, så mycket mer som de scenerier och förhållanden, hvilka nu möta, bära en ännu mera exotisk prägel. Författaren röjer ett lifligt sinne för det karakteristiska i de vexlande företeelser han möter på sin väg, så inom natur som konst.» *Svenska Dagbladet.*

»Den officiella karakter hans resa genom deltagande i beskickningen hade, har säkerligen satt honom i tillfälle att bättre än kanske någon europeisk resande före honom tränga till botten af de orientaliska förhållandena. I fråga om utstyrsel torde detta arbete, att döma af det föreliggande häftet, komma att stå i jämnhöjd med eller till och med öfverträffa hvad som i den vägen utgått från svenskt tryckeri.» *Vårt Land.*

»Förf. är redan genom sina föregående reseskildringar känd såsom en god iakttagare och trogen skildrare. Dessa egenskaper bekräftas ytterligare i hans nya arbete, där han dessutom röjer ej obetydliga stilistiska framsteg . . . han ser sig omkring med en intelligent, okonstlad ung mans vakna och för allt intresserade blick och sedan återgifver han det iakttagna enkelt och rättfram, men med en behaglig säkerhet och ledighet i stilen, som stundom höjer sig till en viss 'schwung'.» *Svensk Tidskrift.*

»Redan målet med den skildrade resan väcker intresse. Ännu mer intresse tilldrager sig verket genom den inblick det ger i de underbara sagornas land. Med ungdomlig entusiasm och med fullkomlig sakkännedom vet författaren att upprulla de brokiga, glödande taflorna från Orienten. Hans långvariga vistelse i dessa solens trakter sätter honom i stånd att gifva bilderna lif. . . . Verket kommer att köpas mycket, läsas med intresse och bevaras såsom värdefullt.» *Nya Wermlandstidningen.*

»Det är med den kunskapsrike, lefnadsfriske och skarpsynte mannens och forskarens duktiga penna allt detta är skildradt, och det på ett sådant sätt, att resebeskrifningen ej genom docerande ton och öfverväldigande lärdom afskräcker någon, tvärt om torde en hvar, som börjar läsa arbetet, med längtan motse ett kommande häfte. . . . Boken rekommenderas såsom en ytterst intressant läsning och en synnerligen ståtlig prydnad för divansbordet.» *Hernösandsposten.*

»Ett elegant och intressant reseskildringsverk, som utan tvifvel skall komma att få stor och förtjent spridning, ty den är lifligt utförd, under noggrannt aktgifvande på allt och i en stil, som stundom får en fast österländsk kolorit och en poetisk schwung.» *Göteborgsposten.*

Stockholm, tryckt i Central-Tryckeriet, 1891.

Konung Oscars Beskickning till Schahen af Persien år 1890

af

Sven Hedin

Med talrika illustrationer

Stockholm
Samson & Wallin
i distribution

Häft. 8 och 9. Pris 2 Kronor.

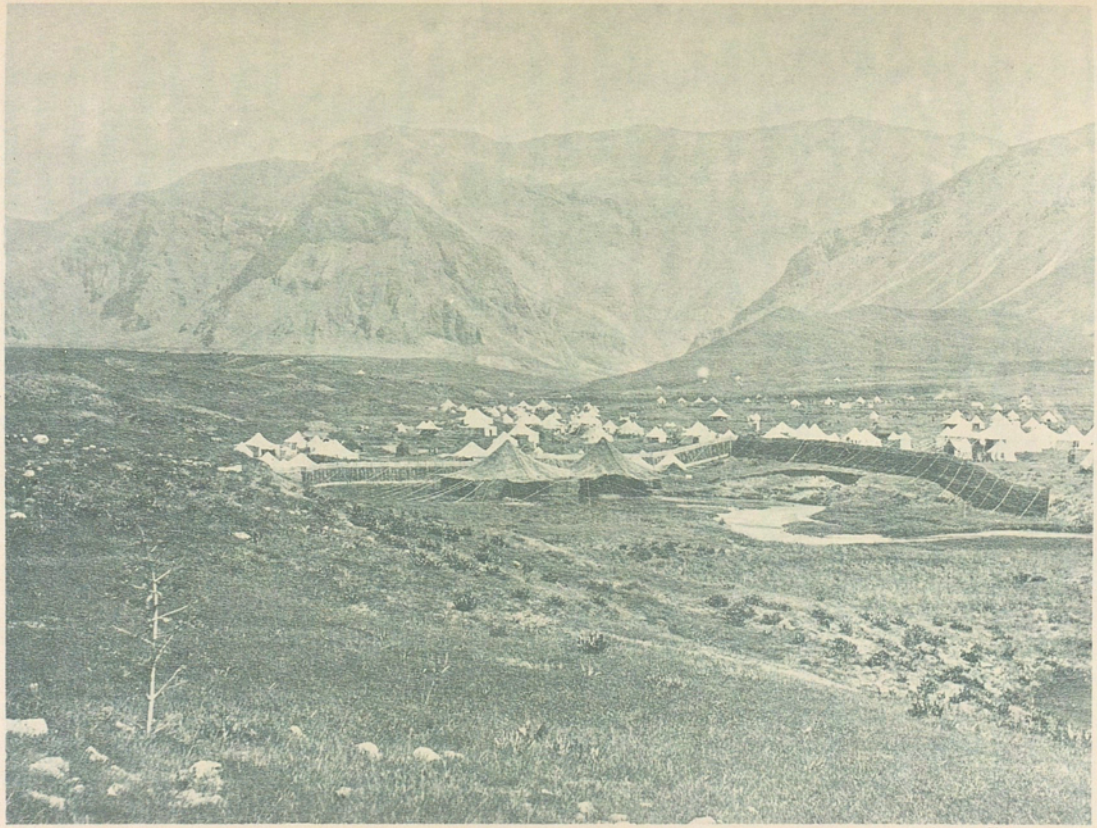

Ljtr. W. Silfversparre.

Schahens läger vid Lar.

stallmästare, och Särkischiktschi Baschi är chef för lifvakten, som skyddar schahens person om nätterna och dessutom utgör ett slags polis, hvilken rundt omkring lägret i de trakter, där schahen uppehåller sig, bevakar nejden och anhåller misstänkta personer. Lifvakten kallas »kischiktschi».

En särskild person är öfverintendent öfver schahens säng och sängkläder. Hans titel är »rächtchabdar». Då schahen sofver middag eller hvilar annorstädes än i harem, har han en manlig rächtchabdar, men i harem en kvinlig. En gammal hvitskäggig gubbe vakar ständigt vid ingången till det rum, där schahen sofver. Äfven eunuckerna tura om att hålla vakt.

Emin-e-Humajun är chef för kalian-, te- och kaffetillredningen och bär i denna egenskap titeln »Kavetji Baschi».

Vidare märkas en hel del »serejdarer» eller kammartjenare, som städa rummen och ansvara för att intet kommer bort. Deras chef bär titeln »Serejdar Baschi.»

Köksafdelningen förvaltas af en öfverkock, som har ett halft dussin andra kockar under sig; hvar och en af dem sköter sin specialitet. Medj-ed-Dovleh är öfverintendent för hela schahens kök; Aga-Dahi är öfverintendent för vinkällaren eller munskänk.

»Sakkah's» (vattenbärare) hafva till uppgift att spruta vatten omkring tälten för att hålla luften frisk, då det är varmt och dammigt. De bo i »sakkah-chaneh» och hafva en »Sakkah Baschi» till chef.

Slutligen må äfven nämnas ferrascher, schatirs och soldater, alla i brokiga och granna uniformer.

Kl. 6 gingo vi på visit till Etemad-e-Saltanet. D:r Feuvrier och en del persiska herrar voro redan där. Då bestigandet af Demavend kom på tal, afrådde Etemad på det bestämdaste från hela färden. Hvad d:r Hybennet angick, så skulle schahen aldrig tillåta honom att gå, och äfven jag borde afstå därifrån. Dels vore det onödigt, emedan flera européer redan bestigit toppen och höjden blifvit bestämd af Napier, dels gjorde den förtunnade luften, frånvaron af stigar och den eländiga terrängen uppstigandet ytterst farligt, helst som det vore mycket svårt att finna vägkunniga män. Om man bjöde

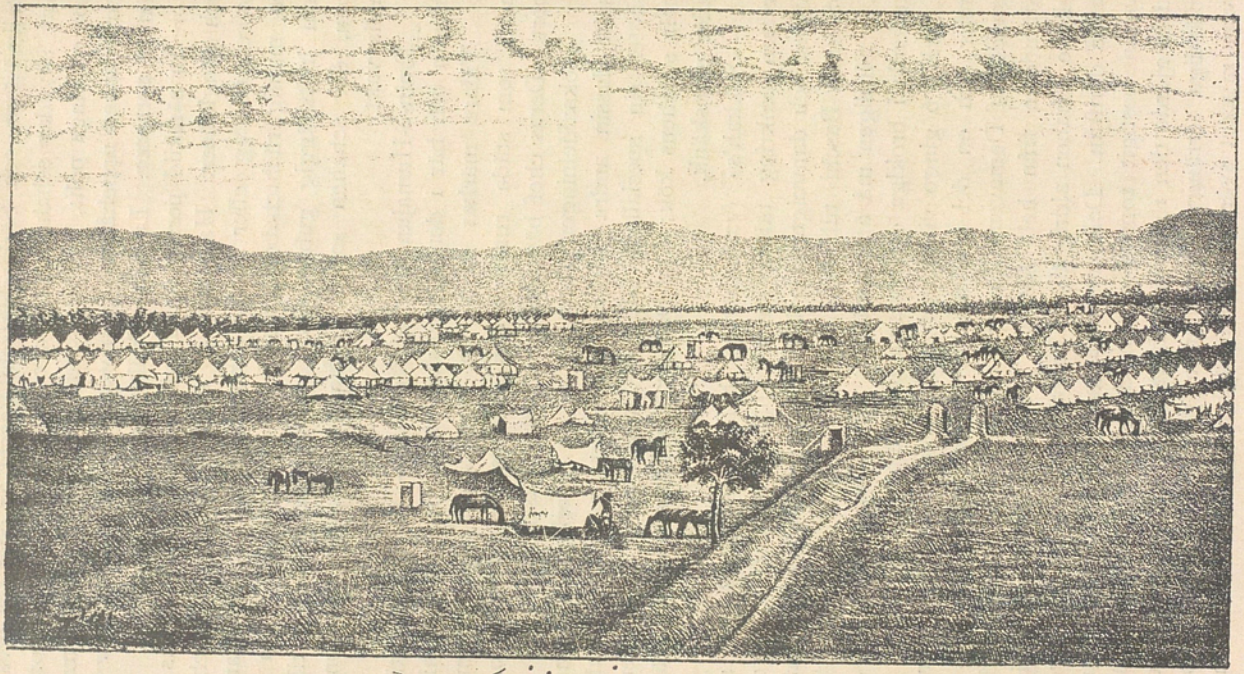

قدری از اردوی همایونی و اردوی نظامی در بجنور

Det kungliga lägret, efter en teckning af schahen.

några toman åt en guide, skulle hvem som helst, äfven om han icke kände berget, blott af vinningslystnad erbjuda sig att följa med och sålunda kunna störta både sig och européen i olycka. Uppstigandet hade kostat Napier 100 toman, och han hade haft ett femtiotal infödingar med sig (?). För öfrigt vore man icke säker för att utan vidare bli mördad och nedkastad i kratern!

Medan vi språkade om den vådliga färden, kom en ferrasch, som kallade Etemad-e-Saltanet till schahen. Vi gingo därför hem, men hade knappt inträdt i tältet, förrän en annan ferrasch kom med kallelse till d:r Hybennet att infinna sig hos monarken.

Hybennet hade icke varit borta i många minuter, innan han kom tillbaka och sade, att schahen ville se mina teckningar. Då Hybennet efter en timmes förlopp återkom, berättade han att schahen suttit vid ett bord och noga betraktat ritningarna, under det att en mängd herrar stodo rundt omkring. En teckning, som föreställde Hybennet på forellfiske, hade särskildt roat honom.

Äfven nu hade Demavendfärden kommit på tal. På Hybennets fråga om schahen tilläte att han följde med, hade denne två gånger med bestämdhet svarat: »jag förbjuder det». Hybennet frågade vidare om han fick följa blott till Ränäh (den by, hvarifrån uppstigandet börjar). Schahen hade då småskrattat och sagt: »kommer ni så långt, så följer ni nog med ända upp». Hybennet svarade: »om jag lofvar Ers Maj:t att ej gå, så går jag ej», hvarpå han fick tillåtelse att följa mig till Ränäh.

Då han senare tänkte på saken, ansåg han det emellertid föga lockande att först göra den långa resan till Ränäh och sedan vänta där, medan jag besteg berget, och afstod därför från alltsammans. Hybennet förfrågade sig sedan om anledningen till att schahen nekat honom att gå med och fick till svar: »hvad skall schahen taga sig till, då han inte längre har sin tandläkare, och hvarifrån skall han få någon ny?» Demavendbestigandet betraktades tydligen som en säker död. Vi blefvo till en början litet nedslagna, men tröstade oss vid tanken på att schahen genom sitt afslag gifvit ett nytt bevis

på det förtroende och den vänskap han nu sedan aderton år hyser för sin hoftandläkare. För min del är jag doktorn all tack skyldig för det han förde min talan inför schahen på ett sätt, som både möjliggjorde och sedermera i hög grad underlättade företaget.

Medan Hybennet ännu var hos schahen, skickade denne en kammarherre till storvesiren med befallning att i schahens namn affatta en skrifvelse till myndigheterna i byn Ränäh och anskaffa en lämplig person, som skulle följa mig på resan.

Jag borde snarast möjligt resa för att hinna tillbaka till lägret, innan det aflägsnade sig för långt, och redan följande dag skulle jag gå till storvesiren i och för närmare uppgörande af programmet. Då Hybennet återkom från schahen, hade han den kungliga skrifvelsen med sig.

Man må icke tro, att schahen på sina resor endast rider omkring och jagar. Förutom med läsning sysselsätter han sig äfven med skrifning och ritning. Han för en detaljerad dagbok öfver hvarje resa. Dessutom handlägger han äfven regeringsärenden, och dagligen komma en mängd bref, dokumenter och handlingar från Teheran till lägret. Sedan ärendena föredragits för honom, fattar han sina beslut. Förbindelsen med hufvudstaden uppehålles ständigt genom ridande kurirer.

Kl. 6 gingo vi till Emin-e-Sultan för att tacka honom för brefvet, men funno honom icke hemma, emedan han var i badstugan. Vi väntade därför utanför tältet och iakttogo hvad som försiggick i omgifningarna.

Vid bäcken syntes favoriten och ett tjugutal ryttare, hvilka roade honom med att rida ut i vattnet, där det var djupast. På sina ställen gick det halfvägs upp på hästens sida. Här plumsade de lustigt om till pojkens stora förtjusning. Då han sedan red upp förbi soldaterna, skyldrade de gevär och stodo som tända ljus ända tills han passerat.

Vid solnedgången slogs en trumhvirfvel, och soldaterna ställde upp sig på led. Så göres hvarje afton.

Schahens tältgård ligger alltid så, att man icke från någon punkt i hela lägret kan se in öfver stängslet. Om, såsom här var händelsen, en backe eller ett berg höjer sig bakom det-

EMIN-E-SULTAN,

Persiens storvesir.

samma, så utposteras soldater rundt omkring för att öfvervaka att ingen går upp på höjden och ser ner i »enderun» (harem).

Medan vi stodo och väntade, kom favoritens far, Mirsa Mehmed Khan, en liten solbränd man med hyggligt utseende. Han bjöd oss att stiga in i sitt närbelägna tält, där vi slogo oss ned och drucko kaffe.

Därpå gingo vi åter till storvesiren, som under tiden hemkommit. Midten af hans tält utgjorde ett väldigt förmak, belagdt med dyrbara mattor. Genom uppresta tältskärmar bildades på sidorna korridorer och mindre rum. Vid ena väggen af den stora salongen satt Emin-e-Sultan på mattan, insvept i en pels för att ej förkyla sig efter badet.

Han är en ung, kraftfull och välväxt man med nobla, vänliga drag. Hakan döljes af ett svart, kortklippt helskägg. Han är närsynt och kisar därför alltid med ögonen, då han talar med någon, hvilket för öfrigt klär honom ganska väl. Framför honom på golfvet låg en hel bunt bref och papper, och flera depescher inlemnades under vårt besök. Närvarande voro blott Mirsa Mehmed Khan, Emir-Schikar, som är schahens öfverhofjägmästare, och Sydja-e-Saltanet, som är Emir-Toman (marskalk) och alltid deltager i schahens resor för att hålla reda på soldaterna.

De närvarande talade med storvesiren under djupa vördnadsbetygelser. Då vi inträdde, reste han sig, kom emot oss och tog oss vänligt i hand, samt befallde sina betjenter att taga in stolar, te och cigarretter. Då storvesiren icke talar franska, fördes samtalet med Hybennet på persiska och med mig på aserbejdschansk tatariska. Det rörde sig uteslutande om Demavendfärden.

Under det vi språkade, inträdde en kammarherre med en half ananas på ett silfverfat. Han föll på knä framför storvesiren och räckte honom fatet. Denne tog emot det, förde det med båda händerna till pannan och reste sig upp. Äfven de andra reste sig och bugade sig djupt, förande handen till pannan. Frukten hade nämligen kommit från schahen.

Utanför tältet stodo en del bönder och nomader, som kommit dit för att skänka Emin-e-Sultan meloner, äpplen, apriko-

ser och vindrufvor, som lågo uppstaplade på brickor vid tältets ingång.

Då schahen är ute och reser, passar nämligen nejdens befolkning på att vända sig till storvesiren med sina klagomål. För att blidka honom medföra de alltid dylika gåfvor. Han låter då en af sina sekreterare skrifva ut ett papper, som förses med hans sigill. Detta öfverlemnas till den klagande och måste ovilkorligen åtlydas af den, som förorättat honom.

Nu kommo äfven några bönder bärande ett får, som de förärade storvesiren. De beklagade sig öfver att folk, som hemtade stenkol ur grufvorna i närheten af deras egor, nedtrampade åkrarna, så att stor förlust förorsakades dem. Äfven denna sak blef afgjord till deras belåtenhet.

De nämnda grufvorna äro belägna i närheten af Lar, men kolen äro dåliga och brinna illa. Förekomsten eges af schahen, som upplåtit den åt en af sina kammarherrar (en broder till Medj-ed-Dovleh) i stället för lön. Han får uppbära vinsten, som uppskattas till ett belopp motsvarande den lön han borde få. I denna egenskap kallas han »Naser» eller ställföreträdare. På samma sätt förfares med byar och domäner. Då en persisk ämbetsman eller militär i stället för lön får en by att förvalta, förstorar han vanligen sina inkomster genom att utvidga byns marker, och pressar därtill ofta invånarna på penningar.

På aftonen kom den sakkah, som af storvesiren fått befallning att vara mig följaktig, och anmälde sig. Det var en stor, stark man med trefligt, pålitligt utseende. Hans namn var Djafar. Han var mycket intresserad af företaget och förklarade sig villig att följa med ända upp till högsta toppen af berget.

Därpå gjordes förberedelser till färden. Proviant medtogs blott för följande dags frukost, men det visade sig sedan, att denna var så grundligt tilltagen, att den räckte för hela resan. Säfär Ali hade anrättat en höna och ett fårlår, samt stoppat ett stort förråd ägg, gurkor, bröd och salt i de kastruller, där provianten förvarades. I en särskild väska medfördes tjocka kläder, filtar och en matta, samt en förträfflig hypsometer med två termometrar, som jag fått låna af d:r Daniloff vid ryska legationen. Dessutom medförde jag en maximi- och minimi-

termometer och en vanlig termometer, en aneroid, skissbok, anteckningsbok med därtill hörande material, samt en karta öfver Elburs.

Utrustningen fulländades med en skinnmössa, tjocka skinnhandskar, en kompass, en half butelj konjak, en flaska ammoniak och ett litet förråd lök att. använda mot svindel och »bergsjuka», snöglasögon, tändstickor och sprit för hypsometern, samt slutligen en pipa och tobak.

Sedan alla förberedelser voro afslutade, gingo vi till hvila. En cittras (»säntur») knäppande toner ljödo i natten, ackompagnerade af bäckens sorl.

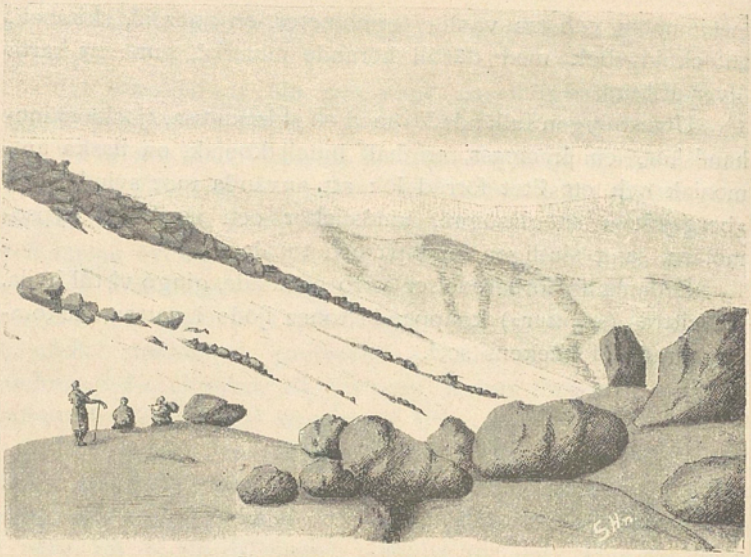

Demavend vid 4.000 meters höjd.

TRETTIONIONDE KAPITLET.

Om Demavend.

Det är naturligt, att det stolta, majestätiska Demavend, som är beläget blott ett par dagsresor från Teheran, där numera så många européer vistas och där de flesta europeiska makter haft och fortfarande hafva representanter, skall genom sitt dominerande läge hafva väckt hågen hos flera än en främling att bestiga dess höjder. Mången har sannolikt uppmuntrats till försöket genom blotta dragningskraften hos den krithvita, kalla, vindomsusade bergstoppen, hvilken bjuder svalka och vederkvickelse åt den, som, van vid ett sundare klimat, känner sig nära att kväfvas under slättbygdens glö-

dande och förslappande sol; andra hafva lockats dit af äregirighet för att sedan kunna fröjda sig åt medvetandet att hafva bestigit Elburssystemets, hela Persiens, ja sannolikt hela vestra Asiens högsta bergstopp och befunnit sig tusen meter högre upp än toppen af Mont Blanc; en och annan slutligen har kanske arbetat sig dit upp i det mera praktiska syftet att bestämma bergets höjd.

Antalet af dem, som uppnått själfva toppen, torde, så vidt jag genom noggranna efterforskningar kunnat finna, icke belöpa sig till mer än omkring femton. Emellertid är det ju icke omöjligt, att ännu flera varit där utan att hafva efterlemnat någon berättelse om sin färd.

Innan jag öfvergår till beskrifningen af min egen Demavend-bestigning, skall jag i korthet redogöra för de resultat, till hvilka de förnämsta af mina föregångare kommit.

Redan de gamle kände läget af Demavend och kallade det Mons Jasonius, hvarmed de dock äfven förstodo bergskedjan i sin helhet. Strabo berättar, »att det ligger på venster hand från de Kaspiska Portarna».

I »Filosofiens paradis», en skrift från nionde århundradet, författad af Ali Ibn Sein al Kateb, finnes en ganska märklig skildring, som bevisar, att berget redan då hade bestigits. Det heter nämligen, att man från byn Asek hade två dagsresor upp till toppen, som på alla sidor var betäckt med evig snö och liknade ett kägelformigt torn eller en spetsig dom. På själfva toppen funnes dock en plats, där snön aldrig fick fäste. Marken var här betäckt med sand, som gaf vika för foten. Från toppen sågo de omkringliggande bergen ut som små kullar. Där funnos trettio sprickor och hål, ur hvilka svafvelångor stego upp med stort dån; däraf kunde man sluta, att i bergets inre hålor brann en eld. Vinden var så häftig, att intet djur kunde lefva där uppe.

Det är tydligt att denna beskrifning, som i all sin korthet kommer sanna förhållandet ganska nära, härleder sig från någon, som själf varit uppe på toppen och sedan skrifvit under inflytande af de intryck han erfarit.

Hamd Allah Kasvini meddelar år 1329, att Demavend är 5 farsach högt, 20 farsach i omkrets och beherskar en 100

farsach aflägsen horisont. Som fem farsach motsvara öfver 30 km., kan man antaga, att med nämnda höjdsiffra menas längden af den väg, som från en viss punkt leder dit upp. På detta sätt beteckna, enligt baron von Richthofen, äfven kineserna sina bergshöjder. Toppen var aldrig fri från snö, så när som på en plats, där sand låg utbredd. Ibland störtade ismassor ned från berget öfver menniskorna och dödade dem. Härmed åsyftas tydligen laviner.

I Ibn Haukals geografi läsa vi, att berget Demavend kunde urskiljas på ett afstånd af 50 farsach rundt omkring, att ingen menniska någonsin hade stigit upp till dess topp, att enligt persiska legender Zohak vore inspärrad däri, samt att det är det östligaste berg i hela Tabristan och fattigt på träd.

I manuskriptet »Sur al Beldan» heter det: »Demavend är ett berg af så betydlig höjd, att några personer hafva varseblifvit det på ett afstånd af 100 farsach eller ännu mer; det säges vara synligt t. o. m. från Schiras i Pars, och författaren har själf sett det från grannskapet af Isfahan, men aldrig hört, att någon menniska blifvit prisad för att hafva uppnått dess högsta punkt; och ibland persernas ytliga och felaktiga traditioner finnes en, som framställer Zohak såsom ännu lefvande på en fyrkantig plats högt uppe på detta berg, hvarest alla trollkarlar och hexmästare hafva samlats från olika trakter af världen och inrättat sina boningar.»

Det är först i nyare tider, som européerna erhållit någon kunskap om Demavend. Men ännu på sextonhundratalet var denna kunskap icke stor. Att Olearius, som var en grundlig och samvetsgrann forskare, hade mycket dunkla begrepp om bergets läge framgår af följande yttrande: »Söder och sydvest om Isfahan ligger bergskedjan Demavend och nordost därom, i riktning mot provinsen Masenderan, berget Jejlak Perjan.» På ett annat ställe säger han: »Stålet, hvaraf man smider svärdsklingor, hemtas från staden Niris, som ligger på fyra dagsresors afstånd från Isfahan. Icke långt från Niris synes berget Demavend, där man finner mycket rika och öfverflödande järn- och stålgrufvor.» I själfva verket ligger Niris sydsydost om Isfahan i provinsen Farsistan, således i alldeles motsatt riktning i förhållande till Demavend.

Hundra år senare visste Otter att om Demavend förtälja följande:

»Abdul Feda säger, att Reï ligger på tre och en half dagsresor från Save, på en ifrån Komiche, vester och söder om berget Demavend, det högsta af alla i Persien. Dess topp höjer sig i form af en dom, och är synlig på femtio lieues. Berget är alltid betäckt med snö och så brant, att man endast med mycken svårighet kan bestiga det. Man påstår, att dess höjd är tre lieues. På dess topp finner man en ofruktbar och sandig slätt med en vidd af omkring hundra arpents, i hvilken man räknar sjuttio öppningar, hvarifrån ständigt svafvelhaltiga ångor utgå, som göra dem yra i hufvudet hvilka våga nalkas. Den otillförlitliga traditionen säger, att Dahhak, en af de första tyrannkonungarne efter syndafloden, är fängslad i skötet af detta berg. Det har sitt namn efter det land, i hvilket det är beläget.»

Det är först i vårt århundrade som européer uppnått bergets topp. Ty sir Thomas Herbert, som 1627 försökte ett bestigande, kom icke längre än till de heta svafvelkällorna, således icke mer än halfvägs. Han berättar, att han därifrån såg Kaspiska hafvet, och att toppen hvarje natt var omgifven af eld! Om uppstigandet yttrar han: »Högre upp i luften befinner sig den höga piken Damoan; dess topp, som till formen liknar en pyramid, öfverstiger enligt några alla andra toppar af Taurus; uppför dess tröttande sluttningar klättrade vi icke desto mindre, men med stor svårighet.»

Äfven Olivier hade lika ringa framgång år 1797.

Efter att i sin beskrifning hafva talat om berget Elvind, som skiljer landskapen Masenderan och Irak Adschem från hvarandra, säger han: »Detta berg, som reseskildrarne beteckna med namnet Elvind, heter bland landets befolkning Alburs eller 'näsan'. Piken Demavend, som ligger 5 eller 6 mil öster om Teheran, reser sig till betydlig höjd öfver denna bergskedja; den är hela året igenom betäckt med snö och utspyr emellanåt mycken rök. Invånarne berätta den sägnen att en af deras forna onda konungars ande pinas därinne. Det är sannolikt kratern af en ännu icke utbrunnen vulkan.

Då man reser från Teheran till Firuskuh, lemnar man denna pik på venster hand.»

Om sin bergsbestigning skrifver Olivier: »Berget Alburs hade länge fängslat vår uppmärksamhet. Vi väntade med otålighet det ögonblick, då vi skulle känna oss starka nog att stiga uppför detta berg ända till toppen.

Den 5 sept. bröto vi upp. På aftonen medhunno vi under två timmars ridt den del af berget, som låg framför oss; vi funno här intet annat än mer eller mindre hårda granitklippor, glimmer och bladig skiffer. Vi sågo mycket få växter, ty allt var förbrändt af solen. Våra förare läto oss tillbringa natten under två väldiga klippblock, som genom sin lutning mot hvarandra bildade ett mycket rymligt hvalf. Förarne sysselsatte sig hela aftonen med att uppleta och hopsamla torra plantor och något risved för att därmed under natten underhålla en eld, i afsikt, som de sade, att hålla på afstånd de vilda djur, som huserade på berget.

Följande dag kunde vi icke vidare begagna oss af hästarna, emedan berget nu började blifva för brant. Vi fortsatte därför till fots, beslutna att stiga så högt upp som möjligt; men vi kommo just icke långt, ty efter två timmar voro vi så uttröttade, så andfådda och därtill så missnöjda öfver att icke finna något af intresse, att vi vände om. Emot kl. 9 på morgonen voro vi åter hos våra hästar och redo därpå mot öster.»

Ouseley vågade knappt ett försök, men passerade på sin resa från Mesched-i-Sär till Teheran bergets fot och erhöll då om detsamma följande upplysningar: »Detta häpnadsväckande berg innehåller, såsom många personer underrättade mig, stora mängder af svafvel; och vattnet i en källa, som utgår därifrån, är tillräckligt hett för att genomkoka ett ägg, utan att eld användes. Man förklarade bestämdt, att det ännu aldrig lyckats någon att uppnå toppen, som vid alla årstider är betäckt med snö; men många äfventyrare hafva dukat under på försöket; antagligen hafva de sjunkit i svafvelgropar, som legat dolda under snön. Få riskera sitt lif med att klättra högre än till de medicinska baden, hvilka under sommaren besökas af talrika sjuklingar.»

En bergsbo, som Fraser träffade, berättade att han nyligen hade bestigit Demavend och att berget bestod af pimpsten och slagg, som ofta var metallhaltigt. På toppen fanns en stor öppning, lik en murad graf, med flera små urhålkningar åt olika håll. Hela berget var fullt af svafvel, hvaraf årligen mycket kom i handeln. Äfven svafvelångor uppstego ofta, men däremot syntes ingenstädes eld eller rök. Intet spår till vegetation fanns, och vägen dit upp var oerhördt mödosam.

Det är underligt, att de berömda resandena Chardin och della Valle, som eljest äro så grundliga i sina uppgifter, icke omnämna Demavend, och att Morier, som så länge vistades i Persien, icke skaffat sig noggrannare underrättelser därom än hvad som framgår af hans reseskildringar. Oaktadt österländska skriftställare genom sina beskrifningar bevisat, att berget redan för tusen år sedan bestigits åtminstone ett par gånger, och oaktadt bergsbor äfven på Moriers tid gingo upp till kratern för att samla svafvel, hvarmed de sedan drefvo en ganska inbringande handel, tyckes Morier tvifla på att berget någonsin bestigits ända till toppen. Då emellertid hans korta notiser innehålla några rätt karakteristiska anmärkningar, må de här meddelas i öfversättning. I hans första reseskildring heter det:

»Ehuru våren var ganska långt framskriden (4 maj), syntes berget Demavend, så snart molnen, hvilka nästan alltid dolde det, skingrat sig, mer än någonsin betäckt med snö. Det direkta afståndet dit från Teheran är omkring 40 miles; till basen af den första bergskedjan räknar man 14 miles. Vi hade sett det, då det var minst 150 miles aflägset; och man berättade oss, att det till och med kunde ses från minarettoppen å Mesjid-i-Schah i Isfahan, som ligger på ett afstånd af 240 miles. Det är synligt från Rescht och i allmänhet längs hela Kaspiska hafvets södra kust; det är därför mycket troligt, att detta haf, som ligger på icke mer än 40 miles afstånd från basen, kan ses ifrån toppen af Demavend. Men enligt några berättelser har ingen någonsin uppnått toppen; enligt andra finnes en ridväg utefter hela sluttningen. I Tabris berättade mig en man från Masende-

ran, att han kände många, som hade uppnått toppen, och att dervischer, följande föreskrifterna i sina böcker, begåfvo sig dit ifrån Indien för att samla en viss växt, som kunde förvandlas till guld och som gaf tänderna på får, hvilka betade på bergssluttningarna, en anstrykning af förgyllning.»

I sin andra reseskildring säger Morier: »Berget Demavend, hvilket är så i ögonen fallande öfverallt annorstädes, synes ej ifrån den stad, åt hvilken det gifvit sitt namn. Därför säga perserna, som äro stora vitsmakare, då de komma till staden och se sig om efter berget: 'Kuh Demavend?', hvilket har den dubbla betydelsen: 'hvar är Demavend?' och 'berget Demavend!' Infödingarne försäkra, att det stundom utsänder rök; och den omständigheten, att svafvel finnes i små kratrar vid bergets fot, kan måhända föra till den slutsatsen att toppen är en vulkankrater. Mycket starka jordbäfningar förnimmas ibland vid Demavend. Vi kände en häftig stöt, då vi uppehöllo oss där i juni, och för nio år sedan voro stötarna så våldsamma och ofta återkommande, att många byar i Masenderan blefvo fullständigt förstörda och hela landet rundt omkring försattes i ett tillstånd af den största oro. Snö ligger på berget hela året om, men endast i breda enstaka flikar, under det att delar af bergets öfversta topp äro alldeles bara. Det ser icke ut att vara så högt som Ararat, ehuru dess topp är mycket brantare, och det hvilar ingalunda på en så vidsträckt bas. Ingen nu lefvande perser tyckes hafva uppnått toppen; och man försäkrar, att försöket är fåfängt. De, hvilka söka efter svafvel, som finnes vid den högsta tillgängliga punkten, genomgå en förberedande träning, innan de börja företaget, och stärka sig genom att äta mycket hvitlök och rödlök.»

Redan Chardin talar om jordbäfningarna i Masenderan: »Hvad jordbäfningar angår, så äro de mycket sällsynta i Persien. Jag undantager alltid Hyrkanien, ty där inträffa tvärt om rasande jordbäfningar i synnerhet under våren; de åstadkomma dock endast förskräckelse och hafva vanligtvis inga ödesdigra följder.»

Den förste europé, som uppnått bergets topp, var Sir W. Taylor Thomson, engelsk minister vid persiska hofvet.

Den 7 september 1837 lemnade han med fyra infödda byn Asg, men tillryggalade denna dag blott en timmes väg, eller till de varma källorna vid Ab-e-Gärm. Den 8 började det egentliga uppstigandet, men efter två timmars vandring öfverfölls expeditionen af ett så häftigt regn, att den måste stanna och söka skydd. Den 9 medtogs proviant för fyra dagar. Af idel förskräckelse vände två af förarne och den tredje klagade öfver hufvudvärk och hjärtklappning, men förmåddes dock att följa med till toppen, som uppnåddes samma dag på aftonen. Den fjärde vägvisaren hade en gång förut varit däruppe. De voro insvepta i moln, och en iskall vind blåste från Kaspiska hafvet. Natten tillbragtes i en svafvelhåla, där temperaturen steg till 19,56°, R.. och sanden var så het, att man icke kunde hålla handen på densamma. En stark svafvellukt kändes i grottan, och Thomson tror, att man skulle kväfvas, i fall ingången tillslötes. Snön på deras kläder smälte ögonblickligen, då de inträdde, och under hela natten hade de det varmt och godt. Då de vaknade följande morgon, ledo de af häftig hufvudvärk. Vid utträdet i det fria fröso genast deras kläder och blefvo hårda. De hade nämligen i grottan blifvit genomträngda af fuktiga ångor. Då det dessutom led mot slutet med provianten, måste de återvända till bergets fot. Thomson råder sina efterföljare att göra uppstigandet under en månljus natt och att vistas däruppe under dagen för att undgå den giftiga grottan.

Ritter skrifver, att bergets vulkaniska karakter vore till fyllest bevisad. Svafvelkäglan med sina kratrar, de heta källorna och ångorna, jordbäfningssferen, som utbreder sig öfver en stor del af Masenderan, basaltklipporna, slagget och pimpstenen, allt talar för, att man har att göra med en verklig vulkan.

Taylor Thomsons observation var emellertid oriktigt utförd och har af Alexander von Humboldt underkastats en noggrann undersökning. Med tillhjelp af Oltmanns tabeller beräknade han barometerobservationen till att motsvara ett höjdvärde af 18,634 eng. fot. Thomson hade själf uppgifvit 6,300 meter.

År 1839 bestegs berget af den ryske öfversten Lemm, som gjorde en triogonometrisk bestämning af dess höjd. Resultatet blef 18,846 parisiska fot.

På sensommaren år 1843 besteg d:r Theodor Kotschy Demavend till toppen. Kring nattlägren uppgjordes eldar, som närdes med brännbara växter, hufvudsakligen Onobrychis cornuta och Astragalus denudatus. Under färden öfverraskades han och hans följeslagare af en kungstiger, som nalkades dem på 500 stegs afstånd. Då de uppnått toppen, hvilade de i svafvelhålan, där temperaturen var ljum. Kraterns omkrets var 378 steg och dess djup 4 famnar. Den längre diametern i öster och vester var 184 steg, och den kortare i norr och söder 108 steg.

Någon höjdobservation gjordes däremot icke, men Kotschy, som åberopar sin vana vid uppskattande af bergshöjder, påstår med fullkomlig säkerhet, att höjden icke öfverstiger 14,000 eller allra högst 15,000 fot, och han uttalar starka tvifvelsmål om riktigheten af Thomsons observation. Kotschys uppskattning kan naturligtvis lemnas utan allt afseende, och dess värdelöshet har också bevisats af alla de följande observationerna, som hålla sig emellan gränserna 18,000 och 20,000 fot.

År 1852 uppnåddes toppen af den österrikiske bergsingeniören Czarnotta, men resultaten däraf hafva på grund af hans hastiga död ej blifvit offentliggjorda. Om hans Demavendfärd skrifver Polak: »Dyster och af melankoliskt temperament trodde han sig öfverallt förföljd af andar och fiender. Han företog flera geologiska forskningsexpeditioner, däribland en till vulkanen Demavend. Af fruktan för sin omgifning lät han ingen följa med vid bestigandet af toppen; han gick vilse på berget och tillbragte natten, för att skydda sig för kölden, i hålan af en solfatara. Tidigt på morgonen fann man honom nästan liflös; man bar ned honom och uppvärmde hans stelnade lemmar. Han kom åter till sans; men från denna tid var hans såväl kroppsliga som andliga kraft bruten. Efter en ny exkursion till koppargrufvorna i Karadag insjuknade han i intermittent feber och dog efter återkomsten till Teheran. Sina dagböcker hade han på grund

af misstänksamhet fört i chiffer. Hans efterlemnade rika mineralsamling skickades till Wien, men kom aldrig fram. Härigenom försvann också sista spåret af hans arbeten. Man berättar, att Czarnotta på bergets topp planterat Persiens fana med solen och lejonet. Den sönderslets dock strax af vinden.»

Den nästa Demavend-bestigaren var den österrikiske majoren Krziz (år 1853). På barometrisk och trigonometrisk väg fick han en höjd af omkring 20,000 fot.

Engelske ministern i Teheran mr. Ronald Thomson, Lord Schomberg Kerr och franske legationssekreteraren M. de St. Quentin bestego Demavend sommaren 1858 från Ränäh och bestämde på barometrisk väg dess höjd till 21,520 eng. fot eller 20,192 parisiska fot.

År 1860 utfördes trigonometriska mätningar af ryssen Lentz. Han fann, att höjdskillnaden mellan utgångspunkten Pasangan och Demavends topp var 15,214 eng. fot, och då Pasangans höjd är 2,750 fot, skulle bergets höjd således uppgå till 17,964 eng. fot. Då emellertid afståndet mellan Pasangan och Demavend är öfver 100 miles, är vertikalvinkeln för liten för att kunna gifva ett någorlunda pålitligt resultat. Han gjorde en ny observation från Särgendäh, som gaf 18,208 fot.

År 1860 företogs en bestigning af preussiska ministern i Teheran, baron J. von Minutoli, och d:r Heinrich Brugsch (sedermera prof. Brugsch Pascha) med Ränäh till utgångspunkt. Ur den senares beskrifning vill jag meddela följande utdrag:

»Fredagen den 27 juli klockan 12 på middagen började bestigandet, till en början på mulåsnor, som ännu voro starka nog att bära de europeiska pilgrimerna ett stycke uppför Demavends branter. Sex förare med fötterna omlindade med getskinn och utrustade med stora stafvar ledsagade tåget. En af dem hade sju gånger bestigit berget med européer — huruvida ända upp, vill jag låta vara osagdt.

Med högljudt sorl störtar sig djupt under oss en smutsig källa genom en dunkel klyfta; den utgör väl blott afflödet från en af de många snöstrimmorna, med hvilka berget vidt och bredt är betäckt, under det att på dess andra sida, på en af utlöparne, en talrik hästhjord afbetade de dof-

tande örterna. Ännu måste på en obeskrifligt farlig och stenig väg flera källor passeras, innan man uppnådde den lilla platå, där lägret skulle uppslås för några dagar.

Solen hade redan gått till hvila, luften, som till en början varit så angenämt svalkande, blef allt skarpare, vinden allt mer isande. Man kröp in i det lilla tältet, som uppslagits inom en stenvall, för att hafva skydd mot vinden; under denna och de följande nätterna erfor flertalet af expeditionens medlemmar en egendomlig, tryckande bröstbeklämning, liknande maran, sannolikt en följd af luftens tunnhet.

Den 29 började det egentliga bestigandet. Man bröt upp klockan 5 $^1/_2$ på morgonen, höll sig på den södra sidan och klättrade uppför en mäktig stenkulle, hvars höga och branta, vildt om hvarandra kastade block gjorde det redan genom andnöden tillräckligt svåra uppstigandet allt långsammare, så att hvilopunkter ideligen måste sökas. Tre timmar hade marschen räckt, under ständig pinsam värk i fötterna, då den egentliga lavakäglan vidtog, på hvars kantiga afsatser och halfflytande snölager klättrandet blott med största försiktighet kunde fortsättas. Hufvudvärk och illamående inträdde redan här hos några af de resande. Tredjedelen af bestigandet, såsom det tycktes den mest tröttande, måste företagas på slipprigt rullstensgrus; här och där lemnade snedt liggande block af mäktigt omfång de enda stödjepunkterna åt de stapplande.

Luften var isande kall, alltjämt jagade moln och dimmor öfver bergets topp och förhindrade den efterlängtade fria utsikten öfver Masenderan och Kaspiska hafvet.

Trots de mångfaldiga besvärligheter, hvaraf i synnerhet andningsorganen ledo, uppmanade baron v. Minutoli de öfriga resandena att söka öfvervinna det sista, visserligen svåraste hindret, och efter allas enstämmiga önskan föregick han med godt exempel. Det snöfält, som vi hade framför oss, och under hvars vattendränkta yta djupa sprickor och klyftor kunde dölja sig, öfverskreds lyckligt, ehuru en af våra engelska reskamrater plötsligt försvann och blott genom en af förarnes sinnesnärvaro och skyndsamma hjälp räddades från att sjunka. Vi klättrade med största möda upp på kammen och — hvilken miss-

räkning! — ett nytt, sakta stigande snöfält uppenbarade sig för de nästan dödströtta vandrarnes blickar. Tillryggaläggandet af detsamma kräfde en hel timme. Då visade sig först den egentliga, kägelformade toppen, skimrande gulgrön till följd af den glänsande svafvelskorpa, med hvilken hela berget var betäckt. Ur hvarje klippspricka framtittade rena svafvelkristaller, vid hvilka åter snö- och isblommor hade fästat sig, skiftande i grönaktig färgglans. Vid bestigandet af käglan gjorde sig den högre jordvärmen under fötterna och svafvellukten tydligt märkbara. Käglans nordostsida har en brant sluttning, och här träder mellan askan och svaflet den röda trakyten fram i dagen. Kratern, som uppnåddes klockan 1, var i hela sin inre utsträckning fylld med snö och sänkte sig ungefär 20—30 fot. Genom dess midt löpte, sannolikt bildad genom skarpa vindar från olika håll, en 8 fot hög damm af snö, som i midten gjorde en rät vinkel. Snöns färg i själfva kratern var blågrön, men om detta berodde på reflexen från de här i dagen liggande svafvellagren eller något atmosferiskt inflytande, måste lemnas därhän. Blott på två sidor var den i kratern hopade snön omgifven af en tydlig högre klipprand. På de andra sidorna var denna rand till större delen bruten och visade blott här och hvar enstaka klippblock, som hade bildat den forna randen. Dimmor och moln förhindrade äfven här en fri utsikt, och om äfven då och då häftiga vindstötar för ett ögonblick söndersleto molnen och lemnade en tillfällig öppning, så kunde man icke fasthålla en bestämd bild och tydligt urskilja, huruvida det man såg var bergvatten eller själfva ytan af Kaspiska hafvet.»

Därefter besökte de resande svafvelhålan, hvars beskrifning för fullständighetens skull äfven må inflyta här, helst som jag, okunnig om dess tillvaro, aldrig kom att uppsöka densamma.

»Den omedelbart under kratern belägna, af Ritter omnämnda svafvelhålan erbjöd emot öster en ingång af ungefär $2^1/_2$ fots höjd. Dess inre kunde vara 8 fot långt och 4 fot bredt och var tillräckligt högt för att man skulle kunna stå upprätt. De därifrån uppstigande ångorna besvärade icke de resande, då vinden icke blåste mot öppningen. Den källa, som från hålan framtränger i dagen, flödade för tillfället icke.

Såväl i själfva hålan som rundt där omkring lågo svafvellager af vexlande storlek och renhet. Temperaturen i det inre var +7° R. Äfven utanför förnam man det utströmmande värmet mycket tydligt. I synnerhet var marken rundt omkring så genomvärmd, att man på vissa punkter i närheten icke kunde sätta sig ned. Vinden blåste däremot alltjämt med isande köld. Observationerna anställdes endast med stor svårighet i själfva hålan, och det åtgick nära två timmar för att, med användande af sprit, kol och massor af papper, få vattnet till hypsometern att koka. För säkerhetens skull kontrollerades iakttagelserna med båda hypsometrarna. Medeltalet belöpte sig vid 41° F:s lufttemperatur till 177,3° hos det kokande vattnet. Enligt de iakttagna temperaturerna, jämförda med samtidigt anställda observationer af fransmannen Nicolas i Ab-e-Gärm, får man för Demavend en höjd öfver hafsytan af ungefär 20,000 parisiska fot.»

Medelst en kalkyl gjord direkte från de af Brugsch uppgifna temperaturerna och genom att taga medelbarometertrycket vid hafsytan och medeltemperaturen för augusti enligt isobariska och isotermiska kartor, har general Houtum-Schindler mera noggrannt beräknat höjden till 20,390 eng. fot.

Den nyssnämnde fransmannen Nicolas utförde en Demavendbestigning den 23 juni 1860. Han hade icke kommit långt, förrän han hörde ett bedöfvande dån, och inom en minut nedstörtade ett väldigt klippblock med oerhörd våldsamhet tätt förbi honom. På fem timmar uppnådde han en höjd af 5,540 meter (?). Han erfor häftig hufvudvärk, andfåddhet och matthet. Han var omgifven af en obegränsad horisont. I dalarna sväfvade moln, som liknade ett haf, ur hvilket klippspetsar stucko upp. Då hans följeslagare, som påstod att ingen förut hade uppnått en så betydlig höjd, vägrade att följa honom längre, måste Nicolas återvända till sin utgångspunkt Ab-e-Gärm. Han uppgifver höjden till 6,636 meter. Den noggranna siffran förvånar så mycket mer, då man besinnar, att han aldrig uppnådde själfva toppen.

År 1861 utförde kapten Ivastschintsoff från Aschur Ade och Ferahabad (40 eng. mil vester om Aschur Ade) trigonometriska mätningar, som i medeltal gåfvo 17,325 parisiska fot

öfver världshafvet eller 17,404 och en half fot öfver Kaspiska hafvets yta. Från Aschur Ade fick han nämligen 17,406 fot och från Ferahadad 17,403.

De Filippi, som var medlem af den italienska beskickningen till Persien, besteg Demavend år 1862 och beräknade med tillhjälp af samtidiga observationer vid Aschur Ade dess höjd till 5,670 meter eller 18,603 eng. fot.

Samma år gjorde general Stebnitskij trigonometriska observationer från Kaspiska hafvet och kom till ett resultat af 18,600 eng. fot. Det är möjligt, att De Filippi och Stebnitskij arbetade efter en gemensamt uppgjord plan, hvarför deras så nära öfverensstämmande resultat synas tala.

I juli 1875 bestegs Demavend af baron Call Rosenburg och major Napier. Den senare observerade, att vattnet på toppen kokade vid 179,1° F. vid en lufttemperatur af 44° F. Samtidiga observationer anställdes i Teheran af general Schindler, som fann en höjdskillnad mellan staden och bergstoppen af 15,621 fot, hvilken siffra, lagd till Teherans höjd (3,811 fot), gifver för Demavend en absolut höjd af 19,432 fot. En beräkning direkte från hafsytan och med tillhjälp af medelbarometerståndet och medeltemperaturen gaf 19,218 fot. Medelvärdet mellan de båda beräkningarna blef alltså 19,325 eng. fot.

Major Wells bestigning i augusti 1881 gaf ett resultat af 19,400 fot. Slutligen må tilläggas, att de ofvannämnda Demavendbestigningarna icke äro de enda, som företagits, utan att berget, särskildt under de sista åren, bestigits af ännu andra resande. Men då dessa icke offentligtgjort sina iakttagelser, har jag icke varit i tillfälle att taga kännedom om de resultat, till hvilka de kommit.

Demavend bildar en ytterst regelbunden kägla, och blott då man betraktar berget från söder, finner man att toppen skjuter öfver något mot vester, så att sluttningen åt den sidan är brantare. I allmänhet är lutningsvinkeln omkring 28°, såsom hos de flesta vulkaner, men hvad höjd och mäktighet angår, kunna endast de vulkaniska topparna på Sydamerikas Kordillerer mäta sig med Demavend.

Vulkanen, som på en höjd af omkring 2,700 meter är upptornad på de angränsande parallelkedjornas sedimentära

bergarter, kalk- och sandsten, har ej i ringaste mån rubbat dessa bergarters läge. Själfva kåglan består för öfrigt af trakyt, rödaktig porfyr med hvita fältspatkristaller och lavabäddar efter forna utbrott. Toppen är betäckt med evig snö. I dess närhet finner man spåren af en gammal krater, som bildar ett slags »somma» omkring den nuvarande och yngsta vulkankäglan.

Vi veta visserligen, att Demavend är en vulkan, men huruvida den är att betrakta såsom verksam eller slocknad är svårt att afgöra. Så vidt man vet, har den i historisk tid icke haft något utbrott, och de österländska skriftställare, som omnämna berget, yttra ej ett ord om något vulkaniskt utbrott. Den gamla legenden om Zohaks fängslande i bergets inre af hjälten Feridun talar på sätt och vis för det antagandet, att dess innandömen ej skulle vara i fullständig hvila, och perserna påstå än i dag, att då den grymme fången skakar sina bojor för att komma lös, jordbäfningar uppstå och rökmoln uppstiga från bergets sidor. Ibn Haukal, som uppskattar höjden till fyra parasanger, säger att en stor mängd rök framtränger från Zohaks och magiernas hemvist under berget. Sadick Isfahani förtäljer, att om dagen rök uppstiger från detta berg, och detsamma uppgifva många orientaliska författare. I nyare tid meddela Herbert, Ouseley, Olivier och Kotschy att de tydligt sett rökmoln.

Tietze, som gjort en utflykt på sluttningarna af Demavend, säger sig aldrig hafva sett några dylika moln, men särskildt med hänsyn till Kotschys beskrifning anser han deras tid efter annan inträffade förekomst för otvifvelaktig och beroende på en lifligare vulkanisk ångutveckling. I likhet med Greewingk ställer också Tietze Demavend på gränsen mellan de slocknade och verksamma vulkanerna och kallar det en solfatara.

Under de fyra månader jag tillbragt i Teheran och dess omedelbara närhet, hvarifrån jag nästan dagligen kunnat iakttaga Demavend, ofta vid fullkomligt klar luft och utan molnringar kring toppen, och under de båda resor jag företagit vid bergets fot, har det aldrig lyckats mig att upptäcka den minsta skymt af vulkaniska molnbildningar eller något som

kunnat kallas för »rök». Och så gärna jag än under själfva uppstigandet önskade att finna dylika ångmoln, förblef dock allt spanande under vägen dit upp fåfängt och kröntes icke ens på bergets topp med framgång. Det är väl antagligt, att de ångmoln, som nyare bestigare trott sig se, snarare helt enkelt varit molnbildningar i atmosferen, beroende på afdunstning från snön eller kondensation af vattenångor. Och att infödingarnas försäkringar om förekomsten af vulkaniska molnbildningar icke hafva något stöd i andra än nyss påpekade företeelser är så mycket sannolikare, som de alltid gärna, äfven i de enklaste naturfenomen, se en uppenbarelse af de öfvernaturliga krafter, om hvilka de gamla legenderna tala. Däremot är det troligt, att de forna skriftställarne, Ibn Haukal, Istachri Isfahani, Hamd Allah Kasvini m. fl., hvilka omnämna rökmoln, tala sannt, ty sannolikt har vulkanens verksamhet i forna tider varit långt lifligare än nu.

Demavend beherskar en horisont som omsluter 100,000 kv.-km., och från de flesta punkter inom detta vidsträckta område varseblifver man också den vördnadsbjudande kolossen, som reser sig bländande hvit högre än allting annat, med sin silfverhvita hjässa omkransad af de högsta moln. Om Ibn Haukal öfverdrifver, då han säger att berget lär vara synligt från Schiras, så har möjligen Morier rätt då han påstår, att det kan urskiljas från minarettopparna å Mesjid-i-Schah i Isfahan, och själf har jag sett det från Kuhruds berg på 30 mils afstånd i söder. På samma afstånd från kusten lär det äfven vara synligt från fartyg på Kaspiska hafvet.

Melgunoff skrifver, att man redan på 280 km:s afstånd skönjer toppen. Hanway, som seglade på Kaspiska hafvet från Langerud till Asterabad säger: »Vi voro under fyra dagar i sikte af det stora berget Demaon, hvilket säges ligga trettio leagues inne i landet. På ett afstånd af fyra eller fem leagues från kusten kunde vi mycket tydligt urskilja det, resande sig i form af en pyramid.» Dess afstånd från hafvet uppgår till omkring fem svenska mil.

Äfven Klaproth anser, att dess stora synkrets till hafs är ett faktum värdt att omnämna. I hans »Mémoires rélatifs à l'Asie» heter det kort och godt om berget: »Den högsta

toppen på hela Elburskedjan är piken Demavend, som har en konisk och spetsig form; den är alltid betäckt med snö. Man ser den till hafs på mycket långt afstånd.» Slutligen skrifver Flandin, att han vid klart väder sett den hvita toppen öfver bergen alltifrån Isfahan.

Intet under då att denna väldiga bergstopp, som synes trotsa tidens tand, vattnets åverkan och vindarnas raseri, sedan forna tider på perserna utöfvat ett mäktigt intryck och af deras fantasi gjorts till hemvist för »djinns och divs», goda och onda andar, och till skådeplatsen för vidunderliga händelser. Skalderna besjunga Demavend i sina hjältedikter och låta unga kämpar här utföra de skönaste bedrifter. Här residerade hjältekonungen Djämschid, som i de persiska folksägnerna och skaldernas sånger spelar en så viktig roll, och hvilken äfven tillskrifves uppförandet af Persepolis, som af de nutida perserna kallas Tacht-i-Djämschid eller Djämschids rn . Och åt den oöfvervinnelige palevanen (kämpen) Rustam hafva de ej kunnat finna en stoltare och värdigare boning än Demavend. Här lefde Kaiumors, Selm, Tur, Minutschehr, Rustam-Sal och många andra hjältar, hvilkas bragder och äfventyr förhärligas i Schahnameh. Bergsborna visa ännu i dag under högtidligt allvar de ställen, som varit skådeplatserna för deras djärfva dåd och tappra handlingar.

Redan namnet förråder den fantastiska betydelse perserna fästa vid detta berg, ty Divbend, Divavend eller Dibavend betyder »andarnas hemvist», af »div», ande och »bend», hemvist, förvar eller fängelse.

Ordets etymologi är emellertid omtvistad. För första gången användes namnet af Moses Chorenensis, som skref Dembavend, Ferdusi kallar det Damavend, och arabiska geografer Damavend, Dabavend och Dumbavend. Persiska författare använda dels ofvannämnda skrifsätt, dels formerna Dimavend, Dimehavend, Dibavend, Divavend och Dunjavend, eller det berg, som utgör medelpunkten för »dunja», världen. Damavend skulle betyda »vindarnas berg», af zendordet »dhma» och det persiska ordet »dam», vind. Dabavend, Denbavend och Dumbavend äro former, som kunna härledas från zendordet »dunma», rök, och det persiska ordet »tût», med samma be-

tydelse; namnet skulle sålunda beteckna »rökberget» och påminna om dess vulkaniska karakter.

Sadick Isfahani skrifver, att flera odlade och bebodda platser äro belägna på dess sluttningar; de kallas med ett gemensamt namn Demavend, men den förnämsta staden heter Dimeh eller Daimeh.

Ollug Bek beskrifver Vimeh såsom handelscentrum för trakten Donbavend.

Ibn Khalkan säger: »Dunbavend är en trakt i området Raï (Rages) i Jebal (Irak Adschmi) och kallas af några Demavend; det förra skrifsättet är riktigare.»

Det finnes en annan sägen om namnets uppkomst. Då Feridun tillfångatagit Zohak (se nedan), ville han äfven döda hans kock; denne hade nämligen tagit lifvet af alla de oskyldiga, hvilkas hjärnor skulle tjena till föda åt de ormar, som växt ut från tyrannens axlar. Då framförde kocken en mängd unga män, hvilkas lif han ännu icke tagit, och Feridun lofvade, att han skulle få lefva, om han kunde tillaga en rätt utan kött och grönsaker. Kocken uttänkte då en rätt af fårsvansar, och då han bjöd den åt Feridun, sade denne: »dunbavendi», d. ä.: du har uttänkt svansar. Herskarens ord blef sedan namnet på berget och trakten, som skänktes åt den listige kocken.

Den mest kända legend, som har Demavend till skådeplats, meddelas oss af Abulkasim Firdusi (född 1010 e. Kr.) i hans »Schahnameh» eller Konungabok, där det berättas, att Feridun var en ung hjälte, som underkufvade den grymme och hatade konung Zohak i Bagdad. Denne, som gjort förbund med Ahriman, hade på sina axlar tvenne ormar, hvilka under tusen år närts med menniskohjärnor. Feridun besegrade den grymme tyrannen och omsnärjde honom med remmar af lejonhud, så starka, säger sagoberättaren, att en rasande elefant icke skulle kunnat sönderslita dem. Sålunda bunden släpades Zohak till Demavend, där man uppsökte en bottenlös klyfta. Djupt i en af dess labyrintiska gångar, där tvenne bergväggar tätt närmade sig hvarandra, fastsmiddes Zohaks händer och hufvud med säkra järnnaglar vid klippan. Där, säga perserna, sitter han ännu och lider helvetiska kval, ty bergets troll och onda andar sväfva dag och natt omkring

och drifva gäck med honom. Esomoftast gör han ett förtvifladt försök att komma lös. Detta skall dock aldrig lyckas, ty järnnaglarna hålla honom fast, men då han med all sin kraft skakar sina fjättrar, darra klyftans brustna väggar, Demavend bäfvar i sina innersta grundvalar, och rökmoln stiga upp ur remnorna på bergets sidor.

Morier berättar, att till minne af denna händelse en årlig fest firas i staden Demavend vid bergets fot. Han säger: »En 'ajd' eller fest, som är egendomlig för Demavend, egde rum den 31 augusti. Den är anmärkningsvärd därför, att den icke har något med muhamedanismen att göra. Dess ceremonier åsyfta att fira minnet af underkufvandet af Zohak, den namnkunnige persiske tyrannen. Karakteristisk för festen är den stormande fröjd, som yttrar sig därigenom att alla invånarna i staden Demavend och byarna däromkring samla sig på fälten till häst, eller rida omkring i fullt galopp på mulor och andra djur, under upphäfvande af högljudda glädjeskrik. Under natten tända de upp eldar på taken af sina hus och ställa till illuminationer i alla delar af staden. Det senare sker för att återkalla minnet af den eld, Feridun tände på toppen af Demavend för att tillkännagifva, att han hade besegrat Zohak.» — Äfven denna sägen talar för sannolikheten af bergets vulkaniska verksamhet under flydda tider.

Sir William Ouseley yttrar på tal om staden Demavend bland annat: »Då vi nalkades, visade oss våra förare på fem eller sex hundra yards afstånd en teppeh eller upphöjning i marken, på hvars högsta punkt enligt traditionen Zohaks »negareh-chaneh», eller det hus där denne tyrann hade placerat sina trumpetare och trumslagare, hade stått. Några stenar visas såsom lemningar däraf; och några andra, som ligga längre ned, sägas utmärka platsen för Zohaks slott.»

Om Zohaks, den iranska Lokes fängslande, tala alla äldre och nyare resande med förkärlek. Äfven Olearius, som eljest icke har mycket att förtälja om Demavend, lemnar en mera ovanlig variation af den gamla sägnen. Han berättar, att Zohak fördes in i en håla, där man hängde upp honom vid fötterna. Man kan igenkänna hans pinorum på den svafvelstank, som utgår därifrån. Då man kastar ned en sten i hålan, ropar

en röst från djupet: »hvarför kastar du på mig?» Det är den ännu lefvande Zohaks hemska stämma.

De eldflammor, som perserna trott sig se på Demavend, utstråla från fångens ögon, de ångor, som uppstiga från dess sidor, äro hans andedräkt, och det buller och dån, de tro sig höra från dess inre, äro hans stönanden.

Liksom Loke skall Zohak ej lössläppas förrän vid världens slut, och då han återfått friheten, skall han dödas af hjälten Keresaspa.

Enligt Avesta var det fjortonde af de sexton land, hvilka Ahura Masda skapade, landet Varena, hvilket identifierats med Elburs och särskildt Demavend, och enligt samma källa offrar konung Huscheng vid foten af järnberget Taira i samma bergskedja och bönfaller om seger öfver divs, dämonerna eller turanerna, den mot arierna fientliga befolkningen i Masenderan.

En af de intressantaste legenderna från Demavend meddelar oss historikern Al Tabari. Angående de villkor, på hvilka fred slöts mellan den persiske konungen Minutschehr och den turanska eller skytiska eröfraren Afrasiab, som hade belägrat Amol, skrifver han: »Och fred slöts mellan dem på det villkor, att en gräns skulle fastställas, som skilde det skytiska området från det persiska. Allt, som låg på andra sidan denna gränslinie, skulle tillhöra Afrasiabs välde, och allt på denna sidan Minutschehrs; och ingendera hade rättighet att inkräkta på den andres egendom; och de kommo öfverens om att den starkaste mannen skulle utväljas ur Minutschehrs krigshär och att han skulle afskjuta en pil, hvilken, där den fölle till marken, skulle utmärka gränsen. Sedan dessa villkor ömsesidigt blifvit antagna, skrefs fördraget. Därpå utvalde Minutschehr bland sina krigare en hjälte vid namn Aresch, som i hela världen icke hade sin like i kraft, ej heller i skicklighet att sköta bågen. Konungen befallde honom att bestiga Demavend, som i höjd icke öfverträffas af något annat berg, och därifrån med all sin kraft afskjuta pilen. Aresch besteg Demavend och afsköt pilen med sådan styrka, att den flög från landet Tabristan och föll ned på stranden af floden Djaihun (Oxus); och Afrasiab blef mycket bedröfvad, då han således blef tvungen att till Minutschehr afträda sina landområden

på denna sidan Djaihun; ty fredspunkterna hade blifvit nedskrifna och fördraget undertecknadt så att han icke kunde frångå villkoren. Därför återtågade han med sin krigshär till andra sidan af floden Djaihun, som sålunda hade blifvit bestämd till gräns, och Minutschehr trädde ut ur palatset i Amol och drog sig tillbaka till landet Raï.»

Sakarja Kasvini berättar, att Demavend är det högsta berg på hela jorden och att konung Salomo här fängslade en af de mest fasansfulla andar i en djup klyfta. Bergsborna i trakten påstå, att en fabelaktigt stor skatt ligger gömd i dess inre, men att ett odjur med ormhufvud rufvar däröfver för att tillintetgöra dem, som söka tillegna sig rikedomarna.

De perser, som bestiga berget, äro emellertid lätt räknade. De flesta anse det absolut omöjligt och våga dessutom icke närma sig en trakt, som är bebodd af idel troll och andar. För Kotschy berättades det, att en gång fyra svafvelsamlare öfverföllos af en storm på själfva toppen. De rusade ned utför branterna, men en af dem blef efter och kom aldrig tillbaka. Då de andra återvändt till Ränäh, berättade de, att han gripits af vinden och förts ut i Kaspiska hafvet. Till och med de väderbitna män, som hvarje sommar gå dit upp för att samla svafvel och som känna bergsluttningarnas gömdaste vrår och ensligaste hålor, våga af fruktan för onda andar icke tillbringa natten i de högre regionerna. Endast vissa ställen anses säkra; ett af dem är Tacht-i-Feridun eller »Feriduns torn», som finnes beskrifvet i nästa kapitel.

Till slut vill jag i korthet meddela ännu ett par sägner.

Enligt persernas tro finnas på Demavends topp två stora brunnar. I den ena är tyrannen Jasid ben Sijad inspärrad. En oerhördt stor fågel plågar honom sedan århundraden tillbaka och äter under ett halft år på hans kropp, tills han helt och hållet förtärt honom. Då uppkastar han honom å nyo lefvande och börjar åter sin måltid. Den andra brunnen är full med rent vatten, där giftiga ormar och kräldjur lefva. Den är omgifven af 1666 djupa hålor, i hvilka odjur hålla till.

I den persiska folktron har Ararat fått gifva vika för Demavend såsom den punkt där Noaks ark stannat.

En sägen, på hvars sanning ingen perser tviflar, är följande: På Demavends sluttningar frodas en planta, som icke växer annorstädes i världen. Den innehåller guld och säges förr hafva insamlats med största ifver af indiska drogister och alkemister, som underkastade sig den långa vägens vedermödor blott för att hemföra stora förråd däraf. Anledningen till denna sägens uppkomst är emellertid det enkla faktum, att tänderna på får, som beta på bergets sluttningar, antaga en gul färg, liknande förgyllning. Men i stället för att förklara denna egendomlighet genom växternas färgande egenskaper, föredraga perserna med sin förkärlek för det underbara och öfvernaturliga att i den gula färgen se ett tydligt bevis på tillvaron af guld.

Som man finner är Demavendsägnernas antal stort. De hafva af traditionen förts från generation till generation. Den iranska jätten är omgifven af ett mystiskt skimmer och med sitt öfverväldigande majestät har han tagit i anspråk den persiska öfvertrons hela uppfinningsrikhet. Med vördnad skådar man upp till hans höga panna, med bäfvan nalkas man hans fot och tanklöst vågar man icke nämna hans namn. Kuh-i-Demavend är ett namn af djup betydelse, ett namn, som alltid gör intryck på perserna, liksom orden helvete och skärseld göra på kristna. De äldsta och för perserna dyrbaraste sagorna äro innerligt förknippade därmed, de skönaste sånger hafva burit det på sina vingar genom tiden, och det påminner perserna om de odödliga bragder, som utförts af Irans gamla sagohjältar.

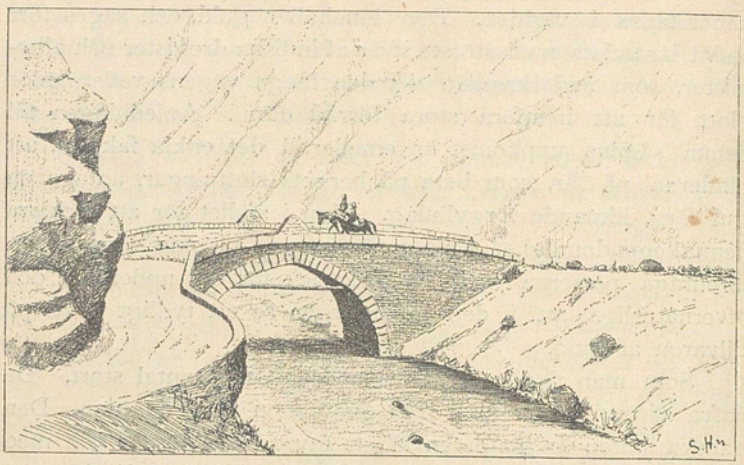

Pul i-Pulur.

FYRTIONDE KAPITLET.

Bestigandet af Demavend.

Tidigt på morgonen den 10 juli kom min sakkah, ridande på en stor, präktig mulåsna, som för öfrigt bar hans proviant. Äfven mina effekter lastades nu på djuret.

Först kl. 8 var allt klart. Efter att hafva tagit farväl af d:r Hybennet, besteg jag hans gråa häst, som allt hittills burit mig och som utmärkte sig genom sin behagliga och lifliga gång; sakkahn besteg mulåsnan, och så bar det af mot öster.

Sedan vi lagt hela Larslätten bakom oss, passerade vi en låg bergsrygg, öfver hvilken vägen förde ned till en annan mindre slätt. Den kallas Ämamänäk och är på alla sidor om-

Ljtr. W. Silfversparre.

Demavend.

gifven af höga berg. Det högsta af dem var den snöklädda kedjan Kuh-i-Asalesär, belägen till venster eller norr om vår väg.

På Ämamänäk-slätten lågo ett femtiotal nomadtält kringspridda. Det hade länge varit min lifliga önskan att få afteckna några nomadkvinnor, helst som man bland dem ofta finner ganska vackra typer. Ett sådant tillfälle yppade sig nu, och jag passade också på att kommendera halt vid ett af de största tälten, hvarpå jag satt af och lät Djafar hålla hästen, medan jag gick fram till tältet.

Utanför detsamma var en gammal gumma sysselsatt med att tillverka det egendomliga halfflytande smöret (»kärräh») genom att skaka getmjölk fram och tillbaka i en läderpåse, som var upphängd mellan tre stänger. En tioårig, mycket näpen flicka stod självsvåldigt lutad mot en af stängerna vid tältets ingång.

Hon var klädd i en brokig, hufvudsakligen röd dräkt, bar på hufvudet ett hvitt skynke och om halsen en kedja af silfvermynt. Hennes hy var kopparbrun, de stora, svarta ögonen glada och lifliga och ansiktsuttrycket skälmaktigt. För att visa dem hvad besöket gällde, afritade jag till en början tältet samt slätten med dess många, svarta, luftiga hyddor (»siah-tjader» = svart tält).

Därpå gick jag till saken; hvarken gumman eller ungmön hade något emot porträtteringen, den senare intog villigt den position jag gifvit henne och bibehöll den sedan, orörlig som en bildstod. Hon stod med något nedböjdt hufvud och stödde sig med högra handen mot ett af tältstrecken. Då teckningen var färdig, fick hon en kran och sprang öfverlycklig till granntältet. Därpå bredde gumman ut en filtmatta i sitt tält och bad mig stiga in och sitta i skuggan.

Under tiden samlades en hel krets af nomadhustrur och flickor samt några pojkar utanför tältet. Vuxna män syntes icke till; de voro ute och vaktade de väldiga fårahjordarna.

Jag valde ut den vackraste i kretsen. Det var en tjuguårig moder, som gaf di åt ett litet barn. Icke heller hon hade något emot att bli afritad, men förbehöll sig att först få en kran, hvilket gärna beviljades. Då porträttet var halffärdigt,

vände hon sig och sade: »skynda dig, min man kommer snart hem.»

Hon var tydligen orolig, att denne skulle blifva mindre trakterad af att se en »frengi» omgifven af idel iliat-damer. Jag hade nog samlat flera typer, om icke Djafar, som hela tiden haft mycket roligt åt porträtteringen, påmint mig om att vi hade en lång väg framför oss. Det var emellertid en behaglig omvexling att för en gång i detta land, där kvinnor knappast existera för européen, få se och tala med en hel skara.

Ödemarkens döttrar äro kraftfulla, kärnfriska och välväxta, det kringirrande lifvet på obanad stråt eldar och öppnar deras sinne, och vistelsen på de höga, friska bergen, mellan hvilkas snöklädda kammar de tillika med sina familjer och hjordar vandra från betesmark till betesmark, stärker deras krafter och deras hälsa. Steppens barn äro också af naturen stolta och modiga och skulle icke för allt guld i världen vilja utbyta sin hårda existens mot stadsbefolkningens. Men om dem kan man med skäl säga, att de ingenstädes hafva någon varaktig stad.

Min sakkah.

Efter den uppfriskande visiten steg jag åter till häst. Vi kommo snart till slättens andra sida, där vi åter stego uppför en betydlig bergsrygg, hvars höjdpunkt låg 2740 m. öfver hafvets yta.

Som schahen följande dag skulle rida fram här, voro traktens bönder sysselsatta med att rödja upp, den dåliga vägen. Stenar och klippspetsar, som stucko upp här och hvar, slogos bort och lösa stenar kastades åt sidan. Männen, som voro bortåt 60 till antalet, böjde sig alla ned på en gång, fattade en sten med hvardera handen och kastade äfven samtidigt bort dem,

ropande ett dundrande »Ali!», som gaf eko vidt och bredt bland bergen.

Den smala stigen förde oss därpå ned i en kuperad, hopklämd dal. Till höger reste sig bergskedjan Kuh-i-Polesar. Nyfikna ödlor prasslade i sanden och tittade fram bakom stenarna. Vi redo förbi flera kamelkaravaner, förande den andra uppsättningen af tält till Pul-i-Pulur, där lägret följande dag skulle uppslås.

På de norra bergsluttningarna lågo ännu stora snödrifvor, trotsande värmen från en glödande sommarsol. Demavend, som varit bortskymdt under en timmes tid, tittade åter fram, men insveptes snart i ett stort, hvitt moln. Till höger om oss hade vi en bäck, som rinner ut i Lar. Nära sammanflödet betade flera hundra af schahens kameler. Man hade här gjort rast för att låta djuren hvila ut sig efter den besvärliga färden. Vägen blef allt smalare och mera stenuppfylld.

Nu sänkte vi oss åter och kommo ned till den stenbro, som leder öfver Lar. I den smala klyftan, genom hvilken floden strömmar fram, och äfven vinden pressas ihop till stor våldsamhet, är denna bro, kallad Pul-i-Pulur, vackert belägen och fick därför sin egen sida i skissboken. Den absoluta höjden var här blott 2280 m.

Sedan stiger man åter, men vägen blir allt sämre. Den är uppfylld af kullersten och grus, hvilket gör ridten mycket besvärlig och tröttsam. Den löper i zigzag utmed bergssidorna. Till höger sjunker terrängen betydligt ner till Lardalen, som vi nu hela tiden hade på den sidan ända fram till Ränäh, och till venster höja sig Demavends nedersta branter. Jätten var nu fullständigt insvept i moln, och jag började blifva orolig för morgondagens väderleksförhållanden.

Nejden är ytterst ödslig. Endast sällan mötte vi enstaka mulåsnedrifvare, och en gång en stor karavan af olastade mulor, hvilka gjorde min häst särdeles lifvad.

Snart syntes byarna Asg och Ränäh, men först efter ännu en timmes ridt voro vi framme vid den sistnämnda.

Asg har ett mycket egendomligt läge. Det ligger vid floden i den djupa, smala Lar-dalens botten. Man ser först byn i fågelperspektiv. Popplar och andra träd sticka upp

mellan de låga, grå lerhusen med deras platta tak. Dalen lemnar plats endast för långa, smala åkerlappar och planteringar utanför byn. I Asg bor Laridjans hakim (guvernör).

Ränäh är betydligt mindre än Asg och ligger på Demavendsluttningen, högt öfver dalen. När man ser det på afstånd, liknar det en oas midt i det grå, ödsliga berglandskapet. Dess invånare hafva en härlig utsikt från sina hustak. På dalens andra sida synes i sydost byn Näväh, temligen högt öfver floden, och Niak något lägre ned; rätt i söder ligger byn Irah. I Ränäh visade aneroiden 2110 meters höjd och termometern 24 graders värme i skuggan.

Räfi Bej.

Sedan vi i Ränähs utkanter stillat vår törst, styrde vi kosan till det hus, där »javaren» (den militära guvernören) öfver Laridjan-provinsens regemente bor. Han heter Räfi Bej. En soldat anmälde min ankomst, och då man fann, att jag var åtföljd af en af schahens tjenare, som till på köpet var klädd i svart uniformsrock med granna silfverbroderier, blef jag genast bemött med den största artighet och anmodad att stiga in i javarens trädgård. Här kom han själf emot mig och helsade mig välkommen på det vänligaste sätt.

Under några lummiga mullbärsträd utbreddes en matta, där vi på persiskt vis slogo oss ned. Och så tog jag fram storvesirens bref, som upplästes af bejens sekreterare och gjorde en förundransvärd effekt. Blotta åsynen af sigillet hade redan kommit dem att buga sig vördnadsfullt och föra handen till pannan. Men då Räfi Bej fick höra innehållet, såg han än på sekreteraren, än på mig och än på det högviktiga papperet, och hans nyss så vänliga och godmodiga

anletsdrag blefvo med ens allvarliga och högtidliga. Brefvet var af följande ordalydelse:

»Räfi Bej, javar vid Laridjans regemente, göres kunnigt, att högädla (alidjan) aga Hedin, som önskar företaga en resa upp på Demavend, skall åtlydas i alla sina befallningar, i hvad afseende det vara må, och han (Räfi Bej) skall gifva order till dem af sina underlydande, som skola följa honom, att de visa honom vördnad och utföra hans befallningar, och att en eller två »bäläder» (guider), allt efter som anses nödvändigt för bestigandet, må ställas till hans förfogande för att på alla vägar vara honom följaktiga, att de ledsaga honom hvar och på hvad sätt han själf önskar, samt att stora försiktighetsmått iakttagas i och för återfärden.

På Schahinschahs befallning

Emin-e-Sultan.»

Jag hade önskat få behålla denna skrifvelse som ett minne, men Räfi Bej tänkte visst detsamma, ty han tog upp en näsduk ur sin ficka, i hvilken han omsorgsfullt inlindade papperet och stoppade det i barmen, såsom det tycktes närmast kroppen.

Räfi Bej bjöd mig att stanna hos sig och rådde mig att ej börja uppstigandet förrän följande dag, men jag kunde ej antaga hans artiga anbud, då jag redan samma kväll ville fortsätta. Ej heller kunde jag vänta på middagen, som han bjöd mig att intaga tillsammans med honom. Den skulle vara färdig »genast», men med kännedom om att detta ord på persiska också kan betyda »om ett par timmar», afstod jag äfven därifrån. Djafar fick duka upp vår medförda proviant, som åts kall direkte ur de tennkastruller, i hvilka den förvarades. Räfi Bej kompletterade måltiden med te och kalian. Därpå porträtterades äfven han, men för att bilden skulle bli så effektfull som möjligt, hade han dessförinnan gått in och påtagit sin kaptensuniform.

Under tiden anlände de två bäläderna, som Räfi Bej på min begäran strax efterskickat. De voro redan utrustade för bergsvandringen, höllo i handen långa käppar med järnkrycka i form af en hacka och buro hvar sitt bylte med mat på ryggen. De sågo ut att vara 40 års män; båda hade

helskägg och väderbitna drag, samt ärligt och pålitligt utseende.

Den ene, Kerbelaï Tagi, bar en stor pelsmössa, den andre, Ali, en liten filtkalott. De hade tillsammans bestigit Demavend trettio gånger för att hemta svafvel från kraterranden, och deras trasiga kläder af obestämd färg sågo ut att hafva varit med alla gångerna.

Detta år hade de emellertid icke varit uppe förut, emedan den ovanligt rikliga snönederbörden under vintern i väsentlig mån försvårat bergsvandringarna. De yttrade också sina farhågor att vi skulle få en hård och mödosam färd.

Kerbelaï Tagi.

Vi hade anländt till Ränäh kl. 3 och lemnade orten kl. 4,50. Jag skulle om två dagar på aftonen återkomma till Räfi Bej för att i hans hus hvila ut efter färden. Sedan Djafar anmält, att hästen och mulåsnan ätit sig mätta på korn, och sedan ett tillräckligt förråd däraf blifvit uppköpt i basaren, tog jag farväl af Räfi Bej och tackade honom för visad gästfrihet. Han följde oss ut på bygatan och stod kvar ända tills vi försvunno vid nästa knut. Ögonblicket dess förinnan vinkade han ett sista afsked med handen.

Vår lilla trupp tågade långsamt genom Ränähs gator med de båda vägvisarne i teten, hvilka på sina stafvar buro matbyltena öfver axeln. I basarerna väckte vi ett visst uppseende, man såg på oss, frågade hvart vi skulle hän och, då man fått veta det, skakade man med förvåning och tvifvel på hufvudet.

Vi passerade Ränähs kyrkogård och dess åkrar samt aflägsnade oss så småningom från byn, som slutligen skymdes bort af den kuperade terrängen. Därpå kommo vi in

på en smal stig, som långsamt steg utmed den sydöstra sluttningen och närmade sig den södra, hvarifrån det egentliga uppstigandet sedermera företogs.

Ibland förde vägen in i vecket af en reffla, bildad af vårflöden, för att sedan på dess andra sida åter stiga brant uppför. Vädret var nu härligt, solen sjönk, och luften blef allt svalare. Toppen var bortskymd af de närmaste branterna. På dessa frodades i tämligen riklig mängd gräs, blommor och tistelartade växter; buskar och träd saknades däremot alldeles. Hela marken var för öfrigt öfversållad med större och mindre mossbelupna stenar.

Kl. 6 hade vi nått en höjd af 2,500 m. och temperaturen hade sjunkit till 18,7; kl. 7 visade aneroiden 2,900 m. och termometern 13,2°. Vi skredo långsamt framåt, endast sällan yttrades några ord. Landskapet var ytterst ödsligt. Blott någon gång mötte vi bönder, som på åsnor forslade brännbara växter ned till byarna. Här och där gingo åsnor och mulåsnor och betade, men man märkte hur växtligheten blef allt glesare.

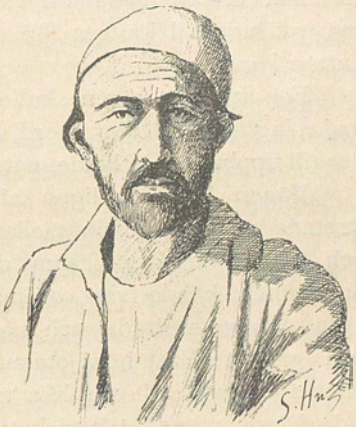

Ali.

Emellertid sjönk solen bakom bergskammarna i vester, och skymningen bredde hastigt sina mörka skuggor öfver bergets sidor. Blott de öfversta partierna voro ännu en stund belysta, men snart mattades och förbleknade äfven deras förgyllning. Mörkret faller hastigt på i dessa nejder, och endast med svårighet kunde vi nu se vägen.

Vi kommo till en grotta belägen i en brant sluttning. Där voro fem herdar sysselsatta med att ordna sitt enkla nattläger. Kerbelaï Tagi och Ali stannade därutanför och yrkade på att vi skulle tillbringa natten härstädes, emedan vi högre upp icke skulle finna något bättre ställe. Men då jag visste, att en »gar» (koja) var belägen ungefär halfvägs

mellan Ränäh och toppen, svarade jag dem, att vi icke skulle stanna förrän vi kommo dit. De invände, att vi hade minst tre timmars vandring till garen, att något bete för djuren där icke funnes, och att mörkret gjorde uppstigandet farligt, enär vägen blef allt sämre och brantare. Garen vore dessutom icke bättre än grottan, och vi skulle frysa mycket under natten.

Vi skulle emellertid aldrig få se denna gar, emedan vi sedermera togo en annan väg och lemnade den på höger hand. Medj-ed-Dovleh berättade sedan, att det var ett eländigt hål, hvars murar voro uppförda af stenar, mellan hvilka vinden hade fritt spelrum. Porten hade ingen dörr och fönster funnos icke. Kojan är naturligtvis icke bebodd; dess ändamål är att tjena till skydd för dem, som om sommaren gå upp till kratern för att samla svafvel. De tillbringa natten i garen.

För att icke vägen skulle bli för lång följande dag, lyssnade jag icke till deras ord, utan gaf efter en kort rast order till uppbrott. De lydde motvilligt, och vi fortsatte i mörkret.

Vägen blef verkligen allt sämre. De stackars djuren stretade mödosamt upp mellan stenarna. Vi sutto därför af och gingo till fots, liksom de båda förarne. Min häst var orolig och kände sig ensam. Han stannade ibland, spetsade öronen, vädrade och såg nedåt dalen. Ofta gnäggade han gällt för att höra om någon kamrat skulle svara; men intet svar gafs, allt var lika tyst, som förut. Äfven jag började känna mig litet hemsk till mods och frågade ofta förarne om vi icke snart vore framme vid garen, men de svarade ständigt: »chejli rah hast», det är mycket långt dit.

Strax efter kl. 8 kommo vi till en liten bäck, som skummade fram mellan stenarna. Vid dess strand lågo två stora block. Ännu en gång frågade jag huru långt det var till garen. Männen svarade, att det var tre timmars väg.

Som växtligheten glesnade allt mer och det ogenomträngliga mörkret gjorde uppstigandet ytterst besvärligt, beslöt jag att här tillbringa natten och kommenderade halt, hvilket väckte allmän belåtenhet. Tjugu meter från de båda stenarna låg den första snödrifvan i den fördjupning, genom

hvilken bäcken flöt. Snödrifvan bildade ett hvalf, ur hvars nedre port bäcken tycktes strömma ut. Stället kallas »Tacht-i-Feridun» eller Feriduns tron.

Bakom de båda stenblocken hade vi åtminstone från en sida, den norra, skydd för blåsten. En kall luftström svepte nämligen hela natten ned utmed bergets sidor till den uppvärmda dalen.

Det första, som gjordes, var att lasta af mulåsnan och föra djuren fram och tillbaka en stund för att låta dem småningom afkylas. Det ångade nämligen från deras uppvärmda kroppar efter den mödosamma färden. Sedan bundos de ett kort stycke från lägerplatsen. Hästen höll strax till godo med det tarfliga betet, men mulan ville alls icke äta däraf. Efter en stund fingo de likväl båda ett rikligt mål af korn.

I den branta, stenuppfyllda backen växte en del alpina örter, bland hvilka en växt, som förekom i hemisferiska tufvor, var förherskande. Dessa tufvor voro särdeles täta och de största hade en meter i genomskärning. De växte i skydd af stora, kantiga stenar och deras stjälkar voro hårda som trä. Förarne tände genast eld på en af de största. Den brann med starkt sprakande och gaf en tjock, stickande rök, blandad med vattenångor. Snart framträngde stora, fladdrande lågor, som uppvärmde luften på flera meters afstånd därifrån. Sedan togo förarne glödande delar af den hårda tufvan, som de på en liten stenflisa förde omkring till de närbelägna plantorna, och inom kort var hela lägret omgifvet af en krans af eldar.

Lågorna slogo upp genom röken, som drog en tät slöja omkring trakten. Lik en dimma fördes den sedan af luftströmmen nedåt dalen.

Vid det största bålet slogo vi oss ned alla fyra i en tät krets på vindsidan, för att undvika röken, och här dukade vi upp vår enkla kost. Min måltid bestod af några ägg, som värmdes i glöden, ett par skifvor af fårlåret, samt bröd och ost. Den lilla iskalla, kristallklara bäcken, som närd af snön flöt tätt förbi vårt läger, försåg oss med vatten.

Efter kvällsvarden tog jag några droppar konjak för att värma kroppen. Männen åto intet annat än bröd och ost

och ville på inga villkor smaka på konjaken. Därpå tände vi våra pipor för att en stund njuta af den behagliga värmen.

Sedan vi slutat röka och jag vid de flämtande lågornas sken gjort en del anteckningar och afläst barometern, som gaf 3,220 meters höjd, samt termometern, som visade 10,2°, lät jag Djafar »bädda min säng». Den var särdeles enkel och bestod af en filtmatta, som breddes ut på marken, sedan stenarna blifvit borttagna. Ifrån hufvud till fot insvept i två filtar och med läderväskan till kudde somnade jag nästan genast och sof oafbrutet, ända tills jag följande morgon blef väckt af Ali. Jag har kanske aldrig sofvit bättre än jag gjorde på Demavend med himlen till tak och jorden till golf och tusen tindrande stjärnor till nattlampor.

Bergstoppen var nu, såsom vanligt på kvällarna och nätterna, alldeles klar. Fram emot middagen brukar jättens panna betäckas med moln, liksom om han ej tålde dagsljuset och ville skydda sitt silfverhvita hår för solens strålar.

Fredagen den 11 juli väcktes jag strax före kl. 4 af Ali, som stod bredvid mig och ropade: »sahab berim!», herre låt oss gå.

Jag steg genast upp i den kalla, råa morgonluften och kände mig betydligt frusen och däfven. Minimitermometerns emaljnål stod på 9°, en temperatur, som inföll just då och troligen skulle sjunka ännu en eller två grader före soluppgången. Sedan jag tillsagt Djafar att med djuren och sakerna gå ned i varmare trakter och på kvällen möta oss, bröto vi upp på slaget kl. 4,30. Karlarna rådde mig att rida första biten, men jag föredrog att gå för att återfå kroppsvärmen.

Jag medförde blott aneroiden, kompassen, klockan, en termometer, skiss- och anteckningsböcker, hvilket allt förvarades i fickorna, på det att jag måtte hafva händerna lediga. Ali bar i en rem öfver axeln hypsometern med dess termometrar samt Hybennets båda tennkastruller innehållande proviant; Kerbelaï Tagi bar männens matförråd i ett knyte.

I handen hade de den långa stafven, hvars krycka utgjordes af en järnhacka. Med denna göras fotsteg i snön och isen och banas i allmänhet väg, där passagen är svår. Stafven användes för öfrigt af dem på flera sätt. Än stöda

de sig på den som på en vanlig käpp, än bäres den horisontalt bakom vekryggen, i det de hvila armbågarna om dess ändar, än hålles den snedt öfver skulderbladen, då dess ändar fattas med händerna. De anse sig på detta sätt underlätta andningen genom att utvidga bröstkorgen. För en ovan är stafven mera till besvär än gagn. Jag afstod därför från densamma.

Utrustade på detta sätt började vi vandringen med gladt mod. Landskapets utseende är i grofva drag följande.

Själfva toppen är betäckt med ett sammanhängande snötäcke, som likt en väldig sjöstjärna utsänder långa smalnande armar nedåt bergssidorna. Mellan dessa armar ligga kilformiga stenrösen, bestående af stora block af porfyr, tuff och andra vulkaniska bergarter. På somliga ställen sticker själfva fasta klippan fram i dagen med stora bisarra afsatser, och på andra vandrar man genom skarpkantigt grus, som gifver vika och glider utför vid hvarje steg man tager. Dessa emot bergets midt radierande kilar smalna uppåt och försvinna slutligen under snötäcket. De äro konvexa, då däremot snöarmarna äro konkava, hvilket är helt naturligt, då ju snön först fyller och sedan endast delvis smälter i de djupa refflorna och klyftorna.

Det var vid roten af ett dylikt stenröse vi började uppstigandet. Såväl på höger som på venster sida nedsköt en snöradie sin smältande spets. Man må icke föreställa sig dessa radier regelbundna. Ibland löpa de i zigzag, ibland upphöra de, för att längre upp fortsätta på ett annat ställe. Deras form, bredd och djuplek bero naturligtvis på sluttningens form och terrängens plastik.

Kl. 5,25 hade vi uppnått en höjd af 3,520 m. Vägen var ännu dräglig, och växtligheten hade icke alldeles upphört. Solen belyste bergskammen på dalens södra sida och Demavends högre regioner. Kl. 6 hade aneroidens nål gått ett helt hvarf, sedan vi lemnade Enseli vid Kaspiska hafvet. Den stod på 3,630 m. Olyckligtvis hade jag ej medtagit till Persien någon för betydligare höjder graderad aneroid, emedan någon Demavendfärd ifrån början aldrig varit påtänkt. Då nålen vid 11-tiden tillryggalagt den första kvadranten på det andra hvarfvet, blef

den stående på 705 mm. (hvilket i själfva verket motsvarade 450 mm.) och rörde sig sedan icke ur fläcken, utan var fullkomligt likgiltig för den tilltagande luftförtunningen. Till en början förvånade det mig att vi stego så långsamt, men jag kom snart under fund med det elaka sprattet.

Redan kl. 6 var jag så trött och andfådd, att jag måste hvila. Vi slogo oss ned vid bäcken och drucko af dess klara vatten. Den dansade med lätta, lustiga språng ned genom sin steniga bädd. Redan nu afundades jag vattnet, som med så brådskande fart skyndade ned till varmare trakter och tätare luftlager. Här förnam jag i form af kväljningar de första känningarna af bergsjukan. Luften var sval, och vi tände därför eld på en tufva. Djupt under oss syntes nu de nedersta snödrifvorna och på andra sidan dalen schahens läger, som redan uppslagits vid Pul-i-Pulur för att vara färdigt, då monarken fram på dagen skulle komma dit. Jag kände en obeskriflig längtan till d:r Hybennets varma och bekväma tält.

Aneroidens förrädiska uppträdande gjorde densamma oduglig för vidare afläsning, och den tillförlitligare hypsometern fick sedan göra tjenst. Medan vi rastade vid bäcken eldades den upp för första gången, och vattnet kokade vid 87,8°. Lufttemperaturen var 5,7°.

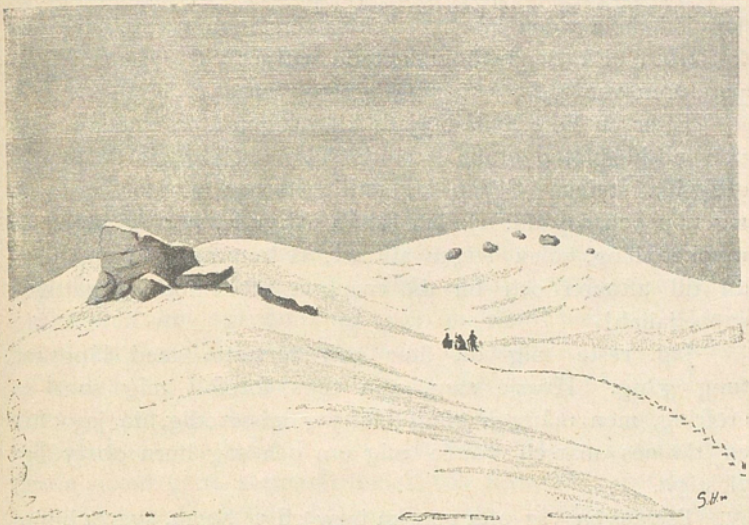

På toppen af Demavend.

FYRTIOFÖRSTA KAPITLET.

På toppen af Demavend.

Sedan vi hvilat en stund vid den lilla bäcken, bröto vi åter upp kl. $^1/_2$ 7. Himlen var endast här och där betäckt med lätta skyar, men toppen var insvept i moln. Den efterlängtade solen gick nu upp och började redan värma något, temperaturen steg till 7,3°, men hade kl. 7 åter sjunkit till 6°. Vår väg förde mellan stora block af porfyr och tuff, som voro nästan svarta och delvis mycket porösa och förvittrade. Vi hade nu väldiga snöfält på båda sidorna och vegetationen blef allt magrare. Kl. $^1/_2$ 8 visade termometern 5,7°. Toppen var då alldeles fri från moln, och man urskilde tydligt dess skarpa konturer och lysande snöfält.

Vi slogo oss åter ned vid bäcken och drucko vatten. Jag led hela tiden af en osläcklig törst och var redan mycket trött. På denna höjd kokade vattnet vid 87,2° och temperaturen var 6,5°.

Efter en kort hvila började klättringen åter, emedan männen alltid blefvo otåliga, då de sågo, att jag gjorde min af att vilja stanna. Sedan jag suttit ett par minuter, reste de sig upp och ropade: »Jallah sahab (skynda, herre), vägen är mycket lång, solen stiger alltmer, vi komma icke upp förrän till aftonen och bli då tvungna att tillbringa natten i snön, jallah!»

Jag reste mig då åter och fortsatte med långsam, tung gång. Hvarje steg, som togs, föreföll mig som en eröfring, men mången gång blef jag missmodig, då jag efter en timmes marsch vände mig om och såg huru obetydligt vi stigit.

Terrängen var ofta ganska besvärlig. Stora, svarta klippartier sköto ut från bergets sida. Ibland kunde de kringgås i snön, men för det mesta måste vi klättra öfver eller utmed dem. Vid svåra ställen måste jag alltid anlita karlarnes hjälp. Den gruskam, på hvilken vi gingo, smalnade småningom uppåt, men till dess öfversta spets, där den försvann under snön, hade vi ännu en oändlig vandring.

Timme efter timme förflöt under förnyade ansträngningar, men landskapet förblef dock alltid detsamma, det tycktes icke märkbart förändra sitt utseende, och toppen syntes ständigt lika oupphinnelig.

Kl. 10 hade temperaturen, tack vare den stigande solen, gått upp till 9,8° och en timme senare till 13°. På den punkt, där vi nu befunno oss, kokade vattnet vid 85,3°.

Växtligheten hade nu nästan upphört. Endast en och annan planta trotsade ännu det bistra klimatet. Af djurvärldens representanter sågos rätt ofta exemplar af en stor rapphönsart (käpkdärri), hvilka flögo upp med ett gällt skri, då vi nalkades, för att sedan sänka sig med snabba vingslag ned åt dalen. För öfrigt voro spindlar, skalbaggar och flugor de enda varelser, som förrådde att lif icke alldeles saknades i dessa ödsliga trakter.

Djupt under våra fötter skyndade nu väldiga molnmassor fram genom dalen, följande dess krökar och bukter liksom vattnet i en flodbädd. Mellan dessa framskymtade ibland den mäktiga bergskedjan på andra sidan, och bortom dem åter andra i mattare färger. Vi voro nu högre än kammen af denna kedja och man svindlade vid åsynen af det storartade och bisarra landskap, som utbredde sig mellan gränserna af en oändlig horisont.

Men molnen samlade sig i stora, tunga massor, som snart skymde bort utsikten, och jättens hjässa insveptes småningom åter i en ogenomträngliig slöja, som blef allt tätare. Solen var nu alldeles bortskymd, och man kunde icke ens af en ljusning i molnen ana sig till dess plats på himlahvalfvet. Kl. 12 var dock temperaturen 8,9°.

Vi hade nu kommit upp i ett bälte, där vi ömsom vandrade bland grus, stora stenblock och fasta klippspetsar, ömsom i snön. Den lilla bäcken syntes icke längre, men på många ställen hördes ett sakta sorl under stenarna. Högre upp funno vi icke sällan mindre rännilar, som under sin väg öfver klipputsprången hade bildat långa isstalaktiter och stora stalagmiter af kristallens klarhet. Ännu något högre saknades allt vatten, och vi måste stilla vår törst genom att suga på ispiggar.

Molnet kring bergets topp vidgades och mörknade alltmer, och dagern förvandlades till skymning. Det var svårt att öfvertyga sig om att solen nu stod på sin middagshöjd och att det var varmt och ljust nere i dalen. Här uppe var man ju omgifven af ett fullständigt polarlandskap. Kl. 1 började det hagla, först sakta och afbrutet, men inom kort ytterst häftigt och ihållande. Kornen voro icke större än ärter, men de piskade oss pinsamt i ansiktet och gjorde uppstigandet besvärligare. Deras nedre hälft var afrundad och den öfre konisk. Hagelskuren tycktes tilltaga alltefter som vi stego, och den fortfor också tills vi kommo i närheten af kraterranden. Kornen samlade sig mellan stenarna i stora, hvita drifvor, som fyllde mellanrummen, och efter en timmes tid förenade de sig till ett sammanhängande hvitt täcke.

Vi voro nu omgifna af idel snö, och de mörka glasögonen voro oumbärliga. Endast här och hvar framstucko svarta klippspetsar. För öfrigt kunde man icke urskilja landskapets konturer längre framåt än på ett eller annat hundratal meter, och man kunde icke göra sig ett begrepp om afståndet till toppen.

Vid tvåtiden hade vi troligen passerat Mont Blancs höjd (4,810 m.), ty såsom det sedan visade sig, hade vi då blott 2 $^1/_2$ timmars väg kvar. Men dessa timmar voro sega. Resans mål tycktes fly undan, och jag var flera gånger nära att uppgifva försöket. Jag kände mig tillintetgjord af trötthet, led af hufvudvärk och brännande törst, samt frös ohyggligt, emedan temperaturen nu sjunkit till 3,5° och det blåste starkt. Därtill kom hagelskuren, som icke gaf med sig för ett ögonblick. Jag kastade mig på ryggen i snön och frågade mig om jag var klok, som underkastade mig så stora vedervärdigheter och mödor blott för att bestämma höjden af en bergstopp, som förut bestigits af flera européer, af hvilka några gjort barometriska bestämningar.

Enligt männens utsago hade vi ännu tre goda timmars väg framför oss, och uppstigandet blef allt svårare i snön och den tunna luften, hvilken redan nu tycktes otillräcklig för andningen. Vore det icke bättre att vända om, innan krafterna helt och hållet sveko och jag blefve liggande i snön?

Då karlarna sågo huru matt och förbi jag var, sade de att vi icke skulle hinna upp förrän det blifvit mörkt och att vi skulle öfverrumplas af natten och tvingas att sofva där uppe. De afskräckte mig med att den återstående vägen var ännu svårare; och det vore bättre att vända om i tid.

Dylika frestelser kommo mig ofta att vackla, men med tanke på att schahen och hela lägret hade reda på företaget och med intresse afvaktade dess utgång, beslöt jag dock att till intet pris uppgifva försöket. Jag ville icke ens tänka mig möjligheten att komma tillbaka till lägret utan att hafva varit uppe. Det skulle kännas ytterst förödmjukande.

Männens råd besvarade jag alltså därmed att om vi också skulle tillbringa natten i snön, skulle vi ändå upp till toppen och icke taga ett steg tillbaka förrän detta vore gjordt. Om de icke orkade följa med och om de icke ville sofva i snön, kunde

de vända om, och jag skulle ensam fortsätta uppstigandet. Men i sådant fall finge de själfva svara för följderna, och jag påminde dem om det kungliga brefvets innehåll.

Därpå gjorde jag en kraftansträngning, och det bar af på nytt. Men jag var nu så trött, att männen nästan måste draga mig framåt. Kerbelaï Tagi gick före, och jag höll med högra handen i hans staf, under det jag med den venstra höll Ali i handen. Den förtunnade luften gjorde andningen mycket mödosam, man tyckte sig hafva ett blyharnesk, som tryckte på bröstet, och kände en pinsam beklämning och ett oafvisligt behof af mera luft.

Den sista timmen var svårast, och dock hade vi då kanske blott 150 m. att stiga. Jag nästan raglade fram och kunde blott taga två eller tre steg åt gången, hvarefter jag måste hvila några ögonblick för att hemta andan. Sluttningen var nu icke längre så brant, utan afrundade sig småningom emot kraterranden. Icke desto mindre var det mycket besvärligare att gå här än där nere bland stenarna, emedan snön än var mjuk, än belagd med skare. På de mjuka ställena sjönko vi ned ända till medjan, på skaren halkade vi ofta och föllo. En gång halkade jag omkull och åkte ned ett tiotal meter, men kunde lyckligtvis hejda farten, innan den blef för hastig. En annan gång lade jag mig ned i snön och somnade genast tungt. Då Ali omedelbart därefter väckte mig, måste jag fundera en stund för att fatta situationen.

Ändtligen hade vi blott ett par hundra steg kvar. Hagelskuren hade upphört, och man urskilde därför tydligt kraterranden med dess stora porfyr- och svafvelblock. På några för vinden mera blottställda partier var snön bortblåst, så att marken låg bar. Den bestod af gediget, halmgult svafvel, och luften var uppfylld af stark svafvellukt.

Då vi uppnådde randen, slogo vi oss ned i snön nära ett af kraterblocken. Klockan var då på slaget half fem, och vi hade således för uppstigandet behöft på minuten 12 timmar, från uppbrottet på morgonen räknadt. Tiden var nu dyrbar och måste användas på bästa sätt.

Först anställde jag forskningar efter tvenne föremål, om hvilkas tillvaro man talat i Särgendeh. Det ena var en butelj,

i hvilken de européer, som bestigit Demavend, skulle hafva nedlagt sina visitkort, det andra var en minimitermometer, som för ett år sedan kvarlemnats där uppe af d:r Daniloff. Buteljen och termometern skulle ligga helt nära hvarandra på ett mindre svafvelblock med plan yta, beläget under ett stort, mot vester öfverhängande block på södra kraterranden. Tvenne block, som någorlunda motsvarade denna beskrifning, fann jag visserligen, men det mindre var begrafvet under snön, som här uppnådde ett djup af två till tre fot. Jag trefvade med händerna under snön, men då allt sökande var förgäfves, lät jag snart de båda föremålen vara i fred. Det hade visserligen varit af intresse att veta det förflutna årets lägsta temperatur, men jag tviflar på att termometern låg kvar, där den förra sommaren lemnats. Den lades nämligen på svafvelblocket utan skydd och har troligen beslagtagits af svafvelsökare.

Vi slogo oss som sagdt ned vid ett af blocken. Det var en vacker och egendomlig tafla, som här mötte blicken, hvart man vände sig. Vi sutto vid själfva randen af kratern, som utbredde sin väldiga arena under oss. Jag hade visserligen medtagit ett långt måttband för att mäta dess omfång, men saknade krafter till företaget. Dessutom hade kapten Blumer vid kosackregementet meddelat mig, att han förra sommaren tillsammans med d:r Daniloff mätt omkretsen och funnit den vara ungefär en half verst (= 533 m.).

Man föreställer sig gärna en vulkankrater såsom ett gapande svalg, i hvars inre glödande lava kokar. Demavend, som sannolikt icke haft någon eruption i historisk tid, har en krater med helt annorlunda beskaffadt utseende. Den är fylld med evig snö, och dess djup är så obetydligt, att man utan ringaste svårighet skulle kunna gå ned utför de föga branta kraterväggarna till dess centrum. I förhållande till diametern är djupet icke större än ett tefats.

På kanterna lågo en mängd kolossala block af gediget svafvel, hvaraf jag medtog prof. Många af dem voro mer eller mindre begrafna under snön; andra voro, tack vare blåsten, alldeles blottade. En ytterst häftig nordanvind blåste nämligen hela tiden. Ofta yrde den upp moln af kornig snö, som svepte omkring oss. Inom kort voro vi alldeles genom-

frusna, och ehuru kölden icke sjönk under — 1,7°, trängde den dock med blåstens tillhjälp genom märg och ben.

Jag skred nu till det viktigaste af hela företaget, nämligen bestämmandet af vattnets kokpunkt, hvarigenom man sedan med lätthet kan finna höjden. Jag ställde upp hypsometern och lät karlarne skydda den på vindsidan. Kerbelaï Tagi hade hand om tändstickorna och fick därför i uppdrag att tända spritlampan, medan jag ordnade termometrarna. Han drog eld på den ena stickan efter den andra; de flammade upp, men släcktes ögonblickligt af blåsten. Ali spände ut sin rock men det hjälpte icke; ännu ett haft dussin gingo förlorade. Jag tog då asken och fann till min häpnad, att blott tio stickor voro kvar. Skulle det icke lyckas oss att få eld på lampan?

Efter en mängd försiktighetsmått, hvarvid rockar, mössor och händer tjenade som skyddsskärmar, lyckades det redan med den andra stickan att få eld på veken. Äfven denna låga blåstes emellertid ut, men efter nya försiktighetsåtgärder kom dock ändtligen vattnet i kokning.

De båda termometrarna, som aflästes flera gånger hvardera, stannade på 82,5° C., ett gradtal, som efter vissa reduktioner med isotermer och isobarer motsvarar en höjd af 18,750 engelska fot eller 5,715 m. Som man finner, kommer denna observation mycket nära sir Taylor Thomsons, Filippis, Lentz' och Stebnitskijs.

Sedan hypsometern åter inpackats i sitt läderfodral, dukade männen upp sin middag. Jag ville knappast se åt maten, och äfven Kerbelaï Tagi mådde illa och hade förlorat all aptit. De stackars männen fröso till den grad, att de, då hypsometern hade uppvärmts, kröpo intill den för att värma händerna, allt under det de hackade tänderna af köld.

För att värma mig något drack jag ut resten af spritlampans innehåll, ty konjaksflaskan, som jag fått af d:r Hybennet, hade redan efter två timmars vandring krossats mot en sten. Dess innehåll hade urdruckits af Alis benkläder.

Det blåste alltjämt en isande nordan från Kaspiska hafvet, och vi voro nästan hela tiden insvepta i moln och dimma. Ofta steg vindens häftighet till orkanartadt raseri och den

svepte då sina rifvande slöjor af finkornig, torr snö omkring oss. Ansiktshuden var ytterst ömtålig, och det kändes som om tusende fina nålspetsar oupphörligt träffat densamma.

Kastvindarna följde tätt efter hvarandra. Än gledo de uppför bergssidorna och förde hela skydrag af tät snö med sig, så att vi för några ögonblick icke ens sågo hvarandra, än slogo de ned ofvanifrån och vräkte från toppen hela laviner af snö, som likt hvita fantastiska spöken handlöst störtade sig utför branterna för att inom en minut skingras och försvinna. De tycktes stadda på den vildaste kapplöpning för att, vredgade på de dödliga som vågat trotsa deras säkra hemvist, söka fånga dem i sina nät och med våld återföra dem till jorden.

Då stormen tjöt och vrålade kring hörnen af de väldiga blocken, tyckte vi oss höra bergets troll och andar, som sjöngo i takt till sin vansinniga dans kring kraterranden och firade sin frihet i det luftiga riket. Än lät det melankoliskt och sakta suckande, än öfvergick ljudet till crescendo och urartade i ett bedöfvande tjut, och då kastvindarna slogo ned öfver oss, föreföll det som om bergstrollens skara snuddade vid våra kroppar.

Så lugnade de sig åter, vinden aftog i styrka, atmosferen blef stilla och klarnade. Då öppnade sig tunnlar i molnen och dimmorna, och man kunde tydligt urskilja Masenderans solbelysta urskogar och fält och bortom dem en mörk skarp linie — det var Kaspiska hafvet.

Vände man sig åt öster eller vester upprullade sig ett öfverväldigande panorama. De väldiga bergskedjorna sträckte åt båda håll sina massiva stenarmar ända bort i ett försvinnande fjärran. Man såg dem djupt under sina fötter, och likväl uppnå de en häpnadsväckande höjd.

I söder utbredde sig som ett gulgrått töcken Teheranslätten och Veramins stepper. I sydvest urskildes med möda hufvudstaden såsom en mörkare dimma.

Det var med ett ord en majestätisk, storartad och öfverväldigande tafla. Man kände sig stolt öfver att skåda Teheran och Kaspiska hafvet på en gång, en stolthet, hvilken endast den kan erfara, som bestiger Demavend. Men man kände

sig på samma gång som ett obetydligt stoftkorn i den vida värld, som på alla sidor omgaf betraktaren och nedtryckte honom genom sin oändliga storhet.

De ogästvänliga molngubbarna förunnade oss dock icke att länge beundra, njuta och jubla öfver de underbara bilder, som, likt hägringar framkallade genom ett trollslag, för en sekund framskymtade för oss. Liksom efter öfverenskommelse insvepte de oss åter i sina slöjor, och innan vi hunnit hemta oss från den första öfverraskningen, voro vi åter omgifna af täta dimmor, som dolde de hänförande taflorna.

Jag tyckte mig uppvaknad från en skön och tjusande dröm, som nu kvarstod blott som ett dunkelt minne, och jag frågade mig gång på gång om det varit verklighet eller blott inbillning, som framkallat detta sublima skådespel.

Förgäfves väntade jag ännu en stund att molnen skulle skingra sig; i stället skockade de sig i allt tätare hopar, och vi voro åter omgifna af idel snö, köld och töcken.

Då återstod blott att göra en skiss och i några hastiga drag teckna af kratern med dess garnering af svafvelblock. Kl. 5,15 var allt gjordt, som borde göras, och vi anträdde återtåget efter att hafva tillbragt tre kvarts timme på toppen af Persiens högsta berg.

Äfven nu gick Kerbelaï Tagi först, men han började icke genast nedstigandet, utan begaf sig med sin kamrat till en plats, där svaflet tycktes vara alldeles rent. Med järnkryckorna på sina stafvar hackade de upp en mängd små stycken och fyllde därmed sina knyten, som sedan bundos på ryggen.

Därpå hade båda förarne en öfverläggning om hvarifrån nedstigandet skulle börja. De voro af olika mening, men slutligen segrade Tagi och vi följde honom. Det visade sig emellertid snart, att han gått orätt, och vi måste återvända i våra egna fotspår. Vi hade förlorat mer än en kvart och klockan var nu något öfver half sex. Vid denna tid började det egentliga nedstigandet. Vi stego, gledo och åkte ned genom snön med rask fart, och efter några minuter hade toppen försvunnit ur vår åsyn.

Vi kommo fram till en af dessa reffelformiga fördjupningar i berget, där snön samlat sig till en rutschbana af minst

2,000 meters längd. Den var ganska brant och belagd med en tunn skare.

Följande männens exempel satte jag mig här i snön och spände klackarna in under skaren. Sedan denna ställning intagits, behöfver man icke anstränga sig mycket för att få fart. Med händernas tillhjälp tog tyngdkraften ut sin rätt, och det bar af utför det sluttande planet. Tagi och jag höllo ihop, men Ali försvann snart bland molnen under våra fötter. Vi förlorade dock icke ur sikte den ränna, i hvilken han åkt. Då vi väl kommit i gång, ökades farten snart af sig själf till svindlande hastighet. Det hven om öronen, man förlorade ibland andedräkten, och en kvast af snö yrde upp framför fötterna liksom vattnet kring en ångbåts stäf. Snön rullade ihop sig till stora bollar mellan knäna och strömmade i verkliga kaskader ut åt sidorna öfver benen.

Karlarna styrde sin kosa och modererade farten medelst sina stafvar; jag hade endast händerna, som skyddades af stora läderhandskar. Snart fick Tagi försprång, och jag styrde då in i den ränna, som han plöjt upp. Till följd af den hastiga farten och den lifliga friktionen voro dess väggar alldeles glatta. När jag kom in i rännan blef därför farten ändå hastigare, och jag måste spjärna emot af alla krafter med både klackar och händer. Icke desto mindre hann jag upp Tagi och stötte sulorna i hans rygg, samt följde honom sedan hack i häl.

Nu fingo vi sikte på Ali, som stannat och »gått i land» på ett par ur snön uppskjutande stenar. Här gjorde äfven vi halt. Orsaken till hans uppehåll var att han under farten förlorat den ena kastrullen, som innehöll resten af fårlåret. Vi hade icke sett den; den hade antagligen på egen hand fortsatt färden åt sidan.

Medan han undersökte sina effekter, lade han hypsometerfodralet på snön med den påföljd, att äfven detta satte i väg i vilda språng utför branten. Ett par hunda meter längre ned slog det dock lyckligtvis emot ett par stenar och stannade. Det var betydligt skamfiladt, men termometrarna hade icke tagit skada.

Sedan fortsatte vi i samlad trupp den vådliga färden med samma svindlande fart. Stenrösena på våra sidor blefvo allt betydligare, deras skarpa konturer förändrade ständigt utseende och försvunno bakom oss. Genom gnidningen mot snön och den spända uppmärksamhet, som fordrades för att man icke skulle förlora balansen, komma på sidan och med eller mot sin vilja rulla utför branterna, återfingo vi snart kroppsvärmen i mer än riklig mån.

Men friktionen hade äfven en stor olägenhet med sig. Snön smälte, och inom kort voro vi våta in på bara kroppen. Ifrån händerna trängde en oafbruten snöstråle långt in i ärmarna, och i fickorna samlade sig stora snöbollar.

Det var obeskrifligt angenämt och vederkvickande att lemna de sista molnen bakom och öfver sig samt värma sina blickar vid åsynen af dalen, som ännu upplystes af den nedgående solen. Man kände huru man passerade genom allt tätare luftlager och nalkades varmare trakter, och i samma mån stärktes krafterna.

Snöfältens mäktighet aftog allt mer, och deras sluttning blef obetydligare. Slutligen kunde vi icke längre »åka kana», utan måste gå. Redan kl. 7 hade vi lemnat den sista snödrifvan bakom oss och stego nu ned bland dessa mörka, skarpa stenar, som vi kände från uppstigandet.

Den första betydligare tufva vi sågo, blef ett offer för de sista tändstickorna, och vid dess lågor torkade vi våra kläder både ut- och invändigt.

Sedan fortsatte vi åter i sakta mak. Solen hade sjunkit och det mörknade hastigt. Karlarna stannade ibland för att rekognoscera trakten och orientera sig. De ropade med hög röst för att varsko Djafar, men han svarade icke. Strax efter kl. $^1/_2$ 8 gafs dock ett svar. Det befanns komma från en pojke, som af Djafar skickats mig till möte med hästen.

Trots mörkret och den stiglösa traktens stenbundenhet steg jag till häst. Det stackars djuret snafvade ideligen och var flera gånger nära att stupa. Än var det en låg stenmur, uppbyggd för att skilja tvenne betesmarker från hvarandra, än en fördjupning i marken och än en bäck, som sattes öfver. Dessa hinder kunde jag icke se i mörkret och märkte dem

icke förr än hästen gjorde ett språng. Detta sätt att färdas var ytterst obehagligt och enerverande, men jag föredrog det dock framför att gå.

Vi kommo fram till Tacht-i-Feridun, där vi tillbragt den förra natten, men Djafar och mulåsnan syntes icke till. Jag frågade pojken hvar de voro, och han svarade, att de befunno sig i en grotta något längre ned på sluttningen.

Efter två timmars tröttsam ridt framkommo vi ändtligen till denna grotta. Hästen bands utanför tillsammans med mulåsnan, och jag steg in i hålan, hvars inre upplystes af en stor flammande eld, som närdes med ris. Här inne sutto sju herdar, rökande kalian och tjibuck. Piporna gingo laget rundt från mun till mun. De mottogo mig vänligt och beredde mig rum nära elden samt gjorde en mängd frågor om färden. Djafar helsade mig med ett gladt »salam alejkum» och fick strax i uppdrag att ordna nattlägret. Hvarken te eller mat fanns att få, och som äfven fårlåret gått förloradt, fick jag nöja mig med bröd, ost och vatten. Sedan jag rökt en pipa, som en af herdarna bjöd mig, lade jag mig och somnade genast och hårdare än någonsin förut.

Följande dag, den 12 juli, väcktes jag af Djafar kl. 7,15. Han föreslog att vi skulle gifva oss af innan dagen blef för varm. Temperaturen hade redan nu stigit till 20°. Aneroiden visade här en höjd af något mindre än 3,000 m. Jag steg därför upp, gjorde mig i ordning och frukosterade på bröd och vatten.

Det hade ursprungligen varit min önskan och afsikt att på hemvägen, som skulle tagas öfver Ränäh, besöka den varma svafvelkällan Ab-e-Gärm (»varmt vatten»), som är belägen på Demavends östra sluttning, en timmes väg från Ränäh och på en höjd af omkring 2,990 m. Men då jag nu af Djafar fick höra, att vi blott hade en och en half farsach (= 1 sv. mil) till lägret vid Pul-i-Pulur och då jag dessutom var trött och medtagen af färden, beslöt jag att afstå från tanken på Ab-e-Gärm, helst som vi då skulle fått en väg af sex farsach att tillryggalägga.

På hemvägen mötte vi senare engelska legationens läkare, d:r Casson, som var stadd på färd till Asg och

Ab-e-Gärm för att undersöka de därstädes belägna källornas medicinska betydelse. Efter hemkomsten sammanträffade jag åter med d:r Casson, som var nog vänlig att gifva mig en afskrift af den rapport han affattat öfver sitt besök. Om Ab-e-Gärm heter det i den intressanta rapporten:

»Laridjans distrikt, i hvilket Demavend, Elburskedjans högsta punkt, är beläget, är mycket rikt på mineralkällor, som från medicinsk synpunkt ega ett betydligt intresse. De viktigaste äro belägna vid Asg på bergets södra sida och vid Ab-e-Gärm på dess östra sluttning . . .

Ab-e-Gärm är en med svafvel mycket starkt impregnerad källa, som i form af en liten ström flödar ut ur klippan och har en temperatur af omkring 180° Fahr. Som vattnet är alltför hett för att kunna användas till bad, bruka besökarne i klippan gräfva ut små bassänger, till hvilka vattnet ledes från den heta källan och blandas med en ström från en eller flera af de naturliga kalla källor, som finnas i öfverflöd. Man har äfven uppbyggt en »hammam» (badstuga), som flitigt begagnas af perserna. Kvinnorna i de närbelägna byarna föra dagligen sitt linne till tvättning i den grunda bassängen nära källans mynning. Vattnet har en stark svafvellukt, och kvistar af träd och örter, som komma i beröring därmed, betäckas med en fin skorpa af, såsom det tyckes, rent svafvel. Någon by finnes icke vid Ab-e-Gärm, utan besökarne kampera i tält. Denna källa är i trakten mycket berömd af dem, som anlita den för reumatiska åkommor. Den spec. vikten är särdeles stor. Väger destilleradt vatten = 1,000, så väger Ab-e-Gärmvattnet = 1,006.»

Under det att Djafar packade in mina effekter och pålastade djuren, tecknade jag de båda vägvisarnes porträtter samt grottans inre, där herdarna äfven nu sutto och rökte. Då allt var färdigt, fingo vägvisarna tre toman (= 15 kronor) hvardera, hvilket tycktes vida öfverstiga deras förhoppningar. Äfven herdarna fingo drickspengar, och alla syntes nöjda och belåtna.

Därpå steg jag till häst och red långsamt från grottan, eskorterad af förarne och herdarne. Vid branten af en sluttning kommo de förra fram till mig och togo farväl; de kysste

mina händer, önskade mig en lycklig resa och att Gud måtte gifva mig ett långt lif o. s. v. Jag å min sida försäkrade dem att jag var mycket nöjd med deras uppförande och att jag icke kunnat finna bättre vägvisare. Efter ännu ett kraftigt handslag skildes vi åt, ömsesidigt intagna af de vänskapligaste känslor. Därpå satte vi utför sluttningen, som snart skymde bort de hederliga bergsborna.

D:r Casson träffade sedan under sitt besök i Asg vägvisaren Ali, som där förtjenade sitt uppehälle med att fiska foreller i Lar. Han hade berättat våra äfventyr och försäkrat, att han för intet pris ville bestiga berget en gång till under innevarande sommar. Han hade aldrig upplefvat så ogynnsamma snöförhållanden och trodde, att hvarje nytt uppstigande under det året vore omöjligt.

Senare träffade jag franska ministern de Balloy, som under flera veckor vistats i Lar, sysselsatt med fiske. Han återkom i början af augusti och berättade, att stora snömassor fallit på Demavend under de sista dagarna. Han trodde, att jag skulle få behålla äran att af vara den ende europé, som det året bestigit toppen, hvilket också blef händelsen.

Men åter till vår färd! Vi redo utför Demavends steniga och ytterst oländiga sluttningar på en stig, som för det mesta var osynlig för mina ögon. Men Djafar tycktes hafva korn på den, och ändtligen framkommo vi till den stora väg, som vi följt under bortfärden. Här mötte vi flera persiska herremän, som från lägret redo till Ab-e-Gärm. De flesta stannade och frågade huru färden hade gått.

Kl. $^1/_2$ 11 syntes de första hvita tälten öfver kanten af en sista sluttning. Inom kort skulle jag vara framme och få äta och hvila så mycket jag ville! Det var en oändligt angenäm tanke.

Så redo vi öfver Pul-i-Pulur och gjorde kl. 11,15 vårt intåg i lägret. Vi redo fram till d:r Hybennets tält. Där stod han med handen öfver pannan och såg uppåt Demavend i den tron att vi dröjt med uppstigandet till den dagen. Men då han nu fick se oss lifslefvande, blef han gladt öfverraskad och viftade oss välkomna med den största handduk han fick tag uti.

Sedan jag tackat Djafar för hans utmärkta uppförande och gifvit honom fyra toman, kastade jag mig i länstolen, där jag strax trakterades med te och skorpor. En timme senare åto vi med strykande aptit frukost, bestående af bland annat präktiga foreller, och därpå berättade jag vid doften af en blossande cigarr för Hybennet de händelser vi under den minnesvärda färden upplefvat.

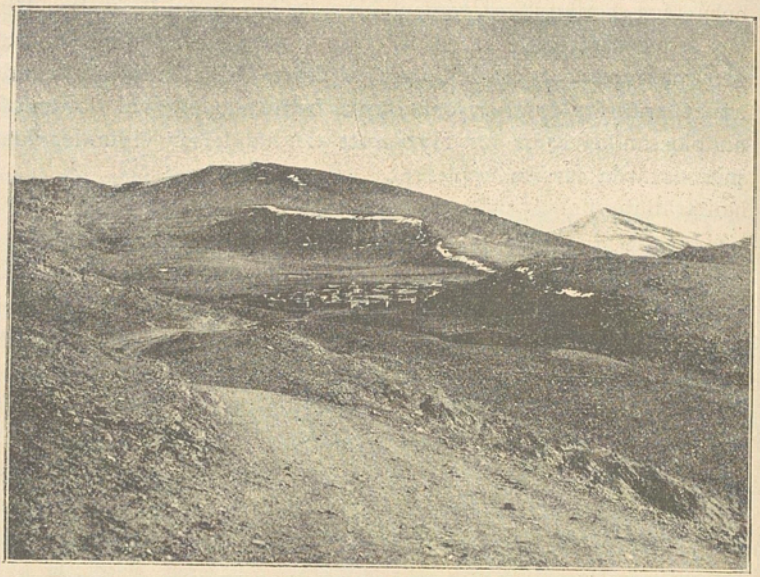

Kharsan.

FYRTIOANDRA KAPITLET.

Besök i schahens tält och hemfärd.

Lägret var nu uppslaget på båda stränderna af den lilla floden Pulur, som skummande brusar fram genom en stenuppfylld bädd, för att i närheten af bron förena sig med Lar. Vi hade hoppats att få stanna kvar här en dag till, men sent på kvällen fingo vi veta att order gifvits om uppbrott följande morgon.

Klockan $^1/_2$ 8 den 13 juli lemnade vi därför åter Pul-i-Pulur. Då vi redo förbi Medj-ed-Dovlehs tält, gjorde vi en kort rast och stego in till honom. Som han en gång själf

bestigit Demavend, var han mycket intresserad af att höra huru färden aflupit. Han tviflade emellertid på att det lyckats mig uppnå själfva kraterranden, men blef längre fram på dagen öfverbevisad om sanningen däraf. Han hade nämligen en tjenare, hvilkens familj bodde i Ränäh. Då lägret låg så nära denna by, hade mannen bedt om tillåtelse att få besöka de sina. Han kom nu tillbaka och berättade för sin herre, att han träffat mina båda vägvisare och att de omtalat hela förloppet af uppstigandet. Medj-ed-Dovleh blef således betydligt snäst och var troligen afundsjuk öfver att äfven en »frengi» gått i land med ett företag, som kostat honom själf så stora ansträngningar.

Vår smala, steniga och obekväma väg förde mellan en hel rad af kullar, öfverhöljda med stenar och samma slags växter, som vi bränt på Demavend. Sedan vi passerat en stor slätt mellan höga bergmassiv, där öfver 50 nomadtält lågo kringströdda, framkommo vi till floden Lar. Det är att märka, att Pul-i-Pulur var den aflägsnaste punkt vi under denna resa uppnådde, och att vi numera voro på hemvägen och färdades i vestlig riktning. På återfärden togo vi dock andra vägar än på bortresan.

Vi redo snart förbi haremsdamerna, som hade stannat på vägen för att dricka vatten. Detta bjöds dem i en tennkaraff af en liten negerpojke. Då de drucko, lyfte de ett ögonblick på slöjan, så att man hade tillfälle att se deras vackra, regelbundna anletsdrag, som beskuggades af en stor parasoll. Favoriten gjorde dem sällskap under en kort stund, men red sedan ifrån dem.

Sedan vi passerat en brant, hög klippspets (demageh = näsa), kommo vi fram till själfva stranden af den klara, rena Larfloden, som ljudlöst, man hastigt skyndar fram i sin fåra. Här varseblefvo vi lägret, som var uppslaget på högra stranden. Som dalen på detta ställe är mycket trång, hade lägret fått en långsträckt form. Först redo vi förbi basartälten. Det första var ett kavechaneh (kaffehus) och kalianfurusch (kalianförsäljning), i det andra såldes bröd, säd, grönsaker, frukt o. d., i det tredje sockertoppar, tändstickor m. m., i det fjärde strumpor, tröjor och andra klädespersedlar, i det femte

hästskor och söm. I närheten hade bagarne murat upp sina ugnar, som redan voro i full verksamhet för att de anländande skulle få färskt bröd till frukosten.

Sedan vi klockan 12 framkommit till vårt tält och ätit frukost, användes dagen till fiske och ritning.

Djurt-e-Khanler-Khan betyder Khanler Khans ställe. Denne man hade här för flera år sedan slagit upp sitt tält och anlagt en mängd kanaler för bevattning af de rika och tacksamma betesmarkerna, hvilka han sedan hyrde ut till nomader och andra, som om sommaren betade sina hjordar i bergen. De fingo betala några schej för hvarje djur under sommarmånaderna, och på detta sätt blef Khanler Khan inom kort egare af en betydlig förmögenhet. Därför blef han också föremål för afund och intriger, som slutade därmed att schahen lade beslag på hans betesmarker. Inom kort förföll företaget, och man kan nu knappast se ett spår af kanalerna. Men stället bär ännu anläggarens namn, och nomaderna beta alltjämt sina hjordar vid stränderna af Lar.

Klockan 10 f. m. följande dag, den 14 juli, kom en ferrasch med befallning till d:r Hybennet att infinna sig hos schahen. Efter en timme kom doktorn tillbaka och sade att schahen ville tala med mig, hvarför jag genast gjorde mig i ordning, och vi begåfvo oss till den stora röda tältgården, i hvars midt schahens tält står. Vid ingången höllo en mängd soldater och ferrascher vakt. Man inträder genom ett slags kort korridor, som bildas därigenom att tältduksskärmarna skjuta förbi hvarandra ett stycke.

Då man kommit in på borggården, häpnar man vid åsynen af det kolossala, röda tältet, som uppehålles af två verkliga mastträd, hvilka under transporterna tagas sönder i flera delar. Sidorna och den likt ett verandatak utspända duken på framsidan, stödjas af oräkneliga mindre tältstänger och tåg. Tältet består för öfrigt af dubbla dukar, från hvilka fransar och draperier nedhänga.

Det hemlighetsfulla inre liknar en praktfull salong i ett österländskt palats. Tältet är nämligen icke indeladt i flera gemak, utan upptages blott af ett enda stort rum Endast till höger uppkommer en afstängd plats därigenom, att långa

smala dukremsor nedhänga från tak till golf, mellan hvilka stora öppningar äro lemnade. Äfven från denna afstängnings öfre del nedhänga smakfulla draperier och fransar i brokiga färger. Hela golfvet betäckes af mjuka, dyrbara mattor, men innanför dukremsorna ligger den vackraste af dem.

Detta rum intog högra kortsidan af det aflånga tältet. Här satt schahen på en stol närmast väggen. Framför honom stod ett litet rundt bord med ett glas scherbet, en bok och en del franska tidningar.

Utanför dukremsorna stodo ett trettiotal höga persiska herrar, bland hvilka märktes schahens förste tolk, Etemad-e-Saltanet, samt d:r Feuvrier.

Vi bugade oss tre gånger, två utanför tältet, som var öppet liksom vårt, och en tredje gång då vi kommo fram till den afstängda platsen, där schahen satt. Han betraktade mig oafvändt. Han var klädd i svart uniformskappa med guldknappar i dubbla rader och en dyrbar pelskrage af brun färg. Kappan var äfven invändigt fodrad med pelsverk. På hufvudet bar han den vanliga kullahn med solen och lejonet, men under densamma hade han en hvit näsduk, som hängde ned på pelskragen. Han hade nämligen just varit i »hammam» och var troligen rädd för att förkyla sig.

Då vi bugat oss tredje gången, frågade han först när jag kommit tillbaka från Demavend och huru många dagar som åtgått för hela färden. Därpå steg han upp och gick med långsamma, säkra steg fram till oss, alltjämt betraktande mig genom sina blåa glasögon. Sedan gjorde han mig en mängd frågor, en del på persiska, men de flesta på franska.

Alla hans frågor voro mycket korta och hastiga, och då jag svarade, nickade han belåtet, allt under det att han vred sina långa svarta mustascher. Man påstår, att schahen i allmänhet är generad i främlingars närvaro och att han är besvärad af att tala med européer. Några symptom härtill hade jag emellertid icke den äran att märka. Han intog tvärtom en mycket imponerande och lugn ställning, med den högra foten ett stycke framför den venstra. Ena handen höll han stödd mot sidan och med den andra skrufvade han mustascherna. Hufvudet bar han än högt, än något framåtlutadt, och på hela hans

hållning märkte man väl, att man hade själfherskaren öfver alla perser framför sig, en monark, som när det behagar honom, kan skära halsen af hvilken som helst bland sina undersåtar.

Han tycktes vara intresserad af Demavendfärden, och genom det sätt, hvarpå frågorna framställdes, visade han, att han var förtrogen med förloppet af en dylik resa. Frågor och svar följde hvarandra på ungefär följande sätt:

— Hvarifrån utgick ni?

— Från Ränäh, Ers Majestät..

— Hur många timmar behöfde ni från Ränäh till den punkt, där ni tillbringade natten?

— Fyra timmar, E. M.

— Hvar tillbringade ni natten, innan ni företog uppstigandet?

— Vid några stenar i fria luften på den södra sluttningen.

— I fria luften!

— Ja, E. M.

— Bah! Bah! Hurudan är vägen, som leder upp till dessa stenar?

Jag beskref stigen.

— Var det svårt för hästen?

— Ja, E. M., mycket svårt och ansträngande.

— När bröt ni upp från nattlägret?

— Klockan $^1/_2$ 5 på morgonen.

— Hur många förare hade ni?

— Två, E. M.

— Ah, blott två, mycket bra! Hvar voro djuren under tiden?

— De stannade vid stenarna och sköttes af sakkahn.

— Sakkahn! var icke sakkahn med upp på toppen?

— Nej, han stannade hos djuren.

— Hur lång tid behöfde ni för uppstigandet?

— Tolf timmar.

— Från Ränäh?

— Nej, från nattlägret.

— Ah, från lägret. Det har varit mycket svårt, ni har gjort en ansträngande resa. Gör en kort beskrifning öfver uppstigandet.

Därpå berättade jag i hastiga drag förloppet af färden, hvilket gaf anledning till följande frågor:

— Var det moln och dimmor däruppe?

— Ja, E. M., stora moln drogo omkring bergets sidor, och det haglade oafbrutet under flera timmar.

— Ah, bah, bah, hade ni någon utsikt?

— Ja, ibland då molnen öppnade sig, såg jag Masenderans skogar och Elburs' bergskedjor samt Teheran.

— Mycket bra, huru såg själfva toppen ut?

Jag beskref den.

— Såg man själfva kratern?

— Ja, E. M.

— Var det mycket snö däruppe?

— Under de sista timmarna gingo vi i idel snö.

— Det var väl svårt att gå i snön; halkade ni icke ibland?

Jag omtalade, att jag vid ett tillfälle åkt ned ett stycke och fick börja på nytt.

— Bah, bah! hur länge stannade ni där uppe?

— Tre kvart, E. M.

— Var ni trött?

— Ja, jag kastade mig i snön alldeles utmattad.

— Ah, ni har gjort en mycket svår resa. Kände ni några symptomer af svindel eller dylikt?

Jag talade litet om kväljningar, hufvudvärk o. d.

— Ja, ja, det är rätt, så är det på höga berg. Hur lång tid behöfde ni för att komma ned?

— För hela nedstigandet till den grotta på 3,000 meters höjd, där vi tillbragte den andra natten, behöfde vi öfver fyra timmar, men för att komma till den sista snödrifvan blott en och en half timme.

— Blott en och en half timme!

— Ja, vi åkte ned genom snön med utomordentlig hastighet.

— Ah, ni åkte ned!

Härvid skrattade han godt och vände sig om till sina herrar, i det han gjorde en åtbörd, som skulle föreställa den ställning vi intogo på nedfärden. Därpå frågade han om jag

gjort några teckningar där uppe och räckte ut handen för att taga emot skissboken, som jag hade till reds. Han slog först upp en teckning, som föreställde en stenröse, där vi rastat. Sedan han betraktat den noga, sade han: »Chejli chob keschide» (mycket bra ritadt).

Vid en annan vy yttrade jag, att den var tagen från samma höjd som Mont Blanc, hvarpå schahen sade: »Ah, ja, Demavend är mycket högre än Mont Blanc.» Synbarligen mycket nöjd öfver detta Persiens företräde framför Europa, vände han sig om och underrättade sina herrar om detta obestridliga sakförhållande. De bugade sig djupt.

Då han fick se den ritning, som föreställde kratern, blef han förvånad öfver den stora snömängden och frågade huru kallt det varit och om jag haft några goda instrument med mig för bestämmandet af höjden. Då han fått svar på dessa frågor, vände han sig till Etemad-e-Saltanet och visade honom bilden af kratern, i det han åter yttrade: »Chejli chob keschide.»

Sedan sade han med hög och öfverljudande röst till sina herrar: »Räfte, räfte, bala bod», hvilket betyder: »han har varit där uppe». Ty flera hade tviflat på att jag varit ända uppe på toppen, och man hade tydligen delgifvit schahen sina misstankar.

Om hvar och en af de öfriga ritningarna yttrade han några ord. Särskildt roade honom de båda nomadflickorna, som han betraktade från alla håll och på afstånd, och han frågade hvar jag påträffat dem. Om Räfi Bejs porträtt, nomadtälten, sakkahn på sin mulåsna o. s. v., sade han flera gånger »chejli chub» och skrattade, då han fick se den sistnämnda. En teckniog, som framställde nedåkningen i snön, roade honom mycket, och han visade den för hofmännen.

Sedan han återlemnat boken till mig och genom Etemad-e-Saltanet uttryckt sin tillfredsställelse, frågade han om jag i bokform skulle utgifva en beskrifning öfver den resa jag företagit i hans följe. Då jag härtill svarat ja, frågade han: »Skola alla dessa illustrationer med i boken?»

— Ja, E. M., de flesta.

— Skall den utgifvas på svenska eller franska?

ETEMAD-E-SALTANET,

Schahens förste tolk, minister för press och litteratur.

»På svenska, E. M., men jag hoppas att äfven få en fransk öfversättning till stånd.»

»Mycket bra.»

Efter en stunds tystnad sade han slutligen: »Vous avez fait une excursion très difficile», samt gick därpå tillbaka och satte sig vid bordet. Vi gjorde en djup bugning och gingo ut tillsammans med d:r Feuvrier.

Sedan vi gått, nedfälldes verandataket, emedan det blåste och schahen nu skulle äta frukost, under det att Etemad-e-Saltanet läste högt ur de franska tidningarna.

* * *

Eftermiddagen tillbragte vi i stillhet under verandataket och iakttogo hvad som försiggick i grannskapet af vårt tält och på andra sidan floden, till hvars strand vi blott hade några alnars väg.

En stor mängd af de resande voro sysselsatta med att taga sig ett välbehöfligt bad, och en mängd simmande pojkar läto föra sig af vattnet nedåt Lar, under det att de uppgåfvo vilda skrik och stänkte vatten på hvarandra. Några vågade sig icke längre ut än till en punkt, där vattnet räckte dem till knäna. Här intogo de en nedhukad ställning och öfvergöto hufvud och rygg med vatten ur mässingsskålar. Det var ett nöje att se huru de blefvo allt hvitare. Alla hade vida simbyxor eller blå och röda skynken omkring lifvet.

Sedan flera af männen badat sig själfva, förde de ut sina hästar i vattnet för att gifva dem en grundlig öfversköljning. Detta tillgick så att en man höll hästen i grimman, under det att en annan satte sig upp på dess rygg och gaf djuret den ena duschen efter den andra ur en vattenskål.

Ett annat skådespel erbjödo oss sex hingstar, som slitit sig lösa i lägret, där de sprungo omkring och förde ett rysligt väsen. Så snart de kommo i närheten af någon kamrat, passade de på att använda bakbenen, och snart var villervallan allmän. Den ena hingsten efter den andra, som helt fredligt gått och betat, slet sig lös för att deltaga i den allmänna munterheten. En hvit gångare, som var vildare än

de andra, tycktes vara upprorets ledare. Han sprang ned till stranden och kastade sig i floden, där han plaskade lustigt så att vattnet yrde omkring honom. På andra stranden ställde han till slagsmål mellan där betande hästar och sprang sedan ett stycke uppför floden för att från en kulle taga en liten titt in i schahens harem. Först då en man smög sig på honom bakom en annan häst, lät han taga sig.

Men hvad är detta, som för öfrigt händer dagligen, emot den oordning och den villervalla, som uppstår, då schahen någon gång låter ställa till fyrverkeri i lägret. Då lära hundratals hästar slita sig, springa omkring under vilda gnäggningar och ställa till mycket ofog genom att draga ned tälten, hvilkas streck de i mörkret icke kunna undvika.

Tidigt på morgonen, tisdagen den 15 juli, bröto vi upp från lägret. I dess närhet redo vi förbi en ganska egendomlig källa. Vattnet, som i en armstjock stråle brusade ut ur klippväggen vid bergets fot, var kristallklart och iskallt.

Därpå redo vi öfver Larfloden. Då någon bro icke finnes, får man gifva sig ut i det strida, djupa vattnet, som stiger upp till hästens buk. Omedelbart efter oss kom favoriten med en svit af 28 herrar. De sprängde med vild fart genom vattnet, hvilket stod i yrande skum om hästarnas bogar.

På vägen roade sig sedan Asis-e-Sultan med en lasso. En stackars hund tycktes vara dresserad till att tjenstgöra som villebråd, ty den ena gången efter den andra kastade pojken snaran om hans hals och drog och släpade det stackars djuret obarmhertigt. Då han sedan fick syn på en fårahjord, som betades af några nomader, styrde han sin häst i karrier midt in i hjorden och öfvade sin träffsäkerhet på fåren. Nomaderna voro sannolikt mycket smickrade öfver den uppmärksamhet som visades deras djur af schahens gunstling.

Vi redo förbi första lägerplatsen i Lar, som var lätt att igenkänna på det nedtrampade gräset samt märkena efter tält och hästar. Därifrån vände vi oss mot nordvest och slogo således in på en nordligare väg än vi kommit. En bergsrygg, som i detta väderstreck begränsar Lar-slätten och öfver hvilken vår väg förde, hade en höjd af omkr. 2,670 m. Från dess

kam varseblef man slätten Märgesär, där tälten stodo uppslagna. Denna slätt är mycket mindre än Lar-slätten, men dess mark är på flera ställen sank och bevuxen med frodigt gräs.

På förmiddagen mottogo vi besök af franska ministern de Balloy, som tidigt på morgonen samma dag ridit från Teheran, där han som vanligt firat den 14 juli. Härifrån fortsatte han sedan till sitt läger vid Djurt-e-Khanler-Khan, där han skulle tillbringa ännu ett par veckor.

Vid femtiden gjorde vi en visit hos storvesiren, som efter vanligheten var omgifven af en hel del höga herrar och spelade bräde med Sadick-e-Saltanet (öfverhofsadelmästaren). På kvällen skickade han ett helt lass af vindrufvor, meloner, aprikoser, plommon och päron till oss.

Då vi sedan sutto och språkade hos Etemad-e-Saltanet och d:r Feuvrier, kom schahen ridande med hela sin svit. Han hade varit på jakt i de närbelägna bergen och var klädd i pels, emedan kvällen var ganska kall. Han red alldeles intill tältet, där han stannade och talade med oss.

Under aftonen och natten var temperaturen ovanligt låg, och termometern visade redan vid niotiden blott 7° C. Vi vidtogo därför åtskilliga försiktighetsmått för att göra tältet så tätt som möjligt. Dess dukar snördes intill hvarandra och stoppades vid marken under tältmattan. För att värma oss invärtes tillagade vi också för första gången en sjudande toddy.

Klockan 7,20 f. m. den 16 juli lemnade vi Märgesär och styrde kosan till den sista lägerplatsen under denna resa. Vägen förde nästan hela tiden genom en lång, smal dal, men efter två timmars ridt kommo vi upp på en betydlig bergskam af öfver 3,000 meters höjd. Från dess krön hade man en makalös utsikt. Man såg öfver de ytterst i söder belägna kedjorna hela Teheranslätten och ända bort till Kuhruds berg. Det var friskt och blåsigt på höjden, hvarför vi rastade där endast en kort stund.

Nedanför kammen stod till venster om vägen ett rödt tält i en liten lund. Där hade Asis-e-Sultan frukosterat och begaf sig just nu därifrån, åtföljd af sin ryttareskort.

Några falkenerare satte i full fart utför backen. På högra handen hade de en läderhandske och om dess pekfinger fattade

de vackra falkarna kraftigt fotfäste. Omkring ena benet hade de en kedja, som var fästad vid falkenerarens handlofve. Däremot var fågelns hufvud under resan icke betäckt med någon kappa, såsom fallet är vid jakt. Under denna resa sågo vi ofta små jägareskaror, som gåfvo sig ut på falkjakt. Det är en sport, som ännu har mycket högt anseende i Persien, och jag vill därför meddela följande upplysningar därom, som jag erhållit af general Andreini.

Persien är mycket rikt på roffåglar af olika art och storlek, men den viktigaste af dem är pilgrimsfalken (Falco peregrinus), som uppnår en så betydlig storlek, att den till och med användes vid gaselljakt.

Perserna hysa en stor förkärlek för detta slags jakt, och man finner därför ofta rikt utstyrda falkhus, som innehålla utmärkta fåglar af stort värde, hvilka vaktas och skötas af särskilda tjenare.

Falkskötseln är ingen lätt sak, och särskildt fåglarnas matande fordrar den största omsorg. De måste också ofta föras ut i fria luften, och därför möter man mycket ofta jägare med en falk på handen, hvilka äro ute endast för att skaffa fågeln motion.

Att få en god falk till present skattas mycket högt, och det är till och med tillåtet att erbjuda en sådan åt schahen. Falkar säljas också ofta till betydligt höga priser.

Att vara förestånd ar för det kejserliga falkhuset är ett högt hedersämbete, som sedan långt tillbaka beklädes af en prins af blodet. Fadern till den nuvarande öfverfalkmästaren var Timur Mirsa, en af Fet Ali Schah's söner och under en tid motståndare till den nu regerande schahen.

Perserna draga ut på jakt såsom till en stor fest. En mängd tjenare, hästar, hundar, falkar och gevär får icke saknas. Dock komma skjutvapnen till föga användning, och det är icke heller jaktherrarna, som företrädesvis deltaga i jakten, utan fastmer deras talrika följe. Själfva slå de sig ned på en dominerande kulle, hvarifrån de kunna öfverskåda den vidsträckta jaktmarken, och härifrån följa de med uppmärksamhet jaktens förlopp.

Lancerandet af falken fordrar stor skicklighet, och det sätt, hvarpå man för jakten dresserar honom, är också mycket

sinnrikt. För undervisningen väljes den tid, då falken är van att få sin föda. Härvid ställa sig två falkenerare på ett afstånd från hvarandra, som till en början är kort, men sedan efter hand förstoras, tills det slutligen uppnår 500 till 600 stegs längd. Hvar och en af dem håller ändan af en lina i handen. Den ene bär falken på sin högra hand, under det att den andre i sin venstra håller ett stycke kött och genom rörelser och rop söker rikta fågelns uppmärksamhet därpå. Så snart falken får ögonen på köttstycket, störtar han sig däröfver för att bemäktiga sig det. Hans flykt regleras därigenom, att han med benen är fastbunden vid en lina, som medelst en ring löper utmed den långa linan. Då afståndet uppnått en viss längd, utbytes köttstycket mot en rapphöna, som af falkeneraren kastas upp i luften, på det att den så mycket lättare må kunna fångas af falken.

Den väg, på hvilken vi nu färdades och som blifvit anlagd af general Gasteiger Khan (tyrolare), har sedan hans tid försummats och småningom fullständigt förfallit. Man såg tydligt, att den en gång varit jämn och bekväm, men nu framstucko stora stenblock här och hvar, och gropar och ojämnheter försvårade ridten.

En mängd bönder voro därför sysselsatta med att reparera den så godt sig göra lät, tills schahen skulle komma. De hade naturligtvis därvid nedlagt största omsorgen på sista biten för att göra ett godt slutintryck på monarken.

Denna del af vägen förde öfver kammen af en rad kullar, som här intogo den djupa dalens midt. På hvardera sidan strömmade en frisk bäck i fradgande kaskader ned genom bergsskrefvorna. Den till venster bildade på ett ställe ett ganska betydligt och mycket pittoreskt vattenfall. Längre ned förde en bro öfver den högra armen, och ännu något längre bort förenade sig de båda armarna till en.

På högra sidan bron lågo de första husen i byn Avtsche, som, tack vare sina grönskande träddungar och sitt egendomliga läge på bottnen af den trånga dalen, gjorde ett synnerligen behagligt och fängslande intryck. På bygatorna hade invånarne samlat sig i grupper, kvinnorna för sig och männen

för sig. Deras åkrar blefvo alldeles nedtrampade af de skoningslösa karavanerna.

Strax efter middagen framkommo vi till lägret, som låg utbredt under träden i själfva byn. En stor del af tälten voro till och med uppslagna på hustaken, hvilka såsom vanligt voro platta.

I denna labyrint af hus och tält funno vi först efter ifrigt sökande vår egen bostad, som var uppslagen under några härliga pilar, beskuggande en kanal, hvars vatten dref en kvarn. Den absoluta höjden var enligt aneroiden ungefär 2,150 m. Vi hade således sänkt oss nära 900 m., från den höga bergskammen räknadt.

Avtsche är som sagdt en mycket täck by, belägen mellan tvenne väldiga bergskammar. Popplar och pilar resa sig i långa rader på gator och gårdar och vid stränderna af de friska vattenbäckar, som forsa genom byn. Gränderna äro trånga, men pittoreska och mycket rika på bodar, kaffehus, smedjor o. d. I somliga gathörn rådde en förfärlig trängsel, då en hel del kamelkaravaner redan nu bröto upp för att forsla obehöfliga tält och saker tillbaka till Niaveran. Jag gjorde en promenad i byn, där några tacksamma gatupartier intogos i skissboken till byinvånarnes stora förvåning. Jag hade icke dragit många linier, förrän jag fann mig omgifven af en hel skara perser af alla åldrar.

Vi stego upp klockan 4 följande morgon, då det ännu var alldeles mörkt. En timme senare redo vi ut genom den täcka byn i det härligaste väder och passerade klockan 6 den stora byn Jälandäväck. Strax innan vi kommo till bron vid Läschkeräck, sågo vi till venster den väg vi följt på bortresan. Den går sydligare och löper utmed floden.

Då vi passerat den sista kedjan, som skilde oss från Teheranslätten, kommo vi fram till en punkt af vägen, där sexspända vagnar redan stodo och väntade schahen och damerna. Det är äfven gammalt bruk, att krigsministern och en del af stadens myndigheter och högre militärer rida ut att möta schahen, då han återkommer från en resa.

Redan klockan 11 framkommo vi till Särgendeh, där vi fingo njuta en välbehöflig hvila efter den intressanta resan.

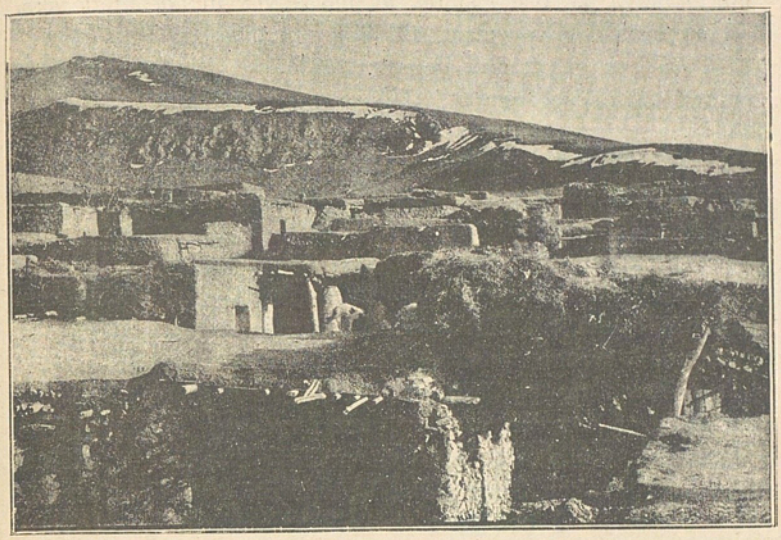

En persisk by.

FYRTIOTREDJE KAPITLET.

Schehrestaneck.

Sedan vi återkommit hem från Lar, stannade schahen i sitt lustslott Sultanetabad ända till den 5 augusti. Under denna tid anlände den ryske ministern till Teheran och mottogs med all den prakt och ståt, som tillkommer representanten för Persiens mäktigaste granne. I och för officiella och privata audienser och på grund af den oro, som den ryska diplomaten framkallat, uppsköts emellertid den påtänkta resan till Schehrestaneck gång på gång, och de, som hvarje höst under tjugu, trettio, ja fyrtio års tid företagit denna resa i schahens sällskap, önskade och hoppades att den till slut skulle alldeles inställas.

De däremot, som nu för första gången skulle få se och lära känna denna del af Elburs, önskade lika lifligt, att den

måtte blifva af, och i slutet af juli fick man bestämdt veta, att afresans dag var utsatt till den 5 augusti.

Schahen och hofvet begåfvo sig också åstad den 5, men många af hans öfriga följeslagare måste vänta ännu ett par dagar, emedan stor brist på mulåsnor rådde i Teheran. Orsaken härtill var åter den, att Emin-e-Agdas, en af schahens favorithustrur, som rest till Mesched för att bedja Imam Risa om återfående af sin syn, medtagit icke mindre än 900 mulåsnor för transporten af sitt följe och sitt bagage.

Äfven d:r Hybennet måste därför hyra kameler, och natten till den 7 aftågade dessa vid månens sken med våra saker och tvenne tjenare. Kamelerna voro sju till antalet och måste föras en lång omväg kring berget, emedan genvägen öfver kammen var för brant för dem.

Klockan 6 den 8 bröto vi upp från Särgendeh, åtföljda endast af kocken Säfär Ali. Vi lemnade byn Tedschrisch på venster hand och redo en halftimme senare genom byn Disachub, där tyska och holländska legationerna hafva sina sommarboställen. Vår väg gick nästan rakt i norr, där den väldiga Schimran-kedjan reste sig som en lodrät mur alldeles framför oss. Nedifrån tycktes det nästan omöjligt att stiga öfver den, men när vi kommo fram till dess fot, visade sig snart en slingrande väg, som förde uppåt mellan skrefvorna och utmed branterna.

Stigningen är särdeles stark och uppstigandet mycket besvärligt, men den utsikt, som erbjuder sig öfver slätten, blir allt mera vidsträckt och storartad. Klockan 7,20 hade vi redan uppnått en höjd af nära 1,900 m. och hade således stigit öfver 300 m. sedan vi lemnade Särgendeh. En timme senare rastade vi vid en liten bäck, där några lummiga pilträd gåfvo behöflig skugga.

Efter ännu två timmars långsam och mödosam ridt kommo vi upp på en brant, hvarifrån man såg hela Teheranslätten i fågelperspektiv. Närmast under oss syntes tydligt Sultanetabad och Sahabchranieh, och på afstånd liksom insvept i dimma Teheran. Den stora staden ligger där som en grågrön fläck utan bestämda gränser. Blott ett par af de långa alléerna synas, för öfrigt är det omöjligt att särskilja gatorna. Långt i söder

syntes en hvit, glänsande fläck. Den var för bred för att kunna vara Kum-floden. Det var sannolikt den sjö, som är belägen öster om nämnda stad och som nyligen beskrifvits af schahen själf uti en uppsats i »Proceedings of the Royal Geographical Society».

På vägen mötte vi rätt ofta små mulåsnekaravaner, som återvände från Schehrestaneck, efter att hafva ditfört tält och kistor. Då vistelsen i Schehrestaneck var beräknad till minst tjugu dagar, kunde man nämligen icke behålla djuren hela tiden i den smala dalen, utan skickade dem tillbaka till Teheran. På samma gång som man ser en rad af djur högt öfver sig på de branta vägarna, försvinner en annan rad som små prickar på de djupt nedanför slingrande krökarna. Och ändå längre ned utbreder sig den uppvärmda slätten ända till Kuhruds knappast skönjbara bergskedja. Den liknar en öken med sina oaser eller en panterhud med mörka fläckar.

Klockan 9,45 framkommo vi till Piastjal (»lökdalen»). Där finnes ingen by, ej ens ett hus, men stället har sin betydelse därigenom, att då schahen reser till Schehrestaneck, en man härstädes alltid slår upp en kalianfurusch. Vanligen är det ett tält, där man kan hvila, dricka te och röka kalian, men denna gång hade han slagit sig ned vid vägen utan tält. Vi fingo därför nöja oss med att intaga vårt te på ett par stenar i solskenet. På samma gång uppfriskade vi oss med gurkor, bröd och ägg och lemnade platsen efter en timmes rast.

Klockan 11,15 uppnådde vi den punkt, där vägen leder öfver kedjans kam. Höjden var här öfver 3,300 meter. Till höger öppnade sig nu för våra blickar ett alldeles nytt landskap. Nedanför oss utbredde sig en långsträckt dal, som äfven på andra sidan begränsades af en väldig bergskedja, och bortom den syntes åter Demavend med sina långa, hvita refflor och toppen insvept i moln.

Vi voro nu i jämnhöjd med de tämligen stora snöfält, hvilka likt hvita dukar betäcka kammen af Schimran-kedjan och äro mäktigast på den norra sluttningen. Flera andra, som vi redan passerat, lågo ganska djupt under oss. I

ett af fälten sutto en flock korpar och svalkade sig. Från Teheran se dessa snötäcken ut som obetydliga drifvor, men äro i själfva verket ganska vidsträckta. Då vi först kommo till Teheran, var kammen betäckt med ett sammanhängande snötäcke; nu, efter två månaders förlopp, var det mesta däraf redan bortsmält.

På andra sidan kammen tager vägen af till venster och nordvest och löper utmed norra sluttningen i en oändlig sträcka och på en betydlig höjd öfver dalbottnen. Hela norra sluttningen var mycket förvittrad och den fasta klippan stack endast här och hvar fram i dagen. Bergsformationerna tyckas vara idel sedimentära bildningar, sandsten, kalksten och blåsvarta skiffrar. På dalens andra sida, där skikthufvudena träda i dagen, ligga de i ytterst bisarra veck. Då skiffern är svart och bergssluttningen för öfrigt betäckt med en grågul skorpa af förvittringsprodukter, framträda dessa veck särdeles tydligt i form af en svart guirland. Storartade och våldsamma förändringar hafva här försiggått, sedan lagren bildades på hafvets botten.

För öfrigt var vägen lagd genom gruskäglor, som brant sluttade ned mot den djupt under oss belägna dalen, där en och annan grön fläck syntes. Vägen är här ovanligt god och tydligen banad för schahens räkning. Den sjunker alltjämt långsamt och nästan omärkligt ned mot Schehrestaneck. Den är lagd af öfverhofjägmästaren Emir-Schikar och kallas därför Rah-i-Emir-Schikar.

I sluttningarna synas på många ställen små hästskoformiga eller fyrkantiga murar, uppförda af kantiga stenar. Dessa små murar utgöra skyddsskärmar eller gömställen för schahen, då han är ute på jakt. Vi redo nämligen nu genom idel kungliga jaktmarker, och ve den, som här vågar lossa ett skott utan schahens särskilda tillåtelse. Schahen sätter sig bakom en dylik mur och väntar med bössan i hand, tills hans jaktfölje från flera olika håll drifvit villebrådet fram till platsen, där de intet ondt anande djuren stupa för den kungliga kulan. Då schahen är på jakt härstädes, spärras alla vägar af utposterade soldater.

Ljtr. W. Silfversparre.

Schehrestaneck.

Vid half tvåtiden märkte vi att vägen började stupa allt brantare och i zigzag föra ned i dalen. Ändtligen uppnådde vi en punkt, hvarifrån en vidsträckt och storartad utsikt öppnade sig öfver den nedanför och framför oss belägna Schehrestaneckdalen. Här mötte oss äfven en egendomlig anblick; i den smala dalgången låg lägret hopträngdt, och i öfversta hörnet, närmast oss, syntes i fågelperspektiv slottet Schehrestaneck.

Det var en blå byggnad med gula fönsterornament. Taket steg från alla fyra sidorna i svag lutning upp till en lång ås, från hvars båda ändpunkter en persisk flagga i grönt, gult, hvitt och rödt svajade. Bredvid slottet låg harem med dess gård, hvitmenade murar och talrika fönster och dörrar. Själfva slottet är omgifvet af en grå stenmur.

På dess andra sida ligger den brokiga tältgården och ett stort rödt tält, där favoriten bor. Rundt omkring slottet syntes en krans af soldattält, utanför hvilkas ingångar en mängd vakter postade.

Tätt intill murarna stiga på tre sidor väldiga bergmassiv med tvärbranta sluttningar till en kolossal höjd. Stället erbjuder ett särdeles olämpligt läge för en byggnad af ett slotts karakter och dimensioner, enär stora stenblock när som helst kunna komma rullande och skada eller kanske till och med krossa detsamma som ett korthus. Ett stort block tog också en gång sin väg tätt förbi slottet, dock utan att åstadkomma skada. Man har jämnat en af blockets sidor och därpå anbragt en i ram infattad inskription.

Tätt förbi lustslottet flyter floden Keredsch i sitt öfre lopp, som för öfrigt bildas af en hel del mindre bäckar från denna del af Elburs. Floden, som man på vägen mellan Kasvin och Teheran passerar i dess mellersta lopp, rinner ut i öknen och försvinner i sanden sydost om Teheran. Källfloden vid Schehrestaneck är vid denna tid på året ett obetydligt vattendrag med ungefär fyra meters bredd och en tredjedels meters djup. Den störtar sig utför berget i krithvita kaskader och flyter alldeles invid slottets murar.

Det lär egentligen hafva varit för vattnets skull som schahen byggt sitt slott på denna olämpliga plats, ty grann-

skapet af rinnande vatten är i allmänhet en oeftergiflig fordran hos honom. Han söker äfven att komma källan så nära som möjligt för att hafva tillgång till, om möjligt, fullkomligt rent vatten.

Då vi kommit ned i dalen, redo vi förbi slottet och passerade därvid bäcken på två små träbroar. På tjugu stegs afstånd från hufvudingången låg Emin-e-Sultans stora tält. Därpå redo vi mellan alla de andra tälten, som lågo kringspridda på stränderna helt nära hvarandra, och anlände slutligen, klockan 3,15, till vårt eget tält. Karavanen, som för kamelernas skull gjort en betydlig omväg, hade just nyss anländt och tältets »möblering» var knappast ännu i ordning. Sedan vi hvilat en stund och druckit te, gingo vi på visit till våra närmaste grannar, Etemad-e-Saltanet och d:r Feuvrier. Af den förre erhöllo vi till låns »Hadschi Baba», som under de följande dagarna utgjorde en mycket angenäm och efter situationen lämpad lektyr.

Vårt tält var uppslaget i en backe ofvanför Keredschs högra strand. Från »verandan» sväfvade våra blickar ut öfver hela dalen och lägret. Till venster hade vi hela den egendomliga tältstaden, och till höger vidgade sig dalen något för att lemna plats åt den stora, amfiteatraliskt anlagda byn Schehrestaneck (»liten stad»). Af byn synes icke annat än några dungar af de popplar, som omgifva dess första hus, men bortom dem öppnar sig ett af dessa storartade och sköna bergslandskap, hvarpå Elburs är så rikt. Den ena bergskammen reser sig bortom och högre än den andra, i allt ljusare och mattare färgtoner. I solnedgången upplysas de af de praktfullaste reflexer, och de molnmassor, som särskildt under de sista dagarna sväfvade däröfver, återkastade ett öfverflöd af röda och brandgula strålar, liknande skenet från en väldig eldsvåda.

Framför vår veranda växte buskar och träd, och i deras skugga låg d:r Feuvriers tält på en slagen åker. Vid bäckens strand gömde sig under en dunge af pilar Etemad-e-Saltanets tält.

Detta består egentligen af två stora, omedelbart bredvid hvarandra uppslagna tält utan mellanvägg, hvilka på så sätt

tillsammans bilda en väldig salong, hvars egentliga möblering består af mattor och några divaner med kuddar. På några låga bord sågos ett par mulåsnelaster böcker, hufvudsakligen historiska arbeten af europeiska författare.

Den 11 augusti bjödos vi på frukost till Etemad-e-Saltanet. Närvarande voro för öfrigt blott hans förste sekreterare och d:r Beckmes. Frukosten serverades klockan 12 på äkta persiskt vis. En blomsterrik linneduk breddes ut på golfvet öfver en vaxduk. En silfvertallrik sattes framför hvarje person och åt oss därjämte knifvar och gafflar. Innan vi »gingo till bords», tvättade muhamedanerna händerna uti ett bronsbäcken, i hvilket en tjenare öste vatten ur en mässingskaraff. Midt på duken uppradades en mängd fat och skålar med ris, höns, grönsaker, sallad, sur mjölk i flera former, meloner, gurkor, vindrufvor, smör, ost och bröd, scherbet, vin och vatten m. m. Allt dukades upp på en gång, och sedan kunde man taga för sig af hvilken anrättning man helst ville. Dock borde vi iakttaga att icke röra vid något, förrän muhamedanerna tagit däraf, emedan de icke äta ur ett fat, som vidrörts af en otrogen. Alla rätterna voro välsmakande och värden mycket artig. Efter måltiden tvättade de åter händerna, och sedan vi därpå rökt och språkat en stund, återvände vi hem för att icke störa excellensens middagsslummer.

Ett par dagar senare lät Etemad-e-Saltanet flytta upp sitt tält på den lilla åkern, där d:r Feuvrier hade sitt. Hans ögon hade nämligan angripits af oftalmi, hvilket han tillskref den fuktiga luften i pildungen vid bäcken.

Den 14 augusti firades en ganska egendomlig fest i Schehrestaneck. Hvarje höst, innan schahen bryter upp från lustslottet, låter han nämligen tillreda en soppa, som kallas »asch-i-schah» eller kungssoppan. I dess tillagande skall hela hofvets manliga personal deltaga, och hela lägret skall äta däraf. Soppfesten infaller icke på någon bestämd dag, men firas vanligen omedelbart före uppbrottet från Schehrestaneck. Då emellertid sorgemånaden, »moharrem», denna gång inföll vid resans slut, kom soppfesten att firas tidigare än vanligt.

Asch-i-schah har icke någon religiös eller nationel betydelse, utan är blott ett påhitt af schahen, som på detta sätt

vill roa sitt hof och sin omgifning. Man måste dock skänka sin odelade beundran åt den, som har mod att äta upp en hel tallrik af denna konstiga anrättning, hvari fårkött, höns, grönsaker, socker, scherbet, honing och otaliga andra saker ingå. Liksom schahen beherskar allt och alla, så bör nämligen också schahsoppan innehålla allt ätbart, som kan tänkas.

Klockan $^1/_2$ 11 samlades man i ett stort tält framför slottet, och en halftimme senare fick jag genom d:r Hybennet bud att komma dit. Schahen, som åsett beredelserna för soppans tillagning, hade då redan dragit sig tillbaka för att äta frukost. Han hade haft en näsduk under mössan, för att ej förkyla hufvudet, emedan han på morgonen varit i badet.

»Sopptältet» var ett fyrkantigt rum af kolossala dimensioner och med mattbelagdt golf. Vid ena sidan sutto Emine-Sultan, Etemad-e-Saltanet m. fl., vid den andra schahens broder Essad-ed-Dovleh, en liten mager man med blekt ansikte. I förbigående må nämnas, att dennes tolfårige son ett par dagar senare drunknade i den stora bassängen i Muchir-ed-Dovlehs trädgård, hvilket blef honom en sorglig anledning att skyndsamt bryta upp till Teheran.

Till venster om honom satt förste hofstallmästaren Miraschor och till höger om honom favoriten. Utefter alla fyra sidorna sutto för öfrigt tätt bredvid hvarandra alla hofvets medlemmar och i resan deltagande ämbetsmän. Bakom dem stodo åter andra af lägre värdighet. Eunucker och tjenare sprungo fram och tillbaka mellan de höga herrarna, bärande fat och skålar.

Framför gästerna stod en oräknelig mängd stora, glänsande tennskålar, i hvilka soppan sedan skulle kringbjudas i lägret, samt midt på golfvet en hel här af stora, runda fat, öfverfulla med alla upptänkliga fruktsorter, ärter, böner, meloner, gurkor, tamariner, persikor, vindrufvor m. m., samt slutligen flaskor, innehållande »ab-e-lemon», scherbet o. d. På väldiga brickor reste sig hela berg af schirini (sötsaker) och på andra syntes de plockade offren från utplundrade hönshus. Tolf får hade slaktats i och för soppan.

En af egendomligheterna med asch-i-schah är som nämndt att alla hofvets herrar deltaga i dess tillagande. Till och med

storvesiren sitter och skalar frukter, och hvar och en af de öfriga har sin särskilda köksförrättning. En liten sophög af skal, stjälkar, kärnor och andra fruktdelar låg också framför hvar och en af gästerna. De rensade frukterna, de styckade fåren och hönsen, sötsakerna, scherbeten och alla de öfriga ingredienserna slogos därpå i elfva kittlar, väldiga svarta pjeser, under hvilka eldar flammade. De stodo i en rad utanför tältet, och en muskulös kock rörde om i hvar och en af dem med en lång trästör.

Under det att soppan kokade i kittlarna, inträdde persiska musikanter, trumslagare, fröjtblåsare, gitarrspelare, sångare samt dansare. De sistnämnda utförde ett par mer eller mindre smakfulla prestationer. En af dem var utklädd till flicka och bar en hel massa kjortlar, som stucko fram den ena under den andra. Han snurrade omkring på samma fläck, rörde sig därpå framåt med händerna i sidorna eller knäppte med fingrarna öfver hufvudet, under allt annat än behagliga gester och vridningar på kroppen. Under tiden sjöng den föregifna flickan till musikens monotona ljud.

Därefter uppträdde en man i en gräslig mask med lång näsa och stora mustascher. För öfrigt bar han blott ett par tunna benkläder och höll i handen en kvast. En annan var utklädd till en beslöjad kvinna. Dessa båda föreställde man och hustru, och hon grälade på honom därför att han icke ville arbeta. Därvid fördes en dialog, hvars innehåll var mer än betänkligt, men dock framkallade lifliga bifallsyttringar och skrattsalfvor bland åskådarne.

På kvällen skickades en portion af den egendomliga kungssoppan till oss. Den var tjock som gröt, och på dess yta simmade stora köttslarfvor, ärtskidor, bönor och åtskilligt annat mindre inbjudande. Den var söt och äcklig och saknade naturligtvis någon egentligen bestämd smak. Än påminde den om kött, än om frukt, än om citronsaft eller honung. Vi hade snart fått nog; men perserna anse eller måste anse den såsom den största läckerhet.

Klockan 3 samma dag redo vi ut för att fiska vid Miando-ab. Vi togo vägen genom byn med dess rika trädvegetation och därefter genom den långa smala dalen. I närheten

af byn betade schahens hästar, och äfven här stodo en del tält. Dalen är trång och begränsad af skyhöga, majestätiska bergsmurar. I dess botten rinner den lilla floden, hvars vatten är fullkomligt klart. Trakten var glest bebodd och endast sällan mötte vi ryttare och små karavaner, ehuru en väg leder härifrån till Masenderan.

Efter halfannan timmes ridt voro vi framme vid Miando-ab (»mellan två vatten»). Stället kallas så, emedan den lilla bäcken här förenar sig med en annan af Keredschs källfloder. Här öppnar sig en tvärdal åt söder, och genom dess trånga, synnerligen vackra klipport strömma de båda floderna, sedan de förenat sig till en.

Den större vatten var emellertid nu grumligt, antagligen emedan det regnat någonstädes i bergen, och fisket gick därför om intet. Forellerna sky nämligen det grumliga vattnet. Hybennet försökte dock i den lilla bäcken, och sedan en stor best gått sin väg med halfva refven, tog han upp tre ganska vackra fiskar. På den afslitna refstumpen satt förutom den slukade kroken en annan krok, och det är därför troligt att den stackars forellen fått en efterhängsen kamrat på halsen.

Sedan jag tagit några skisser, återvände vi hem från den angenäma utflykten. I lägret mötte vi öfverallt ferrascher och tjenare som buro omkring fat innehållande kungssoppa.

Konung Oscars beskickning till Schahen af Persien år 1890.

af *Sven Hedin.*

Arbetet utkommer fullständigt i 12 häften till Julen.

Ur Pressens omdömen må anföras:

»Författaren, som genom sina vidsträckta resor i olika delar af Orienten hunnit göra sig synnerligen väl förtrogen med österländsk natur och österländska samhällsförhållanden, har gjort sig känd som en god skildrare af orientaliska förhållanden och en intressant berättare af de äfventyr, som mött honom under hans långa färder. Han eger sålunda de förutsättningar, som erfordras för att kunna lifligt och angenämt skildra de präktiga taflor af österländskt lif och natur, som mötte beskickningen under dess resa till Persien och vistelse i detta land. Att döma af det nu utkomna häftet, synas ock hans nya skildringar komma att blifva både lifliga, färgrika och underhållande.» *Nya Dagligt Allehanda.*

»Han är en uppmärksam och samvetsgrann iakttagare, den bästa man kan anförtro sig åt, ifall man verkligen vill *lära* något af färden, ifall man vill ha kunskap, ej blott stämning. Alla dessa förtjenster återfinnas i den reseskildring af Persien, hvars första häfte nu blifvit tillgängligt i bokhandeln.

När vi i första häftet skiljas från förf., har han ej hunnit fram till sitt mål. Men han har redan vunnit vårt intresse och vi längta efter att snart få fortsätta resan med honom.» *Aftonbladet.*

»Författaren har under flera resor i Orienten varit i tillfälle att studera naturen, menniskorna och samhällsförhållandena där, och som han gjort sig känd som en god skildrare och berättare, kan man vänta af hans hand en både trogen och underhållande framställning af allt det intressanta och underbara, som ambassaden var i tillfälle att skåda under sin minnesrika färd.» *Stockholms Dagblad.*

»Af första häftet att döma har man att motse en serie mycket underhållande skildringar, så mycket mer som de scenerier och förhållanden, hvilka nu möta, bära en ännu mera exotisk prägel. Författaren röjer ett lifligt sinne för det karakteristiska i de vexlande företeelser han möter på sin väg, så inom natur som konst.» *Svenska Dagbladet.*

»Den officiella karakter hans resa genom deltagande i beskickningen hade, har säkerligen satt honom i tillfälle att bättre än kanske någon europeisk resande före honom tränga till botten af de orientaliska förhållandena. I fråga om utstyrsel torde detta arbete, att döma af det föreliggande häftet, komma att stå i jämnhöjd med eller till och med öfverträffa hvad som i den vägen utgått från svenskt tryckeri.» *Vårt Land.*

»Förf. är redan genom sina föregående reseskildringar känd såsom en god iakttagare och trogen skildrare. Dessa egenskaper bekräftas ytterligare i hans nya arbete, där han dessutom röjer ej obetydliga stilistiska framsteg . . . han ser sig omkring med en intelligent, okonstlad ung mans vakna och för allt intresserade blick och sedan återgifver han det iakttagna enkelt och rättfram, men med en behaglig säkerhet och ledighet i stilen, som stundom höjer sig till en viss 'schwung'.» *Svensk Tidskrift.*

»Redan målet med den skildrade resan väcker intresse. Ännu mer intresse tilldrager sig verket genom den inblick det ger i de underbara sagornas land. Med ungdomlig entusiasm och med fullkomlig sakkännedom vet författaren att upprulla de brokiga, glödande taflorna från Orienten. Hans långvariga vistelse i dessa solens trakter sätter honom i stånd att gifva bilderna lif. . . . Verket kommer att köpas mycket, läsas med intresse och bevaras såsom värdefullt.» *Nya Wermlandstidningen.*

»Det är med den kunskapsrike, lefnadsfriske och skarpsynte mannens och forskarens duktiga penna allt detta är skildradt, och det på ett sådant sätt, att resebeskrifningen ej genom docerande ton och öfverväldigande lärdom afskräcker någon, tvärt om torde en hvar, som börjar läsa arbetet, med längtan motse ett kommande häfte. . . . Boken rekommenderas såsom en ytterst intressant läsning och en synnerligen ståtlig prydnad för divansbordet.» *Hernösandsposten.*

»Ett elegant och intressant reseskildringsverk, som utan tvifvel skall komma att få stor och förtjent spridning, ty den är lifligt utförd, under noggrannt aktgifvande på allt och i en stil, som stundom får en fast österländsk kolorit och en poetisk schwung.» *Göteborgsposten.*

Stockholm, tryckt i Central-Tryckeriet, 1891.

Konung Oscars Beskickning till Schahen af Persien år 1890

af

Sven Hedin

Med talrika illustrationer

Stockholm
Samson & Wallin
i distribution

Häft. 10—12 (slut). Pris 3 Kronor.

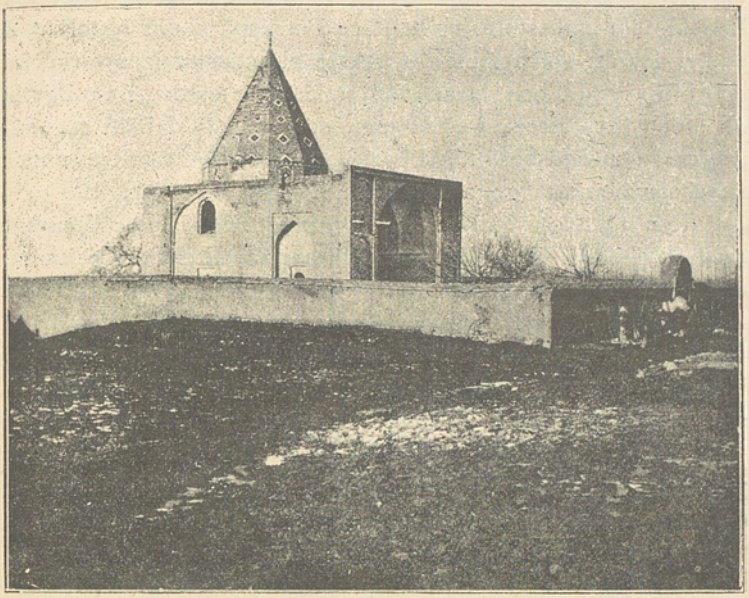

Jeng-Imam.

FYRTIOFJÄRDE KAPITLET.

Ännu några dagar i Schehrestaneck.

De tjugu dagar vi tillbragte i Schehrestaneck, förflöto på ett angenämt och omvexlande sätt. Det hade till en början varit min afsikt att stanna där blott helt kort, men då den tryckande hettan icke ville gifva med sig och årstiden således ännu var olämplig för resan till Mesched, stannade jag kvar hos d:r Hybennet. Tiden blef icke lång. Jag var sysselsatt med skrifning, ritning och studier i persiska, samt öfversatte då och då för storvesiren engelska depescher och

åt Etemed-e-Saltanet stycken ur engelska arbeten, som han behöfde för sitt stora verk öfver Persiens gamla historia. I stället för att sofva middag spelade vi under dagens varmaste tid ofta bräde, och strax före middagen sutto vi vanligtvis en stund hos Etemad-e-Saltanet, som då alltid bjöd på »sakuska» (smörgåsbord), hvilket han lärt sig värdera under schahens hemresa genom Ryssland.

Den 15 augusti firade d:r Hybennet sin 18:de bröllopsdag med en fin och lyckad middag, till hvilken Etemed-e-Saltanet, d:r Feuvrier och d:r Beckmes voro inbjudna. Alla rätterna hade namn, hänsyftande på dagens betydelse, och jag hade förfärdigat en stor matsedel, hvars hufvudfigur föreställde värden, stretande med hela kroppen för att få upp en jättestor forell ur vattnet.

Dagen därpå anlände prins Naib-us-Saltanet till lägret på ett kort besök. Vi gjorde visit hos honom. Han bebodde ett stort tält, som, i likhet med schahens, var omgifvet af ett rödt tygstängsel. Han satt på en divan och var sysselsatt med att köpa småsaker af en persisk handelsman. Öfver axlarna bar han en guldstickad mantel med pelsbräm och var för öfrigt iklädd uniform. Såsom vanligt talade han lifligt och vänligt.

Värmen fortfor, såsom ofvan är nämndt, att under hela vistelsen i Schehrestaneck vara mycket tryckande. Dess maximum var, kl. 1,30 den 14 augusti, 31° C. och dagstemperaturens höjdpunkt, som annars vanligen inföll kl. 2,30, rörde sig de öfriga dagarna mellan 29 och 30°. Nattens minimum var vanligen omkring 10°.

Egendomligt nog var alltså temperaturen här flera grader högre än i Särgendeh, som ligger 800 m. lägre, och detta fastän Schehrestaneck-dalen tyckes särdeles lämplig för upptagandet af de kalla nattvindar, hvilka borde strömma ned i flodens riktning från bergen vid dalens öfre ända, där natt-temperaturen troligen var mycket låg. Förhållandet beror sannolikt därpå, att de vestliga vindar, som för det mesta blåste, hindrade den kalla vinden att strömma ned.

Den 24 augusti inträffade emellertid ett häftigt omslag i väderleken. Tunga moln drogo upp genom dalen, och det

regnade våldsamt under flera timmar efter middagen. Temperaturen öfversteg ej 17,3. De följande och sista dagarna vi tillbragte i Schehrestaneck, bjödo på allt häftigare regn. Sommaren tycktes vara förbi och höstens regntid hafva inträdt.

Klockan $^1/_2$ 11 den 26 augusti tågade ett femtiotal pojkar och ett hundratal män förbi på vägen. I spetsen för de förra gick en mollah och framför de senare en man, som bar en fana, för regnets skull insvept i en svart duk. Vid hans sida gick en annan mollah med ett paraply. Mellan de båda grupperna marscherade en musikkår, bestående af tvenne trumslagare och en tallrikslagare. De slogo takten till en monoton och jämmerlig sorgmarsch, som sjöngs eller rättare skreks fram af pojkarne och männen. I takt med trummorna och tallrikarna smällde de ihop händerna, slogo sig för brröstet och på axlarna och ropade ideligen »Hassan, Hussein!» Emellanåt stannade de allesamman och uppgåfvo ett verkligt indiantjut. Marschtakten var i motsats till sångens karakter temligen liflig, och de gingo till hälften framåtlutade och förde fötterna stötvis framåt.

De begåfvo sig till schahen, hos hvilken de skulle uppträda till sorgedagens firande. Det var nämligen den 10 moharrem, den sista af de förnämsta sorgedagarna, som firas till minne af alidernas nederlag vid Kerbela och Imam Husseins död.

Alltifrån den första moharrem och hela månaden ut samt hela den följande månaden, »säfär», uppföras religiösa sorgespel, »tasieh», på teatrar och i enskilda hus, som kallas »tekkieh». De första tio dagarna äro dock de viktigaste och den tionde allra viktigast.

På denna dag uppföras öfverallt på gatorna i städerna, särskildt i Teheran, Mesched, Kum, Kerbela och Tabris, sorgetåg, hvilka i fanatism och religiös hänförelse öfverträffa allt i den vägen. Hela skaror af perser, som med skärande stämma framskrika de heliga imamernas namn, vandra genom gatorna och sarga sig med skarpslipade knifvar i det blottade hufvudet, så att blodet sprutar fram ur ådrorna och färgar kläderna. Särdeles soldaterna äro hänförda af

religiöst nit och fanatism. Somliga handtera besinningslöst sina knifvar, och schahen skickar också ut särskildt folk att bevaka dem och afvända huggen med något lämpligt verktyg, ty det har visat sig att såren icke sällan hafva dödlig utgång.

Mollorna hafva under moharrem fullt upp att göra. De predika öfverallt, och man ser dem ridande i galopp eller springande som för brinnande lifvet genom gatorna. Annars öfverensstämmer icke sådan brådska med presternas värdighet. De rida i högtidligt skridt eller gå med långsamma, afmätta steg. På hvarje ställe, där de predika, få de emellertid nu några guldmynt och lära under moharrem samla så mycket penningar, att de kunna lefva däraf hela året. Däraf denna ifver att hinna med så många predikningar som möjligt.

Äfven i lägret uppfördes »tasieh» hos schahen hvarje dag från klockan 2 till 5 och hos storvesiren från 5 till 7, samt turvis hos andra förnäma herrar. Tyvärr var det för mig omöjligt att få bevista något af dessa passionsspel.

Denna dag fingo vi också njuta anblicken af ett storartadt naturfenomen. Det hade regnat hela förmiddagen ända till klockan 11, men klockan 12 klarnade det något, och vi hoppades att få en vacker dag. Men strax därpå började det åter att regna och nu våldsammare än förut. Ovädret tilltog alltjämt och urartade till ett af dessa oerhördt häftiga, täta och ymniga störtregn, som den, hvilken någon höst rest i Masenderan, väl känner till. Det var ett typiskt, äkta kaspiskt regn.

I största hast måste vi ofvanför vårt tält, som var uppslaget på en utgräfd plan i en ganska starkt sluttande backe, gräfva ett långt dike med aflopp åt båda sidorna. Strida rännilar strömmade nämligen utför backen och hotade att genomdränka mattorna i tältet. Vid ett-tiden föll under ett par minuters tid en piskande hagelskur, som dock snart åter öfvergick till regn.

Inom kort var den eljest så klara Keredsch förvandlad till en brungul välling, och dess dimensioner tilltogo oupphörligt. De, som hade sina tält uppslagna omedelbart intill dess stränder, blefvo allvarsamt hotade med öfversvämning.

Hela dagen hade regnet kommit med nordvestlig vind, men vid fyratiden kastade vinden om till sydostlig, och det regnade dock fortfarande lika häftigt. Det lider intet tvifvel, att dessa vattendigra moln komma från Kaspiska hafvet och att de ursprungligen tillföras af nordliga vindar. Då den nordliga vinden vinkelrätt träffar Elburs' kedjor och dalar, hvilkas riktning är från öster till vester, så öfvergår vinden flerstädes till ostlig eller vestlig, och härigenom kan man förklara, att så väl den nordvestliga, som den sydostliga vinden tillför lika mycket regn.

Vid tvåtiden hörde vi ett bedöfvande dån, som då ångan släppes ut ur en panna. Vi funno snart orsaken. Högt uppe på branterna af klippan på andra sidan dalen och alldeles midt emot vårt tält, syntes en väldig, brungrå massa, som med buller och brak störtade sig ned genom en tvärbrant klyfta i berget. Det hela var ett virrvarr af sand, jord, stenar, vatten och stora block, som dansade ned från afsats till afsats. Det närmade sig med stor hastighet dalens botten, ehuru afståndet gjorde att farten föreföll långsam.

Detta blef genast väsen och oro i den del af lägret, som närmast hotades. Alla sprungo ut och skreko med full hals för att varsko hvarandra. Ett tjugutal hästar stodo bundna vid den punkt, dit störtfloden styrde sin kosa. I stället för att föra bort dessa och nedtaga tälten, rusade en mängd personer upp och försökte att med stenar hejda strömmen och ändra dess riktning.

Det lyckades naturligtvis icke. Den fortsatte, men stannade slutligen af sig själf vid en väg, som strök fram ett litet stycke ofvanför den plats, där hästarna betade. Därpå blef det lugnt, och alla gingo åter in i tälten för att skydda sig för regnet.

Efter en halftimmes förlopp hördes ett nytt brak, kraftigare än det förra. En ny störtskur af grus och stenblock kom ned genom den nyss utgräfda, djupa och skarpt markerade rännan. Denna flod var utomordentligt våldsam, ity att den på sin väg lösslet väldiga klippstycken, som sedan vältrade sig ned genom den öfriga massan.

Nere vid vägen, där den första störtfloden stannat, fyllde snart den andra alla ojämnheter i marken, svällde öfver sina bräddar, vidgades än mer, höjde sig och utbredde sig öfver en stor yta, samt hvälfde sig sedan ned öfver den plats, där hästarna stodo. Här åstadkom den stor förskräckelse. Ett par af djuren sleto sig, andra stegrade sig och sprungo förskrämda rundt omkring vid sitt tjuderstreck. Några råkade i slagsmål och märkte härunder ej floden, som snart fångade dem. Då den emellertid ännu ej var tillräckligt djup och därtill sluttningen på detta ställe var svagare, lyckades det i tid för hästarna att komma undan, sedan de stupat några gånger och sparkat för att komma upp ur dyn. Därpå nådde störtfloden Keredsch, men utan att åstadkomma vidare skada.

I närmaste klyfta till venster uppstod en annan störtflod, som dock till största delen bestod af vatten med brungul färg. Sandstenslagren bildade här ett antiklinalt veck, hvars öfre del var fullständigt blottad och liknade en långt utspringande horisontal fris, öfverallt omgifven af grus och förvittringsprodukter. Öfver dessa lager, som sköto ut, det ena längre än det andra, störtade sig floden i dånande fall. Då den kommit ned till den punkt, där en konisk gruskägla af minst 300 meters höjd stod i dess väg, tycktes den försvinna. Vid gruskäglans bas trädde det gula vattnet dock åter i dagen och utmynnade i Keredsch, hvars dimensioner alltjämt tilltogo. Hela tiden åskade, blixtrade och hällregnade det oafbrutet.

Då man ser en af dessa djupa klyftor, som likt väldiga refflor genomskära bergssidan från kammen till dalbottnen, där de sluta i en gruskägla, förvånas man öfver att så kraftiga verkningar kunna åstadkommas af de bäckar, som om våren nedströmma från de smältande snömassorna. Sedan man emellertid bevittnat det fenomen, som här beskrifvits, förstår man lättare de storartade och genomgripande omdaningar, som af erosion och denudation årligen utföras i bergstrakter. Ty det blir då tydligt, att det arbete, som utföres af vårflödena, är obetydligt i jämförelse med störtflodernas.

För att nu särskildt tala om Schehrestaneckdalen, så infaller här hvarje höst från slutet af augusti en två månaders

Ljtr. W. Silfversparre.

Schahen, omgifven af sitt hof.

Till höger storvesiren, till vänster favoriten.

ihållande regntid. Sedan snötäcket försvunnit om våren, vidtager denudationen, som sedan pågår under hela sommaren. Då denna är ytterst torr och temperaturskillnaden mellan dagens maximum och nattens minimum högst betydlig (ända till 30°), så underlättas förvittringsarbetet i väsentlig mån. De förvittringsprodukter, som uppkommit, bortföras af vindarna, och större delen af dem samlar sig i de djupa klyftor, som bildats af vårflöden och störtfloder.

Detta omdaningsarbete pågår oafbrutet under hela sommaren. Då de första häftiga höstregnen inträffa och vattenmassorna störta ned genom klyftorna, medtagas och bortföras nämnda förvittringsprodukter, och på detta sätt uppkomma störtfloderna.

Slutligen må omnämnas ännu ett fenomen, som vi denna dag iakttogo. På de väldiga bergshöjderna i dalens öfre del hade nederbörden, tack vare den där rådande kylan, fallit i form af snö, och kammarna voro därför öfverhöljda med ett krithvitt täcke af bländande effekt.

Då vi följande dag bröto upp från Schehrestaneck och styrde kosan till Särgendeh, redo vi också på flera ställen genom mindre snöfält. Hemfärden aflopp utan någon nämnvärd händelse och på den väg vi redan kände. Schahen stannade ännu en dag i lägret, innan han återvände till Sultanetabad.

Härmed slutade årets sommarresor i Elburs. Då jag nu ser tillbaka på dem, kan jag icke annat än med en känsla af tillfredsställelse blandad med saknad tänka därpå. De voro en källa till många nya erfarenheter och genom dem lärde jag grundligare känna denna del af Persien. I främsta rummet står jag härför i tacksamhetsskuld hos schahen, som hade nog intresse för mina förehafvanden att tillåta mig följa med, därefter till d:r Hybennet, som på samma gång var en sällspordt frikostig och uppoffrande värd samt en glad och angenäm reskamrat.

FYRTIOFEMTE KAPITLET.

Om eldsdyrkarne i Persien.

En af världens äldsta religioner är Zoroasters. Den tillhörde ett af jordens mäktigaste folk, blomstrade under en tidrymd af tusen år, fortlefde, ehuru med mindre lifaktighet, i ännu tusen år och krossades af Islam, som skulle utrotat den, om icke dess egen och dess bekännares motståndskraft räddat spillrorna till våra dagar. Nu räknar Zoroasters lära 100,000 bekännare i Indien och Persien.

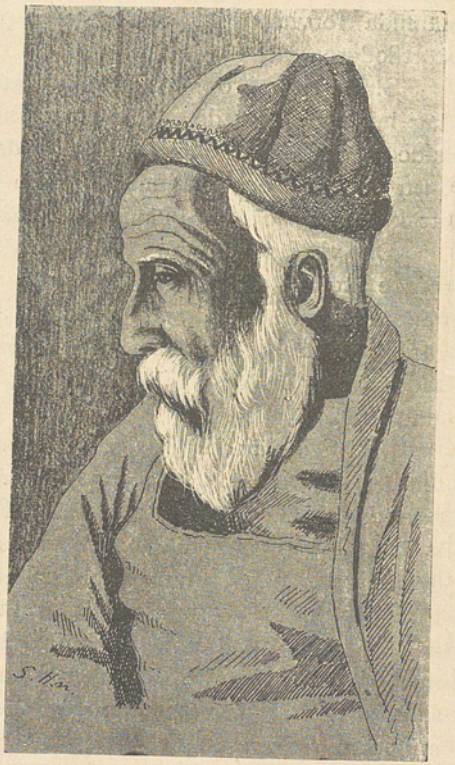

Khosro, eldsdyrkare i Teheran.

Under min resa lärde jag känna några af dessa eldsdyrkare eller parser och hade tillfälle att besöka deras egendomliga begrafningsplats, »Stillhetens torn», utanför Teheran. Detta besök har gifvit anledning till det näst sista kapitlet i min bok. I dess första hälft vill jag lemna en kort öfverblick öfver

parsernas historia, meddela hvad några europeiska resande skrifvit om dem och vidröra hufvuddragen af deras religion; i den senare hälften skall jag skildra mitt eget besök vid Stillhetens torn och parsernas begrafningssätt.

När uppträdde Zarathuschtra (Zoroaster), grundläggaren af den efter honom uppkallade religionen? Detta är en fråga, som troligen aldrig skall kunna tillfredsställande besvaras. Många forskare anse, att han varit samtidig med de första akämenidiska konungarna och lefvat 600 år f. Kr. I Bisutuns kilinskrifter omnämner också Darius en stor och genomgripande religiös omstörtning, som skulle hafva inträffat under hans regering och som han själf på det kraftigaste understödt. Forskningen har ådagalagt, att sex filosofer och religionslärare, som burit Zoroasters namn, uppträdt på olika tider. Den af dem, som anses vara parsernas verklige profet, föddes i Rages i Medien och hans lära blomstrade i Baktriana. Han lefde minst tusen år före Kristus. Parserna i Indien däremot anse, att deras profet var samtidig med konung Guschtasp (1300 f. Kr.), hvars regering därför i deras ögon är särdeles minnesvärd. De olika åsikterna om Zoroasters födelseår afvika alltså betydligt från hvarandra och röra sig inom en tidrymd af 700 år. När den store religionsstiftaren än uppträdde, så var dock hans lära innerligt förknippad med en glänsande historia. Firdusi skildrar i vältaliga ordalag de gamla persernas äldsta konungar, Kaïomurs, som var den förste, Huscheng, som lärde sina undersåtar åkerbruk, bevattning af fälten och tillverkning af järnredskap, Thamuras, som besegrade divs eller barbarerna, den vise och upplyste konung Djemschid och Kejanidernas dynasti med dess många hjältar, Rustam, Sal och Sam m. fl. Efter att hafva beskrifvit Feriduns, Minutschehrs, Kej Kobads, Kej Kaus' och Kej Khosrus bedrifter kommer Firdusi slutligen till den berömde Guschtasp, under hvars regering Zoroasters lära uppstod och undanträngde den gammaliranska magismen. Nu började Zoroasterianismens glansperiod, som räckte till Alexanders eröfring. Därpå gick den tillbaka under 550 år, tills den återupplifvades af Ardeschir Babegan (226—241). Han samlade de heliga böckerna och lät öfversätta dem till pehlevispråket, byggde

eldstempel och vårdade sig i allmänhet mycket om religionen. I ännu 400 år egde den gamla kulten bestånd, men erhöll dråpslaget, då araberna under kalifen Omar år 640 i grund besegrade perserna i slaget vid Nahavend nära Ekbatana. »Död eller Islam!» var de fanatiska skarornas lösen. Tusentals menniskor tvingades på detta sätt dagligen att öfvergifva sina fäders tro. De som vägrade, nedhöggos; eldstemplen jämnades med jorden, och på detta sätt utplånades nästan med ens Zoroasters religion.

Sedan Persien blifvit fullständigt underkufvadt, erkände dock Omar Zoroastrierna för »skriftinnehafvare» och gaf dem samma fri- och rättigheter som judarna och de kristna åtnjöto. Härmed inträdde en period af lugn för den gamla trons bekännare, som nu icke längre tvingades till öfverträdelse. Men den blef alltför kort. Muhamedanerna började å nyo betrakta Zoroasters lära som afgudadyrkan och förbjödo den ofta helt och hållet. I landets otillgängligare delar, i synnerhet i Aserbejdschan, det bergiga Tabaristan, Khorasan och de medopersiska bergstrakterna, bevarade dock eldstemplen ännu genom århundraden den heliga elden osläckt. De persiska ostprovinserna beredde Abbasidkalifatet de största svårigheterna. De voro de sista som underkastats Islam och i dem voro persisk tro och persiska seder renast bibehållna. Med hänförelse hade de rest sig vid Abu Muslims rop för att afskudda sig arabernas förhatade ok. Men Abbasiderna segrade, Abu Muslim föll (755) och Islam påtvingades äfven ostprovinsernas befolkning såsom officiell religion. Här visade de gamla persernas afkomlingar vid flera tillfällen att de urartat. Många läto förmå sig att skända de åldriga eldstemplen och att prisgifva dem åt muhamedaners och affällingars förakt. De som icke läto tvinga sig till att vanhedra fosterlandets heliga mark, flydde till de otillgängliga bergstrakter, där Zoroasters bekännare ännu höllo fast vid de gamla lärorna och med längtan afvaktade befrielsens timme.

Då Abu Muslims död blef bekant, utbröt ett häftigt uppror. Dess ledare var Sumbad, en man från Nischapur, en utpräglad zoroastrier, som ropade på hämnd mot inkräktarne. Upproret utbredde sig hastigt i vestra Khorasan, till Rages

och Medien. Det kom till ett blodigt slag vid Hamadan, där araberna segrade och Sumbad stupade.

I början af den arabiska invasionen afsvuro millioner sin tro och omfattade muhamedanismen, men de flesta af dem, som icke ville böja sig under eröfrarnes ok, antaga deras religion och hålla till godo med de af dem ödelagda fälten i sitt hemland, flydde till Indien. Man eger icke några säkra underrättelser om huru denna utvandring tillgått. Troligen erhöllo de i Hormus fartyg, med hvilka de seglade öfver till Indien i flera olika omgångar. Om en skara vet man dock, att de länge irrade omkring på sitt fartyg vid Indiens kuster och utstodo svåra mödor och en hotande storm, innan de hamnade vid staden Sendschan, där de blefvo vänligt mottagna af hinduerna och erhöllo landområden. Här underhöllo parsis den heliga elden på sina altare, förökade sig och utvandrade till andra trakter af Indien. De slogo sig företrädesvis ned i städerna på landets vestkust. Under de följande århundradena utstodo de dock äfven i Indien många hårda pröfningar och tvingades flera gånger att flytta från stad till stad. De hade intet egentligt hem, förrän Indien blifvit engelsk besittning. Då flyttade de till Bombay, som sedan dess förblifvit deras hufvudtillhåll. Zoroasters anhängare, som fordom fyllde hela främre Asien, uppgå nu, som nämndt, till endast 100,000 menniskor. Denna ringa återstod håller ännu fast vid Zend-Avestas föreskrifter. De genomgripande politiska och sociala omstörtningar, som hemsökt detta folk, ha icke förmått minska dess trosnit, och de främmande religioner, midt ibland hvilkas bekännare det lefvat under tolf sekler, hafva icke mäktat rubba deras gamla öfvertygelse. I denna belysning framträder Zoroasters lära i all sin egendomliga styrka. Ett annat lika hedrande drag hos parsis, är deras utpräglade nationalkänsla. Liksom judarna förföljda och jagade från sina urhem, hålla de orubbligt tillsammans i främmande land, hjälpande hvarandra i alla svårigheter. Och liksom judarna i många länder, hafva äfven parsis i Indien förmått att skapa sig en ställning, ja i Bombay beherska de till och med handeln och äro i besittning af omätliga rikedomar. De äro ansedda och aktade af alla, som komma i beröring

med dem, och utmärka sig för pålitlighet, ärlighet och sedlighet.

Vi återvända till Persien. 400 år efter den arabiska eröfringen funnos Zoroasters anhängare blott i provinserna Fars och Kerman. Af den förstnämnda hafva de sitt namn, »parsis». Omkring år 1000 var sannolikt deras antal ganska stort, ty ännu för 150 år sedan funnos endast i Persien omkring 100,000 parsis. Huru hastigt denna siffra sedan dess sjunkit, finner man däraf, att deras antal nu belöper sig till endast 8,500.

I det följande vill jag inflicka några yttranden af tidigare europeiska resande om parsis eller gebrerna i Persien. Läsaren skall häraf finna, att sextonhundratalets berömda resande, Pietro della Valle, Olearius, Tavernier och Chardin, egnat dem mycken uppmärksamhet, troligen på grund af deras märkliga religion och egendomliga lefnadssätt. Men de olika skildringarna öfverflöda också af vidunderligheter och misstag, som gifvit upphof till den oriktiga uppfattning man ända in i senaste tid flerstädes i Europa haft om gebrernas religion. Jag anför dem därför mera för kuriositetens skull och skall i det följande få tillfälle att beriktiga dem. Misstagen gälla i synnerhet folkets begrafningssätt.

Pietro della Valle skrifver i början af sextonhundratalet, att gebrerna bebo ett helt kvarter utanför Isfahan. Det kallas Gauristan, som enligt perserna betyder »de otrognas plats». Husen i Gauristan kunna icke jämföras med dem i Djulfa (armeniernas förstad), emedan gebrerna äro fattiga och eländiga, eller åtminstone bära alla yttre kännetecken på armod. De drifva ingen handel, utan äro endast bönder och landtbor, som med mycken möda och besvärlighet förvärfva sitt lifsuppehälle. De äro alla klädda på samma sätt, i kläder af ljusgrå färg. På hufvudet bära de en rund, hvit mössa. De hysa afsky för grodor, sköldpaddor, kräftor och andra djur, som enligt deras uppfattning grumla och besmitta vattnet. Därför döda de så många de komma öfver. De bränna icke sina döda, ej häller begrafva de dem; men man berättade, att de bibehålla dem ofvan jord på ett ställe, som för detta ändamål blifvit omhägnadt med murar. De ställa liken på fötterna, hålla deras ögon öppna, som om de ännu lefde, stödja

dem i detta tillstånd mot ett slags gafflar och lemna dem sedan att förstöras af sig själfva och falla i stycken eller uppätas af korparna.

Olearius kallar deras förstad Kebrabath och dem själfva Kebber. Han tviflar på att de till ursprunget äro perser, emedan de med dem icke hafva något annat gemensamt än språket. Till det yttre skilja de sig från perserna genom sitt stora skägg och sin dräkt. Angående deras religion och begrafningssätt lemnar den lärde bibliotekarien följande komiska upplysningar: »Jag har bemödat mig att få reda på hvilken religion de omfatta, men har icke kunnat inhemta annat än att de äro hedningar. Det fins författare, som säga, att de hafva vördnad för elden, såsom de gamla perserna, men så är ingalunda förhållandet. Icke desto mindre tro de på själens odödlighet och på något, som påminner om hvad de gamla hedningarna hafva skrifvit om helvetet och paradiset. Då någon af dem dör, släppa de nämligen ut en tupp från den aflidnes hus och jaga den utåt landsbygden, och om en räf får fatt i den, tvifla de icke på att den dödes själ blir räddad. Men om detta första bevis slår fel, tillgripa de ett annat, som enligt deras mening är mera tillförlitligt och öfvertygande. De utstyra nämligen den aflidne i hans vackraste kläder, hänga flera guldkedjor om hans hals, sätta ringar på hans fingrar och det dyrbaraste han eger i handen samt föra honom i detta tillstånd till begrafningsplatsen, där de ställa honom upprätt emot muren och stödja honom i denna ställning med en gaffel, som griper honom under hakan. Inträffar det nu, att korpar eller andra fåglar hacka ut hans högra öga, betraktar man honom såsom salig och tviflar ingalunda på hans själs frälsning, utan begrafver kroppen under stora ceremonier samt sänker den i grafven sakta och med god ordning. Men om fåglarna olyckligtvis rifva ut hans venstra öga, är det ett ofelbart tecken på fördömelse, man hyser fasa för honom såsom för en förtappad och störtar honom på hufvudet ned i grafven.»

Ett par årtionden senare (1654) skrifver Tavernier om gebrerna i Persien, att deras antal i Kerman uppgick till 10,000 och att de äfven funnos i Isfahan. På fyra dagsresors

afstånd från staden Kerman hade de sitt förnämsta tempel, där deras öfverstepprest hade sitt residens och dit hvarje geber en gång i sitt lif måste vallfärda. Följande upplysning af Tavernier är ganska beaktansvärd. Han talar om en bro, som Schah Abbas II lät bygga öfver Sajende Rud i Isfahan, och säger, att det skedde därför, att floden på det ifrågavarande stället hade särdeles vackra stränder, »men att det äfven till en del var för gebrernas skull, som hade sitt kvarter på andra sidan floden, på det att de nämligen icke vidare skulle behöfva passera genom den stora alléen Tjarbag, utan kunna, då de begåfvo sig från Isfahan, taga en genväg och hinna hem på kortare tid. Detta gebrernas kvarter är icke annat än en stor by, hvars första hus äro föga aflägsna från floden.» Den korta upplysningen visar, dels att gebrerna under Schah Abbas II voro så många i Isfahan, att de hade sin egen stadsdel och utgjorde en betydande del af befolkningen, som på den tiden var mycket talrik, dels att de då icke voro utsatta för förföljelse, utan fast mer af Schah Abbas II behandlades väl, eftersom han för deras skull lät uppföra en ny bro.

Om deras begrafningar berättar Tavernier: »De begrafva ingalunda sina döda, ej heller bränna de dem. De bära dem utanför staden till en stor plats, omsluten af murar, där det fins en mängd pelare, sju eller åtta fot höga; de binda den döde med ansiktet vändt mot öster i upprätt ställning vid en af dessa pelare. De, som hafva ledsagat liket, göra sina böner på afstånd, ända tills korparna komma; ty rundt omkring denna plats finnas alltid sådana i stor mängd.» Därpå berättar han den gamla fabeln om betydelsen af det högra eller venstra ögats uthackande. I förra fallet gifva de stora allmosor och ställa till en stor fest; i det senare återvända de sorgsna till sina hem, utan att samtala.

Angående deras förhållande till elden heter det, att de icke bevisa densamma den heder man skulle kunna vänta på grund af benämningen eldsdyrkare. De dyrka den icke, och de säga sig icke erkänna mer än en enda gud, skaparen af himmel och jord, och blott honom tillbedja de. Elden bevara och vörda de af tacksamhet för det stora under, genom hvilket deras profet befriades från lågorna. Vidare omnämner

han deras förhållande till djuren; oxen, kon och hunden äro heliga, men för ormar, ödlor, paddor, grodor, kräftor, råttor, möss och myror hafva de en inrotad fasa, emedan de tro, att dessa djur icke äro skapade af gud, utan af djäfvulen, och att de äro bödlar, hvaraf denne betjenar sig för att plåga de fördömdas själar. Då en geber ligger på sitt yttersta, låter han därför fattiga personer samla och döda så många dylika djur som möjligt; detta offer räknas till antalet af de goda gärningar, som komma den aflidnes själ till godo. Tavernier berättar, att gebrerna särskildt afsky kattorna, emedan de anse att dessa djur likna djäfvulen. De fördraga hellre råttor och möss i sina hus än kattor.

Ur Chardins grundliga beskrifning öfver gebrerna vill jag meddela följande, som belyser deras ställning på hans tid. Han säger, att de äro kringspridda på flera ställen i Persien och Indien. I Persien finnas de i Karamaniens öken, vid Persiska viken och särskildt i Jesd och Kerman. Härifrån hafva de utvandrat till städerna i Partien, framför allt till Isfahan. Han beräknar hela deras antal till 80,000 och säger, att de för länge sedan skulle varit alldeles utrotade, om icke deras elände och enkla seder gjort att ingen brytt sig om dem. I Persien sysselsätta de sig med landtbruk och förarbetandet af ull. Man ser dem aldrig sysslolösa. De anse jordens skötsel för en gudi behaglig gärning. Chardin gör den riktiga anmärkningen, att Persiens forna makt, folktäthet och odling berott därpå, att de gamla perserna betraktade åkerbruket såsom en handling af religiös betydelse, medan landets nuvarande sterila, nakna och fattiga utseende härrör däraf, att muhamedanerna, hvilka öfverallt utmärka sig för lättja och vällust, betrakta arbete såsom något förnedrande. Äfven Chardin är öfvertygad om deras tro på betydelsen af korparnas måltid. Om elden säger han: »Man hyser i allmänhet den meningen, att de tillbedja och dyrka elden såsom sin gud, och de allbekanta eviga eldarna vid Baku hafva understödt denna uppfattning i Europa. Men i deras religion är elden blott en symbol af gud, och enligt Zend-Avesta erkänna parsis sex olika slags eldar, som alla äro Ormus' söner och af honom få sitt ljus. För deras behandling af elden i det dagliga lifvet gäller, att de icke få

förorena den med något, ej blåsa på den, den bör ej röka eller osa och skall ständigt underhållas. De göra sin bön i närheten af eld. Deras förnämsta tempel ligger på ett berg, 18 franska mil från Jesd. Det är deras stora atesch-gah eller härd för den eviga elden. Där är också deras orakel. Öfverstepresten bor ständigt där och lemnar aldrig platsen. Han har en mängd andra prester af lägre värdighet samt studerande under sig. Deras uppgift är, liksom i Rom vestalernas, att underhålla den heliga elden och hindra den från att slockna. De påstå, att den här brinner i berget sedan 4,000 år tillbaka och genom ett underverk blifvit antänd af deras profet Zoroaster. Enligt traditionen skall ock deras religion en gång blifva den allherskande och väldet öfver Persien åter tillfalla dem.

Le Brun (1707) gifver en beskrifning, som i det närmaste öfverensstämmer med verkliga förhållandet. Han säger, att då en geber ligger på sitt yttersta, tillkallas en prest, som läser vissa för tillfället lämpliga böner; så snart den döende uppgifvit andan, transporterar man liket till ett härför utsedt ställe, kalladt Lescona. Här lemnar man det under en tid af fyra eller fem timmar, under det att man sammankallar släktingarna, hvarpå man ikläder det en hvit skjorta; man inlindar det sedan i en svepning och lägger det på en järnbår, för att bära det till ett visst berg, där det finnes ett särskildt rum, deladt i flera afdelningar. I en af dessa lägges liket, under det att man läser i en bok. Sedan stänger man rummet och låter kroppen ligga där ett år; efter dess förlopp hopsamlas benen och läggas i jorden.

Otter, som den 12 april 1739 lemnade Isfahan och begaf sig till Bagdad, berättar, att han den 27 i samma månad kom till Kienguevar, en köping, där man ser lemningarna af ett eldstempel. »Man sade mig, att där ännu funnos några gebrer eller eldsdyrkare, men att de hemlighöllo sin trosbekännelse och offentligen gällde för muhamedaner ... I alla delar af Persien som jag besökt, har jag endast i byn Guebrabad vid Isfahan funnit gebrer, erkända såsom eldsdyrkare.»

I motsats till Otter meddelar Ker Porter, att den frisinnade Schah Abbas lät dem vara i fred, hvilket också är i hög grad

sannolikt. Äfven Mahmud Afganen var dem bevågen, gaf dem en marknadsplats och utvidgade deras förstad Gebrabad. Nu är denna förstad förfallen och bebos blott af vilsekomna hundar och tiggare. Fars, där Mithrareligionen fordom blomstrade och där Zoroasters heliga böcker sägas hafva blifvit inneslutna i en klippa, eger numera icke en enda tillflyktsort för detta folk. Ännu i 10:de århundradet fanns dock, enligt Ibn Haukal, en rest af eldsdyrkare i Kaserun, där de hade flera tempel.

Efter denna korta historiska öfversikt må det vara på sin plats att nämna något om de viktigaste eldstempel, som ännu i dag finnas kvar i Persien. Ehuru numera beläget på rysk mark är kanske eldsdyrkartemplet i Surakhani vid Baku det märkligaste af dem alla. De »eviga eldarna», som här näras af ur marken framträngande gaser, hafva sedan urminnes tider varit föremål för parsis' synnerliga vördnad. De betraktade dem såsom den heliga urkällan till Irans öfriga eldar och vallfärdade dit i stort antal ända från Indien. Att dessa eldar framför andra varit föremål för deras hyllning är icke underligt. De brunno ju sedan årtusenden och fordrade ingen vård, under det att de öfriga heliga eldarna måste underhållas och skötas för att icke slockna.

Det är icke mer än omkring 15 år sedan de sista parsis lemnade Surakhani och begåfvo sig till sina trosförvandter i Indien; men troligen har äfven under de senaste åren en och annan vallfärdat dit. Då den ryska kejsarfamiljen för ett par år sedan besökte Baku, hade man införskrifvit ett par eldsdyrkare från Persien för att visa huru de utförde sin gudstjenst i templet vid Surakhani. Parsipresten Modi, som deltog i orientalistkongressen i Stockholm och Kristiania, uttalade sin lifliga önskan att på hemvägen besöka den heliga vallfartsorten.

Själfva templet, som ligger ett par hundra steg utanför byn, är en liten stenbyggnad med fyra portar och kupolformigt tak. Under hvalfvet brann fordom i det inre en »evig eld», som fick sin näring af gaser, hvilka framträngde ur jordens inre. Templet omslutes på alla fyra sidor af en låg, sammanhängande byggnad, bildande en tempelgård, med själfva kapellet i midten. I denna yttre byggnad finnas de rum, där

eldsdyrkarne bodde. Rummen äro invändigt rappade och försedda med väggfasta stenbänkar. Längst in i hvarje rum finnes en liten afskild kammare med en altarformig upphöjning på golfvet. Hit leddes äfven gas, som antänd upplyste det eljest mörka rummet, och vid vissa timmar på dygnet förrättade de trogna sina böner inför dessa eldar. Strax utanför Surakhani brinna ännu på steppen de eviga eldarna. Gaser tränga här i så riklig mängd fram ur jordens inre, att om man med en käpp sticker ett hål i marken och håller en brinnande tändsticka däröfver, fattar gasen eld och brinner, ända tills hålet igentäppes eller lågan släckes af vinden. Omkring de eviga eldarna, hvilkas antal torde uppgå till 30 eller 40, hafva tatarerna uppfört stenmurar, på hvilka de bränna kalk. Stora flämtande lågor kasta nattetid öfver steppen ett underligt sken, som är synligt ända till Baku.

På tillvaron af de eviga eldarna tviflade Chardin. Han skrifver: »Perserna säga, att denna provins har kallats Aserbejdschan, d. v. s. eldsplatsen eller eldslandet, emedan det förnämsta eldstemplet där var uppbyggdt; att man där bevarade en eld, som gebrerna trodde vara gud, och att denna religions öfverstepprest residerade därstädes. Gebrerna, hvilka utgöra återstoden af eldsdyrkarne, visa detta ställe på två dagsresors afstånd från Chamaky (eg. Schemacha, en by 10 sv. mil vester om Baku). De fasthålla som en ovedersäglig sanning att den heliga elden finnes där ännu, att den liknar den eruptiva och underjordiska elden, och att de, hvilka begifva sig dit för att tillbedja, se den i form af låga. De tillfoga ännu en uppgift, hvilken väl får betraktas som ett lyckadt skämt, nämligen att om man gör ett hål i marken och sätter en gryta däröfver, elden kommer vattnet och allt som finnes i grytan att koka.»

Huru eldsdyrkarne lefde i Surakhani, lära oss Hanway och Gmelin. Den förre skrifver för 150 år sedan: »Där finnas flera gamla tempel af sten, hvilka alla anses hafva blifvit invigda åt elden. De flesta af dem bilda bågiga hvalf, icke öfver 10 eller 15 fot höga. Ibland andra finnes där ett litet tempel, i hvilket indierna utöfva sin gudstjenst. Nära det tre fot höga altaret är ett stort ihåligt rör, från hvars ända en blå

låga uppstiger, till färg och klarhet icke olik en lamplåga, som näres med sprit, men synbarligen renare. Indierna försäkra, att denna låga brunnit allt sedan syndafloden, och de tro, att den skall brinna till världens undergång, samt att om den släcktes eller dämpades på detta ställe, den skulle stiga upp på något annat. Här lefva i allmänhet fyrtio eller femtio af dessa fattiga tillbedjare, som komma på vallfärd från sitt eget land; de lifnära sig med vild selleri och ett slags jerusalemsärtskockor (Helianthus tuberosus), båda mycket närande, samt dessutom med andra örter och rötter, hvilka växa ett stycke norr om templet. Deras uppgift är att försona icke blott sina egna utan äfven andras synder; ju flera de äro, för hvilka de åtagit sig att bedja, desto längre kvarstanna de på platsen. De färga sin panna med saffran och hafva stor vördnad för en röd ko. De bära mycket få kläder, och de som utmärka sig för den största fromheten, hålla sin ena arm på hufvudet eller på någon annan del af kroppen, i en bestämd, oföränderlig ställning.»

Gmelin reste i Ryssland och Nordpersien åren 1770—72, och hans beskrifning af eldsdyrkarne öfverensstämmer med Hanways: »Vid denna ort (d. ä. de eviga eldarnas) bereda invånarne i byn Srogann (Surakhani) sin mat. Byn ligger på ungefär en half versts afstånd mot vester från den outsläckliga eldens plats, som heter Ales Gawa (d. ä. Atesch Gah eller »eldställe»). Det tillhåll, som några indiska pilgrimer valt vid denna ort, gör densamma ännu märkligare. De kallas af folket i trakten 'dervischi'. Ifrån Indien, deras fädernesland, anställa dessa andäktiga menniskor vallfärder till den eviga elden i Baku och egna där det eviga väsendet sin vördnad på ett så rörande sätt, att man vid betraktandet däraf får helt andra begrepp om dem, än man annars brukar göra sig om hedningar. Inför elden iakttaga de en djup tystnad, som endast afbrytes af andäktiga suckar. De sitta antingen stilla bredvid elden, eller ock slå de båda händerna tillsammans öfver hufvudet. En af dem, som dog för ett år sedan, hade oföränderligt bibehållit denna ställning i tjugu års tid och erhållit mat och dryck till nödtorft af andra. Somliga hålla blott den ena armen i höjden, och en af dem, som i sju

års tid på detta mödosamma sätt marterat sig, har till belöning blifvit stel i leden. Uti sin andakt låta de icke störa sig af något. Hvaruti andakten egentligen består, kan jag icke säga, men deras kroppsställning, åtbörder och allvarliga ansiktsuttryck förråda den högsta grad af en åt allmakten egnad vördnad. För närvarande äro dessa pilgrimer blott tre till antalet. De underhållas af en annan indier i Schemacha, för hvilken och i hvars namn de också bedja; ty det förhåller sig så, att pilgrimerna vallfärda icke blott för egen räkning, utan äfven för andras skull. De raka hufvudet och gå helt och hållet nakna; blott om medjan hafva de en linnebindel. De lifnära sig med råa rötter och frukter. Om man föreställer sig ett skelett, öfver hvilket en svartaktig hud är spänd, så får man ett begrepp om gestalten af en vid Baku bedjande indier; så hårdt martera de sin kropp och så illa sköta de den.»

Äfven i Persien möter den resande ännu i dag många minnesmärken från gebrernas storhetstid. Därom påminna dels namnen på byar och orter, dels äfven kvarstående eldsaltaren eller eldstempel (ateschgahs). Ett exempel härpå är namnet Aserbejdschan, som betecknar Persiens nordvestligaste provins. Detta är nämligen sammansatt af de båda orden aser (eld) och badschan (vaktare). Aserbadschan var namnet på ett gammalt eldsdyrkaretempel, beläget i nämnda provins, hvilken af de gamla kallades Aviopatia. Aserbadschan var också en af de delar af Persien, där Zoroasters anhängare längst bibehöllo sina gamla seder och bruk. Det var äfven här som hans lära först vann terräng.

Sari är en af Persiens äldsta städer, belägen vid Kaspiska hafvets kust. Enligt Hanway funnos här fyra eldstempel, uppförda af de gamla gebrerna. De voro till formen runda, hade en diameter af 30 fot och en höjd af nära 120 fot. Han förvånar sig öfver att perserna icke nedbrutit dessa »afgudatempel», men tillägger att de äro byggda af det mest varaktiga material.

Vid byn Schindara norr om Urumiasjön såg Ker Porter en mycket stor kulle af lera. På alla sidor var den djupt urgräfd af invånarne, som använde leran vid uppförandet af

sina hus. På något afstånd liknade kullen en raserad amfiteater. Ker Porter anser, att den i forna tider varit en af de höga punkter, från hvilka eldsdyrkarne tillbådo solen, ty stället kallas ännu Gaur-teppe eller geberkullen.

Temligen nära de darrande tornen vid Isfahan finnes äfven en dylik kulle, som bär namnet Atesch Gah eller eldsplatsen. På dess krön igenfinnas ruinerna efter några gamla byggnader, hvilka enligt perserna uppförts af gebrer.

Framför de akämenidiska konungagrafvarna vid Persepolis finnas tvenne väl bibehållna eldsaltaren af kubisk form. Vid Mader-i-Sulejman, en palatsruin i Pasargadæ, förekomma äfven eldsaltaren, och nära Firusabad såg Flandin ett atesch gah. På sluttningarna af Elvend vid Hamadan ligger ett eldställe, dit gebrer ännu vallfärda. Vid ruinerna i Persepolis träffade Flandin två gebergubbar med hvita hufvudbonader och hvitt skägg. De sade sig vara köpmän från Jesd, dit de skulle återvända. De ville emellertid icke försumma tillfället att besöka palatsen i Persepolis, som uppförts af Djemschid, en af deras första konungar. De gjorde upp en eld och höllo bön, innan de åter lemnade platsen.

Ännu en mängd dylika atesch gahs finnas på olika ställen i Persien, men det skulle föra för långt att här uppräkna flera. Jag vill därför öfvergå till att nämna något om gebrernas nuvarande antal och ställning i Persien.

Jesd, beläget i själfva hjärtat af landet, är en af Persiens äldsta städer, och namnet (af det gammaliranska ordet jesdan = gud) tyder på dess åldriga ursprung. Ännu i dag är Jesd gebrernas förnämsta stamhåll i Persien, och deras antal uppgick år 1879 (oktober) till 6,483. År 1854 utgjorde de 6,658 personer. De bo icke allenast i själfva staden utan äfven i 22 byar i dess omgifningar. De flesta lifnära sig med åkerbruk; blott några få äro köpmän. Gebrerna i Jesd med omgifning ega ännu 22 eldstempel (på persiska atesch gah eller atesch chaneh, på gebersspråket ateschkedeh), men några heliga böcker finnas icke här. De som ej gått förlorade, äro i Indien och Europa. Dock hafva gebrerna i behåll några afskrifter af Vendidad och ett par andra skrifter. För 600 år sedan tyckas gebrerna icke hafva utgjort något framträdande element bland

Jesds befolkning, åtminstone omnämner Marco Polo, som då passerade genom staden, icke med ett ord detta egendomliga folk. I kapitlet »om den stora staden Jesdi» yttrar han blott: »Äfven Jesdi ligger i det egentliga Persien; det är en god och ädel stad och har en stor handelsomsättning. Man väfvér där i mängd ett slags silkesväfnad, känd under namnet »jesdi», hvilken köpmän afsätta i många skilda trakter. Befolkningen dyrkar Muhamed.» Yule tillfogar följande anmärkning: »Jesd, som nu är sätet för fanatisk muhamedanism, var i förmuhamedansk tid en stor helgedom för gebrernas tillbedjan. Det är likväl en af de få platser, där den gamla religionen ännu för ett tynande lif. År 1859 räknade man sammanlagdt 850 geberfamiljer i Jesd och femton kringliggande byar, men antalet minskas hastigt.» Siffran 850 är tydligen för låg, och det är tvifvelaktigt om den går ned; åtminstone sker det icke hastigt.

År 1879 funnos i Kerman i sydöstra Persien 1,756 gebrer, de närbelägna byarnas befolkning medräknad. En timmes väg från staden synas ruinerna af det gamla Kerman, der ett helt samhälle af Zoroasters bekännare bildat sig före den muhamedanska tiden. Det är blott 40 år sedan de öfvergåfvo denna plats och flyttade till den nya staden. Genom den afganska invasionen i förra hälften af sjuttonhundratalet, hvilken hade hela Persiens eröfring till följd, ledo gebrerna i Kerman otroligt. Under den grymme Nadir Schahs regering voro de utsatta för samma förföljelser som under de föregående tyrannerna. Då Aga Muhamed Khan intog Kerman, dödades eller stympades en ofantlig mängd gebrer. Åtskilliga eldstempel visa dock ännu, att geberbefolkningen för icke så länge sedan här varit ganska betydlig. Endast ett par af dem äro ännu i bruk.

Äfven i Kaschan, Bahramabad, Schiras och Buschehr finnas mindre gebersamhällen. Om geberkolonien i Teheran får jag längre fram tillfälle att nämna några ord.

Eldsdyrkarne i Persien äro en kraftfull och välbyggd ras. Huden är gulaktig, håret svart eller mörkbrunt och ögonen mörka. De hafva icke försämrats genom beröringen med de fördärfvade och förvekligade perserna. Trots

förföljelser och grymheter, för hvilka de ständigt varit utsatta, hafva de hållit fast vid sina fäders tro. De utmärka sig för en hög moralisk ståndpunkt, en egenskap som äfven uppmärksammats af schahen; det är nämligen gebrer, som sköta trädgårdarna kring hans harem. De hånas och förolämpas af perserna, som föraktfullt kalla dem »gebrer». Den egentliga betydelsen eller härledningen af detta ord, som rättare heter gebr, är icke fullt känd. I allmänhet antager man, att det härstammar från det arabiska »kafir», otrogen, och sålunda är besläktadt med det turkiska »giaur», ett ord, hvarmed äfven de kristna betecknas.

Persernas kitslighet uppträder på flera sätt. De tillåta icke gebrerna att gå klädda på samma vis som de. De få icke rida på hästar och till och med rika köpmän uppträda därför antingen gående eller ridande på åsnor. I det senare fallet måste de stiga af och helsa, då de möta muhamedaner. Så snart de visa sig ute i snygga, nya kläder, kasta perserna smuts på dem. De tillåta dem icke heller att bära strumpor. Deras eldstempel och begrafningsplatser skymfas ofta, och en mängd andra orättvisor tillfogas dem. Schahen har visserligen sökt göra ett slut härpå, men den muhamedanska befolkningen bibehåller dock sin motvilja för »hedningarna». Mest framträder dock deras olyckliga ställning i rättsliga angelägenheter. Har t. ex. en muhamedan mördat en geber, så göres ingen vidare affär däraf. Det betraktas snarare som en förtjenst att döda en otrogen, som sätter sig upp emot Muhameds religion. Är den mördade muhamedan, utkräfves däremot en fruktansvärd hämnd.

År 1854 stiftades af parsis i Bombay »The Persian Zoroastrian Amelioration Fund». Denna stiftelse verkade, såsom namnet angifver, till förmån för de olyckliga gebrerna i Persien. Dess förnämsta mål var afskaffandet af »jasia» eller den personskatt, som sedan århundraden betungat dem. Första gången framställdes en bön om upphäfvandet af jasia af en parser vid namn Marrakji Antaria, som under Sir Henry Rawlinsons beskydd hade företräde hos schahen. Antarias mission lyckades så till vida att skatten blef något nedsatt. För andra gången framställdes samma bön af en parsikomité

under schahens besök i England år 1873. Schahen lofvade bifall till framställningen, men först år 1882 afskaffades jasia fullständigt till parsis stora glädje. Länge lefve Nasr-ed-Din Schah! skallade jubelropet från tusentals zoroastriska läppar i Persien och Indien. Under 23 år hade »The Persian Z. A. Fund» utbetalat 110,000 rupies till lindring af de persiska gebrernas börda.

Den lärde parsern Karaka i Bombay, hvars arbete »History of the Parsis» jag här vid ett par tillfällen följt, skrifver om Nasr-ed-Din Schah: »Den nuvarande schahen är den förste af de persiska monarkerna sedan tretton århundraden tillbaka, som visat mildhet och rättvisa mot afkomlingarna af de gamla perserna genom att göra dem likställda med sina öfriga undersåtar. Nasr-ed-Din Schahs namn skall länge blifva ihågkommet med tacksamhet af parsis, som ständigt skola bedja för att han måtte lefva länge och regera lyckligt.»

Den ofvannämnda stiftelsen lemnade också årliga understöd för inrättandet af skolor i Jesd och Kerman. Den tog genom sin agent i Persien äfven vård om fattiga, föräldralösa flickor, som eljest skulle prisgifvits åt muhamedanernas godtycke.

Gebrernas språk skiljer sig något från persiskan, men de gamla orden försvinna alltmer och ersättas af persiska, och det torde icke dröja länge förrän gebersspråket alldeles uppgått i nypersiskan. Alla gebrer, med undantag af jordbrukarne, förstå att tala, läsa och skrifva nypersiska. Däremot är det mycket sällsynt att de kunna läsa Zendskriften. Kvinnorna kunna i regeln hvarken läsa eller skrifva. I skolorna undervisas blott i läsning, skrifning och räkning. Några hafva studerat astrologi. I geografi äro de föga bevandrade, och deras historiska vetande inskränker sig till Firdusis Schahnameh.

Före Zoroasters tid herskade i Medien och Persien magismen, som gjorde elementen, särskildt elden, vattnet och himlakropparna, till gudar. Trolleri och hexkonst spelade därvid en viktig roll. Zoroaster uppbyggde sin nya lära på grundvalen af den gamla naturreligionen och lät dyrkandet

af elementen kvarstå. I den gammaliranska naturreligionen, så väl som i den zoroastriska, framträder striden mellan ljus och mörker, godt och ondt såsom ett förherskande moment. I lifvets och naturens alla förhållanden, i så väl andlig som lekamlig bemärkelse, uppträda dessa båda stridande principer. Ljuset är källan till allt välstånd, under det att mörkret verkar förlamande och förstörande. Natten medför mörker, sömn och sysslolöshet, men dagen ljus, lif och arbetslust. Genom åkerbruk och bevattning skapar man bördiga trakter på öknens bekostnad. Det är den goda principen som öfvervinner den onda. Öfverallt återfinnes denna motsats mellan de båda principerna, som evigt kämpa om herraväldet. Elden sprider ljus och värme och samlar familjen omkring sig; med dess tillhjälp tillredes födan och med den skrämmas de vilda djuren, Ahrimans eller det ondas sändebud, på flykten. Då elden slocknat, inträda köld och mörker, och ljusets fiender få öfverhand. Äfven solen, urkällan till allt ljus och värme, månen och stjärnorna voro föremål för de gamla iranernas tillbedjan.

Elden, som skingrar mörkret då solen ej är synlig, var det himmelska ljusets afbild. Då elden i huset ofta var utsatt för förorening, och kanske för fullständigt slocknande, t. ex. genom vattnets utrinnande öfver kokkärlets kanter, uppförde iranerna öfverallt eldstempel, atesch gahs, där eviga och heliga eldar underhöllos af prester. I ett metallfat närdes de med välluktande trä i ett för öfrigt mörkt rum. Man fick ej förorena elden med menniskans andedräkt, utan friskade upp den medelst en blåsbälg. Alla de eviga eldarna sades härstamma från en gemensam ureld, som antändts af blixten. De gamla konungarna medförde eldsaltaren på sina fälttåg. Så skrifver t. ex. Xenofon i Cyropädiens VIII bok, tredje kapitlet: »Då Cyrus drog ut ur sitt palats, fördes framför honom hästar till offer åt solen; vidare en hvit, bekransad vagn åt solen; efter denna framfördes ännu en vagn med purpurprydda hästar, och efter denna följde män, som buro eld på en stor härd. Främst fördes emellertid tjurar åt Jupiter. Sedan dessa framkommit till de invigda platserna, offrades de åt Jupiter, hvarvid de helt och hållet brändes

upp; därpå offrades åt solen, hvarvid hästarna brändes upp. Därpå bringade man jorden ett offer, enligt de af magierna bestämda bruken.»

Då hemmets eld blifvit förorenad, fördes den till det atesch gah, från hvilket den ursprungligen hemtats, för att genom beröring renas. Den största förorening, som kan drabba elden, är att bringas i beröring med en död kropp, och det räknas som en stor förtjenst att rena en sådan eld. I eldstemplen undergår elden ännu i dag en niofaldig rening med sandelträ. Denna eldens rening är en symbol af den rening menniskan själf behöfver undergå. All den stund elden vid solsken förlorar sin glans, får den ej utsättas därför, utan måste brinna i fullkomligt mörkt rum. Den äldsta heliga elden har enligt parsis brunnit i Rages.

På grund af parsis' förhållande till elden hafva många europeiska resande föreställt sig dem såsom afgudadyrkare, men detta är ett fullständigt misstag. Då gud är den högsta potensen af glans och ljus, förrätta parsis sina böner inför elden eller solen, såsom den fullkomligaste symbolen af den allsmäktige. Eldens egenskaper af renhet, klarhet, liflighet, skönhet, spridningsförmåga och oförstörbarhet påminna starkast om det gudomliga. Elden är den ädlaste och mest fulländade af guds skapelser. Dess värmande och lysande egenskaper äro af genomgripande betydelse inom alla naturens områden, i det menskliga lifvet, på jorden och i världsrymden. De böner, som bedjas inför elden, ställas ej till densamma, utan till det högsta väsendet.

Vördnaden för elden var urgammal hos de ariska folken. Den återfinnes äfven i Gamla testamentet. Det var med eld som Elia öfverbevisade Baals prester om sin guds öfverlägsenhet.

Hos de gamla iranerna var äfven vattnet föremål för religiös vördnad, hvilket ej bör förvåna, då man betänker i huru hög grad deras åkerbruk och därmed hela deras tillvaro var beroende af detta element. Detsamma gällde om jorden, luften och vinden.

En död ansågs oren, emedan döden innebär det ondas seger öfver det goda. Liken af fiender med främmande reli-

gion, äfvensom de döda kropparna af vilda djur, ansågos däremot icke orena, emedan de vittnade om det godas seger öfver det onda. I flugan, som lockad af lukten, nalkas den döde, såg man likspöket, en kvinlig dämon, som i Ahrimans namn tager liket i besittning. Då hvarje död kropp förorenar jorden, omgåfvos »dechmehs» eller begrafningstornen med ett snöre, för att antyda att de borde sväfva i luften. Den väg, som ledde dit och som förorenats genom liktransporten, gjordes åter ren därigenom, att en gul eller hvit hund med svarta fläckar kring ögonen fördes i samma spår; han är ett heligt djur, som förjagar dämonerna.*

Det skulle blifva för vidlyftigt att ingå i ytterligare detaljer öfver den zoroastriska religionens läror och åsikter. I sammanfattning må blott sägas, att den är monoteistisk; det finnes blott en gud, Ahura Masda, det godas upphof, den allsmäktige, som råder öfver allting. Han är osynlig, oändlig, god och rättvis. Under honom finnas två mot hvarandra kämpande principer, en skapande, det godas, och en förstörande, det ondas princip.

En af de förnämsta sevärdheterna i Teherans närhet är gebrernas egendomliga begrafningsplats, »dechmeh» eller »Stillhetens torn», belägen på omkring en svensk mils afstånd i sydostlig riktning från staden. Det hade länge utgjort min lifliga önskan att bese det märkliga stället, så mycket mer som jag under min förra resa icke fått tillfälle därtill. Den 26 juni lyckades det mig ändtligen att bringa till stånd en utfärd, i hvilken en ortkunnig europé deltog, som emellertid önskar att ej blifva nämnd i detta sammanhang.

Efter en grundlig frukost lemnade vi Teheran i en tvåspänd, halftäckt droska, hvars lifliga hästar inom en halftimme förde oss genom de långa, smala, kvalmiga gatorna med deras förargliga spårvägslinier, och förbi järnvägsstationen

* Justi: Geschichte des alten Persiens, m. fl. arbeten.

och tjaparchaneht, hvarifrån man tager af då man färdas till Isfahan och Schiras, vidare förbi det vagnstall, där tarantasser och droskor, som äro bestämda för resor mellan Kasvin och hufvudstaden, förvaras, samt slutligen ut genom Därvase Schah Abdul Asim, eller den port, genom hvilken vägen leder till den heliga graf, där Schahsade Abdul Asim hvilar.

I stadens utkanter syntes ännu spåren efter de förhärjningar, som vinterns snö och regn anställt; husen hade här ännu ej blifvit reparerade. Halfförfallna och nedregnade murar, ler- och jordhögar voro det enda, som på långa sträckor återstod efter forna bostäder.

Vid denna tid på dagen är rörelsen i staden alldeles afstannad, emedan enhvar, som ej är tvungen att gå ut, håller sig inom hus för att undvika middagssolens hetta. Men dagen i fråga var luften än mera kvaf och tryckande än vanligt, och då vi vid half elfvatiden begåfvo oss i väg, uppgick temperaturen i skuggan till 35,5°. Endast enstaka vandrare syntes här och där, samfärdseln var afstannad och hela staden tycktes död.

Då vi kommit ut ur porten, togo vi af mot sydsydost från stora karavanvägen till Isfahan och åkte in på en dålig sidoväg, som korsade järnbanans smala spår. På afstånd hördes lokomotivets ånghvissla, ett egendomligt och oväntadt ljud i den persiska ödemarken. Kanske skall det i en snar framtid låta höra sig genom hela landet från kust till kust.

Vi passerade ett stort karavanseraj och en by omgifven af murar, samt längre fram trädgården Nedjefabad, som tillhör Emin-e-Sultan. En stor mängd kameler gingo och betade på slätten, hvars mark består af grå jord och lera. De finna här ett ytterst magert bete, endast hårda, torra tistlar, intet gräs. Två små åsnekaravaner, som af sina förare drefvos till Teheran, voro de enda lefvande väsen vi mötte på vägen; för öfrigt gaf allting intryck af död och ödslighet.

Till följd af den dåliga vägens knagglighet, skakades vi fram och tillbaka i droskan. På dennas främre säte låg en liten kurtschin (dubbelväska) af läder fastbunden. Vi hade stoppat dess båda fack fulla med halm och tidningspapper.

Afsikten med detta egendomliga bagage skall längre fram omtalas.

Temperaturen blef allt mera kväfvande. Vi hade öppnat rock och väst och sutto tillbakalutade under suffletten. Man blir slapp och maktlös i sådan hetta och talar icke gärna. Atmosferen var i allmänhet orörlig, men esomoftast uppstod på ett begränsadt område en hvirfvelvind, som upprörde sand och damm och tvingade oss att sluta ögonen. Dylika vindar äro för Teheranslätten mycket karakteristiska under middagstiden. Än var det en jämförelsevis frisk fläkt, som ehuru den sänkte temperaturen med blott en eller ett par grader, dock föreföll oss svalkande, än, och oftast, var det en glödande het vindstöt, som nådde oss. De förra kommo sannolikt från Elburs' snöregioner, de senare från Kumöknens uppvärmda sandmassor.

Den mot sydost från Elburs utlöpande bergskedjan, som småningom försvinner i öknen, ligger framför oss grå och ödslig. Blott i dess förvittrade skrefvor falla korta skuggor. I sluttningen synes muren af »Stillhetens torn», lika grå som berget. Endast den solbelysta sidan framträder hvit. Skuggorna hafva krympt ihop än mera, och då vi söka efter hästarnas och vagnens skuggbilder på marken, kunna vi först ej finna dem, ty de hafva dragit ihop sig under ekipaget.

Klockan $^1/_2$ 2 framkommo vi till byn Haschemabad, dit en tjenare skickats i förväg för att skaffa en stege, ett oundgängligt redskap för den, som vill bese det inre af begrafningsplatsen. Då någon stege emellertid icke stod att finna i byn, hade han begifvit sig till det närbelägna Dovletabad, men återkom äfven därifrån med oförrättadt ärende. Då begaf sig min reskamrat själf in i byn Haschemabad, ty lyckades det oss ej att få någon stege, kunde vi lika gärna genast vända om. Under tiden stannade jag kvar vid droskan för att iakttaga temperaturen, som då visade sig vara 36,3° i skuggan. I sanden uppgick den till 59,1°, och marken var så het, att den bokstafligen brände händerna, då man vidrörde den.

Efter en halftimme återkom min reskamrat. Det hade lyckats honom att finna en stege, hvars längd dock knappast var hälften af murens höjd, men för att afhjälpa missförhål-

landet hade han äfven medtagit en bår och två stänger jämte tåg. Dessa saker buros på en mulåsna, som leddes af en perser, under det att en annan följde med en kruka vatten.

I Haschemabad stannade droskan, och här stego vi till häst, emedan terrängen dels är oländig, dels stiger ganska häftigt mot bergssluttningen. Att på detta sätt blottställa kroppen och särskildt hufvudet för solens omedelbara inverkan var både farligt och obehagligt, men vi hade med flit valt denna tid af dygnet, emedan vi nu hade större utsikt att osedda och ostörda kunna anställa våra forskningar på den intressanta platsen.

Klockan $^1/_2$ 3 anlände vi omsider till den runda, hvitmenade mur, som omgifver gebrernas dechmeh eller begrafningsplats. Den är belägen tämligen högt i en bergskrefva, och från dess fot har man en vidsträckt utsikt öfver hela slätten, med Teheran, Särgendeh och alla byar och lustslott, bakom hvilka Elburs' hufvudmassa reser sig.

Byggnaden är fullkomligt rund. På yttersidan har den vid basen en omkrets af 67,7 m. Murens tjocklek, som vid basen öfverstiger en meter, aftager uppåt, så att den vid krönet blott är 2 dm. Höjden är, där jag mätte den, 6,7 m., men den växlar något allt efter terrängförhållandena.

Sedan vi hvilat en stund i den obetydliga skuggan, druckit vatten och anförtrott hästarna åt den ene karlen, började vi att med den andres tillhjälp hopsätta vår improviserade och föga förtroendeingifvande stege. Vid dess nedre ända fastsurrades de båda stängerna och vid dessa åter de båda handtagen af bårens ena ända. Mellan stängerna bundos tågstumpar, hvilka skulle tjenstgöra såsom stegpinnar. Då den rankiga och sviktande tillställningen var färdig, restes den med förenade krafter mot muren, men stegens öfre del slutade redan en hel meter under murens kant. Vi beslöto dock att våga försöket. En kväljande liklukt spred sig i den heta atmosferen från »Stillhetens torn».

Då allt var klart, klef jag upp för stegen, under det att min kamrat och den ene persern höllo i dess nedre del. För hvarje steg brakade och sviktade den på ett oroväckande sätt. Att komma upp till stegens öfre del gick väl för sig, men

Ljtr. W. Silfversparre.

Stillhetens torn, gebrernas begrafningsplats vid Teheran.

att komma öfver muren var svårare. Jag måste pressa mig tätt intill muren för att ej taga öfverbalansen utåt och bakåt, och då jag väl fått armarna öfver krönet, höjde jag mig, med tåspetsarna stödda mot öfversta toppen af stegens sidostänger och kastade mig upp på muren. Där tog jag emot läderpåsen och räckte sedan handen åt min kamrat.

Den syn, som på andra sidan muren mötte ögat, var på samma gång intressant och vämjelig. En bred trappa med mycket höga steg ledde ned till det inre och fortsattes sedan af en diametral gång. På gångens venstra sida voro fem, på dess högra fyra rader af i marken murade fördjupningar af knappt två meters längd, en meters bredd och två och en half decimeters djup. Fördjupningarnas antal var på venstra sidan åtta, på högra sidan fem i hvarje rad. På högra sidan sågs dessutom en ensam graf och en djup, gapande brunn. Grafvarnas antal var alltså inalles 61.

I dessa öppna och för alla väder och vindar blottställda grafvar nedlägga gebrerna sina döda till spis åt himmelens fåglar.

Det var emellertid långt ifrån att alla platserna nu voro upptagna. Blott i ett tiotal grafvar syntes mer eller mindre färska lik. Två af dem kunde hafva legat där högst tre månader, ty bröstkorgens beklädnad, mellangärdet och håret voro ännu förskonade för hungriga korpars och gamars anfall. Ett par andra voro beröfvade hvarje rest af muskulatur, och deras skeletter hade blifvit krithvita och spröda af solens inverkan. Temperaturen uppgick till 41° i skuggan. Närmast muren vid högra sidan lågo en mängd hvitnade skallar och öfriga skelettdelar uppstaplade i en hög.

Min kamrat stannade på trappan vid murens krön för att hålla vakt att icke perserna måtte bestiga stegen och se efter hvad vi hade för oss där inne; detta hade kunnat medföra obehagliga följder. Under tiden gick jag ned bland liken och sökte ut tre skallar, som sedan införpassades i läderväskan inlindade i tidningspapper. I två af dem fanns hjärnan ännu kvar, men aflägsnades och ersattes med halm, som instacks genom hålet för ryggmärgen. Därpå gjorde jag två teckningar, den ena öfver begrafningsplatsens inre, den andra öfver

en graf med ett lik uti. Detta hade en egendomlig ställning. Det låg på venster sida och stödde det till hälften upplyftade hufvudet mot venstra handen. Benen, hvilka liksom armarna voro beröfvade allt kött, voro böjda. Öfver högra skuldran låg en söndersliten, fordom hvit trasa. Dylika skynken, hvaruti liken vid begrafningen varit insvepta, lågo äfven i de flesta andra grafvarna. Den dödes ansiktsuttryck var hemskt och frånstötande. Ögonen voro längesedan uthackade af korparna, som alltid börja med dessa läckerbitar. Tandraderna skeno hvita, och den vidöppna munnen tycktes hafva stelnat under ett ironiskt hånskratt.

Sedan vi i och för antropologiska studier satt oss i besittning af de värdefulla skallarna, som tillhört medlemmar af det folk, hvilket intill våra dagar bäst bibehållit den gammaliranska rasens egendomlighet, lemnade vi med glädje den dystra, afskyvärda platsen. En af karlarna fick taga emot läderväskan, som hade samma form som förut, men luktade vidrigt. Han anade dock icke, att den innehöll menniskoskallar.

Slutligen aftecknades muren äfven utifrån, väskan bands bakom sadeln på min häst, och vi anträdde återtåget till Haschemabad och Teheran, glada öfver att företaget lyckats så väl.

Då vi återkommit till staden, gingo vi ut med läderväskan i en afstängd del af min reskamrats trädgård, samt reglade porten efter oss. Här gräfde vi en grop i den torra sanden och nedlade däri geberskallarna, hvarefter vi skottade igen gropen, jämnade sanden däröfver och satte ned några plantor och grässtrån i jorden för att ingen obehörig skulle finna stället. Det var utan tvifvel första gången som någon gebers skalle fått en, åtminstone till utseendet, kristlig begrafning.

Af en gammal hvitskäggig, sjuttiofemårig gebergubbe Khosro, som 1851 flyttat från Jesd till Teheran och nu bor i Särgendeh, har jag fått en del upplysningar om gebrerna och deras begrafningsplats. Ehuru uttömmande arbeten skrifvits om detta egendomliga folk, anför jag dock dessa upplysningar, dels emedan de i första hand härstamma från en,

geber, dels emedan de uteslutande beröra gebrerna i Persien. Dessas seder och bruk afvika nämligen i flera afseenden från parsis' i Indien.

Enligt Khosro finnas i Teheran 100 geberfamiljer. (Enligt Houtum-Schindler uppgick deras antal år 1879 till 150 personer.) De äro liksom annorstädes i Persien föraktade af muhamedanerna och tjena endast ytterst sällan hos européer eller perser. De flesta äro köpmän, de öfriga trädgårdsmästare.

Genom deras höfding eller stamchef, Manuktschi, en gammal allmänt aktad och vördad man, som dog i början af år 1890, framfördes alla deras ärenden, klagomål och petitioner till schahen och regeringen. Men efter hans död hafva de icke valt något nytt öfverhufvud, ehuru flera varit på förslag. Det förnämsta minnesmärke Manuktschi rest öfver sig själf och sitt namn är den nyss beskrifna begrafningsplatsen, som således är af ganska färskt datum. Gebrerna, som dessförinnan plägat utlägga sina döda i bergsklyftorna därofvanför — där man för öfrigt ännu finner ben och trasor — hade af muhamedanerna gång efter annan kränkts därigenom, att de senare af hämndbegär eller elakhet gått till begrafningsplatsen och bränt liken, hvilket är den största skymf, som kan tillfogas en död och hans anförvandter. För att göra sluthär på byggde Manuktschi ett »dechmeh» och anlade en ordnad begrafningsplats.

Men icke ens detta hjälpte. Nedriga muhamedaner, som ville hämnas på någon geber, togo flera gånger hål på muren och brände liken därinne. Då Manuktschi dog och hans trosförvandter fruktade att hans fiender skulle skymfa hans lik, begrofvo de honom därför icke på vanligt sätt, utan murade in hans döda kropp under den trappa, som leder ned från murens krön.

Då en geber dött, iföres han hvita kläder, och en hvit hufvudbonad sättes på hans hufvud. Vid dödsbädden tändas ljus eller oljelampor, som sedan brinna i dödsrummet fyra dagar efter begrafningen. Houtum-Schindler, som studerat gebrerna i Kerman, meddelar att den döde lägges på en järnställning, som kallas »gahan». På denna lägges en bit bröd

nära likets fötter, och en hund ditföres. Äter han brödet, så är dödens inträde bevisadt; rör han det icke, så lägges kroppen åter i bädden. Detta kallas »sagdid» eller hundsyn och upprepas tre gånger. Om hunden äfven för tredje gången vägrar att äta brödet, behålles kroppen i huset ända tills förruttnelse inträder. Om hunden äter brödet första gången, så tillkallas liktvättaren, »nesa salar», som utför sitt värf. Detta ämbete är ärftligt; innehafvaren är oren och ingen beträder hans hus.

På begrafningsdagen tillkallas vänner och bekanta. De, som skola bära liket till dechmeh, ikläda sig dräkter, som dessförinnan måste tvättas i rent, rinnande vatten. De måste äfven tvätta sig själfva. Därpå lägges liket på en järnbår, som bäres af fyra män, hvilka under tåget aflösas af fyra andra. Efter båren kommer likföljet. Under hela tåget får ej ett ord talas, ej en tanke utbytas med en granne. Processionen skrider ljudlöst ut till »Stillhetens torn»; det enda, som afbryter tystnaden, är de sörjandes snyftningar och kvinnors och barns gråt.

Då man anländt till muren, stannar tåget och en mobed eller prest stiger fram till liket och gör en bön. I muren skulle egentligen såsom vid andra dechmehs finnas en port, men för muhamedanernas skull har någon sådan här icke blifvit gjord.

Allt material, hvaraf ett dechmeh är byggdt, måste vara af sten eller järn; trä eller andra porösa ämnen anses orena, emedan de kunna suga i sig orenlighet. Därför äro äfven likbåren och stegen af järn.

I dechmehs inre skulle egentligen en lampa ständigt brinna och någon där hålla vakt, men gebrerna i Teheran äro så fattiga, att de ej hafva råd att hålla på dessa bud.

I Jesd, där många rika gebrer bo, äro dechmehs byggda på samma sätt som det vid Teheran, men här brinna oljelampor, som aldrig få slockna, och väktare bevaka ständigt dessa dechmehs och underhålla lamporna.

Vi återvända till »Stillhetens torn». Sedan mobeden läst en bön öfver den döde, reses järnstegen mot muren och två män stiga upp. Medelst linor hissa de upp liket och föra

ned det på den runda gården. Därpå stiga äfven de sörjande öfver muren. Om nu ingen graf finnes ledig, flyttas det äldsta benranglet bort och lägges på benhögen vid högra sidan. Benen böra nämligen ligga utsatta för alla väder och vindar ända tills de hvitnat. Då detta inträffat kastas de ned i den djupa brunnen.

Liket lägges sedan på ryggen i sin graf, och den hvita gördel, som sammanhåller dess kläder, öppnas. En hvit duk utbredes öfver ansiktet, dock så att näsan och ögonen äro blottade. Mobeden träder fram för att hålla ännu en bön.

Sedan begrafningsceremonien är slutad, drager sig likföljet tillbaka. Därvid gå de baklänges, och hvar och en måste noga iakttaga, att han icke vänder ryggen till den begrafne.

Då de sörjande lemnat dechmeh, nalkas ett annat likfölje. Det är korpar och gamar, som redan på afstånd vädrat kött och med otålighet väntat, att den döde skulle blifva ensam och de ostördt få börja sin hemska måltid. Först då de hackat ut ögonen och ätit sig mätta af den dödes inelfvor, lemna de med tunga vingslag platsen för att återkomma när hungern nästa gång drifver dem dit.

Den gamla historien om att gebrerna skulle iakttaga fåglarnas sätt att äta och därvid fästa vissa vidskepliga föreställningar är en fabel. Min sagesman Khosro skrattade godt åt denna sägen och sade, att man lika litet bevakade korparna under deras måltid, som man fäste något afseende vid hvilket öga, som först fick lemna sin håla.

På fjärde dagen efter begrafningen gå alla släktingarna på kallelse till gästabud i den dödes hus, hvarefter de begifva sig till Stillhetens torn. De medföra lifsmedel och förfriskningar, men inom 70 stegs afstånd från muren får intet förtäras. På tionde dagen efter begrafningen bespisas de fattiga, och en månad därefter samlas man till ny fest. Under ett helt års tid böra släktingarna en gång i månaden bespisa de fattiga.

Och under hela 30 år böra den dödes kvarlefvande anförvandter årligen samlas till gästabud för att fira minnet af

hans dödsdag. Man slaktar ett får och äter ett rikligt mål, hvars kvarlefvor utdelas bland de fattiga.

I Jesd, där många fattiga finnas, hålla de sig vid dylika tillfällen alltid framme, och en stor del får endast på detta sätt sitt dagliga bröd. De förmögna utdela äfven penningar åt dem, allt efter råd och lägenhet. Har, såsom ofta händer, den aflidne testamenterat sin trädgård eller en penningsumma åt presterskapet för underhållet af ett dechmeh, så böra äfven presterna fira en årlig högtid till hans minne.

På Chardins tid fanns ett dechmeh utanför Isfahan; dess mur var 35 fot hög och gården mätte 90 fot i diameter. Äfven här saknades ingång, men perserna påstodo, att gebrerna, då de skulle begrafva en död, brukade uttaga några stora stenar ur muren, hvilka sedan åter inpassades i öppningen. Enligt Chardin öfverensstämde icke detta med sanningen, utan enligt hans uppgift infördes liken öfver muren medelst stegar. Äfven på hans tid var det af fruktan för muhamedanerna som gebrerna icke försett muren med port. Midt på gården såg Chardin en djup brunn, fylld med ben. Rundt omkring denna lågo liken tätt bredvid hvarandra, utan åtskillnad till kön, ålder eller samhällsställning. De voro helt och hållet klädda och lågo på en liten bädd, bestående af en madrass och en kudde. Armarna voro korslagda öfver bröstet, så att händerna vidrörde hakan, det ena benet hvilade öfver det andra; ansiktet var blottadt. Vid den dödes läger framsattes vinflaskor, granatäpplen, skålar, en dolk o. s. v. På femtio stegs afstånd fanns ett litet jordhus; genom ett hål i dess vägg iakttog presten korparnas måltid.

Jag vill nu i korthet anföra Karakas skildring af de indiska parsis' begrafningssätt och hans beskrifning af ett dechmeh (dakhma el. dokhma). Då en parsi är hopplöst sjuk, tvättas hans kropp, och han klädes i hvit dräkt. Dasturen, mobeden och andra prester läsa vid dödsbädden stycken ur Zend Avesta för att trösta honom och bedja den allsmäktige förlåta hans synder. Är han vid sans, deltager han själf i dessa böner; i annat fall hviskar hans son, närmaste släkting eller familjepresten dem i hans öra. Då lifvet flytt, iklädes liket rena kläder, hvarefter det lägges på en aflång,

polerad stenskifva på golfvet. Familjemedlemmarne slå sig ned omkring den döde. Har han aflidit på natten, förblir liket i huset till följande morgon; har döden inträffat 4 eller 5 timmar före solnedgången, så begrafves det under eftermiddagens lopp. Ända tills alla begrafningsceremonierna äro slutade läser en prest böner öfver liket och bränner sandelträ öfver en eld.

Den döda kroppen lägges sedan på en järnbår. Två prester ställa sig framför den döde och uppläsa de sju »Has», eller kapitlen, af den s. k. Ahunavaiti Gatha, hvars författare säges vara Zoroaster. De innehålla en betraktelse öfver lifvets flyktighet och betydelsen af att föra ett rättsinnigt lefverne, hvilka ord riktas till de närvarande. Då de blifvit upplästa, bäres likbåren på nesa salars skuldror till ett dechmeh eller stillhetens torn, beläget på en höjd i en enslig trakt. Släktingarna gråta och klaga. De manliga följa till fots. Efter framkomsten till begrafningsplatsen ställes båren på marken, den dödes ansikte blottas för att en sista gång betraktas af de närvarande, som buga sig omkring båren. Sedan bäres liket till sin plats, och gamarna slå ned därpå.

Under begrafningstextens läsande utsättes liket 3 eller 4 gånger för en hunds blickar; detta bruk härrör troligen däraf att hunden betraktas såsom ett heligt djur, som anses ledsaga själen till himlen och bevara den för onda andars inflytande. De bildade försumma dock detta bruk. Då liket bäres in i dechmeh, tvätta de närvarande ansikte och händer och framsäga böner. Under de tre följande dagarna mottaga släktingarna sorgebesök af den dödes vänner och grannar.

Parsis' heliga böcker lära, att själen ännu under tre dagar efter döden tillhör världen, och därför läser presten under denna tid böner framför en eld, underhållen med sandelträd och brinnande vid den plats där den döde sist legat. På fjärde dagens morgon anses själen träda in i den andra världen, och därför utföres en religiös ceremoni antingen i hemmet eller vid ett eldstempel i närvaro af prester, släktingar och vänner; detta sker dels på tredje dagens afton, dels strax före dagbräckningen den fjärde morgonen. Samtidigt utdelas barm-

hertighetsgåfvor (för själens välfärd) åt fattiga och krymplingar samt åt presterna.

De indiska dechmehs' yttermurar äro af sten och kalkrappade samt 20 till 30 fot höga. Diametern i Bombays största begrafningstorn uppgår till 90 fot. Golfvet, som från alla sidor sluttar mot midten, är indeladt i tre koncentriska ringar, innehållande ett lika antal fördjupningar, s. k. »pavis», uti hvilka liken läggas. Till följd af denna anordning äro de fördjupningar, som befinna sig närmast midten, minst; de äro också afsedda för barn, de i den mellersta ringen åter för kvinnor, de yttersta och största för män. Dessa pavis äro skilda från hvarandra genom tumshöga åsar, kallade »dandas», hvilka äro genomskurna af kanaler som föra regnvatten och vätskor från kropparna ned i en djup brunn, kallad »bhandar», hvars botten är betäckt med stenskifvor. Den utgör tornets centrum. Kroppen befrias af gamarna vanligen inom en timme från kött. Då skelettet hvitnat, kastas det ned i brunnen. Från denna leda fyra afloppskanaler till yttersidan af tornet, där de utmynna i fyra mindre brunnar. Vid mynningen af hvarje afloppskanal lägges träkol och sandsten för att tjena som ett filtrum för vätskorna, innan de intränga i jorden. Zoroasters religion föreskrifver nämligen att modern jorden ej får förorenas. Brunnarnas botten är betäckt med ett 5 till 7 fot djupt sandlager, genom hvilket vätskorna ytterligare filtreras.

Då grundstenen till ett dechmeh lägges, äfvensom då ett sådant blifvit fullbordadt, iakttagas vissa ceremonier. Grundläggningsceremonien kallas »tana», hvilket ord betyder garn. Då platsen blifvit utsedd, nedslås nämligen i marken järnnaglar i en rundel, och omkring dem lindas garn för att begränsa det område, som genom de dödes besmittelse anses förorenadt. Då garnet föres omkring järnnaglarna, aktar man sig för att låta det komma i beröring med marken. Det är ett tecken på att kroppen icke skall läggas direkte på marken, utan på ett underlag.

Invigningsfesten räcker i fyra dagar. En mindre graf gräfves rundtomkring dechmeh för att skilja det från kringliggande trakt. Presten läser Yasna- och Vendidadböner i »bhandaren». På fjärde dagens morgon läses en bön till

Ahura Masdas ära. Ännu några ceremonier följa; grundläggarens namn nämnes högt, och alla de närvarande presterna nedkalla välsignelse öfver honom. Därpå besökes tornet af mängden. Allt efter sina tillgångar kastar man koppar- och silfvermynt ned i midtelbrunnen, ja till och med guldringar och smycken hamna icke sällan där. Denna ceremoni sker till tecken på att hvar och en med sin skärf bör bidraga till uppförandet af sin sista hviloplats.

Gebrerna hafva liksom muhamedanerna en mängd religiösa lefnadsregler. Så får t. ex. mobeden aldrig äta borta, utan blott i eget hus. Det får eller annat djur, som utgör hans måltid, måste icke allenast vara slaktadt i hans hus, utan han måste själf hafva skurit halsen af det. Anrättningar, som äro tillagade af mödrar, äro i presternas ögon orena.

Presten bär en hvit eller gul dräkt och hans turban bör vara hvit, men då de muhamedanska presterna icke tillåta detta, emedan man då skulle kunna taga en mobed för en mollah eller achund, äro de tvungna att i Persien bära gula eller gulbruna turbaner.

De förmögna och bildade gebrerna bära äfven turbaner, men de fattiga bära till skillnad från dem runda, gula mössor. Hela dräkten är för öfrigt i allmänhet gul till färgen.

De hafva fem dagliga bönestunder. Den första infaller före soluppgången, den andra en halftimme därefter, den tredje vid middagen och den fjärde vid solnedgången. Den femte hålles efter solnedgången, strax innan man går till hvila. Under bönen vänder gebrern ansiktet mot solen såsom gudomens sinnebild. Gör han en bön på kvällen eller natten och månen är synlig, vänder han sig mot densamma. Är månen icke uppe, så tänder han ett ljus, en lampa eller en eld och förrättar sin bön med ansiktet vändt mot lågan.

Med anledning af den solförmörkelse, som inträffade under min vistelse i Teheran, frågade jag Khosro huru han och hans trosförvandter uppfattade ett dylikt fenomen. Han svarade, att de deruti blott sågo ett bevis på guds allmakt.

De gebrer, som hafva råd därtill, hafva alltid en lampa brinnande i sitt hus. För de fattiga finnes i de flesta kvarter ett ateschchaneh (eldshus eller eldstempel), där en lampa

eller eld ständigt brinner. Det är deras helgedom, där de förrätta sin andakt. Då en geber af någon anledning vill utdela mat eller andra allmosor bland de fattiga, sker detta alltid vid ett ateschchaneh.

I Teheran, där gebrerna äro få och fattiga, hafva de icke råd att underhålla ett ateschchaneh, men i Jesd är deras antal, såsom ofvan är nämndt, 22.

Men icke blott på detta sätt dyrkas elden; parsifolket visar äfven genom andra sedvänjor sin vördnad för det heliga elementet. De röka icke tobak, ej heller något annat ämne (men snusa däremot duktigt). En lampa, ett ljus eller en tändsticka får icke blåsas ut, emedan andedräkten anses förorenande; lågan kväfves i stället mellan fingrarna eller släckes genom att hastigt föras fram och åter. Har ett klädesplagg eller annat ting fattat eld, får man ej blåsa eller gjuta vatten därpå, utan antingen krama det mellan händerna eller släcka elden med påkastad jord. Kan man icke på detta sätt blifva herre öfver lågorna, få de ostördt förtära sitt rof. Att gjuta vatten på elden är den största kränkning som kan tillfogas densamma.

I husets eldstad eller i härdens glödande kol strö de, då de skola förrätta sin andakt, en välluktande kåda, som fyller rummet med doftande rökelse.

En egendomlig religiös fördom är att de icke äta eller dricka ur kärl, som äro spruckna eller lagade. Om därför ett kärl går sönder, om än aldrig så obetydligt, så är det orent och kastas bort. Ej heller användas kärl af trä eller oglaserad lera, eller i allmänhet sådana, som äro förfärdigade af något poröst ämne, emedan de genom beröringen med läpparna suga i sig saliven och därigenom orenas.

Har en geber på ett eller annat sätt blifvit förorenad, gör han bön om rening. Men denna botgöring föregås af en ceremoni. Man tillagar nämligen en blandning af törnrosblad, socker och mjölk, som slås i rinnande vatten. Det är sannolikt en bild af renandet.

Gebrerna äro icke på långt när så fanatiska som muhamedanerna. Gent emot andra religioner äro de mycket toleranta. De anse sig icke förorenas genom umgänget med

de kristna eller andra trosbekännare. Visserligen anse de judarne för ett smutsigt folk och förakta dem, men deras motvilja är icke af religiös art. De idka icke handel eller något slags umgänge med judar.

Gebrerna själfva föraktas och förföljas, såsom ofvan är nämndt, af perserna. Men den, som opartiskt gör en jämförelse mellan Zoroasters och Islams bekännare, skall icke tveka att föredraga de förra. Ty gebrerna äro ett ärligt, idogt och arbetsamt folk, som eger äfven andra karaktersföreträden framför muhamedanerna. Därtill kommer deras sympatiska och tilltalande religion, som i elden och ljuset ser återskenet af guds renhet och allmakt.

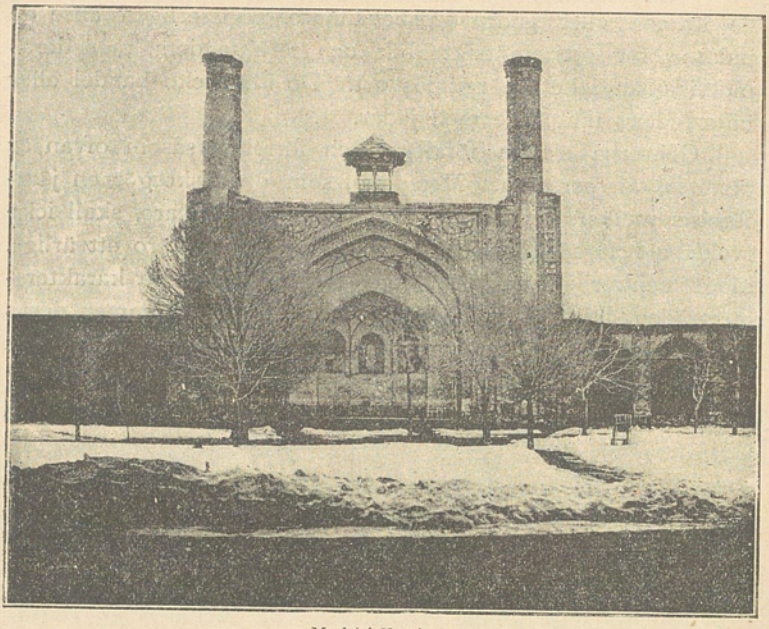

Moské i Kasvin.

FYRTIOSJETTE KAPITLET.

Äldre svenska resande och ambassadörer i Persien.

Då det torde kunna vara af intresse för läsaren att ega några materialier för anställande af jämförelser mellan nu skildrade besök hos schahen och sådana af äldre datum, hvilka åvägabragt eller upplifvat förbindelser mellan vårt land och det gamla Iran, beder jag att få i detta sammanhang och möjligast kortfattadt anföra något ur gamla berättelser om fyra svenska resande, hvilka med mer eller mindre officiellt uppdrag varit föregångare till konung Oscars beskickning.

Först i ordningen möter oss då namnet Bengt Oxenstierna. Tiden för hans vidsträckta resor i Orienten inföll under Gustaf II Adolfs regering, och berättelsen om dem är, med få ändringar och förkortningar, hemtad ur Loenboms uppsats i andra bandet af hans »Anecdoter om namnkunniga och märkvärdiga svenska män», Stockholm 1773, sid. 6 o. f.

Bengt Oxenstierna föddes på Frösviks gård den 19 oktober 1591. Hans fader var friherre Bengt Gabrielsson till Lindholmen och Mörby, och hans moder Brita Knutsdotter Posse. Några månader före herr Bengts födelse hade hans fader dött, men genom moderns försorg blef han »kristligen uppfostrad», först under hennes egen tillsyn och sedan, efter hennes död 1602, under andra lärares handledning. Bengts farbroder, Johan Gabrielsson Oxenstierna, tog ynglingen till sig och gaf honom undervisning i allehanda nyttiga kunskaper till år 1607, då han skickade honom till akademien i Rostock för att låta honom fullborda sina studier. Vid detta lärosäte vistades herr Bengt i två år, hvarefter han år 1609 begaf sig till Wittenberg och Jena. Vid dessa berömda universitet tillbragte han äfven två år, sysselsatt med inhemtandet af de kunskaper och färdigheter, som då ansågos nödiga och lämpliga för en adelsman. Ännu två år egnade han åt ett omsorgsfullt studium af seder, lagar och regeringssätt inom olika länder på kontinenten.

Men genom gamla författares skrifter och samtidas muntliga berättelser hade hos honom väckts en liflig lust att besöka österlandet, och snart nog förverkligades denna önskan, då han den 3 februari 1613 vid en ålder af 22 år fick anträda sin första stora resa med Persien till mål. Han besökte i förbifarten Medelhafvets större öar, kom till Palestina och besåg många af de i den heliga skrift omnämnda minnesrika orterna, ämnade därifrån fortsätta in i Asien, men råkade ut för arabiska röfvare och kunde nätt och jämnt rädda sig undan till Jaffa, hvarifrån han på ett turkiskt fartyg kom öfver till Cypern och vidare med en holländare till Venedig.

Vid denna tid gjorde turkarna sjöfarten på Medelhafvet osäker genom sina röfvareflottor. Herr Bengt, som emellertid återvunnit helsa efter en svår sjukdom, passade på till-

fället att inhemta den krigföring, som italienarna begagnade emot kristenhetens fiende. Han tog tjenst hos storhertigen af Florens och följde om våren 1614 med hans och flera andra staters galerflottor, som detta år samlade sig i Livorno för att därifrån kryssa ut öfver hela Medelhafvet. Sedan flottan åtskilliga gånger sammandrabbat med turkiska fartyg, kom den på hösten tillbaka till Livorno med några eröfrade turkiska galerer och stort byte. Den påföljande vintern ville herr Bengt icke tillbringa i overksamhet genom att dröja i en stad, där han icke kunde uträtta något, utan sökte och erhöll sitt afsked från flottan och tillbragte hela följande året, 1615, vid hofven i Florens, Parma, Rom och Venedig.

Den olycka, som förra gången drabbat honom i Asien, hade icke afkylt hans lust att lära känna denna världsdel. Den 3 juli 1616 begaf han sig för andra gången åstad från Europa och kom, efter oändliga besvärligheter och efter att under de många och långa ridterna hafva fått grundligt pröfva farorna af en resa på den tiden bland halfvilda folk, fram till Persiens hufvudstad Isfahan.

Konungen af Persien, den tappre Schah Abbas I, hade vid tiden för hans ankomst med sin armé ryckt ut emot turkarna. Herr Bengt dröjde icke länge i Isfahan, utan skyndade sig till konungens läger, där han blef väl mottagen, hvarefter han deltog i sommarens fälttåg, för att sedan i november följa Schah Abbas tillbaka till Isfahan.

Till minne af sin vistelse i denna stad inristade herr Bengt på muren i ett augustinerkloster, beläget i förstaden Djulfa, där äfven då alla kristna bodde, sitt namn och en latinsk vers, hvilka senare återfunnos och igenkändes af en annan svensk resande, Nils Mattsson Kiöping.

Från Isfahan fortsatte han sin färd till Persepolis och Schiras, hvarest han i ett dominikanerkloster på samma sätt inristade sitt namn. Ehuru jag under min första resa besökte alla dessa städer och beråg deras sevärdheter, har jag ingenstädes återfunnit inskriptionen, ej heller hört den omnämnas af på platsen boende européer, troligen af den orsak, att de gamla klostren nu äro jämnade med marken.

Därpå genomkorsade han provinserna Lar och Guristan och besökte konungarikena Ormus och Mogistan, där han och de tjugu personer, som utgjorde hans sällskap, helt hastigt föllo i en svår sjukdom, som bortryckte de flesta af dem. Själf tillfrisknade han emellertid, men blef kort därefter på en turks falska angifvelse gripen och för någon tid fängslad. Med stor fara undkom han dock sina fiender, men vågade icke utsträcka sin resa till Indien, som ämnadt var, utan återvände, efter att hafva besökt den tre dagsresor längre bort vid Indiska hafvet belägna staden Piasche, samma väg till Isfahan, dit han anlände efter 47 svåra dagsresor.

Då han stod särdeles väl hos Schah Abbas, kvarstannade han vid persiska hofvet till den 18 juni 1618. Det roade mycket den upplyste och begåfvade schahen att samtala med den unge, intelligente svensken. Också berättas det, att schahen personligen skall hafva visat honom »sina raraste och dyrbaraste saker» och därpå fört honom ut i trädgården för att visa honom sina sällsyntaste växter. Den allra märkligaste gömde han dock till sist. Den var inhägnad af ett guldstaket och befanns vara en vanlig enbuske. Då herr Bengt fick se den, lär han hafva utropat, »men, Ers Majestät, i Sverige äro alla skogar och backar fulla af sådana buskar». Då schahen fick höra detta, utlät han sig icke vidare öfver den märkliga busken.

Sistnämnda dag lemnade herr Bengt Isfahan och begaf sig till Kasvin, hvarest konungens farbror då var guvernör. Sedan han här uppehållit sig någon tid och fullständigt lärt sig persiska språket, reste han ännu en gång till Bagdad, dit han ankom i augusti månad och besökte de gamla ruinställena i dess närhet. I Bagdad hade de kristna ett kloster, uti hvilket deras biskop bodde. I den sal, där andliga förhör plägade hållas, har herr Bengt äfven skrifvit sitt namn, för att liksom på de båda andra ställena lemna ett bevis för sitt besök på platsen. I september samma år styrde han kosan genom Armenien till Aleppo, hvarest han uppehöll sig till den 25 januari 1619 och sysselsatte sig med att studera arten och beskaffenheten af den vidsträckta handel, som drefs i och öfver denna stad.

När han inhemtadt hvad han ville veta, begaf han sig för andra gången till det Heliga landet. I Jerusalem träffade honom det missödet, att han och hela hans sällskap togos för spejare och kvarhöllos, tills de kunde friköpa sig med penningar.

Den 5 mars 1619 begaf han sig till Betlehem, vidare utmed Döda hafvet, samt till Gasa och slutligen genom öknen Etham till Kairo. Sedan han därpå besökt Alexandria, de egyptiska konungarnas grafvar, pyramiderna och mumiegrifterna, for han ifrån Kairo utmed kusten tillbaka genom Palestina till Tyrus och Sidon, hvarest han den 20 mars steg ombord på ett fartyg, som efter åtskilliga krokvägar ändtligen landsatte honom i Venedig med helsa och krafter i behåll.

Man kunde tycka, att han efter så vidlyftiga resor med nöje skulle begifvit sig direkt hem, men i stället genomkorsade han ännu en gång i olika riktningar kontinenten och har uti en dagbok utförligt upptecknat de iakttagelser han gjort, hvarvid han särskildt fäst sig vid länders och städers läge, storlek, politiska och merkantila betydelse och öfriga egenskaper, folkslagens lynne, språk, seder och bruk, samt olika regeringsformer. »Om denna dagbok ännu är i behåll eller ej, lär numera vara svårt att säga», anmärker berättelsen.

I augusti år 1620 kom han ändtligen hem till Sverige. Konung Gustaf Adolf hade öppet öga för den vidtbereste mannens duglighet och personliga värde och omfattade honom under hela sin lefnad med synnerlig vänskap. Utnämningar till viktiga och hedrande poster följde snabbt på hvarandra. I fyra år var Oxenstierna ständigt vid konungens sida och följde honom sedan under hans fälttåg i Tyskland. Äfven efter konungens död fortfor han att vara en af landets mest använda och mest ansedda män, och den 12 april 1641 inkallades han i riksrådet. Följande år insjuknade han allvarsamt och blef från den 20 oktober bunden vid sängen. Den 9 juni 1643 afsomnade han i en ålder af nära 52 år efter en sällsynt händelserik och ärofull lefnad. Han begrofs den 6 augusti samma år i Riddarholmskyrkan.

Han lemnade det eftermälet, att han varit »nitisk och beständig i den sanna religionen, trogen och flitig i sina ämbeten, väl bevandrad i vetenskaperna och i synnerhet skicklig i att tala och skrifva latin, tyska, franska, italienska, spanska, persiska och turkiska språken, samt i sitt umgänge behaglig och munter».

Ega vi om »Resare-Bengts» irrfärder endast obetydliga och fragmentariska meddelanden, så har däremot Nils Mattsson Kiöping, »skeppslöjtnant i kongl. svensk tjenst», dragit försorg om att hågkomsten af hans ströftåg och äfventyr i den fjärran östern icke skulle med honom begrafvas. Han efterlemnade nämligen två reseskildringar, af hvilka den ena för första gången trycktes på Visingsborg år 1667 af Johan Kankel, medan den andra, »hemtad ur framledne Kongl. Råd. och Cancellie Præsid. Herr Grefve Nils Gyldenstolpes efterlemnade Handlingar», trycktes i andra bandet af Loenboms »Anecdoter om namnkunniga och märkvärdiga svenska män», Stockholm 1773. Under det att den förstnämnda snarare är att betrakta såsom en geografisk beskrifning, fäster sig den senare mera vid händelsernas kronologiska ordningsföljd.

Nils Mattsson Kiöping föddes i staden Köping år 1630. Hans fader var därvarande prosten och kyrkoherden, magister Matthias Nicolai Tunæmontanus, född i Stora Tuna socken i Dalarna, hvarom hans tillnamn ger en antydan. Den unge Nils Mattsson, som också antog sin födelseorts namn, fick i hemmet en sorgfällig uppfostran, innan han skickades till Vesterås skola. Men sedan fadern år 1646 aflidit, afbröt sonen studierna för att tillfredsställa sin lust för sjölifvet och begaf sig redan följande år med drottning Kristinas rekommendation till utlandet. Sedan han den 22 oktober 1656 åter-

vändt hem, utnämndes han af konung Karl Gustaf till löjtnant i flottan och deltog i två sjöslag. Hans dödsår är ej bekant.

Vi införa här, tillåtande oss åtskilliga uteslutningar, Kiöpings egen reseberättelse, sådan den offentliggjorts af Loenbom.

»Anno 1647 den 14 Aprilis blef efter min begäran mig meddelad Hennes Kongl. Maj:ts Drottning Christinæ rekommendation (emedan mitt sinne stod alldeles att informeras uti navigation) och försöka mig till sjös, hvarföre jag strax begaf mig till Holland, ställande mig uppå coopvaerdie för matros, där icke allenast skeppet, utan ock jag med flera andra blefvo tagna utanför Texel och fångne förde till Grevelin, hvarest vi sutto i 7 månaders tid, förrän vi blefvo rançonnerade af våra redare.»

Förf. skildrar därefter åtskilliga äfventyr under tjensten ombord, först på en kapare samt sedan på ett af ostindiska handelskompaniets fartyg, och fortsätter:

»Samma år, 1650, seglade jag till Persien, hvarest jag först arriverade vid staden Gammeron uti konungariket Ormus, där jag landsteg och sedan reste öfver land mest hela Persiam igenom, besåg förutom många Alexandri Magni och Darii reliquier och notable antiquiteter, de principalaste städerna igenom, såsom: Lara, Jessed, Comissia, Schiras (hvilket är beläget vid Persepolis ruiner), Jesicas, Curbasarican och Corostan, hos hvilket ligger en förnämlig fordom Darii befästning, benämd Tsielmonar; dock nu för några år sedan af lättfärdiga bofvar alldeles demolierad. Sedan till konungens residens Ispahan, hvarest jag för mig fann salig Herr Bengt Oxenstiernas namn uti de Augustiners kloster; där jag då under K. Schah Abbas lif-compagnie, som allt å den tiden bestod af allehanda kristna nationer, lät mig underhålla för soldat i några månaders tid. Med öfverbemälte konung marscherade jag till konungariket Candahar; och såsom det på en kort och hastig tid blef vunnet, bekom icke allenast jag, utan ock flere andre kristne, som fordrade, sitt afsked, sedan vi kommo till Ispahan igen.

Sedan reste jag uppå min egen avanture längre in nordlig uti landet, i synnerhet provinsen Parthen, nu kallad Arac, till staden Amadan, olim Susa, där många antiquiteter voro

till seende, i synnerhet profeten Daniels, Esthers och Mardochai begrafningar, hvilka judarna hålla uti stor estime, samt de heliga tre konungars skola eller synagoga &c. med mycket annat. Härigenom löper den namnkunniga elfven Ulai.

Dädan reste jag in uti Meden till staden Tauris eller Tabris, olim Ecbatana, där ock åtskilliga antiquiteter representerades. I synnerhet blef mig visadt konung Ahasveri präktiga palats, samt platsen hvarest Haman skulle hafva varit hängder.

Därifrån reste jag in uti den mindre Armenien till staden Erivanam, som ligger under berget Ararat. Sedan till staden Nachschiouan (id est prima habitatio; nam Armenica lingva Nach id est prima et Schiouan est habitatio), emedan invånarne uti hela landet fullkomligen tro och förebära, att Noach efter syndafloden, sedan han hafver stigit neder af arken och uppå jorden igen, skulle icke allenast hafva gjort därsammastädes sitt första offer; utan ock där planterat sin första hytta och boning.

Dädan reste jag tillbaka med en Caffila till Ispahan igen dit kommandes

Anno 1651, reste jag åter tillbaka igenom landet, och imedlertid kom till en herre benämnd Philip L'Augel, hvilken mig antog för sin tolk. Samma herre följde jag till Arabien; ankommo först vid staden Bassora (quæ sita est in ore Euphratis et Tigris, ibi concurrentes in Sinum Persicum). Sedan till Bagadet eller Babyloniam Novam, och så öfver Euphratem till Felugo eller de gamle Babyloniske ruiner. Där fans till seendes allenast lejonekulan, hvarutinnan Daniel skulle hafva varit kastad, och ugnen der de tre männerne voro inkastade, efter de intet ville anbedja den statuam, som konung Nebucadnesar har låtit uppresa: Item ett litet stycke af den breda stadsmuren; men nu mycket förfallne af de årliga jordbäfningar, som här ske. Häruppå, nämligen att jag detta sedt har, gaf Episcopus Babyloniensis mig sin attest, hvilken jag än behållen hafver. NB. Uti Bagadet fann jag ock salig Herr Bengt Oxenstiernas namn.

Anno 1652 reste jag åter tillbaka till Bassora, där vi stego till skepps och seglade till Insulen Ceylon, hvarest all

kanelen växer, der min herre mig förlät, gifvandes mig mitt afsked. Måste alltså stiga i land för soldat. Imedlertid blef jag med flera andra kristna kommenderad uppå oliphants fångeri, där jag igenom landsens osunda och förgiftiga luft, mat och vatten, miste min helsa.

Anno 1653 seglade jag ifrån Ceylon med en förnämlig Hollands ambassadeur, benämnd Henric Pelliconie, till Röda hafvet, hvilken mig icke allenast antog för sin tolk, utan ock hofmästare. Med samme herre besåg jag mest hela Arabiam Felicem igenom, i synnerhet de principalaste städerna, Aden, Mascalet, Mocka uti Streto Babel Mandel, Ziden, Zibit, Zathan, Jambut och Jamsuf &c. med stor förundran, besynnerlig hos de arabiske mahometiske baschas och sultaner, som min herre med allt sitt kristeliga medfölje väl och magnifice lät ackomodera, och fritt kring och igenom landet resa (hvarest jag många notabilia blef varse) som mitt diarium nogsamt utvisa skall; undantagandes till Meccam Medinam, dit ingen kristen blifver efterlåtit att resa vid lifs straff eller Apostasie, där Mahomet efter mångas relationer skall hänga uti luften i en magnet, hvilket likväl intet skall finnas uti någon sanning efter åtskilliga renegaters berättelser.»

Fortsättningen af berättelsen skildrar Kiöpings resa till Arabien, Egypten, Java, Kina m. fl. länder och öar, och förbigås därför här.

År 1656 återkom Kiöping efter de mest skiftande äfventyr till fäderneslandet. Af den korta berättelsen kan man sluta till, att han med förkärlek älskade sjömannens och krigarens yrke och i allmänhet ett äfventyrligt och omvexlande lif på rörlig fot. Men han for icke omkring som en kappsäck, utan intresserade sig för allt hvad han såg och hade öppen blick för såväl naturen som de olika folkslagens seder och bruk. På sina resor hade han äfven inhemtat grundlig kunskap i de österländska språken, såsom man kan förstå däraf att han vid två tillfällen haft anställning som tolk.

Ett prof på Kiöpings sätt att skildra länder och historiska tilldragelser må här anföras:

»Om Meden.

Meden är intet synnerligt stort landskap, hörer ock konungen i Persien till; mycket torr, bergaktig och ofruktsam ort. Här äro inga städer som något är om, utan allena Tauris eller Tabris, hvilken uti förtiden är blifven kallad Ecbatana, den där nu är mycket förfallen, och af de persianer förstörd, emedan inbyggarena uti Schack Sefi tid gjorde uppror och ville göra sig en särdeles konung; ty lät ofvanbemälte konung nedrifva alla fasta orter, och största delen af invånarena bortföra. Här uti Tauris visas konung Ahasveri kosteliga palats, och ehuru väl det är mycket förfallet, likaväl kan man se att det hafver varit en öfvermåttan skön byggning. En franciskaner munk benämnd pater Hieronymus viste mig strax där utanför en plats, på hvilken han sade Haman skulle hafva blifvit uppphängder. Detta Tauris ligger rätt ute med Caspiska sjön; de drifva mest sin handel med fisk. Här vid Tauris eller Tabris (fordom Ecbatana kalladt) äro många höga berg, hvilka Alexander den store först intagit hafver, förr än han bestormade staden; och uti den en sådan öfvermåttan skatt bekommit, som intet var till att beskrifva, hvarutaf Alexander blef så högmodig, att han ville låta helsa sig för en gud. Här finnas ock många åminnelser ännu i denna dagen efter Alexander den store.»

Två hundra år hade förgått sedan den sista svenska beskickningen afgick till schahen af Persien, då konung Oscar år 1890 sände sin ambassad. Sveriges forna stormaktsställning återverkade kraftigt äfven på landets kommersiella lif, och konungen och regeringen ville till och med försöka att beröfva andra handelsidkande nationer, särskildt ryssar och holländare, den inkomstbringande persiska silkeshandeln. Det var därför som Ludvig Fabritius tvenne gånger sändes af Karl XI och en gång af Karl XII till schahen af Persien

för att utverka hans tillåtelse till öppnandet af en stadigvarande handelsförbindelse.

Nu är det annorlunda. Rysslands och Englands politiska och komersiella inflytande i Persien är så stort, att det vore nästan omöjligt att tänka sig ett för Sverige och Norge fördelaktigt handelsumgänge med Iran. Med stöd af en tvåhundraårig erfarenhet, hade man därför skäl att förmoda att vårt land icke vidare skulle komma i närmare beröring med schahens. Och hade äfven de karolinska beskickningarna gjort perserna påminda om tillvaron af ett mäktigt rike i höga norden, så behöfdes det utan tvifvel kortare tid än tvåhundra år för att komma detta minne att blekna hos ett folk, som icke ens firar minnet af sina egna forna konungars och hjältars berömda bedrifter. Det var emellertid konung Oscar som genom sin ambassad väckte perserna ur deras glömska och åter fästade deras uppmärksamhet på Sverige och Norge.

I detta arbete, som egnats skildringen af nämnda ambassad, torde det äfven vara på sin plats att återkalla minnet af Fabritius' mission. Huru olika var icke det sätt, hvarpå man färdades till och i Persien på hans tid, emot nu! En resa som, på hans tid var uppfylld af obehag, faror och äfventyr, ställde sig för oss såsom en jämförelsevis angenäm och behaglig utflykt. Det fjärran målet var dock detsamma, samma tjusande taflor af österländskt lif och orientalisk prakt, som Fabritius skådat, skulle äfven vi se, fastän säkerligen i en mera glänsande belysning.

Ludvig Fabritius* föddes den 11 september 1648 på fästningen Oranien i Brasilien af holländska föräldrar. Redan i unga år inträdde han i rysk krigstjenst och skickades till trakten af Astrakhan för att deltaga i kampen mot den upproriske kosackhöfdingen Stenko Rasin. Denne hade i många år varit en förskräckelse för invånarne vid Kaspiska hafvets kuster. Då det ändtligen kom till en afgörande drabbning, gingo emellertid de ryska soldaterna öfver till fienden och officerarne tillfångatogos. Under den grymma massaker, som därpå egde rum, lyckades Fabritius, tack vare sin or-

* Efter: Johan Kempe: »Kongl. Svenska Envoijen Ludwig Fabritii Lefwerne», Stockholm, 1762.

donnans' beslutsamhet, att undkomma och uppehöll sig, sedan Astrakhan fallit i Stenkos händer, förklädd till tatar i denna stad.

Efter vexlande och nästan sagolika äfventyr lyckades Fabritius fly i sällskap med en tatarisk prest, som med sitt fartyg då och då besökte Astrakhan i handelsangelägenheter. De hade ej kommit långt, förrän de mötte tre fientliga fartyg, hvilkas besättningar togo alla deras varor i beslag, frigåfvo de asiatiska passagerare, som voro ombord, men medtogo Fabritius till den persiska staden Tarku, där han på torget såldes för 200 rubel. Lyckligtvis kom han i händerna på en god husbonde. Han fick i uppdrag att, beväpnad med båge och sabel, valla boskapen vid en utanför staden belägen landtgård. Sedan han vistats här någon tid, lösköptes han af en af sina forna reskamrater, en indisk köpman, för 400 rubel. En polsk adelsfröken, som var slafvinna hos Fabritius' husbondfolk och som hade fattat tycke för den unge löjtnanten, försökte visserligen omintetgöra handeln för att kvarhålla honom och få honom till man, men icke ens detta kunde förmå honom att afstå från att följa sin välgörare till dennes hem. Där sammanträffade han med sina båda landsmän, fältskären Termund och sjökaptenen Butler, hvilka förut skamligen hade öfvergifvit honom i Astrakhan.

I deras sällskap begaf han sig nu till Derbent, som då tillhörde Persien. Sedan alla deras medel tagit slut, utgåfvo de sig för europeiska läkare och lyckades sålunda vinna sitt lifsuppehälle. Med guvernörens bistånd begåfvo de sig vidare till Schamaki (Schemacha), där Fabritius gjorde bekantskap med en polsk adelsman och en armenisk köpman. På den sistnämndes råd begaf han sig nu till Isfahan för att inträda i persisk krigstjenst. Han hade dock icke varit länge i den persiska hufvudstaden, förrän man fick veta, att tsaren ändtligen återtagit Astrakhan och utfärdat en kungörelse, att alla hans undersåtar, som räddat sig med flykten, kunde återvända och skulle erhålla godtgörelse och belöning för utståndna mödor. Fabritius återvände därför till Astrakhan och utfick hela sin lön, som han under sin frånvaro gått förlustig.

År 1671 skickades han af guvernören i Astrakhan som sändebud till tsaren i Moskva. Denne utnämnde honom till

kapten och två år senare till major. År 1675 befordrades han till öfverstelöjtnant, hvilket var den högsta rang han uppnådde, ehuru han lefde i ännu femtio år. Snart tröttnade han dock vid det ansträngande fältlifvet i Ryssland, begaf sig till Riga och vidare till Stockholm, där han år 1677 erbjöd konung Karl XI sina tjenster.

Han anmälde sig först hos grefve Sten Bjelke och några andra herrar, hvilka intresserade konungen för hans märkliga resor. Konungen frågade honom om han äfven kunde tala persiska, och då han svarat ja härtill, blef han tillspord om han ännu en gång ville resa till Persien och då i egenskap af svensk ambassadör, en utnämning som föll honom i smaken. Enda svårigheten var den penningbrist, som förorsakats genom kriget i Skåne. Fabritius, som nyligen fått ett större arf från Holland, erbjöd sig då att lägga ut de erforderliga medlen, hvartill konungen biföll.

Den 30 juni år 1679 anträdde han därför såsom kongl. svensk envoyé extraordinaire med en svit af tjugu personer sin första resa till Schemacha, där khanens marskalk med ett par hundra ryttare högtidligen mottog honom utanför staden. Under hela resan till Isfahan bemöttes han sedan med största artighet och erinrade sig den tid han upplefvat såsom slaf i detta land. I den persiska hufvudstaden började Fabritius genast verka för utförandet af sitt uppdrag och lyckades förmå några köpmän att begifva sig till Narva med sina varor. I Moskva öfvertygades de emellertid af ryssarna, att man i Sverige ej skulle köpa en enda bal silke af dem. Fabritius återvände dock i den tron att hans värf var väl uträttadt.

Då det sedermera visade sig, att denna resa icke medförde några resultat och att perserna ej kommo, beslöt konungen att skicka Fabritius på en andra resa till Persien. I mars 1683 bröt han upp och framkom efter ett helt års färd till Isfahan, där han bemöttes med vanlig höflighet och gästade vid Schah Solimans bord. Äfven storvesiren visade honom tillmötesgående och rådde honom att, hvad själfva ärendet angick, vända sig till den armeniska ståthållaren, som kände väl till Europa. Denne sammankallade de förnämsta köp-

männen i sitt hus, och då äfven Fabritius anlände dit, reste han sig och förkunnade: »att de på den store Schah Solimans befallning nu hade sammankommit för att af herr envoyén blifva underrättade om, huru och på hvad sätt någon handel på Sverige vore möjlig och båtande.» Med kartan i hand visade dem nu Fabritius den stora fördelen af att leda silkeshandeln ifrån Arkhangelsk till Narva, där de skulle vinna alla möjliga förmåner och erhålla hus, bodar och magasiner. Från Narva kunde de sedan utskeppa sina varor till Lybeck och andra viktiga städer. Dock förbehöll han Stockholm företrädesrätten, och att så mycket silke, som äskades, skulle skickas dit.

På detta sätt kom Fabritius till rätta med perserna, men tyvärr hade han flera afundsmän bland de holländare, engelsmän och ryssar, som uppehöllo sig i staden. Dessa inbillade perserna, att »svenskarna ingenting annat kunde och visste än att slåss och handtera gevär, men icke förstodo sig på och alldeles icke frågade efter allt hvad kommers hette».

Fabritius erbjöd sig då att kvarstanna, tills en resa blifvit utförd, men storvesiren ansåg detta kränkande för innehållet i konungens kreditiv och utsåg några köpmän, som skulle följa honom till Sverige. Han ville nu med det snaraste återvända, men först efter ett år fick han bryta upp. »Han hade nämligen den lyckan att vinna konungens synnerliga nåd och förtroende, ja så fullständigt, att han började blifva honom omistlig. Konungen, en herre af gladt lynne, lät Fabritius komma före och roade sig med att tala med honom så ofta redbara nöjen anstodo. Och har herr envoyén i synnerhet uppteckna ett samtal och de frågor, som därvid föreföllo, hvilka voro dessa: Huru gammal konungen i Sverige vore? Huru stor armé han hade och huru många krigsskepp? Om kriget med Danmark ännu var afslutadt, och om han vunnit prinsessan, som han så mycket fäktat efter? Envoyén gaf till underrättelse, att icke någon kärlek varit orsaken till samma krig, men viktiga och betydande statsresoner. Dock hade det så fogat sig, att hans konung kort därefter blifvit förmäld med en dansk prinsessa, den han nu egde i sin famn och som sedan genom den Högstes välsignelse hugnat både honom och riket med lifsfrukt. Konungen tog sig då anled-

ning att fråga huru många hustrur hans herre hade. Fabritius svarade en, och därvid begynte konungen hjärtligen le och sade: *en* konung och *en* hustru, huru hänger det ihop? Storvesiren förklarade då, att de kristna hafva det bruket öfverallt, att de måste låta sig nöja med en hustru till mans, antingen det är konung eller torpare. Men konungen sade lika fullt med förundran: *en* konung och *en* hustru, det var det underligaste jag någonsin hört.

Därpå lät han gifva sig en skål med vin och drack sin goda väns, konungens af Sverige skål, och frågade Fabritius om icke också han ville göra honom besked och dricka samma skål. Kärilet, som var af guld och kallades Hasarpesa, innehöll öfver ett kannerum efter ögonmått. Fabritius svarade, att han väl gärna ville hafva den nåden, men att kärilet var nästan för stort. Man gaf honom då en mindre guldskål, och när han hade uttömt den, ledsagades han åter hem af mehmandaren.

Men det dröjde icke länge, förrän samme herre kom efter med helsning från konungen, att han ville tala med envoyén ännu mera. Han infann sig strax, då konungen vinkade med handen att han skulle komma närmare. Han ville nu veta om konungen af Sverige nyligen haft krig med kejsaren, Polen och Ryssland. Envoyén svarade ja och att han inkräktat provinser från alla sina grannar, dem han också vid fredsslutet fått behålla. Det tyckte konungen vara mycket och sade till storvesiren: den konungen måtte vara en karl med besked; han gör eröfringar och bibehåller det han tagit in.»

Kort därpå blef han åter bjuden på middag till schahen i sällskap med usbekiska, ryska, polska och holländska ambassadörer och herrar.

I tre år och fyra månader hade Fabritius uppehållit sig i Isfahan, innan han fick schahens tillåtelse att lemna staden. Afskedsaudiensen tillgick på följande sätt: »Mehmandaren infann sig för att hemta honom upp. Allting var nu i sin fulla prakt: hästar och karlar smidda i guld och ädla stenar, elefanter, lejon, tigrar och andra djur stodo rundt omkring med sina guldkärl framför sig, alltsammans högtiden till pryd-

nad. Så snart envoyén kom in i salen, vinkade konungen med handen, att han skulle stiga närmare, hvilket genast skedde, och utlät han sig då helt nådigt, att han hade ett särdeles nöje att kunna tala med honom utan tolk, hvilket han ej kunde göra med de andra européerna.» Därpå försäkrade schahen Fabritius, att han blifvit uppehållen så länge därför att han funnit så stort behag i honom. Nu kunde han resa när han ville och borde helsa till konungen af Sverige.

De persiska köpmännen hade redan begifvit sig af, men sedan Fabritius upphunnit dem, åtföljdes alla i en och samma karavan och uppnådde lyckligt Stockholm i december 1688.

Karl XI mottog främlingarne med utsökt vänlighet. »Och efter dessa österländingar voro de första, som fört sina varor hit på Sverige, så blefvo de på kongl. befallning ej allenast inhemtade med hästar, vagnar och allehanda ståt, utan fingo ock bese alla märkvärdiga ställen och allt hvad rart kunde vara.»

År 1687 introducerades Fabritius på Riddarhuset och två år senare ingick han äktenskap med fröken von Schönfeldt, som skänkte honom femton barn. År 1693 skickades han till Holland för att utröna orsaken till tsar Peters vistelse i detta land och 1697 erhöll han för tredje gången uppdraget att resa till Persien. Instruktioner därtill lemnades af Karl XI, men som konungen afled innan Fabritius ännu lemnat Sverige, tillfogades en bilaga af kongl. regeringen i Karl XII:s namn. Afresan skedde den 10 maj 1697, men på grund af några uppdrag vid ryska hofvet kunde Fabritius icke lemna Moskva förrän den 28 september. I Schemacha mottogs han såsom förut af en mehmandar med hästar och kameler och anlände först den 8 november till Isfahan. Här blef han behandlad med mindre hänsyn än förut. Storceremonimästaren försökte knappa in på ambassadens underhåll, men Fabritius förklarade, att om han ej erhölle hela trakteringen oafkortad, så kunde de gärna behålla sina »snuggstyfrar». Hans konung hade utrustat honom så frikostigt att han dem förutan kunde göra skäl för sig. Schah Hussein, som nu regerade i Persien, mottog däremot sändebudet med utmärkt vänlighet, och för att ådagalägga den aktning han hyste för konung

Karl XI lät han uppställa konungens porträtt vid sidan af tronen.

En dag kom mehmandaren till Fabritius för att på schahens vägnar förära honom en khalat (hedersdräkt) samt 25 toman i penningar och lika mycket i varor. »Khalaten tog han emot, men de andra presenterna lät han gå tillbaka och bad mehmandaren säga, att som han fört med sig stora och kostbara presenter från Sverige, så hade han ock förväntat någon heder igen, eller något som kunde kallas kunglig gåfva.» Då konungen fått kännedom om sina underlydandes knussel, erhöll Fabritius »3,000 riksdaler i penningar och lika mycket i varor, samt en khalat för herr envoyéens son».

Den 7 januari år 1700 mottogs Fabritius i högtidlig afskedsaudiens, hvarvid konungen till sist yttrade: »helsa eder konung af Sverige, våra fienders fiende och våra vänners vän.»

Först den 2 maj kunde Fabritius afresa och upphanns i Kasvin af en persisk envoyé, som Schah Hussein skickat till Sverige, hvarefter de till ömsesidig belåtenhet hade ressällskap. Den 2 augusti anlände de till Schemacha och den 17 september gingo de till sjös, men drefvos af häftig motvind tillbaka till Derbent. Den 21 begåfvo de sig åter af, men råkade på andra dygnet ut för en stickande storm, som beröfvade dem styre, ankare, segel, mast m. m., och det var med nöd de kommo till Volgas mynning den 5 oktober. Först i februari 1701 uppnådde Fabritius öfver Astrakhan och Tsaritsin Moskva. Här blef han mottagen i audiens af tsaren, men fann att det nu var slut med grannsämjan mellan Sverige och Ryssland, hvilket blef ännu tydligare, då den persiska ambassadören Saru Khanbek, som först i juni anlände till Moskva, tillika med en hop persiska och armeniska köpmän, blef tillfångatagen och alla deras egodelar såväl som de för svenska konungen bestämda skänkerna förklarades för god pris. Fabritius själf anlände lyckligen till Stockholm, hvarifrån han begaf sig till Karlshamn för att aflägga berättelse om sin resa inför konungen, som blef högligen intresserad däraf.

Nu ansåg Fabritius tiden vara inne att efter en femtioårig, verksam och vexlingsrik lefnad slå sig till ro. Han

bodde i många år i ett hus bredvid Klara kyrka, där han tillbringade en lugn och fridfull ålderdom och där han den 17 oktober 1729 afsomnade i en ålder af 81 år och med ett eftermäle utan vank.

Ännu en svensk orientresande, hvilken i hemlandet säkerligen är mindre känd än de tre nu omnämnde, är Johan Otter. Knappt aderton år gammal begaf han sig nämligen till Frankrike, och i detta rikes tjenst företog han en vidsträckt och på resultat rik resa i Persien. Följande korta teckning af hans lefnad meddelas här fritt efter M. de Bougainvilles »Eloge de M. Otter», som återfinnes i tjugutredje bandet af »Histoire de l'Académie Royale des Inscriptions et Belles-Lettres», sid. 297 o. f.

Johan Otter föddes den 23 oktober 1707 i Kristianstad. Fadern var köpman, men affärerna gingo dåligt under den oreda och lägervall, hvari hela den svenska handeln under Karl XII:s krigiska regering råkat. Icke desto mindre lät han sin son få en uppfostran, som motsvarade de naturliga anlag gossen redan tidigt röjde. Särskildt språkstudierna hade visat sig utöfva en oemotståndlig dragningskraft på honom, och redan i unga år lärde han sig de flesta nordiska språken.

År 1724 begaf han sig till universitetet i Lund för att i tre år studera teologi. Genom det hemliga umgänge han här idkade med en del katoliker, insöp han snart misstro till lutherska läran. Han begaf sig till Stockholm för att vinna klarhet i sina tvifvel, men förgäfves, och några månader efter sin ankomst till hufvudstaden gick han öfver till katolicismen. Grefve de Cereste-Brancas, som då var Frankrikes sändebud vid svenska hofvet, skyndade att skaffa den nye katoliken undan till Frankrike.

Efter att några år hafva samvetsgrannt och framgångsrikt skött en syssla i seminariet i Rouen, gaf han efter för

sin hufvudböjelse, språkstudiet, och lemnade för all tid prestkallet.

Grefve de Maurepas, som var en varm beskyddare af vetenskaperna, beslöt sig snart för att skicka den språkkunnige unge mannen till orienten. Ändamålet med hans resa skulle blifva, dels att grundligt studera de österländska språken, dels att utröna hvilka mått och steg som borde tagas för att återupplifva Frankrikes handel på Persien. I januari 1734 erhöll han instruktioner från hofvet och steg omedelbart därefter ombord på ett fartyg i Marseille för att begifva sig till Turkiet och där göra litterära studier. Den 10 mars landsteg han i Konstantinopel. Genom planmässigt och energiskt studerande af arabiska och turkiska språken kände han sig snart färdig att anträda resan till Persien i och för utförandet af de uppdrag han erhållit. Men det krig, som perserna då förde mot turkarna, tvang honom att något uppskjuta med sin afresa. Kriget slöts genom ett fördrag, som den berömde Achmed, pascha af Bagdad, åvägabragte mellan de båda makterna, och samtidigt anlände en persisk ambassadör till sultanen för att meddela honom sin herskares bekräftelse därpå.

Efter att hafva vistats någon tid i Konstantinopel, anträdde ambassadören hemresan till Isfahan. Det var i november 1736. Tack vare markis de Villeneuves rekommendation, fick Otter tillåtelse att följa med. Efter en mödosam färd genom ödsliga länder, där man då fann färre byar än forntiden hade räknat blomstrande städer, ankommo de resande i juli 1737 till Isfahan. Det var en ödemark, där man icke såg annat än ruiner. De få invånare, som funnos kvar, voro nedtyngda af skatter och drogo icke några inkomster af handeln, som tillintetgjorts af de sista revolutionerna. De flesta utländska köpmännen hade dragit sig tillbaka till Bender Abbas och afvaktade i denna tillflyktsort gynnsammare tider. Den öfriga delen af riket hade lidit ännu mera genom den afganska invasionen. Under det att inkräktarna sköflade och brände i de södra provinserna, hade turkar, moskoviter, leskier, med ett ord alla Persiens grannar, passat på tillfället att under landets olyckliga belägenhet plundra och stycka detsamma. Det är sant

att Nadir Schah genom sin kraftfullhet inom kort återställde rikets forna gränser, men denne ryktbare man, så berömd i Europa under namnet Thamas Kuli Khan, hade varit landets befriare endast för att sedan blifva dess gissel. Törstande efter blod, skatter och eröfringar, fiende till sina undersåtar och osäker för sitt lif öfverallt utom i midten af sitt läger, decimerade denne inkräktare Persiens befolkning samtidigt med att han lade grannfolken under sin spira. Eröfringen af Kandahar år 1738 öppnade för hans omättliga girighet vägen till Indiens skatter.

Herskarens karakter och rikets tillstånd kommo Otter att uppgifva alla de förhoppningar han kunde hysa om återupplifvandet af Frankrikes handel med detta land. Utan att förlora en dyrbar tid på onyttiga åtgärder var han klok nog att begränsa sig till det andra ändamålet för sin resa, nämligen studiet af persiska språket. Hans förbindelser med hufvudstadens förnämsta lärde underlättade detta arbete.

Efter att hafva vistats tjugu månader i Isfahan, begaf sig Otter i april 1739 till Basra, hvars redan förut betydande handel hade uppblomstrat sedan den persiska börjat råka i förfall. Staden lydde då under Achmed, som, ehuru sultanens undersåte, regerade provinsen Bagdad med en konungs myndighet. Man kunde hoppas, att denna pascha, en af förra seklets störste statsmän och fältherrar i Orienten, skulle uppmärksamma de förslag, som den persiska tyrannen icke velat lyssna till. För att utforska hans tänkesätt i detta hänseende begaf sig Otter till Bagdad. Sedan det lätt nog lyckats honom att skaffa sig tillträde till Achmed, visade han honom de fördelar, som skulle blifva en följd af den franska handelns uppblomstring i Basra, och då han fann paschan villig att understödja hofvets intressen, inlemnade han en berättelse åt de Villeneuve, som med skicklighet skötte affären. Då denna underhandling afslutats, begaf sig Otter åter utför Tigris och anlände den 19 juni 1739 till Basra.

Under en nära fyraårig vistelse i denna stad gjorde Otter i egenskap af konsul Frankrike alla de tjenster det kunde vänta af en intelligent och nitisk man, som därtill var högaktad af paschan i Bagdad. Men Basras område fick ändt-

ligen känning af de oroligheter, som Achmeds intriger och Nadir Schahs äregirighet framkallat i dessa trakter. År 1741 förorsakade ett upplopp af nästan alla de arabiska stammar, som bodde i stadens omgifningar, stor förskräckelse och oordning. De upproriska höllo staden blockerad under mer än två månader, plundrade köpmännen och begingo i omgifningarna de största utsväfningar. Otter, som då var innesluten inom Basras murar, delade invånarnes förskräckelse. Dessa oroligheter afkylde likväl ingalunda den ifver, hvarmed han alltsedan sin ankomst studerat arabiskan under de skickligaste lärares ledning.

Undervisad och handledd af en kunskapsrik dervisch fick han tiden att räcka till äfven för studiet af turkiska språket, och han företog sig till och med att öfversätta Nya testamentet till nämnda språk. Verket var nästan fullbordadt, då han den 6 maj 1743 erhöll befallning att återvända till Frankrike.

Den noggrannhet och punktlighet, som voro utmärkande för hans skaplynne, tilläto honom icke att uppskjuta sin afresa. Efter en tioårig bortovaro återkom han i februari 1744 till Paris, medförande en rik skörd af nyttiga kunskaper. Hans tid hade delats mellan geografien, politiken och historien samt studiet af de österländska språken. Hans skarpa iakttagelseförmåga hade satt honom i stånd att bilda sig en klar föreställning om alla de länder, hvilka han genomrest. Han kände invånarnes seder, anlag, lagar, styrelseformer, de olika trakternas tillgångar i olika afseenden och deras furstars sträfvanden. Han hade så att säga allt det för orienten egendomliga på sina fem fingrar.

Under sin resa hade Otter fört en noggrann dagbok, hvilken tjenade till grundval för ett märkligt verk, som han efter hemkomsten utarbetade och som år 1748 trycktes i Paris. Denna bok, hvars titel är: »Voyage en Turquie et en Perse. Avec une Relation des expéditions de Tahmas Kouli-Khan. Par M. Otter, de l'Académie Royale des Inscriptions et Belles-Lettres», är skrifven med beundransvärd noggrannhet och sanningskärlek. De flesta vetenskapsgrenar äro beaktade i detta arbete. Geografen, språkforskaren, fornforskaren, poli-

tikern, filosofen, historieskrifvaren — alla funno nya skatter däri. Stilen är kanske något torr, men värdig och kraftfull. Språket väckte genom sin formfulländning den mest berättigade uppmärksamhet. Arbetet var dock skrifvet af en främling, som sent kommit till Frankrike, därefter vistats tio år i främmande land och egnat största delen af sin tid åt studiet af andra språk.

Då han återkom till Paris, var en pension, som han aldrig sökt, den första belöningen för hans tjenster. Ministern och statssekreteraren grefve de Maurepas skaffade honom inom kort anställning vid konungens bibliotek, i egenskap af tolk för de österländska språken.

I februari 1746 kallades han till professor i arabiska språket; och två år senare var han som ifrigast upptagen med denna sin nya anställning, då akademien (des Inscriptions et Belles-Lettres), som sedan länge fästat sin uppmärksamhet på honom, enstämmigt upptog honom bland sina ledamöter.

Sysselsatt med, bland mycket annat, en öfversättning till franska af Sveriges historia, öfverraskades han af en feber, som snart nog ändade hans verksamma och nyttiga lefnad. Han dog den 26 september 1748, fyrtio år gammal.

Konung Oscars beskickning till Schahen af Persien år 1890.

af *Sven Hedin.*

Arbetet utkommer fullständigt i 12 häften till Julen.

Ur Pressens omdömen må anföras:

»Författaren, som genom sina vidsträckta resor i olika delar af Orienten hunnit göra sig synnerligen väl förtrogen med österländsk natur och österländska samhällsförhållanden, har gjort sig känd som en god skildrare af orientaliska förhållanden och en intressant berättare af de äfventyr, som mött honom under hans långa färder. Han eger sålunda de förutsättningar, som erfordras för att kunna lifligt och angenämt skildra de präktiga taflor af österländskt lif och natur, som mötte beskickningen under dess resa till Persien och vistelse i detta land. Att döma af det nu utkomna häftet, synas ock hans nya skildringar komma att blifva både lifliga, färgrika och underhållande.» *Nya Dagligt Allehanda.*

»Han är en uppmärksam och samvetsgrann iakttagare, den bästa man kan anförtro sig åt, ifall man verkligen vill *lära* något af färden, ifall man vill ha kunskap, ej blott stämning. Alla dessa förtjenster återfinnas i den reseskildring af Persien, hvars första häfte nu blifvit tillgängligt i bokhandeln.

När vi i första häftet skiljas från förf., har han ej hunnit fram till sitt mål. Men han har redan vunnit vårt intresse och vi längta efter att snart få fortsätta resan med honom.» *Aftonbladet.*

»Författaren har under flera resor i Orienten varit i tillfälle att studera naturen, menniskorna och samhällsförhållandena där, och som han gjort sig känd som en god skildrare och berättare, kan man vänta af hans hand en både trogen och underhållande framställning af allt det intressanta och underbara, som ambassaden var i tillfälle att skåda under sin minnesrika färd.» *Stockholms Dagblad.*

»Af första häftet att döma har man att motse en serie mycket underhållande skildringar, så mycket mer som de scenerier och förhållanden, hvilka nu möta, bära en ännu mera exotisk prägel. Författaren röjer ett lifligt sinne för det karakteristiska i de vexlande företeelser han möter på sin väg, så inom natur som konst.» *Svenska Dagbladet.*

»Den officiella karakter hans resa genom deltagande i beskickningen hade, har säkerligen satt honom i tillfälle att bättre än kanske någon europeisk resande före honom tränga till botten af de orientaliska förhållandena. I fråga om utstyrsel torde detta arbete, att döma af det föreliggande häftet, komma att stå i jämnhöjd med eller till och med öfverträffa hvad som i den vägen utgått från svenskt tryckeri.» *Vårt Land.*

»Förf. är redan genom sina föregående reseskildringar känd såsom en god iakttagare och trogen skildrare. Dessa egenskaper bekräftas ytterligare i hans nya arbete, där han dessutom röjer ej obetydliga stilistiska framsteg . . . han ser sig omkring med en intelligent, okonstlad ung mans vakna och för allt intresserade blick och sedan återgifver han det iakttagna enkelt och rättfram, men med en behaglig säkerhet och ledighet i stilen, som stundom höjer sig till en viss 'schwung'.» *Svensk Tidskrift.*

»Redan målet med den skildrade resan väcker intresse. Ännu mer intresse tilldrager sig verket genom den inblick det ger i de underbara sagornas land. Med ungdomlig entusiasm och med fullkomlig sakkännedom vet författaren att upprulla de brokiga, glödande taflorna från Orienten. Hans långvariga vistelse i dessa solens trakter sätter honom i stånd att gifva bilderna lif. . . . Verket kommer att köpas mycket, läsas med intresse och bevaras såsom värdefullt.» *Nya Wermlandstidningen.*

»Det är med den kunskapsrike, lefnadsfriske och skarpsynte mannens och forskarens duktiga penna allt detta är skildradt, och det på ett sådant sätt, att resebeskrifningen ej genom docerande ton och öfverväldigande lärdom afskräcker någon, tvärt om torde en hvar, som börjar läsa arbetet, med längtan motse ett kommande häfte. . . . Boken rekommenderas såsom en ytterst intressant läsning och en synnerligen ståtlig prydnad för divansbordet.» *Hernösandsposten.*

»Ett elegant och intressant reseskildringsverk, som utan tvifvel skall komma att få stor och förtjent spridning, ty den är lifligt utförd, under noggrannt aktgifvande på allt och i en stil, som stundom får en fast österländsk kolorit och en poetisk schwung.» *Göteborgsposten.*

Stockholm, tryckt i Central-Tryckeriet, 1891.